

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU VĒSTURES
KATEDRA

Ginta Brūmane-Gromula

**Politiskais plakāts kā Latvijas vēstures avots,
1920. - 1940. gads**

Promocijas darbs

Darba zinātniskais vadītājs
Dr. hist., profesors
Ilgvars Butulis

Rīga, 2013

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

This work has been supported by the European Social Fund within the project «Support for Doctoral Studies at University of Latvia».

Эта работа выполнена при содействии Европейского социального фонда в рамках проекта «Поддержка развития докторантуры ЛУ».

Satura rādītājs

Saīsinājumu saraksts	4
Ievads	5
Avotu un literatūras apskats	11
1. Vizuālo avotu pētniecības teorētiskie jautājumi	27
1.1. Vizuālo avotu pētniecības attīstība	27
1.2. Politiskā plakāta jēdziens	32
1.3. Plakāta kā vizuālā avota pētniecības metodes	38
2. Plakāta veidošana un izmantošana Latvijā starpkaru posmā	48
2.1. Politiskais plakāts Latvijas parlamentārajā periodā	48
2.2. Politiskais plakāts K. Ulmaņa autoritārajā režīmā	62
2.3. Plakāts publiskajā telpā	66
2.3.1. Parlamentārais periods	66
2.3.2. Autoritārisma periods	77
3. Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu sociālo un politisko parādību spogulis	82
3.1. Varas un politikas atspoguļojums politiskajā plakātā	82
3.1.1. Parlamentārais periods	83
3.1.2. Autoritārisma periods	96
3.2. Sabiedrības sociālās diferencēšanas atspoguļojums politiskajā plakātā	112
3.2.1. Parlamentārais periods	112
3.1.2. Autoritārisma periods	128
4. Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu politiskās komunikācijas avots	138
4.1. Politiskā pretinieka tēla veidošana plakātā	139
4.1.1. Parlamentārais periods	139
4.1.2. Autoritārisma periods	148
4.1.3. Latvijas komunistiskās partijas plakāti	152
4.2. Plakāta auditorijas emocionalizēšanas taktika	160
4.2.1. Parlamentārais periods	161
4.2.2. Autoritārisma periods	176
4.2.3. Latvijas komunistiskās partijas plakāti	187
4.3. Plakāts kā politisko rituālu elements	195
4.4. Cilvēka tēls politiskajā plakātā	205
4.4.1. Sievietes un vīrieša definētās lomas politiskajā plakātā	206
4.4.2. Sievietes un vīrieša vizuālais tēls politiskajos plakātos	223
Secinājumi	229
Avotu un literatūras saraksts	238
PIELIKUMI	266

Saīsinājumu saraksts

Anon. – anonīms, nezināms autors;

b. g. – bez gada;

CK - Centrālā komiteja;

KI – Komunistiskā Internacionāle

LKM – Latvijas Kara muzejs;

LKP - Latvijas Komunistiskā partija;

LNB - Latvijas Nacionālā bibliotēka;

LSDSP - Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija;

LU - Latvijas Universitāte;

LVVA - Latvijas Valsts vēstures arhīvs;

LZS - Latviešu zemnieku savienība;

RD – Rīgas dome;

Ievads

Līdz ar 19. gs. pieaugošo sabiedrības iesaistīšanos valsts politiskajos procesos, aizvien vairāk tika novērtēts publiskais viedoklis, kas veicināja dažādu pārliecināšanas tehniku attīstību, tajā skaitā vizuālās reprezentācijas izmantošanu sabiedriskā viedokļa veidošanā.¹ Daudzas politiskās partijas, organizācijas un politiskie režīmi savās propagandas kampaņās deva priekšroku politisko plakātu izmantošanai. Eiropā plakātus izmantoja atšķirīgiem mērķiem - gan politiskiem, gan komerciāliem.

Politikas jomā, plakāti ir interesants medijs, kas vienā veselumā sintezē gan politisko vēstījumu, gan mākslinieciskās izteiksmes formas. Šī vienība ietver plakāta radīšanas laika sociālo, kultūras un politisko pieredzi un zināšanas. Plakāti kļūst par „logu” uz pagājušo gadu desmitu vēstures notikumiem, sabiedriskajām un politiskajām kaislībām, kā arī sabiedrības vispārējiem priekšstatiem.

Latvijas vēsturē 20. gs. sākums un pirmā puse bija nozīmīgs posms Latvijas valstiskuma attīstībā. I Pasaules karš nesa būtiskas pārmaiņas, radīdams priekšnoteikumus Latvijas neatkarības centienu realizācijai. Jaunā, 1918. gada 18. novembrī proklamētā, valsts, tās sabiedrība saskārās ar būtisku uzdevumu – pielāgoties demokrātijas apstākļiem, izmantojot jaunās politiskās iekārtas priekšrocības. Latvijas sabiedrība izrādīja milzīgu interesi par iespēju iesaistīties jaunās valsts iekšpolitiskajās aktivitātēs. Latvijas pilsoņu interesi par līdzdalību valsts dzīvē pavadīja politisko kaislību vēršanās plašumā, politiskās konkurences pieaugums un cīņa dažādu politisko spēku starpā par ietekmi valstī. Jauniegūtā demokrātija deva ne tikai jaunas iespējas valsts attīstībā, bet arī noveda pie politiskās vides sadrumstalotības, atstājot negatīvas sekas uz demokrātijas uztveri sabiedrībā. Demokrātiskās tradīcijas attīstība Latvijā tika apturēta 1934. gada 15. maijā, kad Kārlis Ulmanis īstenoja valsts apvērsumu, aizbildinoties ar demokrātiskās iekārtas nespēju nodrošināt valsts attīstību.

Minētie notikumi iezīmēja divus dažādus periodus Latvijas starpkaru vēsturē – parlamentārismu (1918 - 1934) un autoritārismu (1934 - 1940). Abos periodos atsevišķu politisko partiju vai politisko spēku spēja komunicēt ar sabiedrību dažādās tai uztveramās formās, bija ļoti būtisks varas nostiprināšanas avots. Kā viens no efektīviem medijiem bija plakāts, ko aktīvi izmantoja politisko un propagandas mērķu sasniegšanai.

Promocijas darbs ir avotpētniecisks, pievēršoties politiskā plakāta analīzei. Vienlaikus tas ir aktuāls kopējā vizuālo avotu pētniecībā, kas kā atsevišķs vēstures pētniecības virziens atrodas

¹ Paul, G. Die visuelle Geschichte und der Bildkanon des kulturellen Gedächtnisses, in: Paul, G. (Hg.) *Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949, Bd. I*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009. 14 S.; Clark, T. *Art and Propaganda*. New York, 1997. P. 7-15; Zelče, V. Latvijas Satversmes Sapulces vēlēšanu kampaņa: par informācijas plūsmu un īpatno. *Latvijas Arhīvi*, 2010, Nr. 1, 126. lpp.

savā attīstības sākumposmā. Politiskais plakāts iekļaujas vizuālo avotu grupā, kļūdamas par specifisku vēstures izpētes avotu, kam historiogrāfijā tikai salīdzinoši nesen, proti, 20. gs. otrajā pusē, pievērsta uzmanību, cenšoties definēt kopējās vizuālo avotu izpētes problēmas un izmantojamās metodes. Kā norāda vācu vizuālo avotu pētnieks, vēsturnieks Gerhards Pauls (*Gerhard Paul*): „Vizuālie mediji izšķiroši veidoja šī laika politiku, ekonomiku un kultūru. Tie radīja pasaules priekšstatus un noteica atmiņas, tie veidoja vēsturi.”² Minēto ideju papildina vācu vēsturniece Brigita Tolkemita (*Brigitte Tolkemitt*), uzsverot, ka mākslas darbi var kalpot kā varas struktūru un sociālo attiecību pētīšanas avoti, tie ļauj ieskatīties vizuālajos priekšstatus un jūtu pasaulē dažādos laikos.³

Klauss Sakss-Hombahs (*Klaus Sachs-Hombach*), rakstot par attēlu pētniecību, norāda, ka uz apzīmējumu „attēlu zinātne” (*Bildwissenschaft*) var pretendēt tikai tās disciplīnas, kas kaut kādā formā nodarbojas ar attēlu tematikas teorētisko izpratni un sistemātiskā veidā izsakās par atšķirīgām attēlu formām, attēlu tipiem un attēlu izmantošanu, kā arī par attēlu ražošanas un apstrādes paņēmieniem, to uztveres nosacījumiem, izplatīšanu un visbeidzot par pašu attēla jēdzienu un vietu zinātniskajā diskursā.⁴ Promocijas darbā uzmanība pievērsta vairākiem aspektiem - attēlu formai, tipiem, to izmantošanai, kā arī attēlu veidošanas paņēmieniem, ļaujot darbu pieskaitīt attēlu zinātnes pētniecības virzienam.

Aktuāli ir G. Paula definētie 3 dažādie vizuālo avotu analīzes modeļi, kas ilustrē vizuālo avotu plašās pētniecības iespējas. Tie ir - pētīt attēlus kā klasiskus vēstures avotus; pētīt tos kā medijus, kas ar savu estētisko spēku veido informāciju un rada savus patiesības uztveres modeļus; analizēt vizuālos avotus kā „formējošu spēku”, kas analizē realitātes, ko attēli rada. Te uzmanības centrā ir ne tikai attēls pats ar savu saturu, bet gan performatīvā darbība, kas ar to saistīta.⁵ No minētajiem modeļiem promocijas darbā izmantots pārsvarā pirmais modelis, papildinot to arī ar G. Paula definētā 2. modeļa analītisko pieeju.

Latvijas vēstures zinātnē līdz šim vizuālo avotu izpēte lielākoties atstāta mākslas vēstures ziņā, nepietiekami novērtējot to iespējamo ieguldījumu vēstures pētniecībā. Latvijas vēstures historiogrāfijā atrodami tikai atsevišķi darbi, kuros vizuālajiem avotiem pievērsta galvenā uzmanība⁶.

² Paul, G. *Aufstand der Bilder. Die NS-Propaganda vor 1933*. Dietz; Bonn, 1990. S.14.

³ Brigitte Tolkemitt. Einleitung. In: Tolkemitt, B. (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung. Beiheft 12: Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991. S.10.

⁴ Sachs-Hombach, K. *Konzeptionelle Rahmenüberlegungen zur interdisziplinären Bildwissenschaft*. In: Sachs-Hombach, K. (Hg.) *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005. S.13.

⁵ Paul, G. *Visual History, Version: 1.0*, in: *Docupedia-Zeitgeschichte*, 11. 2.2010. Pieejams: https://docupedia.de/zg/Visual_History?oldid=77929 [aplūkots 20.04.2012.]

⁶ Caune, A. *Rīgas vecpilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga, 1994; Caune, A. *Rīgas Ziemeļu piepilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga, 2009; Caune, A. *Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem*. Rīga, 1998.; Štamgute, I. *Rīga: 20.gs. sākuma pastkartēs*. Rīga, 2000.; Butulis, I. *Ārzemju sievietes žurnāla „Zvaigzne” attēlos (1956-1959)*. Grām.: Zellis, K (sast.) *Sievietes Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.; Pērkone, I. *Es varu tikai mīlēt...: sievietes*

Neskatoties uz pētījumiem par dažādu partiju darbību Latvijas starpkaru periodā, daudz mazāka uzmanība pievērsta plakātam kā vienam no partiju politiskās aģitācijas līdzekļiem. Līdzīga situācija attiecināma uz autoritārā režīma propagandu, kuras pētniecībā plakātam kā daļai no valstī izvērstās propagandas pievērsta tikai sekundāra uzmanība. Līdz ar to darbā pētīts ne tikai plakāta saturs, bet arī tā funkcionālā puse, izvērtējot tā veidošanas un publiskošanas procesu.

Zīmīgas šķiet rindas, kas ietvertas vairākus gadus atpakaļ notikušās plakātu izstādes „Publiskie spoguļi” aprakstā. Tajās uzsvērts, ka „plakāts ir savdabīgs medijs, kurā koncentrēti un tieši atspoguļojas kultūras un varas savstarpējās attiecības, kas nenovēršami nes līdzī arī konkrētā laika atspulgu”⁷. Līdz ar to plakātu izpēte dod ieskatu to rašanās laika pastāvošo priekšstatu izpētē. Plakātu analīze paplašina līdz šim izpētīto informāciju par dažādu politisko partiju ideoloģiskajiem priekšstatiem, skatījumu uz sabiedrību kopumā, valsts izpratni, kā arī parāda to vērtīborientāciju, ko ne vienmēr var izsecināt tikai no rakstiskajiem avotiem. Tas pats attiecas arī uz autoritāro režīmu un tā proponēto „pareizo” domāšanu. Plakātā iekļauto simbolu analīze ilustrē starpkaru Latvijā valdošos idejiskos priekšstatus, dažādu jēdzienu izpratni, to emocionālo nokrāsu. Demokrātijas un autoritārajā režīmā veidoto plakātu simbolisko paņēmieni pretnostatījums atspoguļo, cik lielā mērā režīma maiņa transformēja dažādu ideoloģisko jēdzienu izpratni, kas simboliski izpaudās vizuālā formā. Tēmas „Politiskais plakāts kā Latvijas vēstures avots, 1920. - 1940. gads” izpēte ir mēģinājums parādīt plakāta kā vēstures avota nozīmi un tā analīzes sniegtās iespējas Latvijas vēstures pētniecībā.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt politiskā plakāta sniegto informāciju par Latvijas politiskās vēstures procesu starpkaru periodā. No darba mērķa izriet sekojoši uzdevumi:

- 1) analizēt vizuālo avotu, īpaši plakāta pētniecisko metodoloģiju, iztīrējot vizuālo avotu pētniecības teorētiskos jautājumus, metodoloģiskās iespējas un ierobežojumus;
- 2) izpētīt plakātu veidošanas un izmantošanas procesu Latvijas starpkaru periodā, tādā veidā atspoguļojot plakātu funkcionēšanu un tajā iesaistītās organizācijas un institūcijas, kā arī iztīrējot problemātiku, saistītu ar plakāta atrašanos publiskajā telpā;
- 3) analizēt plakātos esošo vēsturisko informāciju par Latvijas parlamentārisma un autoritārā režīma sociālajām un politiskajām parādībām;
- 4) izpētīt Latvijas parlamentārā perioda politisko partiju lietoto un autoritārā režīma propagandai izmantoto vizuālās komunikācijas taktiku plakātos.

tēls Latvijas filmās. Rīga: Neputns, 2008; Teikmanis, A. *Mākslas un politikas attiecību semiotika: vizuālo un verbālo vēstījumu mijiedarbība Latvijas padomju perioda glezniecībā*. (promocijas darbs); Vanaga, B. *Mākslinieka tēls 20. gs. 20.-30. gadu latviešu fotogrāfijā: tipoloģiskais aspekts. Latvijas Arhīvi*, 2004, Nr. 1.;

⁷ Umblija R. *Plakāts un vara. Auksts un karsts. Dizaina Studija*, 2003, Nr. 3. Pieejams: www.dizainastudija.eu/index.php/lv/1/112/121/152/index.html [aplūkots 12.04.2008]

Darba hronoloģiskais ietvars definēts, sākot ar 1920. gadu, kad notika pirmās demokrātiskās vēlēšanas visā Latvijas teritorijā, kuru laikā aizsākās ievērojama politisko partiju „vizuālā” cīņa ar plakātu palīdzību. Darba hronoloģiskā perioda beigas iezīmē 1940. gada 17. jūnijs, kad beidza pastāvēt neatkarīga Latvija.

Plakātus kopumā iedala divās lielās grupās - reklāmas plakāti un politiskie plakāti⁸. Darbā uzmanība pievērsta tikai politiskajiem plakātiem. Ar politiskā plakāta jēdzienu saprasti plakāti, kuru mērķis bija veidot sabiedrības un valsts viedokli par noteiktām politiskām idejām, atstājot iespaidu uz cilvēku rīcību. Parlamentārisma laikā politiskais plakāts bija dažādu politisko partiju pasūtīts, pildot partijas un tās organizēto pasākumu (sapulces, demonstrācijas, atbalsts partiju izdevumiem) popularizēšanas funkciju. Pārsvārā šos plakātus veidoja Saeimas un pašvaldību vēlēšanu aģitācijas kampaņu ietvaros, tomēr atsevišķos gadījumos partijas plakātus veidoja arī vēlēšanu starplaikos (referendumu un atsevišķu politisko akciju laikā). Ņemot vērā, ka lielākā daļa plakātu bija vēlēšanām veidotie, darbā tie pārsvārā apzīmēti kā vēlēšanu plakāti, nevis politiskie plakāti. Pie šī laika plakātiem pieskaitīti gan legāli, gan nelegāli veidoti politiskās aģitācijas plakāti. Autoritārisma laikā kritēriju definēšana ir komplicētāka, jo ir daudz grūtāk novilkt robežu, kur sākas un beidzas režīma propaganda. Valdošās ideoloģijas nostādnes lielākā vai mazākā mērā izpaudās visās valsts politikas jomās, tai skaitā kultūras un saimniecības jomā, atspoguļojoties arī ļoti plašas tematikas plakātos. Darbā pie šī perioda politiskā plakāta kategorijas pieskaitīti plakāti, kas primāri propagandēja pašu režīmu un tā ideoloģiskās pamatnostādnes. Pamatojoties uz K. Ulmaņa autoritārā režīma specifiskās kampaņas „Apceļo dzimto zemi!” raksturu, pieļauts izņēmums plakātu dalījumā, pieskaitot šos plakātus pie propagandas, nevis reklāmas plakātiem, kuros formāli iekļaujas tūrisma plakāti.

Promocijas darba lielāko daļu veido attēla plakāti, tomēr darbā analizēti arī teksta plakāti, jo attēla klātbūtne plakātā nav būtisks kritērijs, lai avotu klasificētu kā plakātu. Saskaņā ar vācu vēsturnieka Franka Kempfera (*Frank Kämpfer*) definīciju, plakāti iedalāmi vairākās grupās, kurās iekļaujas gan tikai teksta, gan arī teksta un attēla kombinācijas kā atsevišķi plakātu tipi⁹. Darbā iekļauta atsevišķa teorētiskajiem jautājumiem veltīta nodaļa, tāpēc ievadā detalizēti plakāta pētniecības jautājumi nav skatīti.

Promocijas darbā aplūkoti kopumā 334 plakāti, no kuriem 162 ir demokrātijas laika politisko partiju plakāti, 126 autoritārā režīma propagandas plakāti, bet 43 nelegālās LKP plakāti (gan demokrātijas, gan autoritārisma laikā tapušie). Plakātu skaits šķiet pietiekošs promocijas darbā izvirzītā mērķa sasniegšanai. Attiecībā uz demokrātijas laika plakātiem promocijas darbā

⁸ Michael Sauer. “Hinweg damit”: Plakate als historische Quellen zur Politik- und Mentalitätsgeschichte. In: Paul, G. (Hg.) „*Visual history*”: ein Studienbuch. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006. S. 37.

⁹ Kämpfer, F. *Der Rote Keil. Das politische Plakat. Theorie und Geschichte*. Berlin, 1985.

izmantotie plakāti uzskatāmi par reprezentatīviem, jo pārstāv visas vēlēšanas, kā arī pārstāv plašu politisko partiju spektru - gan lielākās partijas valstī, gan dažādas minoritāšu partijas, gan arī tādas partijas, kuras veidotas tikai uz vienām vēlēšanām. Autoritārisma propagandas plakātu gadījumā, spriežot pēc arhīvu materiāliem, darbā analizēti praktiski visi šajā laikā veidotie plakāti.

LKP veidotie plakāti skaita ziņā pārstāvēti vismazāk, tomēr avotu apjoms ir pietiekams vienas politiskās organizācijas plakāta veidošanas īpatnību izpētei. LKP veidotie plakāti analizēti atsevišķi, nenodalot sīkāk to veidošanas tendences parlamentārisma un autoritārā režīma laikā. LKP plakātu saturs – saukļi un mākslinieciskais izpildījums būtiski nemainījās visu Latvijas starpkaru periodu. Atšķirībā no citiem politisko organizāciju plakātiem to saturs bija asi vērsts pret pastāvošo valsts iekārtu, turklāt LKP aktīvā nelegālā darbība visu starpkaru periodu padarīja to unikālu pārējo vidū. LKP darbība lielā mērā balstījās uz politiskajām idejām un rīcības instrukcijām, kas nāca no PSRS. Šīs partijas būtiskā atšķirība no citām politiskajām organizācijām noteica LKP plakātu aplūkošanu savrup no pārējiem.

Promocijas darbā visi plakāti analizēti kā vēstures avoti, samērā maz uzmanības pievēršot to mākslinieciskajai vērtībai. Tas atbilst vizuālo materiālu kā vēstures avotu analīzes teorētiskajām pamatnostādņēm, saskaņā ar kurām mākslinieciskās vērtības kritērijs ir sekundārs. Mākslinieciskais izpildījums uzskatāms par būtisku tikai tiktāl, cik tas ietekmē avota kompozīciju.

Darba struktūra veidota, ievērojot problēmhronoloģisko pieeju, bet darba saturs primāri balstīts uz izveidoto plakātu kopumu. Ne visi starpkaru laikā veidotie plakāti ir saglabājušies un aplūkoti šajā darbā. Vismazākā apjomā pārstāvēti atsevišķu minoritāšu partiju plakāti, plakāti, kas veltīti dažādām politiskajām organizācijām nozīmīgām piemiņas dienām, kā arī dažu labēji orientēto radikālo organizāciju plakāti. Tāpat starp analizētajiem plakātiem maz ir referendumiem veidoto plakātu. Tas nosaka promocijas darba saturu, iepriekš minēto organizāciju plakātus un to saturiskās tendences aplūkojot salīdzinoši mazāk nekā citus.

Darbs sastāv no ievada, avotu un literatūras apskata, četrām nodaļām, secinājumiem, izmantoto avotu un literatūras saraksta un 134 pielikumiem. Pirmajā nodaļā „Vizuālo avotu pētniecības teorētiskie jautājumi” uzmanība pievērsta vizuālo avotu pētniecības attīstībai un teorētiskajiem argumentiem par šīs vēstures disciplīnas nozīmi un aktualitāti. Īpaši iztirzāts politiskais plakāts, tā jēdziens un specifika, pieskaroties arī plakāta attīstības vēsturei. Nodaļas noslēgumā aplūkotas dažādas vizuālo avotu pētniecībā pielietojamās metodes un to sniegtās iespējas politiskā plakāta analīzē.

Promocijas darba otrajā nodaļā „Plakāta veidošana un izmantošana Latvijā starpkaru periodā” hronoloģiski skatīta vēlēšanu plakātu veidošana, tiražēšana, izmantošana publiskajā telpā Latvijas parlamentārajā periodā, atsevišķu partiju plakātu veidošanas īpatnības un valsts institūciju loma plakāta satura kontrolē. Līdzīgā veidā iztirzāti plakātu veidošanas jautājumi autoritārā režīma

laikā. Nodaļā atspoguļots plakāta pastāvēšanas vēsturiskais konteksts, kura īpatnības atsaucās arī uz plakāta saturu un tā tālāko interpretāciju, kas veikta promocijas darba nākamajās nodaļās.

Darba trešā nodaļa „Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu politisko un sociālo parādību spogulis” veltīta plakātos ietvertās informācijas analīzei par starpkaru periodā pastāvošo politikas un varas izpratni, stereotipiem par nacionālismu, politisko partiju savstarpējo konkurenci un tās savietojamību ar valstiskuma jēdzienu. Tāpat šajā nodaļā uzmanība pievērsta plakātos atrodamajai informācijai par Latvijas sabiedrības sociālo diferencēšanu.

Promocijas darba pēdējā nodaļā „Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu politiskās komunikācijas avots” skatīti politisko partiju un autoritārā režīma komunikācijā ar sabiedrību izmantotie taktikas paņēmieni, kas papildina trešajā nodaļā analizēto informāciju ar plakātu aktīvāko lomu Latvijas politiskajos procesos. Nodaļā analizēta politisko pretinieku atveidošana, dažādu emociju, kā arī cilvēka tēla atveidošanas paņēmieni. Papildus uzmanība veltīta plakātam kā politisko rituālu sastāvdaļai.

Promocijas darba aktualitāti iezīmē tajā definētās vizuālo avotu analīzes metodes, atspoguļojot darba starpdisciplināro raksturu. Promocijas darbā līdzās tādām vēstures pētniecības metodēm kā vēsturiski ģenētiskā, problēmchronoloģiskā, salīdzinošā, vēsturiskā attēlu analīze, izmantota attēlu kontentanalīze, kompozicionālā analīze, semiotikas elementi, kā arī diskursa analīzes elementi. Viena no galvenajām darbā izmantotajām metodēm ir kontentanalīze, nosakot vispārējās plakātu saturiskās tendences starpkaru periodā. Šīs metodes pielietošanā viens no galvenajiem principiem ir reprezentatīvas analizējamās avotu grupas veidošana, kas nozīmē, ka nav nepieciešams apskatīt pilnīgi visus avotus secinājumu izdarīšanai. Visas promocijas darbā atrodamās tabulas un grafiki ir autores veidoti, balstoties uz kontenanalīzes rezultātā iegūtajiem datiem. Tāpat darba mērķa un uzdevumu izvirzīšanā izmantotas tādu zinātņu nozaru kā komunikācijas un antropoloģijas zinātnes teorētiskās nostādnes un izpētes problēmas.

Avotu un literatūras apskats

Avotu apskats. Promocijas darbā izmantotos avotus var iedalīt sekojošās grupās:

- 1) vizuālie avoti (plakāti),
- 2) rakstiskie avoti, kas iedalās publicētajos un npublicētajos avotos.

Vizuālie avoti (plakāti). Ņemot vērā promocijas darba tēmu un izvirzīto mērķi, no 1920.-1940. gadam izdotie plakāti ir pētījuma galvenais avots. Promocijas darbā tiek izmantoti plakātu oriģināli, kas glabājas LNB, LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā, LKM un LVVA.

Visplašākā plakātu kolekcija Latvijā atrodas LNB krājumā, aptverot laika periodu no 19. gs. beigām līdz 21. gs. veidotajiem plakātiem. Lielāko daļu no LNB plakātu kolekcijas veido teksta un attēla plakāti, mazākā daudzumā saglabājušies teksta plakāti. Tāpat LNB neglabā LKP starpkaru periodā veidotos plakātus, kas atrodas Latvijas Kara muzeja un Latvijas Valsts vēstures arhīva fondos. Lai arī LNB plakāti ir katalogizēti, tomēr vairumā gadījumu nav ziņas par plakātu precīzu datējumu un autoru.

Ievērojams skaits starpkara laika plakātu glabājas Latvijas Kara muzejā. Līdzīgi kā LNB gadījumā, arī Kara muzeja plakātu katalogā neparādās precīzs plakātu izdošanas datējums. Būtiska plakātu kolekcija glabājas LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā. Atšķirībā no LNB šīs bibliotēkas rīcībā ir vairāki Rīgas domes vēlēšanu plakāti. Tāpat plakāti ir organizēti pa tematiskām grupām, kas lielai daļai plakātu ļauj identificēt precīzu datējumu atšķirībā no citu institūciju plakātu kolekcijām.

Kā pēdējā, dažādu plakātu glabātāja, jāmin LVVA. No LVVA izmantoti dažādu partiju vēlēšanu plakāti, kas glabājas politisko partiju fondos. LVVA plakāti glabājas diezgan nesistemātiski, kā arī ne vienmēr fondu lietu aprakstos atrodamas norādes uz šādu materiālu eksistenci.

Kopumā promocijas darbā izmantotos politisko plakātus var iedalīt 3 lielās grupās – plakāti, kas tapuši Latvijas parlamentārisma laikā (1920-1934), autoritārisma laika (1934-1940) plakāti, kā arī LKP veidotie plakāti (1920-1940).

Plakāti parlamentārisma laikā veidoti gan vienkāršaini un daudzkrāsaini, gan arī melnbalti. Šis kritērijs ir būtisks, jo noteica plakāta spēju izcelties pārējo vidū. Jo košāks un pamanāmāks bija plakāts, jo lielāka iespēja tam sekmīgi izpildīt savu pamatfunkciju - pārliecināt nejaūšu garāmgājēju. Šis kritērijs cieši saistīts ar otru – tirāžas apjomu, kas arī noteica plakātu spēju pildīt tam noteikto uzdevumu. Kopējā iezīme visiem plakātiem bija to drukāšana uz neizturīga materiāla. To lielā mērā noteica ražošanas izmaksu jautājums.

Turīgākās partijas veidoja divu dažādu tipu plakātus – pirmkārt, krāsainus, liela izmēra plakātus (vidēji 70x50 cm) ar partijai raksturīgu simboliku, otrkārt, maza izmēra (vidēji 20x25

cm), vienkrāsainus plakātus, pārsvarā izmantojot partiju simbolizējošo krāsu, kuros atveidots partijas numurs kārtējās vēlēšanās. Partijas ar mazāku budžetu veidoja tikai otrās grupas plakātus.

Raksturīga plakāta iezīme šajā periodā bija plakāta autora un izdošanas gada nenorādīšana. Likums noteica, ka uz plakātiem jādrukā izdevniecība, bet neminēja, ka jānorāda autors vai darba veidošanas laiks. Tikai atsevišķos gadījumos sabiedrībā zināmiem māksliniekiem pasūtītie plakāti ietvēra autora signatūru.

Rašanās gada nenorādīšana lielā mērā apgrūtina precīzu plakātu datēšanu, jo ne vienmēr, konfrontējot šos plakātus ar citiem avotiem (piemēram, periodiku, vēlēšanu komisijas iedalītajiem partiju numuriem), nosakāms veidošanas laiks un mākslinieks. Sākot ar 1925. gadu, lielākās partijas saglabāja (ar iesniegumu palīdzību Vēlēšanu komisijai) vienus un tos pašus numurus uz katrām vēlēšanām – gan Saeimas, gan pašvaldību. Tas papildus apgrūtina plakāta datējuma noteikšanu. Bieži vien plakāti saturēja tikai numuru bez partijas nosaukuma, vai arī plakātā nenorādīja, kādām vēlēšanām tas domāts - pašvaldību vai Saeimas.

Lielākā daļa plakātu veidoti, izmantojot litogrāfijas tehnoloģiju, bet sastopami plakāti, kas pavairoti, pārzīmējot ar roku. Litogrāfijas tehnoloģijas izmantošana nodrošināja samērā lētu plakātu izgatavošanu lielā tirāžā, kas bija viena no plakāta izmantošanas priekšrocībām. Uz plakātiem netika norādīts, cik lielā tirāžā tie reproducēti, tomēr atsevišķos gadījumos, analizējot rakstiskos avotus, iespējams identificēt aptuvenu partiju plakātu tirāžu, kas svārstījās no 1500 – 10 000 eksemplāru. Mazākā tirāža bija lielformāta krāsainajiem un lielākā tirāža mazajiem vienkrāsainajiem plakātiem.

Ar roku pārzīmētos plakātus praktizēja nelegālā LKP, jo tās plakātus nebija iespējams drukāt legālajās tipogrāfijās pastāvošās cenzūras dēļ. Pārsvarā šie plakāti bija sliktas kvalitātes. Ar likumu noteica tiesības Iekšlietu ministrijas Politiskajai pārvaldei konfiscēt plakātus, kas saturēja pretvalstiskus aicinājumus un vardarbīgu sižetu atveidojumus.

Mākslinieka izvēle noteica plakāta veidošanas stilu, neiegrožojot mākslinieka radošo brīvību. Ja izvēlējās modernismu pārstāvošu mākslinieku, plakātu veidoja modernisma stilā. Kā jau minēts, ne visiem plakātiem ir nosakāms autors, tomēr gadījumos, kad tas izdarāms, iespējams izsekot līdz nolīgtajiem māksliniekiem. Visbiežāk krāsainos plakātus ar attēliem veidoja sabiedrībā pazīstami mākslinieki - Rihards Zariņš, Niklāvs Strunke, Sigismunds Vidbergs, Romāns Suta, kā arī Pēteris Kundziņš.

Autoritārā režīma laikā tapušajiem plakātiem iespējams noteikt autoru, jo lielākā daļa darbu ir parakstīti, vai arī mākslinieka vārds uzdrukāts plakāta apakšējā malā. Tomēr vēl joprojām pastāv problēmas plakāta precīza datējuma noteikšanā. Precīzu datējums nosakāms, konfrontējot plakātos iekļauto informāciju (saukļi, attēls) ar valsts iestāžu fondos glabāto lietvedības

informāciju un preses izdevumiem, kuros plakātus nereti reproducēja. Plakātu vidējais izmērs sasniedza 100x70 cm.

Kā atsevišķa plakātu grupa jāpiemin K. Ulmaņa izteicienu vizualizācijas, kas pārsvarā sastāvēja tikai no teksta, vai arī teksta un etnogrāfisko rakstu atveidojumiem. Šai plakātu grupai raksturīga stilistisko līdzekļu standartizācija gan krāsu, gan formu, gan teksta fonta izvēlē. Minētie plakāti tika veidoti mazāki nekā krāsainie plakāti – vidēji 20x40 cm.

Rakstiskie avoti. *Nepublicēto rakstisko avotu grupu* veido LSDSP¹⁰, Zemnieku savienības¹¹, Demokrātiskā centra¹², Nacionālas apvienības¹³, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas¹⁴, Latvijas jaunzemnieku savienības¹⁵ fondu, Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kulturālā departamenta¹⁶ un Preses un biedrību departamenta¹⁷ fondu, kā arī Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes¹⁸ fonda dokumenti.

Visapjomīgākais un promocijas darbam vērtīgu informāciju saturošais ir LSDSP fonds. Fonds sastāv no vairākiem aprakstiem, aptverot praktiski visas LSDSP darbības jomas. Tāpat fondā ir atsevišķas lietas, kurās apkopoti LSDSP dažādu vēlēšanu aģitācijas materiāli, t.sk. vēlēšanu plakāti. Zemnieku savienības fonds apjoma ziņā ir mazāks, kā LSDSP, bet tajā atsevišķi izdalītas lietas, kas attiecas uz gatavošanos vēlēšanām un ar tām saistītajiem materiāliem, kas nav raksturīgi citu partiju fondu lietu aprakstos.

Neliela apjoma fragmentāra informācija par partiju priekšvēlēšanu aģitāciju atrodama Nacionālās apvienības, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas, Latvijas jaunzemnieku savienības fondos. Atšķirībā no LSDSP un Zemnieku savienības fondiem, šo partiju dokumentācijā neparādās vizuālie materiāli (izņemot vienu Jaunzemnieku savienības lietā glabājošos plakātu), kā arī informācija par gatavošanos dažādās vēlēšanās ir skopa. Turklāt, fondos aprakstītās lietas neaptver visu šo partiju pastāvēšanas laiku.

Pievēršoties valsts institūciju fondiem, nozīmīgi ir abi Sabiedrisko lietu ministrijas fondi – gan Sabiedriski kulturālā departamenta, gan Preses un biedrību departamenta fonds. Ņemot vērā, ka par propagandu autoritārajā režīmā līdz Sabiedrisko lietu ministrijas izveidošanas 1937. gadā atbildēja Iekšlietu ministrijas Informācijas un propagandas pārvalde, Sabiedrisko lietu ministrijas abos fondos glabājas atsevišķas Iekšlietu ministrijas lietas.

¹⁰ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3017.f. (LSDSP), 1.-6.apr.

¹¹ LVVA, 3282.f. (Zemnieku Savienība), 1. apr.

¹² LVVA, 3710.f. (Demokrātiskais centrs), 1.apr.

¹³ LVVA, 2886.f. (Nacionālā apvienība), 1.apr.

¹⁴ LVVA: 3711.f. (Latvijas jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija), 1.apr.

¹⁵ LVVA: 5785.f. (Latvijas jaunzemnieku savienība), 1.apr.

¹⁶ LVVA: 3758.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kulturālais departaments), 1.apr.

¹⁷ LVVA. 3724.f. (Sabiedrisko lietu ministrija Preses un biedrību departaments), 1.apr.

¹⁸ LVVA. 3235.f. (Politiskā pārvalde), 1.apr.

Visus šīs grupas avotus var iedalīt divās apakšgrupās – (1) partiju lietvedības dokumenti un (2) valsts institūciju lietvedības dokumenti.

Pirmajā grupā ietilpstošie partiju lietvedības dokumenti ietver grāmatvedību datus, dažādu partijas sēžu protokolus, saraksti partiju organizāciju starpā, aģitatoru ziņojumus partiju vadībai. Darbā izmantoti dokumenti, kuros skatīti partiju priekšvēlēšanu aģitācijas jautājumi. Lielākajā daļā šo dokumentu vēlēšanu plakāti pieminēti pastarpināti. Informācija par plakātu veidošanas priekšnosacījumiem un partiju politiku plakātu izmantošanā ir fragmentāra, piemēram, pieminēti plakātu izlīmēšanas gadījumi, bet nav norādīts, cik daudz vai kādi plakāti izlīmēti. Turklāt nav izdalāma atsevišķu dokumentu grupa vai veids, kuri sniedz informāciju par plakātu pasūtīšanas un izplatīšanas procesu dažādās partijās.

Visvairāk informācijas satur grāmatvedības dokumentācija, kur tā pārsvarā ir tabulu veidā apkopota skaitliska informācija par aģitatoriem izdalīto plakātu daudzumu un samaksu par plakātu izlīmēšanu. Pie tabulām nav pievienoti komentāri, un tās sastādītas brīvā stilā. Tabulām nav norādīti pat to sastādītāji, nav iespējams identificēt, kura partijas struktūrvienība bija atbildīga par minētās dokumentācijas izveidi. Atsevišķi izdalāmi partiju valdes sēžu protokoli, kuros atsevišķos gadījumos pieminēti vēlēšanu plakāti. Bet arī šajos dokumentos atrodams ziņas ir lakoniskas, neatklājot plašākas diskusijas par vēlēšanu plakātu saturu un to vērtējumu.

Otrajā grupā ietilpstošie valsts institūciju lietvedības dokumenti, pirmkārt, ietver parlamentārisma laikā tapušos dokumentus. Tie ir Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes veidotās atskaites par konfiscētajiem uzsaukumiem un plakātiem, kā arī tās sarakste ar prokuratūru par lēmumiem attiecībā uz plakātu un politisku uzsaukumu konfiskācijām un to juridisko pamatojumu.

Politiskās pārvaldes darbinieku atskaites par konfiskācijām sastādītas, ievērojot standartizētu formu, kurā uzskaitīti konfiscētie materiāli, minot arī saukļa tekstu, lai tos varētu identificēt citu plakātu starpā, kā arī, ja uz plakāta bija norādīts, tad arī tipogrāfiju, kur plakāts izgatavots. Atskaitei nav pievienoti nekādi tās sastādītāja komentāri.

Prokuratūras un Politiskās pārvaldes sarakste par lēmumiem materiālu konfiskāciju sakarā (īpaši tas attiecās uz LKP plakātiem) veidota vienotā stilā. Katrai vēstulei pievienots tiesas lēmuma noraksts, kurā minēts plakāta sauklis, tipogrāfija, kā arī likuma pants, uz kura pamata konfiskācija veikta. Lielākajā daļā lēmumu ir atsauce uz vienu un to pašu likuma pantu¹⁹, kas atspoguļo kopējo konfiskāciju tiesisko pamatojumu.

Otrkārt, valsts institūciju lietvedības dokumenti ietver autoritārisma laikā tapušo Sabiedrisko lietu ministrijas saraksti gan ar juridiskām, gan privātpersonām. Vienāds dokumenta

¹⁹ Sodlu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris, 1.-24.lpp. (129.pants)

un tajā ietvertās informācijas veids ir plakātu pasūtījumu vēstules, kurās atrodama skaitliska informācija ar plakātu uzskaitījumu un pasūtīto tirāžu. Vēstules tika sūtītas tipogrāfijām, ar kurām slēdza vienošanos par propagandas plakātu veidošanu. No vēstulēs ietvertā faktoloģiskā materiāla iespējams izdarīt secinājumus par atbildīgajām iestādēm, kas plakātus pasūtīja, cik lielā apmērā tas darīts, kā arī, kuras tipogrāfijas saņēma visvairāk pasūtījumus. Papildus pieejami dokumenti, kuros parādās propagandas plakātu tirdzniecības apjomi. Pēc tiem var secināt par tipogrāfiju, ar kuru tika slēgta sadarbība, apzināt noteiktās plakātu cenas, pārdoto plakātu skaitu, kā arī atsevišķos gadījumos iespējams izdarīt secinājumus par populārākajiem plakātiem iedzīvotāju skatījumā.

Bez sarakstes ar tipogrāfijām darbā izmantota Sabiedrisko lietu ministrijas ienākošā sarakste no pašvaldībām. Tie ir lūgumi par plakātu nosūtīšanu pašvaldību rīcībai. Lai arī lūgumu autori ir no dažādām Latvijas pašvaldībām, to vēstules veidotas līdzīgā stilā, uzskaitot plakātu nosaukumus un nosūtāmo eksemplāru skaitu. Vēstules sastādītāja komentāri vai vērtējumi, kas sniegtu papildus informāciju par plakātu izmantošanu Latvijā, šajos lūgumos nav atrodamā. Visos gadījumos vēstules sūtītājs ir pašvaldības vadītājs.

No sabiedrisko lietu ministrijas sarakstes ar privātpersonām izmantota ienākošā sarakste, kuras autori bija Latvijas iedzīvotāji gan Rīgā, gan dažādās provinces pilsētās. Šajās vēstulēs pārsvarā izteikti priekšlikumi un vērojumi par plakātu līmēšanu dažādās vietās. Šie dokumenti rakstīti brīvā formā, to galvenā vērtība ir sniegtā informācija par valsts un sabiedrības saikni propagandas pasākumu izvērsēšanā, iekļaujot arī informāciju par sabiedrības attieksmi pret plakātu izmantošanu. Šis dokumentu grupas trūkums ir to nesistemātiska parādīšanās (šādas vēstules netiek regulāri katru gadu sūtītas) un paša plakāta satura vērtējuma neesamība, kas liedz izdarīt secinājumus par cilvēku attieksmi pret autoritārā režīma izvērstajiem propagandas pasākumiem.

Publicēto avotu grupā ietilpst partiju vēlēšanu programmas, atsevišķi likumdošanas akti, valsts amatpersonu runas, memoāri un prese.

Partiju vēlēšanu platformas. Kā pastāvīga avotu grupa izmantotas dažādu partiju vēlēšanu programmas, partiju publicētie komentāri par tām, publicētās aģitācijas sapulču runas, kas ir datētas, sākot jau no Satversmes sapulces vēlēšanu laika līdz pat pēdējām Saeimas vēlēšanām 1931.gadā. Vēlēšanu programmās lietišķā un strukturētā veidā izklāstītas politiskās prasības, kas kalpo kā labs papildinājums plakātu izpratnei un skaidrošanai. Īpaši vērtīgi ir partiju veidotie komentāri par atsevišķiem politiskajā programmā izvirzītajiem punktiem, sniedzot detalizētu ieskatu partijas izpratnē par politiskajiem procesiem Latvijā.

Likumdošanas akti. Promocijas darbā izmantoti arī vairāki likumi – 1924. gada Preses likums²⁰ un 1938. gada Preses likums²¹, Likums par preses lietu tiesāšanas kārtību²², Likums par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām²³, 1929. gada Noteikumi par atklātiem izziņojumiem²⁴, 1903.gada Sodu likums²⁵. Šie likumi un noteikumi izmantoti plakāta veidošanas un tā satura kontroles likumiskās bāzes atspoguļošanai.

Valsts amatpersonu runas. Kā autoritārā režīma ideoloģisko nostādņu raksturojošie avoti izmantoti K. Ulmaņa rakstu un runu krājumi²⁶, atsevišķi citu režīma ideologu runu un rakstu krājumi²⁷. Lai arī minētajos krājumos runas un raksti ir publicēti fragmentāri, tie sniedz ieskatu režīma nostājā par dažādiem politiskiem, sabiedriskiem un kultūras jautājumiem. Šo ideoloģisko avotu grupu papildina arī preses publikācijas, kas apskatītas darba turpinājumā.

Atmiņas. Promocijas darbā izmantotas atsevišķu politiķu atmiņas. Atzīmējamas sabiedrisko lietu ministra Alfrēda Bērziņa²⁸ atmiņas, kurās atrodami fragmentāri izteicieni par plakāta vietu autoritārā režīma propagandā. Tāpat izmantotas Bruno Kalniņa atmiņas²⁹, kurās aprakstīta LSDSP aģitācija, tai skaitā minot plakātu izmantošanu. Minētās atmiņas skopās un fragmentārās informācijas dēļ kalpo tikai kā papildinātājs citiem avotiem. Nedaudz vairāk informācijas par atsevišķu plakāta satura interpretāciju dod LKP biedra Samuela Haskina padomju laika žurnālā „Māksla” publicētie atmiņu fragmenti.³⁰ Lai arī publicēti ar mērķi izcelt LKP un kritizēt citu politisko partiju plakātus parlamentārajā periodā, atsauces uz vairākiem gan LKP, gan Zemnieku savienības plakātiem dod ieskatu gan pašu plakātu saturā, gan ar tiem saistītajās LKP aktivitātēs.

Periodika. Šī avotu grupa darbā izmantota divējādi – pirmkārt, gan kā konfrontējošais avots faktoloģiskā materiāla precizēšanai (partiju saraksti, vēlēšanu iznākums, plakātu reprodukcijas), otrkārt, gan kā avots, lai analizētu plakāta izmantošanu publiskajā telpā.

²⁰ Preses likums. *Valdības Vēstnesis*, 1924., 12. februāris, 1.lpp.

²¹ Preses likums. *Valdības vēstnesis*, 1938., 14. februāris, 4.lpp.

²² Likums par preses lietu tiesāšanas kārtību. *Valdības Vēstnesis*, 1924, 11. novembris, 1.lpp.

²³ Likums par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām. *Valdības Vēstnesis*, 1924, 11. novembris, 1.lpp.

²⁴ Noteikumi par atklātiem izziņojumiem. *Valdības Vēstnesis*, 1929, 19. janvāris.

²⁵ Sodu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris, 1.-24.lpp.

²⁶ Lapiņš, J. (sast). *Ulmanis, K. Uzvaras ceļš: rakstu un runu izlase un izvilkumi*. Rīga, 1939.; Ulmanis, K.

Sabiedriskie raksti un runas: izlase. Rīga, 1935. Ciganovs, J. (sast.). *Viens mērķis – tauta un valsts*. Rīga, 2001.

²⁷ *Latvju radošā gara atdzimšana*. Rīga, 1936.; Ulmanis, K. *Raksti par jauno valsti: ministru prezidenta dr. Kārļa Ulmaņa trīs runas un Kultūras fonda godalgotie ievadraksti*. Rīga, 1935.

²⁸ Bērziņš, A. *Labie gadi: pirms un pēc 15.maija*. Bruklina, 1963.

²⁹ Kalniņš, B. *Latvijas sociāldemokrātijas 50 gadi*. Stokholma, 1956.

³⁰ Haskins, S. *Revolucionārais plakāts buržuāziskajā Latvijā*. *Māksla*, 1961, Nr.1.

Darbā izmantoti virkne preses izdevumu: „Jaunākās Ziņas”³¹, „Сегодня”³², „Rigasche Rundschau”³³, „Valdības Vēstnesis”³⁴, „Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis”³⁵, „Latvijas Kareivis”³⁶, „Zemgales Balss”³⁷, „Kurzemes Vārds”³⁸, „Latgolas Words”³⁹, „Brīvā Zeme”⁴⁰, „Latvis”⁴¹, „Sociāldemokrāts”⁴², „Centrs Balss”⁴³, „Sējējs”⁴⁴, „Tēvijas Sargs”⁴⁵, „Lāčplēsis”⁴⁶, „Rīts”⁴⁷ u.c. Par izdevumu atlasē kritērijiem kalpoja sekojoši apsvērumi:

³¹ bezparteijsks laikraksts, kas centās akcentēt tā neitralitāti politisko procesu atspoguļošanā. Iznāca no 1911. līdz 1940. gadam Rīgā ar pārtraukumiem. Izdevēja E.Elka (no 1922 E.Benjamiņa), redaktors A.Benjamiņš. Laikraksts bija ar vienu no lielākajām tirāžām starpkaru periodā.

³² Laikraksts "Сегодня" radās 1919. gada 14. septembrī un beidza eksistēt 1940. gada 27. jūnijā. Izdevums saturiski bija lojāls valstij, augsti profesionāls un iecienīts ārzemēs. Tā bija trešā lielākā krievu avīze pasaulē, ko izdeva aiz Krievijas robežām.

³³ Ietekmīgākais vācbaltu minoritātes izdevums, iznāca no 1895. – 1939. gadam (neiznāca I Pasaules kara laikā). No 1907. gada līdz 1933. gadam galvenais redaktors bija vācbaltietis, liberālas demokrātijas idejas aizstāvis un Saeimas deputāts P. Šimans. Līdz 1933. gadam Rigasche Rundschau izdevums uzskatāms par tipisku liberālās kvalitatīvās, intelektuāli augstvērtīgās preses pārstāvi Latvijā (skat. Treijs, R. (sast.) *Latvijas Republikas prese, 1918 – 1940*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996. 430.lpp.)

³⁴ Izdevējs Valsts kanceleja.

³⁵ Laikraksta izdevējs Iekšlietu ministrija, iznāca Rīgā. Redaktors bija Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta direktors un Pašvaldību departamenta direktors.

³⁶ Iznāca no 1920. līdz 1940. gadam Rīgā, to izdeva Armijas štābs. Pirmais redaktors bija A.Plensners, tad E.Mednis, J.Ošs, tad atkal A.Plensners, E.Grapmanis, Ā.Kontrovskis un A.Rudzis. Bija domāts Latvijas karavīru auditorijai. Kā norāda R.Trejs, tad, LK centās pildīt armiju izglītojošu un informatīvu uzdevumu par aktuālākajām norisēm. Lai arī redkolēģija deklarēja, ka no politikas laikraksts turēsies tālāk, tomēr bez politikas tas neiztika. Redkolēģija bija labēji noskaņota, kas parādījās arī paša laikraksta saturā. (Treijs, R. (sast.) *Latvijas Republikas prese...* 206.lpp.)

³⁷ LZS izdots laikraksts, kas iznāca no 1924. līdz 1940. gadam Jelgavā 6 reizes nedēļā. „Zemgales Balss” izdevējs bija J.Greiers, bet no 1927. gada izdevniecības kooperatīvs „Zemgales Balss”. Formāli „Zemgales Balss” skaitījās bezparteijsks laikraksts, bet saturiski tas atbalstīja „Zemnieku savienības” intereses (sk. Treijs, R. (sast.) *Latvijas...*, 343.lpp.)

³⁸ Iznāca no 1918-1940. Gadam Liepājā, kļūdams par vienu no autoritatīvākajiem laikrakstiem Kurzemē. (Treijs, R. (sast.) *Latvijas...*, 31.lpp.) Redaktori Juris Bebrs (1859-1951), Reinholds Lazdiņš, tad Ernests Ekšteins (1872-1941), tad Jānis Miķelsons, Kristaps Grāmatnieks, tad atkal J.Miķelsons, Mārtiņš Lēģers, E.Blanks, K.Grāmatnieks, Aleksandrs Ozoliņš un Voldemārs Sauleskalns. Laikrakstu izdeva LZS. Lai arī pats laikraksts sevi dēvēja par neatkarīgu politisku, sabiedrisku un literārisku dienas laikrakstu, tas savos rakstos pārstāvēja labējo un centrisko partiju uzskatus, kā arī regulāri tika pārdrūkāti raksti no Brīvās zemes, Latvijas un Latvja. (Treijs, R. (sast.) *Latvijas...*, 346.lpp.). Galvenokārt orientējās uz Liepājas lasītāju.

³⁹ Pārstāvēja partijas „Latgales kristīgu zemnieku savienība” intereses.

⁴⁰ LZS oficiālais laikraksts, kas iznāca no 1920-1934. gadam. Redkolēģijā ietilpa J.Vārsbergs, Edmunds Freivalds, Augusts Briedis, A.Kalniņš, J.Druva, Rūdolfis Vilde.

⁴¹ A. Berga vadītās Nacionālās apvienības laikraksts, kas iznāca 1921-1934. gadam. Galvenais redaktors A.Bergs. Galvenokārt pievērsās politiskiem jautājumiem, parlamenta darbības iztīrīšanai un vērtēšanai. Aktīvi vērsās pret sociāldemokrātiem.

⁴² LSDSP izdots laikraksts, kas iznāca no 1918-1934. gadam, redkolēģijas sastāvā Kristaps Eliass, Bruno Kalniņš, Valdis Grēviņš. Saturiski pievērsās plašam jautājumu spektram, gan politiskiem, gan ekonomiskiem, gan arī kultūras jautājumiem, pārstāvot kreisi orientētu politiskos uzskatus.

⁴³ Demokrātiskā centra izdots nedēļas izdevums, kas iznāca no 1928-1934. gadam. Redaktori J.Breikšs, A.Kalniņš, M.Ķemeris, J.Sviķis, A.Ošiņš, H.Tērmanis. Pozicionēja sevi kā vidusšķiras aizstāvi.

⁴⁴ mēnešraksts. Iznāca 1936–40 Rīgā. Izdevējs akciju sabiedrība *Zeme*, pirmie redaktori J.Lapiņš un R.Dēliņš.

⁴⁵ ilustrēts nedēļas laikraksts. Iznāca 1934–40 Rīgā. Pirmais izdevējs sabiedrība „Sargs”, no 1936 akciju sabiedrība *Zeme*, no 1938 akciju sabiedrība *Zemnieka domas*. Pirmais redaktors A.Kroders, no 1938 V.Cedriņš (faktiskais redaktors 1938–40 A.Podnieks).

⁴⁶ Žurnāls. Iznāca 1933–39 Rīgā reizi gadā. Izdeva – Lāčplēša Kara ordeņa kavalieru biedrība. Redaktors J.Lācis un A.Kroders, no 1934 J.Lācis.

⁴⁷ Iznāca no 1934-1940.gadam, viens no 3 lielākajiem laikrakstiem, kam bija avangarda loma autoritārā režīma nostiprināšanā (Treijs, R. (sast.) *Latvijas...*, 376 lpp.). Iznāca 7 reizes nedēļā, pietuvuļoties Jaunāko Ziņu apjomam un popularitātei. Galvenais redaktors sākumā bija A.Grīns (1934-1936), vēlāk literāts Ē.Raisters (1936-1938). Metiena ziņā Rīts bija masu avīzes statusā (100 000 -110 000) Rīts izauga par modernāko un otru lasītāko laikrakstu Latvijā. (sk. Treijs, R. (sast.) *Latvijas...*, 377. - 378. lpp.)

- 1) izdevuma tirāžas apjoms, izvēloties lielākas tirāžas laikrakstus, iekļaujot arī lielākos svešvalodās iznākušos laikrakstus,
- 2) to valsts institūciju izdevumi, kas bija iesaistītas priekšvēlēšanu aģitācijas pasākumu novērošanā un kontrolē, t.sk., incidentu sakarā ar plakātu izvietošanu publiskajā telpā,
- 3) lielāko partiju izdotie laikraksti,
- 4) lielākie reģionālie laikraksti, lai analizētu plakāta izmantošanas jautājumus provincē.
- 5) autoritārā režīma ideoloģiju propagandējošie izdevumi.

Ārpus izvēlētajiem kritērijiem paliek „Latvijas Kareivis”, kurā atrodama izsmeļoša informācija par plakātu izmantošanu priekšvēlēšanu aģitācijā Rīgā. Citos izdevumos tik plaša informācija nav sastopama. Tāpat tiek skatīts „Valdības Vēstnesis”, izmantojot tajā sniegto oficiālo informāciju par likumdošanas aktualitātēm attiecībā uz iespieddarbiem un plakātu izmantošanu aģitācijā, kā arī partiju vēlēšanu sarakstus.

Visi parlamentārisma perioda izmantotie izdevumi attiecas uz laika periodu no 1920.-1931. gadam, aptverot dažādu vēlēšanu norises. Aplūkoti izdevumi, kas iznāk 1 mēnesi pirms vēlēšanām, kad partijas uzsāka aģitācijas pasākumus, tai skaitā, plakātu izlīmēšanas kampaņas. Ātrāk par vienu mēnesi pirms vēlēšanām nevienā no izdevumiem ziņas par priekšvēlēšanu aktivitātēm neparādījās. No visiem laikrakstos sastopamajiem rakstiem, izmantoti notikumu atstāsti par starpgadījumiem uz ielām partiju starpā, kuru iemesls bija cīņa par stratēģiski labāku vietu plakātu izlīmēšanai. Šie raksti sniedz informāciju par tām pilsētas vietām, kur plakāti bija izvietoti, kā arī par plakātu daudzumu priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņās.

Neskatoties uz to, ka izdevumi bija dažādi, tajos atspoguļotā informācija bija līdzīga. Neraugoties uz detalizēti sniegto informāciju par konfliktiem partiju starpā plakātu dēļ, izdevumos neparādījās plakātu satura vērtējums, kas liedz izdarīt secinājumus par tā laika sabiedrības plakātu uztveri un vērtējumu. Tikai vienā „Zemgales Balss” īsā komentārā ietverts kāda plakāta vērtējums, turklāt, tas bija „Zemnieku Savienību” atbalstošā laikraksta citāts par komunistiskās „Kreisās strādniecības un darba zemniecības listes” plakātu, ko partiju atšķirīgās politiskās orientācijas dēļ jāvērtē kritiski.

No autoritārā režīma laika preses nozīmīgākie izdevumi ir „Sējējs” un „Tēvijas Sargs”, kuros publicēti režīma ideologu darbi. Šīs publikācijas ir pamats dažādu koncepciju izpratnei, kas iekļautas arī plakātos. Līdz ar to šie preses izdevumi no vienas puses izmantoti kā papildus skaidrojums propagandas plakātu informācijai, bet no otras puses ļauj izdarīt secinājumus par „aiz kadra” palikušo informāciju.

Atsevišķas uzmanības vērts ir laikraksts „Rīts”, kurā vienīgajā parādās autoritārā režīma izdoto plakātu melnbaltas reprodukcijas, kas atsevišķos gadījumos papildina promocijas darbā analizējamo plakātu klāstu. Tāpat vērtīgas ir šī izdevuma publicētās fotogrāfijas attiecībā uz

Vienības svētku svinēšanu. Atšķirībā, piemēram, no žurnāla „Atpūta”, kurš reproducēja dažādu svētku fotouzņēmumus, „Rītā” parādījās fotogrāfijas ar propagandas plakātu izmantošanas piemēriem. Šī informācija ļauj zināmā mērā rekonstruēt autoritārā režīma atsevišķu plakātu izmantošanas praksi.

Literatūra. Promocijas darbā izmantoto literatūru var iedalīt 4 lielās grupās:

- 1) teorētiskā literatūra par vizuālo avotu izmantošanu vēstures pētniecībā un pielietojamo metodoloģiju,
- 2) zinātniskā literatūra par politisko plakātu,
- 3) literatūra par Latvijas starpkaru perioda vēsturi;
- 4) uzziņu literatūra.

Teorētiskā literatūra. Interese par vizuālajiem materiāliem kā patstāvīgiem vēstures avotiem ir radusies samērā nesen – 20. gs. 70. gados. Arī historiogrāfija šajā jomā ir samērā jauna. Attēlu pētniecības teorētiskie darbi pārstāv vairākus pētniecības virzienus. Viens no tiem ir vēstures attēlu pētniecībā izmantojamā metodoloģija. Šajā jomā darbojies vācu vēsturnieks Rainers Volfails (*Rainer Wohlfail*)⁴⁸. R. Volfaila piedāvātā metodoloģija ir nozīmīgs pamats darba teorētiskajai argumentācijai, izmantojamo avotu sistematizācijai un tiem uzstādāmo pētniecības jautājumu identifikācijai, tomēr šī metode vairāk piemērota tieši viduslaiku un jauno laiku vizuālo avotu pētniecībai. Autors nedod pilnvērtīgu metodoloģiju 20. gs. politiskā pasūtījuma darbu analīzei, jo nav ņemta vērā šo avotu loma un masveidīgums sabiedriskās domas veidošanā, kas ir plakāta galvenais uzdevums.

Lielākā daļa darbu, kas seko R. Volfaila norādījumiem, teorētiskajā jomā balstās vai papildina šo modeli. Pie tādiem minama, piemēram, B. Tolkemita⁴⁹, Martins Knauers (*Martin Knauer*)⁵⁰ vai Jens Jēgers (*Jens Jäger*)⁵¹. Visi minētie pētnieki argumentē par attēla kā vēstures avota neatkarību un tā pievienoto vērtību vēstures pētniecībā. Apgalvots, ka šī tipa avoti sniedz jaunu informāciju par dažādiem vēstures procesiem. Lai arī minētie pētnieki pievēršas jau 20. gs. tapušajiem vizuālajiem avotiem, tomēr plakātam kā atsevišķai avotu grupai uzmanība nav pievērsta, galvenokārt analizējot fotogrāfiju kā nozīmīgāko 20. gs. masveida avotu.

Bez minētajiem darbiem atzīmējams angļu vēsturnieka Pītera Bērka (*Peter Burke*) pētījums „Aculiecinieki: attēlu izmantošana vēstures pētniecībā”⁵². P. Bērks apskatījis plašas

⁴⁸ Wohlfeil, R. Methodische Reflexionen zur Historische Bildkunde. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung. Beiheft 12. Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991.

⁴⁹ Tolkemitt, B. Einleitung. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung...*

⁵⁰ Knauer, M. "Dokumentsinn" - "historischer Dokumentsinn". Überlegungen zu einer historischen Ikonologie. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung. Beiheft 12. Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991.

⁵¹ Jäger, J. Geschichtswissenschaft. In: Sachs - Hombach K. (Hg). *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005.

⁵² Burke, P. *Eyewitnessing: the uses of images as historical sources*. London: Reaktion Books, 2007.

attēlu grupas, kuras var izmantot dažādu vēstures pētījumu izstrādē, kā arī iezīmē, viņaprāt, būtiskākās tēmas, kuras iespējams pētīt ar vizuālo avotu palīdzību. P. Bērka darbs pārstāv teorētisko nostāju, ka attēli paši par sevi ir unikāli un patstāvīgi vēstures dokumenti, kuri vērtējami līdzvērtīgi ar rakstiskajiem avotiem. P. Bērka teorētiskie apsvērumi par politiskās vēstures pētniecības aspektiem ir nozīmīgi politiskā plakāta analizē.

Vēl no atsevišķi izdalāmiem teorētiskajiem darbiem jāmin Dorisas Bahmanes – Medikas (*Doris Bachmann-Medick*) darbs „*Cultural Turns*”⁵³, kurā apskatītas jaunākās teorētiskās koncepcijas humanitāro zinātņu pētniecībā. Vairāku citu pieeju vidū atsevišķi iztirzāti arī „vizuālā pagrieziena” teorētiskie apsvērumi. Minētais darbs ir vērtīgs attēla jēdziena definēšanai. D. Bahmanes - Medikas darbu papildina K. Saks-Hombaha sastādītais darbs „*Bildwissenschaft*”⁵⁴, kurā jau nedaudz plašāk iezīmējas attēla izpratnes problemātika, kā arī iztirzāta „vizuālā avota” definīcija.

Otra pētniecības virziena pārstāvji cenšas problematizēt attēla kā avota vietu vēstures veidošanas procesā. Tādi pētījumi veikti Vācijas pētniecības institūtos. Plaši iztirzāts jautājums, vai attēls ir statiska vēstures procesa liecība (tas atspoguļo tikai notikušo), vai gluži pretēji - tas ietekmē un virza vēstures procesu. Šajā ziņā meklēti argumenti, lai pierādītu, ka attēli veido sabiedrības priekšstatus par dažādām parādībām (gan politiskām, gan kultūras), tādā veidā ietekmējot cilvēku rīcību. Šie teorētiskie apsvērumi īpaši svarīgi politiskā plakāta pētniecības kontekstā, jo ļauj identificēt plakāta nozīmi kopējā vēstures procesā⁵⁵.

Šajā jomā visplašākie pētījumi ir G. Paulam. Viņš argumentē, ka attēliem ir vēstures procesus virzošs un ietekmējošs raksturs, kas īpaši attiecināms uz politiska rakstura attēliem⁵⁶. Līdzīgu viedokli pārstāv arī J. Jēgers⁵⁷, kurš vairāk uzmanību pievērš tieši fotogrāfijai kā vēsturisko notikumu virzītājam. Tomēr nevienam no autoriem nav izdevies izstrādāt teoriju vai piedāvāt metodoloģiju, kas atrisinātu vizuālo avotu uztveres problemātiku sabiedrībā. Apgalvojums, ka vizuālie avoti ietekmē vēstures virzību, paliek bez nopietna pamatojuma avotos. Tas šobrīd ir atklāts jautājums arī pārējiem vēsturniekiem, kas strādā ar vizuālajiem avotiem. Detalizētāka teorētiskās literatūras un tajā izklāstīto vizuālo avotu pētniecības pieeju analīze atspoguļota darba pirmajā nodaļā.

⁵³ Bachmann-Medick, D. *Cultural turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2007

⁵⁴ Sachs-Hombach, K. *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005.

⁵⁵ plakāta galvenais veidošanas uzdevums bija ietekmēt cilvēku viedokli.

⁵⁶ Paul, G. Die aktuelle Historische Bildforschung in Deutschland, Themen – Methoden – Probleme – Perspektiven. In: Jäger, J. (Hg.). *Bilder als historische Quellen*. München: 2009; Paul, G. (Hg.). *Visual history: ein Studienbuch*. Göttingen: 2006; Paul, G. (Hg.). *Das Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009.

⁵⁷ Jäger J, Knauer M. Bilder als historische Quellen? Ein Problemaufriss. In: Jäger, J. (Hg.). *Bilder als historische Quellen*. München: 2009

Literatūra par politisko plakātu. Otrā promocijas darbā izmantotā literatūras grupa ir pētījumi, kas pievēršas plakātu analīzei dažādos laika periodos. Attiecībā uz politiskā plakāta pētniecību Latvijā jānorāda, ka šajā jomā zinātniskā darbība ne mākslas vēstures, ne vēstures zinātnē nav izteikta, tomēr pēdējos gados politiskais plakāts kā mākslas forma ir guvis zināmu aktualitāti.

2006. gadā Latvijas Nacionālā mākslas muzeja izstāžu zālē „Arsenāls” bija sarīkota plakātu izstāde „Publiskie spoguļi” (kuratore – R. Umblija), kura aptvēra laika posmu no 19. gs. līdz 20. gs. beigām, pievēršot uzmanību arī starpkaru laika plakātiem. Saistībā ar izstādi publicēti atsevišķi raksti⁵⁸, cenšoties parādīt plakātu attīstības tendences apmēram 100 gadu perspektīvā, vairāk akcentējot plakātu mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, to stilu, mazāk uzmanības pievēršot plakātu saturam. Tāpat šajos rakstos praktiski nemaz nav skatīti politiskie plakāti starpkaru laikā.

Jau sākot no 20. gs. 70. gadiem novērojami centieni apkopot plakātus reprodukciju katalogos, kam pievienota īss priekšvārds, kas uzskatāms par vienīgo nopietno devumu politiskā plakāta pētniecībā. Tomēr šie darbi attiecas tikai uz padomju laikā veidotiem plakātiem, neskatot starpkaru perioda politiskos plakātus. Atsevišķos gadījumos reprodukciju katalogu priekšvārds ir noderīgs informācijas avots par plakāta kā mākslas žanra attīstību⁵⁹.

Neliels ieskats plakāta mākslas attīstībā Latvijas starpkaru periodā sniegts apkopojošā darbā „Latviešu tēlotāja māksla, 1860 – 1940”⁶⁰, tomēr šajā darbā lielākā uzmanība pievērsta reklāmas plakātiem. Ņemot vērā ideoloģisko ievirzi, ko noteica darba tapšanas laiks, no politiskajiem plakātiem apskatīti ir tikai LKP un tās atbalstīto legālo partiju politiskie plakāti, īpaši pieminot J. Liepiņa māksliniecisko darbību. Turklāt informācija par LKP plakātu veidošanu lielā mērā sakrīt ar jau iepriekš minētajām S. Haskina atmiņām.

Jaunākais darbs, kas pievēršas plakātu attīstībai Latvijā, ir reprodukciju albums „Plakāts Latvijā”⁶¹. Tas aptver laika periodu no 19. gs. beigām līdz pat 20. gs. beigām. Bez plakātu reprodukcijām, tas satur arī analītisko materiālu, kurā uzmanība pievērsta gan plakāta veidošanas mākslinieciskajiem aspektiem, gan arī plakātos izmantotās simbolikas attīstības tendencēm. Reprodukciju albumā iekļautajos R. Umblijas⁶² un Edītes Tišheizeres⁶³ rakstos ir vispārīgi raksturota plakātu attīstība, nepievēršot uzmanību plakātu saturam, bet gan to formai. Nedaudz

⁵⁸ Borgs J. Latvijas plakāta spožums un posts. *ad&pr*, 2003. Pieejams: [http://adpr.bsa.edu.lv/information%20pdf/number%205/latplak%20\(117-121\).pdf](http://adpr.bsa.edu.lv/information%20pdf/number%205/latplak%20(117-121).pdf) [aplūkots 13.04.2008]; Umblija R. Plakāts un vara. Auksts un karsts. *Dizaina Studija*, 2003, Nr. 3. Pieejams: www.dizainastudija.eu/index.php/lv/1/112/121/152/index.html [aplūkots 12.04.2008]

⁵⁹ Šeit var pieminēt tādu izdevumu kā „Latvijas plakāts”, kura sastādītāji ir V. Asaris, I. Blumbergs un P. Čivlis.

⁶⁰ Blūzma, Dz. [u.c.] (sast.) *Latviešu tēlotāja māksla, 1860 – 1940*. Rīga: Zinātne, 1986.

⁶¹ Umblija R. (sast.) *Plakāts Latvijā*. Rīga, 2008.

⁶² Umblija, R. Plakāts Latvijā un blakusparādības. *Plakāts Latvijā*. Rīga: Fronda, 2008.

⁶³ Tišheizere, E. Latviešu teātra plakāts un pārvarētā realitāte. *Plakāts Latvijā...*

vairāk uzmanības plakātu saturam pievērsusi Janīna Kursīte⁶⁴, raksturojot atsevišķus plakātos atveidotos simbolus un žestus. Tomēr arī J. Kursītes pētījumā simbolika vairāk saistīta ar universāliem skaidrojumiem, neņemot vērā Latvijai specifiskās iezīmes, ko noteica dažādi vēsturiskie apstākļi. Kopumā šajā izdevumā nav parādītas atšķirības dažāda tipa plakātu starpā, ignorējot to atšķirīgo funkciju, kā arī praktiski nemaz nav skatīti politiskie plakāti, kas tapuši K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā.

Aplūkojot citu Eiropas valstu politiskos plakātus, jāmin atsevišķi darbi, kuru zinātniskā pieeja ir vērtīga Latvijā tapušo politisko plakātu pētniecībā. Kā pirmā grupa jāmin pētījumi, kuros viens no izvirzītajiem mērķiem ir ar plakātu palīdzību atklāt vēsturisko notikumu attīstības gaitu. Šeit ir darbi gan par Veimāras Republiku, gan par Vācijas Demokrātisko Republiku⁶⁵. Visos šajos darbos netiek parādīta plakāta kā unikāla vēstures avota vērtība. Būtībā plakāts nav izmantots kā analīzes objekts, bet gan kā rakstiskajos avotos esošo liecību atspoguļotājs un ilustrētājs. Šāda tipa darbi dod ieskatu avotu atlases metodoloģijā un kritērijos, tomēr nerisina galveno jautājumu, kā politisko plakātu izmantot tajā esošās vēsturiskās informācijas analīzei. Promocijas darbā atšķirībā no šiem darbiem vairāk mēģināts izmantot plakātu kā pastāvīgu vēstures avotu, nevis kā rakstisko avotu papildinātāju.

Promocijas darbā nozīmīgs ir 80. gados izstrādātais darbs, kas cenšas risināt plakāta analīzes problemātiku, par piemēru izmantojot agrīnos padomju propagandas plakātus, ir vācu vēsturnieka F. Kempfera sarakstītais pētījums „*Der Rote Keil*”⁶⁶. Šis vēsturnieks ir viens no pirmajiem, kas vispār ir pievērsies politiskā plakāta kā vēstures avota analīzei. F. Kempfera monogrāfija sastāv no divām daļām, no kurām viena veltīta metodoloģijai, otra ir aprakstītās metodoloģijas izmantošanas piemērs. Monogrāfijā detalizēti izdalīti politisko plakātu analīzes elementi, izveidota plakātu klasifikācija pēc to tipiem un analīzes objektiem. Tomēr šis darbs pievēršas tikai valsts propagandas plakātu analīzei, nesniedzot metodoloģiju politisko ideju plurālisma laikā tapušo plakātu analīzei.

Atsevišķi minams arī amerikāņu vēsturnieces Viktorijas E. Bonnelas (*Victoria E. Bonnel*) pētījums⁶⁷. Darbs dod plašu ieskatu politiskās ikonogrāfijas attīstībā PSRS. Monogrāfija galvenokārt koncentrējas uz laika posmu līdz Otrajam pasaules karam, vēlāko plakātu attīstību apskatot ļoti vispārīgi. Neskatoties uz to, ka šajā monogrāfijā analizēti tikai Padomju Savienībā tapušie plakāti, darbs ir vērtīgs tajā izmantotās metodoloģijas dēļ, īpaši attiecībā uz pieeju

⁶⁴ Kursīte, J. Latvijas plakāts un tā simbolika. *Plakāts Latvijā...*

⁶⁵ Wasmund K. *Politische Plakate aus dem Nachkriegsdeutschland*. Frankfurt am Main, 1986; Kuba, K. *Plakate zum Ersten Mai aus der Geschichte der Arbeiterbewegung*. Berlin, 1990; *Plakate als Spiegel der politischen Parteien in der Weimarer Republik*. München, 1996; *Persuasive images*. New Jersey, 1992; *Die Frau im politischen Plakat*. Berlin, 1979; Bohrmann, H. (Hg.). *Politische Plakate*. Dortmund, 1987; Langguth, G. (Hg.). *Politik und Plakat: 50 Jahre Plakatgeschichte am Beispiel der CDU*. 1995. u.c.

⁶⁶ Kämpfer, F. *Der rote Keil...*

⁶⁷ Bonnell V.E. *Iconography of power: soviet political posters under Lenin and Stalin*. London, 1997.

atspoguļot plakātu veidošanas un izplatīšanas procesu. Autore savā darbā cenšas izmantot starpdisciplināru pieeju, plakātu analīzē izmantojot gan klasiskos avotu analīzes kritērijus, gan arī komunikācijas zinātnes metodoloģiju (semiotiku), kā arī kultūras antropoloģijas nostādnes. Tāpat tas ir noderīgs palīglīdzeklis Latvijā darbojošās nelegālās Komunistiskās partijas veidoto plakātu analīzei, jo analīzē komunistiskās ideoloģijas ikonogrāfijas attīstības tendences, tās nozīmju rašanās un veidošanās procesu.

Atzīmējams ir cita amerikāņu pētnieku Stīvena Saidmana (*Steven Seidmann*) darbs⁶⁸, kurā apskatīti dažādi valstu politiskie plakāti plašā laika periodā. Šis darbs būtisks tajā ietvertā teorētiskā izvērsuma par plakāta definīciju dēļ. Autors atspoguļojis atšķirības dažādu aģitācijas mediju starpā, norādot uz plakātā un skrejlapas atšķirībām. No vispārīgiem darbiem, kuri pievērsušies plakāta vēsturei, minams Džona Bārnikota (*John Barnicote*) darbs⁶⁹ par plakātu vēsturi, kas kalpo kā uzziņas materiāls par šī mākslas žanra veidošanos un ar to saistītajiem procesiem sabiedrībā. Tāpat minams krievu mediju pētnieku V. Mihailina (*В. Михайлин*) un G. Beļajevas (*Г. Беляева*) raksts⁷⁰ par plakātu elementu komunikatīvajām funkcijām, kas palīdz rast teorētisko pamatojumu arī Latvijas starpkaru perioda politisko plakātu analīzei.

Literatūra par Latvijas starpkaru perioda vēsturi. Šo literatūru var iedalīt trīs apakšgrupās - (1) politisko partiju un atsevišķu politisko organizāciju vēsture, (2) autoritārā režīma vēsture, (3) vispārējā Latvijas vēsture starpkaru periodā.

Par Latvijas 20. - 30. gadu politisko situāciju un partiju vēsturi būtiski ir Imanta Medņa veiktie pētījumi⁷¹, kas aptver praktiski visu nozīmīgāko, dažādu politisko spektru pārstāvēto partiju darbības galvenos virzienus un to lomu kopējā Latvijas parlamentārajā dzīvē. I. Medņa darbos dots dažādi orientētu politisko partiju mērķu un darbības izklāsts. Līdzīgu pētījumu Latvijas historiogrāfijā šobrīd praktiski nav, izņemot Tatjanas Feigmanes pētījumus par krievu partijām⁷² un Valtera Ščerbinska un Ērika Jēkabsona izstrādāto pētījumu par Latgales politiķiem⁷³. Lai arī minētajos darbos dota vērtīga informācija par partiju politisko darbību un to programmu idejisko

⁶⁸ Seidmann, S. *Posters, Propaganda, and Persuasion in Election Campaigns Around the World And Throughout History*. New York: Peter Lang Publishing, 2008.

⁶⁹ Barnicote, J. *Poster: a concise history*. Singapour, 2003.

⁷⁰ Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат: рамки восприятия и воздействия. *Неприкосновенный запас*, 2012, No. 1, Pieejams: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26854545> [aplūkots 20.03.2012]

⁷¹ Mednis, I., Antonevičs, M. *Politiskās partijas Latvijā*. Grām.: Zīle, I. (sast.). *Latvija divos laika posmos: 1918–1928 un 1991–2001*. Rīga: Fonds "LV", 2001.; Mednis, I. Labējā spārna politiskās partijas Latvijas Republikas parlamentārajā periodā (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr.1; Mednis, I. Politiskās partijas Latvijas Republikā. *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr. 3; Mednis, I. Sociālistisko partiju darbība pirmās Latvijas Republikas parlamentārajā periodā (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1997, Nr. 2; Mednis, I. Galēji kreiso politisko partiju darbība Latvijas Republikas parlamentārajā periodā. *Latvijas Arhīvi*, 1998, Nr. 2;

⁷² Feigmane, T. Krievi Latvijā un Saeimas vēlēšanas (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr. 3;

⁷³ Ščerbinskis, V. Latgaliešu partijas un politiķi: vēsturisks pārskats. Grām.: Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast.). *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava, 2006.

orientāciju, vietu kopējā politiskajā sistēmā, tomēr šajos darbos iztrūkst aģitācijas kampaņu analīze.

Atsevišķi atzīmējami darbi, kas veltīti nacionāli orientētām radikālajām organizācijām. Pie tādiem minami Ulda Krēšliņa darbs „Aktīvais nacionālisms Latvijā, 1922 - 1934”⁷⁴, un Armanda Paegļa darbs „Pērkonkrusts pār Latviju”⁷⁵. U. Krēšliņa darbā detalizēti analizēta dažādu aktīvā nacionālisma piekritēju organizāciju darbība, tās kopējās ideoloģijas nostādnes, kā arī biedru sociālā struktūra. Promocijas darbā būtiska ir analīze par „Latviju aktīvo nacionālistu savienības” darbību, īpaši, tās dalību Rīgas domes vēlēšanās. A. Paegļa pētījums, kurā dots ieskats „Ugunskrusta” un tam sekojošā „Pērkonkrusta” darbībā, ir vērā ņemams, jo dod ieskatu atsevišķos šīs organizācijas rīcības momentos, kā arī ietver norādes uz „Pērkonkrusta” aģitācijas materiālu izmantošanu un saturu, papildinot šīs organizācijas plakātu saturisko analīzi. Tomēr jāatzīst, ka abos darbos informācija, kas attiektos uz aģitācijas pasākumu saturu ir samērā skopa.

No starpdisciplināriem pētījumiem vērā ņemami ir V. Zelčes publicētie raksti „Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa”⁷⁶, kas, izmantojot komunikācijas zinātnes teorijas, dod ieskatu vēlēšanu cīņu iezīmēs. Šajos rakstos uzmanība pievērsta dažādu partiju īstenotajiem aģitācijas pasākumiem, gatavojoties Satversmes sapulces vēlēšanām. Lai arī autore savos rakstos mēģina visaptveroši paskatīties uz informācijas plūsmu sabiedrībā, tomēr lielākā uzmanība pievērsta tikai viena tipa medijam, proti, preseī. Tas ir saprotams, jo prese bija viens no visplašāk izmantojamajiem un iespējams arī ietekmīgākajiem informācijas nodošanas medijiem, tomēr ne mazāk svarīgi bija arī citi, t.sk., plakāts, kam V. Zelčes darbos pievērsta pavisam neliela uzmanība.

No pētījumiem, kas veikti par autoritārā režīma vēsturi, būtisks ir Ilgvara Butuļa pētījums par K.Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģiju⁷⁷, kurā detalizēti iezīmētas autoritārā režīma ideoloģiskās pamatnostādnes, to veidošanās process un ideoloģiskā darba institucionālais ietvars. Lai arī vietām autors ir pievērsies atsevišķām propagandas kampaņu iezīmēm, minot arī plakātus kā daļu no kopējiem sabiedrības pārliecināšanas paņēmieniem, tomēr kopumā vizuālajai aģitācijai ir pievērsta maza nozīme. Vēl viens nozīmīgs darbs gan par LSDSP, gan arī par K. Ulmaņa autoritāro režīmu ir Aivara Strangas darbs⁷⁸. Šajā darbā dots K.Ulmaņa autoritārā režīma raksturojums, iekļaujot arī režīma ideoloģijas analīzi. Līdzīgi kā I. Butuļa darbā, arī šajā maz

⁷⁴ Krēšliņš, U. *Aktīvais nacionālisms Latvijā, 1922-1934*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005.

⁷⁵ Paeglis, A. *Pērkonkrusts pār Latviju*. Rīga: Klubs 415, 2005.

⁷⁶ Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa: 1920.marts-aprīlis. *Latvijas Arhīvi*, 2008, Nr. 1; Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa. Par informācijas plūsmu un īpatno. *Latvijas Arhīvi*, 2010, Nr.1.

⁷⁷ Butulis, I. Autoritäre Ideologie und Praxis des Ulmanis-Regimes in Lettland 1934-1940. In: Oberländer, E. (Hg.) *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa: 1919–1944*. Paderbon; München; Wien; Zürich: Ferdinand Schöningh, 2001.

⁷⁸ Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija valsts apvērsums: demokrātijas likteņi Latvijā*. Rīga: [autora izdevums], 1998.

uzmanības pievērsts konkrētiem autoritārā režīma propagandas paņēmieniem, īpaši vizuālajai aģitācijai.

Ieskatu K. Ulmaņa autoritārā režīma sociālajā vēsturē sniedz Inetas Lipšas pētījumi gan par sabiedrisko tikumību, gan par sievietes tēlu režīma laikā. I. Lipšas publikācijā par sievietes tēlu autoritārajā režīmā⁷⁹ sniegta vērtīga informācija par pašu tā laika sieviešu aktīvistu darbību un sevis pozicionēšanu kopējā režīma politikā, gan arī par režīma definēto lomu un sievietes uzdevumiem jaunos politiskajos apstākļos. Viena no darba nepilnībām ir uzmanības nepievēršana vizuālajam materiālam, kas dotu papildus informāciju par sievietes tēla izpratni gan režīma, gan pašu sieviešu skatījumā. Sievietes un tās seksualitātes problemātiku risina vēl viens I. Lipšas darbs „Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918-1934)”⁸⁰, kas gan neattiecas uz autoritāro režīmu, jo apskata laika posmu no 1918. – 1934. gadam, bet ir saistīts ar iepriekš minēto pētījumu par sievietes tēlu. Darbā aplūkota moralizēšanas prakse par tikumības jautājumiem līdz K. Ulmaņa apvērsumam, apskatīti dažādi piemēri, kas ļauj secināt par nepieļaujamām uzvedības normām sabiedrībā. Autore nedaudz pievēršas arī atsevišķiem vizuālajiem avotiem, apskatot, piemēram, kailuma uztveres problemātiku sabiedrībā. I. Lipša, izmantojot plašu avotu bāzi, ir aktualizējusi vienlaicīgi pastāvošo viedokļu un priekšstatu dažādību, kas liedz skaidri definēt robežu starp tikumību un netiklību. Lai arī I. Lipša koncentrējas galvenokārt uz preses analīzi, tās saturā iezīmētā problemātika zināmā mērā sasaucas ar cilvēka tēla izmantošanas praksi arī vizuālajā aģitācijā, ļaujot izdarīt secinājumus par cilvēka atveidošanas tendenču atbilstību vai gluži pretēji pretrunām ar presē pausto publisko viedokli.

Atgriežoties pie autoritārisma laika vēstures problemātikas, jāmin viens no nesen izdotajiem darbiem - Denisa Hanova un Valda Tēraudkalna kopdarbs par autoritārisma kultūru Latvijā⁸¹. Šajā darbā uzmanība galvenokārt veltīta dažādiem autoritārā režīma un tā vadoņa komunikatīvajiem pasākumiem, akcentējot tos autoritārā režīma kultūra aspektus, kas iesaistīja plašas iedzīvotāju masas. Uzmanība koncentrēta uz paņēmieniem, ar kuru palīdzību īstenots sabiedrības pārliecināšanas un „audzināšanas” process jaunās ideoloģijas garā. Neskatoties uz pētījuma uzstādījumu - apskatīt dažādas kultūras dzīvi ietekmējošas autoritārisma laika parādības, īpaši sabiedrības pārliecināšanas aspektus, šajā pētījumā praktiski nav apskatīti plakāti kā daļa no pārliecināšanas instrumentiem. Daudz vairāk uzmanības ir pievērsta citiem vizuālās komunikācijas veidiem, īpaši teatrāliem uzvedumiem.

⁷⁹ Lipša, I. Sievietes tēla veidošana Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā. Grām.: Zellis, K. (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.

⁸⁰ Lipša, I. *Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918-1934)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.

⁸¹ Hanovs, D., Tēraudkalns, V. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā, 1934-1940*. Rīga, 2012.

Starpdisciplinārajā literatūrā par K. Ulmaņa autoritāro režīmu iekļaujas arī vēl citi komunikācijas zinātnē izstrādātie pētījumi. Pie tiem minams rakstu krājums „Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis”⁸². Krājumā apkopoti dažādi raksti, kas skar K. Ulmaņa personību un režīma vērtējumu gan mūsdienā, gan tā laika vietējā un ārzemju presē, kā arī dažādas autoritārā režīma komunikatīvās izpausmes. Promocijas darba sakarā nozīmīgāki ir raksti par dažādiem autoritārā režīma īstenotajiem pasākumiem, ko rakstu krājumā traktē kā rituālas darbības, piemēram, dažādu svētku svinēšanu. Detalizētāk par to rakstīts krājumā ietvertajā V. Zelče rakstā „„Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli”⁸³. Rakstā parādīta K. Ulmaņa režīma komunikatīvā prakse, kura gan vairāk skatīta tieši masu pasākumu ietvaros, citiem aģitācijas veidiem paliekot neaplūkoti.

Vispārējās vēsturiskās situācijas raksturojumam izmantota virkne Latvijas starpkaru vēstures problemātiku iztirzājošu darbu⁸⁴. Visi darbi, ar atšķirīgu tajos ietvertās informācijas apjomu, ir labi vēsturiskās situācijas raksturotāji, vēsturiskā konteksta papildinātāji. Tie aptver plašu Latvijas starpkaru vēstures jautājumu loku, tāpēc specifiskiem jautājumiem, piemēram, partiju politiskās aģitācijas vai autoritārā režīma propagandas īpatnībām, uzmanība nav veltīta.

Uzziņu literatūra. Promocijas darbā, protams, izmantota arī uzziņu literatūra. Te minama „Māksla un arhitektūra biogrāfijās”⁸⁵, papildinot informāciju par daudzajiem māksliniekiem, kas bija iesaistīti plakātu veidošanā. Tomēr jāatzīmē, ka ne visu Latvijas starpkaru perioda mākslinieku biogrāfiskie dati ir iekļauti šajā izdevumā, īpaši tas attiecas uz nacionālās minoritātes pārstāvošiem māksliniekiem. Nozīmīgas ir dažādas simbolu enciklopēdijas⁸⁶ un politiskajai ikonogrāfijai veltīti darbi⁸⁷, kuros ir aplūkoti dažādu simbolu izcelsme un tiem piedēvētās nozīmes. Minētajiem darbiem raksturīga dažādu simbolu interpretācija universālās kategorijās, vairāk interpretējot tos no grieķu mitoloģijas vai kristīgās ikonogrāfijas perspektīvām. 20. gs. politisko procesu iespējamā ietekme uz simbolu nozīmes transformāciju praktiski nav ņemta vērā. Nobeigumā jāmin arī tāds izdevums kā „Latviešu zinātne un literatūra”⁸⁸, ar kura palīdzību atlasītas periodisko izdevumu publikācijas.

⁸² Zelče, V. (proj. vad.). *Agora 6: Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis* Rīga: Zinātne, 2007.

⁸³ Zelče V. „Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli. Grām.: Zelče, V. (proj. vad.). *Agora 6: Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis* Rīga: Zinātne, 2007.

⁸⁴ Bērziņš, V. (atb. red.) *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīga valsts. 1918–1940.* – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003; Bleiere D., Butulis I., Feldmanis I., Stranga A., Zunda A. *Latvijas vēsture 20. gadsimts.* Rīga: Jumava, 2005; Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940: valsts tapšana un suverēnā valsts.* Stokholma: Daugava, 1976; Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve.* Rīga, 1992.

⁸⁵ *Māksla un arhitektūra biogrāfijās.* 4 sēj.: A/S Preses nams, 1995-2000.

⁸⁶ Pijola, S. *Simbolu enciklopēdija.* Rīga: Jumava, 2006; *Dictionary of Subjects and Symbols in Art.* James Hall - Author. Boulder: Westview Press, 1979.

⁸⁷ Fleckner U., Warnke M., Ziegler H. S.(Hg.). *Handbuch der politischen Ikonographie.* 2 Bände: Bd.1. München: C.H.Beck, 2011.

⁸⁸ *Latviešu [Latvijas] zinātne un literatūra [1920 – 1936]: periodikā iespiesto rakstu rādītājs.* Sast. Ģinters, A.... [u.c.]. Rīga, 1920 – 1997.

1. Vizuālo avotu pētniecības teorētiskie jautājumi

1.1. Vizuālo avotu pētniecības attīstība

Politisko plakātu pētniecības ietvaros nepieciešams pievērsties metodoloģiskiem jautājumiem, kas skar vizuālo avotu pētniecību, tajā izmantojamo metodoloģiju, kā arī pastāvošās teorētiskās problēmas šajā vēstures pētniecības virzienā. Jāatzīmē, ka vizuālo avotu pētniecība ir samērā jauna joma vēstures zinātnē kopumā, līdz ar to tā vēl joprojām atrodas intensīvā metodoloģisko un saturisko pieeju izstrādes posmā.

Bieži vien aktīvā pievēršanās vizuālajam materiālam kā izziņas avotam dažādās zinātņu jomās apzīmēta ar jēdzienu „vizuālais pagrieziens” (*pictorial/iconic turn*), ko noformulēja literāturzinātnieks un kultūrteorētiķis Viljams Tērnors Mičels (*William Turner Mitchell*)⁸⁹. Raksturojot *iconic turn* norādīts, ka tā mērķis ir tikt galā ar aizvien pieaugošo vizuālo avotu plūsmu, izmantojot kritisku attēlu analīzes pieeju, turklāt uzvērts, ka mākslas vēsture nav vienīgā nozare, kas ar to varētu nodarboties⁹⁰. Būtisks apstāklis, kas ir paplašinājis attēlu pētniecības iespējas, ir komunikācijas zinātnes viedoklis par to, ka vērtīgi avoti ir arī ikdienas un tehniskie vizuālie materiāli. Teorētiskie impulsi, kas iziet ārpus „augstās kultūras” nozares un kas no jauna skatās uz dažādiem vizuālajiem materiāliem, noveduši pie atziņas, ka vizuālajam avotam izziņas pilns potenciāls kultūras zinātņu pētniecībā.⁹¹

Jauno pētniecības akcentu parādīšanās radījusi arī virkni ne tikai dažādu izpētes tēmu spektru, bet arī filozofiska rakstura jautājumus. Apskatāmo tēmu spektrs vēsturē sniedz no tradicionālajiem jautājumiem par attēliem kā avotiem, par vēsturnieku pašrefleksiju, analizējot un interpretējot šos avotus, līdz pat atsevišķu mediju vēsturei un dažādiem varas, valsts vai politikas vizualizācijas aspektiem, kā arī vizuālo avotu lomai vēsturiskās apziņas veidošanā.

Lai runātu plašāk par vizuālo avotu pētniecību, nepieciešams definēt jēdzienu „vizuālais avots”, un kāda tipa avoti pieskaitāmi šai avotu grupai. Jau no paša sākuma, runājot par „*iconic turn*” filozofiskajām un teorētiskajām pamatnostādnēm, problematizēts jēdziens „attēls”. Gan vāciski, gan angļiski publicētajos darbos par attēlu pētniecību parādās attiecīgi jēdzieni „*das Bild*” un „*image*”, ar kuru palīdzību skaidroti dažādi teorētiskie jautājumi.

Jaunākās vizuālo materiālu pētniecības teorijas, kas attiecināmas ne tikai uz vēsturi, bet arī uz citām humanitāro, sociālo un pat eksakto zinātņu jomām, jēdzienus „*das Bild*” un „*image*” traktē ļoti plaši, uzsverot, ka nepieciešams paplašināt šī jēdziena izpratni, izlaužoties no tradicionālās mākslas vēstures nostājas, kas attēla jēdzienu saistīja tikai ar fizisku mākslas darbu. Šīs teorijas ietvaros attēls ir uztveres produkts, kas radies kā personiskās vai kolektīvās

⁸⁹ Bachmann-Medick, D. *Cultural turns...*S. 329.

⁹⁰ Turpat. S. 333.

⁹¹ Turpat. S. 334.

simbolizācijas rezultāts, proti, viss, kas ir skatāms vai, ko skata „iekšējā acs” (iztēle – G.B.-G.) kļūst par attēlu.⁹²

Attēla izpratne raksturota plaši, kas atspoguļo teorētisko problēmu loku, kas pēdējos 20 gados izvirzīts saistībā ar attēlu analīzi. „Attēla jēdziena” sašaurināšana ir raksturīga vairākiem vizuālās problemātikas pētniecības virzieniem, t.sk., arī vēstures zinātnei. Promocijas darbā izmantotās metodes un teorētiskās atziņas balstās uz šaurāko attēla jēdzienu, ko noformulējis K. Sakss – Hombahs. Viņš ar jēdzienu „attēls” apzīmē objektus, kas ir materiāli un vizuāli uztverami, tie ir objekti, kas radīti mākslīgi un ir pastāvīgi, un kuros vizuāli uztverami noteikti apstākļi un situācijas. Materialitātes un mākslīgi radītā kritēriji ir tie, kas no plašākā attēla jēdziena izslēdz valodas tēlus un pirmtēlus.⁹³ Attēla raksturojumu papildina vēsturnieks J. Jēgers, norādīdams, ka attēls vēstures zinātnē primāri jāsaprot kā materiāli tverams, cilvēka apzināti veidots objekts⁹⁴.

P. Bērks, runājot par vēstures avotiem kopumā uzsver, ka par vēsturi labāk runāt, balstoties nevis uz klasisko apzīmējumiem avoti, bet gan uz jēdzienu „pēdas”. Šīs pēdas ir gan manuskripti, grāmatas, ēkas, mēbeles, ainavas (cilvēku mainītas), gan arī dažādi attēli – gleznas, statujas, gravīras, fotogrāfijas.⁹⁵ Šī izpratne lielā mērā arī atbild uz jautājumu, kas ir vizuālais avots, atliek vien papildināt P. Bērka uzskaitīto avotu tipus ar 20. gs. jaunajiem medijiem kā filmas, kustīgās reklāmas, plakāti un citi poligrāfiskie ražojumi, lai kaut cik adekvāti atspoguļotu vizuālo avotu daudzveidību. G. Pauls tikko uzskaitīto avotu grupai piepulcina arī dažādus inscenējumus un muzejiskas prezentācijas, kā arī internetā sastopamos digitālos attēlus.⁹⁶

Būtiska raksturiezīme vizuālajiem avotiem vēstures zinātnē ir, ka to galvenais kritērijs nav paša avota mākslinieciskā vērtība, ko bieži vien meklē dažādiem attēliem, bet gan vizualitāte pati par sevi. Būtībā attēls tiek pretnostatīts tekstam, un tam piešķirta sava unikālā nozīme vēstures pētniecībā. Plakāts, t.sk. politiskais plakāts, atbilst K.Saksa-Hombaha, J. Jēgera, kā arī P. Bērka dotajām vizuālā avota raksturiezīmēm. Attiecībā uz plakāta pētniecību svarīga ir P. Bērka argumentācija par mākslinieciskās vērtības sekundāro lomu šī avotu grupas analīzē, paplašinot pētāmo avotu bāzi.

Pētnieki, kas nodarbojas ar vizuālo avotu analīzi, skaidri norāda, ka vizuālie avoti ļauj iedomāties un iztēloties pagātnei daudz dzīvāk. Politiskais plakāts, piemēram, ir nozīmīgs 20.gs. politisko partiju un politisko režīmu propagandas avots. Tas dod informāciju ne tikai par

⁹² Bachmann-Medick, D. *Cultural turns...* S. 334.-335.

⁹³ Sachs-Hombach, K. Konzeptionelle Rahmenüberlegungen zur interdisziplinären Bildwissenschaft. In: Sachs-Hombach, K. (Hrsg.) *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005. S.12.-13.

⁹⁴ Jäger, J. *Geschichtswissenschaft*. In: Sachs-Hombach, K. *Bildwissenschaft...* S. 185.

⁹⁵ Burke, P. *Eyewitnessing...* P.13.

⁹⁶ Paul, G. Die aktuelle Historische Bildforschung in Deutschland. Themen – Methoden – Probleme – Perspektiven. In: Jäger J., Knauer M. (Hrsg.) *Bilder als Historische Quellen?* München, 2009. S. 125.

politiskajiem spēkiem, bet arī iziet ārpus šīs primārās informācijas robežām, sniedzot ieskatu arī sabiedrības dažādos priekšstatos un kultūras izpausmēs.

Vieni no pirmajiem mēģinājumiem diskutēt par attēlu un to sniegtās informācijas izmantošanu pētniecībā bija jau 19.gs. beigās gan Francijā, gan Vācijā. Tomēr šie centieni vairāk koncentrējās uz mākslas vēstures jautājumiem. Pirmie nopietnie impulsi vēstures zinātnē attēlu pētniecībai bija novērojami 1920. gadu beigās un 1930. gadu sākumā. 1928. gada 14. augustā Oslo tika sarīkots 6. starptautiskā vēsturnieku komisija „Starptautiskā ikonogrāfiskā komisija” (*„Internationale Ikonographische Kommission (IIK)”*).

Līdz II Pasaules kara beigām par šo jautājumu bija maz pētījumu, bet tūlīt pēc II Pasaules kara vizuālo avotu pētniecības joma nedaudz panīka.⁹⁷ Pirmie, kas pievērsa uzmanību attēliem kā vēstures avotiem, bija viduslaiku vēstures pētnieki. Cītu avotu trūkuma dēļ medievisiti un jauno laiku vēstures pētnieki jau krietnu laiku nodarbojās ar vizuālajiem avotiem un to pētniecību, izmantojot galvenokārt metodes, kuras tika pielietotas mākslas darbu pētniecībā, un kuras attīstīja mākslas vēsturnieki Abijs Varbungs (*Aby Warburg*) un Ervins Panovskis (*Erwin Panofsky*)⁹⁸. E. Panovska pētījumi ir nozīmīgi vizuālās vēstures attīstībā. E. Panovskis un A. Varbungs noformulēja ikonogrāfisko skolu, piedāvājot savu analīzes modeli un definējot tās galvenos mērķus mākslas darbu pētniecībai.⁹⁹ Tomēr, jāatzīmē, ka ilgu laiku, neskatoties uz attēlu produkcijas kvantitāti un kvalitāti jaunāko laiku vēstures historiogrāfijā attēlu pētniecības iespējas ignorēja. Vēstures pētniecībā attēlu izmantoja kā papildinātāju rakstiskajiem avotiem.

Jaunu nozīmi vēstures pētīšanā vizuālie avoti ieguva 1960. - 1970. gados ar tādu avotu kā filma, fotogrāfija, reklāma analīzi, kuras ignorēja mākslas vēstures speciālisti. Pamazām, iespaidojoties no jaunajām vēsmām vēstures pētniecībā, kopš 80. gadu vidus, mākslas, ikdienas un sociālās vēstures pētnieki atzina attēlus, t.sk. arī filmas par vēstures avotiem, kam ir savs „izteikšanās spēks”¹⁰⁰

Vērā ņemams devums vizuālo avotu pētniecībā bija R. Volfaila darbi 80. gadu beigās, kurš, balstoties uz E. Panovska idejām, piedāvāja savu pieeju vizuālo avotu analīzei. Jaunas idejas vizuālo avotu pētniecībā 1992. gadā piedāvāja vācu vēsturniece Heike Talkenberga (*Heike Talkenberg*), kura tālāk risināja metodoloģiskos jautājumus attiecībā uz vēsturiskajiem attēliem. H. Talkenberga identificēja 5 pētniecības pieejas, ko vēsturnieki varētu pielietot attiecībā vizuālo avotu pētniecībā – (1) priekšmetu vēstures idejās balstīta attēlu interpretācija, kur attēls ir materiālās kultūras avots, (2) ikonogrāfiskā-ikonoloģiskā attēlu interpretācija, kuras analīzes

⁹⁷ Jäger, J., Knauer, M. Historische Bildforschung oder ‚Iconic Turn‘ – das ungeklärte Verhältnis der Geschichtswissenschaft zu Bildern. In: Wachter, N., Huwiler, E. (Hg.): *Integration des Widerläufigen*. Hamburg, 2004.

⁹⁸ Paul, G. *Visual history*... S.8.

⁹⁹ Burke, P. *Eyewitnessing*... P.34-36.

¹⁰⁰ Paul, G. *Visual history*... S. 8.

centrā ir attēlu ikonogrāfiskās vienības kā cilvēku un ēru garīgo pamatnostāju un priekšstatu raksturotājs. Būtiska politiskā plakāta kontekstā ir šīs pieejas ietvaros aizstāvētā sērijveida ikonogrāfija, kas koncentrējās tieši uz masveida avotiem kā skrejlapas, plakāti, fotogrāfijas un pastkartes. Pārējās definētās pieejas bija (3) funkcionāli analītiskā attēlu analīze, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta attēlu ražošanas un izplatīšanas nosacījumiem, kā arī to uztverei, (4) semiotiskā pieeja, koncentrējoties uz attēla struktūru un funkciju un to radīto jēgu un visbeidzot (5) uztveres – estētiskā pieeja, kurā primārā uzmanība tiek veltīta skatītājam, un tam, kā veidojas viņa viedoklis un izpratne par katru attēlu¹⁰¹.

Jāatzīmē, ka vērā ņemami nopelni vizuālo avotu pētniecībā vēstures zinātnē ir Vācijas vēsturniekiem. Tomēr jāuzsver arī citu pētnieku devums. Kā nozīmīgs impulss vizuālo avotu pētniecībā bija franču Annāļu skola un tās pētītā mentalitātes vēsture. Annāļu skolas ietvaros pamazām parādījās pētījumi ar attēlu izmantošanu kolektīvo baiļu, cerību, nākotnes izpratnes pētniecībā. No Annāļu skolas vēsturniekiem, kas savos pētījumos izmantoja vizuālos avotus jāmin Lusjēns Fevrs (*Lucien Febvre*) un Marks Bloks (*Marc Bloch*), kā arī pēc II Pasaules kara darbojošies pētnieki Žaks Le Goffs (*Jacques Le Goff*), Pjērs Frankastels (*Pierre Francastel*) un Filips Aries (*Philippe Ariès*).

Vizuālo vēstures avotu pētniecībai nozīmīgs impulss bija vizuālās kultūras studijas (*visual culture studies*). Atšķirībā no mākslas vēstures šī skola orientējās mazāk uz vizuālajiem objektiem, bet gan uz uztveres praksēm un vizualitāti kā mediju, kas tiek patērēts politikā. Iespaidojoties no ASV kino zinātnes, nozīmīgu devumu vizualitātes pētniecībā ir devis amerikāņu mākslas vēsturnieks V. T. Mičels, uzmanību pievēršot sociālajiem jautājumiem, kā vizuālais tiek uztverts, un kā konstruējas subjektivitāte, identitāte, alkas, apziņa, iztēle.¹⁰² V. T. Mičels daudz uzmanības veltījis ikonogrāfijas un ikonoloģijas jautājumiem, attīstīdams tālāk E. Panovska idejas, kā arī nodevies studijām par teksta un attēla savstarpējām attiecībām.¹⁰³

Šobrīd vēstures literatūrā, īpaši vācu literatūrā dominē jēdziens „vizuālā vēsture” (*visual history*). Austriešu vēsturnieks Gerhards Jāgšics (*Gerhard Jagschitz*) bija pirmais, kas ieviesa jēdzienu „*visual history*” vācu vēstures pētniecībā. Pievēršoties tieši fotogrāfijām, G. Jāgšics noformulēja „*visual history*” izpratni, norādīdams, ka „*visual history*” ir jēdziens, kas apzīmē vispārēju sociāli orientētu nodarbošanos ar attēlu pētniecību.¹⁰⁴

Vācu vēsturnieku darbos attiecībā uz jauno un jaunāko laiku vēsturi pēdējos desmit gados ir parādījusies plašāka interese par vizuālo avotu analīzes piedāvātajām iespējām. Kopumā tiek

¹⁰¹ Paul, G. *Visual history*... S. 9. - 10.

¹⁰² Turpat... S.11-12.

¹⁰³ Šim jautājumam ir lielā mērā veltīts Mičela darbs „Iconology: Image, Text, Ideology”.

¹⁰⁴ Jagschitz, G. *Visual history. Das audiovisuelle Archiv*, 1991, Nr. 29/30. Wien: AGAVA. S.25. Pieejams: http://medienarchive.at/cms/images/AV_Archiv/nr.29-30%20visual%20history.pdf [aplūkots 01.06.2012.]

identificēti 5 galvenie tematiskie virzieni – (1) konteksta un funkcionālā analīze, kuras ietvaros, balstoties uz historiogrāfisku avotu kritiku, skatīta vēsturisko avotu funkcija un rašanās, (2) pašu attēlu analīze, skatot tos no semioloģijas, semantikas viedokļa, (3) ikonizācijas procesa analīze, atbildot uz jautājumiem, kā un kāpēc noteikti attēli kļūst par kultūras atmiņas ikonām, (4) starptattēlu apmaiņas procesi, mediju pārņemšanas analīze, skatot kā noteikti motīvi komunicē ar citiem attēliem un pārvietojas attēlu pasaulē no viena medija uz citu, pārmainot savu nozīmi; (5) auditorijas un attēlu lietošanas analīze, atbildot uz jautājumu, kā attēli tiek patērēti kultūras atmiņā un identitātes konstruēšanā.¹⁰⁵

Būtisks jautājums, kas dominē vizuālo avotu pētniecībā, ir attēlu loma vēstures procesa veidošanā. To aktualizē G. Pauls, norādot, ka attēli veido zināšanas, līdz ar to ir kritizējams apgalvojums, ka tie ir tikai pagātnes reprezentētāji.¹⁰⁶ Atsaucoties uz Horstu Bredekampu (*Horst Bredekamp*), G. Pauls uzsver, ka attēli ne tikai pasīvi reflektē vēsturi, bet arī, pateicoties savai formai ir spējīgi vēsturi veidot.¹⁰⁷ Viņaprāt, šis apgalvojums aktuāls tieši 20. gs. vēstures pētniecībā, jo šajā laikā rodas milzīgs daudzums dažādu vizuālo avotu.¹⁰⁸

Pauls saskata 3 dažādus historiogrāfijas virzienus, kurā vizuālajiem avotiem piešķirta aktīva vieta vēstures veidošanā: (1) politiskā komunikācija - propaganda, politisko kustību inscenēšana un politiķu inscenējumi, ienaidnieku radīšana. Tas attiecas vairāk uz totalitārajām kustībām, kas savu leģitimitāti balstīja uz dažādiem attēliem, kas transformēja realitātes uztveri (*Bildakte*); (2) atmiņu un vēstures politikas pētniecība - izstādes, muzeji, dokumentālās filmas; (3) historiogrāfiska identitātes pētniecība - dzimuma, rases un sociālie jautājumi.¹⁰⁹

Ņemot vērā, ka interese par dažādiem vizuālajiem avotiem kā pastāvīgiem informācijas nesējiem ir parādījusies samērā nesen, šī vēstures zinātnes joma saglabā savu izpētes potenciālu, sniedzot skatījumu uz dažādu vēstures periodu problemātiku. Neskatoties uz to, ka Latvijas vēstures historiogrāfijā vizuālo avotu analīzes joma vēl ir praktiski neapgūts izpētes lauks, arī šeit atsevišķie pētījumi jāvērtē kā ļoti nozīmīgs nozares attīstības stimuls. Tomēr tālākai izaugsmei ir nepieciešami jauni pētījumi, kas paplašinātu Latvijas historiogrāfijas aptverto tēmu loku, dažādojot vēstures izpētes problemātiku, kā arī parādot Latvijas vēstures zinātnes spēju integrēt jaunākās teorētiskās vēsmas jaunus pētījumus.

¹⁰⁵ Paul, G. *Visual history*. Pieejams: http://docupedia.de/zg/Visual_History_%28english_version%29#Images_as_sources [aplūkots 12.04.2012.]

¹⁰⁶ Paul, G. Die aktuelle historische Bildforschung ... S.133.

¹⁰⁷ Paul, G. *Visual history*...

¹⁰⁸ Paul, G. Das Jahrhundert der Bilder. Die visuelle Geschichte und der Bildkanon des kulturellen Gedächtnisses. In: Paul, G. (Hg.) *Das Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949*. 2009. S. 14.

¹⁰⁹ Paul, G. Die aktuelle historische Bildforschung... S.134.-135.

1.2. Politiskā plakāta jēdziens.

Plakāta attīstības vēsture ir izsekojama jau no 15. gs., īpaši reformācijas laika, kad izplatījās dažādi kokgrebumi un lapiņas, nodrošinot jauno ideju ienākšanu plašākās sabiedrības masās. Tomēr būtiskākais plakāta attīstības impulss bija 19. gs. beigās, kad industrializācijas procesi radīja jauna tipa sabiedrību, vērstu uz patēriņu, kura popularizēšanai ļoti noderīgi bija tieši plakāti.¹¹⁰

Tehnoloģiski plakāta attīstībā ļoti lielu lomu spēlēja 19.gs. vidū pieejamā litogrāfijas tehnika, kas nodrošināja krāsainu attēlu masveidīgu pavairošanu. Kā viens no būtiskākajiem plakāta attīstības veicinātājiem jāmin franču mākslinieks, litogrāfs Žils Šerē (*Jules Cheret*), kura centieni veidot mākslas darbu reprodukcijas un izstādīt tās pilsētas ielās radīja plakāta kā atsevišķa mākslas žanra popularitāti.¹¹¹ Ž. Šerē centieni izmantot melno krāsu plakanu figūru atveidošanai radīja lūzuma punktu līdzšinējos mākslas darbu paņēmienos, veicinot jaunā *Art Nouveau* stila attīstību, ko turpināja jau citi mākslinieki, piemēram, Henrijs Tulūzs-Lotreks (*Henri de Toulouse-Lautrec*) un Pjērs Bonnārs (*Pierre Bonnard*).¹¹²

Būtisks mākslas attīstības virziens, kas ietekmēja arī plakāta attīstību, bija simbolisms. Tā pieķeršanās alegorijām, dažādiem abstraktiem simboliem, mitoloģiskiem tēliem 19. un 20. gs. mijā radīja jaunu plakāta valodu¹¹³, ko vēlāk izmantoja arī komerciālos un propagandas nolūkos. Jau no plakāta attīstības pirmsākumiem, tajā atspoguļojās katram vēstures periodam raksturīgie mākslas stili¹¹⁴. Būtiska plakātu mākslinieku starpā 20. gs. pirmajos 20 gados bija ideja, ka plakāts lielākoties kalpo reklāmai. Tas noveda pie tādiem mākslinieciskajiem paņēmieniem, kas centās savus objektus atveidot līdzīgus prototipiem dabā. Aprakstošā plakāta iedaba, tajā esošā reālisma deva īpaši raksturīga tiem plakātiem, kuru mērķis ir pārliecināt, tajā skaitā politiskajiem plakātiem.

Plaša plakātu izmantošana politiskiem mērķiem sākās līdz ar Pirmo pasaules karu¹¹⁵, kad no preču reklamēšanas plakāts pārgāja uz sabiedrības mobilizāciju, ienaidnieku tēlu veidošanu un vispārēju kara mērķu nodrošināšanu. Mākslas vēsturnieks Dž. Bārnikots uzskata, ka politiskā plakāta attīstību var iedalīt divos posmos – no 1870. - 1919. gadam, kad tas vairāk funkcionēja kā reklāma, un, sākot ar 1919. gadu, kad tas iegūst īsta politiskā plakāta raksturu.¹¹⁶

Latvijā plakāta attīstības sākumposms meklējams jau 17. gs., kad tapa pirmās afišas.¹¹⁷ Neskatoties uz to, ka 19. gs. beigās citviet Eiropā, piemēram, Parīzē bija novērojams plakātu bums,

¹¹⁰ Paul, G. *Visual history...* S.39.

¹¹¹ Barnicote, J. *Poster: a concise...* P. 12.

¹¹² Turpat. P. 20.

¹¹³ Turpat. P.48.-49.

¹¹⁴ Turpat. P. 73.-183.

¹¹⁵ Tiek uzskatīts, ka politiskā plakāta pirmie izmantošanas mēģinājumi bija novērojami Lielās Franču revolūcijas laikā. Tomēr apjomīga un masveidīga plakāta izmantošana politiskiem mērķiem ar jau modernāku saturu un kompozīciju parādījās tieši līdz ar I Pasaules karu.

¹¹⁶ Barnicote, J. *Poster: a concise...* P. 222.

¹¹⁷ Umblija, R. *Plakāts Latvijā un blakusparādības. Grām.: Plakāts Latvijā...* 7. lpp.

Rīgā šī parādība nebija sastopama. Krāsaina plakāta izplatīšanās Latvijā šajā laikā gan bija redzama. Līdz Latvijas valsts izveidošanai plakātus darināja tādi mākslinieki kā Jānis Laksmanis, R. Zariņš, kā arī Jānis Rozentāls. J. Rozentāls bija viens no retajiem māksliniekiem, kas savus plakātus veidoja tolaik populārajā jūgendstila manierē.¹¹⁸ Līdz ar I Pasaules karu, kā arī tam sekojošo politisko pārmaiņu ietekmē Latvijā aktualitāti ieguva politiskais plakāts, kas tika izmantots gan kara propagandai, gan jaunizveidotās Latvijas valsts iekšpolitiskajos procesos (piemēram, Latvijas valdības aģitācija par aizdevumu valstij), kā arī Padomju Latvijas propagandai.

Plakāta kā masu medija būtība ir informēt, reklamēt, radīt piekrišanu, veidot pretinieka tēlu, aicināt uz noteiktu darbību. Sava uzdevuma dēļ plakātam jābūt pietiekoši spilgtam un ievērojamam. Plakātus var iedalīt vairākās kategorijās. Kopumā ir divas lielas plakātu grupas – politiskie un reklāmas plakāti. Tomēr dalījums ir iespējams arī detalizētāks. Politiskos plakātus var iedalīt – vēlēšanu, propagandas, sociālkritiskos plakātos, bet reklāmas plakātu grupā var ieskaitīt arī tūrisma plakātus.¹¹⁹ Politiskajā plakātā parādās katra laika perspektīva, kurā sevi prezentē kāda noteikta ideoloģija, politiskā programma. Teorētiski uzsver, ka plakāta saturs liecina par sabiedrības mentālo dabu, kas atspoguļojas paņēmienos, kas bija jāizmanto, lai sabiedrībai koncentrēti un saprotami pasniegtu kādu ideju.¹²⁰

Plakāts, īpaši politiskais plakāts, ir cieši saistīts ar jēdzienu „propaganda”, jo to izmantoja kā vien no propagandas instrumentiem. Ļoti bieži vārds “propaganda” tiek saprasts kā “manipulatīvas pārliecināšanas, maldināšanas un iebiedēšanas stratēģijas”¹²¹. Jānorāda, ka šīs negatīvās konotācijas, kas saistās ar propagandas jēdzienu, attiecināmas tieši uz I Pasaules kara pieredzi. Viens no pirmajiem mēģinājumiem definēt propagandas jēdzienu, izvairoties no negatīvajām konotācijām, bija Edvarda Berneja (*Edward Bernays*) 1928. gada teorētiskais darbs “Propaganda”. Viņš centās izskaidrot propagandu kā “mehānismus, ar kuru palīdzību idejas tiek izplatītas plašākā mērogā, to var definēt arī kā organizētu darbību ar mērķi izplatīti noteiktu uzskatu vai doktrīnu, [...] vai propaganda ir laba vai slikta ir atkarīgs no tās pielietojuma mērķa un izplatītās informācijas korektuma.”¹²² Attiecībā uz jēdzienu “modernā propaganda” E. Bernejs norādīja, ka modernā propaganda ir mērķtiecīga un konsekventa darbība, lai ietekmētu vai veidotu notikumus, kas tālāk ietekmētu sabiedrības viedokli attiecībā uz kādu uzņēmumu, ideju vai grupu.¹²³

¹¹⁸ Umblija, R. Plakāts Latvijā un blakusparādības. Grām.: *Plakāts Latvijā*.... 7. – 9. lpp.

¹¹⁹ Sauer, M. “Hinweg damit”... S. 38-39.

¹²⁰ Turpat. S. 38.

¹²¹ Clark, T. *Art and propaganda*... P. 7.

¹²² Bernays, E. *Propaganda*. New York, 1928. P. 20. Pieejams: <http://sandiego.indymedia.org/media/2006/10/119695.pdf> (aplūkots 12.07.2011).

¹²³ Turpat. P. 25.

20. gs. beigu analītiskie darbi propagandu definē diezgan līdzīgi kā to darījis E. Bernejs. Saskaņā, piemēram, ar Viktorijas O'Donnelas (*Victoria O'Donnel*) un Džoveta Gārta (*Jowett Garth*) kopēji izstrādāto definīciju, propaganda ir apzināts un sistemātisks mēģinājums veidot uztveri, manipulēt apziņu un noteikt uzvedību, lai radītu tādu reakciju, kas veicina propagandista vēlamā mērķa sasniegšanu. Uztveres veidošana ir tā propagandas sastāvdaļa, kas tiek panākta ar valodas un attēlu palīdzību. Uztveres īpatnības nosaka kompleksas psiholoģiskas, filozofiskas un praktiskas ieraduma formas, kas veidojas no pagātnes pieredzes.¹²⁴ Plakāta sakarā būtiska ir atziņa, ka uztveri veido arī ar vizuālo simbolu palīdzību¹²⁵. Noteikta ticība, attieksme un uzvedība ir propagandista vēlamie sasniegumi, kas nosaka propagandas vēstījumu un kampaņu.¹²⁶

Attiecībā uz propagandas jēdziena uztveri Latvijas vēsturē, jānorāda, ka starpkaru periodā propagandas jēdzienu uztvēra neitrāli, kā arī to aktīvi lietoja ikdienas komunikācijā. To labi parāda tā laika prese. Visbiežāk jēdziens "propaganda" tika lietots kā sinonīms apzīmējumam "popularizēt vai reklamēt", bieži parādoties tādos izteicienos kā "Latvijas produktu propaganda"¹²⁷. Tāpat bieži vārds "propaganda" lietots K. Ulmaņa autoritārā režīma laikā, kad to uztvēra kā pozitīvu procesu, kura mērķis bija izskaidrot un pārliecināt cilvēkus pieņemt savā laikā populārus uzskatus un idejas¹²⁸. Pētījumos, kas attiecas uz K. Ulmaņa laika propagandas sistēmu Latvijā¹²⁹, jēdziens „propaganda” uztverts kā plašs spektrs dažādu centienu ar mērķi izglītot sabiedrību saskaņā ar ideoloģiskajām prasībām un panākt kontroli pār kultūru, izglītību un sabiedrības domāšanu kopumā.

Promocijas darbā analizējamo politisko plakātu kontekstā jēdziens "propaganda" attiecināms uz dažādu tehniku kopumu, kas virzītas uz potenciālā elektorāta vai sabiedrības pārliecināšanu atbalstīt un pieņemt dažādu politisko partiju vai autoritārās varas uzskatus un noteiktos principus, izmantojot gan informatīvus gan maldinošus līdzekļus. Šī izpratne sasaucas arī ar pētnieka Olivera Tomsona (*Oliver Thomson*) doto propagandas definīciju, kurš norāda, ka propaganda ir māksla, kurā ar dažādu līdzekļu palīdzību tiek definēti "pareizie" uzskati, tā ir māksla, kura kolektīvo attieksmi veido ar dažādu simbolisko izteiksmes līdzekļu palīdzību.¹³⁰

Lai plakāts kā propagandas līdzeklis pildītu savu uzdevumu, tam jābūt efektīvam. Runājot par plakāta efektīvas funkcionēšanas priekšnoteikumiem, jānorāda, ka plakāta tēli darbojas tikai tad, kad (1) skatītājam tiek piedāvāta viņam pieņemama realitātes projekcija, (2) tēli atvieglo „iekļūšanu” šajā realitātē, (3) realitāti atveido maksimāli vienkārši, izvairoties no dažādi

¹²⁴ O'Donnel V., Garth J. *Propaganda and persuasion*. Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage, 2006. P.7 - 8.

¹²⁵ Turpat. P.10.

¹²⁶ Turpat. P.13.

¹²⁷ Eksporta veicināšana un savu ražojumu propaganda. *Economists*, 1931, Nr.14/15, 15.lpp

¹²⁸ Preses, filmas un radio darbs politikā. *Rīts*, 1938, 27. februāris, 16. lpp.; Valsts propagandas darbs. *Jēkabpils Vēstnesis*, 1935, 17. oktobris, 1.lpp.; Filma tautas audzināšanā, *Rīts*, 1937, 26. februāris, 2. lpp.

¹²⁹ Butulis, I. Autoritāre Ideologie und Praxis... S. 274-295.

¹³⁰ Thomson, O. *Easily Led. A History of Propaganda*. Stroud, 1999. P. 1.

tulkojamiem tēliem, pielietojot vienkāršas shēmas, kas skatītājam redzēto liek tulkot maksimāli izdevīgi vienam vai otram politiskajam spēkam.¹³¹

Lai varētu plakātiem izvirzīt specifiskus pētniecības jautājumus, nepieciešams definēt, kāda tipa materiāli uzskatāmi par plakātiem. Britu enciklopēdija šķirklim „plakāts” dod sekojošu definīciju: „Plakāts ir apdrukāts papīrs ar paziņojumu vai reklāmu, kas ir izlikts publiski. Plakāta pamatuzdevums ir piesaistīt garāmgājēju uzmanību.”¹³² No šiem minētajiem raksturlielumiem plakāta būtiskākā iezīme ir, ka tie atšķirībā no citiem materiāliem tika izlīmēti publiskās vietās¹³³. S. Saidmans, cenšoties definēt plakāta jēdzienu, atsaucas uz vienkāršu skaidrojumu, ka plakāts ir liela apdrukāta papīra lapa, kura paredzēta izvietošanai ārpus telpām. Šī definīcija tiek papildināta ar pretnostatījumu skrejlapām, uzsverot, ka plakāti paredzēti izlīmēšanai uz sienām un sētām, nevis izplatīšanai personīgi¹³⁴.

Būtiska nozīme politisko plakātu pētniecībā ir Frīdriha Medebaha (*Friedrich Medebach*) izstrādātajai disertācijai par plakātiem, kurā viņš dod arī plakāta definīciju. Saskaņā ar F. Medebahu politiskais plakāts ir publicistisks vadīšanas līdzeklis ar uzdevumu piepildīt publisko telpu. Tas ir viens no daudzajiem ieročiem, ar kuru mūsdienu publicists veido un vada masas un tautas.¹³⁵ Politiskajam plakātam reklāmas formā jāveido sabiedrības un valsts viedoklis un noteikta jēga, lai atstātu iespaidu uz cilvēku rīcību, kā arī jāspēj sasniegt pēc iespējas plašāka auditorija¹³⁶. E. Šokels (*E.Schockel*) plakāta fenomenu raksturo sekojoši - runu var neklausīties, avīzi var nelasīt, filmu var neskatīties, radio var neklausīties, bet plakāta esamība publiskajā telpā liek cilvēkiem to pamanīt.¹³⁷

No Latvijas mākslas vēsturniekiem plakāta problemātikai ir pievērsusies Ramona Umblija, kura dod savu plakāta definīciju (neizdalot atsevišķi politisko plakātu kā tādu). Saskaņā ar R. Umblijas nostāju plakāts ir kompozīcija, kurā sabiedriska tēma atainota ar spilgtu, lakonisku vizuālu attēlu, kas apvienots ar īsu tekstu.¹³⁸ Tomēr šī definīcija aprobežojas ar viena tipa plakātiem, kur priekšnosacījums ir tieši vizuālais attēls. Ārpus šīs definīcijas paliek tie plakāti, kuros parādās tikai teksts vai tikai partijas numurs, kas īpaši raksturīgs Latvijas demokrātijas laika vēlēšanu plakātiem. Līdz ar to daudz korektākas ir plašākās plakāta definīcijas, kurās kā priekšnoteikums neparādās attēla esamības kritērijs.

¹³¹ Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. 38.

¹³² "poster." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc., 2012. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/472127/poster> [aplūkots 28.05. 2012]

¹³³ Kämpfer, F. *Der Rote Keil*... S. 14.

¹³⁴ Seidmann, S. *Posters, Propaganda, and Persuasion*... P.5.

¹³⁵ Kämpfer, F. *Der Rote Keil*... S. 34.

¹³⁶ Turpat. S.36.

¹³⁷ Turpat. S.35.

¹³⁸ Umblija, R. Plakāts Latvijā un blakusparādības. Grām.: Umblija, R. (sast.) *Plakāts Latvijā*. Rīga, 2008. 9.lpp.

Kopumā politiskā plakāta analīze ļauj: 1) izsekot kādas politiskās partijas attīstībai, 2) kādas atsevišķas kustības attīstībai, 3) ideoloģijas attīstībai. F. Medebahs izvirza sekojošus pamatlikumus politiskajam plakātam – vienkāršošana, atkārtošana, viennozīmība un emocionālais pacēlums.¹³⁹ Māksliniekam plakātu jārada spējīgu strādāt sekundi ilgā laika sprīdī.

Kopumā plakātus var iedalīt vairāku tipu plakātos. Savu plakātu tipoloģiju ir izstrādājis vācu vēsturnieks F. Kempfers. Kā pirmo tipu viņš definē „teksta plakātu”, kurā nekas vairāk par teksta vēstījumu neparādās. Šādos plakātos parasti ir izcelti atslēgvārdi, plakāts padarīts kā teksta bloks divās dimensijās ar dažādiem tonējumiem vai burtu lielumiem.¹⁴⁰ Otrs plakāta tips ir teksts ar grafiskiem elementiem, kas strādā kā skatiena ķērāji. Tādi var būt, piemēram, partiju logo, svastika, sirpis un āmurs, ko dēvē par vizuālo laso. Grafiskajiem elementiem ir tekstu pastiprinoša funkcija.¹⁴¹ Trešais tips ir attēla un teksta apvienojums, kas veido sintēzi, vairs neļaujot tekstu nošķirt no attēla, tomēr tajā pašā laikā saglabājot attēla dominējošo lomu. Teksts šajā gadījumā kalpo tikai kā pielikums, kas paskaidro un veido dziļāku plakāta attēla jēgu.¹⁴² Kā ceturtais plakāta tips definēta tāda attēla un teksta kombinācija, kas raksturojas ar lielāku savstarpējo mijiedarbību, kur abi elementi attiecināmi uz vienu politisko vēstījumu. Teksta un attēla atšķirība ir tikai izteiksmes formā, nevis nozīmē.¹⁴³ Pēdējam, piektajam plakāta tipam raksturīga vairāku attēlu vienību apvienošana viena plakāta ietvaros. Tas sastopams gadījumos, kad ir nepieciešamība veidot stāstu, attēlot pārmaiņas laikā utt. Pie šī tipa plakātiem pieder tādi, kuru vēstījums satur motīvus „pirms un pēc”, „par un pret”, „labais un ļaunais”, vai arī iepriekšminēto pretnostatījumu kombināciju.¹⁴⁴

Plakātu dažādie tipi ir saistīti ar plakātu efektivitāti. Manfreds Hāgens (*Manfred Hagen*) norāda, ka tieši attēla elements dod plakātam vislielāko izteikšanās spēku. Attēls var daudz spēcīgāk nekā vārdiskās izteiksmes formas nokļūt cilvēku zemapziņā un mobilizēt antipātijas, bailes, latentu agresiju vai pretošanos.¹⁴⁵

Argumentējot savu pieeju plakātu analīzei, F. Kempfers aktualizē teksta un attēla savstarpējo attiecību problemātiku plakātā. Viņš uzsver, ka attēlu plakātā nevar uztvert kā saukļa ilustrāciju.¹⁴⁶ Lozungi parasti ir tā plakāta izteiksmes daļa, ko visvieglāk ir noformulēt un izskaidrot. Kā vienu no plakātu saukļu analizēšanas paņēmieniem F. Kempfers piedāvā sagrupēt biežāk lietotās saukļu formas, kas ilustrē sabiedrību uzrunājošo teikuma struktūru variantus, tālāk

¹³⁹ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.36.

¹⁴⁰ Turpat. S.61.-63.

¹⁴¹ Turpat.... S. 66.

¹⁴² Turpat. S. 66.

¹⁴³ Turpat. S. 71.

¹⁴⁴ Turpat. S. 71.-73.

¹⁴⁵ Manfred Hagen. Werbung und Angriff - Politische Plakate im Wandel von hundert Jahren. In: Hans Bohrmann (Hrsg.). *Politische Plakate*. Dortmund Harenberg, 1987. S. 55

¹⁴⁶ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S. 76

ļaujot izdarīt secinājumus par sabiedriskā viedokļa mobilizācijas formām. Šādu atkārtotošo struktūru lietošana labi kalpoja cilvēku vispārējās viedokļu mobilizācijas panākšanai¹⁴⁷. Ilustrācija paplašina teksta informāciju, kā arī precizē, kas plakātā domāts. Ne visi plakāti ir ideāli veidoti, nodrošinot skaidru idejas nodošanu, kā arī ne vienmēr teksts un attēls viens otru papildina.¹⁴⁸

Viens no iecienītākajiem paņēmieniem plakāta ideju paušanai ir dažādu simbolu un alegoriju izmantošana, noteiktu krāsu kombināciju lietošana. Ar to palīdzību nodrošina politisko partiju un kustību apzīmēšanu, vērtējumu un izteikumu atveidošanu bez papildus detalizētāka skaidrojuma nepieciešamības. Plakātu veidotājiem bija jāspēj izmantot sava laika cilvēku simboliskā vārdnīca un zināšanas, lai spētu pievērst uzmanību plakātam un tajā ietvertajam vēstījumam. Tāpat plakātos daudz izmantoti dažādi sabiedrībā valdoši stereotipi noteiktu parādību, vērtību vai sabiedrības grupu apzīmēšanai.¹⁴⁹

Empīriskie pētījumi ir pierādījuši, ka atsevišķu cilvēka īpašību atveidošana ir spēcīgi noteiktu ideju un darbību ierosināšanas mehānismi.¹⁵⁰ Pie tādām pieder, piemēram, cilvēka galva ar fiksējošu acu skatienu, miruša cilvēka galva, bērna galva u.c. Cilvēka atveidošana plakātā vienmēr saistīta vai nu ar pozitīvu vai negatīvu konotāciju uzsvēršanu.¹⁵¹ Tuvplāni psiholoģiski rada uzticamību, kas izriet no cilvēku ikdienas savstarpējās komunikācijas īpatnībām.¹⁵²

Promocijas darbā analizēti plakāti, kas tapuši laikā no 1920. – 1940. gadam Latvijā un ir ierindojami politiskā plakāta kategorijā. Šeit iekļaujas politisko partiju veidotie plakāti, kas tapuši Latvijas parlamentārajā periodā un līdz ar to aptver plašu plakātā popularizēto politisko ideju spektru, kā arī autoritārisma laika propagandas plakāti. Ja pieturas pie plakāta definīcijas, ar kuru tiek saprasts plakāts kā objekts, kas publiskā vietā pielīmēts pie sienas vai kāda cita objekta, tad Latvijas vēsturē izteikta problemātika pastāv attiecībā uz parlamentārisma laikā veidotajiem plakātiem, kur dažkārt ir izplūdusi robeža starp jēdzieniem skrejlapa (proklamācija) un plakāts. Visai bieži šie dokumenti tika izmantoti abu funkciju pildīšanai – gan plakāta, gan skrejlapas. Plakātu varēja izplatīt kā izdales materiālu, savukārt proklamāciju varēja pielīmēt arī publiskā vietā. Tas, protams, neattiecas uz lielformāta krāsainās drukas darbiem, tomēr formāta jautājums plakāta definīcijā ir sekundārs. Šāda situācija ievērojami apgrūtina avotu atlasīšanu, kā arī liecina par pašu politisko partiju dažādo izpratni par plakātu pielietojumu un tā definēšanu Latvijā. Tāpat Latvijas starpkaru laika bija novērojami visi F. Kempfera definētie plakātu tipi.

¹⁴⁷ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.84.

¹⁴⁸ Turpat. S.106-107.

¹⁴⁹ Sauer, M. „Hinweg damit”... S. 44.

¹⁵⁰ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.133.

¹⁵¹ Turpat. S.135.

¹⁵² Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. Р. 40.

1.3. Plakāta kā vizuālā avota pētniecības metodes

Spilgta vizuālo avotu pētniecībā izmantojamo metožu iezīme ir starpdisciplināritāte. Nepieciešamība pēc starpdisciplināras pieejas ir viena no pamatatziņām attēlu pētniecības teorētiku darbos. Vācu pētnieku darbos pēdējā laikā ir parādījies termins „attēlu zinātne” (*Bildwissenschaft*), kas ietver dažādas zinātņu jomas, kurus vienojošais elements ir attēlu pētniecība.¹⁵³ Politiskais plakāts, kas ir daļa no plašākas vizuālo avotu grupas, analizējams ar tām pašām metodēm, kā citi vizuālie avoti.

Pievēršoties jau konkrētām metodēm, kas izstrādātas tieši vēstures zinātnei, jānorāda, ka vēsturnieki, kas radījuši teorētisko pamatojumu vēstures pētniecībai domātām metodēm, vairāk piedāvā nevis stingru metodoloģisku ietvaru, bet gan plašu jautājumu katalogu. Pie šādām metodēm pieder R. Volfaila izstrādātā vēsturiskā attēlu analīze (*historische Bildkunde*).¹⁵⁴ Kā atsevišķu jautājumu R. Volfails uzsver vizuālo avotu daudzslāņainību, argumentējot par iespējamām atšķirībām starp attēla radītāja ideju un starp tā uztveri dažādos laikos. Līdz ar to svarīgi, lai pētnieks attēla izpētes laikā neaprobežojas tikai ar mākslas darba radītāja vai pasūtītāja nodomu izpēti, bet gan ņem vērā arī iespējamo uztveri plašākā sabiedrībā.¹⁵⁵

Vēsturiskā attēlu analīze galvenokārt balstās uz pārliecību, ka mākslas darba formu un saturu nosaka nevis tikai tā radītājs, bet gan tā rašanās laikā esošās tradīcijas, paražas un sociālā vide.¹⁵⁶ Tādā veidā tiek pamatota attēla plašākā nozīme vēstures pētniecībā – tas vērtēts kā vēsturisko apstākļu sintēzes objekts. Šis apgalvojums arī veido lielāko daļu identificēto jautājumu, uz kuriem pētniekam vēsturiskās attēlu analīzes pielietošanā ir jāspēj atbildēt.

Atsaucoties uz E. Panovska izstrādāto modeli, R. Volfails apraksta 3 posmus vēsturiskajai attēlu analīzei. Kā pirmo posmu savā metodē, Volfails nodefinē „pirmsikonogrāfisko aprakstu”, kurā tiek identificēta attēla uzbūve pēc formas un attēla elementu sagrupējums.¹⁵⁷ Otrais R. Volfaila nodefinētais analītiskais posms ir „ikonogrāfiski - vēsturiskā analīze”. Šis posms tiek sadalīts vēl atsevišķos 3 soļos.

Pirmais solis ir jau E. Panovska pieminēto zīmju un alegoriju atklāšana, ļaujot noteikt vadošos laika motīvus un tradīcijas. Tomēr šeit ir jāpatur prātā, ka attēli nav tikai jau esošo tekstu atspoguļojums, kā to uztvēra E. Panovskis, bet gan to saturu ietekmē katram attēla radītājam esošos tekstus sajaucot kopā ar savu personīgo pieredzi.¹⁵⁸

Otrais solis ir "interpretācija tās šaurā nozīmē”, ko apzīmē arī kā ideoloģiski kritisko soli. Te tiek meklētas atbildes uz jautājumu, ko pats autors ar attēlu gribējis pateikt, viņa apzināti

¹⁵³ Sachs-Hombach, K. *Bildwissenschaft*... S.11. – 23.

¹⁵⁴ Wohlfeil, R. *Methodische Reflexionen zur Historische Bildkunde*... S.18

¹⁵⁵ Turpat. S.19

¹⁵⁶ Turpat. S.22.-23.

¹⁵⁷ Turpat. S.25.

¹⁵⁸ Turpat. S.26.

iekļautās informācijas atklāšana. Trešais solis ir izpētīt vēsturiski-sabiedrisko iztēli. Šajā solī Volfails norāda, ka vairāk jāstrādā ar ierastajām vēsturnieka metodēm, meklējot atbildes uz jautājumiem attēla rašanās apstākļiem un radīšanas mērķa priekšnosacījumiem¹⁵⁹. Papildus jautājumi ir jāuzdod arī par attēla saturu un saistību ar noteiktu uzskatu paušanu, vai tie bija domāti informācijai, atmiņai, kā mācību līdzeklis, kā propaganda, reklāma, vai tas bija sociālās pielāgošanās instruments un kalpoja kā medijs, lai stabilizētu vai mainītu sociālo attiecību formas starp dažādām grupām vai sabiedrību kopumā.¹⁶⁰ Nepieciešams noskaidrot analizējamā laika attēla izmantošana.¹⁶¹ Šis aspekts īpaši būtisks ir politiskā plakāta analīzei, jo satur iespējamās atbildes uz plakāta kā aktīva vēstures veidotāja lomu kopējā vēstures procesā. Ņemot vērā, ka plakāta galvenais uzdevums bija pārliecināt, tad šīs atbildes varētu sniegt liecības par patieso plakāta nozīmi Latvijas starpkaru periodā, gan politisko partiju, gan autoritārā režīma centienos.

Kā pēdējais, trešais posms šīs metodes ietvaros ir „vēstures zinātnei atbilstošs interpretācijas posms“, kas būtībā ir secinājumi par dokumenta vēsturisko jēgu. Šajā posmā, konsolidējot iepriekšējos posmos iegūtās zināšanas, tiek atbildēts uz sākotnēji pētnieka izvirzītajiem jautājumiem.¹⁶²

Politiskā plakāta analīzē ļoti būtiska ir R. Volfaila izstrādātā pieeja ar skaidri iezīmēto jautājumu loku, kas jāatklāj darba gaitā. Būtībā šīs metodoloģijas teorētiskie jautājumi ir pamats promocijas darba vienai no nodaļām, kurā tiek analizēta plakāta veidošanas un izplatīšanas prakse. Nodaļas teorētiskā bāze balstās uz informāciju, kas iegūta, sekojot R. Volfaila modeļa otrajam posmam par plakāta tapšanas sociālā konteksta atklāšanu un izpēti. Volfaila izvirzītie jautājumi par plakāta autora ietekmi uz tā saturu, pasūtītāja nozīmi avota tapšanā, kopējiem politiskajiem un kultūras apstākļiem, kuros plakāti radās, kādā veidā tie tika izmantoti publiskajā telpā, ir tikai neliela daļa no jautājumiem, uz kuriem tiek meklētas atbildes.

Šeit gan jāatzīmē, ka ne visu nepieciešamo informāciju par plakātu veidošanas kontekstu iespējams iegūt, līdz ar to izveidojas virkne atsevišķu jautājumu, uz kuriem atbildes vēl jāmeklē. R. Volfaila izstrādātā pieeja ir arī ļoti noderīga plakāta satura, tajā atveidoto elementu un ideju kontekstualizēšanai ar kopējo vēsturisko situāciju, kurā plakāti veidoti. Būtībā R. Volfaila modelis

¹⁵⁹ Kā galvenos jautājumus, uz kuriem atbildes vajadzētu atrast, Volfails izvirza sekojošus – (1) kas ir autors, kas ir mākslinieks?; (2) kas ir klients, mecenāts, adresāts? Jānoskaidro, vai un kāda bija šo cilvēku/organizāciju ietekme uz darba izpildi, cik ļoti atšķiras darba pasūtītāja (klienta) un izpildītāja nodomi; (3) ateljē vai darbnīcas nozīme un kas bija citi iesaistītie izgatavotāji; (4) kurā vietā un kad tika veidots darbs? (5) kāds ir izmantotās tehnikas pamatojums, iemesls? (6) vai tas ir oriģināls, autorkopija, kopija? (7) kādas ir pavairošanas formas? (8) kāda ir attēla rašanās vietas sociālā vide? (9) kam attēls bija domāts - propagandai, kā mācību līdzeklis, atmiņu saglabāšanai, kādai auditorijai attēls bija domāts?

¹⁶⁰ Wohlfail, R. Methodische Reflexionen zur Historische Bildkunde... S.28.

¹⁶¹ Turpat. S.28-29.

¹⁶² Turpat. S.33.

analizējamos plakātus sasaista ar noteiktiem vēsturiskajiem apstākļiem, par kuriem plakāti sniedz savu unikālo informāciju.

Atšķirībā no R. Volfaila piedāvātās metodoloģijas, kas izstrādāta tieši vēstures zinātnei, pastāv vēl vairākas metodes, kuras var pietiekami efektīvi izmantot vēstures pētniecībā, ja runa ir par vizuālo avotu analīzi. Līdz ar dažādo metožu izmantošanu daudz skaidrāk parādās šīs jomas starpdisciplināritāte. Viena no tādām metodēm ir kompozicionālā analīze, kas savā ziņā pastarpināti parādās R. Volfaila modeļa izstrādātajā pirmajā posmā.

Kompozicionālā pieeja koncentrējas uz visdažādākajām detaļām mākslas darbā. Šīs metodes galvenais jautājums ir tehniskie nosacījumi, ar kādiem vizuālais avots ir veidots, ietverot arī materiālus un tehniku, jo arī tam var būt iespaids uz attēla uztveri, kā arī tas var liecināt par konkrētā vēsturiskā laika iezīmēm. Analīze attiecībā uz tehniku var tikt piemērota ļoti plašam vizuālo avotu spektram - gan plakātiem, gleznām, gan zīmējumiem, gan filmām, gan arhitektūras pieminekļiem un skulptūrām. Lielāko uzmanību kompozicionālā metode pievērš tieši attēla saturam, detalizētāk skatot sekojošas iezīmes, proti, saturu, identificējot galveno tematiku, izmantotās krāsas un gaismas lietojumu un to varbūtējo nozīmi. Tāpat uzmanība tiek pievērsta vizuālā avota telpiskajai organizācijai – svarīgs ir objektu savstarpējais izvietojums, perspektīvas lietojums, acu līmeņa virzība. Šie raksturlielumi var ietekmēt un mainīt analizētā darba uztveri.

Specifiskie jautājumi, kas ir aktuāli tieši plakāta kompozicionālajā analīzē ir sekojoši: (1) plakāta stils, tehnika, elementu proporcija, perspektīva, stāja, dinamika atsevišķām personām, izmantotās krāsas, (2) teksta, šrifta raksturelementi, teksta tips (informācija, argumentācija, jautājums, uzsaukums)¹⁶³. Katrs no šiem analīzes elementiem satur informāciju par tā radītāju nodomiem, ideju pasniegšanu un tālāk jau ļauj reflektēt par plakātu uztveres īpatnībām sabiedrībā.

Lai interpretētu plakātu un censtos saprast tā iespējamo uztveri un tulkošanu, nepieciešams pievērsties vēl sekojošiem plakāta gramatikas elementiem, kas arī ir daļa no kopējās kompozīcijas - (1) vidutāja figūrai, ar kura palīdzību skatītājs tiek ievests plakāta realitātē (parasti tās ir cilvēku figūras), (2) uz cilvēku runājošajiem elementiem – mīmiku un plastiku, kurai cilvēki pievērš uzmanību arī ikdienas komunikācijā dzīvu cilvēku starpā; (3) uz plakāta rāmi, kas atdala plakāta sižetu no kopējās publiskās telpas un reālās darbības.¹⁶⁴

Kompozicionālajā analīzē liela nozīme ir atsevišķu elementu analīzei, tomēr šīs pieejas ietvaros attēls tiek skatīts arī kā veselums, lai varētu identificēt tā izteiksmes saturu, kas tiek radīts visiem plakāta elementiem mijiedarbojoties. Būtībā tiek meklēta informācija par plakāta un tajā atveidoto tēlu emocionālo pusi, kas arī ir būtiski kopējā vizuālo avotu analīzes procesā. Tomēr, lai cik detalizēti netiktu analizēti plakāta elementi ar kompozicionālās interpretācijas pieejas

¹⁶³ Sauer, M. "Hinweg damit"... S.43

¹⁶⁴ Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. 40.-41.

palīdzību, šī metode tomēr nedod atbildes uz plakāta rašanās laika sociālās vides raksturojumu, tā neinformē par plakāta veidošanās priekšnosacījumiem, kā arī neatbild uz jautājumiem par plakātu iespējamo uztveri.

Metode, ko iespējams izmantot plašākam ieskatam un informācijas iegūšanai par vizuālajiem avotiem un vēsturisko realitāti, kuros tie tapuši, ir ikonogrāfija un sērijveida ikonogrāfija. Ikonogrāfija tiek izprasta kā zinātne, kas nodarbojas ar dažādu simbolu identifikāciju, aprakstīšanu, interpretāciju un klasifikāciju vizuālās mākslas ietvaros.¹⁶⁵ Daudzi simbolus var saprast kā pasaulē redzamo tēlu simplifikācijas, abstrakcijas un stilizācijas, kas izpaužas ikonogrāfiskās reprezentācijās. Ar to saprot dziļākās nozīmes (sekundārās) - dažādas specifiskas tēmas, kas iemiesojas attēlos, stāstos un alegorijās.¹⁶⁶ Kā norāda E. Panovskis, ikonogrāfija ir mākslas vēstures nozare, kas vairāk nodarbojas ar mākslas darba būtību un nozīmi, nevis formu.¹⁶⁷

Plakātu sakarā ikonogrāfijas metodes būtība ir attēla valodas zīmju repertuāru aprakstīt gan sinhroni, gan diahroni, noteikt likumus starp zīmēm un to visu skatīt kontekstā ar attēloto realitāti. Tomēr jāņem vērā, ka attēla elementi ir daudzveidīgi, sākot no tradicionālām formām un beidzot ar abstraktām konstrukcijām. Būtiski ir klasificēt visbiežāk lietotos elementus, kas veido lielāko daļu politiskā plakāta satura. Tas attiecas ne tikai uz cilvēka figūru, rekvizītiem un simboliem, bet arī virkni subikonogrāfisko elementu, kam arī ir sava nozīme plakātā. Pie tādiem pieder plakāta lapas veids un īpašības, elementu sakārtojums (simetrija, perspektīva), krāsas utt.¹⁶⁸ Atsevišķi ikonogrāfijas metodes elementi pārklājas ar kompozicionālo interpretāciju, bet atšķirībā no pēdējās, ikonogrāfijas metode piedāvā daudz plašāku attēla elementu kontekstu. Ikonogrāfijas metode veiksmīgi pielietojama politisko plakātu analīzes procesā, jo īpaši tāpēc, ka plakāts primāri darbojas ar simboliskiem un lakoniskiem paņēmieniem, tāpēc īpaši svarīgi identificēt vai ir pielietoti vispārīgi, laikam raksturīgi, vai kādam virzienam raksturīgi simboli¹⁶⁹. Līdz ar to plakāti ļauj konstruēt konkrētā laika vērtību skalu.

Sērijveida ikonogrāfija, analizējot attēla liecības, cenšas noteikt kontinuitātes tendences izveides formām un ar tām saistītiem attēla motīviem. Kvantitatīva attēlu izvērtēšana sniedz izpratni par noteiktiem jautājumiem un attēlos ietvertajām sava laika nostājām. Atkarībā no pētnieka izvirzītās problemātikas, sērijveida ikonogrāfijas analīzes liecības var dot secinājumus par vispārējām kādas problēmas vai parādības izveides tendencēm noteiktā laika posmā, reģionālā

¹⁶⁵ "iconography." Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online Academic Edition. Encyclopædia Britannica Inc. 2012. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/281529/iconography> [aplūkots 04.06.2012]

¹⁶⁶ Panofsky, E. *Studies in iconology*. New York, 1939. P.6.

¹⁶⁷ Turpat. P.3.

¹⁶⁸ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.120.

¹⁶⁹ Sauer, M. „Hinweg damit? ... S.44.

dimensijā, sociālo kārtu grupās vai sociālās praksēs. Sērijveida ikonogrāfijas pārstāvji argumentē, ka, skatoties uz noteiktiem atveidošanas aspektiem, var noteikt saturiskās pārmaiņas kādai idejai vai parādībai, vai gluži pretēji konstatēt to saglabāšanos.¹⁷⁰ Sērijveida ikonogrāfijā analizējamajām vienībām ir jābūt masveidīgām un vienādas formas, kam ļoti labi atbilst plakāti (arī, piemēram, fotogrāfijas un pastkartes).

Nākamā apskatāmā metode, kas savā ziņā sasaucas ar sērijveida ikonogrāfiju, ir vizuālo avotu kontentanalīze. Sērijveida ikonogrāfija fiksē pārmaiņas laikā, kontentanalīze fiksē dažādas tendences ar kvantitatīviem rādītājiem. Kontentanalīze atšķirībā no sērijveida ikonogrāfijas vairāk koncentrējas uz matemātisko fiksāciju, skaidrojumu atstājot novārtā. Tāpat kontentanalīze palīdz apstrādāt kompozicionālās analīzes identificētās analītiskās vienības, kvantitatīvi izsakot lielāko daļu no kompozicionālajā interpretācijā identificētajiem elementiem. Tādā veidā tiek iegūta informācija par kopējām tendencēm vienu vai otru paņēmienu lietošanā. Kontentanalīze ir centieni kultūras parādības analizēt ar dabas zinātņu metodoloģiju. Tas padara secinājumus ticamākus un argumentētākus.

Izmantojot kontentanalīzi, ne vienmēr ir nepieciešams izmantot pilnīgi visus svarīgos materiālus, jo kontentanalīze savā būtībā balstās uz parauga procedūrām. Avotiem ir jābūt gan reprezentatīviem, gan nozīmīgiem.¹⁷¹ Nākamais solis ir attēlu kodēšana pa kategorijām, kuru skaitliskie rezultāti sintezējas noteiktos secinājumos.

Kontentanalīzes trūkums ir nespēja kvantitatīvi noteikt to, kas paliek ārpus attēla, līdz ar to neatspoguļojas pilnībā kultūras konteksts un nozīme. Kontentanalīze arī nespēj izskaidrot un atveidot attiecības attēla ietvaros starp dažādām kategorijām – tā tikai konstatē šo kategoriju atveidošanas tendences ar kvantitatīviem rādītājiem.¹⁷² Vēl viens kontentanalīzes trūkums ir atsevišķu būtisku attēlu nozīmes ignorēšana, jo visi attēli tiek vienādoti. Tomēr reizēm vienam attēlam un tā saturam var būt daudz lielāka vēsturiskā nozīme, nekā virknei citu kopā ņemot. Līdz ar to, lai arī kontentanalīze spēj sniegt informāciju par citādi grūti identificējamām tendencēm, to tomēr nevar izmantot kā vienīgo pētniecības metodi attēlu analīzē.

Promocijas darbā ar kontentanalīzes palīdzību tiek definētas daudz un dažādas kategorijas atkarībā no katras nodaļa izvirzītajiem pētnieciskajiem uzdevumiem. Lai ievērotu kontentanalīzes vienu no svarīgākajiem priekšnoteikumiem par kategoriju pārklāšanās novēršanu, tiek veidotas atsevišķas kategorijas par sociālajām un politiskajām parādībām¹⁷³. Tāpat atsevišķa analizējamo kategoriju grupa ir cilvēka ķermeņa atveidošanas raksturiezīmes, dalot tās atsevišķi pa dzimtēm.

¹⁷⁰ Jäger, J. *Fotografie und Geschichte: Historische Einführungen*. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2009.S.89.

¹⁷¹ Turpat. P. 62.

¹⁷² Turpat. P. 72.

¹⁷³ Piemēram, sabiedrības sociālās grupas, valstiskuma simbolika, politiskie pretinieki utt.

Kā atsevišķu kategoriju kopa parādās dažādās simbolikas lietošanas biežums¹⁷⁴, lai iegūtu datus par atsevišķu raksturīgāko simbolu (ikonu) kontinuitātes tendencēm visā starpkaru periodā. Tas panākts ne tikai ar kopējā skaita iegūšanu, bet arī ar šo rezultātu skatīšanos dažādos šķērsgriezumos – laika, partiju, režīma ideoloģisko nostādņu. Iegūtie skaitliskie rādītāji par plakātos ietvertajām, iepriekš definētajām kategorijām, izteikti procentuāli attiecībā pret savas grupas kopējo plakātu skaitu, lai būtu iespējams tos korekti salīdzināt gan laika griezumā, gan arī dažādu analizējamo grupu starpā.

Apskatāma pieeja vizuālo avotu analīzē, kam ir starpdisciplinārs raksturs un kuru vairāk tomēr izmanto komunikācijas zinātnē, ir semiotika. Galvenais jautājums, uz ko semiotika mēģina dot atbildi, ir, kā attēli veido nozīmi, kas tiek ar to palīdzību reprezentēts, ļaujot skatīties, kā attēli strādā plašākā nozīmju sistēmā. Semiotikas svarīgākā analīzes vienība ir „zīme”. Būtisks jēdziens, kas parādās dažādo zīmju nozīmes veidošanās procesā ir „kultūras kods”, kurā iekļaujas arī ideoloģijas jēdziens. Kultūras kods ir tas, kas zīmēm piešķir nozīmi.¹⁷⁵

Ir dažādas koncepcijas, kas katra cenšas definēt kultūras koda būtību un tā ietekmi uz zīmju izpratni un funkcionēšanu. Piemēram, Stjuarts Hols (*Stuart Hall*) to dēvē par „kodiem”, bet Rolands Barts (*Roland Barthes*) par „mitoloģiju”.¹⁷⁶ Ar „kodu” saprot tradicionālās nozīmes veidošanos, kas ir raksturīga kādai noteiktai grupai cilvēku. Kods ļauj atklāt plašāku ideoloģisko sabiedrības funkcionēšanu – ekonomiskos, politiskos, sociālos apstākļus, kuros katrai zīmei ir nozīme un kuros tiek pildīta tās konotīvā funkcija.¹⁷⁷

Ferdinands de Sasīrs (*Ferdinand de Saussure*) argumentēja, ka dažādie koncepti un zīmju nozīme mainās atkarībā no dažādiem vēstures un sociālajiem apstākļiem. Tieši šī mainība ir tā, kas sekmē dažādu zīmju interpretāciju, turklāt arī viena kultūras koda ietvaros pastāv dažādas zīmju interpretācijas, kas rodas sabiedrības locekļu savstarpējā komunikācijā, kad viena reprezentācija tiek tulkota citādāk, nekā to bija domājis tās veidotājs.¹⁷⁸ Nozīmes atkarība no sociālajiem un vēsturiskajiem apstākļiem ļauj izmantot semiotikas atziņas arī vēstures zinātnē.

Skatoties praktiski uz semiotikas metodoloģiju, viens no pamata uzdevumiem, ir identificēt zīmes, no kurām attēls sastāv. Vizuālās zīmes ir grūtāk identificēt, jo ir sarežģīti brīžiem novilkt robežu starp dažādām zīmēm. Raksturīgi, ka attēlos zīmes tiek izmantotas, lai jau esošo un zināmo lietu nozīmi piešķirtu un replicētu uz kādu jaunu objektu.¹⁷⁹ Šī shēma darbojas arī politiskajā plakātā, kurā kādas zīmes atpazīstamā nozīme tiek replicēta uz politisko partiju vai politisku ideju.

¹⁷⁴ Latvijas karogs, saule, zvaigznes, etnogrāfiskie raksti, vadoņa sveiciens, lauki, pilsētas, labības vārpas utt.

¹⁷⁵ Hall, S. (ed). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications, 2003. P. 27.

¹⁷⁶ Rose, G. *Visual methodologies*. P. 94.

¹⁷⁷ Turpat. P.95.

¹⁷⁸ Hall, S. *Representation...* P. 32-33.

¹⁷⁹ Rose, G. *Visual methodologies...* P. 80.

Arī tekstam semiotikā vizuālo avotu kontekstā tiek ierādīta zināma loma. Tā kā katra zīme var dot daudzas nozīmes (polisēmisms), tad tā var tikt izmantota dažādu nozīmju uzsvēršanai. Līdz ar to teksts tādā gadījumā pilda enkura lomu, paskaidrojot vai papildinot zīmes nozīmi. Šī raksturiezīme ir īpaši svarīga plakātiem, kuru lakoniskais vizuālais vēstījums un tajā ietvertās zīmes bez teksta būtu pārprotamas vai pat nesaprotamas. Tāpat dažkārt teksta neesamība plakātos liedz uztvert plakāta vēstījumu kopumā.

Ja skatās uz semiotikas teoriju no attēlu uztveres perspektīvas, tad šeit dominējošais jēdziens ir polisēmija. Tomēr katra zīme rada prioritāro nozīmi, kas ir atkarīga no kultūras konteksta. To „uzspiež” institucionālā, politiskā, ideoloģiskā kārtība. Zīmēm nozīme ir atkarīga no skatītājiem, to sociālās piederības, vērtību un ticības sistēmas. Šāds te teorētiskais apgalvojums no jauna aktualizē jau iepriekš iezīmēto problemātiku par uztveres īpatnību identificēšanu un pierādīšanu.

Pievēršoties tieši specifiski plakātu pētniecībai, semiotikai ir būtiska nozīme, jo tā ir vienīgā, kas piedāvā stingri izstrādātu attēlu skaidrošanas sistēmu. Tā ir īpaši noderīga attēla un teksta savstarpējo saistību analīzei, jo ar sevī iekļaujošajām kategorijām spēj skaidrot arī attēla un teksta jauktās formas. Zīmju teorija dod iespēju skaidrāk klasificēt plakāta elementus, vizuālās vienības, vizuālo vienību kompleksu un to funkcionēšanu modernajā masu komunikācijā. Tāds jēdziens kā zīmju kārtība kalpo tam, lai varētu interpretēt atsevišķu attēlu plašākā vizuālajā kontekstā.¹⁸⁰ Būtībā ar semiotikas palīdzību iespējams izveidot nozīmju veidošanas shēmu viena plakāta ietvaros, kas dod labu pamatu kopējo komunikācijas paņēmieni izpētei, kā arī to izmantošanas vēsturisko apstākļu analīzei un informācijas iegūšanai par pastāvošo komunikācijas praksi.

Paplašinot metodoloģisko arsenālu un pētniecības pieejas, ir vērts nedaudz pieskarties arī tādai pieejai kā diskursa analīze. Diskursa analīze cenšas atbildēt uz jautājumiem par sociālo sabiedrības praksi, kas nosaka rīcību. Diskursa analīzes attīstīšana ir saistīta ar Mišelu Fuko. Līdzīgi kā psihoanalīzē M. Fuko uzskatīja, ka cilvēks tiek veidots, nevis tas piedzimst ar noteiktu uzvedības modeli. Lai parādītu, kā veidota sociālā prakse un kas to nosaka, lieto diskursa jēdzienu. M. Fuko diskursu definēja kā noteiktu nostāju grupu, kas regulē lietu sapratni un uztveri. Tas savukārt nosaka mūsu rīcību uz šīs domāšanas pamata. Diskursi ir zināšanas par pasauli, kas nosaka, kā cilvēki šo pasauli uztver. Vēl viens jēdziens ir diskursīvā formācija – tas ir veids kā nozīmes tiek sakārtotas – savienotas kopā viena diskursa ietvaros.¹⁸¹

Diskursa analīzes pamatzdevums ir ar starptekstualitātes palīdzību atklāt konkrēta laika, konkrētas problēmas (fakta) uztveri sabiedrībā. Vēsturiskā diskursa analīze vairāk koncentrējas uz

¹⁸⁰ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.53

¹⁸¹ Rose, G. *Visual methodologies...* P. 142.-143.

diskursu praksi, nevis paša diskursa iekšējo hermeneitiku. Jautājums ir “kādas liecības noteiktā laikā un vietā parādās?” Un kāpēc tieši šie parādās, nevis kādi citi. Šie izteikumi - ne tikai tekstuāli, bet arī citās formās (piemēram, attēlos) arī veido diskursu, jo tie tiek nemitīgi atkārtoti dažādās formās un vietās.¹⁸² Vēsturiskajā diskursa analīzē pētīta realitātes/patiesības uztvere, sociālās realitātes uztveres maiņa.¹⁸³ Diskursa analīzi var izmantot, lai izzinātu, kā attēli veido noteiktu sociālo pasauli. Tā pievērš uzmanību attēlam pašam. Diskursa analīze pēta kā šī sociālā pasaule tiek konstruēta kā patiesība.¹⁸⁴

Metode skatās uz attēlu, tā sociālo radīšanu un iespaidu. Attiecībā uz attēlu lomu diskursa analīzē, jānorāda, ka tie ir interesanti vēsturisko diskursu pētniekiem, jo ietver sevī sabiedrības patiesības uztveres modeļus, kā arī fiksē sociālās kultūras patiesības un sabiedrības zināšanas, saglabā atmiņas par tām¹⁸⁵. Nereti attēli ir spēcīgāki par tekstu, līdz ar to diskursa ietvaros pat būtiskāki.

Diskursa analīze plakātu pētniecībā var tikt izmantota kā kopējā vēsturiskā konteksta skaidrotāja, īpaši, ja skatās politiskās kultūras attīstības noteicošos faktorus, sabiedrības viedokļa veidošanu. Plakātus var uzskatīt par vienu no būtiskiem noteiktu politisko diskursu veidošanas instrumentiem, par noteiktu sabiedrības priekšstatu radīšanas un uzturēšanas līdzekļiem, kopumā veidojot vienotu diskursīvo formāciju. Tāpat, skatot cenzūras īpatnības un ar to saistīto likumdošanu, iespējams noteikt Latvijas starpkaru periodā pastāvošos idejiskos ierobežojumus, kas pastāvēja formēto diskursu ietvaros.

J. Jēgers piedāvā diskursa analīzes izmantošanas teorētiskos apsvērumus vēsturisko fotogrāfiju pētīšanā, kas ir veiksmīgi attiecināma arī uz plakātu analīzi. Saskaņā ar M. Fuko varas konceptu, J. Jēgers kā svarīgu nodefinē institūciju lomu, kas nosaka fotogrāfijas praksi¹⁸⁶, ko šajā gadījumā var attiecināt uz plakātiem. Līdzīgi kā fotogrāfijas, arī plakātus veidoja, lai tie kalpotu noteiktām institūcijām, cilvēku grupām, mērķiem. Lai arī primāri plakāti attiecas uz noteiktu politisko ideju nostiprināšanu un izplatīšanu sabiedrībā un vēlamā sabiedrības uzvedības modeļa panākšanu, t.i., darbošanos noteikta diskursa ietvaros, tomēr plakāti iet arī nedaudz tālāk, tie veido un nostiprina priekšstatus par sociālām parādībām sabiedrībā, piemēram, par ķermeņa uztveres īpatnībām sabiedrībā. Līdz ar to šī darba kontekstā plakāti kļūst par avotu starpkaru periodā valdošā ķermeņa uztveres diskursam, sociālo attiecību modeļa uztveres diskursam, kas arī tiek atspoguļots šī darba divās nodaļās.

¹⁸² Landwehr, A. *Historische Diskursanalyse*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2009. S.93.

¹⁸³ Turpat. S.96.

¹⁸⁴ Rose, G. *Visual methodologies...* P. 147.

¹⁸⁵ Landwehr, A. *Historische Diskursanalyse...* S. 58.

¹⁸⁶ Jäger, J. *Fotografie und Geschichte...* S. 93.

Izvērtējot dažādās attēlu analīzes metodes un to saistību ar plakātu pētniecību, jānorāda, ka katra no tām piedāvā dažāda tipa informāciju, bet savā ziņā fragmentāru. Neviena metode nav universāla darbam ar plakātiem, tieši tāpēc pētnieka lielākais ieguvums ir spēja pielietot pēc iespējas dažādas metodes, apvienojot tās ar klasiskajām vēstures pētniecības metodēm, kas nodrošina plašāku analizējamo informāciju.

Kopumā promocijas darba teorētiskā bāze veidojas no atziņas, ka plakāts kā atsevišķa vizuālo avotu grupa ir veiksmīgi izmantojams kā patstāvīgs vēstures avots ar savu izteikšanās potenciālu. Vizuālo avotu specifika ir to spēja vienā attēlā sintezēt visu vēsturiskā momenta pieredzi, kurā attēls radās. Līdz ar to, neskatoties uz vizuālā avota primāro funkciju un darbības lauku, tas sniedz informāciju par ļoti plašu jautājumu spektru. Šī nostāja ir tiešā veidā attiecināma uz politisko plakātu. Lai arī tas primāri bija daļa no politiskajiem procesiem starpkaru Latvijā, tajā ietvertā informācija sniedzas ārpus politikas. Tā raksturo sava laika sabiedrību kopumā – priekšstatus par sociālo, politisko un kultūras vidi. Politiskās pārliecības nolūkā bija izmantoti priekšstati un dažādi stereotipi – to simboli, kuri veidojās tik dažādās vēsturiskās pieredzes situācijās, kurām piederību kādai noteiktai sfērai nav iespējams identificēt. Turklāt dažādās nozīmes, kas ir saskatāmas plakātā, pārklājas, papildinās un transformējas ar katru jaunu vēsturisko pieredzi. Līdz ar to daudz pūļu nepieciešams vēltīt attēla nozīmju veidošanas procesa atšķetināšanai, kur vislielākā nozīme ir rakstītajiem avotiem.

Politiskais plakāts vairāk analizējams, balstoties tieši uz „vizuālās vēstures” formulētajām atziņām. Ņemot vērā, ka plakātu izmantoja propagandas nolūkos, tas liecina ne tikai par pašām politiskajām grupām (Latvijas gadījumā politiskajām partijām 20. gs. 20. - 30. gados un autoritāro režīmu), bet var dot informāciju par veidu, kā sabiedrības rīcību ietekmēja ar šī medija palīdzību.

Politiskais plakāts Latvijā analizējams kā instruments dzimuma un sociālo grupu identitātes uzturēšanā, veidošanā, kā arī dažādu stereotipu radīšanā. Tieši tāpēc promocijas darbā uzmanība vēltīta ļoti plašam jautājuma lokam, lai parādītu šāda tipa avotu pētniecības iespējas. Plakāts ir pateicīgs avots, lai analizētu gan samērā tradicionālus vēstures zinātnes jautājumus - dažādu politisko un sociālo procesu parādības, gan arī tādus, kas vairāk saistās ar sabiedrībā pastāvošiem mentālajiem priekšstatiem. Reti kurš avots spēj vienlaicīgi aptvert tik plašu pētniecības jautājumu spektru, kā to var vizuālie avoti.

Komplīcētā plakāta analīze nav iedomājama bez citu zinātnes disciplīnu teorētisko atziņu izmantošanas. Lai attēls dotu savu pievienoto un unikālo vērtību vēstures pētniecībā tikai ar vēstures zinātnes tradicionālo metožu un teorētisko atziņu izmantošanu ir par maz. Plakātu

pētniecības procesā ir jāspēj integrēt citu nozaru pieejas un metodes, jo tieši starpdisciplināritātei ir izšķiroša loma šī specifiskā avota saturošās informācijas atšifrēšanai un apstrādei. Ņemot vērā, ka plakāts bija daļa no sabiedrības pārliecināšanas paņēmieniem, būtiskas ir sociālo zinātņu, īpaši komunikācijas zinātņu metodes un teorētiskie pētījumi, tāpat metodoloģiski svarīga ir mākslas zinātne. Tomēr šīs nav vienīgās zinātņu jomas, ar kurām ir saskare vizuālo avotu pētniecības procesā, pie citām var minēt, piemēram, sociālo antropoloģiju un psiholoģiju. Kopumā dažādu zinātņu nozaru iesaistīšana vizuālo avotu pētniecībā, t.sk., politiskā plakāta pētniecībā ir atkarīga no izvirzīto pētniecisko jautājumu spektra, kura identificēšana ir katra pētnieka uzdevums.

2. Plakāta veidošana un izmantošana Latvijā starpkaru posmā

2.1. Politiskais plakāts Latvijas parlamentārajā periodā

1920. gads Latvijā iezīmēja jaunu politiskās attīstības posmu. Satversmes sapulces vēlēšanas 1920.gada 17.-18.aprīlī deva iespēju Latvijas pilsoņiem piedalīties demokrātiskās vēlēšanās, pilntiesīgi iesaistoties valsts attīstīšanas procesos. Tas bija īpašs notikums ne tikai sabiedrībai kopumā un jaunizveidotās Latvijas pilsoņiem, bet arī dažādām politiskajām grupām. Būtisks apstāklis, ar ko iezīmējas Satversmes sapulces vēlēšanas, ir tas, ka pirmo reizi tik lielā un mērķtiecīgā apjomā tika veikti pasākumi no dažādu politisko partiju puses, lai ietekmētu un veidotu sabiedrības viedokli. Līdz ar to šī vēlēšanu kampaņa iezīmē pagrieziena punktu Latvijas propagandas vēstures attīstībā¹⁸⁷, uzsākot jaunus procesus Latvijā, kas ar katrām nākamajām vēlēšanām tikai attīstījās un pilnveidojās.

Kopumā politiskā plakāta kā atsevišķa aģitācijas veida attīstībā būtiski notikumi bija visas demokrātiskās vēlēšanas – gan Saeimas, gan pašvaldību. Līdz ar to promocijas darbā šis vēstures periods galvenokārt skatīts 1920., 1922., 1925., 1928. un 1931. gadā notiekošo vēlēšanu ietvaros. Nedaudz uzmanība pievērsta arī atsevišķu partiju aktivitātēm 1933. un 1934. gadā gan saistībā ar referendumu par nodrošinājumu vecumdienās, gan arī ar radikāli orientēto nacionālistu izvērstajiem aģitācijas pasākumiem. Pašvaldību vēlēšanu ietvaros īpaši nozīmīgas bija Rīgas domes vēlēšanas, kas nozīmīguma ziņā ir pielīdzināmās Saeimas vēlēšanām. Arī partiju gatavošanās šīm vēlēšanām īpaši neatšķīrās no gatavošanās parlamenta vēlēšanām.

Būtiska Latvijas politiskās dzīves iezīme, kas noteica partiju savstarpējās konkurences apstākļus, bija ievērojamais partiju skaits katrās vēlēšanās. Šajā laikā pastāvēja daudz neatrisinātu politisku, ekonomisku un sociālu jautājumu, kuru risināšana bija atstāta Satversmes sapulces rokās. Šie jautājumi arī bija galvenais pamats partiju aģitācijas kampaņām.¹⁸⁸ Pateicoties liberālajam vēlēšanu likumam, kas neparedzēja praktiski nekādus ierobežojumus jaunu partiju reģistrācijai dalībai vēlēšanās, partiju skaits katrās vēlēšanās bija nesamērīgi liels.

Protams, vēlēšanu likums nebija vienīgais faktors, kas ietekmēja daudzu partiju izveidošanos. Sava loma bija arī jaunās valsts politiskās pieredzes trūkumam, jo Latvijā politiskā organizēšanās sākās diezgan vēlu un partiju konsolidācijas process pat vēl nebija uzsācies.¹⁸⁹ Vēl viens nozīmīgs aspekts, kas veicināja politisko sadrumstalotību, bija Latvijas heterogēnā sabiedrība, jo gandrīz katra jaunizveidotā partija spēja atrast nelielu sabiedrības grupu, uz kuras balstīt savu politisko programmu. Tās bija gan etniskās, sociālās un dzimuma atšķirības. Visi šie apstākļi noveda pie situācijas, kad katrās vēlēšanās vidējais skaits balotējošos partiju bija ap 100

¹⁸⁷ Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa marts - aprīlis... 126.lpp.

¹⁸⁸ Turpat. 88.-92. lpp.

¹⁸⁹ Mednis, I. Labējā spārna politiskās partijas... 22. lpp.

(1920 – 57¹⁹⁰, 1922 – 88¹⁹¹, 1925 – 141¹⁹², 1928 – 120¹⁹³, 1931 – 103¹⁹⁴ listes). Politiskā konkurence bija liela, līdz ar to politiskajām partijām bija jāveido tādas politiskās aģitācijas kampaņas, kas savā saturā un paņēmienos spētu konkurēt ar citu partiju piedāvāto.

Parlamentārisma laikā pastāvošās partijas var klasificēt pēc vairākiem kritērijiem. No partiju organizatoriskās struktūras viedokļa atsevišķu lielāko partiju gadījumā var runāt par „masu partiju” jēdzienu, kas bija attiecināms uz tādām partijām kā LZS, LSDSP, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija, kā arī Demokrātiskais centrs¹⁹⁵. Partiju centralizētā darbība un iespējas izpaudās arī politiskās aģitācijas jomā, kur tās pozicionējās spēcīgāk nekā mazākās partijas. Kas attiecas uz partiju politisko programmu, tad parlamentārisma periodā partijas var iedalīt pēc vairākiem kritērijiem – (1) sociālekonomiskajiem, dalot tās sociālistiskajās un pilsoniskajās partijās, (2) reģionālajām iezīmēm, kur īpaši izcēlās Latgale, kā atsevišķs reģions ar daudz un dažādām partijām, (3) reliģiskās pārliecības, veidojot partijas, kas pārstāvēja dažādas konfesijas, (4) minoritāšu partijas, veidojot krievu, vācu, ebreju u.c. sarakstus, (5) antisistēmas partijas, kuras var iedalīt galēji kreisajās un galēji labējās.¹⁹⁶ Plašā partiju klasifikācija skaidri atspoguļo neviendabīgo politisko telpu, kurā darbojās dažādās partijas, apstākļus, ar kuriem nācās rēķināties katrās vēlēšanās, gatavojot politisko platformu un pielāgojot aģitācijas pasākumus potenciālo panākumu gūšanai.

Iedzīvotāju vēlmi iesaistīties Latvijas valsts politiskajā dzīvē apliecina lielā sabiedrības aktivitāte visās Latvijā organizētajās vēlēšanās parlamentārajā periodā. Iedzīvotāju aktivitātes rādītāji jau Satversmes sapulces vēlēšanās sasniedza 84,88%¹⁹⁷ no visiem balsstiesīgajiem iedzīvotājiem. Neskatoties uz nelielajiem aktivitātes kritumiem, arī pārējās vēlēšanās šie rādītāji saglabājās augsti (1922 - 82,2%¹⁹⁸, 1925 – 74,89%¹⁹⁹, 1928- 79,3%²⁰⁰, 1931- 80%²⁰¹).

Lai panāktu savu atpazīstamību un vairotu atbalstītāju skaitu partijas izmantoja dažādus aģitācijas paņēmienus. Visās vēlēšanās informāciju nodeva gan ar mediju, gan personīgās un grupas pārliecināšanas starpniecību. Īoti nozīmīgi bija tieši mutiskās pārliecināšanas paņēmieni. Cilvēkus lielā mērā ietekmēja klīstošās baumas un dažādi pieņēmumi par aktuālo politisko situāciju.²⁰²

¹⁹⁰ Bērziņš, V. (atb.red.) 20.gadsimta Latvijas vesture... 152. lpp.

¹⁹¹ Turpat. 171.lpp.

¹⁹² Turpat. 185. lpp.

¹⁹³ Likumdevēju vēsture. Pieejams <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/likumdeveju-vesture> [aplūkots 24.05.2011]

¹⁹⁴ Turpat.

¹⁹⁵ Mednis I., Antonevičs M. Politiskās partijas Latvijā... 280.lpp.

¹⁹⁶ Turpat. 281.-285.lpp.

¹⁹⁷ Bērziņš, V. (atb.red.) 20.gadsimta Latvijas vesture... 154. lpp.

¹⁹⁸ Turpat. 171.lpp.

¹⁹⁹ Turpat. 185.lpp.

²⁰⁰ Likumdevēju vēsture. Pieejams <http://www.saeima.lv/lv/par-saeimu/likumdeveju-vesture> [aplūkots 24.05.2011]

²⁰¹ Turpat.

²⁰² Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa marts - aprīlis... 127. lpp.

Līdzās presei, kā būtisks medijs Latvijas parlamentārisma periodā funkcionēja vēlēšanu plakāts, kas nodrošināja vizuālas un tekstuālas informācijas izplatīšanu plašai auditorijai. Plakāta priekšrocība bija tā spēja uzrunāt sabiedrību iesaistītāk un lakoniskāk, nekā to varēja izdarīt, piemēram, prese vai radio. Salīdzinājumā ar presi vai skrejlapām, kuras ļoti vienkārši varēja aizmest prom nemaz nelasot, plakāts efektīvi izcēlās publiskajā telpā un atradās cilvēku acu priekšā.²⁰³ Partijas lieliski saprata krāsaina attēla un īsa saukļa kombinācijas ietekmes spēku, tādēļ plakāts bija neatņemama vēlēšanu aģitācijas kampaņu sastāvdaļa. Tā avīzē „Sociāldemokrāts” publicētais raksts par plakātu vēsturi vēstīja: „Kas būtu strādnieku masu aģitācija – politiska, saimnieciska vai kulturāla – bez plakāta? Jo ar plakātiem mēs izkliežam savus lozungus, savas prasības; plakāts aģitē, noskaidro, pārlicina, ilustrē dzīvo vārdu.”²⁰⁴

Plakātu saturs un efektivitāte bija atkarīga no daudziem faktoriem. Svarīgs bija gan mākslinieciskais izpildījums, gan pietiekama atjaunība plakāta koncepcijas izstrādē, kodolīgums plakāta saukļa formulēšanā, kā arī, protams, apjoms, kādā plakātu tirāžēja. Tāpat būtiska bija plakāta izlīmēšanas vieta, lai spētu sasniegt pēc iespējas plašāku auditoriju. No plakāta, kurš bija izvietots nevienam neredzamā vietā, kā arī nebija vizuāli pamanāms, nebija nekādas jēgas kopējā aģitācijas kampaņā. Šie faktori noteica arī partiju taktiku attiecībā uz plakātu veidošanu.

Daudz lielāku redzamību un konkurētspēju politisko vēstījumu vidū ar plakātu starpniecību spēja nodrošināt lielākās partijas, kuru rīcībā bija pietiekami finanšu līdzekļi, spējot novirzīt tos dažādiem drukas darbiem, tajā skaitā, plakātu veidošanai. Attiecībā uz finanšu izlietojumu arhīva materiāli konkrētu informāciju sniedz par lielāko partiju kā, piemēram, LSDSP, Demokrātiskā centra un Latviešu zemnieku savienības izlietotajiem līdzekļiem aģitācijas kampaņai.

Latviešu zemnieku savienība, piemēram, uz 1931. gada Saeimas vēlēšanu laiku nodrukāja 4 dažādus lielformāta plakātus katru 10 000 eksemplāru (kopā 40 000) apmērā un 3 dažādus maza formāta plakātus - kopumā 125 000 eksemplāru. Šiem drukas darbiem LZS kopumā novirzīja 2095 Ls²⁰⁵, kas ir trešā lielākā izdevumu pozīcija aiz brošūrām „Cīņās un panākumi 3.Saeimā” un „Kandidātu grāmata”.

Arhīva materiāli par Demokrātiskā centra 1928. gada priekšvēlēšanu kampaņu liecina, ka šajā gadā Demokrātiskais centrs pasūtīja plakātus, kuru kopējā tirāža bija apmēram 10 000 eksemplāri²⁰⁶, ko izplatīja pa visu Latviju. Šis tirāžas apjoms ir ievērojami mazāks par LZS veidoto uz nākamajām Saeimas vēlēšanām. Ja pievēršas salīdzinoši mazākām partijām kā, piemēram, Arveda Berga vadītajai Nacionālajai apvienībai, tad tās skaitliskie rādītāji par plakātu tirāžu 1931. gada Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā arī nespēja sasniegt Zemnieku savienības līmeni.

²⁰³ Paul, G. *Aufstand der Bilder. Die NS-Propaganda vor 1933*. Berlin, 1990, S.150.

²⁰⁴ Kaut kas no plakāta vēstures. *Sociāldemokrāts, 1930*, 22. jūlijs, 1.lpp.

²⁰⁵ LVVA, 3282.f.(Latviešu Zemnieku Savienība), 1.apr., 221.l.,1.-2.lpp.

²⁰⁶ LVVA, 3710.f., 1.apr., 251.l., 7. - 9.lpp.

Nacionālā apvienība uz 4. Saeimas vēlēšanām pasūtīja 10 000 eks. lielformāta plakātus pie „Ošiņš un Mantnieks” pēc iepriekšējā parauga (kas visticamāk attiecās uz iepriekšējam Saeimas vēlēšanām izstrādātā plakāta pārizdošanu) un 15 000 eksemplārus miniatūrplakātus ar Nr. 15,²⁰⁷ ko nedaudz vēlāk papildināja ar vēl 10 000 eksemplāriem mazu litografētu plakātu – dzelteniem burtiem uz gaiši zila fona²⁰⁸. Tātad kopā Nacionālā apvienība izveidoja 35 000 plakātu eksemplārus, kas vienalga bija mazāk nekā LSDSP un Zemnieku savienības veidotie plakāti. Plakātu tirāžas apjomus partija balstīja uz reālajām finanšu iespējām, kas Nacionālajai apvienībai nebija visai plašas.²⁰⁹

Par LSDSP aģitācijas pasākumu izvēršanu ir pieejama samērā plaša informācija. Viens no jautājumiem, ko aktualizēja gan partijas iekšējās diskusijās, gan pauda „Sociāldemokrātā”, bija partijas aģitācijas vajadzībām trūkstošie līdzekļi. Grūtības ar finanšu līdzekļu nodrošināšanu aģitācijas literatūrai, ar kuru saprata arī plakātu veidošanu, apliecina LSDSP CK vēstules savām nodaļām. Tām tiek lūgts partijas kasē ieskaitīt noteiktus naudas līdzekļus, ko 1928.gadā noformulēja kā vietējās organizācijas nodokli²¹⁰, bet 1931. gadā tas parādījās jau kā obligātā biedra nauda 16 Ls apmērā²¹¹. Šos līdzekļus apzīmēja kā nepieciešamās iemaksas „Vēlēšanu fondā”, lai partija spētu adekvāti iesaistīties aģitācijas pasākumos. Kā apgalvots šajās naudas pieprasījuma vēstulēs, tad „sekmīga vēlēšanu cīņa nav izvedama bez materiāliem līdzekļiem”²¹², turklāt jau tā sociāldemokrātiem „vēlēšanu aģitācijas būs jāizved ar stipri mazākiem naudas līdzekļiem, kā katrai atsevišķai pilsoņu partijai, mēs nevarēsim dot tādu daudzumu vēlēšanu literatūras, kā mūsu pretinieki”²¹³.

Tāpat, lai nodrošinātu finansiālus papildinājumus vēlēšanu fondam, naudas vākšanas kampaņu izvērša arī „Sociāldemokrāta” slejās, kur uzsvēra, ka lai sasniegtu cilvēkus, kuri nelasa laikrakstus, nepieciešams veidot brošūras, sapulces, plakātus, uzsaukumus, kam nepieciešami lieli līdzekļi. Tāpēc strādniekiem jāpalīdz tos savākt, lai pretinieki nepārvilinātu savas šķiras pārstāvjus savā pusē.²¹⁴

LSDSP aģitācijas literatūras apjoms katrās vēlēšanās bija atšķirīgs. 1925. gadā LSDSP nodrukāja kopumā tikai apmēram 6500 eksemplārus dažādu plakātu²¹⁵ (gan lielus, gan mazus),

²⁰⁷ LVVA, 2886.f. (Nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l., 5. lp.

²⁰⁸ LVVA, 2886.f. (Nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l., 7. lp.

²⁰⁹ LVVA, 2886.f. (Nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l., 5. lp.

²¹⁰ LVVA, 3017.f. (LSDSP), 6.apr., 24.l., 89.lpp.

²¹¹ LVVA, 3017.f. (LSDSP), 7.apr., 2c l., 4.lpp.

²¹² LVVA, 3017.f. (LSDSP), 6.apr., 24.l., 89.lpp.

²¹³ LVVA, 3017.f. (LSDSP), 6.apr., 24.l., 89.lpp.

²¹⁴ Ziedoņiet līdzekļus vēlēšanu fondam. *Sociāldemokrāts*, 1925, 23. augusts, 1.lpp.

²¹⁵ LVVA, 3017.f. (LSDSP), 1.apr., 153.l., 8.lpp.

1928.gadā jau pavisam 187 000 eksemplārus²¹⁶ (plakātu veidošanai izmaksāja 894 Ls²¹⁷), ieskaitot plakātus dažādās valodās²¹⁸, bet, kā norāda B. Kalniņš savos memuāros, tad 1931.gadā LSDSP nodrukāja 63 500 eksemplārus plakātu.²¹⁹ 1931. gada LSDSP dažādu drukas izdevumu eksemplāru skaits pavisam sasniedza 1 500 000²²⁰. Zemnieku Savienības dažāda izmēra plakātu apjomi 1931.gadā skaita ziņā bija līdzvērtīgi LSDSP izdotajam apjomam, tomēr tie bija ievērojami lielāki kā citām mazākām partijām.

Detalizēts vēlēšanu fonda ienākumu un izdevumu pārskats ir redzams LSDSP dokumentācija par 1931. gadu. Saskaņā ar pārskatā sniegtajiem datiem, 1931. gada viss vēlēšanu fonda apgrozījums sastādīja 45 500 Ls, no kuriem 14 000 Ls aizgāja drukas darbiem. Interesanti, ka vēlēšanu fonda iemaksas nāca no vairākiem avotiem, lielāko daļu veidoja 25 deputātu iemaksas²²¹, sastādot 10 000 Ls, tālāk sekoja partijas loterijas atlikums – 7500 Ls, organizāciju speciālās iemaksas – 8 000 Ls, ienākumi no speciālām vēlēšanu markām – 2 000 Ls un dažādi ziedojumi – 3000 Ls²²².

Kopumā jānorāda, ka tieši LSDSP izdevās nodrošināt pietiekami lielu redzamību un dzirdamību publiskajā telpā, nākot klajā ar dažādiem inovatīviem aģitācijas risinājumiem, ko nedarīja citas partijas. Tādi, piemēram, bija aģitācijas koncerti un teātrim līdzīgi uzvedumi ar dziesmām un dejām²²³, ko īstenoja aģittrupa „Zilā blūze”. „Zilās blūzes” uzvedumos izsmēja un kritizēja politiskos pretiniekus, kas izpaudās gan tekstos, gan dziesmu vārdos. Tos speciāli sarakstīja uz pazīstamu melodiņu pamata. 1928. gadā „Zilās blūzes” uzvedumos skanēja tādi panti kā „Vecs un traks tu, Goldman’, esi bijis, ņemdams manu zelta obligāci!”²²⁴ vai „Ulman’s mani aicināja, nāc, tautieti, partijā, es neiešu, Ulmanīti, tavā švakā partijā”²²⁵ u.c. Turklāt šajos uzvedumos izmantoja arī dažādus plakātus ar saukļiem, lai pastiprinātu uzveduma ideoloģisko vēstījumu. Šos uzvedumus organizēja saskaņā ar iepriekš vizuāli izstrādātām plakātu un citu simbolisku priekšmetu izvietojuma skicēm²²⁶. LSDSP uzsvēra, ka šādā veidā “aģittrupas veic masu

²¹⁶ LVVA, 3017.f. 1.apr., 547.l. (LSDSP, Instrukcijas par 3-ās Saeimas vēlēšanu noorganizēšanu, partijas vēlēšanu platformas, organizāciju aplikumi vēlēšanu fondam, partijas kandidātu saraksts, pārskats par soc.dem.partijai nodoto balsu daudzumu.), 95.lpp.

²¹⁷ LVVA, 3017.f.(LSDSP), 2.apr., 299.l., 2.lpp.

²¹⁸ Lielie plakāti lauku - latv. 5 000, krievu 1000, latgal. 1000, lieli plakāti pilsētu 10 000, mazie plakāti pils. 130 000, mazie plakāti krievu 25 000, plak. žīdu val. 5 000, plakāts (trīsstūris) 5 000, vācu plakāti 2 000, karikatūra 3000.

²¹⁹ Kalniņš, B. *Latvijas sociāldemokrātijas 50 gadi...* 240.lpp.

²²⁰ LVVA, 3017.f., 1.apr., 548.l. (Instrukcijas par 4ās Saeimas vēlēšanu noorganizēšanu, aģitācijas sagatavošanas plāns, partijas vēlēšanu kampaņas budžets 1931.g., organizāciju aplikumi vēlēšanu fondam.), 29.lp.

²²¹ Visticamāk tā bija nodeva partijai par iespēju ieņemt Saeimas deputāta amatu, kā arī citus ar to saistītus posteņus.

²²² LVVA, 3017.f., 1.apr., 548.l. (Instrukcijas par 4ās Saeimas vēlēšanu noorganizēšanu, aģitācijas sagatavošanas plāns, partijas vēlēšanu kampaņas budžets 1931.g., organizāciju aplikumi vēlēšanu fondam.), 29.lp.

²²³ LVVA, 3017.f.(LSDSP). 4.apr., 137.l., 58.-90. lpp.

²²⁴ LVVA, 3017.f., 4.apr., 134.l., 85.lpp. („Zilās blūzes” teksts atspoguļo skandālu, kurā iekļuva Saeimas deputāts J Goldmanis. Viņš tika apvainots mahinācijās ar obligācijām un naudas piesavināšanā.)

²²⁵ LVVA, 3017.f., 4.apr., 134.l., 87.lpp.

²²⁶ LVVA, 3017.f., 4.apr., 134.l., 58., 60. lpp.

modināšanas un aktivēšanas darbu. Aģittrupas masās rada dzīves tiešamību scēniskā veidā, fotogrāfiju pastiprinot ar karikatūru un asu satīru.²²⁷”

Papildus šiem pasākumiem, saskaņā ar 1931. gada Saeimas vēlēšanu aģitācijas sagatavošanas plānu, kas pieņemts LSDP CK sēdē 1931. gada 9. janvārī, atsevišķi izdalīta sadaļa „modernā tehnika” kā aģitācijas sastāvdaļa. Šeit kā papildinātājs jau tradicionālajām aģitācijas formām uzsvērtā kino loma²²⁸, skaņu pastiprinātāja izmantošana priekš lielajām Rīgas sapulcēm, skaļruņu un gramofona plašu izmantošana ar ierunātām vadošo biedru runām, kā arī gaismas reklāmas un automobiļu reklāmas ar plakātiem izmantošana.²²⁹

Par plakātu veidošanu un izplatīšanu atbildīgas bija partiju centra organizācijas Rīgā, vismaz lielajām partijām, kam bija vairāk par vienu partijas nodaļu. Piemēram, LSDSP CK apstiprināja drukājamo materiālu apjomu, izvēlējās māksliniekus²³⁰. Tā arī nodrošināja nepieciešamo plakātu daudzumu, izvēlējās to saturu, kā arī piesūtīja nepieciešamo eksemplāru skaitu savām reģionālajām nodaļām. Tās nodaļas, kas uzskatīja par nepieciešamu izvērst plašāku drukāto materiālu izplatīšanu, nekā sākotnēji tām uzticēja ar CK norādījumiem, vērsās pie LSDSP CK ar lūgumiem nodrošināt nepieciešamos materiālus.²³¹

Līdzīgi rīkojās arī Zemnieku savienība, kas ar valdes rīkojumu uzdeva nodaļām rūpēties, lai atbilstošās vietās tiktu izvietoti vēlēšanu plakāti, kā arī nodaļām bija jā rūpējas, lai vēlēšanu plakāti nepietrūktu²³², vajadzības gadījumā griežoties pie Zemnieku Savienības valdes pēc papildus materiāliem. Līdzīgi plakātu izdāle bija organizēta arī citās partijās, piemēram, Demokrātiskajā centrā, kurā tāpat Rīgas organizācija bija atbildīgā par plakātu nosūtīšanu uz reģioniem²³³.

Skaidras liecības par plakātu veidošanas procesu partiju iekšienē parāda Nacionālās apvienības valdes sēžu protokoli laikā, kad notika gatavošanās 1931. gada Saeimas vēlēšanām. Valdes sēdēs pieņēma lēmumus gan par noteikta plakātu apjoma izgatavošanu, gan par līmētāju norīkošanu uz konkrētiem reģioniem²³⁴. Tāpat diskutēja par plakātu saturu. Diskusijas atklāj, ka vismaz šajā partijā atbildīgie par plakāta saturu un formu bija paši partijas valdes locekļi. Nacionālajā apvienībā 1931. gada priekšvēlēšanu laikā atbildīgais par plakātu saturu bija viens no partijas vadošajiem darbiniekiem L. Ausējs, kurš bija sagatavojis vairākus vēlēšanu plakātu

²²⁷ Aģittrupu darbs un uzdevumi. *Sociāldemokrāts*, 4. oktobris, 3.lpp.

²²⁸ LSDSP uz 1931.gada Saeimas vēlēšanām izveidoja aģitācijas multfilmu, sekodami savām apstiprinātajām aģitācijas vadlīnijām.

²²⁹ LVVA, 3017.f., 1.apr., 519.l. (LSDSP, 1931.gada Saeimas aģitācijas materiāli), 3.lp.

²³⁰ LVVA, 3017.f.1.apr.47.l. (CK sēžu protokoli), 67.lp., 68.lp.; 3017.f.1.apr.48.l.(CK sēžu protokoli), 66.lp., 72.lp.

²³¹ LVVA, 3017.f., 4.apr., 2cl., 2.lpp.; 3017.f., 1.apr., 76.l., 104.lpp.; 3017.f., 1.apr., 410.l., 27. -29.lpp., 31.lpp.

²³² LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l., 148.lpp.

²³³ LVVA, 3710.f.(Demokrātiskais centrs), 1.apr., 251.l., 7., 9.lpp.

²³⁴ LVVA, 2886.f.(Nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l., 3-5.lpp.

projektus ar dažādiem lozungiem.²³⁵ Ļoti iespējams, ka līdzīgu praksi piekopa arī citas partijas, kas savam nolīgtajam māksliniekam izklāstīja jau gatavu ideju gan mākslinieciskajam risinājumam, gan arī, protams, apgādājot to ar partijas izstrādātiem lozungiem.

Informāciju par aģitācijas plakātu veidošanas procesu uz Rīgas domes vēlēšanām sniedz LSDSP arhīva materiāli. LSDSP uz Rīgas domes vēlēšanām veidoja speciālu darba grupu, kas bija atbildīga par aģitācijas materiāli sagatavošanu, tai skaitā arī par plakātu izveidošanu. Darba grupa, kas bija atbildīga par 1931. gada marta Rīgas domes vēlēšanām izsludināja konkursu plakātu zīmēšanai, izvēloties jau konkrētus māksliniekus, kam konkursā būtu jāpiedalās. Mākslinieki, kam piedāvāja dalību konkursā bija Nikolajs Puzirevskis, S. Vidbergs, Uga Skulme, Jānis Liepiņš, N. Strunke, kā arī piedāvājumu izteica Tautas augstskolas audzēkņiem. Katram māksliniekam par plakāta projektu maksāja 30 Ls, bet Tautas augstskolas audzēkņiem atlīdzību 30 Ls apmērā izmaksāja tikai iekšējā konkursa uzvarētājam.²³⁶ No visiem izveidotajiem plakātiem, darba grupa izvēlējās S. Vidberga plakātu kā šī konkursa uzvarētāju²³⁷, tīrāžējot to tālāk kā daļu no LSDSP domes vēlēšanu aģitācijas kampaņas.

Nedaudz atšķirīga pieeja vēlēšanu plakātu veidošanā bija vācbaltiešu partijai, kuras nemainīgais sauklis visās vēlēšanās bija „Par mieru un kārtību”. Minētā partija izsludināja plakātu konkursu, kurā piedalīties varēja tikai vācbaltieši, turklāt par pirmajām trīs vietām paredzēja naudas balvas (pirmā vieta saņēma 135 latus).²³⁸

Vērtējot partiju plakātu sistematizāciju un tirāžas apjomu, kas nosūtīts uz vienu vai uz otru vēlēšanu apgabalu, redzams, ka plakātus veidoja, lai uzrunātu dažādu auditoriju. Vairumā gadījumu partijas veidoja dažādus lielformāta plakātus uz katrām vēlēšanām, uzrunājot daudzveidīgu auditoriju. Visskaidrāk tas redzams LSDSP 1928. gada Saeimas vēlēšanu kampaņas dokumentācijā, kurā parādās visi LSDSP veidotie drukas darbi, pie plakātu uzskaites skaidri norādot, kādai auditorijai plakāti domāti, proti, lauku vai pilsētas²³⁹. Tāpat LSDSP mēģināja ietekmēt dažādas lingvistiskās telpas, veidojot plakātus gan krievu, gan latviešu valodā, uzsaukumus latviešu, krievu, poļu, vācu valodā un latgaliešu izloksnē. Atsevišķi veidoja uzsaukumus sievietēm, karavīriem, zvejniekiem, parādot diferencēto pieeju vēlētajiem.

Par līdzīgu situāciju vēlēšanu stratēģijā liecina Zemnieku savienības 1931. gada vēlēšanu kampaņas dokumentācija, kurā uzskaitīti pasūtītie vēlēšanu plakāti²⁴⁰. Pēc eksemplāru skaita, kas nosūtīts izplatīšanai Rīgā, var secināt par atšķirīgu pieeju pilsētas un lauku vēlētajiem. Līdzīgi kā

²³⁵ LVVA, 2886.f.(Nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l., 5.lpp.

²³⁶ LVVA, 3017.f.1.apr.48.l.(CK sēžu protokoli), 8.lp.

²³⁷ LVVA, 3017.f.1.apr.48.l.(CK sēžu protokoli), 16.lp.

²³⁸ Wettbewerb für ein Wahlplakat 1931. *Rigasche Rundschau*, 1931, 3. Februar, S. 6.; Wahlplakat – Wettbewerb. *Rigasche Rundschau*, 1931, 11. Juli, S. 14.

²³⁹ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 86.lpp.

²⁴⁰ LVVA, 3282.f., 1.apr., 221.l, 1.-2.lpp.

LSDSP LZS centās uzrunāt vēlētājus dažādās valodās, tai skaitā, izdodot drukas darbus latgaliešu izloksnē.

Interesanta iezīme, kas raksturīga visām partijām, bija cenšanās veidot savu identitāti, sasaistot to ar partijas dalības kārtas numuru vēlēšanās. Kopš 1925. gada Saeimas vēlēšanās visas partijas, kas to vēlējās, savu numuru varēja saglabāt arī nākamajās vēlēšanās. Vēlmi to izmantot apliecina dažādo partiju lūgumi, sākot no 1928. gada Saeimas vēlēšanām, Centrālajai vēlēšanu komitejai saglabāt to iepriekšējo vēlēšanu numuru.²⁴¹ Tā sociāldemokrātu vēlēšanu saraksts publiskajā telpā ieguva simbolisko numuru 3, Zemnieku savienības saraksts ieguva numuru 8, bet Nacionālā apvienības saraksts sevi identificēja ar Nr. 15. LSDSP turklāt nodrošināja, ka Nr. 3 ir arī partijas saraksta apzīmētājs Rīgas domes vēlēšanās. Tas neizdevās 1925. gadā, kad LSDSP Rīgas domes vēlēšanās startēja ar 7. numuru.

Skaitļi kļuva par katras partijas identifikācijas zīmi, un bieži vien presē un citos publiskajos paziņojumos nenorādīja partijas nosaukums, bet gan tikai numurus. Bieži vien partijas arī veidoja savus mazos plakātus, kuros galvenais akcents bija tikai un vienīgi partijas saraksta numurs, kas pat neprasīja tālākus paskaidrojumus un vizuālus elementus uzmanības piesaistīšanai, bet gan vienkārši pildīja atgādinājošo funkciju par partijas eksistenci potenciālajiem vēlētājiem. Tāpat šie numuri tika izmantoti arī politisko pretinieku apkarošanas taktikā, kodolīgi kritizējot savus politisko oponentus, izmantojot atsauces tikai uz partijas numuriem kārtējās vēlēšanās. Piemēram, Zemnieku savienība izplatīja skrejlapīņas ar saukli „Kas garā vājš un prātā īss, lai nobalso par numur trīs!”²⁴², skaidri noniecinot savu politisko konkurenti – LSDSP.

Presē parādījās ziņas, ka mazo „ciparu” plakātu skaits īpaši lielos daudzumos esot bijis novērojams 1931. gada Rīgas domes vēlēšanu kampaņas laikā, kas gan netiek vērtēts pozitīvi. Norādīts, ka šāds cipars nav pietiekami efektīvs un neko neliecina par partijas platformu.²⁴³ Ar nožēlu secināts, ka „saraksti, kuriem pat ir skaidri redzams galvenais aģitācijas trumpis, piemēram, Skujenieka Nr. 30 par Māras baznīcu, vienalga ir aprobežojušies ar neko neizsakošu ciparu. Šādi ciparu plūdi nebija raksturīgi iepriekšējās vēlēšanās, un tā ir noskatīšanās no kreisajām partijām, kas mazos ciparu plakātus izmantoja kā skrejlapas papildus bilžu plakātiem”²⁴⁴.

Pievēršoties plakātu māksliniekiem, jākonstatē, ka lielākajai daļai plakātu autorību noteikt nav iespējams, jo mākslinieks nav atstājis savu signatūru uz paša plakāta. Kopumā no visiem promocijas darbā analizētajiem vēlēšanu plakātiem 75% gadījumu autors nav nosakāms. Tāpat ir iespējams identificēt pavisam 20 dažādus māksliniekus, kas iesaistījušies vēlēšanu plakātu

²⁴¹ LVVA, 1308.f., 1.apr., 70.l.; 3710.f., 1.apr., 219.l.; 1308.f., 1.pr., 70.l. Pieejams: <http://www.arhivi.lv/index.php?&1831> [aplūkots 12.03.2011.]

²⁴² LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l., 188.lpp.

²⁴³ A.N. Rīgas pašvaldības vēlēšanu aģitācijas plakāti. *Latvijas Grāmatrūpniecības apskats*, 1931, Nr.33., 110.lpp.

²⁴⁴ Turpat. 110.lpp.

veidošanā. Detalizētāka informācija par politiskajā aģitācijā iesaistītajiem māksliniekiem ir redzama 1. tabulā.

1. tabula. Plakātu mākslinieki parlamentārajā periodā.

Mākslinieks	Plakātu skaits	Partijas, kam veidoti plakāti
Arveds Segliņš (1908-1992)	1	LSDSP
Behrman	1	Ebreju saraksts (1931)
Ernests Brastiņš (1892-1942)	1	LZS (1931)
Hermanis Grinbergs (1888-1928)	1	Amatnieku saraksts (1928)
Jēkabs Bīne (1895-1955)	3	LZS (1931)
J.Priede	1	LZS (1920)
Jānis Ansons (1888-1935)	1	Progresīvo pilsoņu apvienība (1925)
Jānis Liepiņš (1894-1964)	2	Kreisās strādniecības saraksts (1928)
Jānis Šternbergs (1900-1981)	1	LZS
Reinholds Kasparsons (1889-1966)	1	Latvijas jaunsaimnieku savienība (1925)
Krams	1	Saimnieciskais centrs (1931)
Niklāvs Strunke (1894-1966)	1	Apvienotais Rīgas arodu biedrības centrālbiroja un kultūras darbinieku saraksts (1925),
Romāns Suta (1896-1944)	1	LSDSP
Rihards Zariņš (1869-1939)	7	LZS (1922), Apvienotie pilsoņi (Niedristi) (1925), Nacionālā apvienība – 2 gab. (1925), Nacionālā līga (1931), Strādnieku un karavīru apvienotais saraksts – 2 gab. (1925).
S.Becker	1	Vācbaltiešu saraksts (1931)
Sergejs Civis-Civinskis	1	Poļu-katoļu saraksts (1931)
Sigismunds Vidbergs (1890-1970)	2	LSDSP (1925), LSDSP (1931)
Uga Skulme (1895-1963)	1	LSDSP (1928)

Vilis Krūmiņš (1891-1959)	5	Bezpartejiskais nacionālais centrs – 2 gab.(1922), Apvienotais sociāldemokrātu mazinieku saraksts (1922), Pulkveža Jansona saraksts (1922), Bezpartejisko saraksts Nr.11 (1920), Vidusšķiru apvienība (1931)
Žanis Smiltnieks (1893-1931)	5	Apvienotais Latgales mazsaimnieku, bezzemnieku un Latgales darba partijas saraksts – 2gab. (1925), Izpostīto apgabalu kongresa un apvienotās zemniecības saraksts (1925), Apvienotais Latgolas darba partijas un Latgolas mozzemnieku un bezzemnieku savīnības kandidātu saraksts– 2 gab. (1925).

Interesantas tendences vērojamas partiju sadarbībā ar dažādiem māksliniekiem. Samērā bieži viens mākslinieks sadarbojās tikai ar vienu partiju, līdz ar to var teikt, ka politisko plakātu mākslā pastāvēja zināmas ideoloģiskas iezīmes un politiskā angažētība, kas bija novērojama arī citu valstu politisko plakātu vēsturē. Rakstot par politisko plakātu attīstību Veimāras Republikā, Ruta Malhorta norāda, ka no mākslas zinātnes perspektīvas plakāts tomēr paliek kā mākslas darbs, kā mākslinieka idejas un pārliecības atspoguļojums mākslas darbā. Līdz ar to, ja mākslinieks zīmēja plakātu kādai noteiktai partijai, tad viņš arī pārstāvēja šīs partijas politiskos uzskatus.²⁴⁵

Mākslinieks, kas visvairāk plakātus veidojis vienai partijai, ir S. Vidbergs, zīmējot plakātus LSDSP. Tāpat tikai ar LSDSP ir sadarbojušies R. Suta un U. Skulme. Iespējams, ka bez simpātijām pret LSDSP politiskajiem uzskatiem, šiem māksliniekiem sadarbība ar LSDSP bija arī profesionāli motivēta, jo atšķirībā no citām partijām, kas prasīja lielāku reālismu savos plakātos, LSDSP ļāva šiem jaunās paaudzes latviešu modernistiem izpausties katram sava unikālā stila ietvaros. Līdz ar to arī plakāti, kas veidoti LSDSP vēlēšanu kampaņām, stilistiski atšķiras no lielākās daļas citu partiju plakātu. Plakāta mākslas formas ziņā arī citas kreisi orientētās partijas atļāvās lielāku brīvību, piesaistot modernismu pārstāvošos māksliniekus. Piemēram, Apvienotais Rīgas Arodu biedrību un kultūras darbinieku saraksts savu 1925. gada Rīgas Domes vēlēšanu plakātu pasūtīja N. Strunkem.

Kā redzams tabulā, visražīgākie mākslinieki tomēr izvēlējās strādāt ar dažādām partijām. Izteikti šādu darbošanās virzienu izvēlējās R. Zariņš, kas bija viens no visbiežāk algotajiem māksliniekiem, un Vilis Krūmiņš. Abi šie mākslinieki vienu vēlēšanu ietvaros sadarbojās ar

²⁴⁵ Malhorta, R. Künstler und politisches Plakat. In: Bohrmann, H. (Hg.). *Politische Plakate*. Dortmund, 1987. S. 29.

dažādām partijām, apliecinot, ka ideoloģiskie apsvērumi ir bijuši mazsvarīgi, vairāk dominējot peļņas aspektam. Šāds fakts arī nozīmē, ka pasūtītājam bija jādod māksliniekam norādījumi attiecībā gan uz plakāta formu, gan saturu, jo mākslinieks, kas strādā pie ideoloģiski pretēju darbu veidošanas, nevar korekti iekļaut savā darbā pasūtītāja ideoloģisko vēstījumu.

Attiecībā uz R. Zariņu jānorāda, ka, lai arī pārsvarā viņš sadarbojās ar labēji un nacionālistiski noskaņotām partijām, piemēram, Nacionālo apvienību, kam veidoja vairākus plakātus, tomēr savus pakalpojumus sniedza arī kreisi orientētām partijām, kā, piemēram, Karavīru un strādnieku sarakstam 1925. gada Rīgas Domes vēlēšanām, kas pretendēja uz sociāldemokrātu elektorātu. Interesanti, ka, neskatoties uz dažādo partiju ideoloģisko atšķirību, ar ko R. Zariņš sadarbojās, stilistiski plakātos viņš tomēr saglabāja nacionāli patriotiskos motīvus, pieturoties pie tautiskā romantisma.

Lai arī dažādu vēlēšanu ietvaros partijas izvēlējās dažādus māksliniekus, tomēr vairumā gadījumu vismaz vienu konkrētu vēlēšanu sakarā sadarbību izvērta tikai ar vienu mākslinieku. Tā rīkojās, piemēram, Zemnieku savienība 1931. gadā, pasūtot visus 3 savus plakātus J. Bīnem. Partiju sadarbība ar vieniem un tiem pašiem māksliniekiem radīja arī vienotu partijas stilu katrās vēlēšanās, tādā veidā veicinot partijas vizuālā tēla atpazīstamību publiskajā telpā. Līdz ar to fakts, ka, piemēram, R. Zariņu nolīga dažādu partiju pasūtījumu izpildei, viņa vēlme pieturēties pie sava stila radīja situāciju, kad šie vizuālie tēli sajaucās, tādā veidā kavējot iespēju vienai vai otrai partijai uzsvērt atšķirību no citām. Līdz ar to atsevišķu partiju vēlme sadarboties ar Latvijā tik populāro mākslinieku visticamāk neattaisnoja uz plakāta kā uz politiskās komunikācijas līdzekļa liktās cerības.

Atsevišķi būtu jāmin tāds mākslinieks kā J. Liepiņš, kurš veidoja plakātus Latvijas komunistiskās partijas atbalstītajam Kreisās strādniecības un darba zemniecības sarakstam, kā arī bija aktīvs kreiso arodbiedrību biedrs. Atbalsts šim politiskajam virzienam liek domāt, ka J. Liepiņš plakāta izteiksmes līdzekļu izvēlē bija trāpīgāks un patstāvīgāks, kas nodrošināja plakātu lielāku efektivitāti. J. Liepiņa plakātu augstvērtību atzīmē arī profesionālie laikabiedri. „Latvijas Grāmatrūpnieka Apskatā”, rakstot par Rīgas domes vēlēšanu plakātiem, norādīts, ka no pārlicināšanas viedokļa, lozungu izvēles un mākslinieciskā risinājuma skatpunkta vislabākais plakāts ir J. Liepiņa 26. saraksta plakāts.²⁴⁶

Citiem plakātiem izvēlēti diezgan skarbi vārdi, proti, ka daudzi plakāti neatbilst moderna plakāta jēdzienam, neseko līdzī jaunākajām tendencēm. Uzsvērts, ka plakātos zīmētas tautiskās zeltenes un varoņi – Lāčplēši: „Tiem ir gluži vienalga, vai plakāts ir domāts politiskai aģitācijas, vai zābaku smēram, vai arī jaunai papirosu šķirnei. Liekas arī, ka dažus no plakātu zīmējumiem

²⁴⁶ A.N. Rīgas...110.lpp.

darinājuši īsti diletanti.” Bez J. Liepiņa plakāta pie augstvērtīgiem žurnāla raksta autors pieskaitīja arī S. Vidberga LSDSP veidoto plakātu, kam esot trauksmaina ritmika.²⁴⁷

Iespējams, ka skarbie vārdi par nespēju sekot līdzi moderna plakāta attīstībai un nespēju adekvāti ietvert plakāta vēstījumu lakoniskos un uzrunājošos simbolos, norāda uz mākslinieku ieinteresētības trūkumu un mehāniska naudas pelnīšanas pieeju šādam pasūtījuma darbam. Vai arī tiešām specifiskās zināšanas par plakāta veidošanas principiem liekākajai daļai mākslinieku bija nepilnīgas. Mākslas vēsturnieks Visvaldis Peņģerots, rakstot par plakātu mākslu Latvijā 1928. gadā, norādīja, ka vēl nepastāv īpašs Latvijas plakātu nacionāls stils, un ka tikai atsevišķi mākslinieki ir spējuši radīt moderna plakāta jēdzienam atbilstošus darbus. Pie tādiem māksliniekiem viņš minēja N. Strunki, S. Vidbergu, U. Skulmi, V. Krūmiņu, savukārt pie bezgaumīgiem un neveiksmīgiem plakātu māksliniekiem V. Peņģerots pieskaitīja R. Kasparsonu.²⁴⁸

Neskatoties uz to, ka pastāvēja ideju un rīcības brīvība Latvijas parlamentārajā periodā, tika izstrādāti mehānismi, kas pieļāva kontroli pār politisko plakātu saturu un formu, ar ko partijām, izvēršot savu vēlēšanu kampaņu, bija jārēķinās. Būtībā pastāvēja zināms pēccenzūras mehānisms, kuru īstenoja Iekšlietu ministrijas pakļautībā esošā Politiskā pārvalde, Rīgas prefektūra, kā arī tiesu instances, pieņemot gala lēmumus par viena vai otra plakāta satura un formas atbilstību noteiktajām likuma normām.

Pieļaujamo poligrāfisko izdevumu, tai skaitā, plakātu saturu noteica Preses likums (pieņemts 1924. gadā, papildinājumi veikti 1927., 1929. un 1930. gadā) un Sodu likums (apstiprināts 1903. gadā un vēlāk papildināts ar atsevišķiem labojumiem). Preses likums noteica, ka uz katra periodiska izdevuma eksemplāra ir jābūt drukātavas nosaukumam un adresei²⁴⁹. Skaidri noteikts, ka drukātavām uz izdevēja rēķina jāpiesūta viens eksemplārs Iekšlietu ministrijai, Latvijas Universitātes un Rīgas pilsētas bibliotēkai un 6 eksemplāri Valsts bibliotēkai²⁵⁰. Par šo noteikumu neievērošanu varēja draudēt arī izdevumu konfiskācija, kas tika attiecināta arī uz vairākiem vēlēšanu plakātiem.²⁵¹ Atsevišķi 1929. gadā tika izdoti „Noteikumi par atklātiem izziņojumiem”²⁵², nosakot, ka plakātiem ir jābūt drukātiem valsts valodā, vai arī vairākās valodās, bet tādā gadījumā valsts valodu izceļot.²⁵³ Tāpat šie noteikumi paredzēja, ka „Saeimas un pašvaldību vēlēšanu plakātus ar noziedzīgu saturu uz prokurora rīkojumu noplēš policija”²⁵⁴. Par šo noteikumu ievērošanu atbildīgās iestādes visai bieži strikti realizēja savas tiesības konfiscēt

²⁴⁷ A.N. Rīgas... 111.lpp.

²⁴⁸ Peņģerots, V. Plakāts. Latvijas Grāmatrūpniecības Apskats, 1928, Nr.3., 3.-4.lpp.

²⁴⁹ Preses likums. *Valdības Vēstnesis*, 1924., 12. februāris, 1.lpp. (9.pants)

²⁵⁰ Turpat.

²⁵¹ Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas: III sesija 1932. gads. Rīga, 1932. 828.lpp.

²⁵² Noteikumi par atklātiem izziņojumiem. *Valdības Vēstnesis*, 1929, 19. janvāris.

²⁵³ Noteikumi par atklātiem izziņojumiem... (1., 2.pants)

²⁵⁴ Noteikumi par atklātiem izziņojumiem... (5.pants)

materiālus, visbiežāk pastiprinātu uzmanību pievēršot politiski „aizdomīgākām” un skaļākajām organizācijām, ieskaitot sociāldemokrātus.

Konkrētāki kritēriji, kas attiecās uz pašu poligrāfisko darbu saturu, parādījās Sodu likumā, uz kuru atsaucās arī Preses likums. Sodu likums noteica, ka konfiscējami tādi plakāti un literatūra, kas sastāv no aicinājuma izdarīt “dumpīgu vai nodevīgu nodarījumu”²⁵⁵, “izdarīt smagu noziegumu”²⁵⁶, kā arī musina “uz naidu starp iedzīvotāju atsevišķām daļām vai šķirām, starp kārtām vai starp darba devējiem un strādniekiem”²⁵⁷. Šie pārkāpumi varēja beigties ne tikai ar materiālu konfiskāciju, bet arī vainīgā notiesāšanā ar cietumsodu vai darbu pārmācības namā. Tāpat konfiskācijas un sods draudēja par tādu materiālu izplatīšanu (tai skaitā notēlojumu, kas attiecas arī uz vizuālajiem materiāliem, t. sk. plakātu), kas “nonievājis pastāvošo valsts iekārtu vai Valsts Prezidenta personu”²⁵⁸. Arī šo pārkāpumu varēja sodīt ar cietumu vai ar darbu pārmācības namā.

Bija ļoti daudz gadījumu, kad, pamatojoties uz šīm Sodu likuma normām, konfiscēja dažādus plakātus, izvirzot kriminālapsūdzības. Analizējot arhīva materiālus, lielākoties ir grūti noteikt patiesos konfiskācijas motīvus, jo parasti ir atsaucē uz Sodu likuma 129. vai 128. pantu, neiztirzājot plakāta satura elementus. Šāda pieeja konfiskācijām paturēja iespēju diezgan brīvi interpretēt aģitācijas materiālu saturu, to atbilstību likuma normām, kā arī izmantot šīs likuma normas, lai no publiskās telpas izņemtu atsevišķām amatpersonām nepieņemamus materiālus. Samērā brīvo un ne vienmēr korektu interpretāciju šiem materiāliem pierāda gadījumi, kad prokurors atzīst, ka konfiscētie materiāli nesatur noziedzīgas pazīmes²⁵⁹, kuras tiem bijušas piedēvētas konfiskācijas pamatošanai. Līdzīgi gadījumi izraisīja diskusijas Saeimā par varas struktūru politisko angažētību, strādājot pilsonisko partiju labā, vairumā gadījumu konfiskācijām skarot tieši kreiso partiju aģitācijas materiālus. Bieži vien izskanēja pārmetumi, ka gadījumos, kad materiāls konfiscēts un pēc nedēļas vai divām atzīts par likumīgu, lielākais ļaunums jau bijis nodarīts, atņemot veidotajam materiālam iespēju veikt savu funkciju.²⁶⁰

Lielākā daļa materiālu, kurus konfiscēja bija LKP izdevumi – plakāti, uzsaukumi, skrejlapiniņas, karogi, LKP atbalstītās Strādnieku un darba zemnieku frakcijas materiāli, kā arī atsevišķos gadījumos arī sociāldemokrātu veidotie aģitācijas materiāli. LSDSP materiālu konfiskācijas vairumā gadījumu bija formāli motivētas, jo nesaturēja informāciju par spiestuvi, kurā tie veidoti²⁶¹. Tāpat par konfiskāciju „upuri” dažkārt kļuva arī Pērkonkrusta veidotie

²⁵⁵ Sodu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris (129.panta 1.daļa).

²⁵⁶ Turpat, 129.panta 4.daļa

²⁵⁷ Turpat, 129. p. 6. d.

²⁵⁸ Sodu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris (128.p.)

²⁵⁹ Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas: III sesija 1932. gads. Rīga, 1932. 760.lpp.

²⁶⁰ Turpat.

²⁶¹ Latvijas Republikas III Saeimas VIII sesijas stenogrammas. Rīga, 1931. 708.lpp.

plakāti²⁶², kā arī minoritāšu veidotie plakāti, kuri neievēroja noteikto likumu, ka uz plakātiem ir jābūt tekstam valsts valodā²⁶³. Nav ziņu, ka kādu citu partiju, īpaši pilsonisko partiju, plakāti būtu bijuši konfiscēti.

Kā jau iepriekš minēts, plakātu konfiskāciju gadījumi kalpoja par pamatu diskusijām Saeimā, apšaubot konfiskāciju tiesisko pamatojumu. Viena no šādām diskusijām notika 1932. gada oktobrī, kad Strādnieku un darba zemnieku frakcijas deputāti izteica neapmierinātību ar policijas rīcību attiecībā uz viņu plakāta (51. pielikums) konfiscēšanu un kriminālu apsūdzību celšanu vienam no šī plakāta līmētājiem. Deputāts norādīja, ka vienīgais, kas nobiedējis policiju, bijis šī plakāta emocionālais efekts, parādot kara šausmas²⁶⁴. Nepaliekot skaidrs, kāpēc šis plakāts ticis klasificēts kā nostāšanās pret pastāvošo politisko iekārtu.

Jānorāda, ka ir dokumentālas liecības, kas apstiprina dubulto standartu pastāvēšanu attiecībā uz plakātu satura kontroli. Piemēram, 1922. gada aprīlī Iekšlietu ministrijas Administratīvā departamenta direktors nosūtīja slepenu vēstuli policijas apriņķu priekšniekiem un pilsētu prefektiem, kurā norādīja, kādi materiāli ir uzskatām par pretlikumīgiem. Pieminot uzskaitītos, it kā neatļautos saukļus uz plakātiem, norādīts, ka tādi saukļi kā “Caur demokrātiju uz zociālismu”, “Lai dzīvo otrā internacionāle”, “Darbu un pienācīgu atlīdzību” ir atļaujami tikai, ja tos izmanto sociāldemokrāti, īpaši sociāldemokrāti-mazinieki, bet nekādā gadījumā komunistiski orientētas partijas²⁶⁵. Līdz ar to viena un tā paša satura saukļi vienam politiskajam spēkam bija atļauti, bet citam aizliegti, neskatoties vai partija ir legāla vai nelegāla.

Ņemot vērā, ka LKP bija aizliegta jau no 1920. gada, šīs partijas aktivitātēm tika pievērsta pastiprināta uzmanība. Gan Politiskās pārvaldes, gan policijas darbinieki ļoti bieži veica kratīšanas, kā arī nodarbojās ar komunistu plakātu noplēšanu un šo pārkāpumu dokumentēšanu. No pieejamajiem dokumentiem ir redzams, ka LKP un tās paspārnes organizāciju aktivitātes savu aģitācijas materiālu izplatīšanā saglabāja vienlīdz augstu intensitāti visu parlamentārisma posmu, kā arī turpinot savas aktivitātes autoritārisma laikā, vēršoties pret K. Ulmaņa režīmu. Turklāt atšķirībā no pārējo politisko organizāciju aktivitātēm, komunistu pasākumi nebija piesaistīti vēlēšanu laikam vien. Tie vairāk orientējās uz komunistiskajā ideoloģijā būtiskiem datumiem, notikumiem un Kominternes aktuālajiem politiskajiem mērķiem. Izplatīto plakātu, kas pārsvarā bija maza formāta ar nenosakāmu autoru, apjoms bija tik liels, ka centieni tos izņemt no publiskās telpas bija kā cīņa ar vējdzirnāvām. Piemēram, pusgada laikā 1931. gadā tika atrasti un konfiscēti vairāk nekā 120 dažādi plakāti²⁶⁶, nemaz nerunājot par proklamācijām, kas mētājās pie lielāko

²⁶² Pērkonkrustiešu plakātu un lozungu nakts Rīgā un provincē. *Latvis*, 1934, 22. aprīlis, 1. lpp.

²⁶³ Latvijas Republikas III Saeimas VIII sesijas stenogrammas. Rīga, 1931. 708.lpp.

²⁶⁴ Latvijas Republikas IV Saeimas IV sesijas stenogrammas. Rīga, 1932. 103. lpp.

²⁶⁵ LVVA, 3724.f., 1.apr., 11732.l., 9.lpp.

²⁶⁶ LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 444/4.l., 8. – 39. lpp.

fabriku teritorijām. Līdzīga situācija bija arī 1932. gadā²⁶⁷. Kā liecina kratīšanas protokoli to personu privātīpašumos, kas tika turēti aizdomās par sadarbību ar komunistiem, tad gandrīz katrā uzietajā materiālā klāstā bija kāds plakāts²⁶⁸, lai arī ne vienmēr šie plakāti klasificēti kā ar kriminālu saturu, bet tie tiek atņemti prokurora izvērtēšanai.

Komunistisko plakātu veidošanas un izplatīšanas prakse līdz ar autoritārā režīma izveidošanos nemainījās. Turpinot darboties pagrīdē, kā tas notika visu parlamentārisma laiku, arī autoritārisma laikā, LKP piekopa līdzšinējo taktiku. Balstoties uz Kominternes noteiktajām ideoloģiskajām vadlīnijām, LKP veidoja dažādus plakātus un uzsaukumus, kurus izlīmēja visdažādākajās pilsētas vietās.

Kopumā jānorāda, ka politiskais plakāts bija ļoti būtiska partiju aģitācijas kampaņu sastāvdaļa, ko izmantoja praktiski visas partijas priekšvēlēšanu laikā. Plakātu skaits un tirāžas apjoms bija atkarīgs no partijas finanšu līdzekļiem, kas plašākas plakāta izmantošanas iespējas nodrošināja tieši lielajām partijām. No tām plakātu daudzveidības un apjoma ziņā, kā arī spējā iekļaut savus plakātos plašākās un novatoriskās aģitācijas kampaņās, līdera loma bija LSDSP.

2.2. Politiskais plakāts K. Ulmaņa autoritārajā režīmā

1934. gada 15. maijā īstenotais K. Ulmaņa valsts apvērsums iezīmēja būtisku robežšķirtni Latvijas valsts vēsturē. Latvija kļuva par valsti, kurā domu plurālisms tika aizstāts ar vienpersoniski pieņemtiem vadoņa lēmumiem.²⁶⁹ Tipoloģiski K. Ulmaņa režīms raksturojams kā autoritārisms, kas bija viens no visnedemokrātiskākajiem šāda tipa režīmiem sava laika Eiropā, nepieļaujot pat simbolisku parlamenta funkcionēšanu.

Plakāti autoritārajā režīmā pildīja propagandas funkcijas, kalpojot režīma ideoloģiskajām prasībām. Tieši ideoloģiskās nostājas bija tās, kas noteica plakātu saturu. Raksturojot K. Ulmaņa autoritāro režīmu, vēsturnieks A. Stranga norāda, ka daļa no tā elementiem bija aizgūti no Itālijas fašistiskā režīma, ko pastiprināti studēja autoritārā režīma ideologi. Tika pārņemta laika skaitīšana – no 1934. gada 15. maija sākās Pirmais gads, pārņemta norma „Vadonim vienmēr taisnība”, kā arī tika pārņemta kameru sistēma, bet atšķirībā no Itālijas to nekontrolēja fašistiskā partija, bet gan K. Ulmaņa kliķes pārstāvji.²⁷⁰ Tāpat tika darīts viss, lai iznīcinātu parlamentārisma tradīcijas, nodrošinātu K. Ulmaņa varas nedalāmību un neierobežotību, kā arī veicinātu korporatīvās sistēmas ieviešanu Latvijā, kas parādījās kameru veidolā.²⁷¹

²⁶⁷ LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 445/2 l., 4. – 48. lpp.

²⁶⁸ LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 790.l., 118., 44., 37., 35., 23., 7. lpp.

²⁶⁹ Bērziņš, V. (atb. red.). *20.gadsimta Latvijas vēsture...* 594. lpp.

²⁷⁰ Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15.maija valsts apvērsums...* 197-198.lpp.

²⁷¹ Turpat. 215.lpp.

Kā norāda vēsturnieks I. Butulis, tad K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģija attīstījās 3 fāzēs. Pirmajā fāzē (1934 - 1937) veidojās ideoloģiskie pamati un centralizētas audzināšanas un kontroles pasākumi. Otrajā fāzē (1937. gada līdz 1939. gada oktobrim) nāca redzama garīga ierobežošana no autoritārā režīma puses, kā arī parādījās pārdomāta ideoloģisko pozīciju sistēma, kas padziļināja kontroli un centralizāciju ideoloģiskajā audzināšanā. Trešajā fāzē (1939 - 1940) II Pasaules karš un Latvijas politiskā situācija veicināja režīma krīzi, līdz ar to ideoloģijai vairs neattīstīja nekādu integrējošu spēku.²⁷²

K. Ulmaņa režīms un tā ideoloģija balstījās uz trīs pamatvērtībām – „atjaunotu latviešu valsti” (15. maija valsti), uz vienotu latviešu tautu un uz tās vadoni K. Ulmani. No tā izrietēja arī ideoloģiskās propagandas pamatuzdevumi: (1) pamatot 1934. gada 15. maija apvērsuma nepieciešamību, (2) audzināt iedzīvotājus nacionālisma un vienības garā, (3) propagandēt autoritāro režīmu un vadonības principu, (4) mobilizēt un saliedēt visus iedzīvotājus jaunās Latvijas celtniecībai.²⁷³

Raksturojot autoritārā režīma attiecības ar dažādām kultūras izpausmēm, kas lielā mērā skāra arī tēlotājmākslu, A. Stranga norāda, ka K. Ulmaņa estētika atspoguļoja režīma patriarhālo laucinieciskumu; diktatūra nespēja atrisināt pretrunu starp režīma kā autoritāras, vienpersoniskas diktatūras vēlēšanos sadzīt visu Latviju patriarhālā lauku sētā un, tajā pašā laikā, režīma tieksmi pārstādīt Latvijā totalitārisma komponentus, to skaitā – masu mobilizāciju, aktīvismu.²⁷⁴ Līdz ar to K. Ulmaņa režīma estētika sapinās nepārvaramā pretrunā – tā pieprasīja darba un kauju varoņus, cīnītājus, labā un skaistā uzvaru, tā prasīja „sociālistisko reālismu”. K. Ulmaņa režīma estētika liecināja, ka režīms bija vairāk primitīva vienpersonas diktatūra, kuras mērķis bija, arī caur mākslu valdīt ar primitīvu pakļaušanu, ierobežošanu, aizliegumu.²⁷⁵

Režīma propagandas mērķu sasniegšanā izmantotas dažādas metodes un ideju izplatīšanas un nostiprināšanas mediji, kur nozīmīgu vietu ieņēma arī plakāts. Plakātu izmantošanu propagandas mērķu sasniegšanai noteica to samērā lētās ražošanas izmaksas, plašākas un vienkāršākas informācijas nodošanas iespējas.

Balstoties uz F. Kempfera piedāvāto plakātu tipoloģiju, K. Ulmaņa režīmā veidoja visu tipu plakātus. Pirmo divu tipu plakāti attiecās uz dažādajiem K. Ulmaņa izteicieniem, ko tiražēja vai nu tikai kā vienkāršu tekstu vai arī noformēja ar Latvijas etnogrāfiskajiem rakstiem, trešā tipa plakātus veidoja uz dziesmu svētkiem, pļaujas svētkiem, valsts izstādēm, savukārt, ceturtā tipa plakātus radīja ideoloģiski piesātinātāku nostādņu uzsvēršanai – vadonisma un latviskuma ideju

²⁷² Butulis I. *Autoritāre Ideologie and Praxis...* S.249-250.

²⁷³ Butulis I. *Visi palīgā valstij! Kārļa Ulmaņa režīma autoritārā ideoloģija Latvijā (1934—1940)*. Dažas pamatiezīmes. *Diena*, 2004, 31. jūlijs.

²⁷⁴ Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15.maija valsts apvērsums...* 219.lpp.

²⁷⁵ Turpat. 220.lpp.

sludināšanai. Pēdējā tipa plakāti nebija raksturīgi K. Ulmaņa režīmam, un to izmantošana saistās tikai ar vienu tēmu, proti, Latgales attīstības uzsvēršanu salīdzinājumā ar laiku pirms autoritārā režīma izveidošanas.

Citu tēmu plakātos piekto plakātu tipu neizmantoja. K. Ulmaņa režīmam nebija raksturīga tendence meklēt ienaidniekus, vismaz ne tik atklāti, lai tos dēmonizētu plakātu ietvaros. Ar to ir izskaidrojama arī piektā tipa plakātu neesamība režīma ideoloģisko ieroču arsenālā. Vienīgi atklāts paliek jautājums, kāpēc režīma glorificēšanai neizmantoja konstrukciju „agrāk *versus* tagad”? Iespējams to bija daudz grūtāk panākt, ņemot vērā, ka šī konstrukcija noderēja nevis pretnostatījumu uzsvēršanai, bet gan nacionālā taisnīguma apoloģētikai – „agrāk” un „tagad” bija novietos uz vienlīdz augsta postamenta.

Pirmais plakāts, kas parādījās K. Ulmaņa režīmā bija paziņojums par notikušo apvērsumu. Plakāti vēstīja, ka, balstoties uz karastāvokļa likumu, ir apturēta politisko partiju un Saeimas darbība, ieviesta periodisko izdevumu iepriekšēja cenzūra, kā arī aizliegtas sapulces un gājieni.²⁷⁶ Pēc apvērsuma propagandas darbu pārņēma valsts institūcijas. Sākotnēji par režīma politisko plakātu veidošanu atbildīga bija Iekšlietu ministrijas Informācijas un propagandas pārvalde, vēlāk līdz ar institucionālajām pārmaiņām 1937. gadā par vadošo propagandas iestādi kļuva Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski kulturālais departaments. Departaments nodrošināja plakātu pasūtīšanu, kā arī izplatīšanu, rūpējās par instrukciju nodošanu attiecībā uz plakātu izlīmēšanu²⁷⁷.

Plakātus veidoja saskaņā ar valsts ideoloģijas prasībām, kā arī nodrošināja plakātu izvietošanu valsts iestādēs, uzņēmumu skatlogos un citās publiskās vietās. Režīma ideologi izstrādāja saukļus, veidodami pat saukļu sarakstus²⁷⁸, kurus izmantoja dažādās situācijās pēc vajadzības. Daļa no šiem saukļiem ietverta veidotajos propagandas plakātos. Pie tādiem minami, piemēram, „Uzticība vadonim - tautas spēks”, „Latvijas vārds – svēts vārds”, „Šī zeme ir mūsu, šīs pilsētas mūsu”, „Atjaunotā Latvijā uzgavilēs latviskais” u.c. Šādu sarakstu esamība, kas sastāvēja no krietni vairāk saukļiem nekā reāli parādījās plakātos liecina, ka visticamāk vairumā gadījumu sauklis tapa pirms paša plakāta, līdz ar to vizuālais plakāta noformējums bija pakārtots saukļa saturam. Jau 1935. gadā izveidoja 38 dažādus propagandas plakātus²⁷⁹, ko izplatīja ne tikai 1935. gadā, bet arī vēlākos gados.

Par propagandu atbildīgās instances, veidojot plakātus, sadarbojās ar dažādiem māksliniekiem, kā arī ar dažādām tipogrāfijām. Arhīvā saglabātie dokumenti, kuros ir redzami vairāku tipogrāfiju cenu piedāvājumi liecina, ka šajā jomā valdīja samērā brīva konkurence,

²⁷⁶ Zelče V. „Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli... 325. lpp.

²⁷⁷ Caucis, G., Ziemanis, J. Apkārtraksts par Dziesmusvētku propagandas plakātu izlikšanu. *Pagasta dzīve*, 1938, 15.maijs, 1.lpp.; Caucis, G., Ziemanis, J. Apkārtraksts par Sabiedrisko lietu ministrijas piesūtīto plakātu izlikšanu. *Pagasta Dzīve*, 1939, 1.novembris, 1.lpp.

²⁷⁸ LVVA, 3758.f., 1.apr., 577.l., 157.-158.lpp.

²⁷⁹ LVVA, 3758.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas sabiedriski – kulturālais departaments), 1.apr.,1514.l., 26.lpp.

dažādus plakātus pasūtot pie atšķirīgiem piegādātājiem. Protams, arī šajā ziņā ir iespējams identificēt, kuras tipogrāfijas ieguva lielākus valsts pasūtījumus, kas visticamāk bija motivēts ar šo iestāžu darba kvalitātes un cenas samērību. Pie tādām pieder P. Mantnieka Kartogrāfijas institūts un Ernsta Platesa tipogrāfija, kas arī nodrošināja lielāko daļu plakātu pasūtījumu. Vidēji katru plakātu sākotnēji pasūtīja 2000 eksemplāru lielā tirāžā, pasūtījuma summai grozoties ap 500 Ls²⁸⁰, atsevišķos gadījumos pasūtot arī 3500 eksemplārus²⁸¹. Būtiski ir tas, ka šiem propagandas plakātiem tāpat kā jebkuram citam reklāmas izdevumam Rīgas pilsēta piemēroja 10% reklāmas nodokli²⁸².

Līdzīgi kā gadījumā ar tipogrāfijām, kad tika slēgtas vienošanās par sadarbību ar vairākām, arī attiecībā uz sadarbību ar māksliniekiem jāsecina, kā tā bija diezgan daudzveidīga. Mākslinieku skaits, kas veidoja propagandas plakātus pārsniedza skaitli 30, turklāt viņu vidū bija arī izcili latviešu mākslinieki. Skaitliski visvairāk plakātus autoritārā režīma uzdevumā veidoja Raimonds Šiško (kopā 9), kam uzticēja arī ideoloģiski ļoti nozīmīgus plakātus. Nākamie ražīguma ziņā bija Oto Pladers un Kārlis Krauze (katrs veidoja 6 dažādus plakātus). Bez šiem māksliniekiem sadarbība bieži vien notika ar N. Strunki, kā arī Jāni Aleksandru Libertu (katrs veidoja 4 dažādus plakātus), kurš vairāk gan veidoja teksta plakātus ar latviešu etnogrāfiskajiem rakstiem kā galveno dekoru. Vēl no māksliniekiem, kas sadarbojās ar režīmu propagandas plakātu veidošanā jāmin Eduards Dzenis (5 plakāti), Kārlis Freimanis un Jēkabs Strazdiņš (katrs pa 3 plakātiem), M. Cālītis, Pēteris Upītis, Vera Krēgere un N. Puzirevskis (katrs pa 2 plakātiem), Alberts Bajārs, Alberts Filka, Artūrs Apinis, Ansis Cīrulis, Erna Gestaute, Jānis Zutis, Kārlis Sauka, Marija Induse – Muceniece, Oskars Norītis, R. Zariņš, S. Vidbergs, Alfrēds Švedrēvics, Žanis Ventaskrasts, V. Krūmiņš, Zigurds Ābelīte (katrs pa 1 plakātam).

No māksliniekiem, kas bija darbojušies ar vēlēšanu plakātu veidošanu parlamentārisma laikā un kas darbu turpināja arī autoritārā režīma propagandas labā, jāmin tādi mākslinieki kā R. Zariņš, N. Strunke, S. Vidbergs, V. Krūmiņš. Visi bija atzīti mākslinieki Latvijā. Tomēr šie mākslinieki nekļuva par autoritārā režīma propagandistiem, jo kā jau iepriekš tika minēts, lielāko daļu darbu uzticēja tikai atsevišķiem māksliniekiem.

Izvērtējot plakātu tematiku un tai piesaistītos mākslniekus, var secināt, ka pastāvēja mākslinieku iekšējais dalījums. Bija mākslinieki, kurus piesaistīja tikai salīdzinoši „nekaitīgu” tematiku atveidošanā, piemēram, reģionālajiem dziesmu svētkiem, izstāžu, loteriju un svētku plakātu veidošanai. No tādiem māksliniekiem kā visražīgākais minams E. Dzenis, kas veidojis lielāko daļu no „nekaitīgās” tematikas darbiem. Viens no viņa darbiem „Pļaujas svētki”

²⁸⁰ LVVA, 3758.f., 1.apr., 582.l., 32.lpp.; 3758.f., 1.apr., 582.l., 155.lpp., 157.lpp.

²⁸¹ LVVA, 3758.f., 1.apr., 570.l., 213.lpp., 214.lpp.

²⁸² LVVA, 3758.f., 1.apr., 570.l., 1.lpp.

(70.pielikums) 1937.gadā starptautiskajā mākslas izstādē Parīzē ieguva pirmo godalgu. Vēl pie šāda tipa plakātu veidotājiem jāmin V. Krēgere, O. Norītis, Z. Ābelīte u.c.

Līdz ar autoritārā režīma izveidošanos jaunu nozīmi ieguva propaganda, kas bija domāta ne tikai vietējai sabiedrībai attiecībā uz politiskā režīma nostiprināšanu, bet arī tūrisma propaganda, kas veltīta Latvijas atpazīstamībai. Šim nolūkam organizēja plakātu konkursus gan ziemas, gan vasaras propagandai. Vēlāk plakātus, kas uzvarēja konkursā, veidoja vairākas valodās un izplatīja ārzemēs. Līdzīgus konkursus rīkoja gan Dziesmu svētku, gan Uzvaras laukuma loterijas plakātu izstrādei. Šo plakātu veidi bija vienīgie, kuru veidošanai izsludināja publiskus konkursus. 15. maija svētku vai režīma vērtību sludinošajiem plakātiem šādu procedūru nepiemēroja. Skaidrs, ka režīma propagandas funkcijas uzticēšana nezināmiem māksliniekiem bija pārāk riskants solis, līdz ar to sabiedrības iesaistīšanu panāca ar ideoloģiski ne tik sensitīvu plakātu pasūtīšanu. Šī pieeja bija viens no mēģinājumiem sabiedrību iesaistīt režīma popularizēšanā, veicinot līdzdalības sajūtu valstij būtiskos pasākumos, turklāt arī balvu fonds nebija mazs – apmēram 600 Ls.²⁸³

Attiecībā uz iespējamo plakātu iespiešanu ārpus Sabiedrisko lietu ministrijas pasūtītajiem propagandas plakātiem, jānorāda, ka politiska satura plakātus veidoja tikai LKP savās pagrīdes spiestuvēs. Citu centienu nebija, ņemot vērā, ka visas partijas tika likvidētas, kā arī biedrības stingri uzraudzītas. 1938. gada februārī pieņēma jauno Preses likumu, kas vēl vairāk ierobežoja izdevējdarbības saturu. Likums paredzēja, ka neperiodisko izdevumu drukāšanu (tajos iekļāvās arī plakāts) iepriekš ir jāsaskaņo ar Sabiedrisko lietu ministriju, un drukāšana bija iespējama tikai oficiālās tipogrāfijās²⁸⁴. Šāds nosacījums būtiski apgrūtināja režīmam netīkamu izdevumu izdošanu. Līdz ar to režīma propagandas plakāti pārņēma visu publisko telpu, tādā veidā nodrošinot pastāvīgu vienas ideoloģijas klātesamību, kam sporādiski nācās saskarties ar pretargumentiem LKP veidoto plakātu un uzsaukumu formā.

2.3. Plakāts publiskajā telpā

2.3.1. Parlamentārais periods.

Kopumā laika posmu no 1920. – 1934. gadam politiskā plakāta izmantošanā Latvijā var iedalīt sekojošos periodos: 1) 1920. – 1925. gads (līdz 2. Saeimas vēlēšanām), 2) 1925. – 1934. gads (2. un 3. un 4. Saeimas vēlēšanas un pašvaldību vēlēšanas). Katrs no šiem periodiem raksturīgs ar atšķirīgu plakātu izmantošanas intensitāti.

²⁸³ 600 Ls par ziemas plakātiem. *Latvijas Kareivis*, 1937, 28.septembris, 5.lpp.

²⁸⁴ Preses likums. *Valdības vēstnesis*, 1938, 14. februāris, 4.lpp.

Laika posms no 1920. gada līdz 1925. gadam, kurš ietver Satversmes sapulces vēlēšanas un pirmās Saeimas vēlēšanas raksturīgs ar plakāta kā politiskās komunikācijas un aģitācijas līdzekļa pakāpenisku attīstību. Jau uz Satversmes sapulces vēlēšanām presē parādījās ziņas par politiskā plakāta izmantošanu priekšvēlēšanu aģitācijā, turklāt plakātus izmantoja lielākā daļa politisko partiju. To apliecina, piemēram, „Сегодня” 1920. gada 7. aprīļa numurā publicētais feļetons, kas apspēlē dažādu partiju aģitāciju, t. sk., politiskos plakātus. Līdzīgu liecību par plakātu izmantošanu sniedz 1920. gada 16. aprīļa „Jaunāko Ziņu” raksts par vēlēšanu kaislībām, kur ir novērotas vārdu un plakātu kaujas pie Pētera I pieminekļa postamenta²⁸⁵. Šeit parādās politisko spēku savstarpējās neiecietības pirmie iedīgļi attiecībā uz politiskās aģitācijas izpausmēm, kad tiek noplēsti un pārlīmēti citu partiju plakāti. Kā liecina „Jaunāko Ziņu” sleja, tad visaktīvākie bija sociāldemokrāti un Bezpartejiskais nacionālais centrs, izvēršot savstarpēju cīņu. Savukārt pašā Satversmes sapulces vēlēšanu dienā „Jaunākās Ziņas” norādīja: „Viss Nikolaja (tagadējās Brīvības ielas – G. B. - G.) ielas trotuārs izlipināts ar 11. numura plakātiem (LZS atbalstītais Bezpartejisko pilsoņu saraksts – G. B.-G.), arī sociāldemokrāti ar 3. numuru neatpaliek²⁸⁶.”

Līdzīga situācija izveidojās arī pirmo Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā – tika veidoti dažādi vēlēšanu plakāti, izlīmējot tos uz namu sienām un žogiem. Presē parādījās raksti, kas aicināja iedzīvotājus neapjukt skaļajos plakātu saukļos, tāpat izvērtējot, cik naudas varētu būt iztērēts aģitācijai un ka skaļāka, tā, protams, ir kreisajām partijām, jo īstajām darba darītājām, tādas naudas, protams, nemaz neesot.²⁸⁷

Visas plakātu līmēšanas kampaņas rosināja diskusiju par noteiktiem pasākumiem no varas iestāžu puses par patvaļīgu privātīpašumu aplīmēšanas ierobežošanu. Lai arī jau 1920. gadā presē izskanēja nosodījums patvaļīgai rīcībai, tomēr konkrēti soļi no varas iestādēm tika sperti tikai sakarā ar 1922. gada Saeimas vēlēšanām. Rīgas prefekts 1922. gada septembrī izdeva rīkojumu, ka namu sienas var aplīmēt tikai ar īpašnieka atļauju.²⁸⁸

Plakātus izmantoja arī dažādos masu pasākumos un demonstrācijās, lai pastiprinātu katras akcijas nozīmi un izpratni. Kā viens no piemēriem, ir 1921. gada 1. maija demonstrācija Esplanādē, kur savus plakātus izmantoja arī LKP. Demonstrācijas laikā konfiscēja 4 vai 5 dažādus plakātus ar saukļiem „Lai dzīvo strādnieku diktatūra”, „Lai dzīvo trešā internacionāle”²⁸⁹. Turklāt par šo notikumu izraisījās arī diskusijas Saeimā.

Pirms katras demonstrācijas, bija jāsaņem atļauja no Rīgas prefekta gan par izvēlēto maršrutu un pasākuma scenāriju, kur plānots pasākumu noturēt, gan arī par izmantojamajiem

²⁸⁵ Laika ainas vēlēšanu drudzī. *Jaunākās ziņas*, 1920, 16. aprīlis, 4.lpp.

²⁸⁶ Vēlēšanu ainas pēdējā brīdī. *Jaunākās ziņas*, 1920, 17. aprīlis, 5.lpp.

²⁸⁷ Par ko mums balsot? *Jaunākās Ziņas*. 1922, 7. oktobris, 2.lpp.

²⁸⁸ Приказ префекта о выборныхъ аФишахъ. *Сегодня*. 1922, 16. septembris, 5.lpp.

²⁸⁹ Latvijas Satversmes sapulce. *Valdības vēstnesis*, 1921, 9. maijs, 1.lpp.

plakātiem demonstrācijā. Tāda bija plakātu saukļu saskaņošana 1922. gadā²⁹⁰, kad uz plakātiem pieļāva 17 dažādus lozungus, piemēram, „Nost reakciju, lai valda miers!”, „Karš karam! Lai dzīvo tautu starptautiskā solidaritāte!”, „Bez cīņas nav uzvaras!”, „Strādnieki, iestājaties Latvijas Zociāldemokrātiskā Strādnieku Partijā!”, „Darbu un maizi bezdarbniekiem!”²⁹¹ u.c. Ar katru gadu plakātu skaits arī šādās demonstrācijās pieauga. 1928. gada 1. maija demonstrācijā izmantošanas atļauju saņēma jau 45 dažādi plakāti vairākās valodās (latviešu, krievu, vācu, poļu, ebreju)²⁹². Tas apliecina plakāta pielietošanas intensitātes pieaugumu, kas bija raksturīgs jau nākamajam plakāta attīstības posmam. Šeit gan jāmin, ka demonstrācijās pārsvarā izmantoja vienkāršus teksta plakātus.

Nākamā posma sākumu politiskā plakāta attīstībā iezīmēja Rīgas domes vēlēšanas 1925. gada martā un 2. Saeimas vēlēšanas tā paša gada oktobrī, kad politiskā plakāta nozīme ievērojami pieauga un palielinājās politiskās kaislības ap šo aģitācijas veidu. Plakāta nozīmes pieaugums un tā daudz apjomīgākā dominēšana publiskajā telpā ir redzama līdz ar uzmanības pieaugumu presē, kas publicēja daudz vairāk rakstus un ziņas par dažādiem gadījumiem un novērojumiem saistībā ar plakātu kampaņām un to izvietojumu publiskās vietās. Jau 1925. gada 24. februāra „Policijas Vēstnesis”²⁹³ ziņoja par cīņu ap plakātu izlīmēšanu, kur novērots, ka plakātu līmētājus un izdalītājus aizskar darba laikā.

Presē atspoguļojās informācija arī par vietām, kur plakātus izlīmēja. Kopumā parādās tendence, ka plakātu izlīmēšana notika pietiekoši patvaļīgi, katrai politiskajai partijai izlemjot par vietām, kas, viņuprāt, varētu būt pamanāmas. Šajā laikā nerespektēja privātpašumu attiecībā uz plakātu izvietojumu, turklāt bija atļauts plakātus bez maksas izvietot valstij piederošā īpašumā. Rīgas Dome pat īpaši izdeva noteikumus, kas atļāva 1925. gada domes vēlēšanu laikā plakātus līmēt uz pilsētai piederošām ēkām un sētām. Plakātu daudzums pastiprinājās uz Saeimas vēlēšanām 1925. gadā. To labi raksturo kāds citāts no „Latvijas Kareivja” 1925. gada 30. septembra numura „Sapulce pie sapulces, plakate pie plakates ar visraibākiem izlīmējumiem, numuriem un uzsaukumiem. Kāds kareivis reiz izteicās „gluži kā cirkū...”²⁹⁴

Jaunus apmērus politisko plakātu izmantošanā publiskajā telpā partijas sasniedza 1928. gadā trešo Saeimas vēlēšanu laikā, kad aktivitāte plakātu izlīmēšanā daudzrādījās, turklāt bija novērojama jauna parādība – savstarpējās partiju konkurences ietvaros, plakātu līmētāji ne vien savus plakātus līmēja virsū citu partiju uzsaukumiem, bet arī aktīvi iesaistījās citu partiju plakātu plēšanas pasākumos. Daudzkārt parādās liecības, ka naktī Rīga pirms vēlēšanām pārvērtās

²⁹⁰ LVVA, 3724.f., 1.apr., 11732.l., 9. lpp.

²⁹¹ LVVA, 3724.f., 1.apr., 11732.l., 10. lpp.

²⁹² LVVA, 3235.f., 1/6.apr., 479.l., 55. lpp.

²⁹³ Traucēta vēlēšanu aģitācija. *Policijas Vēstnesis*. 1925, 24. februāris, 2. lpp.

²⁹⁴ Vēlēšanu drudzī. *Latvijas Kareivis*, 1925, 30. septembris, 1. lpp.

atsevišķu politisko partiju atbalstītāju grupu savstarpējā konkurencē par labāko vietu plakātu izlīmēšanai. Labs šīs situācijas raksturotājs ir kāds feļetons, kas publicēts pēc vēlēšanām 1928. gada 6. oktobrī: „Savādi jautras naktis nupat piedzīvoja Rīga. Centrā, nomalēs, ielās un laukumos kļīst nemierīgi gari klīsterpodiem rokās un plakātu šūkšņiem padusēs. Noskatījuši izdevīgu vietu un laiku tie klūp viens otram plecos un smērē un līmē vai trīs stāvu augstumā. Vai tur žogs, vai siena, prefektūra vai ministrija – siež tik virsū, un ja nav vairs brīvas vietas – klīsterē pretinieka sarakstiem virsū.”²⁹⁵

Informāciju par vietām, kur patvaļīgi izlīmēja plakātus, sniedz „Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis”, ziņojot par prefektu sanākumi Rīgā: „Aprīņķu priekšnieki un prefekti aizrādīja, ka ļoti bieži plakātu un vēlēšanu uzsaukumu izlīmētāji izvēloties plakātu izlīmēšanai nepiederošas vietas, bijuši pat gadījumi, kad plakāti uzlīmēti uz logiem un dažu namu sienas tā nolīmētas ar plakātiem, ka bijušas par jaunu jāpārkrāso.”²⁹⁶ Šī sanāksme ievadīja sarunas par jaunu tiesisku regulējumu plakātu izvietošanas jautājumos.

LSDSP sevis popularizēšanā plakātus izmantoja vēl radošāk, proti, pat ar LSDSP CK rīkojumu 1928. gadā noteikts, ka visiem „SSS”²⁹⁷ biedriem jeb „biedriem-velosipēdistiem”, kā tos dēvēja partijas vadība, visos pagastos, kur ir šīs organizācijas nodaļa, bija jāorganizē propagandas braucieni ar velosipēdiem, izrotājot tos ar „SSS” karodziņiem un mazajiem Nr. 3 plakātiem.²⁹⁸ Līdzīgi pasākumi bija lielāko pilsētu ielās, kur velosipēdistu vietā stājās reklāmas auto, izdekorēti ar plakātiem.²⁹⁹

Daudz brīvāk un līdz ar to arī vairāk iespējas savus aģitācijas plakātus izvietot bija nomaļākos rajonos, kur kontrole nebija tik liela. Par to liecina arī raksti presē, kas vērtē priekšvēlēšanu cīņas. Piemēram, „Iekšlietu Ministrijas Vēstnesī” ir raksts, kur teikts: „Izrādās, ka goda prāts un tīrības sajūta nav vienīgās lietas, kas Saeimas vēlēšanu aģitācijā ir pazaudētas. Pastaigājiet tikai pa Rīgas, sevišķi nomaļu ielām, un Jūs redzēsiet kādas partijas un grupas ir pazaudējušas arī — likumības un taisnības un savu līdzcilvēku uzskatu cieņas sajūtu.”³⁰⁰

Radoši plakātu izvietošanā cilvēkiem redzamā vietā 4. Saeimas priekšvēlēšanu laikā piegāja vācu partija, kura savus vēlēšanu plakātus „pieskrūvēja” pie Vērmanparka kokiem. Turklāt viņu gatavotie plakāti bija izgatavoti no stingra materiāla, lai tos varētu lietot atkārtoti. Presē parādās arī interesanta ziņa par kādu misēkli, kas bija gadījies vācu partijai. Ņemot vērā, ka

²⁹⁵ Sīkais feļetons. *Latvijas Kareivis*, 1925, 6. oktobris, 2.lpp.

²⁹⁶ Aprīņķa priekšnieku un prefektu sanāksme Iekšlietu ministrijā 18.jūnijā. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1928, 20. jūnijs, 3.lpp.

²⁹⁷ LSDSP veidota jauniešu organizācija “Strādnieku Sports un Sargs”.

²⁹⁸ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 106.lpp.

²⁹⁹ LVVA, 3017.f.1.apr.519.l.(LSDSP, 1931.gada Saeimas aģitācijas materiāli), 3.lp.

³⁰⁰ 4. Saeimas vēlēšanu aģitācijas triki, skandāli un noziedzības. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, 6. oktobris, 8.lpp.

Vērmanparks koku aplīmēšana nebija atļauta, šis darbs tika darīts naktī un liela steigā, kas noveda pie situācijas, kad liela daļa no aģitācijas plakātiem bija piestiprināti pie kokiem ar kājām gaisā.

Kopumā Latvijas likumdošana paredzēja, ka Saeimas un pašvaldību vēlēšanu plakātu izvietošana ir bez maksas atļautajās vietās, tomēr, ņemot vērā tagadējā Brīvības pieminekļa vietas popularitāti plakātu līmētāju vidū, radoši situācijas izmantošanā piegāja Brīvības pieminekļa celtniecības komiteja, kas 1931. gada Saeimas vēlēšanu priekšvakarā paziņoja, ka tā izdod organizācijām, uzņēmējiem un firmām vietas afišu, uzsaukumu un plakātu uzlīmēšanai vai uzkrāsošanai, aprēķinot par to līdz 25 Ls par katru kvadrātmetru mēnesī, ienākums no afišu izlīmēšanas vietu abonentiem novirzot Brīvības pieminekļa fondā.³⁰¹

Ņemot vērā pieredzi no 3. Saeimas vēlēšanām, 1929. gada janvārī izstrādāja atsevišķus noteikumus par atklātiem izziņojumiem, kas noteica kārtību, kur drīkst izvietot dažādus izziņojumus, t. sk., plakātus, kā arī noteica dažādus sodus par šo noteikumu neievērošanu. Noteikumi paredzēja, ka plakātus nedrīkst izvietot uz kustamas vai nekustamas mantas bez tā īpašnieka atļaujas. Pilsētās plakātus varēja izvietot uz pašvaldību īpašuma, ja to ir atļāvusi pilsētas valde. Tāpat noteikumi paredzēja sodu par citu partiju plakātu noplēšanu un bojāšanu, ja tie bijuši izvietoti atļautā vietā. Par neatļautā vietā izvietotu plakātu noplēšanu sods nebija paredzēts.

Tomēr neskatoties uz šo noteikumu apstiprināšanu, kaislības ap politisko plakātu izlīmēšanu publiskās vietās tikai pieauga 1931. gadā gan pašvaldību vēlēšanu laikā martā, bet īpaši Saeimas vēlēšanu laikā oktobrī. Apliecinājumu tam, ka 1931. gada Rīgas domes vēlēšanas radīja vēl nebijušu plakātu daudzuma izlīmēšanu Rīgas ielās, sniedz raksts Latvijas Kareivī: „Tik skaļa un neatlaidīga reklamēšanās, kā šogad, Rīgā iepriekšējās reizēs netika novērota. Mītiņi, mītiņi-koncerti, mītiņi ar tēju un dejām! Plakāti, plakāti un bez gala plakāti... ar visrožainākajiem solījumiem un pretinieku zākājumiem.”³⁰²

„Sociāldemokrāts” regulāri ziņoja par piefiksētajiem gadījumiem, kad tika plēsti vai pārlīmēti LSDSP vēlēšanu plakāti. Apvainoti šajos nodarījumos tika gan aizsargi³⁰³, gan Nacionālās apvienības atbalstītāji³⁰⁴, gan Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku un saimnieciskā centra pārstāvji³⁰⁵, gan arī Demokrātiskais centrs³⁰⁶.

Cīņas ap plakātiem atbalsojās arī Saeimā, kur plakātu izvietošanas pārkāpumu jautājumus dienas kārtībā regulāri uzturēja LSDSP un citas kreisās partijas. Vislielākās kaislības risinājās ap bijušā Pētera I pieminekļa pakāji, kur regulāri 1931. gadā notika sadursmes plakātu līmētāju starpā.

³⁰¹ Kura partija būs vispatriotiskākā? *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, 28. augusts, 1.lpp.

³⁰² Rīdzinieku rosība jaunos saimniekus vēlot. *Latvijas Kareivis*, 1929, 29. marts, 3.lpp.

³⁰³ Aizsargi nr.3 plakātu plēsēji. *Sociāldemokrāts*, 1. oktobris, 4.lpp.

³⁰⁴ Policists ar bergistu plakātiem aplīmē nr.3. *Sociāldemokrāts*, 1931, 1. oktobris, 4.lpp.

³⁰⁵ Notverti plakātu nr.3 pārlīmētāji. *Sociāldemokrāts*, 1931., 24. septembris, 2.lpp.

³⁰⁶ Demcentristi slepkavo strādniekus. *Sociāldemokrāts*, 1931, Nr.223, 2.lpp.

Tikpat izplatīta parādība bija lielo Rīgas ielu augsto žogu aplīmēšana, no kurām īpaši atzīmējama Brīvības iela, Pulkveža Brieža iela, Hanzas, Bruņinieku un Kr. Barona iela.

Visvairāk sadursmēs plakātu līmēšanas un plēšanas laikā iekļuvuši sociāldemokrāti. Presē dažādos aprakstos par sadursmēm, praktiski visur kā daļa no konflikta parādās sociāldemokrātu organizētā biedrība „SSS”. Jāatzīmē, ka sociāldemokrātu „SSS” nebija vienīgā kādas partijas organizācija, kas piedalījās plakātu līmēšanas cīņā. Tādas bija noorganizētas partijai „Demokrātiskais centrs”, „Strādniecības un darba zemniecības sarakstam”, kā arī „Nacionālās apvienības” plakātu nosargāšanai³⁰⁷. LSDSP arhīva dokumentos ir saglabājušās liecības par samaksu, kas tika izsniegta par nakts dežūrām plakātu sargāšanai Rīgas domes priekšvēlēšanu laikā. Dažiem maksāja 0.62 Ls par dežūru, bet dažiem 0.30 Ls par dežūru³⁰⁸, turklāt šajās dežūrās piedalījās gan sievietes, gan vīrieši. Samaksa pa dzimumiem neatšķīrās, to acīmredzot motivēja citi kritēriji.

Priekšvēlēšanu laikā Saeimas sēdēs, īpaši tajās, kurās tika vērtēts Iekšlietu ministrijas budžets, ļoti bieži skatīja jautājumus par vienas vai otras partijas vēlēšanu plakātu plēšanas gadījumiem. Pārsvārā šīs diskusijas uzsāka B. Kalniņš no sociāldemokrātiem. Visbiežākie pārmetumi no viņa puses bija policijas bezdarbība sociāldemokrātu plakātu noplēšanas gadījumos, apgalvojot, ka neviens policists nav centies aizturēt vai sodīt plakātu plēsējus. Sociāldemokrātu uztraukumu par viņu plakātu noplēšanu, kā arī atsevišķu policistu politisko ieinteresētību pārkāpumu neregistrēšanā un nesodīšanā, atsevišķos gadījumos pat atbalstīšanā, apliecina arī arhīva dokumenti. Sociāldemokrāti ļoti aktīvi centās rosināt izmeklēšanu uzsākšanu un vainīgo sodīšanu par plakātu noplēšanu. Biedriem un reģionālajām nodaļām uzdeva ziņot par plakātu noplēsējiem, kā arī nodrošināt liecinieku fiksēšanu šim nodarījumam³⁰⁹, lai varētu iesniegt pamatotu sūdzību policijā.

Visvairāk gadījumu, par ko LSDSP iesniedz oficiālas vēstules prefektūrai, kurās min dažādus piefiksētos gadījumus, bija 1928. un 1931. gada vēlēšanu laikā. LSDSP savās vēstulēs norāda ne tikai uz privātpersonām, kas patvaļīgi noplēš sociāldemokrātu plakātus³¹⁰, bet arī piemin atsevišķu personu politisko piederību, kas motivē plakātu plēšanu. Piemēram, vienā no gadījumiem norādīts, ka kādas aizsargu nodaļas aizsargs Vaiškevics ir plēsis nost sociāldemokrātu plakātus³¹¹. Citos gadījumos LSDSP rakstīja sūdzības Rīgas prefektam par policijas uzraugu rīcību, kurās norādīja konkrētu policistu vārdus, kas redzēti, plēšot nost atļautā vietā pielīmētos

³⁰⁷ Listenkleberschaft beim Peterdenkmal. *Rigasche Rundschau*, 1931, 20. März, S. 6.; Wieder Zusammenstoss beim Peterdenkmal. *Rigasche Rundschau*, 1931, 27. März, S. 10.

³⁰⁸ LVVA, 3017.f.2.apr.177.l. (Rīgas komitejas algu saraksti, pārskati par aģitācijas izdevumiem Rīgas domes vēlēšanām, locekļu izmaksās, 1931.-1.janv.-1931.g.27.marts), 19.lp.

³⁰⁹ LVVA, 3017.f., 1.apr., 76.l., 54.lpp.

³¹⁰ LVVA, 3017.f., 1.apr., 73c.l., 13.lpp.; LVVA, 3017.f., 1.apr., 536.l., 7.lpp.;

³¹¹ LVVA, 3017.f., 1.apr., 536.l., 3.lpp.

sociāldemokrātu vēlēšanu plakātus³¹². Arī „Sociāldemokrāts” aicināja savus lasītājus ziņot par plakātu plēšanas gadījumiem, iesaistot policiju, lai vainīgos varētu sodīt.³¹³ Atsevišķos gadījumos presē parādās ziņas, ka plakātu plēsēji sodīti ar apcietinājumu uz trīs dienām.³¹⁴

Pakāpeniski sadursmes plakātu līmētāju starpā kļuva arvien asākas un nežēlīgākās, atsevišķos gadījumos beidzoties arī ar revolvera šāvieniem, kuriem gadījās pat upuri. Ļoti bieži par vainīgiem atzina sociāldemokrātus, kuri pirmie visbiežāk aizsāka citu partiju plakātu pārlīmēšanu ar savējiem, vai savu konkurentu plakātu noplēšanu. Vēlāk, kad tas pats tika darīts ar sociāldemokrātu trešo numuru, izcēlās asāki konflikti. Vēl parādījās ziņas, ka šajos konfliktos iesaistījušies arī Nacionālās apvienības plakātu līmētāji.³¹⁵ Par minētajām sadursmēm prese ziņoja sekojošo: „Sadursmes starp plakātu līmētājiem nerimstas. Arī pagājušajā naktī vairāki līmētāji cietuši. Pārdaugavā demokrātiskā centra plakātu līmētājiem [...] piesteigušies 12 strādnieku sportisti. Sadursmē Ķirsis (Demokrātiskais centrs – G. B. – G.) vārīgi piekauts ar pipku, arī Babāns cietis (Demokrātiskais centrs – G. B. – G.). Viņiem atņemti plakāti un klīstera spainis. [...] Bruņinieku ielā 11. saraksta līmētājiem uzbrucis sportists Muriņš.”³¹⁶ Skaļus virsrakstus publicēja „Sociāldemokrāts”, rakstot, ka „Demcentristi slepkavo strādniekus”³¹⁷ vai arī vēršot uzmanību uz Politiskās pārvaldes aģentu rīcību, kuri uzbrūkot kreisās strādniecības saraksta pārstāvjiem ar šaujamočiem³¹⁸.

Kā redzams, aģitācijas kampaņas pavadīja dažādas vardarbības izpausmes, no kurām visnekaitīgākās bija kautiņi partiju plakātu līmētāju starpā. Lielākajai daļai partiju bija speciāli organizētas plakātu līmētāju un sargātāju grupas, kurām tika nodrošināta arī attiecīga samaksa par šo pakalpojumu³¹⁹. Plakātu pārlīmēšanas nopietnība parādījās arī LSDSP iekšējās diskusijās un lēmumos, kas vērsti pret šo parādību. Piemēram, uz 1928. gada Saeimas vēlēšanām LSDSP izveidoja Rīgas rajona vēlēšanu komisiju, no kuras 5 locekļiem viens bija atbildīgs par afišām. Šī locekļa darba pienākumos ietilpa gādāt par to, lai rajonu robežās būtu pietiekoši izlīmēti Saeimas vēlēšanu plakāti un uzsaukumi, kā arī rūpēties, lai plakātus izlīmētu tā, ka nebūtu viegli tos noplēst. Papildus bija jānovēro plakātu noplēšana, lai tos varētu papildināt ar jauniem.³²⁰

Lai arī sociāldemokrātu pārstāvji un SSS biedri regulāri iekūlās konfliktsituācijās, tādu radīšana nebija partijas mērķis. Saistībā ar 1931. gada Rīgas domes vēlēšanām LSDSP CK

³¹² LVVA, 3017.f., 1.apr., 74.l., 49.lpp.

³¹³ Notverti plakātu nr.3 pārlīmētāji. Sociāldemokrāts, 1931., 24. septembris, 2.lpp.

³¹⁴ Saeimas vēlēšanu plakātu plēšanas prāvas Rīgas apgabaltiesā. *Pēdējā Brīdī*, 1932, 5. maijs, 5. lpp.

³¹⁵ Saeimas 17. Aprīļa sēde. *Iekšlietu ministrijas vēstnesis*, 21. aprīlis, 3.lpp.

³¹⁶ Sadursmes starp plakātu līmētājiem nerimstas. *Latvijas Kareivis*, 1931, 27. marts, 3.lpp.

³¹⁷ Demcentristi slepkavo strādniekus. *Sociāldemokrāts*, 1931, 4. oktobris, 2.lpp.

³¹⁸ No politiskās pārvaldes aģentiem sašauts vēlēšanu plakātu izlīmētājs. *Sociāldemokrāts*, 1931.1.okt., 2.lpp.

³¹⁹ LVVA, 3710.f. (Demokrātiskais centrs), 1. apr., 251.l., 4. lpp.; LVVA, 3017.f.2.apr.177.l. (Rīgas komitejas algu saraksti, pārskati par aģitācijas izdevumiem Rīgas domes vēlēšanām, locekļu izmaksās, 1931.-1.janv.-1931.g.27.marts), 19.lp.

³²⁰ LVVA, 3017.f.2.apr.154.l.(Rīgas komiteja. 1928.gada Saeimas vēlēšanu materiāli), 138.lp.

prezidijs vienojās, ka lielus sportistu spēkus nesūtīs uz Pētera pieminekli, lai neizsauktu lielākas sadursmes, kā arī vispār centīsies panākt, lai nenotiktu lielākas un nevajadzīgas sadursmes³²¹. Protams, cits jautājums ir par pašu biedru pašdisciplīnu un partijas vadības rīkojumu ievērošanu. Tomēr partijas līmenī valdīja nostādne, kas aicināja uz izvairīšanos no konfliktiem.

Vēlme noplēst plakātus, kas 1929. gadā³²² tika aizliegta ar likumu, radīja spriedzi partiju starpā. Tāpat spriedzi radīja dažādie incidenti vēlēšanu sapulču laikā, kad tās traucēja politiskie oponenti.³²³ Sociāldemokrāti bieži vien izsauca uz sevi politisko oponentu uguni, jo LSDSP biedriem uzlika par pienākumu apmeklēt politisko konkurentu vēlēšanu sapulces. Biedru uzdevums sapulču laikā bija uzdot dažādus politiskus jautājumus un iesaistīties sapulcēs ar skaļiem starpsaucieniem³²⁴, lai padarītu mazāk ticamu politiskā konkurenta sakāmo. Tādā veidā tika ievāktas ziņas par politisko pretinieku galvenajiem solījumiem vēlētajiem un par teikto attiecībā uz politiskajiem pretiniekiem³²⁵. Tomēr ne vienmēr šāda citu partiju aģitācijas sapulču apmeklēšana beidzās bez starpgadījumiem. Daļa nonāca līdz atklāta spēka lietošanai, ko praktizēja gan labējo, gan kreiso partiju pārstāvji, kā arī atsevišķos gadījumos arī centra partiju atbalstītāji. Bija gadījumi, kad it kā nevainīgie kautiņi pārauga apmaiņā ar revolveru šāvieniem.

Jau pirmais traģiskais notikums saistībā ar aģitācijas kampaņu bija sociāldemokrāta Kārļa Kurzemnieka nogalināšana pirms Satversmes sapulces vēlēšanām 1920. gadā, turklāt vainīgo tā arī neatrada un nenotiesāja. Šis notikums radīja lielu publisko rezonansi. Sociāldemokrāti reaģēja uz šo notikumu ar emocionālu retoriku, ar kuras palīdzību tie centās novelt vainu par noziegumu uz saviem lielākajiem pretiniekiem LZS, norādot, ka tā ar savu nepamatoto LSDSP kritiku ir morāli ir ielikusi šāvējam rokās ieroci.³²⁶ Šis traģiskais notikums patiesībā kļuva par veiksmi sociāldemokrātiem, jo sekmēja partijas iekšējo konsolidāciju, kā arī kalpoja kā papildus vēletāju piesaistīšanas instruments. Tajā pašā gadā tika organizēts arī neveiksmīgs atentāts pret premjeru K. Ulmani, bet atšķirībā no sociāldemokrātiem, LZS neizdevās šo notikumu integrēt savā vēlēšanu kampaņā.

Dažus gadus vēlāk norisinājās vēl viens sensacionāls notikums, kam bija liela rezonanse publiskajā telpā. Tā bija 19 gadu vecā sociāldemokrāta Aleksandra Masaka nogalināšana 1925. gada februārī Rīgas domes priekšvēlēšanu laikā. Jaunieša nāve bija rezultāts ielu sadursmēm starp sociāldemokrātiem un Latvju Nacionālo kluba biedriem, kas no nelielām sadursmēm aģitatoru

³²¹ LVVA, 3017.f.1.apr.49.1. (LSDSP CK sēžu protokoli, 1931.-1933), 27.lp.

³²² Sodu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris, 1.-24.lpp.

³²³ Kurpnieks paliek uzticams saviem amata rīkiem. *Latvijas Kareivis*, 1929, 19. oktobris, 1. lpp.; Либавские выборы и предвыборные беспорядки. *Сегодня*, 1921, 18. janvāris, 4. lpp.; 4.Saeimas vēlēšanu aģitācijas triki, skandāli un noziedzības. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, Nr. 523, 8. lpp.

³²⁴ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 106.lpp.

³²⁵ LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 1.-3.lpp.

³²⁶ Zelče, V. Latvijas Satversmes Sapulces vēlēšanu kampaņa: 1920. marts.... 94.-95. lpp.

(plakātu līmētāju un skrejlapu dalītāju) starpā noveda pie revolveru šāvieniem³²⁷. Kā vainīgo A. Masaka nogalināšanā tiesāja Latvju Nacionālā kluba biedru Edvinu Leimani³²⁸, ļaujot runāt par Latvju Nacionālā kluba atbildību politiskā slepkavībā.

Neskatoties uz šī notikuma traģismu, tas kļuva par vienu no visredzamākajiem sociāldemokrātu pasākumiem, kas ļāva izmantot Masaka nāvi pašvaldību vēlēšanu kampaņā. Sociāldemokrātiem izdevās noorganizēt masu bēres nogalinātajam biedram, kurās piedalījās visi redzamākie sociāldemokrātu līderi. Pat Rainis uzstājās ar runu par godu mirušajam biedram. Aptuvenās aplēses liecina, ka šajās bērēs piedalījās 30 000 – 40 000³²⁹ cilvēki. Ietekmīgais laikraksts “*Jaunākās Ziņas*” pat publicēja fotogrāfijas no bērēm savā izdevumā. Nākamās šāda apjoma bēres tika organizētas tikai Zigfrīdam Meierovicam 1925. gada augustā. A. Masaka nogalināšana bija apliecinājums tam, kā vardarbīgi notikumi var radīt milzīgu emocionālo rezonansi un kļūt par instrumentu politisko mērķu sasniegšanai, balstoties uz upurēšanās ideju.

Ja paskatās, kādu rezonansi politiskie plakāti ieguva mazpilsētās un lauku rajonos, tad jāsaprot, ka šeit politiskais plakāts kā nozīmīga aģitācijas daļa parādījās tikai otrajā plakāta attīstības posmā. Piemēram, Zemgalē tas kļuva redzams, kad „Zemgales Balss” sāka publicēt dažādus atgadījumus saistībā ar politisko aģitāciju uz vēlēšanu laiku. Turklāt vispārējās partiju uzvedības tendences un plakātu izmantošanas kultūra bija ļoti līdzīga kā Rīgā. Jelgavā arī uz 2. Saeimas vēlēšanām novērota plakātu līmēšana neatļautās vietās – uz namu sienām un telegrāfa stabiem bez īpašnieku atļaujas.³³⁰ Īpašus pārmērus izpelnījās sociāldemokrāti, kuru aģitācija bija daudz aktīvāka un arī plakātu lietošana daudz plašāka. Sociāldemokrātu plakātus varēja ieraudzīt uz namu, sētu sienām, kokiem, atēju durvīm, uz braucošas tehnikas³³¹. Turklāt arī Jelgavā 3. Saeimas priekšvēlēšanu laikā bija novērojama aktīva politisko pretinieku plakātu plēšana un pārlīmēšana ar savējiem. Šeit, protams, ņemot vērā „Zemgales Balss” politisko nostāju, kā pārkāpējas tika minētas kreisās partijas, īpaši sociāldemokrāti, kā arī arodnieki, kas plēsa nost ne tikai labējo partiju plakātus, bet arī izrēķinājās savstarpēji.³³² Pārmērus izpelnījās „SSS” biedri, kas pa naktīm aktīvi likvidēja Zemnieku Savienības plakātus.³³³ Līdzīga situācija bija novērojama arī Bauskā, kas, kā raksturoja Zemgales Balss, ir „nonākusi plakātu plūdus”³³⁴.

Nekas būtisks nemainījās arī 1931. gada pašvaldību un Saeimas priekšvēlēšanu laikā. Ir sastopamas ziņas par sociāldemokrātu izdarībām attiecībā uz vēlēšanu plakātu izlīmēšanu

³²⁷ Politisko kaislību asiņainie upuri. *Latvijas Kareivis*, 1925, 17. februāris, 1. lpp.; Nosodāmas sadursmes. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 16. februāris, 4. lpp.

³²⁸ E. Leimani un kopā ar viņu slepkavībā apsūdzēto Otto Freibergu tiesa 1925. gada rudenī attaisnoja.

³²⁹ SSS biedra Aleksandra Masaka apbedīšana. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 23. februāris, 3. lpp.

³³⁰ Noteikumu neievērošana. *Zemgales Balss*, 1925, 28. augusts, 3. lpp.

³³¹ Sociāldemokrāti aģitē uz skursteņiem. *Zemgales Balss*, 1925, 30. septembris, 3. lpp.

³³² Biedri “plūcas”. *Zemgales Balss*, 1928, 23. septembris, 3. lpp.

³³³ Siseņi grauž vēlēšanu plakātus. *Zemgales Balss*, 1928, 30. septembris, 1. lpp.

³³⁴ Bauska plakātu plūdus. *Zemgales Balss*, 1928, 29. septembris, 3. lpp.

visdažādākajās vietās, pat uz baznīcas durvīm, kapu pieminekļiem – nežēlastībā bija kritis J. Čakstes piemineklis.³³⁵ Un arī Jelgavā bija centieni norādīt uz noteikumu neievērošanu, kas beidzās ar dažādu protokolu sastādīšanu par plakātu plēšanu un līmēšanu neatļautās vietās. Tomēr lauku rajonos daudz mazāk plakātu cīņas pavadīja agresija. Atšķirībā no Rīgas Jelgavā nebija novērojama ieroču izmantošana plakātu līmētāju vidū, tomēr nelielas agresijas izpausmes bija arī Jelgavā. Tie pārsvarā bija kautiņi plakātu līmētāju starpā, klīsterpodu atņemšana un atņemto plakātu saplēšana, kurā iesaistīti pārsvarā bija sociāldemokrātu SSS biedri, kā arī atsevišķos gadījumos Demokrātiskā Centra biedri³³⁶.

Līdzīga situācija kā Zemgalē bija novērojama arī Kurzemē, īpaši tās centrā Liepājā. Pirmās ziņas par plakātu noplēšanu Liepājā parādījās 1925. gada Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā, vienā gadījumā norādot, ka „SSS” biedri nekaunīgi aizskar citus plakātu līmētājus³³⁷. Tāpat informēts, ka sods tiek piespriests kādam plakātu plēsējam, nenorādot tā politisko piederību vai simpātijas.³³⁸ Līdzīgas tendences saglabājās arī 1928. gada vēlēšanu laikā. Ziņots, ka, piemēram, SSS biedri izķengā citu partiju plakātus ne tikai tos plēšot, bet arī pārzīmējot virsū 3. ciparu. Vācu 2. saraksts šo aktīvistu rokās kļūst par 3.³³⁹ Nekas būtisks nemainījās arī nākamo vēlēšanu laikā 1931. gadā, kad reģionālā laikraksta „Kurzemes Vārds” slejas rotāja virsraksti, kas atspoguļo aģitācijas gaitu šajā pilsētā. No tādiem minami, piemēram, „Sociālisti terorizē pilsonisko plakātu līmētājus”³⁴⁰ vai „Apcietināti 5 komunisti-namu sienu smērētāji”³⁴¹.

Salīdzinājumā ar „Zemgales Balss” sniegto informāciju par notikumiem Jelgavā, „Kurzemes Vārds” informācijas ziņā par nekārtībām vēlēšanu aģitācijas laikā bija pieticīgāks, šķietami radot iespaidu, ka šajā Latvijas reģionā priekšvēlēšanu cīņas ieņēma mērenāku veidolu. Vēl mazāk informācijas par dažādiem starpgadījumiem ir atrodama laikrakstā „Latgolas Words”. Pirmās ziņas parādījās tikai 1928. gadā, kad „Latgolas Words” ziņoja, ka naktī uz 1. oktobri Bukmuižā un Kaunatā progresisti bija izlīmējuši visas baznīcas durvis un logus ar necienīgiem uzsaukumiem³⁴², neprecizējot, kas tad uz šiem plakātiem bija tik necienīgs. Nākamais gadījums saistībā ar plakātu līmēšanu minēts jau nākamo 1931. gada vēlēšanu kontekstā, norādot, ka Latgalē sevišķu uzbāzību izrāda progresistu pārstāvji, kas ar plakātiem aplīmē visas mājas, sētmales, atejas, tiltus, stabus.³⁴³ Tomēr īpaši jāuzsver, ka par sadursmēm vai savstarpēju kaušanos Latgalē

³³⁵ Sociāldemokrāti aģitē starp mirušiem. *Zemgales Balss*, 1931, 25. marts, 3.lpp.

³³⁶ Demcentristi sakāvušies ar “beidriem”. *Zemgales Balss*, 4.oktobris, 1.lpp.; Siseņu huligānisms. *Zemgales Balss*, 1931, 29.septembris, 4.lpp.

³³⁷ Siseņi meklē kašķi. *Kurzemes Vārds*, 1925, 3. oktobris, 6.lpp.

³³⁸ Pie atbildības tiek saukts Eižens Ķiezis. *Kurzemes Vārds*, 1925, 3. oktobris, 5.lpp.

³³⁹ Šorīt urnās iemet pirmos sarakstus. *Kurzemes Vārds*, 1928, 6. oktobris, 2.lpp.

³⁴⁰ Sociālisti terorizē pilsonisko plakātu līmētājus. *Kurzemes Vārds*, 1931, 25. septembris, 4.lpp.

³⁴¹ Apcietināti 5 komunisti-namu sienu smērētāji. *Kurzemes Vārds*, 1931, Nr. 216, 3.lpp.

³⁴² Progresistu nadorbi Kaunatas baznīcā. *Latgolas Words*, 1928, 3. oktobris, 4.lpp.

³⁴³ Plakātu līmotāju kari. *Latgolas Words*, 1931, 30. septembris, 4.lpp.

nerunāja, kas liek domāt, ka šajā reģionā savstarpējā konkurence bija mazāka, kā arī lauku apvidus specifiskas dēļ sadursmes bija mazāk iespējamās.

Arī Vidzemē tāpat kā pārējos Latvijas reģionos notika plakātu izlīmēšanas un savstarpējās konkurences apkarošanas pasākumi. Par lielo plakātu daudzumu mazpilsētu ielās, piemēram, Valmierā, Gulbenē, Alūksnē reģionālā prese runāja jau, sākot ar 1925. gadu. Attiecībā uz plakātu noplēšanu informācija parādījās tikai par 1931. gada priekšvēlēšanu laiku.³⁴⁴ Plakātu plēšanā bija iesaistīti gan sociāldemokrāti, kā jau visur citur, gan arī atsevišķi tika pieminēti Jaunsaimnieki, kas plēšot nost Zemnieku savienības plakātus.³⁴⁵ Kopumā arī Vidzemē cīņas ap plakātiem, līdzīgi kā citur reģionos, bija mērenas.

Svarīgs ir jautājums par plakātu atstāto iespaidu uz potenciālajiem vēlētajiem, tomēr šeit preses sniegtā informācija ir daudz skopāka. Daudz uzmanības veltīts kaislībām ap plakātiem, satura interpretāciju un vērtējumu ignorējot. Ir tikai atsevišķi raksti, kuros, izklāstot viedokli par aģitācijas gaitu, norādīts, ka „Latvju tauta ir pārāk izglītota un kulturela, lai pietiekoši labi novērtētu šādu aplamu rīcību. Varbūt nekulturālās austrumu zemēs vēl vēlēšanu plakātiem ir kāda svarīga nozīme. Latvijas pilsētu iedzīvotāji arī bez aplipinātām namu sienām zinās par ko jābalso.”³⁴⁶ Tomēr tas, ka plakātam bija nozīme un ka to cilvēki vērtēja pietiekoši augstu apliecina dažādi nelikumīgi starpgadījumi ar plakātu pārdošanu. Tā 1925. gadā iedzīvotājiem pret naudu izplatīja patriotiska satura plakātu, lai vāktu it kā ziedojumus aizsargu organizācijai. Par katru plakātu prasīti 4 Ls un kopējā savāktā summa bijusi 28 345Ls³⁴⁷. Tas parāda, ka šim plakātam bijusi liela atsaucība, ja izdevās šādu naudas summu savākt. Jāatzīmē, ka savākto naudas summu plakātu kampaņas autors piesavinājās, neizmantojot to plakāta sludinātā mērķa īstenošanai.

Kopumā var secināt, ka pirmajā plakātu attīstības periodā tika attīstītas iemaņas plakāta kā politiskās aģitācijas līdzekļa izmantošanā. Savukārt otrais periods raksturojās ar plakātu daudzuma pieaugumu, vardarbības – ielu cīņu pieaugumu plakātu līmētāju starpā, neiecietības pieaugumu pret politisko konkurentu aģitāciju, kā arī likumdošanas radīšanu, lai ierobežotu arvien grūtāk kontrolējamās aģitācijas apjomus. Turklāt šīs tendences sāka izplatīties arī ārpus Rīgas uz mazāk apdzīvotiem rajoniem, tiesa, ar mazāku intensitāti. Visas izdarības saistībā ar vēlēšanu laika aģitāciju rakstura ziņā bija līdzīgas gan pašvaldību, gan parlamenta vēlēšanu laikā. Īpaši asi tas bija novērojams Rīgā, kur aģitācijas apjomi abu tipu vēlēšanās bija praktiski identiski.

³⁴⁴ Vēlēšanu drudzis jau sācies. *Madonas Ziņas*, 1931, 18. septembris, 1.lpp.

³⁴⁵ *Malienas Ziņas*. 1931, 1. oktobris, 5.lpp.

³⁴⁶ Rīgā, 17.martā 1931.g. *Iekšlietu ministrijas vēstnesis*. 1931, 17. marts, 1.lpp.

³⁴⁷ Prāva par sabiedrības ziedojumu. *Latvijas Kareivis*, 1925, 5. decembris.

2.3.2. Autoritārisma periods

Atskatoties uz plakāta kā informācijas izplatītāja un aģitācijas ieroča attīstību pirms 15. maija apvērsuma, var teikt, ka apvērsuma priekšvakarā plakāts Latvijā bija nostiprinājies kā nozīmīgs politiskās aģitācijas instruments. Tūlīt pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma politiskais plakāts kļuva par vienu no ideoloģiskās cīņas ieročiem autoritārā režīma rokās. Plakāts kļuva par valsts pasūtījuma objektu ar mērķtiecīgu tā iepludināšanu publiskajā telpā. Atšķirībā no demokrātijas laika to ne tikai izvietoja ielās, bet arī personiskākā telpā – gan publisko iestāžu ēku iekšienē, gan arī privāto īpašumu telpās. Akcentu plakātu izvietojumā lika tieši uz ēku iekšieni, kur tam ierādīja goda vietu. Par propagandu atbildīgais sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš savos memuāros, runājot par informācijas darbu ar sabiedrību, piemin plakātus ar to saukļiem kā izvietotus tikai ēku iekšienē³⁴⁸. Tāpat plakāta izvietojšana vairs nesaskārās ar citu politisko nostāju konkurenci, kā tas bija demokrātiskās valsts iekārtas laikā.

Viens no mehānismiem, kā īstenoja plakātu izvietojšanu, bija ar pašvaldību un dažādu citu iestāžu palīdzību. Atbildīgā iestāde nodrošināja plakātu izplatīšanu. Plakātus nosūtīja lauku un pilsētu pašvaldībām, skolām, Latvijas Universitātei, aizsargu nodaļām, ministrijām u.c. Jānorāda, ka valdības rekomendācijas par plakātu izvietojšanu godprātīgi pildīja, par ko liecina informācija presē. Viens no rekomendāciju pildīšanas piemēriem bija Dzelzceļa virsvalde, kuras ēkas tika izdekorētas ar Ulmaņa izteicieniem un valstsvīru portretiem plakātu veidā.³⁴⁹ Tāpat šīs rekomendācijas izpildīja arī Latvijas Universitātē, kuras gaitenšus izdekorēja ar Ulmaņa izteicieniem, kam studentus vajadzēja motivēt cītīgāk mācīties.³⁵⁰

Kā liecina arhīvu materiāli, tad iniciatīva plakātu izlīmēšanā nāca arī no pašām pašvaldībām un valsts iestādēm. Jau 1934. gada rudenī plakātu pieprasījumi nāk, piemēram, no Siguldas kājnieku pulka komandiera³⁵¹, Krāslavas ģimnāzijas³⁵², Laizānu valsts kurlmēmo skolas³⁵³, kā arī no Slimokases³⁵⁴. Iestāžu spektrs bija ļoti plašs, aptverot ne tikai skolas, kas bija viens no lielākajiem plakātu patērētājiem, bet arī rūpnīcas, grāmatnīcas, atsevišķas ministrijas un dažādas pašvaldības. Visas šīs iestādes plakātus lūdza piegādāt tām vairākos eksemplāros, lai nodrošinātu plakātu klātesamību iestāžu telpās, kā arī to padotības iestādēs. Pieprasīto plakātu skaits svārstījās no 10 – 50 eksemplāriem atkarībā no katras iestādes vēlmēm. Līdz ar to plakātu izplatīšanas mehānisms bija divpusējs – no vienas puses to veica attiecīgā propagandas iestāde, savukārt no otras puses procesu papildināja katras institūcijas pašiniciatīva.

³⁴⁸ Bērziņš, A. *Labie gadi...* 228.lpp.

³⁴⁹ Dzelzceļa virsvalde uzpošas. *Rīts*, 1934, 25. septembris, 7.lpp.

³⁵⁰ Propagandas plakāti Latvijas Universitātē. *Students*, 1934, 28. septembris, 6. lpp.

³⁵¹ LVVA, 3758.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski – kulturālais departaments), 1.apr., 561.lieta (Sarakste ar laikrakstu redaktoriem un privātpersonām par iespieddarbiem, sarīkojumu brīvkaršu izsniegšanu u.c.), 8.lpp.

³⁵² Turpat, 9.lpp.

³⁵³ Turpat, 46.lpp.

³⁵⁴ Turpat, 98.lpp.

Nozīmīgs ir fakts, ka lielākā daļa plakātu pieprasījumu bija ļoti konkrēti, nosaucot precīzus plakātus, kādus tās vēlētos saņemt. Visvairāk pieprasīti bija mazie plakāti, uz kuriem atveidoti tikai izteicieni un norādes, dekorētas ar latviešu etnogrāfiskajiem rakstiem. Pastāvēja vairāki varianti, kā iedzīvotāji šos izteicienus dēvēja – valstiskie izteicieni, patriotiskie izteicieni, simboliskie izteicieni, kā arī norādījumi. Tas, ka plakātu pieprasītājiem bija ļoti konkrētas vēlmes attiecībā uz saņemamajiem plakātiem, apliecina šo plakātu un tajos ietverto ideju nostiprināšanos publiskajā telpā, radot sev pieprasījumu, kuru nevajadzēja kontrolēt no augšas. Tāpat tas noveda pie situācijas, kad konkrētai auditorijai paši šīs auditorijas labākie pazinēji atlasīja tai vispiemērotākos un aktuālākos plakātus, sekmējot varas iestāžu propagandas centienus.

Interesantas bija dažu iestāžu vadītāju izteiktās vēlmes attiecībā uz plakātiem, pat norādot krāsu gammu, kādā vēlētos saņemt plakātus. Piemēram, Finanšu ministrijas Ventspils apriņķa nodokļa inspektors prasīja plakātus zaļganos, dzeltenos un gaiši brūnos iespaidumos, lai tie labāk piestāvētu pie iestādes sienām.³⁵⁵ Šis fakts liek uzdot jautājumu, kāda bija motivācija plakātu iegūšanai? Lielākoties pieprasījumos atrodamie iemesli, kādam mērķim plakāti tiks izlietoti, ir vienkārši estētiski, norādot, ka saņemtie plakāti tiks izmantoti ēku iekšienes izdaiļošanai un izdekorēšanai³⁵⁶. Īpaši aktuāli šādi dekorēšanas pieprasījumi kļuva, tuvojoties 15. maijam un 18. novembrim, kad bija jāpilda par svētku norisi atbildīgo institūciju norādījumi par telpu dekorēšanu atbilstoši attiecīgo svētku garam. Retos gadījumos parādās apgalvojumi, ka plakātus izmantos kā „valstiskas audzināšanas palīglīdzekli”³⁵⁷, izvietojot tos skolu telpās, vai arī, ka šie izteicieni „mācīs mums īstu, skaidru un patiesu atziņu un dzīves skaidrību [...] mēs patiesi jutīsim, ka arī mēs esam daļa no lielās tautas saimes”³⁵⁸. Šādi patētiski apgalvojumi bija retums, līdz ar to piesliešanās ideoloģisko frāžu būtībai bija vairāk formāla.

Atšķirībā no parlamentārisma laika vēlēšanu plakātiem, kas vairumā gadījumu tika uzverti kā īslaicīgi funkcionējoši papīra gabali bez īpašas ilglaicīgas nozīmes, līdz ar to izturēšanās pret tiem bija pavirša, autoritārā režīma laika plakātiem piešķīra kvalitatīvi augstāku vērtību. Attieksmei no iestāžu puses, kur šie plakāti tika izvietoti vajadzēja būt ar pietāti kā pret īstiem mākslas darbiem. Pat visvienkāršākos izteicienus, kuros nebija nekas vairāk par tekstu, bija jāierāmē un jānovieto aiz stikla³⁵⁹, tādā veidā ierādot tiem ļoti būtisku vietu telpu interjerā. Arī lielformāta krāsainajiem plakātiem, piemēram, svētku laikā vajadzēja atrasties skatlogos – tātad daudz prominentākā vietā nekā parastajam vēlēšanu plakātam vai uzsaukumam, kas varēja būt pielīmēts pat uz publiskās atejas durvīm.

³⁵⁵ LVVA, 3758.f., 1.apr., 582.l., 70.lpp.

³⁵⁶ LVVA, 3758.f., 1.apr., 250.l., 60.lpp.; LVVA, 3758.f., 1.apr., 582.l., 94.lpp.; LVVA, 3758.f., 1.apr., 582.l., 211.lpp. u.c.

³⁵⁷ LVVA, 3758.f., 1.apr., 569.l., 36.lpp.

³⁵⁸ LVVA, 3758.f., 1.apr., 590.l., 98.lpp.

³⁵⁹ LVVA, 3758.f., 1.apr., 586.l., 162.lpp.; LVVA, 3758.f., 1.apr., 567.l., 40.lpp.

Interesants ir apstākļi, ka režīms saviem plakātiem nenoteica īpašas privilēģijas attiecībā uz to izvietošanas praksi. Ja plakātu bija nodomāts izvietot pilsētai vai kādai sabiedriskai organizācijai piederošā īpašumā, tie pakļāvās vispārējiem izvietošanas un attiecīgas samaksas noteikumiem. To apliecina, piemēram, Iekšlietu ministrijas sūtītie lūgumi Brīvības pieminekļa celtniecības fondam, ar lūgumu atļaut uz sētas apkārt būvlaukumam izvietot „Atdzimšanas dziesmas” plakātus³⁶⁰, kā arī lūgumi Rīgas pilsētas valdes nekustamo īpašumu nodaļai atļaut šos pašus „Atdzimšanas dziesmas” plakātus izvietot pie pilsētai piederošām ēkām³⁶¹. Līdzīgi ir ar gatavošanos svētkiem, kad Sabiedriski kulturālais departaments sāka organizēt pilsētas dekorēšanu, meklējot piemērotas vietas plakātu izvietošanai. Sabiedrisko lietu ministrija neizmantoja savas autoritatīvās iespējas darboties bez jebkādiem ierobežojumiem attiecībā uz ielas objektu izmantošanu. Viena no Rīgas centrālajām un svarīgākajām vietām bija topošā Brīvības pieminekļa apkaime, kurā ikdienā atradās vairāku uzņēmumu reklāmas. Tuvojoties svētkiem, ministrijas atbildīgais departaments vērsās ar lūgumu pie dažādu firmu pārstāvjiem, kuru reklāmas šajā vietā bija izvietotas, lai saņemtu atļauju reklāmu vietā izvietot svētku plakātus³⁶².

Iepriekš minēto duālo pieeju plakātu izplatīšanā piemēroja arī attiecībā uz plakātu samaksu. Bija plakātu sērijas, kuras izdalīja bez maksas, par ko liecina ziņas par šo procesu presē. Laikrakstā „Rīts”, piemēram, iekļauta informācija, ka „Iekšlietu ministrijas propagandas daļa izsūtīs pa visu Latviju, skolām, sabiedriskām ēkām un iestādēm nacionālos plakātus, uz plakātiem zīmēti Ulmaņa izteicieni un nacionālistiski domu graudi.”³⁶³ Par brīvu izplatīja dažādu svētku plakātus - tautas vienības svētku plakātus, kā arī 18. novembra svinībām paredzētos plakātus. Tomēr bija arī plakātu sērijas, kuru plakātu izplatīšanu īstenoja pret samaksu. 1934. gadā, kad aktuāls bija Brīvības pieminekļa celtniecības jautājums, režīma radītos plakātus izmantoja papildus finansējuma iegūšanai, novirzot to Brīvības pieminekļa celtniecības fondam. To daļēji īstenoja ar pašvaldību atbalstu. Piemēram, Daugavpils prefektūra šim fondam 1934. gada oktobrī nodrošināja 104 Ls ar Informācijas un propagandas pārvaldes nosūtīto plakātu izdalīšanu privātpersonām pret ziedojumiem, kas vairumā gadījumu bija veikalu īpašnieki.³⁶⁴ Arī Rīgā ziedoja dažādi uzņēmumi – veikali, firma „Ērenpreiss”, benzīna automāti, avīžu kioski, mūzikas un apavu darbnīcas, grāmatu veikali. Ziedojumi svārstījās no 50 santīmiem līdz 3 latiem.³⁶⁵

Pret samaksu izplatīja arī portretus ar valsts darbiniekiem, kuri maksāja 5 Ls gabalā. Šos plakātus rekomendēja valsts un pašvaldību iestādēm, firmām un veikaliem.³⁶⁶ Tāpat par plakātu

³⁶⁰ LVVA, 3758.f., 1.apr., 200.l., 174.lpp.

³⁶¹ LVVA, 3758.f., 1.apr., 200.l., 175.lpp.

³⁶² LVVA, 3758.f., 1.apr., 195.l., 334.-335.lpp.

³⁶³ Nacionālisma propaganda. *Rīts*, 1934, 7. septembris, 7.lpp.

³⁶⁴ LVVA, 3758.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski – kulturālais departaments), 1.apr., 562.lieta (Sarakste ar laikrakstu redaktoriem un privātpersonām par iespieddarbiem, sarīkojumu brīvkaršu izsniegšanu u.c.), 54. lp.

³⁶⁵ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 46.lp.

³⁶⁶ Kara invalīdu savienība. *Rīts*, 1934, 11. novembris, 2.lpp.

pārdošanu Iekšlietu ministrija saņēma iekasēto naudu no pašām tipogrāfijām, kas plakātus bija drukājušas. Turklāt liekas, ka no tipogrāfijām kopumā ienākumi bija diezgan lieli, par pusgadu no katras tipogrāfijas saņemot apmēram 70 - 90 Ls³⁶⁷.

Vislielākos ieņēmumus deva P.Mantnieka kartogrāfijas institūts, pārdodot propagandas plakātus. 1935. gada pirmajā pusē tas iekasēja 643.90 Ls no plakātu pārdošanas³⁶⁸. Pats P. Mantnieks paturēja 40% no pārdotā kā komisijas maksu, bet atlikušo summu atgriezta Informācijas un propagandas daļai.³⁶⁹ P. Mantnieks 1935.gadā tirgojās ar 27 dažādiem plakātiem, par kuriem prasītā maksa bija atšķirīga. Pārdošanas cenas bija lielākoties 0.20 Ls, nākamā visbiežāk izplatītā cena bija 0.35 Ls. Pastāvēja arī izņēmumi attiecībā uz plakātu cenu, kur vienam plakātam cena bija 0.40 Ls, bet vēl vienam 0.10 Ls.³⁷⁰ Par 40 santīmiem tirgoja N. Puzirevska plakātu „Zemkopībā ir mūsu spēks un stiprums” (26. pielikums), bet par mazo summu 10 santīmiem K. Krauzes plakātu „Uzticība vadonim – tautas spēks”³⁷¹. Izmērs šiem plakātiem bija atšķirīgs – dārgākais bija lielāks, bet lētākais mazāks. Tomēr, ja pavērtē pārējo plakātu cenas un izmēra saistību, tad jāsecina, ka formāts nebija izšķirošais faktors pārdošanas cenas noteikšanā.

Ja aplūko nopirkto plakātu skaitu, tad cilvēki 1935. gadā visvairāk pirka Pladera plakātu „Mēs esam viena tauta mums viena sirds un tēvuzeme” – pavisam 155 eksemplārus pusgada laikā. Nākamais populārākais plakāts bija N. Strunkes „Latvijas vārds – svēts vārds” (129. pielikums), kas pārdots 151 eksemplārā. Vēl no plakātiem, kuru pārdošanas apjoms pārsniedza 100 eksemplārus minami U. Skulmes plakāts „Strādāsim tā, lai mēs būtu cienīgi dzīvot atjaunotā Latvijā”, N. Strunkes „Katrs savā darbā, bet visi valsts darbā”, J. A. Liberta „Latvijai jābūt latviešu valstij” (130.pielikums). Vismazāk pārdotie ir N. Puzirevska plakāts „Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs vai zemkopis, vai strādnieks vai arī amatnieks vai skolotie ļaudis” (27.pielikums), kas maksāja 0.25 Ls, bet pārdots tikai 16 eksemplāros. Vēl no tādiem „neejošiem” plakātiem, kas pārdoti apmēram 40 eksemplāros, minami J. A. Liberta teksta plakāti „Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs vai zemkopis vai strādnieks vai arī amatnieks vai skolotie ļaudis” un „Mēs gribam panākt tautas un valsts saimniecisko, finansiālo, politisko, kulturālu un nacionālu atbrīvošanu un atdzimšanu”³⁷² (131. pielikums), kas abi tirgoti par 0.20 Ls gabalā.

Šie plakātu pārdošanas rādītāji atspoguļo populārākās tēmas, par ko cilvēki bija gatavi maksāt naudu. Visvairāk pirkti plakāti, kuros bija uzsvērts latviskums un patriotisms. Savukārt plakāti, kas uzsvēra, piemēram, zemniecības nozīmi, dažādo sabiedrības grupu lomu valstī, vai apgalvojumus par valsts ekonomisko izaugsmi plašu atzinību neizpelnījās.

³⁶⁷ LVVA, 3758.f., 1.apr., 195.l., 227., 272., 308.lp.

³⁶⁸ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 47.lp.

³⁶⁹ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 58.lp.

³⁷⁰ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 48.lp.

³⁷¹ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 47.-48.lp.

³⁷² LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 47.-48.lp.

Naudas iegūšanas nolūkam veidoja Uzvaras laukuma celtniecības fonda loterijas plakātus. Ienākumus, kas tika iegūti no loterijas plakātu pārdošanas, novirzīja Uzvaras laukuma būvniecībai. Ņemot vērā, ka Uzvaras laukumam tika piešķirts vistautas būves statuss, tad dalību tā tapšanā ar ziedojumiem pozicionēja kā katra pilsoņa pienākumu – ziedošana kļuva par mobilizējošu kustību varas atbalstam.³⁷³ Piemēram, 1938. gada 5. aprīlī Loterijas Bankā iemaksāti 31,80 Ls, ko ziedojuši gan privātpersonas, gan uzņēmumi. Ziedojumu summas šajā gadījumā svārstījās no 30 santīmiem līdz 5 latiem³⁷⁴. Uzvaras laukuma būvniecības loterijas plakāts kļuva par daļu no mobilizāciju veicinošu pasākumu kopuma, līdz ar to būtisks bija tā mākslinieciskais izpildījums un ideoloģiskais vēstījums.

Kopumā attiecībā uz autoritārā režīma plakāta izmantošanas praksi jānorāda, ka, lai arī tam ierādīja būtisku lomu režīma ideoloģijas pamatnostādņu propagandēšanā, tā izvietošana publiskajā telpā netika stingri kontrolēta. Par propagandu atbildīgā iestāde veidoja plakātus, bet to izvietošana publiskās vietās vairāk atstāja pašu valsts iestāžu un privātpersonu iniciatīvas ziņā. Plakātu piedāvāšana par samaksu liecināja par šī propagandas instrumenta izmantošanas atstāšanu tirgus likumu varā, pašai sabiedrībai ļaujot izvēlēties tīkamākos darbus gan formas, gan satura ziņā. Arī attiecībā uz publisko plakāta izvietošanas telpu tas iesaistījās konkurences cīņā ar reklāmas plakātiem.

Kopumā, vērtējot gan parlamentārā perioda, gan autoritārā režīma plakātu veidošanas un izmantošanas īpatnības, jānorāda, ka abi šie plakātu tipi bez tā, ka tie funkcionēja dažādās politiskās vidēs, atšķīrās vairākos veidos. Pirmkārt, saturiskā ziņā vēlēšanu plakātam nācās saskarties ar sīvu konkurenci, kas izpalika autoritārā režīma plakātiem, otrkārt, publiskās telpas apdzīvošanas ziņā, autoritārā režīma plakāts ieguva „mākslas darba” statusu neatkarīgi no tā patiesās mākslinieciskās vērtības, kas īpaši uzsvērts ar goda vietas ierādīšanu tam telpu iekšienē. Treškārt, autoritārā režīma plakāts ieguva sev vēl vienu papildus funkciju, kas bija neiedomājama vēlēšanu plakātam, proti, tas kļuva par tirdzniecības vienību, gādājot peļņu tā veidotājiem. Režīmam izdevās plakātu pārvērst no publiskās vides traucēkļa par iekārojamu elementu, par ko cilvēki gatavi maksāt. Tomēr atsevišķos gadījumos abus šo plakātu tipus vienoja kopīgi mākslinieki, kas parādīja samērā brīvo iespēju pārkvalificēties no vienām politiskajām prasībām uz citām, pielāgoties jaunajai politiskajai videi, bet saglabājot sev ierasto māksliniecisko stilu.

³⁷³ Zelče, V. IX Latviešu Dziesmu svētki – Kārļa Ulmaņa Latvijas mūžības zvērests. *Latvijas Arhīvi*, 2008, Nr. 2, 117. – 118. lpp.

³⁷⁴ LVVA, 3758.f., 1.apr., 157.l., 3.lp.

3. Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu sociālo un politisko parādību spogulis

Politisko plakātu kā avotu par konkrēta laika sociālajām un politiskajām parādībām var izmantot, jo jebkurā vizuālajā avotā iekļautie simboli un izteiksmes līdzekļi ietver tā rašanās laika vēsturiskās īpatnības. Visi avota saturiskie elementi ir vēsturisko – gan sociālo, gan politisko – apstākļu noteikti. Ne vienmēr informācija, kas parādās avotā, uzlūkojama kā mākslinieka apzināti radīta. Daļu no tās autors iekļāvis avotā, pats to neapzinoties. Neapzināti iekļautie elementi satur ļoti vērtīgu informāciju par avota tapšanas laiku.³⁷⁵ Plakātā iekļautie, noteiktu parādību apzīmētāji (simboli), ir nesaraujami saistīti ar tobrīd sabiedrībā saprotamām metaforām, kuras politiskie spēki var izmantot nemainītas vai, gluži otrādi, var tās papildināt, piešķirot jaunu veidolu un tādējādi radot jaunas konotācijas. Plakāts kļuva par partijas ilustratoru, kas politiskās runas pārveidoja vieglāk uztveramos attēlos.³⁷⁶ Katrai politiskajai nometnei pastāvēja sava simbolu un attēlu tradīcija. No šī aģitācijas stila var izdarīt secinājumus par konkrētā politiskā spēka ideoloģisko ievirzi un mērķauditoriju³⁷⁷.

Promocijas darbā politiskā plakāta kā avota specifikas dēļ svarīga ir informācija, kas liecina par Latvijas sabiedrības sociālo struktūru un dažādām politiskās varas izpausmēm Latvijas starpkaru periodā. Ar politisko plakātu analīzes palīdzību var pētīt abas šīs parādības, jo plakāti ir spilgts attiecīgā laika sabiedrības izpratnes, noteiktu politisko ideju, kā arī kopējās valsts un politiskās varas attiecību atspoguļotājs.

3.1. Varas un politikas atspoguļojums politiskajā plakātā

Politiskais plakāts ar savu pamatzuddevumu pārliecināt kalpo kā varas iegūšanas, nostiprināšanas un politikas veidošanas instruments. Pati politika, kuras ietvaros plakāts izmantots, bieži vien definējama kā cīņa par varu, arī politiķu centieni lielākoties koncentrējas ap varas iegūšanu un saglabāšanu³⁷⁸. Saskaņā ar M. Vēbera formulēto klasiskās varas definīciju, vara saprotama kā cilvēka vai cilvēku grupas iespēja uzspiest savu gribu citiem un noteikt viņu rīcību.³⁷⁹ Veidi, kā varu uzspiež un nodrošina, ir dažādi. M. Vēbera dotais skaidrojums, vērtējot sabiedrības grupu savstarpējās attiecības un attiecības ar eliti, kuras rokās koncentrējas lielākā daļa varas, kritizēts, pārmetot tam pārlieku vienkāršošanu. Populārāks un zinātnisko kritiku vairāk

³⁷⁵ Wohlfeil, R. *Methodische Reflexionen zur Historische Bildkunde...* S.19.

³⁷⁶ Kämpfer, F. *Propaganda. Politische Bilder im 20.Jahrhundert, bildkundliche Essays.* Hamburg, 1997. S.133.-134.

³⁷⁷ Wolbert, K. *Agitationsstil und Ikonographie politischer Plakate in der Weimarer Republik. Zur politischen Metaphorik in Plakaten bürgerlicher Parteien.* In: *Politische Plakate der Weimarer Republik, 1918 - 1933.*, Hessisches Landesmuseum Darmstadt, 1980. S. 14.

³⁷⁸ Ašmanis, M. *Politikas teorija.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2004. 42.lpp.

³⁷⁹ Turpat.

izturējies ir apgalvojums, ka sabiedrību veido vairāki savstarpēji saistīti sociāl-telpiski varas tīkli, kuros var izšķirt pat vairākus varas avotus – ideoloģisko, ekonomisko, militāro un politisko³⁸⁰ Tāpat ir jāņem vērā teorētiska atziņa, ka ar valsts varu apveltīto varas īstenošana ir iespējama vienīgi, ja tiek nodrošināta arī visas viņiem pakļautās sabiedrības eksistence, un tā ir savietojama ar galvenajām iedzīvotāju pamatmasas interesēm. Ja tautā izplatās pārliecība, ka šāda valsts varas izmantošana ir tautai postoša, sākas masveida nepakļaušanās varai, dažāda veida pretošanās un sacelšanās, līdz pie varas esošie koriģē savu rīcību, vai pilnībā zaudē varu. Tāpēc varas realizācijas procesā jānovērtē cilvēku motivācija pakļauties varai, kā arī jāveic dažādas darbības šīs motivācijas nostiprināšanai.³⁸¹

Sarežģītajā varas iegūšanas, uzturēšanas un realizēšanas procesā politiskajam plakātam var iedalīt nelielu lomu, kas vairāk saistās tieši ar ideoloģiskās varas avotu un spēju pārliecināt sabiedrību par pastāvošās varas struktūras atbilstību iedzīvotāju interesēm. Plakātos ietvertais politikas un varas struktūru skaidrojums liecina ne tikai par valstī pastāvošās un identificējamās varas un konkurējošo politisko grupu īpatnībām, bet arī par politisko kultūru kopumā. Politiskā kultūra tiek saprasta kā politiskās zināšanas, idejas un izjūtas noteiktā vietā un laikā. Tā ietver politiskās socializācijas jēdzienu, kas nozīmē arī politiskās kultūras pārmantojamību no vienas paaudzes nākamajā.³⁸² Plakāts ar saviem simboliem un simboliskajiem idejas atveidošanas paņēmieniem, kam ir liela nozīme publiskā viedokļa veicināšanā un „sabiedrības mobilizācijas panākšanā”³⁸³ kļūst par vienu no lieciniekiem politiskās kultūras un varas prakses veidošanai, kā arī politiskās socializācijas procesam.

3.1.1. Parlamentārais periods

Latvijas parlamentārajā periodā katras vēlēšanas un tajās izvērsto vizuālo aģitāciju var skatīt kā galveno sabiedrībā valdošo politisko priekšstatu veidošanu. Ar plakāta palīdzību, izmantojot dažādus simbolus, sabiedrībai „pārdeva” tādas idejas un jēdzienus kā valsts, valstiskums, politiskā vara, kā arī nacionālisms, kas no vienas puses atspoguļoja vēsturisko situāciju, jo citādi nebūtu saprotami plašākai sabiedrībai, bet tajā pašā laikā arī nostiprināja un veidoja jaunus priekšstatus par dažādām politiskajām parādībām Latvijā.

Viens no būtiskiem jautājumiem politiskās varas izpratnē, ir valsts un nacionālisma uztvere un tās atveidošanas īpatnības, kas parādās vēlēšanu plakātos. Sociologs P. Laķis norāda, ka nepārprotama ir indivīda un sociālo grupu vēlme identificēt savu piederību valstij.³⁸⁴ Līdz ar to

³⁸⁰ Burke, P. *History and Social theory*. Cambridge, 2007. P.77.

³⁸¹ Ašmanis, M. *Politikas teorija...* 48.lpp.

³⁸² Burke, P. *History and Social theory...* P.77.-78.

³⁸³ Turpat. P.78.

³⁸⁴ Laķis, P. *Socioloģija: ievads socioloģijā*. Rīga, 2002. 23.lpp.

atsevišķas uzmanības vērts ir jautājums, vai un kā šo piederības vēlmi uztvēra, interpretēja un savas aģitācijas ietvaros izmantoja dažādās politiskās partijas Latvijas demokrātisko vēlēšanu laikā starpkaru periodā.

Attiecībā uz nacionālisma izpratni ir konstatējamas dažādas teorijas. Vienu no tādām ir attīstījis britu teorētiķis, nacionālisma un etniskuma pētnieks Antonijs Smits (*Anthony D. Smith*). A. Smits, ņemot vērā tādu teorētiķu kā Ernesta Gellnera (*Ernest Gellner*), Benedikta Andersona (*Benedict Anderson*) un Erika Hobsbauma (*Eric Hobsbawm*) pētījumus, kas nācijas izveidi sasaista ar izdomātu vai ieviestu konstrukciju, attīsta teoriju par etno-simbolismu. Tieši etno-simbolisma teorijā uzsvērts, ka nācijas ideja un tās spēks balstās uz mītiem, atmiņām, tradīcijām un etniskā mantojuma simboliem – tas ir spēcīgs pamats inteliģencei, kas šos elementus pārtulko atbilstoši modernā nacionālisma vajadzībām.³⁸⁵ Daudz maz vienota sabiedrības kultūra un ideoloģija ir veidota ar emocionālu simbolu un mītu palīdzību, ko izplata ar drukātajiem un citiem medijiem.³⁸⁶ Savos skaidrojumos par simbolu un mītu nozīmi, kā arī par to rašanās un izmantošanas piemēriem, Smits lieto jēdzienu „nacionālie simboli”, kas ietver dažādas emblēmas, ģerboņus, himnas, tradicionālos ēdienus, tautas tērpus, senās dievības un varoņus.³⁸⁷ Promocijas darbā analizētais laiks Latvijas vēsturē nebija aktīvākais nacionālo simbolu radīšanas posms, tajā izmantoto simbolu izcelsme un konteksta piešķiršana tiem bija notikusi jau agrāk, tomēr šajā laikā nacionālos simbolus aizvien ciešāk sasaistīja ar Latvijas valsti.

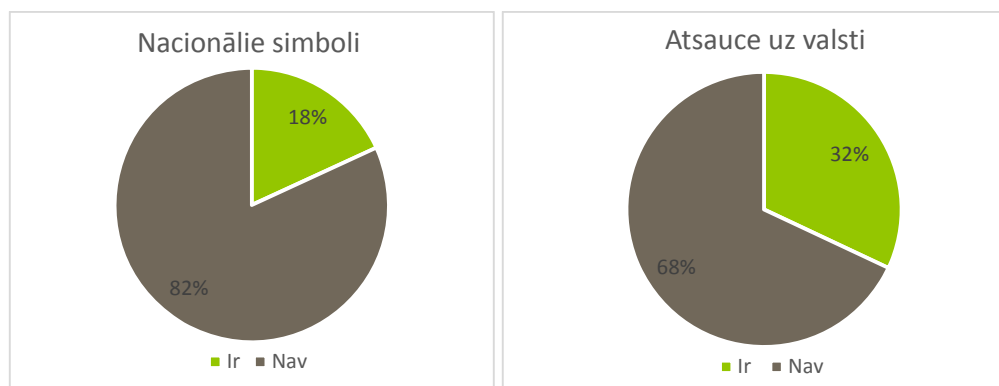
Latvijas parlamentārajā periodā valsts kā atsevišķs jēdziens vēlēšanu plakātos parādījās salīdzinoši reti (skat. 1. grafiku). Kopumā nacionālos simbolus izmantoja tikai 18% gadījumu. Lielākā daļa partiju ignorēja šāda tipa simbolus. Daudz biežāk plakātos parādījās centieni identificēt savu politisko organizāciju ar piederību Latvijas valstij. Sasaiste konkrēti ar situāciju Latvijā, ar Latvijas pilsētām parādījās 32% gadījumu. Šādos plakātos bez nacionālajiem simboliem, parādījās Rīga, kā politisko norišu skatuve ar Vecrīgas siluetu, vai arī atsauce uz to iekļauta tekstā. Teksts šādā gadījuma pilda plakāta saturiskās daļas „noenkurošanas” funkciju konkrētai politiskajai videi. Tomēr kopumā nacionālie simboli kampaņu plakātos nedominēja, uzsvars likts uz citiem jautājumiem un līdz ar to arī izmantoti cita veida simboli. Dažām partijām nacionālo motīvu ignorēšana bija politiskās platformas motivēta, bet citām vienkārši nebija prioritāte citu ideju vidū.

³⁸⁵ Smith, A. *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 9.

³⁸⁶ Turpat. P. 165.

³⁸⁷ Turpat. P. 16.

1. grafiks. Nacionālo simbolu izmantošana vēlēšanu plakātos.

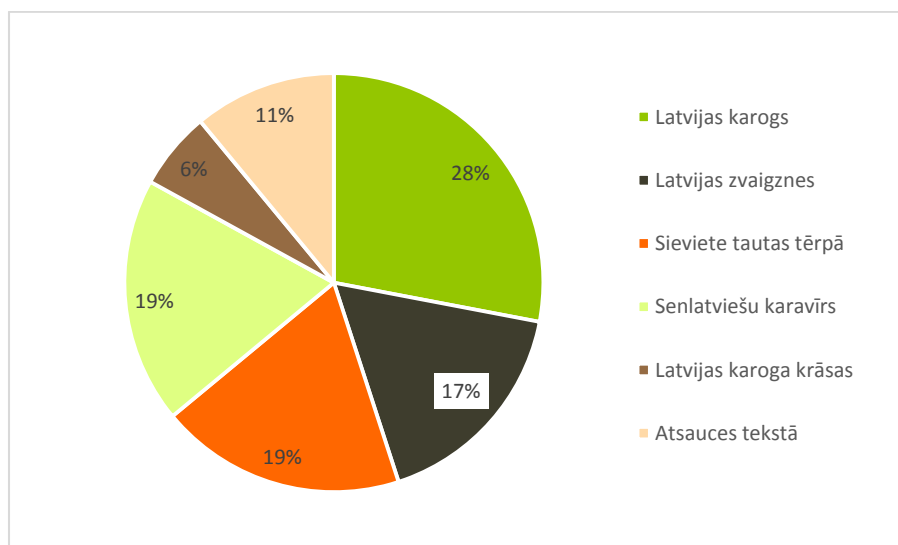
Nacionālie simboli plakātos bija raksturīgi tikai atsevišķām partijām, kuras pārsvarā arī savās vēlēšanu platformās uzsvēra nacionālo jautājumu. Pie partijām, kas savās aģitācijas kampaņās izmantoja nacionālos simbolus, jāmin „Bezpartejiskais nacionālais centrs” (vēlāk „Nacionālā apvienība”), „Demokrātiskais centrs”, „Izpostīto apgabalu un zemniecības saraksts”, „Sieviešu nacionālā līga”, „Jaunsaimnieku savienība”, „Vidusšķiru apvienība”, „Karavīru kandidātu saraksts”, „Zemnieku savienība” (atsevišķos gadījumos izmantoja tikai auseklišus un etnogrāfiskos motīvus). Nacionālā simbolika parādījās arī atsevišķu Latgales partiju plakātos, taču tikai tāds simbols kā taurētāja taure, kas varētu būt atsauce uz Tālavas taurētāja tēlu³⁸⁸. Pie partijām, kam vispār nebija raksturīga nacionālās, kā arī valsti identificējošas simbolikas izmantošana vēlēšanu plakātos, minami LSDSP (tikai retos gadījumos plakātos parādījās Rīga), kā arī citi kreisi orientēti saraksti (kreisā strādniecība un arodnieki). Nelielais nacionālo simbolu izmantojums partiju aģitācijas plakātos demonstrē šī jautājuma sekundāro lomu aģitācijā.

Vēlēšanu plakātos bija sastopami vairāki nacionālie simboli. Saskaņā ar P. Bērku veidi, kā vizuālajos materiālos uzsvērt un atveidot nacionālismu ir četri: (1) ārzemnieku kariķēšana, pretnostatot tos savai nācijai, (2) valsts (nācijas) vēsturē svarīgu notikumu atveidošana, (3) atsauču uz etnogrāfisko mākslu un tās motīviem izmantošana, (4) valstij tipisko ainavu atveidošana kā nāciju identificējoši simboli.³⁸⁹ Latvijas starpkaru vēlēšanu plakātam raksturīgas bija tikai divas Bērka minētas grupas – svarīgu notikumu atveidošana (Brīvības cīņas) un etnogrāfisku motīvu izmantošana. Bez minētajām grupām parādījās vēl viena atsevišķa vizuālo elementu kopa, kas ietvēra Latvijas valsts ģerboni un tā elementus, kā arī Latvijas karogu (vai karoga krāsas). (skat. 2. grafiku).

³⁸⁸ Tālavas taurētājs ir gadījums, kad, izmantojot A. Smita terminoloģiju, etniskais simbols, kas atsaucas uz kādu kultūras fenomenu (šajā gadījumā teiksmu), kļūst par nacionālo simbolu. Tam tiek piešķirta loma kopējās nacionālās identitātes veidošanā.

³⁸⁹ Burke, P. *Eyewitnessing...* P.64.

2. grafiks. Nacionālie simboli vēlēšanu plakātos.

Visbiežāk nacionālisma ideju reprezentēja Latvijas karogs (28% gadījumu). Atsevišķos gadījumos karogs bija centrālais plakāta kompozicionālais elements, kā, piemēram, Demokrātiskā centra 1922. gada Saeimas vēlēšanu plakātā (87. pielikums), savukārt citviet tas vienkārši bija fona elements kā, piemēram, Jaunsaimnieku savienības plakātā (5. pielikums) un Vidusšķiru apvienības plakātā (8. pielikums). Vidusšķiru apvienības plakāts atspoguļo arī nākamo visbiežāk nacionālismu uzsverošo simbolu, proti, tautas tērpā ģērbtas sievietes tēlu (19% gadījumu), kas pārsvarā simbolizē pašu Latvijas valsti. Lai arī šis simbols plakātos parādījās retāk nekā Latvijas karogs, tomēr tas bija daudz alegoriskāks nekā pirmais.

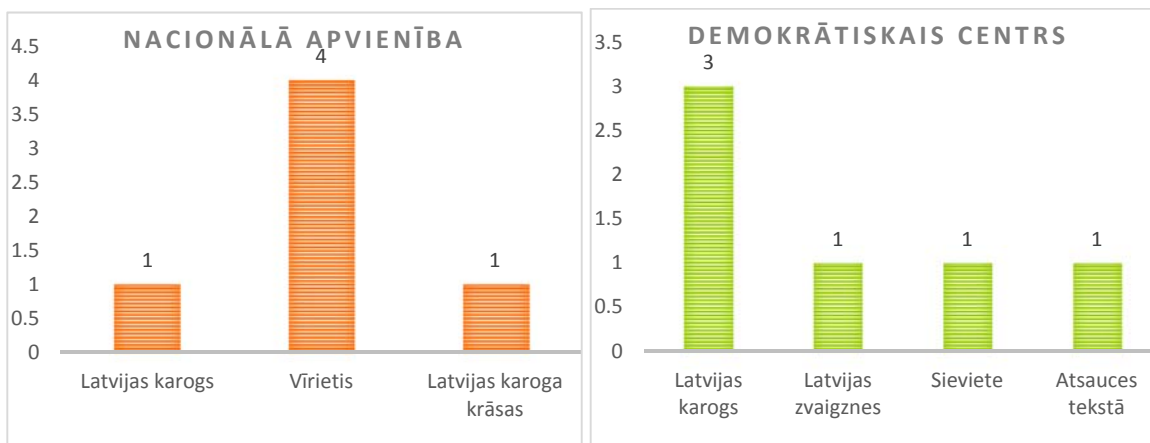
Sievietes tēlu papildināja ar tādiem nacionālajiem simboliem kā Latvijas karogs un trīs zvaigznes. Šeit labi piemēri bez jau minētā Vidusšķiras apvienības plakāta, ir Sieviešu nacionālās līgas plakāts „Sieviete balso par sievieti Saeimas vēlēšanās” (20. pielikums), kā arī „Demokrātiskā centra” plakāts „Pastāvīgu demokrātisku Latviju” (46. pielikums), kas savos simboliskajos paņēmienos ir ļoti līdzīgi, lai arī pārstāvēja dažādu partiju politiskos priekšstatus, tādā veidā apliecinot Latvijas valsts tēla simboliskās izpratnes vienotību šajā laika posmā sabiedrībā. Izmantojot valsti simbolizējošos tēlus, partijas nodrošināja sava tēla sasaisti ar valstiskuma ideju, mēģinot pārliecināt sabiedrību par tās iederību politiskajā varas struktūrā.

Vēl viens simbols, kas parādījās politiskajos plakātos un ir sasaistāms ar nacionālas valsts ideāliem, bija senlatviešu karavīra tēla izmantošana. Tāds, piemēram, ir „Bezpartejiskā nacionālā centra” (47. pielikums), kā arī vēlākās šīs partijas variācijas „Nacionālā centra” plakāts (17. pielikums). Abos plakātos parādās praktiski identiski nacionālie tēli, lai arī autori abiem plakātiem

ir dažādi. Nacionālā tēla saglabāšana no pirmajām līdz pat 3. Saeimas vēlēšanām (iespējams pat 4. Saeimas vēlēšanām)³⁹⁰, norāda uz šīs idejas nozīmību partijas politiskajā programmā.

Vīrieša kā nacionālo ideju apzīmētāja pastāvēšana Latvijā veidoto plakātu politiskajā ikonogrāfijā ir diezgan interesanta parādība, jo vairumā gadījumu gan Latvijā, gan citās valstīs (ar atsevišķiem izņēmumiem) šo lomu pildīja sievišķais tēls. Iespējams, tas izskaidrojams ar Brīvības cīņu laikā³⁹¹ veidotajiem, patriotismu raisošajiem, simboliskajiem paņēmieniem, balstot tos nacionālās atmodas radītajos mītos un to tēlos. Tieši senajai vēsturei un aizvēsturei bija ļoti būtiska nozīme, izceļot senlatviešu kareivīgumu un drošsirdību. Vispilgtākā šo ideju sintēze bija ietverta Andreja Pumpura radītajā Lāčplēša tēlā. Ar šī tēla palīdzību nācijas simbolam piešķirti maskulīni vaibsti. Turklāt interesanti, ka partijas, kuras izmantoja maskulīno nacionālo simbolu, atsacījās no citu partiju vidū izplatītākā femīnā valsts simbola (skat. 3. grafiku), apliecinot abu koncepciju neatkarību un savstarpējo nesajaukšanos vienas partijas ideoloģijā.

3. grafiks. Nacionālās apvienības un Demokrātiskā centra izmantotie nacionālie simboli.

Kā redzams 3. grafikā, partija, kas gandrīz visos savos plakātos atsaucās uz nacionālismu ar dažādu simbolu palīdzību, izmantodama gan karoga, gan sievietes, gan zvaigžņu simbolus, bija Demokrātiskais centrs (46. un 87. pielikums). Šāda izteikta nacionālo simbolu dominānce Demokrātiskā centra plakātos ir interesanta arī tāpēc, ka, piemēram, partijas 1925. gada Saeimas vēlēšanu platformā, nacionālisms netika īpaši izcelts pārējo politisko prasību vidū. Tur atrodams tikai viens teikums, kas atspoguļo šīs partijas nacionālo orientāciju: „Demokrātiskais centrs pieliks visus spēkus politiskā līdzsvara uzturēšanai valstī, apvienojot šim nolūkam tautas vidusslāņus un

³⁹⁰ Iespējams, ka arī 4. Saeimas vēlēšanās tika izmantots tas pats 1928. gadā R. Zariņa veidotais plakāts. (LVVA, 2886.f., 1.apr., 2.l., 5.lp.)

³⁹¹ Ar šo jēdzienu saprasts laika posms Latvijas vēsturē no 1918.-1920. gadam.

izkropjot to ideoloģiju uz nacionālās vienības apziņas un solidarisma pamatiem.”³⁹² Vēlme pretendēt uz nacionālisma ideju aizstāvību nozīmēja arī centienus neitralizēt tos politiskos spēkus, kas izvēlējušies līdzīgu uzsvāru. Cīņu par šīm pozīcijām izvērša, sacenšoties mēģinājumos simbolus padarīt pēc iespējas efektīvākus un vieglāk saprotamus. Nedaudz piezemētāka cīņa parādās presē.

Analizējot polemiku presē par nacionālisma un valstiskuma jēdzienu uztveri, jānorāda, ka tie pārsvarā ir partiju savstarpējās kritikas objekts. Nacionālisms ir ideja, par kuras aizstāvību un pretendēšanu būt „īsteno nacionālam” notika politisko partiju savstarpēja cīņa, izņemot, protams, sociāldemokrātus, kuri skaidri nodefinēja savu internacionālismu. To apliecina politisko partiju izdoto laikrakstu publikācijas. Piemēram, „Demokrātiskā centra” izdevums “Centra Balss”, kritizēja „Nacionālo apvienību”, ka tā grib pretendēt uz vienīgo īsteno nacionālistu apzīmējumu, bet citas partijas nedrīkstot to piesavināties. „Demokrātiskais centrs” nacionālismu traktēja kā nepieņemamu politiku nacionālajām minoritātēm.³⁹³ Par šo jautājumu rakstīti: „Visus šos 13 gadus, kamēr Latvija ir pastāvīga valsts, nacionālais jautājums ir palicis ne tikai trešā, bet beidzamā vietā. Neteiksim, ka esam bijuši bailīgi, bet gan esam bijuši par daudz pasīvi, iecietīgi un maz uzņēmīgi pret minoritātēm un sevišķi vāciešiem.”³⁹⁴ Atsevišķas minoritātes izvirzīšana kā vienu no politiskajiem pretiniekiem Demokrātiskais centrs atspoguļoja arī ar vizuālās valodas palīdzību savos vēlēšanu plakātos.

Līdzīga izpratne par nacionālismu, reducējot to uz minoritātēm, bija arī kritizētajai Nacionālajai apvienībai, kas atspoguļota laikrakstā “Latvis”³⁹⁵. Demokrātiskais centrs, kas savā ikonogrāfijā izmantoja nacionālas valsts simboliku, ar preses palīdzību cenšas diskreditēt Nacionālo apvienību: „[Nacionālās apvienības nacionālismā] frāzes ir viens un – darbi kas cits; tas ir tāds [...] nacionālisms, kas dibinās uz pārāk šauru egoistisku aprindu atzīšanās – pretim tautas domai un vajadzībām. Tas ir tāds magoņu un lācauzu nacionālisms mūsu tautas druvā, kas dekorējas ar skaistiem vārdu ziediem, bet patiesībā pilns nezāļu.”³⁹⁶ Demokrātiskais centrs ne tikai presē, bet arī savā Saeimas vēlēšanu platformā vispirms vērsās pret Nacionālo apvienību, argumentējot, ka tā izkropļo nacionālismu, atbalsta vācu baronus, kā arī ir naidīga agrārreformai³⁹⁷. Tikai pēc tam sekoja pārējie politiskie oponenti.

Citu nacionālisma skaidrojumu, atejot no šaurās vienas tautas interešu aizstāvības izpratnes, deva „Tēvijas Sargs” 1933. gadā: „Latviešu nacionālisma jēdziens ir daudz plašāks par šauru

³⁹² *Demokrātiskā Centra un bezpartejisko sabiedrisko darbinieku vēlēšanu platforma 1925.g. Saeimas vēlēšanās*. Rīga, 1925. 6.lpp.

³⁹³ Betiņš. Nacionālisms un „nacionālisms”. *Centra Balss*, 1933, Nr.27, 8.lpp.

³⁹⁴ Nacionālisms. *Centra Balss*. 1931, 9. oktobris, 5.lpp.

³⁹⁵ Smagas galvas. *Latvis*, 1925, 20. janvāris, 1.lpp.

³⁹⁶ Dekoratīvais nacionālisms. *Centra Balss*, 1931, 11.septembris, 1.lpp.

³⁹⁷ *Demokrātiskā Centra un bezpartejisko sabiedrisko...* 11.lpp.

etnogrāf. tautiskuma jēdzienu. [...] Nacionāls ir tas, kas ir valstisks, un nenacionāls tas, kas ir nevalstisks. Runājot par nacionālo saimniecību nav jāaizmirst, ka tā ir nevis vienas tautības saimniecība, bet valsts saimniecība, vienotā tautsaimniecība. Nē, arī pārāk daudz postoša elementa, kas vērsies pret mūsu valsts un tautsaimniecības interesēm un pret kristīgās ētikas pamatiem slēpies zem nacionālisma maskas un runāja nacionālās atmodas vārdā. Teorijā pilnīgi simpātiskā nacionālās valdības ideja dzīves praksē dabūja gluži citu veidu, partiju negodīgā un nevalstiskā rīcība to nokāva.”³⁹⁸

Šī „Tēvijas Sargā” minētā partiju negodīgā un nevalstiskā rīcība iezīmējās arī citu partiju preses izdevumos, kā arī reģionālajā presē. LSDSP, aizstāvot savu internacionālo politiku, ko konsekventi ievēroja arī savos plakātos, ignorēdami jebkādas norādes uz nacionālām idejām, aktīvi kritizēja gan nacionālisma ideju kopumā, gan arī to aizstāvošās partijas. Turklāt interesanti, ka galvenā kritika vēlta šīs idejas divkosībai un dubultajiem standartiem, kuru atklāšanai vajadzētu parādīt nacionālisma idejas tukšumu. Tā, piemēram, „Sociāldemokrāts” runāja par dubultu morāli, kur no vienas puses valsts augstas amatpersonas, uzņēmumu vadītāji publiskajā telpā skaļi runā par patriotismu, valsts attīstīšanu, bet no otras puses nodrošina sev miljonus uz valsts kases rēķina.³⁹⁹ Līdzīga ideja pausta arī citur: “Nacionālisms tagad populārs, tāpēc viņš ticis par veikala lietu. [Partijas] nacionālismu sevim taisa par izkārtņi, lai dzītu kādus politiskus veikalus. To dara parasti dažas politiskas partijas, kurām nav citu redzamu lozungu un tāpēc tās slēpjas aiz visām tautām tik dārgā nacionālisma lozunga.”⁴⁰⁰

Nacionālisma ideju popularitāte it kā iezīmējās preses slejās kā aktuāla politiskās dzīves problēma, tomēr, skatoties tikai uz plakātiem, šīs idejas izteicošie simboli un plakātu saukļi nemaz tik izplatīti nebija. Nacionālos simbolus un apelēšanu pie valstiskuma izmantoja partijas bez stingri definēta elektorāta, piemēram, „Nacionālā apvienība”, „Demokrātiskais centrs”, „Bezpartejisko apvienība”, kā tas jau iezīmējās “Jaunā Zemgalieša” slejās. Tādu partiju kā LSDSP un LZS, kā arī citas zemnieku intereses aizstāvošās partijas politiskajos plakātos šīs vērtības neuzsvēra. Tāpat arī reģionālās partijas, kas uzrunāja noteiktu elektorātu, vairāk koncentrējās uz aktuālo politisko situāciju un saviem vēlētājiem, ko iekļāva vēlēšanu plakātos (piemēram, zemnieki, strādnieki, karavīri). Vienīgais izņēmums „Zemnieku Savienības” plakātos bija 1920. gada Satversmes sapulces vēlēšanām veidotais plakāts „Vispirms zemi tiem, kas to sargā” (6. pielikums), kurā parādās trīs zvaigznes kā nacionālas valsts simboli. Tomēr šis plakāts bija vienīgais no Zemnieku savienības veidotajiem, kurā izmantots tik nozīmīgs nacionālais simbols. Zemnieku savienības izvairīšanās no atsaucēm uz nacionālismu ir diezgan interesanta parādība, ņemot vērā, ka,

³⁹⁸ Nacionālisms un „nacionālisms”. *Tēvijas Sargs*. 1933, 3. jūlijs, 1.lpp.

³⁹⁹ Valsts pīrāga patriotisms. *Sociāldemokrāts*, 1925, 21. aprīlis, 1.lpp.

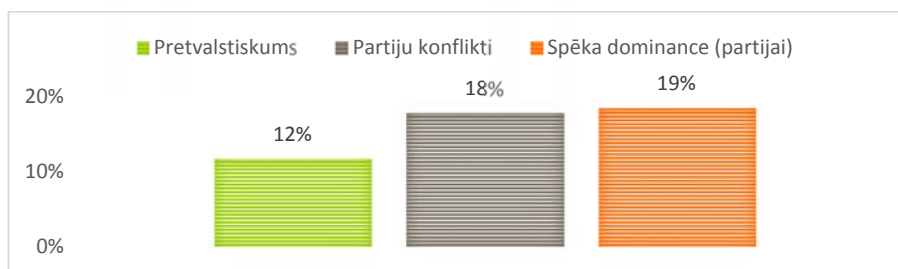
⁴⁰⁰ Aurenieks, Ed. Kulturelais nacionālisms. *Jaunais Zemgalietis*, 1925, 7.marts, 2.lpp.

piemēram, 1931. gada vēlēšanu aģitācijas ietvaros, kā arguments pret LSDSP izskanēja tieši viņu internacionālisms un tās nevēlēšanās iestāties par nacionālismu⁴⁰¹.

Latvijas demokrātijas laika presē minētie nacionālisma un valstiskuma dubultie standarti sasaucās ar vēl vienu politiskās varas problemātiku, kam vēlēšanu plakātos bija nedaudz plašāka rezonanse, proti, ar partiju savstarpējiem konfliktiem, partijas interešu izcelšanu kā prioritāti, pārkāpjot tautas intereses. Nesakārtotība, ķildas un sliktā ekonomiskā situācija valstī bija jēdzieni, kas parādījās Latvijas iekšpolitiskās situācijas vērtējumā, un tās bija parādības, kas aktīvi tika izmantotas arī dažādu partiju aģitācijas kampaņās.

Politisko partiju savstarpējās ķildas bija daļa no nesaskaņām, ar ko asociēja politisko dzīvi Latvijā. Lai arī partijas sevi saredzēja kā daļu no konfliktiem, tās tomēr simboliskā līmenī pozicionējās kā tiem pāri stāvoši politiskie spēki. 4. grafikā redzams, cik bieži partiju plakātos parādījās tādi jēdzieni kā (1) pretvalstiskums, ko asociēja ar valsts kases izzagšanu, rēķināšanos tikai ar partijas interesēm, (2) partiju ķīviņi, (3) partijas dominance un spēka uzsvēršana, ar kura palīdzību raksturota partijas vieta valsts varas struktūrā.

4. grafiks. Politisko negāciju izmantošana aģitācijā.

Kopumā visbiežāk – 19% gadījumu, partijas izvēlējās simboliski parādīt savu dominanci un pārspēku pār citām partijām, kas parasti panākts, izmantojot atsauces uz spēka lietošanu pret politiskajiem oponentiem. Partiju savstarpējo ķīviņu atveidošana skaitliski īpaši neatšķīrās no dominances uzsvēršanas – 18% gadījumu, kas lielā mērā panākta tieši savstarpējās izrēķināšanas ceļā. Kā pēdējā, plakātos skaitliski retāk sastopamā parādība, bija pretvalstiskuma uzsvēršana – 12% gadījumu.

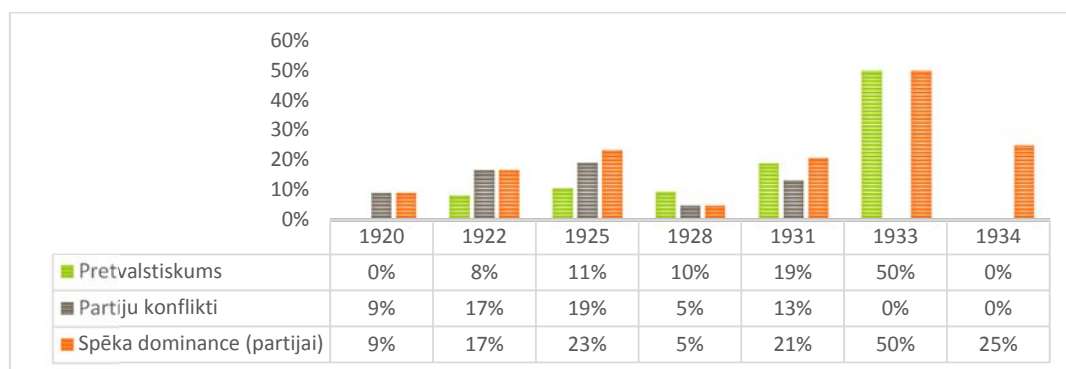
Partiju ķīviņi, spēka lietošana sava pārsvara akcentēšanai, milzīgs partiju daudzums, kas konkurē savā starpā, kā arī norādes uz pretvalstiskumu radīja kopējos valsts politiskās nesakārtotības priekšstatus. Norādes uz šo nesakārtotību spilgti parādījās, piemēram, Ž. Smiltnieka 1925. gada plakātā „Darba zemnieki! Balsojit Saeimas vēlēšanās par Apvīnotūs Latgolas mozsaimnieku, bezzemnieku un Latgolas dorba partijas kandidātu sarakstu!” (34. pielikums), kurā

⁴⁰¹ *Panākumi un uzdevumi: materiāli runai tautas sapulcēs 4. Saeimas vēlēšanām*. Rīga: Latviešu zemnieku savienības spiestuve, 1931. 13.lpp

atveidotas dažādas partijas, kas stieg dubļos un mēģina likt šķēršļus „pozitīvās partijas” veidotajiem panākumiem. Šāds paņēmiens, kad citas partijas tiek kariķētas un izsmietas, simbolizējot partiju dažādību ar to numuriem vēlēšanās, raksturīgs vēl citām partijām, īpaši Latgales reģionālajām partijām. Kā papildus piemēru var minēt plakātu „Nā! Nūst partijas! Lai dzeivoj Lotgolas Bezpartejisko Savīnība Nr. 8” (35. pielikums). Šajā plakātā uzsvērts ne tikai ievērojamais juceklis, bet arī izcelta visu partiju pretvalstiskā rīcība, izzogot valsts kasi.

Šie divi jēdzieni – politiskā nesakārtotība un pretvalstiskums – kļuva par vienu no centrālajiem argumentiem partiju aģitācijas kampaņās, kur politiskā spēka tēls veidots, izmantojot šo pretnostatījumu vai uzsverot pārākumu un dominanci. Apskatāmajā Latvijas vēstures periodā, ļoti bieži demokrātisko sistēmu asociēja ar nebeidzamas politiskās cīņas simboliku, kas pārsvarā bij primitīva partiju kašķu un ķildu klātesamība publiskajā telpā. Jau tas vien, ka 18% gadījumu tieši partiju ķīviņi bija plakātu sižeta pamatā, norāda uz šīs situācijas ikdienišķumu. Skatoties salīdzinošā perspektīvā dažādu Saeimas un pašvaldību vēlēšanu plakātus pa gadiem (5. grafiks), partiju savstarpējo konfliktu aktualitāte ar katrām nākamajām vēlēšanām pieauga. Acīmredzot, politiskās situācijas pieredze un publiskajā telpā izplatītie viedokļi, pastiprināja šādas politiskās kultūras atspoguļošanas nepieciešamību un vēlmi izmantot to kā politiskās aģitācijas elementu.

5. grafiks. Politisko negāciju izmantošana plakātos laika griezumā.

Partiju savstarpējo konfliktu simbolika iedalāma divos dažādos simbolu veidos, kas katrs raksturojams ar nedaudz atšķirīgu vērtējumu savstarpējiem konfliktiem. Viens no šiem simboliem lietots diezgan plaši un attēloja partiju ķīviņus kopumā, nenorādot, kuras partijas tieši domātas kā strīdus dalībnieces. Šis simbols kļuva par nestabilās politiskās sistēmas metaforu. Tā apzīmēja nespēju nodrošināt vienotību parlamenta locekļu starpā. Minētā metafora plakātos parādījās jau līdz ar pirmajām Saeimas vēlēšanām.

Viens no piemēriem šī simbola lietošanā ir Demokrātiskā centra 1925. gada Saeimas vēlēšanu plakāts “Sarkanais un melnais prot tik plūkties” (10. pielikums). Minētā simbola nepārtraukta lietošana, kā arī nemitīga ilustrēšana un izklāstīšana citos medijos veidoja labu

pamatu sabiedriskajam viedoklim par demokrātijas vājumu un neefektivitāti, kā arī vēlāk atviegloja ceļu autoritārā režīma apoloģētikai.

Līdzīgi kā plakātos arī presē izteikts viedoklis par šo parādību. Nacionālās apvienības vadītājs A. Bergs savā „Latvī” norādīja: „Zemē aug nemiers. Vienmēr redzamas top mūsu valsts iekārtās vājās puses, partiju un viņu līderu lielais iespaids, valdības nevarība un nespēks, nebūšanas, korupcija, saimnieciskās neveiksmes, krīze. [...] Vajag nākt jauniem, citiem valdniekiem, kas mūs izved no purva, kurā esam iestiguši.”⁴⁰² Turklāt jau pat uz pirmajā demokrātiskajām vēlēšanām 1920. gadā presē izteikti pārmetumi, ka latvieši negrib un nemāk politiski organizēties un veidot valstiski orientētu politiku.⁴⁰³

Otrajā konfliktu simbolu grupā jau var saredzēt daudz konkrētākas iezīmes. Šeit to lietošanas mērķis bija veidot labo un slikto politisko partiju tēlus, kā arī atveidot politiskos pretiniekus. Demokrātiskā centra plakāta piemērs atspoguļo abu šo simbolu apakšgrupu sintēzi. Šādā veidā plakātam izdevās uzsvērt divas savstarpēji papildinošas idejas – partiju nesaprašanās ideju un nedefinēt jau konkrētus politiskos oponentus. Šajā gadījumā zema līmeņa uzvedība, kas atveidota kā kaušanās, ir veids kā Demokrātiskais centrs centās samazināt savu politisko oponentu vērtību potenciālo vēlēšanu acīs. Tajā pašā laikā, izšķirot kautiņu, un ar saukli, solot apturēt līdzīgus šāda veida konfliktus, Demokrātiskais centrs uzlaboja savu paštēlu, asociējot sevi ar kulturālu politisku partiju. Partiju simbolizējošā vīrieša figūra kompozicionālā ziņā atveidota plakāta centrā, alegoriski atspoguļojot tās pozīciju politisko partiju spektrā. Demokrātiskā centra gadījumā plakāta simbolika saskanēja ar partijas politisko platformu, ko gatavoja vēlēšanām, deklarējot, ka Demokrātiskā centra mērķis ir organizēt visas latviešu tautas spēkus, lai pārvarētu nesaskaņas šķiru starpā un veidotu Latvijas cilvēku dzīvi uz progresu un sociālā taisnīgumam pamatiem.⁴⁰⁴

Vēl viens konflikta simbols, kas lietots vēlēšanu plakātos, vairāk saistīts ar tādu vardarbības jēdzienu, ko Eriks Hobsbaums raksturo kā “nepieciešamu vai pat vēlamu”⁴⁰⁵. Tas nozīmē, ka vardarbības lietošana saskaņā ar stingriem noteikumiem, lai sasniegtu vēlamo rezultātu, ir atļauta. Analizējamo plakātu kontekstā partijas, kas izmantoja kautiņu simbolu, sasaistīja to ar „varas” un „dominances” konceptiem kā nepieciešamām un vēlamām parādībām. Visi atspoguļotie ķīviņi atveidoja gan reklamējošo partiju pašu, gan tās politiskos oponentus. Reklamējošo partiju atveidoja kā spēcīgu, kas spēj apkarot savus politiskos oponentus. Šī tipa plakātos reklamējošā partija dominēja kopējā naratīvā – tā ne tikai vērsās pret konkurentiem ar spērieniem, nūjām un cirvjiem, bet arī centās pazemot savus oponentus, atveidojot tos bezpalīdzīgus un vājus. Šajā gadījumā vardarbību uztvēra kā pozitīvu parādību.

⁴⁰² Bergs, A. Vēlēšanu psiholoģija. *Latvis*, 1928, 1. jūlijs, 2. lpp.

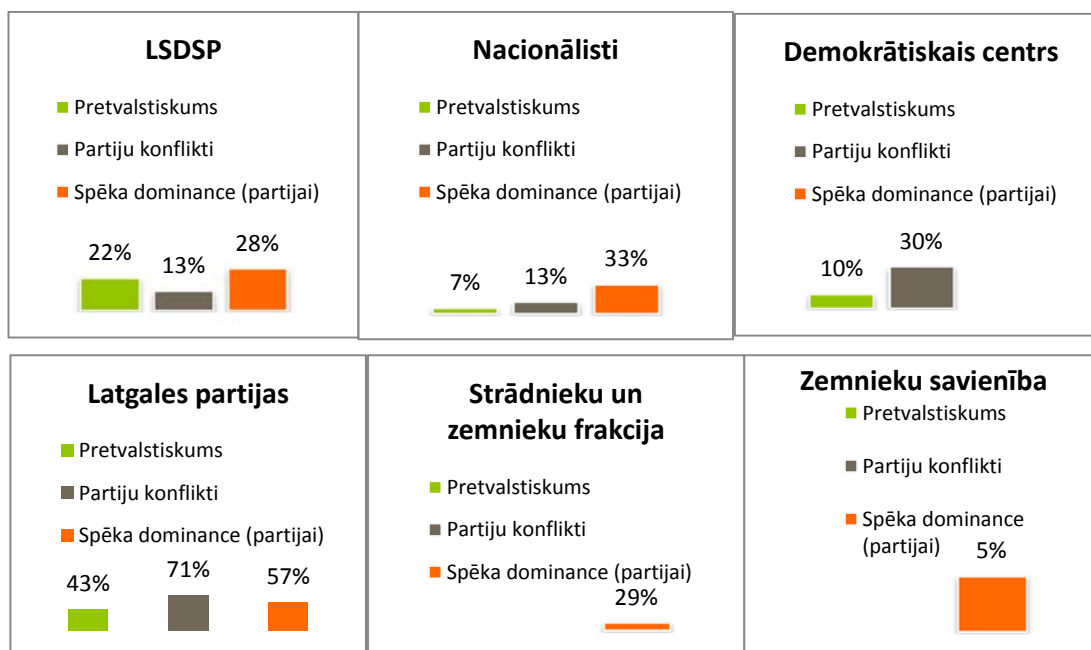
⁴⁰³ Politiskā kultūra. *Latvijas Kareivis*, 1920, 4. aprīlis, 1. lpp.

⁴⁰⁴ Mednis, I. Politiskās partijas Latvijas Republikā...20. lpp.

⁴⁰⁵ Hobsbawm, E. *Revolutionaries*. London 1994. P. 212.

Dažādu politisko partiju pieeja politiskās kultūras izpratnes atveidošanai ir redzama 6. grafikā. Salīdzinošā perspektīvā, visvairāk politiskās domstarpības partiju starpā uzsvēra Latgales reģionālās partijas (71%), kam sekoja Demokrātiskais centrs (30%), LSDSP un nacionālisti⁴⁰⁶ (abas 13% gadījumū). Ja partiju ķīviņu atveidošana tikko pieminētajām partijām nebija tik būtiska, tad spēka un dominances uzsvēršana gan ir prioritāra. Tieši LSDSP un nacionālisti akcentēja savas dominances atveidošanu plakātos. Partija, kura izcēlās visu pārējo vidū, bija Zemnieku savienība. Šī partija savā vizuālajā aģitācijā uzstājās kā pašprietiekama, kurai savas nozīmes izcelšanai nebija nepieciešami pretnostāījumi ar citām partijām vai negatīvām parādībām valsts politiskajām dzīvē. Tikai 5% (absolūtajos skaitļos – 1 gadījumā) Zemnieku savienība mēģināja uzsvērt sava spēka dominanci pār kreisajām partijām (52. pielikums).

6. grafiks. Politisko negāciju izmantošana plakātos partiju griezumā.

Sociāldemokrāti savās aģitācijas kampaņās izmantoja dažādus pārliecināšanas instrumentus, kļūstot daudz attīstītāka šajā jomā nekā tās politiskie oponenti. Savā vizuālajā propagandā, līdzās tradicionāla tipa plakātiem, sociāldemokrāti izmantoja arī karikatūras stilā veidotus plakātus. Kā uzsver F. Kempfers, smieklis ir svarīgs emocionalizācijas instruments komunikācijā. Attiecībā uz karikatūrām, tie ir ļaunie smieklis, kas ļauj simboliski diskvalificēt politiskos pretiniekus no vispārējās politiskās cīņās.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Šeit un turpmāk ar jēdzienu nacionālisti saprastas galēji labējā spārna partijas un organizācijas - Nacionālā apvienība (t.sk. Bezpartejiskais nacionālais centrs, Nacionālais centrs), Latvju aktīvie nacionālisti, Kristīgi nacionālā apvienība, Pērkonkrusts (skat. Mednis, I. Labējā spārna politiskās.... 23. - 24. lpp.)

⁴⁰⁷ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.114.

Karikatūras kā atsevišķa aģitācijas plakāta tipa lietošana ir labi redzama plakātā „Kaujas sauciens” (49. pielikums) un plakātā „Melnā koalīcija jāsadragā!” (48. pielikums). Ar karikatūras stilā veidotiem plakātiem sociāldemokrāti gāja vēl tālāk – plakātus, kas veidoti šajā stilā, publicēja arī LSDSP preses izdevumos. Tādā veidā sociāldemokrātiem izdevās ar mazākiem finansiāliem resursiem panākt lielāku uzskatāmību savam politiskajam vēstījumam, kā arī izmantot atkārtotību, kas ir vienu no būtiskām veiksmīgas informācijas kampaņas sastāvdaļām.

Cita tipa spēka demonstrēšana un dominances panākšana bija redzama citos plakātos, kur politiskais pretinieks neparādījās. Mākslinieciekie līdzekļi radīja priekšstatu par brutālu spēku, kas dominē arī politiskajā arēnā. Visizplatītākais politiskās dominances nodrošināšanas paņēmiens bija ar kompozīcijas palīdzību panākt partijas vizualizāciju kā varenības un spēka iemiesotāju. Īpaši šādu taktiku izvēlējās kreisās partijas, kuru ikonogrāfijā ļoti bieži mēdza dominēt spēka simbolika.

Spilgts piemērs, kas parāda iepriekš minētās tendences, ir LSDSP plakāti, piemēram, 1925. gada Rīgas domes vēlēšanām veidotais S. Vidberga plakāts „Visa darba tauta balso par Zociāldemokr. listi Nr. 7” (36. pielikums). Plakātā ir atveidots strādnieks ievērojami pārāks pār komunistus simbolizējošo vīreli plakāta kreisajā stūrī. Visa kompozīcija veido priekšstatu par LSDSP pārākumu citu politisko spēku vidū. Tieši tādas pašas konotācijas, turklāt pastiprinātas ar attiecīga skatu leņķa izvēli un tumšajām krāsām, veidoja vēl viens LSDSP plakāts „Sociāldemokrātija aicina stājaties partijas rindās” (37. pielikums). Šī tipa ikonogrāfija spēcīgi ietekmējās no kreisās ideoloģijas un tās revolucionārās pieejas premisas, ka vardarbība ir attaisnojama, ja tā sekmē proletariāta uzvaru.⁴⁰⁸ Tas kļūst vēl skaidrāks, kad sociāldemokrātu plakātus salīdzina ar citu Eiropas valstu sociāldemokrātu vēlēšanu plakātiem. Šie plakāti to simboliskajā formā daudz neatšķīrās no strādnieku atveidojumiem, piemēram, Veimāras republikā vai Padomju Savienībā. Tas, ka Latvijas sociāldemokrāti savā ziņā centās skatīties uz norisēm citur Eiropā un uz citu valstu sociāldemokrātiski orientēto partiju praksi, apliecina fakts, ka, gatavojoties vēlēšanām, LSDSP iedvesmai bija savākuši arī vācu sociāldemokrātu plakātus⁴⁰⁹.

Vēl viens piemērs, kad kāda politiskā partija centās demonstrēt tās spēku, ir galēji labējā partija “Latvju Aktīvo nacionālistu savienība”. Kā piemērs minams 1928. gadā veidotais plakāts „Šīs vietas izcīnītas latvjiem!” (38. pielikums). Plakātā atveidots vīrietis, kas no krēsliem nogāž citu partiju pārstāvjus, demonstrējot pārstāvētās partijas spēku. Šis plakāts ir arī vienīgais, kurš līdzās komunistiem un sociāldemokrātiem atveidoja ebrejus kā negatīvu tēlu, iezīmējot partijas antisemitiskās nostādni. Kā norāda U. Krēsliņš, šīs partijas galvenais uzstādījums šajās vēlēšanās

⁴⁰⁸ Matthew, W. Introduction: Communism and political violence. Pieejams: www.lwbooks.co.uk/journals/twentiethcenturycommunism/articles/2whorley.html [aplūkots 19.05.2011.]

⁴⁰⁹ LVVA, 3017.f. (LSDSP), 1.apr., 464.l.

bija „vislielāko taupību”⁴¹⁰, lai arī pārējās prasībās, kas tam sekoja skaidri iezīmējās antisemītiskās nostādes⁴¹¹. Neskatoties uz pieminēto galveno uzstādījumu, plakātā tas neparādījās, partijai kā būtisku izvirzot savas nostājas atspoguļošanu ebreju jautājumā.

Neskatoties uz diezgan ievērojamām ideoloģiskajām atšķirībām sociāldemokrātu un nacionālistu starpā, simboli, kas izmantoti spēka, varas un dominances atveidošanā bija ļoti līdzīgi. Strādnieka atveidošana sociāldemokrātu un nacionālistu plakātos panākta ar tām pašām simboliskajām formām – puskailas rokas vai ķermenis ar atlocītām krekla piedurknēm, kas atsedz spēcīgas un muskuļainas rokas.

Atsevišķi minama viena metafora, kas ieguva savu vizuālo tēlu dažādu partiju plakātos, apzīmējot uzvaru pār politiskajiem oponentiem. Šī metafora ir negatīvā aizslaucīšana. Minēto simbolu lietoja gan Nacionālā apvienība (75. pielikums), gan Apvienotā Latgales darba partija (88. pielikums), gan arī nedaudz pamainītā formā Zemnieku savienība (53. pielikums) un Latgales zemnieku – arāju liste (89. pielikums). Slaucīšana pati par sevi ir veca metafora, kura ir izmantota dažādu valstu politiskajā ikonogrāfijā, kā, piemēram, 1961. gadā jaunievēlētā Brazīlijas prezidenta televīzijas debijā⁴¹², kā arī jau agrīnajos Padomju Savienības propagandas plakātos⁴¹³. Latvijai īpatnējā metaforas interpretācija parādījās pēdējos divos piemēros, kur slota un slaucīšana ir aizstāta ar izkapti un nezāļu pļaušanu, kas būtībā izsaka vienu un to pašu ideju, pielāgojot to zemniecībai tuvākai izpratnei.

Demokrātijas laiks kā Latvijas valstiskuma sākumposms būtisks tieši dažādu simbolisko priekšstatu veidošanās un nostiprināšanās ziņā. Nācijas koncepts balstās uz simboliskām sistēmām⁴¹⁴, un parlamentārisma laikā iezīmējās galveno valstiskumu un nacionālismu reprezentējošo simbolu aprises, kuras dominēja ne tikai vēlēšanu plakātos demokrātijas laikā, bet tika tālāk nodotas arī citu politisko režīmu rokās kā viens no spēcīgākajiem propagandas instrumentiem. Tos izmantoja ne tikai autoritārais režīms, bet arī savā ziņā tam sekojošais totalitārais režīms. Vēlēšanu plakātos parādījās ne tikai sajūsma par neatkarīgās valsts pastāvēšanu, bet tika radīti priekšstati par demokrātijas grūtībām un vispārējās politiskās kultūras aprisēm. Partiju savstarpējo konfliktu un pretvalstiskās rīcības atveidošana, kas vairumā gadījumu parādās diezgan primitīvā formā, liecina par Latvijas politiskās kultūras atrašanos tikai tās sākotnējā attīstības formā.

⁴¹⁰ Krēsliņš, U. *Akītvais nacionālisms Latvijā...* 124.lpp.

⁴¹¹ Nr.12. *Imantas Gars*, 1928, 1.februāris, 1.lpp.

⁴¹² Burke, P. *Eyewitnessing...* P.60.

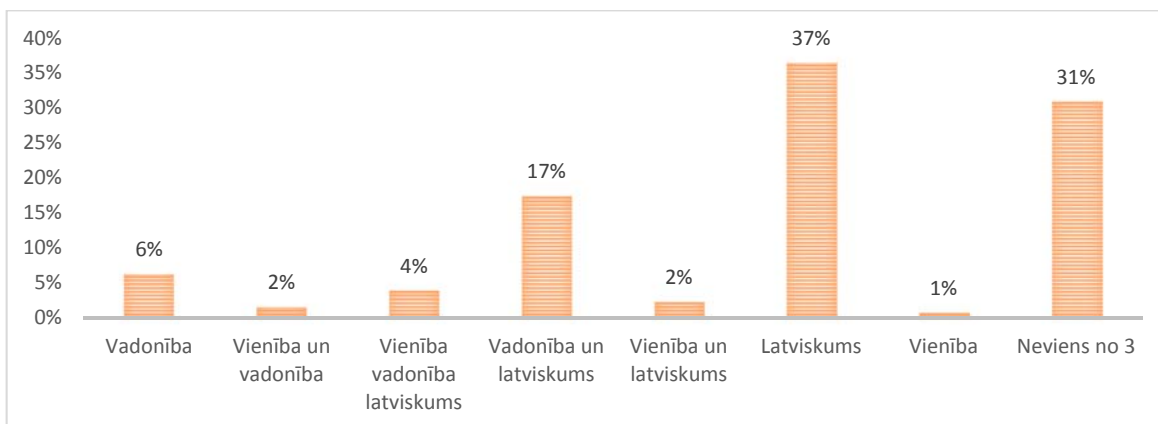
⁴¹³ Bonnel, V. *Iconography of Power...* P.142

⁴¹⁴ Ellig, E. Nationale Symbole. Atrodams: www.bpb.de/themen/Oo3NXA.html [skatīts 28.07.2008.]

3.1.2. Autoritārisma periods

Līdz ar autoritārā režīma izveidošanos valsts politiskajā dzīvē ienāca jaunas politiskās struktūras un politikas izpratnes jēdzieni, kas bija jāskaidro sabiedrībai. Tie bija vadonība, vienība un latviskums, uz kuriem retoriski balstījās valsts pastāvēšana. K. Ulmaņa režīma veidotie propagandas plakāti sniedz vērtīgu informāciju par minēto ideoloģijas pamatjēdzienu vizuālo tēlu un paņēmieniem, kas izvēlēti to atveidošanai.

7. grafiks. Autoritārās ideoloģijas pamatjēdzienu atveidošana.

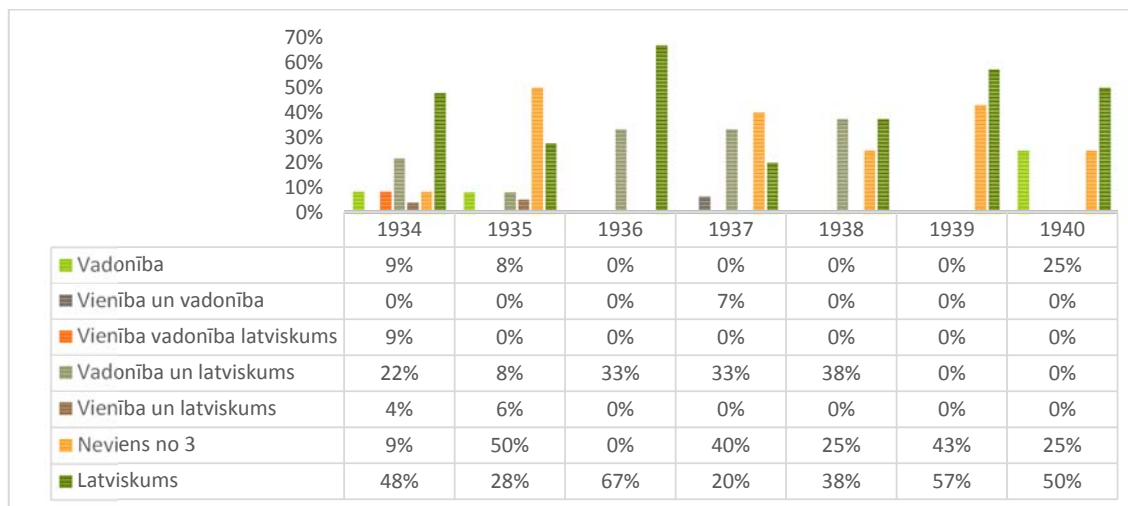
7. grafikā redzams, kāda bija visu trīs ideoloģijas pamatjēdzienu procentuālā attiecība to atveidojumā plakātos. Pārsvārā autoritārā režīma plakātos atveidoti vairāki ideoloģiskie koncepti vienlaikus. Retāki bija gadījumi, kad viens no trīs ideoloģiskajiem stūrakmeņiem iztīrīts no pārējiem. Minētajā grafikā redzams, ka skaitliskā ziņā izteikti dominēja latviskums, kas atsevišķi uzsvērts 37% plakātu. Latviskumu mēdza atsevišķi inkorporēt dažāda tipa plakātos, ne vienmēr ierādot tam plakāta centrālās idejas vietu.

Latviskums ar dažādu simbolu palīdzību izmantots kā papildinātājs plakāta primārajai tēmai. Tas redzams, piemēram, plakātā „Zemniecībā ir mūsu spēks un stiprums” (26. pielikums), kura galvenais uzdevums bija uzsvērt zemniecības lomu valsts dzīvē. Plakāta fonā ar senlatviešu pils simbolu iesaistīta arī latviskuma un tās avota – senatnes ideja. Pārējie jēdzieni kā vadonība un vienība vieni paši atveidoti ievērojami mazākā skaitā gadījumu, attiecīgi – 6% un 1%. Tomēr tas neliecina par pēdējo jēdzienu mazsvarīgumu, jo citos plakātos tos atveidoja vienkopus ar pārējām ideoloģiskajām nostādnēm.

No jēdzienu savstarpējām kombinācijām visbiežāk plakātos parādījās vadonības un latviskuma propaganda (17%). Pārsvārā tā tiek atveidota ar dažādu K. Ulmaņa izteicienu ietērpšanu vizuālā veidolā, kas bieži bija teksta izdekorēšana ar etnogrāfiskiem elementiem. Tas labi parādās plakātā „Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem” (40. pielikums). Latviskums izcelts

tekstā, bet vadonības ideju ietvēra K. Ulmaņa autorība sauklim. Minētais plakāta tips autoritārajā režīmā bija visizplatītākais, ilustrējot daudzveidīgas tematikas saukļus.

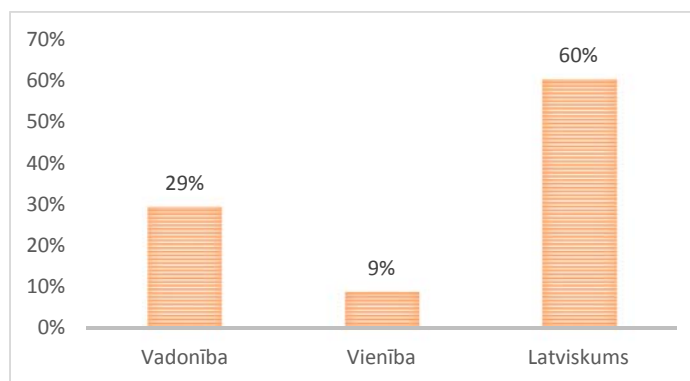
8. grafiks. Ideoloģisko pamatjēdzienu atveidošana laika griezumā.

Interesanti, ka visu trīs jēdzienu iekļaušana vienā plakātā bija visai reta parādība – tikai 4% gadījumu. Šeit par piemēru var minēt „Zvēram vienotai latviešu tautai, zvēram latviskai Latvijai” (28. pielikums). Plakātā aicinājumu tikties pēc vienības un latviskuma nodrošināja, gan sauklis, gan izmantotie simboli. Latviskumu apzīmēja Latvijas karogs un ģerbonis, savukārt vienību simbolizēja plakātā atveidotās dažādās sabiedrības grupas, vienojoties zvērestā vadonim. Zvērests noslēdz idejisko trīsvienību, atveidodams vadonību, kas tekstā nebija minēta, bet ar kompozicionālo paņēmieni palīdzību ieņēma centrālo lomu plakātā.

Analizējot plakātus laika griezumā, secināms, ka visi ideoloģiskie koncepti pārsvarā atveidoti tikai režīma pastāvēšanas pirmajos gados (skat. 8. grafiku). Turklāt plakāti, kuros iekļāva visus trīs jēdzienus veidoti tikai 1934. gadā. Autoritārā režīma pastāvēšanas laikā visaktuālākā bija latviskuma ideja, jo visa autoritārisma laika plakātos tas bija dominējošais jēdziens. Tam sekoja vadonības un latviskuma vienlaicīga atveidošana, bet vadonības princips plakātos atsevišķi iekļauts tikai 1934. un 1935. gadā, kā arī 1940. gadā. Neskatoties uz to, ka vadonību atsevišķi praktiski neatveidoja, tomēr kombinācijā ar citām idejām tā tūlīt aiz latviskuma bija viena no visbiežāk ilustrētajām ideoloģiskajām pamatnostādnēm (skat. 9. grafiku). Salīdzinot pārējos jēdzienus ar latviskuma parādīšanās biežumu, pēdējais izteikti dominēja, jo to iepina plašas tematikas plakātos – gan dažādu izstāžu, loteriju, svētku, gan arī autoritārās ideoloģijas stūrakmeņus propagandējošajos plakātos.

9. grafiks. Ideoloģisko pamatjēdzienu atveidošana kopumā.

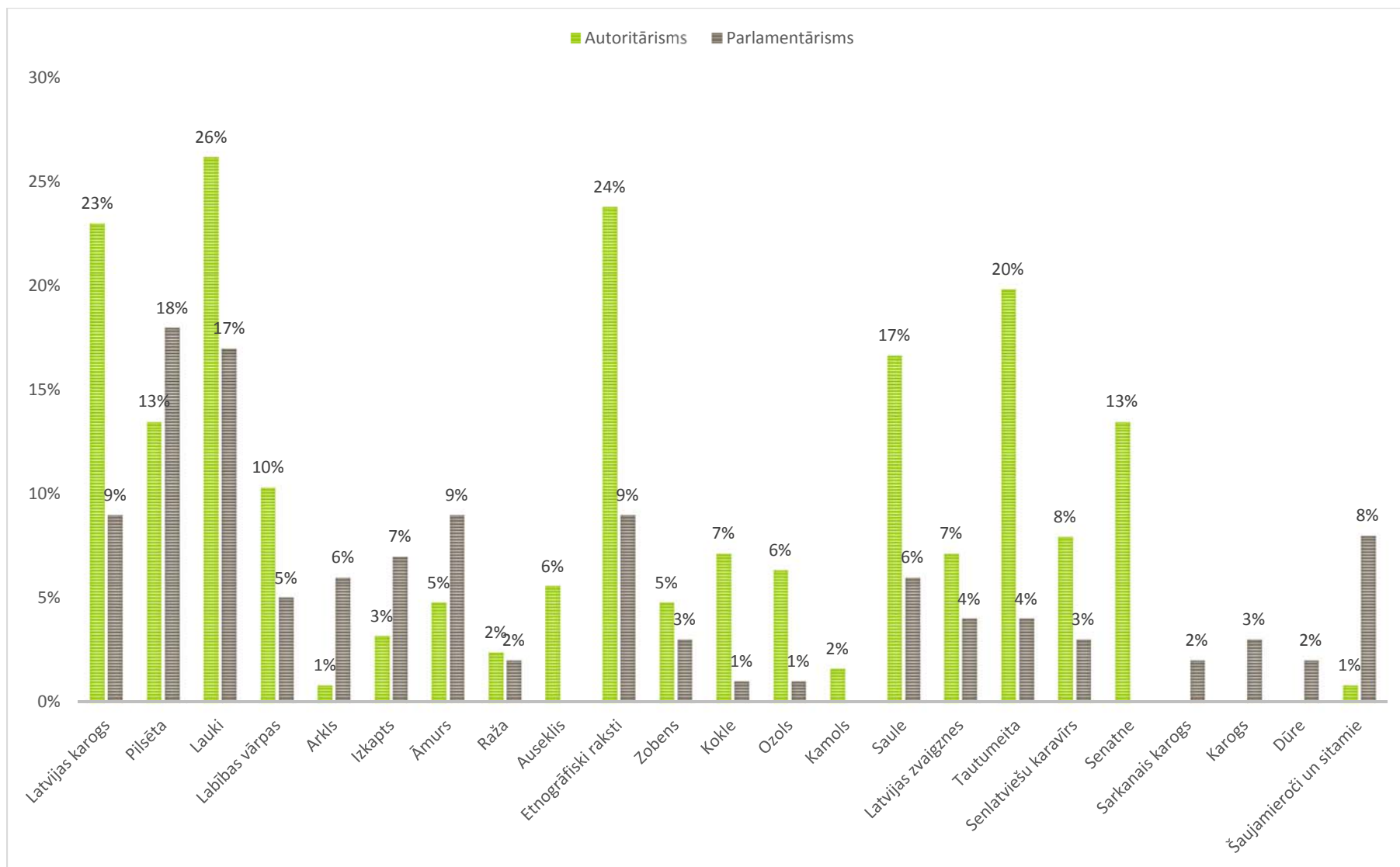

Jau iepriekšējās apakšnodaļas noslēgumā norādīts, ka demokrātijas laikā ar vēlēšanu plakātu palīdzību ieviesa būtiskākos nacionālos simbolus, saglabājot tos arī autoritārajā režīmā. Tas attiecās arī uz citiem simboliem. Salīdzinājums plakātos izmantotajā simbolikā starp demokrātiju un autoritārismu redzams 10. grafikā. Lielākā daļa simbolu turpināja parādīties arī autoritārā režīma plakātos. Simboli, kas autoritārajā režīmā pazuda, bija saistīti ar atsevišķu partiju ikonogrāfiju. Pie tādiem minami kreiso partiju simboli kā sarkanais karogs un dūre, kā arī atsevišķas partijas apzīmējošie karogi.

Ir simboli, kuru izmantošanas biežums autoritārā režīma laikā samazinājās. Pie tādiem pieder šķirisko piederību apzīmējošie simboli – arkls, izkaps un āmurs. Balstoties uz autoritārā režīma ideoloģiskajiem pamatuzstādījumiem, skaita ziņā palielinājās simboli, kas atsaucās uz patriotismu un latviskumu. No tādiem visizteiktākais kāpums vērojams sievietes atveidošanā tautastērpā (no 4% līdz 20%). Arī pēc apvērsuma sieviete tautas tērpā vairumā gadījumu simbolizēja Latviju. Tomēr atšķirībā no demokrātijas laika plakātiem, autoritārā režīma ideologi tai piešķīra vēl vienu nozīmi – auglības un tautas nākotnes pastāvēšanas nodrošinātājas lomu. Bieži vien auglības idejas pastiprināšanai izmantotas labības vārpas, kuras sieviete turēja savās rokās. Labība nodrošināja ne tikai sasaisti ar auglību, bet kalpoja kā zemniecības simbols. Kā piemērs minams K.Krauzes plakāts „Uzticība vadonim – tautas spēks” (39. pielikums). Plakātā atveidota gan sieviete – auglības simbols ar augļu grozu rokās, gan sieviete ar labības kūli rokās, simbolizējot zemkopību kā tautas „dzīvā spēka avotu”, kā to nereti dēvēja presē⁴¹⁵.

⁴¹⁵ Dāle, K. Sievietes loma tautas spēka radīšanā. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6., 34.lpp.; Blanks, E. Baltā māte. *Latgales Vēstnesis*. 1935, 10.maijs, 1.lpp.

10. grafiks. Autoritārisma un parlamentārisma plakātos lietotā simbolika.

Autoritārā režīma ikonogrāfijā izteikti pieauga etnogrāfisko rakstu izmantošana (no 9% līdz 24%). Neraugoties uz formas vizuālo pieticību un ģeometriski vienkāršoto struktūru, etnogrāfiskie raksti kā grafiskie simboli pieder pie semantiski jeb saturiski vispiepildītākajiem kultūras fenomeniem.⁴¹⁶ Šo kultūras vērtību ļoti aktīvi izmantoja autoritārisma ideoloģijas uzstādījumu ilustrēšanai. Visbiežāk etnogrāfiskie raksti izmantoti plakātos, kuros propagandēts latviskums un vadonība.

Vēl pieauga Latvijas karoga, senlatviešu karavīra un Latvijas ģerbonī iekļauto trīs zvaigžņu lietojums. Atsevišķas uzmanības vērts ir senlatviešu karavīra simbols. Tas kļuva par pagātnes un tagadnes sasaistītāju, latviskuma vērtību avotu, kā arī tautas varenības simbolu. Minētā tēla izpratne iezīmējās jau Nacionālās apvienības vēlēšanu plakātos. Spilgts piemērs šī simbola izmantošanai autoritārā režīma plakātos ir R. Zariņa plakāts „Nav miris Lāčplēša gars” (59. pielikums), kas ar senlatvieša (Lāčplēša) tēla palīdzību uzsvēra Latvijas neatkarības iegūšanu Brīvības cīņu rezultātā.

Vienā simbolā sintezējās gan pagātne, gan tagadne, kam pievienojās vēl viena ideja, ietverta Lāčplēša simbolā - brīvība. Minētā simbola izpratni apliecina žurnālā “Lāčplēsis” publicētā sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa doma: “Vēl tālāk, atskatoties pagātnes gaitās, varam liecināt, ka šās audzes varonīgais gars ir tā iededzies visā tautā, ka kļuvis par tās īsto dabu un sajūtu. Bet, kamēr dzīvos Lāčplēšu cilts, tāpat kā mūžīga ir latviešu tauta un viņas izauklētā Lāčplēša vīra drosmes un augstākās varonības teiksma, mūžīgi brīva būs mūsu tēvzeme Latvija! Lai tāpēc sumināti brīvības cīņu varoņi. Teiksmainā Lāčplēša nemirstošo ideju un slavas drošie mantinieki!”⁴¹⁷

Skatoties uz senlatviešu karavīra tēliem citos plakātos, piemēram, „Atdzimšanas dziesmas plakātā” (56. pielikums), ideja par brīvību arī šeit iekļauta senlatvieša tēlā. Tas atveidots kā cīnītājs par atbrīvošanos no pagātnes negatīvajām parādībām sarkanās čūskas veidolā. Minētais brīvības (arī atbrīvošanās) simbols balstījās uz mitoloģizēto Latvijas aizvēsturi un uz propagandētajām idejām par reiz brīvo un drošsirdīgo latviešu tautu, kuras neatkarību atņēma svešu zemju iekarotāji.

Kā jaunas vienības nacionālās simbolikas arsenālu papildināja auseklis un citi senatni apzīmējošie simboli. Oktogramma jeb auseklītis ir ornamentāls rīta zvaigznes Veneras atveids un simboliski saistās ar rīta gaismu, sauli un līdz ar to – ar atdzimšanu.⁴¹⁸ Autoritārisma plakātiem raksturīgi valsts ģerbonī iekļautās zvaigznes pārveidot par ausekļiem, un šo transformēto simbolu izmantot dažādu ideju atveidošanai. Ausekļa pastiprinātā klātbūtne autoritārā režīma plakātos pilnā

⁴¹⁶ Kursīte, J. Latvijas plakāts un tā simbolika. Grām.: Umblija, R. (sast.) *Plakāts Latvijā*. Rīga, 2008. 24.lpp.

⁴¹⁷ Bērziņš, A. Valdoniģais brīvības dzenulis. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6., 19.lpp.

⁴¹⁸ Kursīte, J. Latvijas plakāts... 25.lpp.

mērā atbilda propagandētajai idejai par 15. maija Latviju kā „atjaunoto valsti” kā no jauna „atdzimušo” valsti. Atdzimšanas ideju nereti atveidoja ar saules simbolu, kas arī autoritārā režīma plakātos salīdzinājumā ar demokrātijas laiku skaitliski pieauga (no 6% līdz 17%).

Attiecībā uz izmaiņām dažādu simbolu izmantošanas intensitātē demokrātijas un autoritārā režīma laikā, jāmin pilsētas un lauku atveidošanas savstarpējās attiecības, kurās pieauga lauku dominance. Pilsētas un lauku simbolu izmantošanas piemērs ir O. Pladera plakāts „Ne šķiru cīņu, bet gan šķiru saprašanos un sadarbību” (24. pielikums). Plakātā pilsētas un lauki reducēti uz divām sabiedrības grupām – strādniekiem un zemniekiem, ignorējot citu sabiedrisko grupu sasaisti ar pilsētu. Nedaudz plašāks pilsētas simboliskais tulkojums redzams N. Puzirevska plakātā „Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs – vai zemkopis, vai strādnieks, vai arī amatnieks, vai skolotie ļaudis” (27. pielikums). Šajā piemērā pilsētai piesaistīta arī intelīģence, ne tikai strādniecība. Papildus laukiem, nevis pilsētai simboliski piesaistīts arī amatnieks, pastiprinot lauku simbolisko nozīmīgumu pretnostatījumā pilsētai.

Pilsētas simbolikas iekļaušana režīma propagandas plakātos radīja neatrisinātas problēmas par pilsētas ideoloģisko nozīmi, kas atspoguļojās arī preses slejās. No vienas puses, pilsētu, līdz ar strādniekiem, iekļāva kā daļu no tautas vienības kopējā ideoloģiskajā sistēmā, bet tajā pašā laikā tās vērtējums salīdzinājumā ar laukiem bieži vien bija negatīvs. Lai arī lauki ideoloģiski bija daudz nozīmīgāki par pilsētu, plakātos, kuros centās parādīt tautas vienības ideju abi simboli atveidoti kā vienlīdz būtiski. Lauku simbolikas skaitliskais pārsvars kopā ar jau pieminēto auglības simboliku, ko piesaistīja sievietes tēlam (labības vārpas, kā arī raža – novākta vai vākšanas procesā), uzsvēra autoritārā režīma propagandēto zemniecības kā Latvijas valsts pamata nozīmi, akcentējot tās lomu ne tikai tautas paēdināšanā, bet arī tautas pastāvēšanas nodrošināšanā.

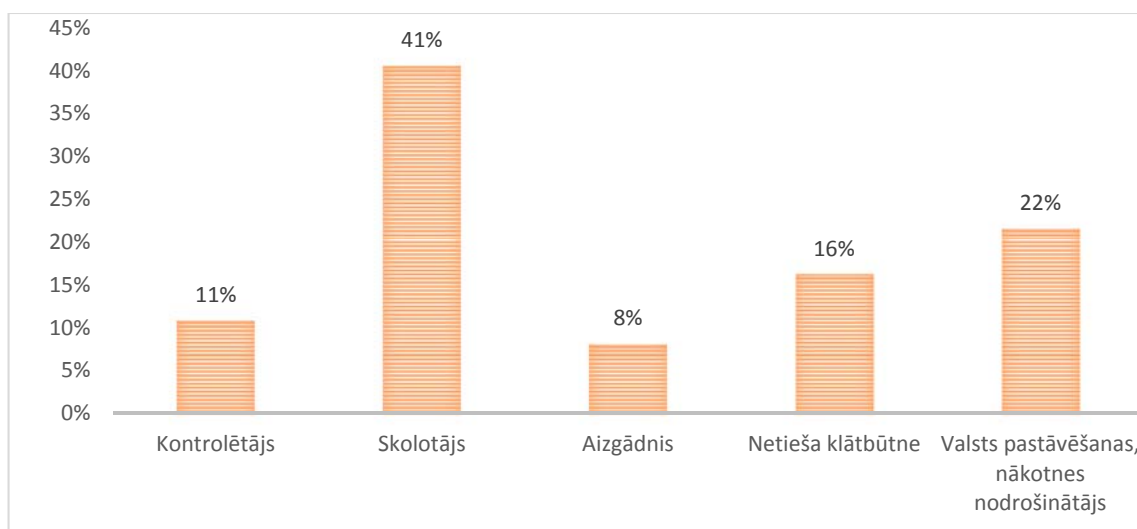
Pievēršoties vadonības problemātikai, no visiem analizētajiem plakātiem vadoņa klātesamību iespējam konstatēt 29%. Tomēr būtiski, ka lielākajā daļā plakātu vadoņa klātesamība tiek nodrošināta pastarpināti ar dažādu simbolisko paņēmienu palīdzību, piemēram, ar zvēresta atveidošanu vai tekstu, kurā prasīts zvērēt vadonim.

Izejot no politiskā plakāta darbības teorētiskajiem apsvērumiem, politiskais plakāts radikāli palielina iespējas ietekmes paplašināšanai, radot personīgās komunikācijas efektus ar varas pārstāvjiem (politisko līderi) kā „saviem cilvēkiem” pilsētas ielās. Šeit lomu spēlē arī plakāta tirāža, kas nodrošina viena un tā paša signāla atkārtosanos. Nepārtraukta pazīstamu seju zibēšana bezseju pilsētas pūlī, ko izvērs pēc noteikta plāna, rada standarta kognitīvo ķēdīti: atkārtosšanās – atpazīstamība

– iekļaušana „personīgajā [zināšanu – G. B. - G.] kartotēkā”. Īpaši efektīvi tas darbojās 20. gs. pirmajā pusē, kad cilvēku pieradums pie kinematogrāfiskiem tēliem vēl tikai veidojās.⁴¹⁹

Nemot vērā vadoņa vizuālā tēla publiskas atkārtošanās nozīmi, interesanti, ka autoritārā režīma plakātos pats K. Ulmanis praktiski vispār nebija atveidots (izņemot vienu, 1934. gadā E. Gestautes veidoto, plakātu (45. pielikums)). Acīmredzot, šo vizuālā tēla atkārtošanas un uzsvēršanas funkciju pildīja citi mediji kā, piemēram, dažādas K. Ulmaņa fotogrāfijas presē, gleznas un bistes, kas bija ierasts interjera elements gandrīz katrā valsts un pašvaldības institūcijā. Tomēr atklāts paliek jautājums, kāpēc plakātos autoritārais režīms izvairījās no vadoņa portreta atveidošanas. Iespējams, Ulmaņa režīms plakātus neuztvēra par īpaši būtiskiem propagandas instrumentiem, citiem komunikācijas veidiem atvēlēdamas lielāku uzmanību. Līdz ar to arī K. Ulmaņa portreta atveidošana plakātos netika izvērstā. To kompensēja jau minētie glezniecības, foto darbi, kā arī mākslas darbi uz atsevišķu žurnālu vākiem.

11. grafiks. Vadoņim piedēvētās lomas plakātos.

Vistiešākā vadoņa saskari ar iedzīvotājiem nodrošināja ar K. Ulmaņa citātu drukāšanu un izvietojumu pie sienām. Dažādie izteicieni, plakātu saukļi, kā arī izmantotā simbolika iezīmēja ar plakātu palīdzību definētās vadoņa lomas. Latvijas vēstures historiogrāfijā ir pētījumi, kas, balstoties uz preses materiāliem, iezīmējuši lomas un īpašības, ko asociēja ar K. Ulmani. Starp tām minēta K. Ulmaņa identifikācija ar dažādām sociālajām grupām – strādniekiem, zemniekiem, jaunatni, kultūras cilvēkiem. Tāpat K. Ulmanis parādījās kā aktīvs politiķis un sabiedriskā labklājības līmeņa uzlabotājs

⁴¹⁹ Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. 46.

– viņš bija labsirdības un gādības paraugs.⁴²⁰ Tik plašu lomu klāstu nebija iespējams identificēt plakātos, tehniskie nosacījumi un izplatīšana ierobežoja iespējas izvērst milzīgu skaitu dažādu plakātu, kas spētu definēt tik dažādas vadoņa īpašības un lomas. Līdz ar to plakātos parādījās tikai 5 lomas – (1) vadonis labvēlis, valsts un tautas panākumu garantētājs, (2) skolotājs, (3) vadonis – kontrolētājs, (4) dažādu jomu aizgādnieks, (5) netieša klātbūtne (pasīvs vērotājs), savas klātesamības nodrošinātājs (skat. 11. grafiku).

Visbiežāk vadonis atveidots kā skolotājs (41% gadījumu), kurš ar savu viedumu norāda pareizās sabiedrības uzvedības normas. Skolotāja lomas ietvaros K. Ulmanis pamācīja un norādīja, kas cilvēkiem darāms valsts attīstības labā. Šeit uzsvērtā darba, izglītības, patriotisma, kā arī pareizā saimniecības virziena (lauksaimniecības) attīstība. Skolotāja loma bija aktuāla plakātos, kas definēja pareizās sabiedrības uzvedības normas. Uzvedības normu noteicošie plakāti atšķīrās pēc to tipoloģijas - tie bija divu veidu plakāti – „teksta plakāti” un teksta un attēlu apvienojumu (pēc F. Kempfera tipoloģizācijas – pirmā un otrā tipa plakāti), bet ar līdzīgi konstruētu vēstījumu.

Teksta plakātos skaidrāk uzsvēra, kādas bija vērtības ko cilvēkiem tiekies. Piemēram, darbs un strādīgums, rūpes par kopīgu labumu un Latvijas valsti. Minēto tendenci atspoguļo plakāts ar uzrakstu: „Katrs savā darbā, bet visi valsts darbā.” Tāpat parādījās plakāti, kas noteica iedzīvotāju patriotisko uzvedību. Tāds, piemēram, ir plakāts „Tēvuzemes mīlestība ir augstākā mīlestība virs zemes. Kārlis Ulmanis” (42. pielikums) vai arī „Topiet lepni uz to, ka mēs esam mūsu latviskās Latvijas pilsoņi” (43. pielikums). „Tikpat pamācošs ir izteiciens: „Vienosimies uzticībā Vadonim!” (44. pielikums). No plakātiem, kuros parādījās ne tikai teksts, bet arī attēls, minams „Zemkopībā ir mūsu spēks un stiprums” (26. pielikums), kurš uzsvēra būtiskāko valsts saimniecības nozari. No vienas puses plakāta vēstījums sasauca ar ideoloģiski definēto zemniecības dominanci Latvijas saimnieciskajā, sociālajā un politiskajā dzīvē, bet tajā pašā laikā to varētu traktēt kā mēģinājumu apturēt darbaspēka aizplūšanu no nozares.

Par darbaspēka aizplūšanas problēmu daudz runāts presē, arī režīma ideologu rakstos. Visbiežāk, rakstot par šo problēmu, pilsētu pretnostatīja laukiem, pilsētai piedēvējot negatīvas konotācijas. Piemēram, LU rektors, vēlākais izglītības ministrs, Jūlijs Auškāps norādīja, ka “ar bēgšanu no darba saistīta bēgšana no laukiem uz šķietami vieglo dzīvi pilsētā, kas apdraud tautu pašos pamatos⁴²¹”. Pilsētās iedzīvotāju ķermenis tiekot tā novājināts, ka pilsētnieki nedod pēcnācējus vai arī dod maz. To pašu uzsvēra rakstnieks un publicists Jānis Lapiņš, rakstot, ka „visas pilsētas jāatzīst par

⁴²⁰ Naglinska, E. Vadoņa tēla konstruēšana latviešu presē: Kārlis Ulmanis un Josifs Staļins. *Latvijas Arhīvi*, 2003, Nr. 2, 61.lpp.

⁴²¹ Auškāps, J. Kultūras pretrunas. *Sējējs*, 1936, Nr.3., 253.lpp.

nācijas kapu, un katra iedzīvotāju aizplūšana uz pilsētu — par nācijas nodevību, par pašnāvību”⁴²². “Tautas kaps”⁴²³ autoritārā režīma presē izmantots kā pilsētas apzīmējums, vēl skaidrāk iezīmējot režīma sludināto lauku un pilsētas antagonismu. Iepriekš minētais plakāts parāda, ka ne tikai kritiskas publikācijas par pilsētas negatīvajām parādībām centās risināt darbaspēka aizplūšanu, bet arī pozitīvisma garā veidoti, vadoņa pamācošos vārdos ietērpti propagandas plakāti ar zemnieka darba heroizēšanu.

Atgriežoties pie vadoņa – skolotāja lomas, jāpiemin, ka, neskatoties uz dažiem izņēmumiem, šo lomu visbiežāk uzsvēra teksta plakātos. Minēto plakātu nozīmes pastiprināšanai nebija vajadzīgi simboli, arī bez tiem definējot vēlamo sabiedrības uzvedības modeli. Ar šiem izteicieniem un norādījumiem dekorētās dažādu iestāžu telpas skaidri parādīja režīma prasības, kā arī to pieprasījums no dažādu valsts iestāžu puses veicināja atspoguļotā vēstījuma nokļūšanu sabiedrības uzmanības centrā.

Kā nākamo skaitliski visbiežāk veidoja vadoņa tēlu, kas pareģoja stabilu nākotni gan valstij, gan cilvēkiem, kā arī kalpoja kā Latvijas „spēka avots” un tās pastāvēšanas garants (kopumā 22% gadījumu). Šajā lomā vadonis nodrošināja valsts attīstību un bija garants vēsturiskā taisnīguma saglabāšanai. Ar šīs lomas palīdzību pierādīja un pamatoja vadoņa leģitimitāti.

Jau pašos pirmajos plakātos tika meklēta un pamatota vadoņa leģitīmā vieta Latvijas vēsturē. Pamatojot vadonības nozīmi, presē parādījās apgalvojumi, ka „vienota tauta pulcējas ap vienu vadoni. Tā rada to no sava vidus, spējīgāko no spējīgākajiem. Tā seko viņa gribai, ne viņa varas dēļ, bet tamdēļ, ka ir pārliecināta, ka tas zin mērķi un pazīst ceļu uz šo mērķi, tamdēļ, ka tam ir drosme pa priekšu iet.”⁴²⁴

Vadoņa īpašo lomu un spējas, kā arī tajās pamatoto varas leģitīmismu atspoguļo 1934. gadā tapušais K. Krauzes plakāts „Uzticība vadonim – tautas spēks” (39. pielikums). Šajā plakātā spilgtāk kā jebkurā citā skaidri norādīta vadonisma leģitimitāte, kuras varas avots balstīts Latvijas senajā vēsturē. Ar plakāta simbolikas palīdzību panākta K. Ulmaņa vadonības sasaiste ar senajiem virsaišiem. Plakātā parādās pilns, vēlākos gados lietotais, autoritārā režīma simbolu spektrs. Šo plakātu savā ziņā var uzskatīt par autoritārā režīmā lietotās ikonogrāfijas paraugu. Tajā parādās zemnieks un strādnieks, sievietes kā pārējās tautas simbols – tautas turpmākās pastāvēšanas garants, latviskumu definējošie elementi – ozols, kokle, tautiskā josta, kā arī vadoņa spēka avots – senie virsaiši. Minētā K. Krauzes plakāta ideoloģisko nozīmi apliecina arī plakāta izmantošana ielu

⁴²² Lapiņš, J. Pilsētu jaunatnes problēma. *Sējējs*, 1937, Nr.2., 136.lpp.

⁴²³ Latviskās pilsētas. *Sējējs*, 1936, Nr.4., 354.lpp.

⁴²⁴ Vienība. *Sējējs*, 1937, Nr.5., 451.lpp.

dekorēšanai pirmajos Vienības svētkos Rīgā 1935. gadā. Atšķirībā no citiem plakātiem, šo plakātu vairākas reizes palielināja un izkāra pie kāda nama sienas vienā no svarīgām svētku norises vietām.

Vadoņa – kā labākas nākotnes pareģa loma parādījās arī mazāk simboliskos plakātos, kuros atveidoti tikai etnogrāfiskie raksti un sauklis. Teksts arī iekļāva vadoņa lomu raksturojošo ideju, zem katra saukļa norādot, ka autors ir K. Ulmanis. Uz pareģa lomu attiecās, piemēram, tādi plakāti kā „Jaunās Latvijas saules spīdēs pār visiem. Kārlis Ulmanis” (40. pielikums) un „Mēs varam būt patrioti visi un būsīm visi. Kārlis Ulmanis” (41. pielikums). Pareģojot Latvijas nākotnes perspektīvas, pārsvarā balstītas uz latviskuma pamata, K. Ulmanis no vienas puses pozicionējās kā pareģis, bet no otras puses uzņēmās atbildību par pareģojumu piepildīšanos.

Pareģojumi papildināja rakstiskā un mutiskā veidā izskanējušos K. Ulmaņa apgalvojumus gan preses slejās, gan arī dažādu pasākumu uzrunās. Vairumā gadījumu emocionāli veidotie apgalvojumi atkārtojās visos trijos medijos – presē, plakātos un uzrunās. Tas attiecas ne tikai uz pareģa lomā teiktajiem, bet arī uz citu vadoņa lomu sakarā paustajiem apgalvojumiem. Kā dažus piemērus no vairākkārt atkārtotiem saukļiem var minēt: „būt lepniem uz to, ka esam latvieši”⁴²⁵, „šī zeme, kas ir mūsu”⁴²⁶, „tautas latvisko misiju mēs varēsim pildīt tikai kā latvieši uz latviešu zemes”⁴²⁷, „ne savstarpēju apkarošanos, bet vienotu domu!”⁴²⁸ un „katrs savā darbā, bet visi valsts darbā!”⁴²⁹. Salīdzinot atsevišķu plakātu veidošanas gadu un, piemēram, K. Ulmaņa runas datējumu, kuros parādās vienādie izteicieni, secināms, ka K. Ulmaņa runas varēja būt avots, no kura ņemta iedvesma radītajiem plakātiem.

Nākamā propagandas plakātos definētā bija vadoņa – kontrolētāja loma (11% gadījumu). Atšķirībā no iepriekš minētajām lomām, kas saistījās ar pozitīvām konotācijām, vadoņa – kontrolētāja loma ietvēra negatīvas konotācijas. Līdz ar to režīma vizuālajā propagandā vadonim piedēvētas pretrunīgas īpašības. Lai arī kontrolētāja loma nebija viena no izplatītākajām, tomēr skaitliskā ziņā tā daudz neatpaliek no tādām lomām kā pareģis un aizgādnis, uzsverot kontroles nepieciešamību režīma pastāvēšanai.

Vadonis kontrolētāja lomā norādīja uz nepieciešamību pēc bezierunu paklausības. Līdzīgi kā gadījumā ar skolotāja lomu, kurš norādīja uz vēlamo sabiedrības uzvedības kodeksu, vadonis – kontrolētājs darīja to pašu stingrākā manierē. Te vairāk parādījās plakāti ar teksta un attēla kombināciju, kur attēls pastiprināja tekstu, radot spēcīgākas emocionālās asociācijas. Tāds, piemēram,

⁴²⁵ *Sabiedriski raksti un runas...* (K.Ulmaņa runa 18.novembrī valsts 20 gadadienā.) 105.lpp.

⁴²⁶ *Uzvaras ceļš...* (K.Ulmaņa rakstu un runu izvilcumi. No runas Pļaujas svētkos Koknesē 1935.gada 13.okt.) 105.lpp.

⁴²⁷ *Uzvaras ceļš...* (Norādījumi Mazpulku nometnei Mežotnē, 1937.gada 1.augustā.) 155.lpp.

⁴²⁸ *Sabiedriski raksti un runas...*, 2.daļa. (Radio runa 1934.gada 18.maijā.) 170.lpp.

⁴²⁹ Grīns, A. Latviešu valsts un latviešu vienības doma vieno gadu simteņus. *Sējējs*, 1937, Nr.6., 582.lpp.

bija R. Šiško 1936. gadā veidotais plakāts „Uzticību valstij un vadonim!” (25. pielikums). Attēla teksts demonstrēja stingras paklausības nepieciešamību, pat izteiktu pavēli. Vairs netika apelēts pie patriotiskām jūtām, nebija piedāvātā izvēle. Arī plakāta kompozicionālais izkārtojums, lietotie simboli (Latvijas karogs, zvērests) radīja kārtības, kontroles, unifikācijas un indivīda pakārtotās lomas priekšstatu. Turklāt centieni atveidot gan zemnieku, gan strādnieku, gan arī ierēdniecību simbolizēja visas sabiedrības pakļaušanu vienotai kontrolei. Līdzīgā stilā veidoti vēl vairāki citi šīs kategorijas plakāti, kuru kompozīcija apstiprina visas augstākminētās idejas. Plakātos uzsvērtu nepieciešamību pēc pakļaušanās papildināja arī presē ietvertie apgalvojumi, piemēram, „vienību var uzturēt tikai nelokāma disciplīna un pilnīga padošanās Vadoņa norādījumiem”⁴³⁰. Šajā apgalvojumā precīzi ietverta visu šī tipa plakātu ideja.

Plakātos pieprasīto paklausīgumu atveidoja daudz stingrāk nekā, piemēram, padomju laika plakātos. Emocionālās noskaņas ziņā K. Ulmaņa laikā veidotie, vadoņa – kontrolētāja un uzvedības normas nosakošie plakāti, raksturojami ar mākslinieciski izteiktu, daudz lielāku totalitārisma pieskaņu nekā Latvijas padomju laikā veidotie plakāti. Šī tipa plakāti tikpat stingri pieprasīja uzticību ne tikai vadonim un valstij, bet arī latviskumam un vienotībai. Piemēram, skolotāja loma parādījās sasaistīta ar pozitīvām emocijām dažādajos izteicienos, ko pastiprināja gaišo un mierīgo krāsu lietošana plakāta mākslinieciskajā noformējumā, kā arī elementu brīvs, nepiespiests izkārtojums. Savukārt vadoņa – kontrolētāja loma atspoguļojās kā stingra pamācītāja loma, kas parādījās plakātos ar saukļa un vizuālo elementu kopēju kompozīciju. Šāds režīma tiražētais, stingrais uz bezierunu paklausību vērstais vizuālais tēls tomēr palika vairāk tikai plakātos, jo praktiskas darbības stingrās kontroles un paklausības nodrošināšanai sabiedrībā neizvērsa. Tā drīzāk palika kā zināma režīma ārišķība.

Krasās K. Ulmaņa autoritārā režīma un Staļina totalitārā režīma vizuālās valodas atšķirības varētu būt skaidrojamas ar pretējām nostājām sabiedrības „audzināšanā”. Nežēlīgais Staļina totalitārais režīms iedzīvotāju atbalsta nodrošināšanai plakātlapu attēlus pārvērta tēlos – maskās: vardarbība ieguva laimīgas, smaidošas sievietes seju, „visu tautu tēvs” – Staļina profilu.⁴³¹ Padomju vara savu nežēlību tāda veidā maskēja ar „apsolītās zemes” iegūšanas atspoguļojumu. Savā ziņā līdzīgi rīkojās K. Ulmaņa autoritārā režīma ideologi, kas salīdzinoši „maigo” režīma politiku centās maskēt ar skarbāku vizuālo retoriku.

K. Ulmaņa autoritārā režīma un Padomju Savienības totalitārā režīma salīdzinošajā skatījumā interesanta ir mākslas vēsturnieces S. Pelšes atziņa attiecībā uz mākslas teorētiskajiem priekšstatiem, kas dominēja autoritārā režīma laikā. Uzsvērts, ka vēlamā mākslas modeļa stilistisko aspektu

⁴³⁰ Vienība. *Sējējs*, 1937, Nr.5., 451.lpp.

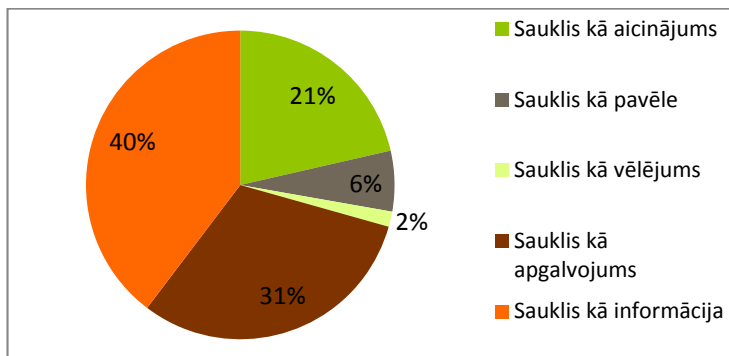
⁴³¹ Umblija, R. *Plakāts Latvijā...* 12.lpp.

traktējumā vairākums teorētisko atziņu autoru pieslējās Revolucionārās Krievijas mākslinieku heroiskā reālisma koncepcijai, tikai citā „ideoloģiskajā” noformējumā. Latvijas neatkarības pēdējā desmitgadē beidza nostiprināties tradicionālās ievirzes konservatīvie priekšstati, veidojot loģisku pāreju uz padomju perioda oficiālās mākslas teorijas retrospektīvismu⁴³². Līdzīgs mākslas traktējums autoritārajā režīmā un Padomju Savienībā radīja priekšnoteikumus salīdzinoši vieglākai pārejai un mākslas adaptācijai no viena politiskā režīma uz otru.

Vēl viena vadoņa loma, kas diezgan neuzkrītoši parādījās atsevišķos plakātos, ir aizgādņa loma. Tā izpaudās atsevišķu svētku organizēšanā, piemēram, valsts mēroga dziesmu svētku plakātos, kuros skaidri norādīts, ka tie veidoti K. Ulmaņa protektorātā (33. pielikums). Līdzīga aizgādniecība parādījās atsevišķu izstāžu rīkošanā. Aizgādņa tēlā vadonis pilda diezgan pasīvu lomu, kuras uzdevums vairāk bija atgādināt, ka bez vadoņa klātbūtnes nav iespējams neviens nozīmīgs pasākums valstī, kā arī pietuvināt vadoni ļoti dažādām norisēm sabiedrībā.

Ir vesela virkne plakātu, kas neizcēla kādu no vadoņa funkcijām, bet gan norādīja uz vadonības principa klātesamību. Šī parādība uzskatāma kā vadoņa netiešās klātesamības (pasīvā loma) nodrošināšana, kas novērojama 16% gadījumu. Pārsvārā netiešā klātbūtne parādījās ar tipiskā vadoņa žesta atveidošanu, kas plakātā bija vienīgais vadonības idejas apliecinātājs. Kā piemērs minams gan K. Krauzes plakāts „Zvēram vienotai latviešu tautai, zvēram latviskai Latvijai” (28. pielikums) un N. Strunkes „Atdzimšanas dziesmas” plakāts (32. pielikums), gan arī J. Strazdiņa plakāts „Vienoti zem latviskā karoga!” (90. pielikums). Visos plakātos atveidots vadoņa žests, bet nevienā no tiem pats vadonis nav pieminēts.

12. grafiks. Saukļu izteiksmes formas.

⁴³² Pelše, Stella. *Latviešu mākslas teorijas vēsture: mākslas definīcijas valdošo laikmet ideju kontekstā (1900-1940)*. Rīga: Ulma, 2007. 157.lpp.

Saukļu izteiksmes formas ir būtisks plakāta iespaids un nozīmes noteicējs. Tas liecina gan par uzrunājamās auditorijas, gan uzrunātāja raksturu, ierastām un pieņemamām komunikācijas formām. Autoritārā režīma plakātos lietotās saukļu formas un to skaitliskā attiecībā redzama 12. grafikā. Visbiežāk sauklis pildīja informatīvo funkciju, ar kuras palīdzību pārsvarā nodotas ziņas par kāda pasākuma vai svētku organizēšanu un norisi. Tādi, piemēram, bija Atdzimšanas dziesmas plakāti, Dziesmu svētku plakāti, dažādu izstāžu plakāti. Neskatoties uz to, ka plakāta tekstuālā daļa ir informatīva, nereti vizuālā daļa sastāvēja no daudz plašākas informācijas. Tas attiecās uz jau minētajiem Atdzimšanas dziesmas plakātiem, kuru vizuālie elementi ietvēra plašus ideoloģiskos konceptus.

Nākamā lielākā saukļa izteiksmes formas grupa bija apgalvojumi (31%). Ar saukļa kā apgalvojuma palīdzību uzsvērtas dažādas parādības sabiedrībā⁴³³. Ar šādu izteiksmes formu palīdzību panākts, ka apgalvotais tiek pieņemts kā esošais/reālais. Apgalvojumus izteica vairākās variācijās. Pirmā no tām bija apgalvojumu izteikšana tagadnes formā, pārliedzinot par jau sasniegto. Pie šādiem apgalvojumiem pieskaitāmi tādi saukļi kā „Uzticība vadonim – tautas spēks”, „Tā zeme ir mūsu – tās pilsētas mūsu”, „Nav miris Lāčplēša gars”, „Valsts dibinātājs un atjaunotājs ir mūs vadonis”, „Tēvu zemes mīlestība ir augstākā mīlestība virs zemes”, „Latvijas vārds svēts vārds”. Minētie saukļi vairāk orientēti uz dažādu latviskuma un patriotisma vērtību uzsvēršanas, tikai atsevišķos gadījumos apzīmējot politiskas pārvērtības (pirmie divi piemēri).

Otra grupa bija apgalvojumi, kuri izteikti nākotnes formā. Šādi izteicieni ir ievērojami mazākā skaitā nekā tagadnes formā veidotie. Šeit par piemēriem minami tādi izteicieni kā „Atjaunotā Latvijā uzgavilēs latviskais” un „Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem”. Skaitliski niecīgais šo apgalvojumu apjoms ir saprotams, jo saukļi nevis apliecina „jaunās valsts” sasniegto propagandēto ideju jomā, bet gan norāda, ka šāda situācija ir sasniedzama tikai nākotnē. Tas radīja pretrunas propagandas saturā. No otras puses, pavērtējot nākotnes formas saukļus, iezīmējas režīma pareģošanas iedaba, kas spilgti izpaudās jau iepriekš pieminētajā vadoņa – pareģa tēlā.

Nākamā lielā saukļu grupa bija aicinošie saukļi – 21% no plakātu kopējā skaita. Šie saukļi aptvēra gandrīz visas tematikas plakātus, arī ideoloģiski visnozīmīgākos, kā vadonību, vienību un latviskumu proponējošos. Aicinājumu izsakošajos saukļos izvēlēta gramatiskā forma „mēs”. Tādā veidā tiek samazināta nošķirtība starp potenciālo plakāta auditoriju un režīmu pašu, kas sevi identificē kā daļu no sabiedrības. Šeit par piemēru minami plakāti „Stādīsim bērzus! Rīkosim meža dienas!”

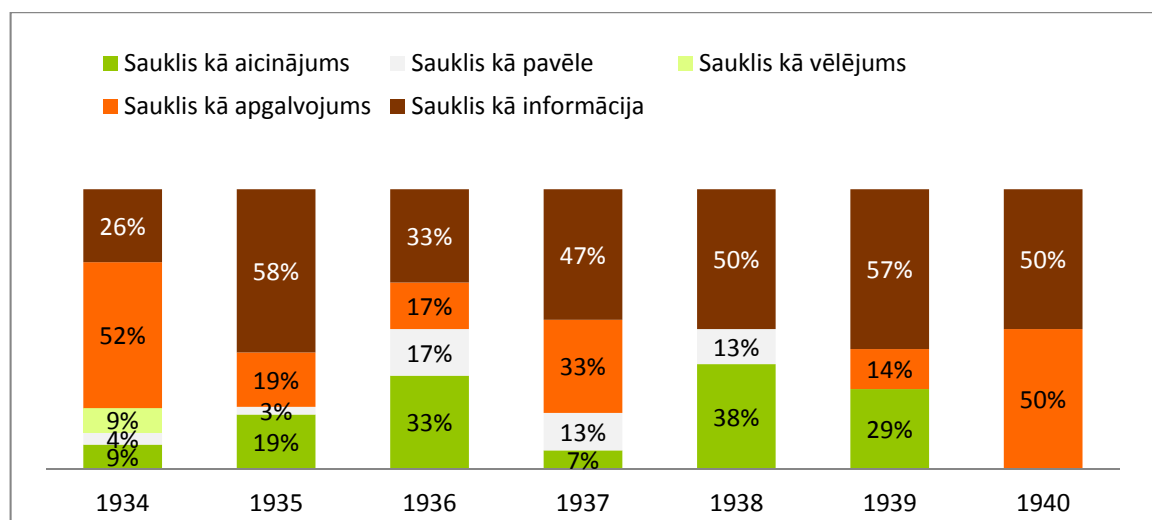
⁴³³ Kämpfer, F. *Der Rote Keil*.... S. 99-100.

„Apzināsimies ne tikai savas tiesības, bet jo vairāk pienākumus!”, „Izkopsim latviskos tikumus”, „Spožu turēsim Latvijas godu”, „Degsim Latvijai”, „Vienosimies uzticībā vadonim” u.c.

Skaitliski daudz mazāk bija pavēles formā izteikti saukļi - tikai 6% gadījumu. Tas zināmā mērā saskanēja ar salīdzinoši nelielo vadoņa-kontrolētāja lomu attēlojošo plakātu skaitu. Pavēles formas saukļos atnesta „mēs” forma, izvēloties stingrākus un pieprasošākus izteiksmes līdzekļus. Šīs pavēles formas izmantoja plakātos, kas saistīti ar vadonības ideju. Pie piemēriem minami plakāti „Uzticību valstij un vadonim!” (25. pielikums), saukļi „vienību uz latviska pamata!”, „Ne savstarpēju apkarosanos, bet vienotu domu!” un „Topiet lepni, ka mēs esam mūsu latviskās Latvijas pilsoņi!”.

Visbeidzot saukļu dažādību noslēdza pēdējā, skaitliski vismazāk pārstāvētā grupa – saukļi kā vēlējums. Šeit izmantota tāda izteiksme forma, kas norādīja uz apgalvojumiem par Latvijas nākotnes perspektīvām. Pie šādiem saukļiem minami „Latvijai jābūt latviešu valstij”, „Lai atjaunotā latviešu sētā ir atkal latvisks darbs un latviska dzīve un prieks!”. Vēlējuma izteiksme izmantota, definējot latviskuma ideju plakātos.

13. grafiks. Plakātu saukļu izteiksmes formas laika griezumā.

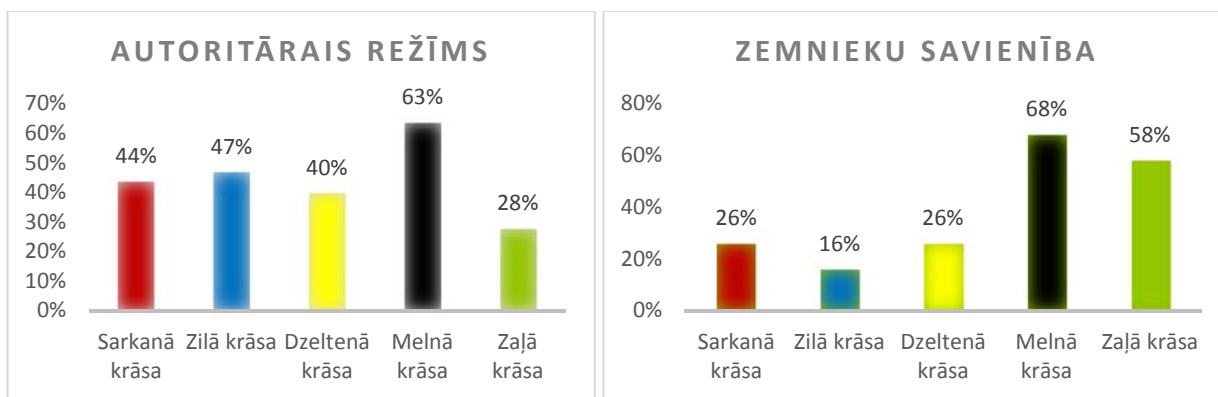
Kopumā plakātu saukļu formu izvēle liecina par samērā maīgu un neuzstājīgu uzrunas formu izmantošanu režīma propagandas plakātos. Ņemot vērā, ka latviskuma ideja bija atveidota visbiežāk, saprotams, ka tieši šīs idejas atveidošanā izmantoti visa tipa saukļi, attiecinot tos gan uz tagadnes, gan nākotnes reālijām. Kā redzams 13. grafikā, tikai režīma pastāvēšanas pirmajā gadā novērojama visu saukļu formu izmantošana. Turklāt tas ir vienīgais gads, kurā izmantota vēlējuma forma. Acīmredzot, režīma pastāvēšanas pašā sākumā bija nepieciešamība iegalvot cilvēkiem, kas sagaidāms nākotnē. Interesantas tendences novērojamas arī attiecībā uz pavēles formas saukļiem, kas skaitliski pieauga ar

katru gadu. Pārējo saukļu gadījumā nekādas izteiktas attīstības tendences nebija novērojamas, katrā gada skaitliskajiem rādītājiem atšķiroties.

Būtisks ir jautājums par plakātos izmantotajām krāsām. Plakātu mākslinieciskā noformējumā visbiežāk izmantotās krāsas redzamas 14. grafikā. Izmantotās krāsas salīdzinātas ar demokrātijas laika Zemnieku savienības vēlēšanu plakātos izmantotajām, ņemot vērā, ka tieši no Zemnieku savienības un tā līdera K.Ulmaņa veidojās jaunā režīma politiskais kodols. Gan autoritārā režīma, gan Zemnieku savienības plakātos izmantotā krāsu gamma un savstarpējās krāsu procentuālās attiecības bija diezgan līdzīgas, norādot uz vienotu ideoloģisko bāzi un vērtību izpratni.

Pretnostatot šīs krāsu izmantošanas tendences ar kopējo demokrātijas laikā vēlēšanu plakātos ietvertu krāsu gammu (15. grafiks), līdzības Zemnieku savienības un autoritārā režīma starpā kļūst vēl izteiktākas. To apliecina zaļās, dzeltenās un zilās krāsa īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo parlamentārā perioda plakātos izmantoto krāsu apjomu.

14. grafiks. Autoritārā režīma un Zemnieku savienības plakātos izmantotās krāsas.

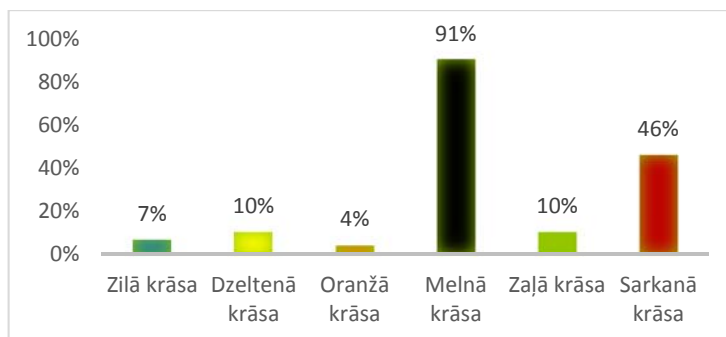
Visos gadījumos izteikti dominē melnā krāsa, kas autoritārā režīma plakātos parādījās 63% gadījumu. Tā vairāk izmantota saukļiem, bet mazāk iesaistīta plakāta ilustrāciju kompozīcijā. Visbiežāk plakātu ilustrācijās parādījās zilā krāsa – pārsvarā tieši gaiši zilā krāsa (47%). No krāsu simbolikas viedokļa zilā krāsa saistīta ar garīguma simboliku, tā asociējas ar dvēseles atbrīvošanos, vieglu, nenaspringtu un pārdomātu dzīves ievirzi. Tā ir arī dažādu reliģisko tēlu krāsa gan kristietībā, gan arī citās reliģijās.⁴³⁴ Tāpat zilā krāsa ir brīvības un liberālisma simbols.⁴³⁵ Zilā krāsa pārsvarā

⁴³⁴ Pijola, S. (sast.) *Simbolu enciklopēdija...* 187.lpp.

⁴³⁵ Schüler, B. Farben als Wegweiser in der Politik. Aus Politik und Zeitgeschichte (APUZ), 2006, Vol. 20. Pieejams: http://www.bpb.de/publikationen/MOYAJC,2,0,Farben_als_Wegweiser_in_der_Politik.html [aplūkots 27.03.2012]

izmantota kā plakāta fona krāsa, šķietami radot brīvības un atraisītības priekšstatus, pacilātību kā režīma izveidotās „jaunās” Latvijas raksturiezīmes.

15. grafiks. Demokrātijas laika vēlēšanu plakātos izmantotās krāsas.

Gandrīz tikpat bieži plakātos izmantota sarkanā krāsa (44%), kas gan vairumā gadījumu ir teksta krāsa. Sarkanā krāsa ar savu spilgtumu daudz labāk piesaista garāmgājēja skatienu, līdz ar to šī krāsa plakātā kalpo kā uzmanības piesaistīšanas elements. No krāsu simbolikas viedokļa sarkano uzskata par agresīvu, vitālu un spēka pilnu krāsu, kas radniecīga ugunij. Tā nozīmē gan mīlestību, gan cīņu uz dzīvību un nāvi.⁴³⁶ No vienas puses sarkanā krāsa pildīja skatienu piesaistīšanas funkciju, bet no otras puses tā tomēr radīja konotācijas ar kreiso partiju simboliku, īpaši kombinācijā ar melno krāsu. Bet acīmredzot, šis apstāklis nebija pietiekoši nozīmīgs, lai atteiktos no sarkanās krāsas izmantošanas.

Dzeltenā krāsa parādījās 40% plakātu, vairumā gadījumu saistoties ar saules simboliku, kas jau ietvēra norādes uz pozitīvu nākotni. To uzsvēra visai bieži autoritārisma plakātos, tādā veidā arī simboliskā līmenī pastiprinot ideoloģiskās nostādnes.

Vismazāk izmantotā krāsa režīma plakātos bija zaļā (tikai 28% plakātu), kas ir interesanti, jo zaļā krāsa tradicionāli saistīta ar dabas simboliku. Zaļā bija Zemnieku savienības karoga krāsa, kā arī bija dominējošā krāsa šīs partijas vēlēšanu plakātos (58% gadījumu). Zaļā krāsa bija sasaistīta ar zemniecību, kam autoritārajā ideoloģijā bija centrālā loma. Zaļās krāsas salīdzinoši skopā izmantošana režīma propagandas plakātos simboliski rada pretrunas ar ideoloģiskajām nostādnēm, apšaubot tiekšanos pēc zemniecības nozīmes pastiprināšanas. Pat lauku ainavas, kas parādās plakātos, nereti atveidotas melnā vai zilā, bet ne zaļā krāsā (skat., piemēram, 26. un 27. pielikumu).

Kopumā jāsaprot, ka politisko struktūru atveidošanā autoritārajam režīmam nebija jāsāk tukšā simboliskā telpā, demokrātijas laikā galvenie nepieciešamie simboli bija nodefinēti un to nozīme

⁴³⁶ Pijola, S. (sast.) *Simbolu enciklopēdija...* 152.lpp.

nostiprināta sabiedrībā. Balstoties uz lielāko daļu no tiem, tika veidoti jaunajai ideoloģijai atbilstoši plakāti. Tikai atsevišķiem simboliem sākotnējo nozīmi koriģēja, vai nu to papildinot, kā tas bija sievietes tēlam, vai padziļinot, kā tas bija senlatviešu karavīra tēlam.

Vērtējot autoritārā režīma politiskās varas vizualizācijas paņēmienus, jāsecina, ka plakātu centrā nozīmīgāko lomu ieņēma nevis vadonība kā valsts varas balsts, bet gan latviskums. Vadonis ar savām plakātos definētajām dažādajām lomām valsts politikā palika otrajā vietā. Tomēr, neskatoties uz to, vadonību plakātos plaši iztīrēja, jau režīma pirmsākumos ar plakātu palīdzību nedefinējot visas vēlāk propagandētās vadoņa lomas. Neskatoties uz centieniem sporādiski uzsvērt kontroles un paklausības nepieciešamību no iedzīvotāju puses, vairumā gadījumu režīms tomēr izvēlējās mērenu un pielaidīgu sabiedrības uzrunāšanas modeli un izteiksmes formas. Vēlme pēc stingras kontroles nodrošināšanas palika vien simboliskā līmenī.

3.2. Sabiedrības sociālās diferencēšanas atspoguļojums politiskajā plakātā

3.2.1. Parlamentārais periods

Politiskā plakāta īpašība parlamentārajā periodā bija centieni uzrunāt dažādās auditorijas. Partijas savu mērķauditoriju iedalīja pēc atsevišķu sabiedrības grupu nozīmes, kā arī katra partija izvēlējās individuālus uzrunāšanas paņēmienus. Auditorijas diferencēšana atspoguļo dažādu politisko partiju sabiedrības sociālās diferencēšanas kritērijus un pieejas, kā arī demonstrē attieksmi pret noteiktām sabiedrības grupām. Saskaņā ar sociālo zinātņu teoriju plakāts ar savu simbolisko un māksliniecisko valodu, ar savu reprezentācijas spēku ne tikai atspoguļo uzrunāto sabiedrības daļījumu pēc noteiktiem kritērijiem, bet tam ir arī spējas ietekmēt šo dažādo grupu savstarpējo uztveri, dodot artavu katras grupas kolektīvās identitātes veidošanā⁴³⁷.

Viens no ievērojamākajiem sociālantropologiem Pjērs Burdjē (*Pierre Bourdieu*), kas savos darbos pievērsies dažādu kopienu identitātes veidošanās pētīšanai, uzsvēris, ka sociālā identitāte veidojas no pretnostatījuma un uz atšķirību no kaut kā pamata, turklāt šis „kaut kas” ir kāds apstāklis, grupa, kura atrodas vistuvāk un tiek uztverta kā apdraudējums.⁴³⁸ P. Burdjē apgalvojums norāda, ka sabiedrības sociālas grupas veidojas no pretnostatījuma viena otrai. Tomēr identitāte ietver arī idejas par kādai grupai kopīgo. Atšķirības un līdzības ir sociālo grupu identitāti raksturojošās vienas monētas divas puses.⁴³⁹

⁴³⁷ Burke, P. *History and social theory...* P.58.

⁴³⁸ Burke, P. *History and social theory...* P.59.

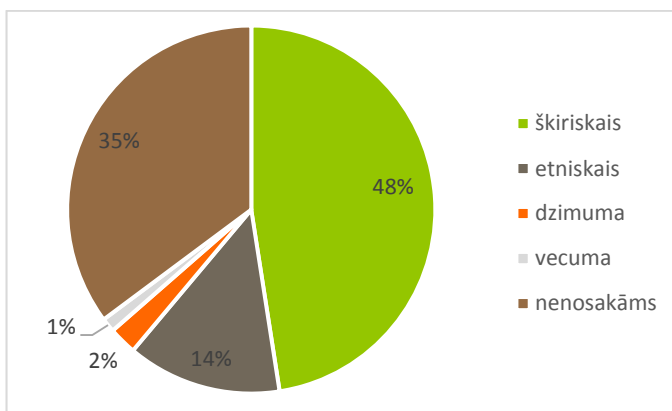
⁴³⁹ Gunn, S. *History and cultural theory*. Harlow: 2006. P.133.

Identitātes veidošanās var notikt gan no iekšpuses, gan ārpusē.⁴⁴⁰ Visbiežāk analītiskajos darbos uzmanība pievērsta iekšējam kādas identitātes veidošanas procesam, tomēr ārējie apstākļi, kas rada identitātes ir ne mazāk svarīgi. Viens no šādiem ārējiem apstākļiem ir modernā valsts, kas, piemēram, definē nacionalitāti un pilsonību, dažkārt pat noliedzot kādu atsevišķu etnisko grupu, pastiprina šķiriskās atšķirības ar nodarbinātības sociālo struktūru palīdzību, kā arī sadala sabiedrību ar izglītības palīdzību, atsevišķām izglītības nozarēm piešķirot augstāku vērtību. Kurš no šiem identitāti veidojošajiem procesiem, iekšējais vai ārējais, ir dominējošais, noteikts atkarībā no vēsturiskajiem apstākļiem.⁴⁴¹

Latvijas starpkaru vēstures periodā, šķiet, dominējošais, identitāti veidojošais process, bija ārējais. Vismaz valsts politiskajos procesos diezgan šauras politisko partiju grupas izstrādāja, skaidroja un līdz ar to arī formulēja savu skatījumu uz sabiedrības uzbūvi, un sev interesējošo sociālo grupu iezīmēm, uzdevumiem un nozīmi valsts dzīvē kopumā. Tāds, piemēram, bija LSDSP redzējums par strādniecību un zemniecību, un tāds bija arī LZS redzējums par zemniekiem. Vēlēšanu plakātā, ar tajā ietvertajiem elementiem, iespējams izsekot tām pamatiezīmēm, kuras tika uzskatītas par sava veida sabiedrības sociālo grupu iedalījuma vizuālajiem marķieriem, kā arī iespējams identificēt tās īpatnības simbolu un metaforu izskatā, kas kalpoja kā atšķirīgā un pretnostatošā akcentētājas.

Pievērsoties dažādo Latvijas demokrātijas laika partiju vēlēšanu plakātu saturiskajai analīzei, var izdalīt vairākus parlamentārajā periodā eksistējošus sabiedrības sociālās diferencēšanas kritērijus – (1) dalījums pēc šķiriskā principa, (2) dalījums pēc etniskā principa, (3) dalījums pēc dzimuma principa, (4) dalījums pēc vecuma principa. Šie kritēriji izmantoti sabiedrības diferencēšanai pa noteiktām savu politisko uzskatu izplatīšanas mērķauditorijām.

16. grafiks. Sabiedrības strukturēšanas kritēriji.

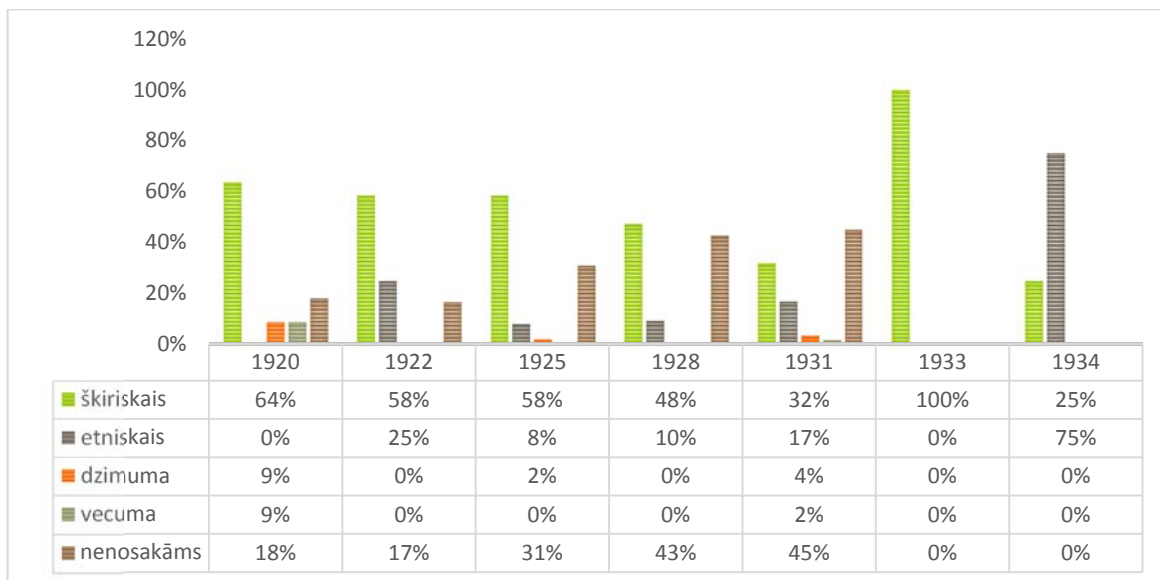

⁴⁴⁰ Gunn, S. *History and cultural theory* ... P.133.

⁴⁴¹ Turpat. P.133.-134.

Visbiežāk sastopamais sociālās diferencēšanas kritērijs bija dalījums pēc šķiriskā principa. Iespējams, šajā dalījumā piemērots arī būtu jēdziens „kultūras šķira”⁴⁴², jo atsevišķos diferencēšanas gadījumos ne vienmēr primārais kritērijs bija ekonomiskais⁴⁴³. Kā redzams 16. grafikā 48% gadījumu plakāta veidotājs vērsās pie šķiriski nodalītas mērķauditorijas. Salīdzinājumā ar pārējiem kritērijiem šis rādītājs bija izteikti dominējošs, aiz kura sekoja etniskais dalījums (14%), un visbeidzot vecuma un dzimuma (attiecīgi 1% un 2%) kritēriji. Analizējot laika perspektīvā sabiedrības strukturēšanas pieeju dažādu vēlēšanu kampaņās, jānorāda, ka šķiriskais princips īpaši aktuāls bija tieši pirmo trīs demokrātisko vēlēšanu laikā, mazinot savu dominanci līdz ar 3.Saeimas vēlēšanām, kad sabiedrību uztvēra homogēnāk, izvēloties tādus vizuālās aģitācijas paņēmienus, kas atsevišķi neizdalīja kādu no sabiedrības grupām (skat. 17. grafiku). Līdz ar šķiriskā principa mazināšanos, vājinās arī tendences dalīt sabiedrību pēc etniskā, mantiskā un dzimuma principa. Vienīgi 1933. un 1934. gadā, kad sociāldemokrāti gatavojās referendumam par nodrošinājumu vecumā, atkal saasinājās sabiedrības dalījums pēc šķiriskā principa.

17. grafiks. Sabiedrības strukturēšanas kritēriju veidošanās laika griezumā.

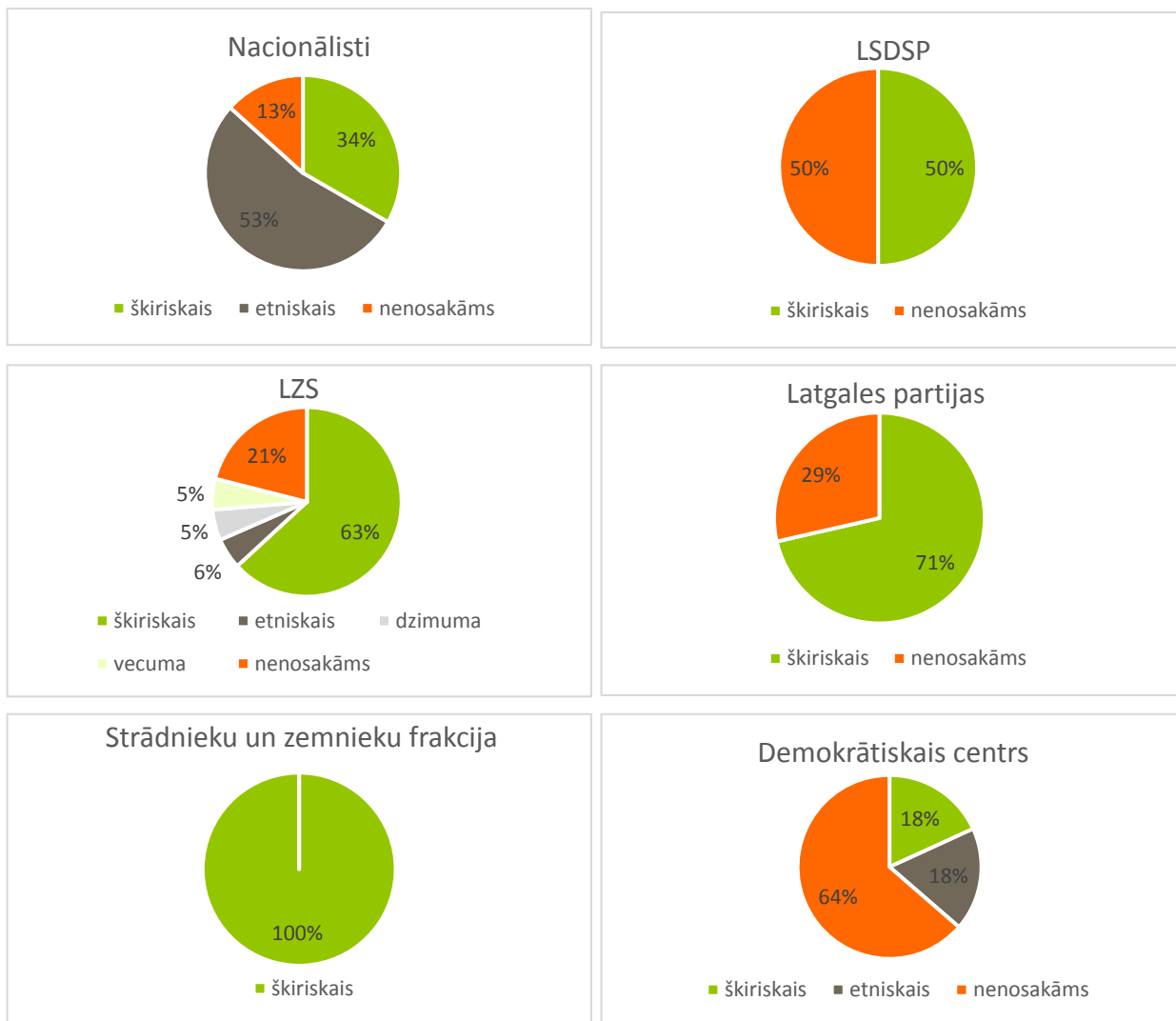
Papildus ieskatu dažādu partiju pieejā attiecībā uz sabiedrības diferencēšanu sniedz 18. grafiks. Neskatoties uz atšķirīgo partiju politisko orientāciju, skaitliskie dati apliecina, ka sabiedrība

⁴⁴² Ēriksens, T.H. *Mazas vietas – lieli jautājumi: ievads sociālantropoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. 230. lpp.

⁴⁴³ Tas attiektos, piemēram, uz karavīra kā atsevišķas sociālās šķiras izdalīšanu.

pārsvarā dalīta pēc šķiriskās piederības. Tāda partija kā LZS, kura aktīvi aizrādīja LSDSP par šķiriskuma uzsvēršanu, daudz izteiktāk savos plakātos, proti, 63% gadījumu izmantoja tieši šo paņēmienu, orientējoties tikai uz vienu iedzīvotāju grupu. Šķiriskais princips izteikti dominēja LSDSP (50% gadījumu, turklāt šķiriskais ir vienīgais sociālās diferencēšanas kritērijs) un Strādnieku un zemnieku frakcijas (100%) plakātos. Tāpat arī Latgales partiju plakātos vairumā ir uzsvērta piederība konkrētai sociālajai grupai.

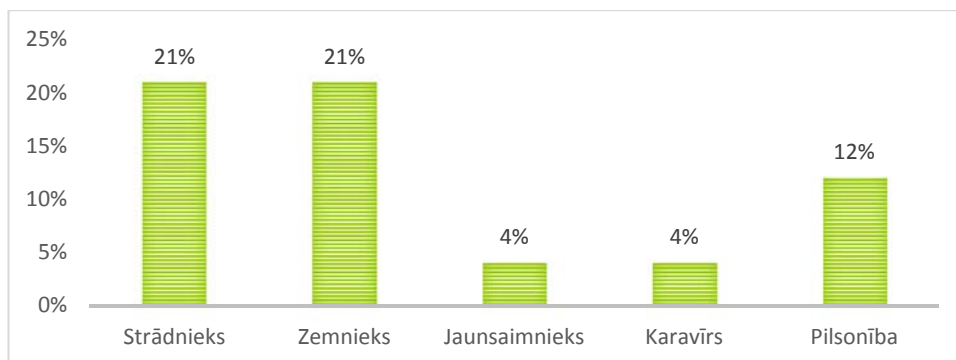
18. grafiks. Dažādu partiju pieeja sabiedrības strukturēšanai.

Pievērsoties visplašāk izplatītajam sociālās diferencēšanas paņēmienam, proti, šķiriskajam, jānorāda, ka saskaņā ar šo redzējumu Latvijas parlamentārā perioda sabiedrība iedalīta strādniekos, zemniekos (ko sīkāk iedala vēl jaunsaimniekos) un karavīros. Atsevišķos gadījumos plakātos

parādījās arī tāda grupa kā pilsonība⁴⁴⁴. 19. grafikā redzams pirmā strukturēšanas kritērija skaitliskais atveidojums visos vēlēšanu plakātos kopumā.

19. grafiks. Sabiedrības šķiriskais dalījums plakātā.

Kā redzams grafikā, dominēja strādnieka un zemnieka atveidojums salīdzinājumā ar citām grupām, turklāt abu skaitliskā attiecība bija identiska – katra parādījās 21% gadījumu. Ja zemnieku atveidošanas biežumam pieskaita klāt vēl jaunsaimniekus, kas arī bija zemniecības daļa, tad par dominējošo sabiedrības grupu kļūst pēdējā (kopā 25% gadījumu). Nākamā skaitliski lielākā sabiedrības grupa bija pilsonība, kas kopumā plakātos atveidota 12% gadījumu. Kā pēdējā, procentuāli vismazāk atveidotā, sabiedrības grupa bija karavīri – tikai 4% gadījumu.

Laba liecība par partiju skatījumu uz sabiedrības dalījumu, ir to vēlēšanu platformas. Lielā daļā vēlēšanu programmu, lai arī tas nav centrālais jautājums, sastopami aicinājumi izbeigt šķiru cīņu, panākt šķiru saprašanos. Piemēram, Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku 1931. gada Saeimas vēlēšanu brošūrā iekļauti saukļi: “Par šķiru sadarbību. Latvijas jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija ir darbos pierādījuse, ka viņa ir visas lauku un pilsētu vidusšķiras interešu sargātāja un aizstāvētāja.⁴⁴⁵” Līdzīgi izteikumi Jaunzemnieku savienībai bija, gatavojoties 1928.gada Saeimas vēlēšanām: “Iekšējā miera kļīla ir visu šķiru sadarbība uz sociālās taisnības pamatiem.”⁴⁴⁶

LSDSP savās vēlēšanu programmās skaidri norādīja, uz kādām sabiedrības grupām partija orientējās. LSDSP saukļos ietvēra sekojošas grupas: “Darba ļaudis! Rūpniecības strādnieki, lauku kalpi, jaunsaimnieki, sīkzemnieki, rentnieki, graudnieki, zvejnieki, amatnieki, kalpotāji, ierēdņi, darba

⁴⁴⁴ Šeit un turpmāk ar jēdzienu pilsonība tiek saprasta buržuāzija.

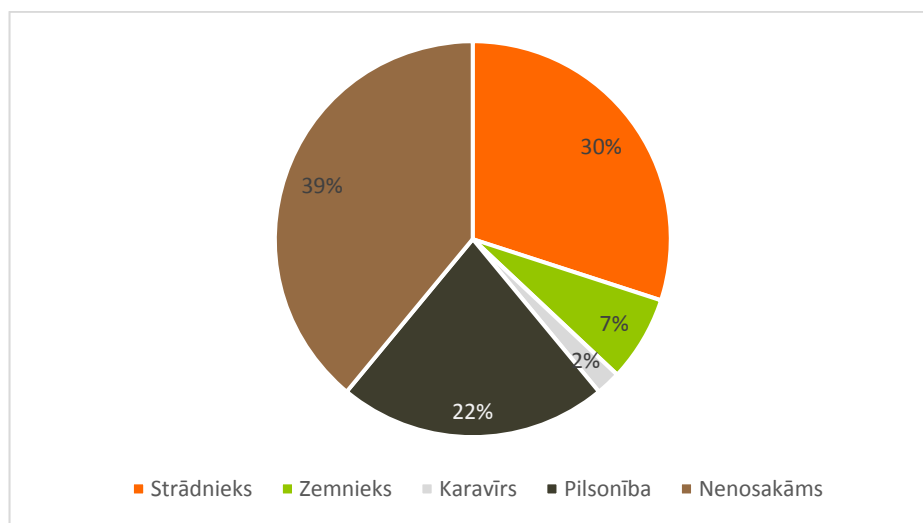
⁴⁴⁵ Kadehl Latgalē nevar balsot par: 1) Semneku Saveenibas sarakstu Nr. 8, 2) Latgales latviešu apv. sar. Nr. 11, 3) Demokrātiskā centra un progresīvas apveenības sarakstu Nr. 10, 4) Apveenoto saimneecības grupu "Wintereeschu" sarakstu Nr. 5, 5) Radikaldemokratu sarakstu Nr. 20. Rīga: Jaunsaimnieku – sīkgruntnieku partijas Ziemeļtagales raj., 1931. 14.lpp.

⁴⁴⁶ Latvijas Jaunzemnieku savienība. III. Saeimas vēlēšanas 1928. gadā 6. un 7. oktobrī :vēlēšanu platforma : kandidātu saraksti : uzsaukums : kandidātu saraksts Zemgalē Nr. 1. Rīga, 1928, 4.lpp.

inteliģenti un visi pārējie darba ļaudis!”⁴⁴⁷ Ar šo uzskaitījumu saprasts strādnieka jēdziens plašākā nozīmē. Arī LSDSP iekšējos dokumentos, veidojot priekšlikumus aģitācijai, uzsvērts, ka pie „tagadējiem Latvijas saimnieciskiem apstākļiem, mūsu partija vēl ļoti nepilnīgi ir izsmēlusi savas maksimāli iespējamās vēlētāju un atbalstītāju aprindas. Latvijas iedzīvotāju grupas, uz kurām pēc sava sociālā stāvokļa partija varētu balstīties ir sekojošas - pilsētu strādnieki, laukstrādnieki, jaunsaimnieki, rentnieki, graudnieki, sīkzemnieki, amatnieki, progresīvā inteliģence.⁴⁴⁸ Šīm grupām, īpaši, jaunsaimnieku, sīkzemnieku, rentnieku un graudnieku piesaistīšanai pie partijas (bez kuru atbalsta Latvijas apstākļos nekad nebūs iespējams tuvākā nākotnē ievērojami stiprināt sociāldemokrātu spēku) jāved aktīva šo aprindu iekarošana⁴⁴⁹”.

LSDSP savās vēlēšanu programmās runāja arī par strādnieku un zemnieku sadarbību: “Kopīgiem spēkiem un ciešā vienprātībā strādnieki un darba zemnieki uzvarēs mantīgo buržuāziju, kura izmanto strādniekus un sīkzemniekus, aplaupā valsti un tautu”⁴⁵⁰. Tomēr, neskatoties uz šo skrupulozo pieeju sabiedrības dalīšanā, LSDSP par savas partijas simbolu nešaubīgi izvēlējās pilsētas strādnieku, zemnieka tēlu plakātos iekļaujot tikai atsevišķos gadījumos. LSDSP izmantoto sabiedrības grupu skaitliskais atveidojums redzams 20. grafikā. Tikai 7% gadījumos plakātos iekļauts arī zemnieka simbols, apelējot pie nepieciešamības pēc strādniecības un zemniecības vienotības.

20. grafiks. LSDSP sabiedrības šķiriskais dalījums.

⁴⁴⁷ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l. (*Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija?: Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Saeimas vēlēšanu platforma. Rīga, 1928.*), 160.lp.

⁴⁴⁸ LVVA, 3017.f. 1.apr. 491.l. (LSDSP propagandas un iekšējās izbūves projekts), 1.lp.

⁴⁴⁹ Turpat, 2.lp.

⁴⁵⁰ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l. (*Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija?: Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Saeimas vēlēšanu platforma. Rīga, 1928.*), 160.lp.

Vairumā plakātu strādnieki un zemnieki atveidoti atsevišķi, atspoguļojot partiju diezgan strikti nodalīto mērķauditoriju. Tomēr ir plakāti, kur abas šīs sabiedrības grupas atveidotas vienkopus. Piemēram LSDSP 1928. gada Saeimas vēlēšanu plakāts (1. pielikums) un „Zemnieku savienības” 1931. gada Rīgas domes vēlēšanu plakāts (2. pielikums). Šādus plakātus veidoja tikai LSDSP un LZS, kam katrai bija stingri definēts elektorāts – vienai strādniecība, bet otrai zemniecība. Minētie plakāti kalpo kā apliecinājums partiju vēlmei pārkāpt tradicionālā elektorāta robežas, laužot pašu radītos stereotipus. Pēc plakātu veidošanas laika redzams, ka LZS strādnieku un zemnieku vienkopus atveidoja vēlāk nekā LSDSP, savā ziņā kopējot sociāldemokrātu plakātu. Arī izmantotā kompozīcija abos plakātos bija līdzīga, atšķiroties tikai katras partijas krāsu simbolikai.

Līdzīgi kā citās politiskās ikonogrāfijas sistēmās, Latvijā sastopami universālie simboli, piemēram, rokasspiediens. LSDSP un LZS izmantoja līdzīgu strādnieka un zemnieka simboliku – āmuru un izkapti. LZS plakāta autoram izdevies ar kompozicionāliem līdzekļiem panākt, ka zemnieks plakātā atveidots spēcīgāks un varenāks nekā strādnieks. Tādā veidā atspoguļota reklamējošās partijas prioritārā auditorija, samazinot rokasspiediena apzīmētās draudzības un vienlīdzības vērtību. Šāds mākslinieciskais paņēmiens bija pretstatā ar partijas definēto 1931. gada Rīgas domes vēlēšanu platformu. Platformas saturs veltīts vairāk pilsētniekiem, īpaši uzrunājot trūcīgākos iedzīvotājus, bet zemniecībai iedalot marginālu lomu. Būtiski, ka minētajā LZS RD vēlēšanu platformā uzsvērts šķiriskais dalījums, izmantojot tādas izteicienus, kā „jānodrošina visu šķiru labklājība”⁴⁵¹ un „Sociāldemokrātiem vajadzīgas nabagu armijas, lai viegli varētu sakurināt šķiru naidu”⁴⁵². Aplūkotajā LZS plakātā zemnieka un strādnieka atveidošana nebija tieši saistīta ar vēlēšanu programmu, balsoties drīzāk uz vispārējiem priekšstatiem par sociālo grupu krāso dalījumu un potenciālo spriedzi to starpā. Līdz ar to plakāts bija nevis politiskās programmas tiešs ilustrētājs, bet gan kopējo ideoloģisko priekšstatu atspoguļotājs.

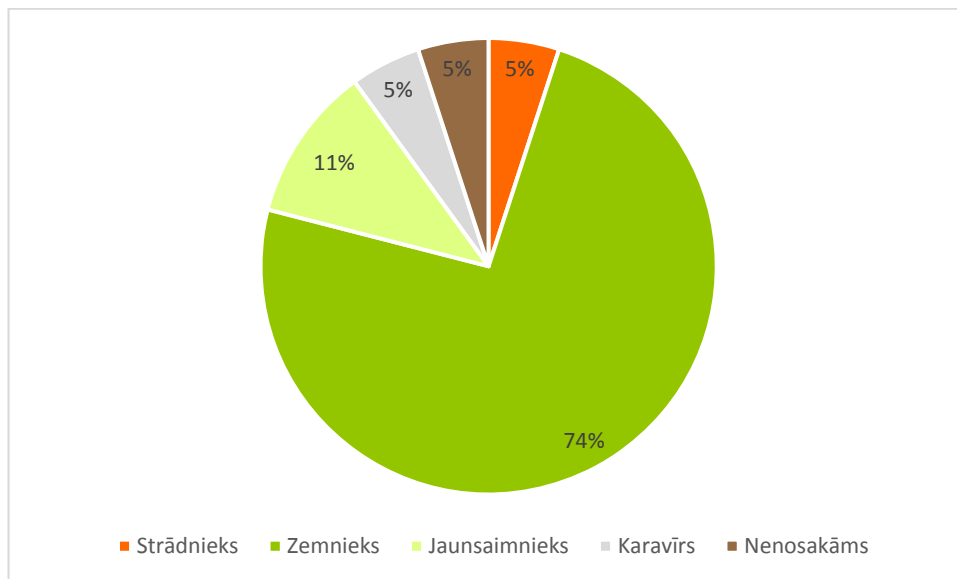
LZS skatījumu uz sabiedrības šķirisko dalījumu atspoguļo 21. grafiks. Atšķirībā no LSDSP, kuras ideoloģijā atsevišķa nozīme piešķirta zemniekam, LZS savā politiskajā retorikā balstījās tikai uz zemnieka simbolu, pārējos sabiedrības grupu pārstāvjus atspoguļojot nelielā daudzumā. LZS plakātos strādnieks un karavīrs absolūtos skaitļos katrs parādījās tikai 1 reizi, apliecinot LZS pieturēšanos pie lozunga: „Galvenais darba devējs un patērētājs Latvijā ir zemnieks.”⁴⁵³

⁴⁵¹ *Ko grib Zemnieku savienība iziedama Rīgas pilsētas vēlēšanās, 1931.gads, 4.lpp.*

⁴⁵² Turpat. 10.lpp.

⁴⁵³ *Panākumi un uzdevumi: materiāli runai tautas... 15.lpp.*

21. grafiks. LZS sabiedrības šķiriskais dalījums.

Zemniecībā kā atsevišķa sabiedrības grupa parādījās jaunsaimnieks, kas bija agrārās reformas rezultāts. Par jaunsaimniecības jautājumu prese izteicās sekojoši: „Agrārreforma muižas iznīcināja, sadalīja tās jaunsaimniecībās. Ar to beidza pastāvēt arī lielgruntniecība kā iedzīvotāju šķira, bet radās jauna – plašāka un dzīves spējīgāka – jaunsaimnieki.”⁴⁵⁴ Vērtējot partiju elektorāta izmaiņas, presē norādīts, ka „agrārreformas akts dod mums tagadējos jaunsaimniekus un sīkgruntniekus. Lielās politikas taisītājiem kārtis sajūk, viņi piemērojas jaunajai šķirai un rada grupas ar attiecīgiem apzīmējumiem. Tur ir mazsaimnieki, laukstrādnieki, sīko, ar pašu spēkiem apstrādājamo zemniecību veicinātāji.”⁴⁵⁵

Jaunsaimnieki bija sabiedrības daļa, par kuras balsīm cīnījās gan kreisie, gan labējie⁴⁵⁶, kā arī pretendenti uz īpaši šīs sabiedrības grupas pārstāvēšanu. Jaunsaimnieki bija diezgan nestabila grupa, jo tā pakļauta sociālās mobilitātes procesiem. Šai sabiedrības grupai meklēja un definēja vietu pārējā sabiedrībā arī ar plakāta starpniecību. Līdzīga situācija, kā gadījumā ar strādnieku un zemnieku, novērojama uz vecsaimnieka un jaunsaimnieka savstarpējām attiecībām. Centieni atsevišķos gadījumos uzsvērt draudzības un vienotības nepieciešamību (3. pielikums, 4. pielikums) apliecināja abu grupu savstarpējo nodalījumu. Par jaunsaimnieka simbolu kļuva lauku mājas jaunbūve, kas

⁴⁵⁴ Austrinš, P. Jaunsaimnieki un vecsaimnieki. *Lejaskurzemes Ziņas*, 1929, 26.aprīlis, 4 lpp.

⁴⁵⁵ Jurtiņš, A. Jaunā zemniecība. *Latvis*, 1925, 22. decembris, 1.lpp.

⁴⁵⁶ B, G. Jaunās zemniecības politiskā attīstība. *Latvis*, 1926, 24.jūlijs. 1.lpp.

redzama abos minētajos plakātos. Jaunsaimnieka tēlam mēģināja radīt pozitīvas konotācijas, demonstrējot vēlmi integrēt abas šīs sociālās grupas uz pozitīvu emociju pamata.

Jaunsaimnieka asociēšana ar jaunbūvi kā metafora parādījās arī rakstiskajos avotos. Lai norādītu uz abu sabiedrības daļu tuvināšanos, izmantots, piemēram, sekojošs apgalvojums: „Tagad jaunsaimnieku ēku baltie skaidu jumti jau sāk palikt pelēki lietū un saulē. [...] Nebūs ilgi jāgaida, kad jaunsaimniecības ārēji vairs neatšķirsies no citām pelēkām, zaļajā lapu sulotībā grimstošajām latvju sētām. Atšķirība starp vecsaimniecību un jaunsaimniecību izzūd iekšēji, to izsauc saimnieciskie apstākļi, kopējie ieguvumi un kopējās saimnieciskās grūtības”⁴⁵⁷.

Mēģināts šķietami sociāli mazāk aizsargātu grupu – jaunsaimniekus, integrēt tradicionālajā zemnieku – veco saimnieku, vidē. LZS plakātā (4. pielikums), uzsvērta vienas sociālās grupas dominance – lai arī rokaspiedienu simbolizē vienlīdzību un draudzību, tomēr pārējie elementi, kas tiek sasaistīti ar vecsaimnieku, norāda uz tās idejisko pārkumu. Spilgts minētās situācijas ilustrētais ir vecsaimnieka rokās esošais labības kūlis, norādot uz labklājību un panākumiem, ko nākotnē varētu baudīt arī jaunsaimnieki. Līdzīgi kā gadījumā ar LZS plakātu, kurā atveidoja strādnieka un zemnieka draudzību, šis plakāts daudz atklātāk norādīja uz vecsaimnieka un jaunsaimnieka izpratni par politisko retoriku, kas iekļauta vēlēšanu platformās un aģitācijas runās. Tajās LZS norādīja, ka „LZS kā latgaliešu un citas šīs konjunktūras partijas nešķiro zemniekus pēc dzīvesvietas vai hektāru skaita”⁴⁵⁸.

Balstoties uz atsevišķu partiju politisko programmu, pastāvēja plakāti, kuros jaunsaimniekiem iedalīta centrālā loma. Tādi bija „Jaunsaimnieku savienības, ārpuspartiju jaunsaimnieku, progresīvo vecsaimnieku, dzelzsceļnieku un darba inteligences” plakāti, kas veidoti uz 1. Saeimas vēlēšanām (5. pielikums). Arī šīs partijas lietotajā jaunsaimnieku apzīmējošajā simboliskā parādījās jaunceltne, kurai nesen nosvinēti spāru svētki. Atšķirībā no plakātiem, kuros centās uzsvērt abu sociālo grupu vienotību, šeit jaunsaimnieks atveidots kā spēka, darba un nākotnes panākumu garants. To vēl vairāk pastiprināja dzeltenās krāsas izmantošana, velkot paralēles ar saules simboliku un ar to saistīto progresu. Jaunsaimnieka kā valsts attīstības veicinātāja nozīmi uzsvēra arī presē: „Jaunsaimnieki ir tas mūsu jaunais, dzīvais un radošais spēks, mūsu zemes neizsīkstošais pamats, uz ko pirmā vietā, kā uz jaunu vērtību ražotājiem un krājējiem balstās mūsu valsts.”⁴⁵⁹

Sociālajā diferencēšanā atsevišķi izdalīja pilsonību, kas skaitliski ierindojās trešajā pozīcijā aiz strādniecības un zemniecības (skat. 19. grafiku). Pilsonību atveidoja gan kā negatīvu, gan pozitīvu parādību sabiedrībā. Visbiežāk pilsonība atveidota LSDSP plakātos, proti, 22% gadījumu (skat. 20.

⁴⁵⁷ Austrīnisch, P. Jaunsaimnieki un vecsaimnieki...

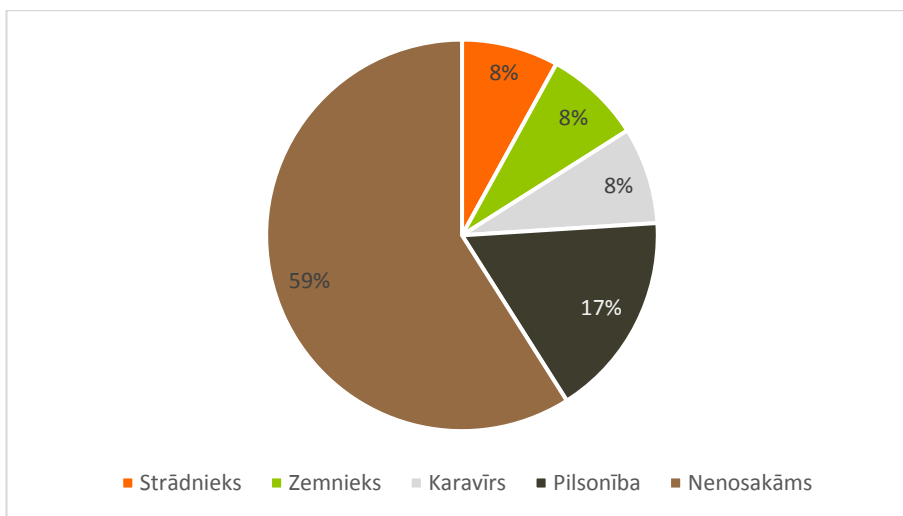
⁴⁵⁸ *Panākumi un uzdevumi: materiāli runai tautas...* 8.lpp.

⁴⁵⁹ Jaunās zemniecības briestošais spēks. *Pirmdienas Rīts*, 1928, 19. marts, 1.lpp.

grafiku). LSDSP tai centās radīt negatīvu tēlu, pilnībā atbilstot partijas ideoloģiskajai nostājai, kur cīņa pret buržuāziju veidoja tās politiskās platformas pamatu. LSDSP raksturīgi pilsonības tēlu vairāk attiecināt tieši uz Latvijas politiķiem, pārsvarā atveidojot konkrētas personas. Spilgti piemēri ir LSDSP veidotie „Kaujas saucieni” (11., 50., 79. pielikums), kā arī viens no LSDSP lielformāta plakātiem (127. pielikums), kuros var saskatīt pilsonisko partiju deputātus. Minētajos piemēros atveidots tipisks pilsonības vizuālais tēls, kas parādījās arī citu partiju plakātos. Uzvalks un cilindrs kļuva par pilsonības simboliem. Ļoti bieži LSDSP plakātos kā negatīvie pilsonības tēli parādījās LZS, Nacionālās apvienības un Demokrātiskā centra pārstāvji. No šīm partijām vienīgā, kas distancējās no pilsonības tēla savos vēlēšanu plakātos, bija LZS (21. grafiks).

LSDSP atsevišķos gadījumos izmantoja vispārinātu pilsoņa (buržuja) tēlu, kas kalpoja kā šķiras kopējais apzīmētājs. Tāda situācija bija redzama 1934. gada referendumā plakātā (18. pielikums), atveidojot pilsoni kā bagātības un turības simbolu (zīmēts ar nesimpātiskiem sejas vaibstiem), kur cilindrs un uzvalks papildināti ar kažokādu un dārgiem aksesuāriem.

22. grafiks. Demokrātiskā centra šķiriskais dalījums.

Cita tipa pilsonības atveidojumu radīja pašas pilsoniskās partijas. Skaitliskā ziņā visbiežāk pilsonis parādījās „Demokrātiskā centra” plakātos – kopumā 17% (skat. 22. grafiku). Vēl viena partija, kas radīja pilsoņa tēlu bija Nacionālais centrs. Demokrātiskais centrs centās veidot „jaunās pilsonības” tēlu, pretnostatot sevi konservatīvāko partiju atbalstītājai saimnieciskajai politikai un tās pārstāvjiem. Demokrātiskais centrs asociēja sevi ar vidusšķiras jēdzienu. Partija presē uzsvēra, ka „Vecā pilsonība cenšas tikai pavairot savu labumu, mēģinot veidot saimniecisko politiku tikai atbilstoši savām interesēm. Šī ir tik neliela pilsonības daļa, lielpilsonība, kas paceļas ar savu mantas stāvokli, kas

kalpina un izmanto visas šķiras, ne tikai strādniekus. Nav noliedzams, ka to vidū ir arī krietni un godīgi darbinieki, kas neatlaidīgā darbā radījušu savu materiālo turību. Pilsoniska valsts bez šādiem darbiniekiem nevar pastāvēt. Vidusšķiru pamats ir godīgs darbs. Vidusšķiras negrib un nedzīvo uz citu rēķina. Tamdēļ tām jāiet cīņā pret lielpilsonību. Demokrātiskais centrs uzņemsies šo cīņu, cīņu par vidusšķirām, par jauno pilsonību.”⁴⁶⁰

Partijas distancēšanās no turīgajiem parādījās arī „Demokrātiskā centra” plakātos, kuros mēģināts veidot „jaunās pilsonības” vizuālo tēlu (10. pielikums). Minētajā piemērā „jaunajam pilsonim” no klasiskās pilsonības elementiem, ko uzsvēra LSDSP, saglabāts tikai uzvalks, turklāt tas atveidots mazāk greznas un elegants. Tāpat pazudis cilindrs kā šķiras identificētājs. Ļoti līdzīgs pilsoņa tēls parādījās „Nacionālā centra” plakātā (9. pielikums). Arī šajā plakātā šķiras raksturojumu veidoja vienkāršība apģērba izvēlē, radot priekšstatus par ne tik turīgu „jauno pilsonību”.

Sociālā grupa, kas ielauzās parlamentārisma laika politiskajā ikonogrāfijā, bija karavīrs, kā I Pasaules kara un Brīvības cīņu konsekvence. Karavīra kā atsevišķas sociālās grupas pastāvēšana bija aktuāla pirmajās demokrātiskajās vēlēšanās Latvijā, kad bija partijas, kas vēlēšanu platformu un vizuālo aģitāciju veltīja karavīriem, uzsvērdamas to nopelnus valstiskuma iegūšanā un nosargāšanā. Satversmes sapulces vēlēšanu plakātos dažādu partiju izpildījumā karavīrs ieņēma vienu no centrālajām lomām, tā nozīmei mazinoties ar katrām nākamajām vēlēšanām.

Visaktīvāko lomu karavīram valsts politiskajā un saimnieciskajā dzīvē Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņā piešķīra „Zemnieku savienība”, aģitējot par zemes piešķiršanu karavīriem (6. pielikums). LZS plakātā aktualizēts viens no svarīgākajiem jautājumiem, kas figurēja Satversmes sapulces vēlēšanās - agrārā reforma. Vēlēšanu plakāts atspoguļoja LZS redzējumu attiecībā uz sabiedrības sociālās stratifikācijas novēršanu, cenšoties tās sabiedrības grupas, kuras bija izveidojušās kā īpašs slānis kara rezultātā, integrēt kādā no jau stabilajām sabiedrības grupām. Šajā gadījumā tā bija zemniecība. To var uzskatīt arī kā centienus panākt lielāku LZS atbalstu, apelējot pie karavīru sociālās izcelsmes, kas vairumā bija nākuši no zemnieku ģimenēm. Parādījās vēlme atgriezties pie tradicionālā un saprotamā sabiedrības uzbūves modeļa, apelējot pie pirmskara laika vērtībām.

Citāda pieeja karavīra uzrunāšanai bija LSDSP (7. pielikums), kuras Satversmes sapulces vēlēšanu plakātos parādījās karavīrs kā atsevišķa sabiedrības grupa, bet kuras izpratne par tas vietu sabiedrībā atšķīrās. Sociāldemokrāti karavīru saskatīja kā daļu no sabiedrības sociālo grupu trīsvienības – zemniecības, strādniecības, armijas, līdz ar to karavīru pielīdzināja un „uzņēma” kopējā sabiedrības struktūrā kā pastāvīgu elementu. Arī LSDSP vēlēšanu platformā karavīru nodrošināšanas

⁴⁶⁰ Jaunā un vecā pilsonība. *Centra Balss*. 1928, Nr. 5, 2.lpp.

jautājumiem izveidota pat atsevišķa politisko prasību sadaļa, kas saglabājās visu demokrātijas periodu⁴⁶¹. No kompozicionālā viedokļa, piesauktajā LSDSP plakātā karavīrs, lai arī atrodas plakāta centrā, tomēr pakārtots zemnieka un strādnieka tēliem, taču tā nozīmes pieaugumu apliecināja, gan Raiņa vārdi plakāta aukļa vietā, gan arī austošā saule. Tā simbolizēja jaunu posmu Latvijas vēsturē un tika cieši sasaistītai ar karavīra tēlu, tādējādi pastiprinot tā simbolisko nozīmi jaunās valsts izveidošanā. Kā uzsvēra „Sociāldemokrāts”: „Jaunā Latvijas armija ir nostādīta sarga un cīnītāja lomā par demokrātiju.”⁴⁶²

Viens no retajiem izņēmumiem, kas karavīru kā atsevišķu sabiedrības grupu plakātā izdalīja vēl 1931. gadā, bija „Vidusšķiru apvienības” 1931. gada Rīgas domes vēlēšanu plakāts (8. pielikums). Plakātā uzsvērts sabiedrības dalījums sociālajās grupās, kuru starpā īpaši izcelta strādniecība un karavīri, kuri izvirzīti Latvijas centrā. To simbolizē sievietē kā Latvija, turot pie rokas abus sociālo grupu pārstāvjus. Zemniecības neesamība minētajā draudzības un vienības ainā skaidrojams ar plakāta veidošanu Rīgas domes vēlēšanām, zemniekiem neesot prioritārajai mērķauditorijai. Parlamentārajā periodā veidoti arī plakāti, kur izcelts viens pats karavīrs, bet šie plakāti piederēja partijām, kuru nosaukums un izvirzītie mērķi bija domāti tikai karavīriem kā atsevišķai sociālajai grupai.

Saistībā ar šķirisko dalījumu pieminams pilsētas un lauku pretnostatījumu, kas ietver ne tikai zemnieka un strādnieka pretnostatījumu, bet saistās ar pilsonības kā jaunas sabiedrības grupas izpratni. Zemniecību atbalstoši laikraksti ik pa laikam publicēja rakstus par bažām, ka palielinās cilvēku vēlme doties prom no laukiem, pametot zemnieka amatu. To dēvēja par zemniecības ideoloģisko krīzi, norādot, ka „vienai daļai pašu ļaužu, radusies neuzticība lauksaimniecībai, kas zemkopību sāk uzskatīt par nepieciešamu ļaunumu”⁴⁶³. Tāpat norādīts, ka jaunatne, vecāku atbalstīta, dodas uz pilsētu mācīties, lai strādātu kādu sīka ierēdnīša darbu. „Pilsēta ne garīgi, ne arī fiziski nevarētu pastāvēt, ja vienmēr viņai nenāktu klāt lauku veselīgais gars. Bet tam vajag notikt normālos apmēros. Nedrīkst būt tāda nesamērojama starpība kā tagad, kad pilsēta daudz skolu beigušu skaitās bez darba, vai atkal iestājas kādā vietnā, kura bez pabalstiem no laukiem neļauj eksistēt, kamēr uz laukiem trūkst darba roku.”⁴⁶⁴

Ar šādām frāzēm ilustrēja kraso pilsētas un lauku ideoloģisko pretnostatījumu, ko īpaši papildināja tādi izteicieni kā „Un tagad mēs gribam zemniecībai pagriezt muguru. Tas ir pierādījums,

⁴⁶¹ LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l. (*Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija?: Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Saeimas vēlēšanu platforma. Rīga, 1928.*), 160.lp.

⁴⁶² Armija. *Sociāldemokrāts*, 1919, 11. jūlijs, 1.lpp.

⁴⁶³ L, T. Zemniecības pašapziņa. *Jaunais Rīts*, 1926, 10. februāris, 1. lpp.

⁴⁶⁴ L, T. Zemniecības pašapziņa, *Jaunais Rīts*, 1926, 17. februāris, 1. lpp.

ka mēs kļūstam garīgi maziņi, gribam sākt cienīt skaļo, kļiedzošo, bet seklo, pilsētniecisko.”⁴⁶⁵ Šie apgalvojumi ilustrē sociālās mobilitātes procesus Latvijas starpkaru sabiedrībā, kad mainījās iedzīvotāju šķiriskā piederība. Vēlēšanu plakātos sociālās mobilitātes procesi atspoguļojās ļoti minimāli, tikai atsevišķos jau pieminētajos „jaunās pilsonības” definēšanas mēģinājumos, kas skaitliskā ziņā ir niecīgi.

Etniskais sociālās diferencēšanas paņēmiens dominēja minoritāšu vēlēšanu kampaņās. Pārsvārā centieni norādīt uz kādu no Latvijā dzīvojošajām minoritātēm novērojami tikai pašu minoritāšu veidotajos plakātos. Tādas etniskās minoritātes kā vācu, krievu, poļu un lietuviešu centās uzsvērt savu īpašo statusu pārējo sabiedrības grupu vidū, līdz ar vēlēšanu kampaņās koncentrējās nevis uz plašu politisko platformu, bet gan tikai uz etniskajiem apsvērumiem. Drīzāk aktuāls jautājums, kā minoritātes sevi reprezentēja un kādu daļījumu savas minoritātes ietvaros saskatīja?

Vācu minoritāte bija viena no aktīvākajām, kas sevi asociēja ar lozungu „Taisnība un kārtība”. Baltvācieši bija viena no vislabāk organizētajām minoritātēm, kas ieguva vislielāko pārstāvniecību parlamentā, neskatoties uz to, ka nebija lielākā minoritāte Latvijā. Vācu minoritāte vēlēšanās piedalījās kā „Vācu baltiešu partija”. Tās vēlēšanu plakātos parādījās stingrā organizētība (12. pielikums), attīstot priekšstatus un stereotipus par sevi Latvijas sabiedrībā. Stingrā plakāta elementu organizētība sasaucās ar preses pausto par baltvāciešu minoritātes organizētību vēlēšanu laikā, pārvedot savus vēlētajus no viena vēlēšanu apgabala uz otru, lai nodrošinātu balsu neiešanu zudumā.⁴⁶⁶ Minētais plakāts atspoguļoja baltvāciešu politiskās apvienības centienus uzrunāt visus savas minoritātes vēlētajus, atveidojot gan sievieti, gan vīrieti, gan strādnieku, gan inteliģenci kā daļu no elektorāta. Parādījās tendence ar viena plakāta palīdzību uzrunāt visu elektorātu, nedalot tos pa atsevišķām mērķauditorijām. Tomēr šķiriskā principa parādīšanās plakāta mākslinieciskajā un idejiskajā risinājumā apliecināja šī sabiedrības daļījuma aktualitāti.

Līdzīgu taktiku vēletāju uzrunāšanai izmantoja poļu-katoļu liste (13. pielikums). 1931. gada Rīgas domes vēlēšanās poļi - katoļi centās uzrunāt vēletājus, ne tikai apelējot pie to nacionālās piederības, kas uzsvēta ar tautisko tērpu palīdzību, tādejādi norādot etniskā kritērija prioritāro nozīmi, bet arī novērojami centieni akcentēt atsevišķas sociālās grupas, dalot tās pēc šķiriskās piederības, kas minētajā piemērā bija strādniecība. Plakāts apliecina, ka sabiedrībā nebija novērojams strikts daļījums etniskajās grupās, bet gan bieži vien sabiedrības locekļi sevi asociēja vairāk ar darba vides un mantiskajiem apstākļiem, etnisko piederību nobīdot otrā plānā. Līdzīgu ideju uzsvēra vēl viens poļu-

⁴⁶⁵ L, T. Zemniecības pašapziņa. *Jaunais Rīts*, 1926, 10. februāris, 1. lpp.

⁴⁶⁶ Rīgā, 29. septembrī 1931. g. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*. 1931, 29. septembris, 1. lpp.; Vēletāju armiju pārvadāšana. *Latvijas Kareivis*, 1931, 6. oktobris, 2. lpp.

katoļu listes plakāts (15. pielikums), kas orientējās nevis uz poļu strādnieku, bet gan uz poļu zemnieku, uzsverot to ar plakāta simboliem.

Plakātos novērojama tendence etnisko piederību sapludināt ar reliģisko piederību. Tas raksturīgs tādām minoritātēm kā poļiem, baltkrieviem un lietuviešiem, kas uzsvēra savu atšķirību ar piederību katoļticībai. Tas atspoguļojās gan partiju nosaukumos, gan arī vizuālajos simbolos, kas iestrādāti vēlēšanu plakātos. Piemērs ir jau minētais poļu-katoļu saraksts, gan lietuvju, katoļu un baltkrievu kopīgais saraksts (14. pielikums). Pēdējā redzama ne tikai sakrālā simbolika baznīcu veidolā, bet arī mēģināts uzsvērt vienotību un draudzību šajā sarakstā ietilpstošo sabiedrības grupu starpā. Tāpat plakāts atspoguļo diezgan brīvi pārvaramās robežas etnisko minoritāšu starpā, proti, dažādu minoritāšu apvienošanās vienā politiskajā sarakstā vēlreiz apliecina stingra etniskā dalījuma neesamību Latvijas starpkaru perioda sabiedrībā.

Atšķirīgi bija ebreju vēlēšanu plakāti. Vairumā gadījumu ebreju minoritātes pārstāvji, kas iesaistījās politiskajos procesos Latvijā, vairāk orientējās tikai uz vienu mērķauditoriju – ebreju strādnieku (16. pielikums) vai arī bez etniskuma nenorādīja nekādu piederību vienai vai otrai sabiedrības grupai. Ebreju vēlēšanu plakātus vienoja simbolisko krāsu lietojums – zilās krāsas izmantošana pamanāmības nodrošināšanai un reliģisko konotāciju pasvītrotāšanai, kas, piemēram, cionistu bloka plakātā vēl tika pastiprināta ar Dāvida zvaigzni un menoru.

Lielākās Latvijas starpkaru laika partijas arī centās uzrunāt arī minoritātes, apelējot pie sociālekonomisku jautājumu risināšanas. Tomēr tās neveidoja speciālus plakātus, kuros ar vizuāliem paņēmieniem censtos uzrunāt kādu no minoritātēm. Kā efektīvākā taktika izvēlēta vienkāršu teksta plakātu drukāšana attiecīgās mērķauditorijas runātajās valodās. LSDSP, piemēram, veidoja plakātus krievu, vācu, ebreju valodās un latgaļu izloksnē, bet LZS tikai krievu un latgaļu izloksnē. Protams, bija atsevišķas partijas, kas uzsvēra tieši latviskumu un piederību latviešu auditorijai. No simboliskā viedokļa latviskums plakātos akcentēts senlatviešu karavīra (17. pielikums), Latvijas karoga un trīs zvaigžņu veidolā, latvietim atsevišķu tēlu neveidoja.

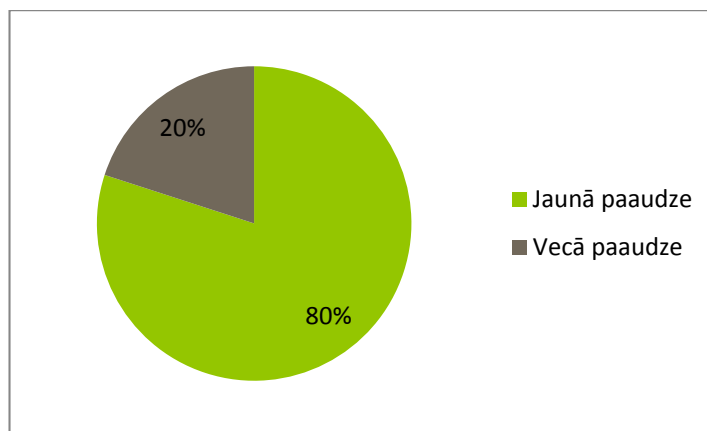
Vēlēšanu plakātos parādījās dalījums pēc piederības vienam vai otram dzimumam. Tendenci sabiedrību dalīt pēc dzimuma piederības atspoguļoja plakāti, kuros par galveno mērķauditoriju izvēlētas sievietes. Pirmie šādi plakāti sastopami 1920. gada Satversmes vēlēšanu laikā, kad Zemnieku savienība veido sieviešu auditorijai domātu aģitācijas plakātu (19. pielikums). Lai arī sieviete ar plakāta palīdzību uzrunāta personīgi, to neatveidoja kā pastāvīgu politisko figūru, asociējot to ar mātes lomu. To apliecina plakāta centrā esošais bērns, kas pacelts pret sauli, veidojot konotācijas ar jaunas nākotnes ideju. Sieviete palika sava bērna ēnā. Vēl viens plakāts, kam sievietes bija galvenā mērķauditorija bija sieviešu nacionālās līgas veidotais plakāts (20. pielikums). Plakāts uzsvēra

sievietes īpašo un līdzvērtīgo lomu Latvijas politikajā dzīvē, papildus apelējot pie dzimumu solidaritātes.

Sievietēm veltītie lielformāta plakāti Latvijas parlamentārajā periodā bija retums. Citas partijas atsevišķus lielformāta plakātus, domātus sieviešu auditorijai, neveidoja. Tika veidoti atsevišķi uzsaucieni un melnbalti teksta plakāti⁴⁶⁷, kas savā saturā bija orientēti uz sieviešu pārliecināšanu, bet tiem nebija primāra vai vienlīdzīga nozīme. Lielākā daļa partiju, kas centās vērsties arī pie sieviešu auditorijas, pārsvarā atveidoja sievieti kā daļu no plakāta simboliem.

Tikai atsevišķas partijas savās vēlēšanu programmās iekļāva jautājumus par sieviešu tiesībām un vietu sabiedrībā. Tādas bija Demokrātiskais centrs, no kura saraksta kandidēja sievietes, LSDSP, Kreisās strādniecības un darba zemniecības saraksts, Nacionālā apvienība. Ideoloģiski atšķirīgās partijas vienoja viena prasība, proti, vienādu sieviete un vīrieša atalgojumu par vienādi darāmu darbu.⁴⁶⁸ Tomēr no šīm partijām ne visas savos plakātos atveidoja sievietes. Nacionālā apvienība ignorēja šo sabiedrības grupu savos plakātos.

23. grafiks. Jaunās un vecās paaudzes atveidošana vēlēšanu plakātos.

Kā pēdējā pieeja minama sabiedrības dalīšana jaunajā un vecajā paaudzē. Šī ir viena no vizuālās valodas analīzes priekšrocībām partiju vērtību analīzē, jo partiju programmās un vēlēšanu platformās attieksme pret jauno un veco paaudzi neparādījās.

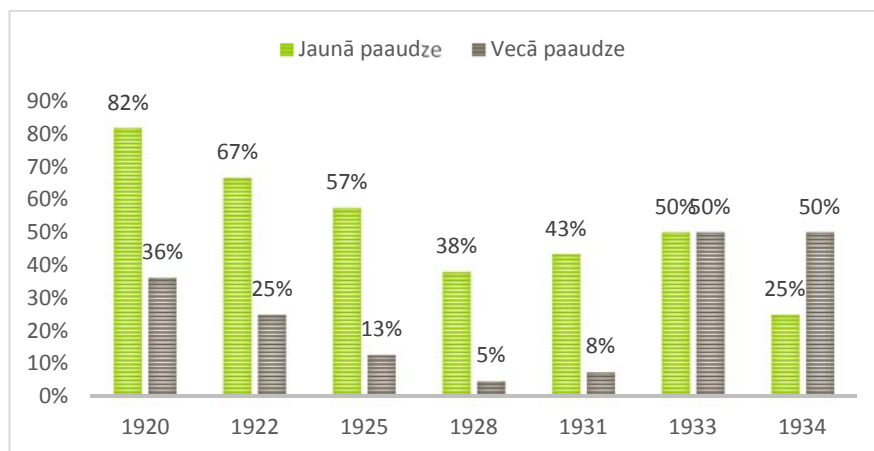
⁴⁶⁷ LVVA, 3711.f. (Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija), 1.apr., 48.l., 109.lp.

⁴⁶⁸ Demokrātiskā centra darbības platforma. Rīga, 1931. 11.lpp.; *Ko grib kreisā strādniecība un darba zemniecība...*, 9.lpp.; LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l. (*Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija...*), 159.lpp.; *Latviešu nacionālās apvienības programma*. Rīga, 1931. 6.lpp.

23. grafikā redzams, ka dominējoša tendence partijas kampaņās bija balstīšanās uz jaunās paaudzes simbolu. 80% gadījumos no visiem plakātiem kā politisko ideju simbols izvēlēta jaunā paaudze, un tikai 20% gadījumā vecā paaudze. Tas liecina par politisko organizāciju orientēšanos uz nākotni, novērtējot jaunās paaudzes lomu gan ekonomiskajos, gan sociālajos valsts attīstības procesos. Par spīti tādu tradicionālu jomu uzsvēršanai kā zemkopība, kas iemieso tradicionālās un patriarhālās vērtības, un strādniecība, kas gan vairumā gadījumu asociēta ar jauniem cilvēkiem, visu partiju ikonogrāfijā dominēja jauni cilvēki. Var apgalvot, ka vismaz politiskajā kultūrā dominējošais jēdziens bija attīstība nevis tradīcija, ko vairāk iemiesoja vecā paaudze.

Nevar apgalvot, ka politiskajā komunikācijā veco paaudzi kā tradīcijas nesēju ignorēja. To izmantoja saglabājamo tradīciju pēctecības simboliskai sasaistei ar aktuālo politisko situāciju Latvijā. Vispilnīgāk tas parādījās LZS plakātos (21. un 22. pielikums), kas balstījās uz konservatīvām vērtībām. LZS plakātos novērojama ideju transformāciju laikā no pirmajām demokrātiskajām vēlēšanām līdz pat pēdējām 1931. gadā. Vecās paaudzes loma samazināta no dominējošas un pamācošas, kā tas parādījās 1920. gada plakātā, vecajam saimniekam mācot jauno strādāt, uz uzklausošo un respektējamo, kā tas redzams 1931. gada plakātā, kur daudz aktīvāka loma piešķirta jaunajai paaudzei. LZS plakātu piemērs ilustrē vispārējās tendences politisko partiju plakātos laika perspektīvā. Sākot jau no 1920. gada, kad veco paaudzi atveidoja 36% gadījumu, skaitliskie rādītāji ar katrām vēlēšanām saruka, 1928. gadā sasniedzot savu minimumu, proti, 5% (skat. 24. grafiku). 1933. un 1934. gads vērtējami atsevišķi, jo tad notika gatavošanās referendumam par nodrošināšanu vecumā, līdz ar to vecās paaudzes simbola izmantošana aģitācijas plakātos atkāpās no vispārējās tendences, atveidot tikai jaunus un aktīvus cilvēkus kā politisko ideju reprezentētājus.

24. grafiks. Jaunās un vecās paaudzes atveidošanas dinamika plakātā laika griezumā.

Neskatoties jaunās paaudzes dominanti plakātos, bērna simbola izmantošana partiju politiskajā ikonogrāfijā bija reta parādība. Bērna simbols redzams tikai LZS Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņā. Latvijas politiskajā ikonogrāfijā „nākotne” un „progress” vairāk iemiesojās nevis bērna simbolā, kā tas īpaši izteikts totalitārajās ideoloģijās, bet gan saprātīgi domājoša jauna cilvēka tēlā.

Latvijas parlamentārajā periodā ģimenes jēdzienam plakātā uzmanību praktiski nepievērsa. Kopumā vēlēšanu plakātos ģimeniskās vērtības un ģimeni kā īpašu sabiedrības elementu neviena partija atsevišķi neizcēla. Tādi gadījumi bija retums, un to pašu var teikt par vēlēšanu platformām, kur ģimene kā sabiedrības pamats pieminēta ļoti reti. Jaunzemnieku savienība bija viena no retajām, kura savā vēlēšanu platformā iekļāva punktu, ka „ģimene ir valsts pamats”.⁴⁶⁹

LZS 1920. gada Satversmes sapulces vēlēšanu plakāts ir viens no retajiem, kurā atveidota ģimene (23. pielikums), ilustrējot partijas konservatīvās vērtības. Plakāts sasaucās ar citiem LZS aģitācijas materiāliem, kas orientējās uz tradicionālo vērtību saglabāšanu, piemēram, gadījumā ar jaunās un vecās paaudzes savstarpējo attiecību atspoguļošanu. Citām politiskajām apvienībām un arī vēlāk pašai Zemnieku savienībai ģimene kā simbols nebija aktuāla.

Kopumā vēlēšanu plakātos atspoguļotajā sabiedrības diferencēšanā dominēja šķiriskais princips, kas atspoguļoja arī partiju platformu saimnieciskās politikas ievirzi. Šķiriskā dalījuma ietvaros atveidoja pilnu šķiru spektru – strādniekus, zemniekus, pilsonību. Tajā dominēja strādniecības un zemniecības pretnostatījums, liecinot par izteiktu šo grupu savstarpējo nodalījumu. Pilsonība parādījās kā jaunas sabiedrības šķiriskās identitātes apzīmētāja, savukārt plakāts kļuva par mediju, ar kura palīdzību veidoja „jaunās pilsonības” pašidentitāti.

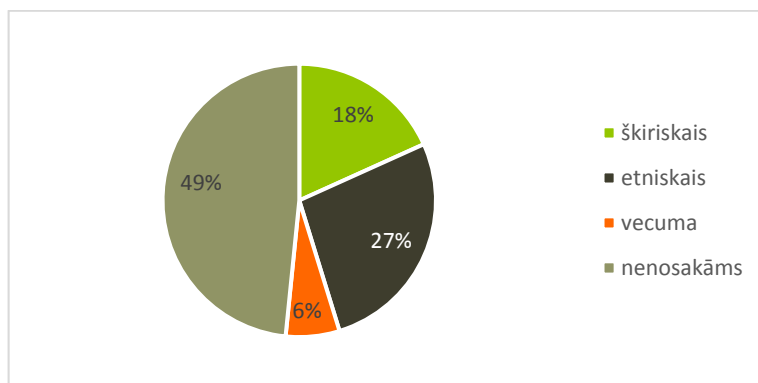
3.1.2. Autoritārisma periods.

Politiskā plakāta specifika autoritārā režīma laikā noteica, ka tam bija ne tikai jāpārliecina par vienas ideoloģijas pārkumu, bet arī jāpilda daudz aktīvāka funkcija - sabiedrības viedokļa un uzvedības koriģēšana atbilstoši jauno politisko apstākļu prasībām. Autoritārā režīma propagandas plakāta uzdevums bija no jauna radīt sabiedrības sociālo grupu identitātes, pieskaņojot tās režīma ideoloģiskajām nostādnēm. Plakāts kļuva par vienu no pārveidošanas pasākumu instrumentiem autoritārā režīma rokās. Attiecībā uz sabiedrības sociālo diferencēšanu plakāts ne tikai centās uzrunāt atsevišķas, režīmam būtiskas sabiedrības grupas, bet arī centās norādīt to jauno nozīmi un uzdevumus.

⁴⁶⁹ Latvijas Jaunzemnieku savienība. *III. Saeimas vēlēšanas 1928. gadā 6. un 7. oktobrī...* 4.lpp.

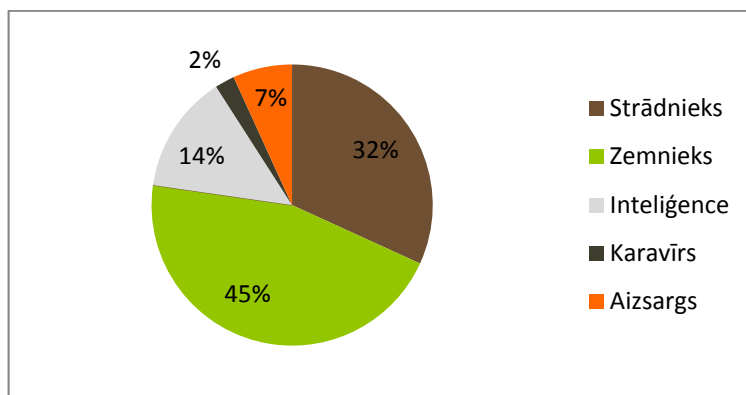
Salīdzinot parlamentārā un autoritārā perioda pieejas sabiedrības sociālā diferencēšanā parādās diezgan līdzīgas iezīmes - ar atsevišķām izmaiņām (skat. 25. grafiku). Par dominējošo sociālās diferencēšanas kritēriju kļuva etniskais (latviskais) – 27%, kam sekoja šķiriskais (18% gadījumu). Var identificēt sabiedrības strukturēšanu pēc vecuma. Atšķirībā no demokrātijas laika vēlēšanu plakātiem pilnībā pazuda pieēja sabiedrību diferencēt pēc dzimuma principa.

25. grafiks. Sabiedrības sociālā diferencēšana autoritārā režīma plakātos.

Neskatoties uz to, ka režīma ideologi nemitējās apgalvot, ka „tiem, kas grib saukt Latviju par tēviju, ir jāsaprot, ka 15. maijs īstenībā nozīmē tautas atmodu uz lielo vienību bez šķirām, partijām un tautībām”⁴⁷⁰ un ka „lielākais ieguvums ir tas, ka visas tautas daļas un šķiras saplūst atkal vienā veselā tautas organismā”⁴⁷¹, sabiedrību tomēr diferencēja pēc šķiriskā principa. No sociālajām šķirām turpināja dominēt strādniecība (32% gadījumu) un zemniecība (45% gadījumu) kā stabilas savstarpēji nodalāmas sabiedrības grupas (skat. 26. grafiku).

26. grafiks. Sabiedrības šķiriskais dalījums autoritārā režīma plakātos.

⁴⁷⁰ Akuraters, J. Lai top latviskā Latvija. Grām.: *Raksti par jauno valsti...* 49.lpp.

⁴⁷¹ Akuraters, J. Lai top latviskā Latvija.... 51.lpp.

Atšķirībā no parlamentārā perioda vēlēšanu plakātiem, šajā laikā pazuda dalījumus jaunsaimniekos, kas apliecināja K. Ulmaņa skandināto Pļaujas svētkos: „Šodien te kopā ir it visi zemturi, vecsaimnieki un jaunsaimnieki, viņi visi ir kļuvuši vienādi.”⁴⁷² Papildus presē uzsvērts, ka 15. maija sociālā politika atmetusi visas jaunsaimnieku un vecsaimnieku nesaprašanās un stādījusi vienotas zemniecības mērķi vienotā latviešu tautā.⁴⁷³

Autoritārajā režīmā viens no ideoloģiski nozīmīgākajiem elementiem bija tieši zemniecība. K. Ulmanis vienā no savām runām Pļaujas svētkos, raksturoja to ar sekojošiem apgalvojumiem: „Visi saprot to, ka no zemes un zemnieka darba nāk pirmais ierosinājums, pirmā dzirkstele, kas visu mūsu saimnieciskās un garīgās dzīves ritenīšus iekustina un uztur kārtībā.”⁴⁷⁴ Papildus ideoloģiskā nozīme zemniecībai tika piešķirta, sasaistot to ar 15. maija apvērsumu – „režīma maiņa iezīmīgā kārtā notiek ne ar pilsētā koncentrētiem kaut kādas cīnītājas grupas spēkiem, bet šie spēki nāk no pašas zemes.”⁴⁷⁵

Neskatoties uz šīm ideoloģiskajām nostādnēm, vizuālajā propagandā zemnieka dominējošā un īpašā nozīmi nemaz tik izteikti neizcēla. Drīzāk atrasts kompromiss starp tautas vienības izcelšanu un dominējošās sabiedrības grupas glorificēšanu. Ar plakāta kompozicionālo paņēmieni palīdzību nodrošināta sintēze starp vienotību un zemniecības īpašo lomu. Spilgts piemērs šim paņēmienam ir O. Pladera veidotais plakāts „Ne šķiru cīņu, bet gan šķiru saprašanos un sadarbību” (24. pielikums). Plakātā atveidots gan strādnieks, gan zemnieks, identificējot tos ar tradicionālajiem simboliem – āmuru un izkapti, savukārt ar saukļa palīdzību nodefinēta šo sabiedrības grupu saskaņa. Tas apliecina, ka latviešu tautas vienotības uzdevumā autoritārajā ideoloģijā vajadzēja atrast vietu arī citām sociālajām grupām. Jaunu nozīmi piešķīra arī strādniekam, transformējot tā vispārējo tēlu. Līdz ar 15. maiju strādnieka tēls tika atbrīvots no sarkanā naida un idejām par šķiru cīņu, kā arī no sociāldemokrātu ietekmes⁴⁷⁶. Neskatoties uz jaunās strādnieka nozīmes definēšanu, minētajā plakātā ar tādu simbolisko elementu kā draudzīgs apskāviens norādīts, kurš no abiem tēliem ir nozīmīgāks. Strādniecība plakātā parādījās pasīvā lomā. Plakātā interesants simbols ir apskāviens. J. Kursīte norāda, ka latviešu publiskajā telpā ciešs apkampiens un vēl jo vairāk skūpstis neietilpst vai ietilpst drīzāk ar negatīvu zīmi. Apgalvojums pamatots ar V. Krēgeres 1939. gadā veidoto lipīgu slimību izplatīšanās ierobežošanas plakātu, kurā skūpstis un rokasspiediņš parādījās kā nepieņemama

⁴⁷² *Uzvaras ceļš. K. Ulmaņa rakstu un runu izvilcumi...* 106.lpp.

⁴⁷³ Jaunzems, R. Jaunās Latvijas sociālā seja. *Tēvijas Sargs*. 1934, 16. novembris, 3.lpp.

⁴⁷⁴ *Uzvaras ceļš. K. Ulmaņa rakstu un runu izvilcumi...* 106.lpp.

⁴⁷⁵ Auškāps, J. 15.maija Latvija. *Sējējs*, 1939, Nr.5., 455.lpp.

⁴⁷⁶ Butulis, I. *Autoritäre Ideologie und Praxis...*S.262.

publiska kontakta zīmes.⁴⁷⁷ O. Pladera plakātā zemniecības un strādniecības apkampiens norāda uz pretējo.

Līdzīgi kompozicionālie paņēmieni izmantoti R. Šiško 1936. gada veidotajā plakātā „Uzticību valstij un vadonim” (25. pielikums), kura centrā ir zemnieks, par ko liecina viņa apģērbs, bet pie vieniem sāniem strādnieks ar simbolisko āmuru. Arī šajā plakātā zemnieks atveidots kompozicionāli pārāks par pārējiem plakātā atspoguļotajiem, sabiedrības dažādās grupas reprezentējošiem tēliem. Pārākums uzsvērts ne tikai ar zemnieka atrašanos plakāta centrā, bet arī ar Latvijas karoga atrašanos zemnieka rokās.

Zemnieka funkciju “atgriezt” strādnieku atpakaļ uz pareizā ceļa atspoguļoja K. Ulmaņa runa, kura teikta lielākajos zemniekiem veltītajos svētkos: “Mums te klāt šodien ir arī vairāki simti pilsētu strādnieku pārstāvju ar daudziem karogiem. Tas ir ļoti labi, jo tas ir tilts no laukiem uz pilsētu un no pilsētas uz laukiem, kas mums var tikai palīdzēt kā saimnieciskā tā garīgā dzīvē. Strādniekiem par to jāizsaka liela pateicība, ka viņi ir piedalījušies zemnieku svētkos. No Rīgas un citām pilsētām ir ieradušies arī pilsētu galvas un liels skaits daždažādu darba darītāju. Arī garīgā darba darītāji. Šī parādība mūs iepriecina, jo tagad tā aiza, tā plaša, kas bija izveidojusies dažādu mūs iedzīvotāju grupu starpā, ir aizaugusi ciet un pazudusi. Mēs redzam, ka patiesi pilsētas un lauki ir sasniegušies rokās un atraduši kopēju valodu un viens otram iet palīgā ne tikai darbā, bet arī svētkos.”⁴⁷⁸ Zīmīgi, ka strādnieku vienība ar zemniekiem uzsvērtā tieši Pļaujas svētkos – pašu zemnieku svētkos, tādā veidā demonstrējot, uz kuras sociālās grupas pamata tālāk attīstāma režīma sludinātā tautas vienības ideja. Citāts izskaidro plakātā redzamo inteliģences vietu autoritārajā ideoloģijā, kuru arī integrēja tautas vienībā ar zemnieka palīdzību.

Zemnieka un strādnieka vēlamās attiecības režīma vērtējumā atspoguļoja N. Puzirevska 1934. gadā veidotais plakāts „Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs – vai zemkopis, vai strādnieks, vai arī amatnieks, vai skolotie ļaudis. Kārlis Ulmanis” (27. pielikums). Arī šeit centrā ir zemnieks un strādnieks, bet atšķirībā no iepriekšējiem piemēriem, šajā plakātā zemnieka dominance nav izteikta, drīzāk šis varētu būt viens no retajiem piemēriem abu sabiedrības grupu nozīmes vienādošanai.

Minētais N. Puzirevska plakāts ir īpašs ar to, ka tajā parādās jauna sabiedrības grupa – amatnieks, ko skaidri pasvītro plakātā ietvertais sauklis. Šai jaunajai nodarbinātības nozarei piešķirta atsevišķa uzmanība, kas iekļāvās kopējā aicinājumā latviskot visas saimniecības nozares. Attiecībā uz amatniecību uzsvērts, ka „amatniecība Latvijā palikusi zināmā novārtā, jo latvieši vēl neprot pietiekoši cienīt amatniecības lielo nozīmi. Tāpēc arī daudz amatniecības nozares vēl gandrīz pilnīgi

⁴⁷⁷ Kursīte, J. Latvijas plakāts... 29.lpp.

⁴⁷⁸ Uzvaras ceļš. K. Ulmaņa rakstu un runu izvilcumi... 107.lpp.

atrodas sveštautiešu rokās, kuri te ir galvenie noteicēji. Būdamas tādā izņēmuma stāvoklī, šīs aprindas tad arī materiālā ziņā dzīvo daudz labāku dzīvi, nekā latvieši. Jaunietim jau laikus jāpadomā par pievēršanos noteiktai amatniecības nozarei, kur darba dabūšana ne tik grūta un kur arī peļņa ne tik niecīga”⁴⁷⁹. Plakāts kļuva par vienu no nozares popularizētājiem, demonstrējot tās pievilcību un nozīmīgumu. Amatniekam piešķirtais vizuālais tēls centās pildīt zināmā nozares reklāmas funkciju, jo atveidoja amatnieku līdzīgā stilā kā inteliģenci, radot konotācijas par labu atalgojumu un darba prestižu.

Tika veidoti atsevišķi plakāti, kas bija veltīti tieši zemniekam un tā nozīmei jaunajā politiskajā iekārtā. Pie tādiem minams N. Puzirevska 1934. gadā veidotais plakāts „Zemkopībā ir mūsu spēks un stiprums. Kārlis Ulmanis” (26. pielikums). Plakāts skaidri nodefinēja jaunās režīma prasības, turklāt parādījās arī zemnieka tēla sasaiste ar senatnes tradīcijām un varenību, kas uzsvērtā ar koka piļu siluetu. Seno koka piļu simbolu tika izmantoja ne tikai plakātos, bet arī iespaidīgajā režīma organizēto masu pasākumu scenogrāfijā, piemēram, Pļaujas svētkos un strādnieku svētkos. Bez senās koka pils plakātā ļoti nozīmīgs ir austošās saule simbols, norādot uz zemnieka nozīmi „jaunās Latvijas” veidošanā. Nevienai citai sabiedrības grupai individuāli plakāti veltīti netika. Izņēmums bija strādnieku svētki, kuros parādījās strādnieka tēls.

Attiecībā vēl uz citām sabiedrības grupām, kuras nodefinētas, balstoties uz šķiriskiem kritērijiem, jāmin inteliģence un militārpersonas, kas varēja simbolizēt gan aizsargus, gan arī Latvijas armijas karavīrus. Jau iepriekš minētajos piemēros parādījās lielākā daļa šo sabiedrības grupu – tāds ir N. Puzirevska 1934. gada plakāts „Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs – vai zemkopis, vai strādnieks, vai arī amatnieks, vai skolotie ļaudis” (27. pielikums), kur ir redzama minēto grupu savstarpējā hierarhija. Tieši strādnieka un zemnieka novietošana centrā parāda šo grupu pārkumu pār inteliģenci un amatniekiem, kas izdalīti atsevišķi. Līdzīga hierarhija novērojama R. Šiško plakātā „Uzticību valstij un vadonim” (25. pielikums), kur arī inteliģence nobīdīta otrajā plānā aiz zemnieka, nonākot līdzvērtīgās pozīcijās ar strādniecību.

Atšķirībā no demokrātijas laika vēlēšanu plakātiem, autoritārajā režīmā inteliģence ieguva neatkarīgas sociālās grupas statusu. Tās tēls sasaucās ar demokrātijas laikā noformulētās „jaunās pilsonības” vizuālo simboliku. Inteliģencei iedalīja valsts attīstītājas loma, kura rodas pilsētā, bet kuras pienākums bija neietekmēties no pilsētas negatīvajām parādībām. Preses slejās norādīts, ka „īstā inteliģence ir tie, kas nebēg un neslīkst dažādos netikumos. Tie, kas savu apkārtni, ja tā garīgi zemāka, ceļ uz augšu sev līdzās. Tie ir īstie tās skaistās pirmās latviešu inteliģences cienīgie pēcnācēji, kas

⁴⁷⁹ Vladimirs Lejasozols. Valstij vajadzīgi vērtīgi pilsoņi. Grām.: *Raksti par jauno valsti...* 104.lpp.

savu izglītību ieguva ar ārkārtīgām grūtībām un visu sevi atdeva sabiedriskam darbam. Viņi ne mazākā mērā ir varoņi, kā tie, kas galvu nolika par Latvijas neatkarību. Viņiem pieder vēsture un mūžība.⁴⁸⁰”

Inteliģence bija viena no tām sabiedrības sociālajām grupām, kura simbolizēja valsts attīstību un progresu. Kā norāda vēsturnieks I. Butulis, autoritārā ideoloģija bija orientēta uz nākotni, uzsverot, ka latvieši var vairost ne tikai savu materiālo labklājību, bet arī ieguldīt pasaules kulturālo vērtību veidošanā. Tagadējai paaudzei bija jāatstāj garīgais mantojums nākotnei.⁴⁸¹ No jauna definētā sabiedrības grupa „inteliģence” bija šī uzdevuma kodols, kas arī iekļauts autoritārā režīma propagandas plakātos. Tāpat inteliģencē vai „skolotajos ļaudīs”, kā tos dēvēja plakātos, ietilpināja ierēdniecību. Tās uzdevums bija strādāt ar prieku, būt disciplinētam darbā un domās, savus pienākumus pildīt ar dziļu ticību, aizrautību un dedzību.⁴⁸² Ierēdniecības darbu mērķis bija valsts attīstības un progresā veicināšana. Šāds skatījums uz ierēdniecību attaisnoja arī arvien augošā valsts birokrātiskā aparāta eksistenci.

Inteliģencei piešķirtā nozīme nav nekas unikāls autoritāro un totalitāro režīmu propagandā. To apliecina arī padomju propagandas plakāti, kuros atsevišķi definēta inteliģence kā valsts progresā un dažādu saimniecības nozaru ražīguma paaugstināšanas garants. Inteliģence nāca no tautas (strādnieku) vidus⁴⁸³, kas parādījās gan K. Ulmaņa autoritārā režīma plakātos, gan arī presē izteiktajos apgalvojumos.

Sabiedrības grupa, kam uztveres nozīmi transformēja, bija militārpersonas, kuras autoritārā režīma ikonogrāfijā atveidotas nedaudz atšķirīgi no parlamentārā perioda tradīcijām. No vienas puses tas bija tāpēc, ka militārajam resoram aizsargfunkcijas tika izceltas daudz lielākā apmērā nekā demokrātijas laikā, kā arī tam deva kontroles funkcijas. Spilgts piemērs jaunajam militārpersonas tēlam ir K. Krauzes plakāts „Zvēram vienotai latviešu tautai! Zvēram latviskai Latvijai!” (28. pielikums). Plakātā redzamās militārpersonas, kas sakrustojušas savus ieročus tautas priekšā, no vienas puses it kā norādīja uz aizsargāšanas funkciju, bet no otras puses simbolizēja kontroles funkciju, aizstāvot nevis valsti, bet gan režīmu. Militārpersonu nozīme transformēta no valsts neatkarības sargātājiem uz autoritārā režīma sargātājiem.

Militārpersonas stāvēja ārpus pārējām sabiedrības grupām, atsevišķi uzsvērtā to īpašā loma un nozīme. Interesanti, ka K. Krauzes plakātā redzamās militārpersonas no kompozicionālā viedokļa

⁴⁸⁰ Auškāps, J. Kultūras pretrunas..., 256.lpp.

⁴⁸¹ Butulis, I. Autoritäre Ideologie und Praxis.... S.265 – 266.

⁴⁸² Baračevskis, S. Valsts jaunie uzdevumi un valsts darbinieki. *Sējējs*, 1936, Nr.12., 1261.lpp.

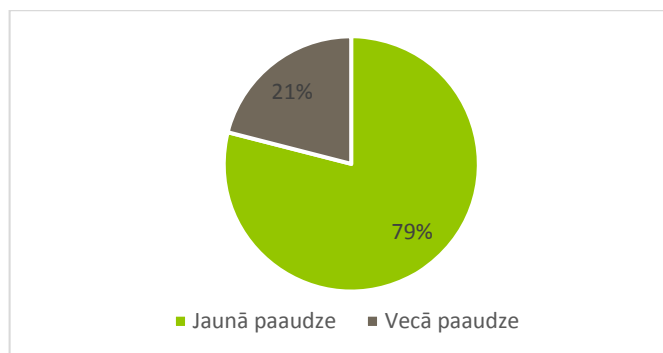
⁴⁸³ Aulich J., Sylvestrova M. *Political Posters in Central and Eastern Europe, 1945-1995*. Manchester, 2000. P. 149.

atveidotas tāpat kā citā K. Krauzes plakātā, kas veltīts „Nameja gredzena” izrādei (31. pielikums). Abos plakātos militārais spēks (kareivīgums) parādījās priekšplānā tumšos toņos cīņas gatavībā.

Runās, kas veltītas armijai, aizsargiem, robežsargiem un kārtības sargiem, K. Ulmanis izteikti uzsvēra valsts sargāšanas funkciju, armijas nozīmi stiprinot ar atsaucēm uz brīvības cīņu laiku. „Mūsu armija tagad nekad nav devusi iemeslu teikt, ka viņa necenstos padarīt uz labāko visu to, kas no viņas tiek prasīts. Bet mūsu karavīriem tas nenākas nemaz grūti, jo tas pats gars, kas stiprināja mūsu armiju pirms 20 gadiem, citādā veidā, citādā formā ir palicis arī mūsu tagadējās armijas noskaņojumā. Drosme, ticība un pilnīga atdotība tēvzemei – tās ir mūsu armijas iezīmes. Un, ja mums ir šāda armija, tad visa zeme var justies pilnīgi droša, jo mūsu valsts un mūsu zemes robežas tad ir un paliks apsargātas – apsargātas no mums pašiem, apsargātas ar svētību no augšienes.”⁴⁸⁴

J. Auškāps žurnālā Sējējs 1936. gadā rakstīja, ka latviešu nacionālisms nav agresīvs un ekspansionisks, bet gan apgaismots un miermīlīgs. Vadošie politiķi uzsvēra, ka nacionalitātes dēļ nevienam Latvija nav jāatstāj, bet gan katra var šeit nopelnīt maizi un piekopt savu nacionālo kultūru un tradīcijas, tiem tikai ir jāatzīst latviešu valsts un latviešu vadošā loma tajā.⁴⁸⁵ Tas uzsvērts arī plakātos – visos, kuros bija redzamas etniskās minoritātes, uzsvērts arī latviskums. Citas etniskās grupas autoritārā režīma plakātos parādās kā negatīvie tēli sabiedrībā, turklāt tie netiek asociēti ar tagadnes sabiedrības uzbūvi, bet gan ar pagātnes pāri nodarījumiem. Etniskās minoritātes kļūst par pagātnes ienaidniekiem, par ko detalizētāk runāts darba turpinājumā.

27. grafiks. Jaunās un vecās paaudzes atveidojums autoritārā režīma plakātos.

Vēl viens sabiedrības strukturēšanas kritērijs, kas parādās autoritārā režīma propagandas plakātos, ir sabiedrības dalīšana pēc vecuma (skat. 27. grafiku). Kā liecina grafiks, jaunā paaudze turpināja dominēt plakātos, pavisam parādoties 79% gadījumu. Salīdzinājumam vecā paaudze

⁴⁸⁴ Ciganovs, J. (sast.) *Viens mērķis – tauta un valsts...* 111.lpp.

⁴⁸⁵ Butulis, I. *Autoritāre Ideologie und Praxis...* S.255.

parādījās tikai 21% plakātu. Tomēr salīdzinājumā ar parlamentāro periodu, pieauga vecās paaudzes loma plakāta ideoloģisko vēstījumu atveidošanā, liecinot par akcentu maiņu kopējā sabiedrības vērtību sistēmā. Vecā paaudze kļuva ideoloģiski nozīmīgāka, autoritārajām režīmam cenšoties piesavināties tradicionālās un konservatīvās vērtības savas leģitimitātes nodrošināšanā. Bija vairāki plakāti, kuros likts akcents uz tradīciju un zināšanu pārmantošanu. Lai panāktu šādu simbolisko vēstījumu, plakātos vienlaicīgi izmantoti veca un jauna cilvēka tēli, sekmējot iepriekš minēto vērtību sasaisti. Spilgti piemēri ir Atdzimšanas dziesmas plakāti (32. un 72. pielikums), kā arī R.Šiško veidotais Dziesmu svētku plakāts (33. pielikums). Minētajos plakātos redzama vecās paaudzes un jaunās paaudzes savstarpējā sasaiste.

Vecā paaudze bija būtisks sabiedrības elements, tomēr daudz lielāka nozīme piešķirta tieši jaunajai paaudzei – nevienā no šiem iepriekš minētajiem plakātiem vecā paaudze nebija izvirzīta priekšplānā. Simboliski virzības uz nākotni ideju iemiesoja jaunā paaudze. Šeit parādās līdzības ar parlamentārā perioda plakātiem.

Simbolisko tēlu izmantošanas attiecība liecina par autoritārā režīma virzību uz attīstību, izvairoties no stagnācijas. Arī savās runās K. Ulmanis aktīvi uzsvēra vienu un to pašu domu: “Tiem, kam mums ir sirmas galvas, atminēsim, ka mēs kādreiz atstāsim savu darbu un savas gaitas, un jaunāki nāks mūsu vietā, jaunāki, kas ir mūsu pašu asinis un mūsu domu un darbu turpinātāji. Un ja ir kāda draudzība pasaulē vajadzīga, ja ir kāda draudzība, kas spēcīgāka par klinti, tad tā ir draudzība starp jauniem un veciem. Jaunie un vecie – roku rokā! Lai jaunatne apzinās, ka priekš viņas vecākā paaudze strādā. Bet mūsu pienākums ir ne tikai gatavot jaunatnei ceļu, bet viņu pašu labāku izaudzināt.”⁴⁸⁶

Šī runa no vienas puses apliecina būtisko lomu, kas piešķirta jaunatnei nākotnē, tomēr tagadnes realitātē svarīgāka bija aktīvā un audzinošā vecā paaudze. Plakātos šī nostāja neparādījās. Aktīvāka loma piešķirta tieši jaunajai paaudzei. Plakāti drīzāk atspoguļoja nostāju, ka „tautu atjauno jaunatne. Nācija bez jaunatnes ir arī bez nākotnes. Kur maz jaunatnes, tur ir vecīgi ļaudis, mirstoša tauta.”⁴⁸⁷ Tajā pašā laikā tiek uzsvērts, ka nepieciešams, „lai jaunekļi mīl arī veco paaudzi. Lai progress mūsu tautā ir kopējs visas ģimenes progress, laime un prieks par labāku nākotni. Lai jaunekļiem ir svētas arī ģimenes un tautas tradīcijas: vecākiem arvien ir dzīves gudrība, kas lielāka par grāmatu gudrību.”⁴⁸⁸ Šo izpratni simbolizēja R.Šiško dziesmu svētku plakāts (33. pielikums), kurā kompozīcijas balsts ir vecā paaudze krīvu veidolā, simbolizējot gudrību un viedumu.

⁴⁸⁶ *Uzvaras ceļš. K.Ulmaņa rakstu un runu izvilcumi...* 124.lpp.

⁴⁸⁷ Tautas atjaunošana. *Sējējs*, 1936, Nr.12., 1249.lpp.

⁴⁸⁸ Turpat. 1250.lpp.

Atšķirībā no parlamentārā perioda ģimenei kā patstāvīgam sabiedrības elementam nebija pievērsta praktiski nekāda uzmanība, šī simbola izmantošana no jau tā niecīgās parlamentārā perioda laikā samazinājās vēl vairāk, parādoties tikai vienā autoritārā režīma plakātā (32. pielikums). Šis ir viens no diviem autoritārā režīma plakātiem, kurā izmantots bērna simbols. Kopumā jāsaprot, ka ģimenes un bērna simbolikas neizmantošana autoritārā režīma ikonogrāfijā ir diezgan pārsteidzoša, jo daudzos citos režīmos – Ā. Hitlera Vācijā, Padomju Savienībā, B. Musolīni Itālijā, bērns un ģimene bija vieni no spēcīgākajiem simboliem, kas izmantoti sabiedrības un režīma stabilitātes, kā arī valsts izaugsmes apliecināšanai. Nav izprotams, kāpēc autoritārā režīma ideologi izvairījās no šo divu simbolu lietošanas propagandas plakātos.

Lai arī jaunatne izvirzīta K. Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģijas priekšgalā, tā tomēr vairāk orientējās uz jau apzinīgo un pastāvīgi domājošo jaunatni, mazāk pievērsdamies maziem bērniem. To apliecina arī K. Ulmaņa uzticības organizācijas – mazpulku uzņemamo dalībnieku vecums. Uzņēma puīšus un meitenes no 8 - 18 gadiem⁴⁸⁹. Nozīmīgas bija Aizsargu sporta grupas, kurās uzņēma dalībniekus tikai no 14 gadiem.⁴⁹⁰ Minētais vecums jau tuvinājās pusaudžu gadiem, kas liek domāt, ka bērns kā simbols nebija izvēlēts, jo neatspoguļoja praktisko ideoloģisko darbu autoritārajā režīmā.

Kopumā autoritārā režīma sabiedrība bija atveidota daudz homogēnāka nekā parlamentārā laika sabiedrība, apliecinot propagandēto tautas vienības ideju. Galvenie sabiedrības strukturēšanas kritēriji bija sastopami abos Latvijas vēstures posmos, bet daļa no tiem ieguva jaunu nozīmi un ideoloģisko slodzi. Tāds bija, piemēram, sievietes kā nācijas simbols, zemnieks kā režīma balsts un „aģents” pārējo sociālo grupu integrēšanā tautas vienības idejā. No jauna tika nodefinēta inteliģences loma, tai kalpojot par apliecinājumu režīma progresīvai attīstībai. Interesanti, ka par tās tēla veidošanas pamatu izmantots demokrātijas laikā veidotās „jaunās pilsonības” vizuālais tēls. Atšķirībā no citiem autoritārajiem un totalitārajiem režīmiem, K. Ulmaņa autoritārajam režīmam nebija raksturīgs abstrakts simbolisms, ko apliecina bērna kā simbola retā izmantošana propagandas plakātos. Idejas plakātos tika pasniegtas, balstoties uz režīma reālās politikas pamata.

Kopumā vērtējot sabiedrības atveidošanu parlamentārajā un autoritārajā režīmā, jāsecina, ka gan vienā, gan otrā politiskajā iekārtā izmantotā simbolika un pieeja sabiedrības struktūras atveidošanā bija ļoti līdzīga. Abos gadījumos raksturīgs bija šķiriskais princips kā Latvijas starpkaru sabiedrību raksturojošais vadmotīvs. Arī autoritārais režīms par spīti savai propagandētajai tautas vienības idejai nespēja ignorēt šo dalījumu. Jau demokrātijas laikā radītie simboli šīm sabiedrības

⁴⁸⁹ Butulis, I. *Autoritäre Ideologie und Praxis...* S.263.

⁴⁹⁰ Turpat. S. 264.

grupām – zemnieks ar izkapti (vai arklu), strādnieks ar āmuru, pilsonis ar savu vienkāršo uzvalku, no kā vizuālā tēla režīms patapināja inteliģences raksturezīmes, karavīrs formastērpā gandrīz nemainītā veidolā izmantoti abos Latvijas vēstures periodos. Tas atspoguļo kopējo sabiedrības priekšstatu nemainīgumu, par spīti ievērojamajām abu politisko režīmu atšķirībām.

4. Plakāts kā Latvijas 20. gs. 20. - 30. gadu politiskās komunikācijas avots

Politiskais plakāts gan demokrātijas laikā, gan arī autoritārā režīma laikā bija viens no medijiem, kas pildīja komunikatīvo funkciju dažādu politisko spēku uzdevumā. Plakāta kā avota par politisko spēku komunikācijas praksi izpēte, cieši saistīta ar komunikācijas zinātne. Komunikācijas zinātne nodarbojas ar masu komunikācijas un informācijas nodošanas izpēti. Attiecībā uz vizuālajiem avotiem, svarīga atziņa, ka attēli tiek apstrādāti atšķirīgāk kā teksts, tie vairāk strādā uz asociatīvo loģiku.⁴⁹¹ Politiskais plakātu veidoja noteiktu mērķu sasniegšanai, kam izvēlējās dažādu komunikācijas taktiku, iesaistot asociatīvo loģiku. Komunikācijas taktikas izvēle nodrošināja plakātā esošā vēstījuma nodošanu. Plakāta nozīmes izvērtēšanā, būtiskas ir to radītās dažādās asociācijas un izraisītās emocijas. Dažādie komunikācijas paņēmieni bija veids, kā sociālas un politiskas grupas ar reklāmas un propagandas palīdzību, centās nosargāt varas pozīcijas, kā arī veidot kolektīvās identitātes.⁴⁹²

Pretnieka tēla veidošana ir būtisks politiskās komunikācijas aspekts, kas sniedz informāciju ne tikai par kāda politiskā spēka definētajiem politiskajiem oponentiem, bet arī par politiskajam spēkam aktuālajām vērtībām. Izmantotie simboli, mākslinieciskie risinājumi veido veselu informācijas kopu par dažādu demokrātijas laika partiju, un autoritārā režīma vērtīborientāciju. Šo informāciju vēl izsmelšošāk papildina plakātos izmantotie auditorijas emocionalizēšanas paņēmieni, ilustrējot ne tikai katru politisko spēku, bet arī sabiedrības mentalitāti kopumā. Simboli un to veidotās asociācijas, kas izmantoti emociju radīšanai, ir viens no interesantiem sabiedrības kopējo priekšstatu analīzes elementiem.

Līdzās pretnieka atveidošanas un emociju radīšanas analīzei, nodaļā plakāts skatīts arī kā politiskā rituāla sastāvdaļa, papildinot tā komunikatīvo funkciju spektru. Arī šajā jomā plakātiem piemīt savs izteikšanās spēks, jo nereti plakāti bija daļa no ritualizēšanas un kopējās konsolidācijas procesa ap vienu politisko ideju. Visos komunikācijas aktos lielu lomu spēlēja vairāki simboli, no kuriem centrālā loma bija dažādiem antropomorfiem tēliem, kam piedēvētas dažādas īpašības, lai pastiprinātu politisko vēstījumu. Cilvēka ķermenis kļuva par komunikācijas līdzekli, idejas inkorporāciju, sniedzot informāciju par sabiedrībā veidotu un atšķirīgu politisko novirzienu definēto ideālo cilvēka modeli gan ķermeniskā, gan sociālā ziņā.

⁴⁹¹ Knieper, T. Kommunikationswissenschaft. In: Sachs-Hombach, K. (Hg.) *Bildwissenschaft...* S.37.

⁴⁹² Paul, G. *Visual history*. Pieejams:

http://docupedia.de/zg/Visual_History_%28english_version%29#Images_as_sources [aplūkots 12.04.2012.]

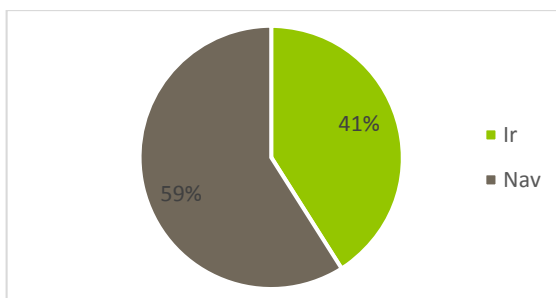
4.1. Politiskā pretinieka tēla veidošana plakātā

4.1.1. Parlamentārais periods

Vēlēšanas demokrātiskā valsts iekārtā ir būtisks notikums, kas nodrošina politiskās sistēmas leģitimitāti sabiedrības acīs, kā arī nodrošina iedzīvotāju iesaisti politiskās sistēmas uzturēšanā. Priekšvēlēšanu laiks kļūst arī par aktīvāko politisko partiju sacensību par balsīm, kas prasa skaidru priekšvēlēšanu aģitācijas stratēģiju un noteiktu pasākumu organizēšanu.⁴⁹³

No politiskās komunikācijas viedokļa ļoti būtisks katras vēlēšanu kampaņas elements ir tā sauktās „negatīvisma stratēģijas” veidošana par politiskajiem oponentiem⁴⁹⁴, kas sniedz informāciju par katra laika politisko klimatu, kā arī kalpo kā liecība katras partijas sevis pozicionēšanas izpētei. Kā liecina Latvijas prese, tad periods pirms vēlēšanām bija viens no aktīvākajiem citu politisko spēku nomelnošanā, citējot „Latvijas Kareivi”, priekšvēlēšanu laiks raksturojas ar vārdiem „plakāti, plakāti un bez gala plakāti [...] ar visrožainākajiem solījumiem un pretinieku zākājumiem”⁴⁹⁵.

28. grafiks. Politiskā pretinieka klātesamība vēlēšanu plakātos.

Pievēršoties vēlēšanu plakātiem, kas tika veidoti parlamentārajā posmā, ietverot arī pašvaldību vēlēšanas, īpaši Rīgas Domes vēlēšanas, jānorāda, ka kopumā no analizētajiem politiskais pretinieks parādījās mazāk kā pusē plakātu (skat. 28. grafiku). Tikai 39% gadījumu atveidoti dažādi katras partijas politiskie oponenti. Pārējos gadījumos partija sevi reklamēja, balstoties uz savas politiskās programmas pamatnostādņēm, bet izolējot sevi no pārējiem politiskajiem oponentiem.

Kopējās tendences, neanalizējot detalizēti katras partijas pretinieka specifiku, liecina, ka lielākajā daļā plakātu (43% gadījumu) politiskais pretinieks bija tikai vizualizēts, liekot plakāta skatītājam pašam saprast, kurš tieši domāts (skat. 29. grafiku). Gandrīz tikpat bieži pretinieks

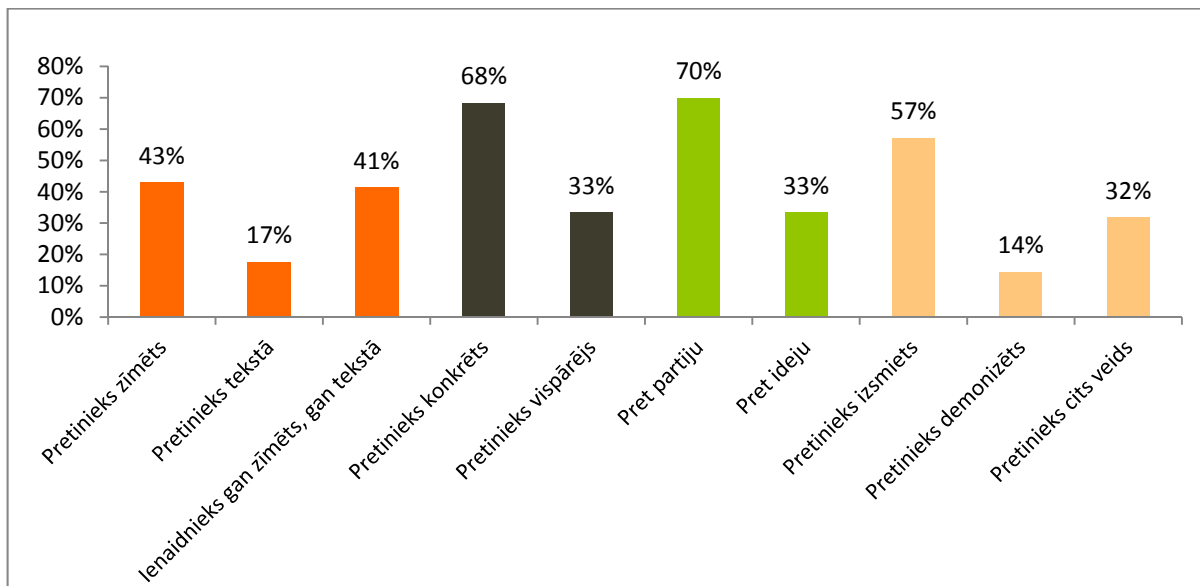
⁴⁹³ Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa: 1920.marts... 87.lpp.

⁴⁹⁴ Müller, M.G. *Politische Bildstrategien im amerikanischen Präsidentschaftwahlkampf 1828 – 1996*. Berlin. 1997. S.49.

⁴⁹⁵ Rīdzinieku rosība jaunos saimniekus vēlot. *Latvijas Kareivis*. 1931, 29. marts, 3.lpp.

identificēts gan tekstā, gan atveidots vizuāli (41% (gadījumu), tādā veidā izvairoties no potenciāliem pārpratumiem vizuālo simbolu interpretācijā. Bez šiem diviem tikko minētajiem politiskā pretinieka pieminēšanas paņēmieniem, ir vēl trešais, kas novērojams retāk (17% gadījumu), proti, pretinieka identificēšana plakāta tekstā, neiekļaujot to kopējā vizuālajā sižetā.

29. grafiks. Politisko pretinieku atveidošanas paņēmieni demokrātijas laika plakātos.

Lielākajai daļai politisko partiju negatīvisma stratēģija balstījās uz kādu noteiktu politisko partiju nomelnošanu un sevis pretstatīšanu minētajām partijām. Tomēr arī šajā gadījumā pretinieka atveidošana nebija viennozīmīga. Lielākajā daļā politiskajiem pretiniekiem veltītajos plakātos identificējams konkrēts oponents (68%), tomēr 33% gadījumu tas atveidots kā kaut kas vispārējs. Tas attiecās uz tādiem gadījumiem kā vēršanās, nevis pret vienu politisko partiju, bet gan pret kādu partiju grupu, to pārstāvēto ideoloģiju. Tāds, piemēram, bija Apvienotā nacionālā centra plakāts „Pilsoņi sargājiet savu galvaspilsētu” (9. pielikums). Lai arī partiju vārdā nenosauca, plakātā izmantotā simbolika norādīja uz kreisajām partijām, sarkanās uguns apzīmētām.

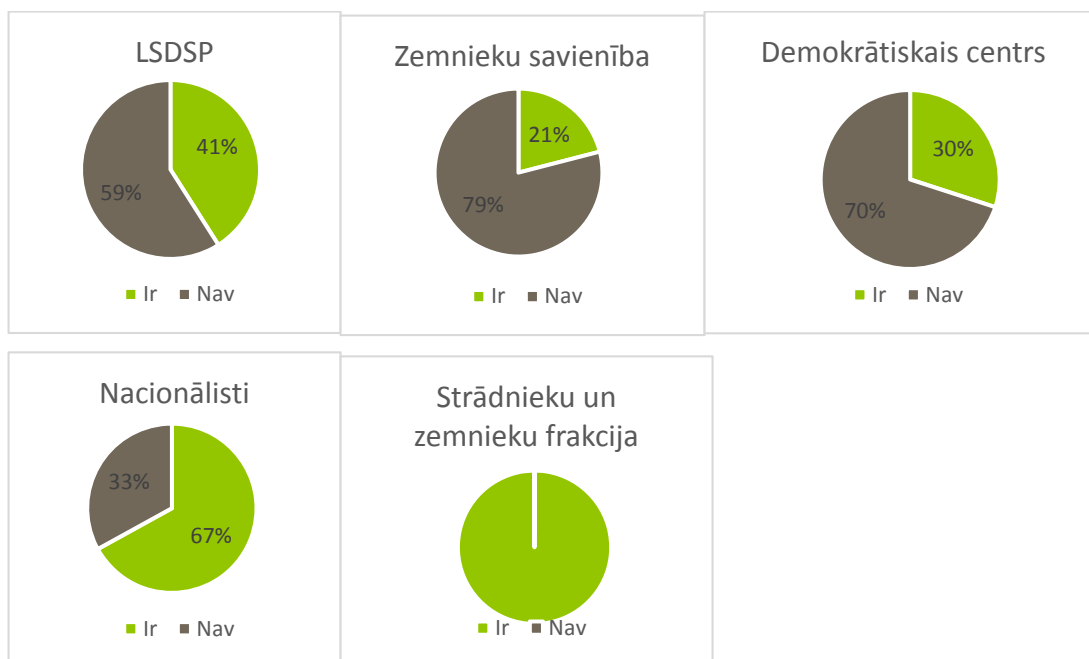
Politisko pretinieku atveidošanā iespējams identificēt vēl vienu dalījuma veidu, kur oponents definēts kā ideja vai parādības, kuras jāapkarro. Pretinieks idejas veidolā parādās 33% gadījumu. Kā daži piemēri minami partiju savstarpējo ķīviņu apkarošana, bezdarba apkarošana, bada apkarošana, valsts kases izzagšanas apturēšana utml.

Pretinieka vizuālā tēla radīšanai izmantoti divējādi paņēmieni – (1) izsmiešana ar dažādu kariķējumu palīdzību (57% gadījumu) un (2) dēmonizēšana, pretiniekus atveidojot dažādu briesmoņu un citu dzīvnieku tēlā (32% gadījumu).Kariķēšana bija visizplatītākā metode politiskā oponenta tēla

radīšanai. Interesanti, ka starpkara laika politiskajām partijām nebija raksturīgi izmantot dažādus abstraktus vai no dzīvnieku pasaules aizgūtus tēlus savu politisko pretinieku atveidošanai.

Ar kariķēšanas palīdzību politiskajam pretiniekam tika piedēvēts negatīvs tēls. Karikatūrām pretinieks bija jāpadara smieklīgs, niecīgs un politiski vājš. Kariķēšana ir īpaša ar to, ka spēj simboliski noņemt politikai, politiskajiem aktoriem un politiskajai varai mītiskumu, tādā veidā panākot lielāku iedzīvotāju iesaisti valsts politiskajā dzīvē. Poliņķi ar karikatūru palīdzību kļuva par vienkāršiem mirstīgajiem.⁴⁹⁶ Pašu partiju izpildījumā pretinieku karikatūras, runājot, mākslas vēsturnieka Ērika Gombriha (*Erich Gombrich*) vārdiem, kalpoja kā vudū, kas fiziska kaitējuma vietā mēģināja nodarīt sociālu un politisku kaitējumu kariķēto personu statusam sabiedrībā⁴⁹⁷.

30. grafiks. Dažādu partiju politisko oponentu klātesamība demokrātijas laika plakātos.

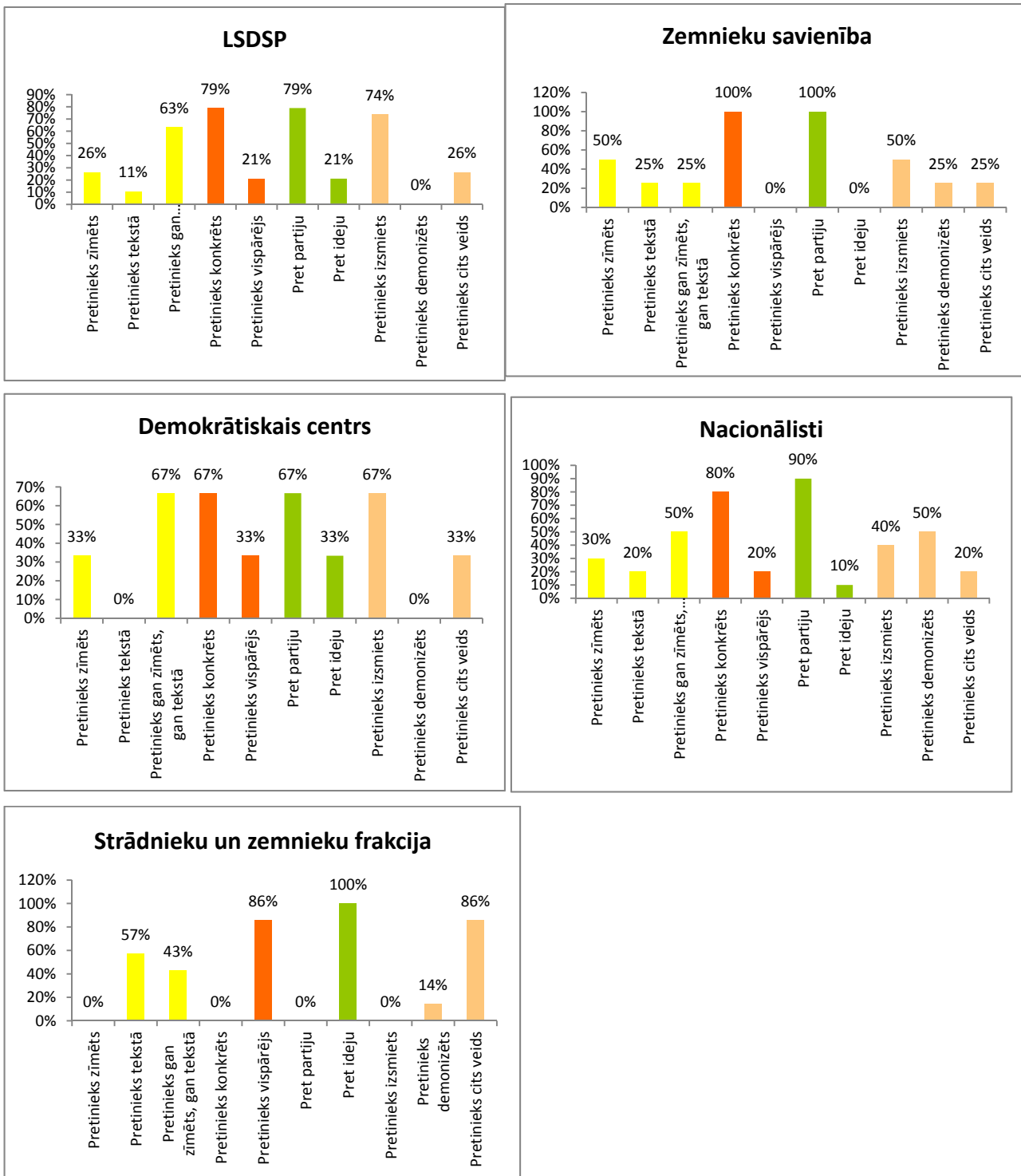
Visaktīvākā politisko oponentu atveidošanā bija komunistiskā Kreisās strādniecības liste. Pilnīgi visos tās plakātos (skat. 30. grafiku) redzama vērsšanās pret politisko oponentu. Atšķirībā no citām partijām, kas vairumā gadījumu tomēr vērsās pret kādu politisko spēku, šī partija orientējās uz plašāku pretinieka skatījumu, identificējot to kādas idejas veidolā (skat. 37. grafiku). Kreiso partiju plakātos dominēja kara šausmu, bada un bezdarba tematika (51. pielikums). Atsevišķos gadījumos tekstā nosaukta arī politiskā partija kā pretinieks, kas mērķēts uz LSDSP, definējot tos kā

⁴⁹⁶ Burke, P. *Eyewitnessing...* P.79.

⁴⁹⁷ Gombrich, E.H. *The uses of images: Studies in the social function of art and visual communication*. London, 2006. P.193.

sociālfašistus. Tomēr arī gadījumā, kad saukli bija vērsšanās pret sociālfašismu, primārais protesta objekts tomēr palika ideja.

31.grafiks. Partiju paņēmieni politisko oponentu atveidošanā demokrātijas laika plakātos.

Kreisās strādniecības liste pārsvarā izmantoja tekstu, lai norādītu uz oponentiem. Atsevišķos gadījumos izmantots plakāta sižets, lai pastiprinātu politiskā pretinieka negativismu. To zināmā mērā varētu pielīdzināt pretinieka dēmonizēšanas taktikai. Piemērs šādai rīcībai ir plakāts „Nost kara tiesas sociālistus. Pret fašismu” (57. pielikums). Lai arī atveidotais sižets nesaturēja alegorijas, bet gan iespējamās dzīves ainas, nošaušanas un karātavas pilda oponenta dēmonizēšanas funkciju. Karikatūru izmantošana neietilpa radikāli kreisā spārna vizuālajā simbolikā. Kreisās strādniecības liste bija viena no retajām, kuras vēlēšanu politiskā programma tieši sasaucās ar plakātiem. Tās programmā iekļauti sekojoši aicinājumi: „Aizstāvēt darbu un maizi! Paplašināt tirdzniecības līgumu! Uz angļu un poļu imperiālistu pavēlēm buržuāzija gatavo karu! Pret fašistiem un pret apvērsumu! Aizstāvēt neuzbrukšanas līgumu! Nevienu balsi buržuju rokaspuišiem – sociāldemokrātiem. Nost kara tiesu sociālistus – fašisma veicinātājus! Pret pilsoniskās reakcijas uzbrukumu! Lai dzīvo strādnieku un darba zemnieku vienotā fronte! Lai dzīvo sociālisms!”⁴⁹⁸ Daļa no šiem saukļiem nemainītā formā iekļauti plakātos.

Nākamā partiju grupa, kuras plakātos visbiežāk parādījās pretinieka atveidošana, bija nacionālisti ar Nacionālo apvienību priekšgalā. Vairāk kā pusē no to plakātiem atveidoti politiskie oponenti (67%). Nacionāli noskaņoto partiju plakātos identificēts konkrēts oponents (80%), kas vērsts pret noteiktām partijām (90%), pārsvarā pret LSDSP un radikāli kreisajām partijām, pārsvarā sintezējot tos vienotā simbolā (31. grafiks). Māksliniecisku un idejisku paņēmieni ziņā nacionālisti vairumā gadījumu izvēlējās pretinieku dēmonizējošu paņēmienus. No partijām, kas izvēlējās šo stratēģiju, jāmin Kristīgā apvienība uz 1931. gada Saeimas vēlēšanām un Nacionālā apvienība uz 1925. gada Saeimas vēlēšanām.

Abu partiju plakātos pretinieka tēli balstīti uz bibliskiem motīviem - Kristīgās apvienības gadījumā uz Dāvida un Goliāta cīņu (54. pielikums), savukārt Nacionālai apvienībai uz Sv. Jura cīņu ar pūķi (17. pielikums). Abos gadījumos sarkanais briesmonis atveidots kā spēcīgs milzis, kuru sakauj kāda no partijām. Biblisku motīvu izmantošana radīja lielāku emocionālu efektu auditorijā, jo tika izmantotas sabiedrībā pazīstamas informācijas shēmas, ar tām saistītie mīti. Alegorijas parādījās vēl vienā Nacionālā centra plakātā, kur kreisās partijas apzīmētas kā sarkana uguns, kas aprij Rīgu.

Pieminēšanas vērtā ir LZS priekšvēlēšanu kampaņa. Lielākajā gadījumā LZS plakātu politiskos oponentus neparādījās – tikai 21% gadījumu plakāta sižetā iekļauts pretinieks. Vispilgtākais politiskā pretinieka atveidošanas piemērs ir 1928. gada plakāts „Šplauj tu sarkanais uguns cik gribi, ar tevi mēs tiksīm galā” (52. pielikums). Līdzīgi kā nacionālistu plakātos, sarkanais

⁴⁹⁸ *Ko grib kreisā strādniecība un darba zemniecība...* 13.lpp.

briesmonis personificēja kreisās partijas. Gadījumā ar sarkano pūķi Zemnieku savienība atvirzījās no Latvijā ierastās pretinieka atveidošanas prakses, neizsmejojot, bet dēmonizējot politisko pretinieku. LZS plakātu vidū bija tikai viens izņēmums, kurā izmantota kariķēšana, vēršoties pret LSDSP (91. pielikums).

Pārējos LZS plakātiem raksturīgas mierīgas krāsas, harmoniska cilvēka un dabas mijiedarbības atveidošana, cenšoties projicēt minēto priekšstatus uz partijas raksturojumu. LZS vēlēšanu platformas nebija sevišķi vērstas uz politisko oponentu iztīrāšanu. Piemēram, 1922. gada Saeimas vēlēšanu platformā politiskie oponenti vispār nebija pieminēti⁴⁹⁹, bet 1931. gada Saeimas vēlēšanu aģitācijas kampaņas retorikā pavisam nedaudz uzmanība pievērsta LSDSP, pārmetot, ka „Sociāldemokrāti ir vienīgā partija, kurā kopā ar latviešiem ir krievs un žīds un kura uzstājas par minoritāšu nacionālo interešu aizsardzību. Bet programmā nav atrodama latviešu interešu aizsardzība”⁵⁰⁰

Uz alegorijām ne kariķēšanu balstīts bija arī Apvienoto pilsoņu (niedristu) plakāts, kas aģitēja par valsts kažoka iztīrīšanu no liekēžiem. Politiskos oponentus atveidoja kožu un kožu kāpuru izskatā (55. pielikums). Parazīti zīmēti sarkanā krāsā, kas, balstoties uz starpkara perioda laikā pastāvošo krāsu simboliku, norādīja uz kreiso politisko partiju spektru kā pretinieku.

Visaktīvākā plakātu veidošanā bija LSDSP, kuras veidotie plakāti bija gan daudzveidīgi, gan pietiekami spilgti. Kā iezīmēts darba 2. nodaļā, ar sociāldemokrātu aktivitātēm saistījās daudzi incidenti priekšvēlēšanu laikā. Savstarpējā konfliktēšana pilsētas ielās simboliskā līmenī sasaucās ar LSDSP plakātu saturu, jo tieši sociāldemokrātu plakātos visbiežāk atveidoti politiskie pretinieki.

LSDSP 41% plakātu vērās pret politiskajiem oponentiem. Sociāldemokrātiem pirmo trīs Saeimas vēlēšanu un pašvaldības vēlēšanu kampaņās politiskā pretinieka atveidošana nebija prioritāte, jo liela daļa plakātu veidoti, prezentējot tikai pašu LSDSP. Šo uzdevumu atstāja partijas preses izdevumu un aģitācijas sapulču ziņā. Tomēr, neskatoties uz pasivitāti politiskā oponenta atveidošanā minētajā laikā, iespējams identificēt galvenos oponentus, kurus LSDSP vēlējās nonivelēt. Pie tādiem minamas citas kreisās partijas, kam LSDSP pievērsa vairāk uzmanības nekā saviem lielākajiem ideoloģiskajiem oponentiem - pilsoniskajām partijām. Konkurences mazināšana par savu potenciālo elektorātu bija daudz nozīmīgāka nekā centieni pārvilināt sev vēlētājus no pilsonisko partiju elektorāta.

Pavisam cita situācija izveidojās uz 1931. gada Rīgas domes vēlēšanām un 4. Saeimas vēlēšanām, kad LSDSP veidoja plakātu sēriju „Kaujas sauciens”, kuras mērķis bija politisko

⁴⁹⁹ *Latviešu zemnieku savienības 1922. g. Saeimas vēlēšanu platforma*. Rīga, 1922.

⁵⁰⁰ *Panākumi un uzdevumi: materiāli runai tautas sapulcēs...* 13.lpp.

pretinieku noķengāšana. LSDSP „Kaujas saucienu” sērija veidota tipiskā karikatūru stilā, izsmejot daudz un dažādus Latvijas starpkaru perioda politiķus. LSDSP politisko pretinieku kariķēšanu izmantoja visbiežāk – ne tikai savos preses izdevumos, bet arī ielās ar plakātu palīdzību. Aktīva šī tipa politiskās cīņas izmantošana apliecina, ka partija sevi uzskatīja pārāku pār citām, jo smiešanās par citiem ir pārākuma sajūtas demonstrētājs⁵⁰¹.

Visbiežāk kā LSDSP pretinieks identificēts Demokrātiskais centrs, kā arī kreisās partijas, kas 1931. gadā pārsvarā attiecināts uz komunistiski orientēto Strādnieku un zemnieku frakciju. Tomēr „Kaujas saucienā” atveidoti arī citi politiskie spēki, kuri identificēti ar sarakstu numuriem. Vairumā gadījumu tiem piedēvēta tikai fona loma, ar tām ilustrējot raksturīgās ķildas un sāncensību konkurējošo partiju starpā. Atsevišķos plakātos pieminēts arī K. Ulmanis, un iespējams identificēt LZS kā LSDSP politisko pretinieku (50. pielikums). Vairākos plakātos īpaši uzsvērts A. Bergs kā viens no oponentiem (48. pielikums). LSDP plakātu saturs sasaucās ar tās vēlēšanu platformām, kurās kā politiskie oponenti 1928. gadā minēti Kristīgie nacionālisti un bergisti, „kas atklāti ņirgājas par demokrātisko iekārtu un kūda uz fašistisku valsts apvērsumu, uz reakcionāru diktatūru. Arī Zemnieku savienības rīcība apdraud demokrātiju”⁵⁰². 1931. gada vēlēšanu platformā, kad LSDSP pretinieku atveidošana plakātos sasniedza lielāko skaitu, kā pretinieki norādīti jau arī citas partijas – „Demokrātiskais centrs, Skujenieku Progresīvā Apvienība, Bļodnieki, jo tie ir Zemnieku savienības balsts, kas jāapkaro”⁵⁰³. Platformā nosauktie pretinieki vairumā parādās arī „Kaujas saucienā”, demonstrējami LSDSP aģitācijas kampaņas saskaņotību gan rakstiskos, gan vizuālos medijos.

LSDSP īstenotā pretinieku izsmiešanas stratēģiju plakātos papildināja citi, novatoriskāki, aģitācijas risinājumi, piemēram, animācijas filmiņas veidošana par politiskajiem pretiniekiem. Saskaņā ar presē sniegto informāciju 1931. gada priekšvēlēšanu kampaņas laikā LSDSP izveidoja multfilmu, par kuru Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis rakstīja sekojošo: „Bet vēl lielāku iespaidu uz politiku maz saprotošiem un neapzinīgiem vēlētajiem vajadzēja atstāt kādam citam sociāldemokrātu trikam, proti, viņu vēlēšanu filmai, kas bija sacerēta pēc «Miki pelītes» filmu parauga, un kurā sociāldemokrāti noķengāja visu citu politisko partiju darbiniekus, sākot ar kristīgiem – mācītājiem, Zemnieku savienību, kas bija zīmēta cūkas veidā, Bļodnieku⁵⁰⁴, kas viņu filmā uz galvas iekriti cūku silē — valsts kasē, un beidzot ar Ķikutu⁵⁰⁵, kuru komunistu deputāts J. Balodis⁵⁰⁶ kā šuneli saītē

⁵⁰¹ Gombrich, E.H. *The uses of images...* P.195.

⁵⁰² LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l. (*Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija...*), 155.lp.

⁵⁰³ LVVA, 3017.f.2.apr.154.l.(Rīgas komiteja. 1928.gada Saeimas vēlēšanu materiāli), 80.lp.

⁵⁰⁴ Ādolfs Bļodnieks bija Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partijas līderis.

⁵⁰⁵ Pēteris Ķikuts, rakstnieks, sociālistu partijas pārstāvis.

⁵⁰⁶ Jānis Balodis, Saeimas deputāts, nelegālās LKP biedrs, Saeimā pārstāvējis kreiso arodnieku frakciju.

piesējis pucina biksēs strādniekam.”⁵⁰⁷ Aktīvākā negatīvisma stratēģijas izvēšana tieši 1931. gada priekšvēlēšanu laikā varētu būt saistīta ar LSDSP popularitātes krišanos un potenciālo vēlēšanu samazināšanos, kas priekšroku deva citām sociālistiskajām partijām vai arī pilsoniskajām partijām.

Pilsonisko partiju vidū samērā aktīvi politiskā pretinieka tēla veidotāji bija partija Demokrātiskais centrs, kas 30% gadījumu savos plakātos atveidoja politiskos oponentus. Plakātos Demokrātiskais centrs vērsās pret politisko spēku savstarpējiem ķīviņiem, pozicionēdamies kā zelta vidusceļš Latvijas politiskajā dzīvē. Šis motīvs ir dominējošais Demokrātiskā centra plakātos, kur vienā gadījumā priekšplānā izvirzīti tikai ķīviņi, nepersonalizējot tos ne ar vienu konkrētu politisku spēku, savukārt, otrā gadījumā savstarpējie ķīviņi attiecināti uz kreiso un pilsonisko partiju savstarpējo cīņu, kuros izšķirēja loma piedēvēta Demokrātiskajam centram (10. pielikums). Līdzīgi kā LSDSP, arī Demokrātiskais centrs izvēlējās pretinieku kariķēšanu, izsmiešanu, atsakoties no alegoriju izmantošanas. Vēršanās pret konkrētiem ienaidniekiem parādījās Demokrātiskā centra 1931. gada Saeimas vēlēšanu platformā, pieprasot rūpēšanos par valsts iekšējo drošību, vēršoties pret komunistiem un citiem diktatūras sludinātājiem.⁵⁰⁸

Citāda aina paveras, analizējot Demokrātiskā centra 1925. gada vēlēšanu platformu, kurā vesela sadaļa veltīta politisko oponentu iztirzāšanai, norādot, kāpēc nevar balsot par Nacionālo apvienību, Zemnieku savienību, LSDSP, Sociālistiem-maziniekiem, Kristīgiem nacionālistiem un sīkajām grupām⁵⁰⁹. Tajā pašā laikā, neskatoties politisko oponentu identificēšanu partijas programmatiskajos dokumentos, 1925. gada Demokrātiskā centra vēlēšanu plakātā pretinieki neparādījās. Tas apliecina, ka ne vienmēr politiskās platformas saskaņoja ar aģitācijas plakātiem. Plakātus drīzāk veidoja pēc vispārīgiem partijas priekšstatiem, nevis vadoties no konkrēto vēlēšanu politiskajiem uzstādījumiem.

Atsevišķas uzmanības vērti ir Latgales partiju veidotie plakāti. Latgales partiju aģitācijas materiālos lielākā daļa partiju priekšvēlēšanu cīņas plakātos centās atveidot politiskos oponentus. Šīm partijām bija raksturīgi apspēlēt pēc iespējas vairāk savus pretiniekus, nevienu atsevišķi neizdalot. Piemēram, Latgales bezpartejisko savienība kā galveno draudu izvirzīja valsts kases izzagšanu, kuras īstenošanā iesaistījušās visas politiskās partijas (35. pielikums). Plakātā saskatāmi ļoti daudzu partiju numuri, apzīmējot mantas izzadzējus. Līdzīga taktika bija Latgales demokrātu sarakstam, kura ienaidnieku rindās ieskaitītas daudz un dažādas partijas. Tomēr šajā gadījumā iespējams saskatīt

⁵⁰⁷ 4. Saeimas vēlēšanu aģitācijas triki, skandāli un noziedzības. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*. 1931, Nr. 523., 8.lpp

⁵⁰⁸ Demokrātiskā centra darbības platforma. Rīga, 1931. 3.lpp.

⁵⁰⁹ *Demokrātiskā Centra un bezpartejisko sabiedrisko darbinieku vēlēšanu platforma 1925.g. Saeimas vēlēšanās...* 11.-13.lpp.

atsevišķas, priekšplānā izvirzītās partijas. Tāda, piemēram, ir Latgales kristīgo zemnieku partija (Nr. 9). Lai potenciālajiem vēlētājiem nerastos šaubas par plakāta nozīmi, partija izvēlējusies paskaidrot un nosaukt vārdā savus pretiniekus, izceļoties ar ļoti detalizētu pieeju. Latgales kristīgo zemnieku partija kā viens no redzamākajiem pretiniekiem identificējama arī Apvienotajā Latgales mazsaimnieku, bezzemnieku un Latgales darba partijas kandidātu saraksta plakātā.

Minoritāšu partijas (lietuviešu, baltkrievu, katoļu saraksts) neizvēlējās izmantot negatīvisma stratēģiju priekšvēlēšanu cīņās. Nebija neviens plakāts, kurā pieminēts kāds no politiskajiem pretiniekiem. Iespējams, tas skaidrojams ar konkurences neesamību minoritāšu partiju starpā, cenšoties galvenokārt apelēt pie etniskās piederības kā primārai vēlētāju piesaistīšanas taktikai. Tāpat pie politiskajām apvienībām, kas izvairījās no negatīvisma stratēģijas īstenošanas vizuālajos aģitācijas materiālos, jāmin Sieviešu sarakstu Rīgas Domes vēlēšanām, kura plakātā bija aicinājums balsot par sievietēm, nemēģinot sevi pretnostatīt kādam citam politiskam spēkam. Šeit var vilkt paralēles ar minoritāšu partijām, savu elektorātu uzrunājot ar atšķirību no citiem. Atšķirīgumam bija daudz būtiskāka nozīme nekā centieniem nomelnot politiskos oponentus.

Kopumā politiskā pretinieka atveidošanas vai neatveidošanas stratēģija ir labs avots politiskās kultūras tendenču noteikšanai. Šajā ziņā Latvijas politisko spēku starpā Saeimas un pašvaldību vēlēšanu kampaņās valdīja zināmas līdzības - savu negatīvisma stratēģiju attiecībā uz politiskajiem oponentiem balstīt uz izsmiekla un kariķēšanas piedāvātajām iespējām. Tikai niecīga daļa no politiskajiem pretiniekiem atveidoti, izmantojot dažādas alegorijas un uzsverot politiskā pretinieka dēmonisko dabu. Interesanta bija dažādo partiju politisko oponentu izvēle. Ja pilsoniskās partijas kā vienu no nozīmīgākajiem pretiniekiem saskatīja kreisā politiskā spārna partijas, brīžiem ignorējot citus politiskos spēkus, tad kreisās partijas neatbildēja ar to pašu. Vienai no aktīvākajām - LSDSP kā galvenais pretinieks izvirzīti komunisti, pilsoniskās partijas atstājot otrajā plānā. Tikai 1931. gadā LSDSP plakātos parādījās pilsonisko partiju kā politisko oponentu identificēšana, īpašu uzmanību pievēršot A. Berga pārstāvētās Nacionālās apvienības kritizēšanai.

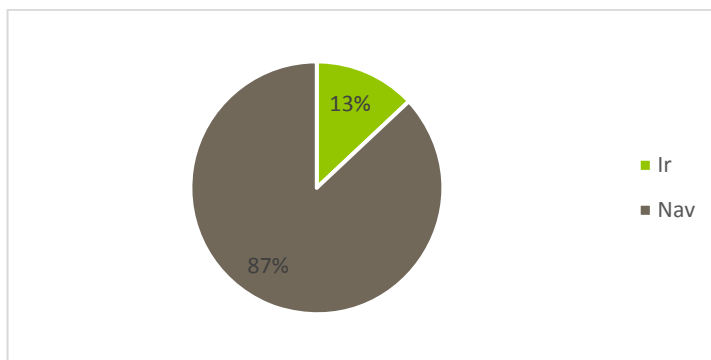
Mākslinieciskajiem un idejisko pretinieku atveidošanā alegoriju izmantošana bija vairāk raksturīga nacionāli noskaņotām partijām. Tomēr gadījumos, kad priekšvēlēšanu cīņu bija iespējams veidot, balstoties uz savu unikalitāti - etnisko vai dzimuma, pretinieka attēlošana kļuva sekundāra vai pat pilnīgi lieka. Līdz ar to pretinieka atveidošanas spilgtākās taktikas izpausmes partijām parādījās laikā, kad tās jutās apdraudētas sava elektorāta priekšā, izvēloties pretinieka dēmonizēšanu vai izsmiešanu kā efektīvāko vēlētāju noturēšanas stratēģiju.

4.1.2. Autoritārisma periods

Autoritārajiem un totalitārajiem režīmiem raksturīga politiskā režīma ienaidnieku definēšana, sakņojot to ideoloģiskajās koncepcijās. Tajos atšķirībā no demokrātiskās iekārtas runa ir par ienaidnieka koncepciju ne politiskajiem konkurentiem. Ar ienaidnieka tēla palīdzību tiek panākta sabiedrības pašapzināšanās un konsolidēšanas, režīma leģitimitātes, sabiedrības mobilizēšanas un kontroles funkcija.⁵¹⁰ Piemēram, Padomju Krievijā par ienaidniekiem izvirzīja – buržujus, kapitālistus, mācītājus, kulakus⁵¹¹, bet Hitleriskajā Vācijā tādi bija vairākas politiskās un sociālās kategorijas⁵¹². Identificējot K. Ulmaņa autoritārā režīma definētos ienaidniekus, atspoguļojas viena no režīma propagandas raksturierzīmēm.

K. Ulmaņa autoritārā režīma īpatnība ir ienaidnieku atveidošana tikai nelielā skaitā plakātu. Tikai 13% autoritārisma propagandas plakātos iespējams identificēt norādes uz tēliem un parādībām, kas klasificējami kā režīma ienaidnieki (skat. 32. grafiku). No ienaidniekus atveidojošajiem plakātiem lielāko daļu veidoja viena plakātu sērija, kas bija domāta tikai un vienīgi Latgales īpašās nozīmes uzsvēršanai, tās attīstības apliecināšanai un kā neatraujamas Latvijas sastāvdaļas atspoguļošanai.

32. grafiks. Ienaidnieka atveidošana autoritārā režīma plakātos.

Autoritārā režīma ienaidnieku raksturojums redzams 33. grafikā. Režīms pārsvarā ienaidniekus meklēja pagātnē (81% gadījumu), un tikai 19% gadījumu ienaidnieks uztverts kā tagadnes parādība. Ar ienaidnieka meklēšanu pagātnē uzsvēra jauna vēstures posma sākumu, ko izteikti iezīmēja Atdzimšanas dziesmas plakāti un to simbolika, kā arī uzveduma ideoloģiskais saturs.

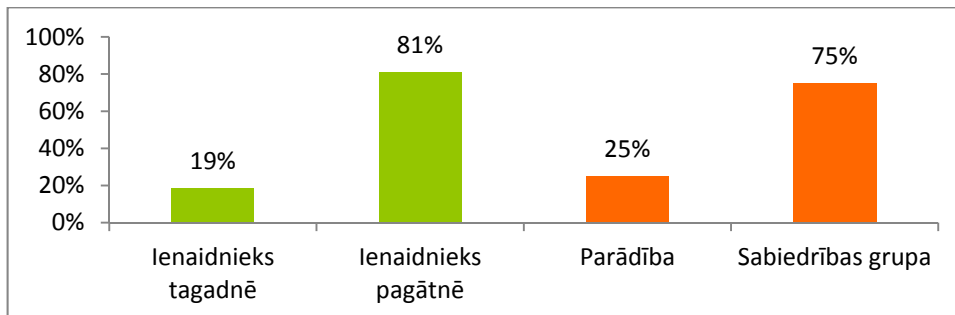
⁵¹⁰ Zellis, K. *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941 – 1945)*. Rīga: Mansards, 2012. 224. lpp.

⁵¹¹ Bonnel, V. *Iconography of power...* P. 187-194.

⁵¹² Nacistu okupētās Latvijas izvērstajā propagandā pastāvēja divas ienaidnieku grupas – ārējie („židiskais bolševisms”, „angloamerikāņu plutokrātija”) un iekšējie ienaidnieki (iedzīvotāju slāņi, kas neatbilda okupācijas varas priekšstatiem par ideālo iedzīvotāju – ebreji, komunisti, „krievu bandas”, padomju okupācijas laikā prokomunistiski noskaņotie u.c.) sk. Zellis, K. *Ilūziju un baiļu mašīnērija...* 225. – 285 lpp.

Pagātnes ienaidnieks parādījās arī iepriekš minētajos Latgales sērijas plakātos. Cita ienaidnieka kategorija bija tā klasificēšana kā noteiktu parādību sabiedrībā, piemēram, pārmērīgu alkohola lietošanu. Tāpat kā ienaidnieku mēdza identificēt atsevišķas sociālā grupas.

33. grafiks. Autoritārisma plakātos atveidoto ienaidnieku raksturojums.

Viens no retajiem plakātiem, kurā parādījās konkrēti ienaidnieku tēli, attiecināti uz kādu sociālo grupu, bija „Ko sveši ļaudis šķīruši, to mums latviešiem atkal jāapvieno” (29. pielikums). Tajā kā tautas vienības drauds definēti vācieši un krievi. Krievu un citu „svešo” kundzība kā ienaidnieks parādījās arī Latgales plakātos, lielākoties dominējot krievu laikiem, kā vienam no drūmākajiem periodiem Latgales vēsturē (30. pielikums). Tas pretnostatīts Latvijas laikam, uzsverot negatīvās parādības. Plakāti konstruēti, balstoties uz shēmu – agrāk un tagad, un pretnostatot negatīvo pagātnes pieredzi ar tagadnes pozitīvajām Latgales politiskās, sabiedriskās un ekonomiskās dzīves tendencēm. Pa vidu krievu varai parādījās arī jēdzieni „poļu laiki” un „sveši kungi”. Ideja par svešu ļaužu kundzību pagātnē bija aktuāla arī režīma ideologu darbos. Šī problemātika risināta latviskuma pamatošanas ietvaros, definējot, ka “ latviskās Latvijas izveidošanas prasība ir, lai par Latviju valdītu latvietis. Šī problēma izvirzās sakarā ar to, ka par Latviju gadusimteņus valdījušas citas tautas un ka Latviju apdzīvo ne tikai latvieši, bet arī citas tautas”⁵¹³.

Tomēr, meklējot vietu cittautiešiem jaunajā ideoloģijā, norādīts, ka “cittautiešu kopējais skaits sastāda 24% un liekas ievērojami liels, bet tā loma paliek īstenībā maza. Visu tautību vienādās tiesības likuma priekšā, katras tautības iespēja lietot savu valodu un mācīt un mācīties skolā savā valodā un lielā latviešu reliģiskā un nacionālā iecietība atļauj mierīgu visu tautību tādu sadzīvi, ka ne mazākuma tautībām būtu jājūtas Latvijā pabērnu lomā, ne arī Latvijas latviskā seja būtu minoritāšu apdraudēta, ja vien no vienas vai otras mazākuma tautības nerodas pretenzijas uz kaut kādām viņu skaitam

⁵¹³ Auškāps, J. 15.maija Latvija. *Sējējs*, 1939, Nr.5., 462.lpp.

neatbilstošām privilēģijām”⁵¹⁴. No vienas puses, plakātos identificēti pagātnes ienaidnieki skaidri saprotamu tautību izskatā, bet no otras puses režīma reālajā politikā mēģināts dažādas tautības integrēt jaunajā politiskajā kārtībā.

Pieminams ir V. Krūmiņa veidotais „Atdzimšanas dziesmas” plakāts (56. pielikums). Plakātā atveidota senlatviešu karavīra cīņa ar sarkano čūsku, atsaucoties gan uz Bībeles motīviem, gan uz demokrātijas laikā radītajiem simboliem. Uzvara šajā cīņā simbolizēja jaunas Latvijas sākumu. Senlatviešu karavīrs kā seno latviešu varonības un brīvības iegūšanas simbols uzvar pār nīkņāko K. Ulmaņa politisko ienaidnieku vēl demokrātijas laikā – kreisajām partijām (īpaši LSDSP). Savā simboliskajā formā plakāts bija praktiski identisks ar R. Zariņa veidoto Nacionālās apvienības 1928. gada vēlēšanu plakātu (17. pielikums).

Autoritārais režīms izmantoja simboliku, kas bija veidota jau parlamentārisma laikā. Plakātā netieši akcentēta gan kreisās ideoloģijas, gan arī konkrētās politiskās partijas – LSDSP, negatīvā loma, iekļaujot to ienaidnieka kategorijā. Anahronisms, kas redzams šajā plakātā, ir ienaidnieka „čūskas” dekorēšana ar etnogrāfiskajiem rakstiem, radot asociācijas par „nacionāla briesmoņa” nogalēšanu. Minētā plakāta mākslinieks varētu būt bijis pārlieku aizrāvis, izdaiļojot plakātu ar nacionālo simboliku, bet neizvērtējot tādējādi radītās konotācijas.

Sarkanās čūskas simbols sasaucās parlamentārisma laika vēlēšanu plakātu ikonogrāfiju. Autoritārā režīma propagandā izmantota ikona, kas apzīmēja cīņu ar kreisajām partijām. Kreisās partijas – sociāldemokrāti, kļuva par visa demokrātiskā perioda negāciju iemiesotājiem. To pastiprināja presē popularizētā nostāja par sociālistu atstātajām negatīvajām sekām Latvijā, īpaši to iespaidu uz tautas vienības iznīcināšanu. Vairumā gadījumu uzsvērts, ka sociālistu veicinātā vienotības graušana bija īslaicīga. “Vecie sociālistu cīnītāji, kas nebija baidījušies ne no kādām varām, piepeši piedzīvoja rūgtu vilšanos ticībā par savu ideju mūžīgumu. Jaunā paaudze, ko viņi bija mācījuši revolucionārā garā, nostājas vienības valsts pusē”⁵¹⁵. Šo ideju papildināja vēlākā sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa rakstītais: „Gadu desmitus ilgi kaltās mācības par šķiru cīņu izkusa kā sniegs jaunā laikmeta kopējo ideju siltumā. Strādnieks saprata, apzinīgi saprata, ka viņš nav svešs ķermenis latviešu tautas vidū, ka viņš nav bez pienākumiem un bez tiesībām savā Latvijas valstī, un to saprazdams, strādnieks ar visu dedzību sāka ierindoties mūsu tautas kopēja jaunā celtniecības darbā.”⁵¹⁶

⁵¹⁴ Auškāps, J. 15.maija Latvija..., 462.lpp.

⁵¹⁵ Lapiņš, J. Vienības pieci gadi. *Sējējs*, 1939, Nr.5.,485.lpp.

⁵¹⁶ Bērziņš, A. Nacionālā taisnība. *Sējējs*, 1936, Nr.4., 356.lpp.

Lai arī kopumā ienaidnieka tēls tagadnē atsevišķi netika veidots, tomēr nebūtu korekti apgalvot, ka tāds K. Ulmaņa režīmā nepastāvēja. Daudz pūļu veltīts, lai norādītu, ka tieši pagātnē slēpjas lielākais ienaidnieks – tautas izverdzinātāji vācieši, krievi, demokrātiskā iekārta ar parlamentu priekšgalā, kā arī sociālisma ideja, ko aktīvi sludināja sociāldemokrāti. Tomēr arī tagadnes situācijas raksturojumā K. Ulmaņa režīma ideologu rakstos parādījās atsevišķi sabiedrības elementi, kas uzskatāmi par tautas ienaidniekiem, par režīma proponēto ideju gremdētājiem. Pie tādiem pieskaitāmi cilvēki, kas uzgriezta muguras laukiem, kļūstot par bezdarbniekiem pilsētā, nododoties viegla dzīves aicinājumam un izklaidēm. Parādījās pat apzīmējums „parazīti”⁵¹⁷. Tāpat par „tautas bendēm” dēvētas ģimenes, kuras izsargājās vai pat atbrīvojās no grūtniecības, izvairījās no pēcnācēju radīšanas⁵¹⁸.

Sievietēm, iezīmējot nevēlamās īpašības, veltīja tādus vārdus kā „Mūsu tautai šajā jauncelšanas laikā ir vajadzīgas sievas un mātes, kas uzticīgi stāv pie šūpuļiem, kas uzticīgi izauklē un audzē tos, kuriem ir jāiet tālāk pretim latviešu nākotnei. Tas, ko šīs mūsdienu sievietes šodien tai dod, tas ko viņas šodien tai sniedz, tas ir tikai zaims un apsmiekls mūsu tautas mūžīgai dzīvībai”⁵¹⁹. Vēl pie ienaidniekiem pieskaitāmi bezatbildīgi cilvēki, kas neturpina ģimenes labās tradīcijas zemnieka darbā. Norādīts, ka „mēs nedrīkstam būt līdzīgi tiem dēļiem deģenerātiem, kas no vecākiem gan saņem bagātas mājas, bet tad tās notriec un nodzīvo, tā kā tiem vairs nekā neatliek ko nodot vēlākām paaudzēm un mājās, kur gadu desmitiem vai pat simtiem dzīvojuši viena dzimta, ienāk sveši ļaudis”⁵²⁰.

Kā izskaužamas un iznīcināmas, definētas arī citas cilvēka rakstura īpašības: „Bīstamākie zemūdens akmeņi, kas vājina vienību, sirsnību, sadarbību un saprašanos, kas šķeļ vienotu saimi, viegli atrodamī; starp tiem daudz kas sēž mūsu sirdī; tie ir mūsu nīkņākie ienaidnieki — liekulība, mēlnesība, sīkumaina skaudība, tukša bravūra un slimīga iedomība, sīks birokrātisms un sasteigta, pavirša savu pienākumu pildīšana. Un pāri visam tam rēgojas bēdīgs senatnes mantojums —tieksme citu roku darbu jau iepriekš bez tuvākas iepazīšanās kritizēt, nozākāt un nonicināt.”⁵²¹ Minētie piemēri apliecina, ka režīma ideologi, lai arī nedefinēja konkrētus politiskos tagadnes ienaidniekus, radīja priekšstatus par režīmam nepiemērotiem uzvedības modeļiem, identificējot parādības sabiedrībā, kurām „jaunajā” valstī nebija vietas. Cilvēki, kuri atbilda šīm īpašībām, kļuva par apkarojamo sabiedrības daļu.

⁵¹⁷ Auškāps, J. Kultūras pretrunas..., 257.lpp.

⁵¹⁸ Breikšs, L. Mūžīgo Latviju meklējot. *Sējējs*, 1936, Nr.3., 276.lpp.

⁵¹⁹ Turpat. 279.lpp.

⁵²⁰ Jurēvičs, P. Tēvzemes ideja. *Sējējs*, 1939, Nr.9, 914.lpp.

⁵²¹ Baračevskis, S. Valsts jaunie uzdevumi un valsts darbinieki. *Sējējs*, 1936, Nr.12., 1260.lpp.

Arī plakātos atspoguļojās idejas par nevēlamām parādībām, lai arī ne tik detalizēti kā rakstiskajos avotos. Atšķirībā no iepriekšējās grupas plakātiem, kas pievērsās ienaidniekiem pagātnē, šie plakāti bija vērsti uz tagadnes sabiedrību, definējot negatīvās parādības, no kurām jāvairās. Pie šādām parādībām pieskaitāmas divas – šķiru cīņa (24. pielikums) un savstarpēja apkarošana (93. pielikums). Tās nostājās kā antitēze vienai no režīma pamatidejām – tautas vienotībai. Tāpat plakātos vērsās pret alkoholismu, kas bija nesavietojams ar labklājību un uzplaukumu „atjaunotajā Latvijā” (skat. 92. pielikumu).

Mēģinājumi atveidot ienaidnieku bija raksturīgi tikai pirmajos autoritārā režīma pastāvēšanas gados – 1934. un 1935. gada plakātos, apliecinot ienaidnieka tēla izmantošanu kā sabiedrību mobilizējošu un režīma legitimitāti pamatojošu elementu kopējā propagandā. Taisnības labad gan jānorāda, ka neskatoties uz atsevišķām idejām, kas kalpoja par pamatu režīma ienaidnieka tēla veidošanai, tomēr par mērķtiecīgu un apjomīgu ienaidnieka tēla radīšanu autoritārā režīma propagandā runāt nav pamata. Kopumā režīma propagandas paņēmieni liecina par izvairīšanos no negatīvu parādību atspoguļošanas. Tikai pastarpināti izvēlēti paņēmieni, kā norādīt uz nevēlamām parādībām sabiedrībā, izmantojot pagātnes pieredzes simbolismu, bet distancējoties no tagadnes.

4.1.3. Latvijas komunistiskās partijas plakāti

Latvijas komunistiskā partijas starpkaru periodā eksistēja nelegāli (no 1920. gada), tā vispārējā Latvijas politisko partiju spektrā klasificējama kā antisistēmu partiju⁵²². LKP visu starpkaru periodu funkcionēja kā Komunistiskās Internacionāles sekcija, konsekventi pildot visus KI vadošo institūciju lēmumus un rīkojums. Šādu politiku pastiprināja arī regulāri no Krievijas iesūtītie speciāli apmācītie cilvēki, kas sekoja KI rīkojumu „pareizai” izvēršanai.⁵²³ Visa šīs partijas darbība norisinājās pagrīdē, cenšoties dažādiem līdzekļiem iekļūt liegtajā publiskajā telpā un izvērst komunistisko aģitāciju. Kā papildus ierocis šajā komunistiskās propagandas cīņā, bija dažādie mēģinājumi iefiltrēties legālās organizācijās, lai iekļūtu pašvaldībās, pārvēršot tās par revolucionārā darba ruporiem. Sākotnēji tas tika darīts ar dalību kreiso arodbiedrību sarakstos, iekļūst dažu pilsētu un lauku pašvaldībās, t.sk. arī Rīgā.⁵²⁴

Sākot ar 3. Saeimas vēlēšanām, LKP organizēja savu sarakstu dalībai parlamenta vēlēšanās, kam bija salīdzinoši labi panākumi, Saeimā izveidojot Strādnieku un zemnieku frakciju. Tā kļuva par Padomju Savienības un tās impērisko tieksmju, kā arī komunistisko ideju propagandētāju no Saeimas

⁵²² Mednis, I., Antonevičs, M. Politiskās partijas Latvijā... 285.lpp.

⁵²³ Mednis, I. Galēji kreiso politisko partiju darbība.... 31.lpp.

⁵²⁴ Turpat. 33.-34. lpp.

tribīnes⁵²⁵. LKP īstenotā aģitācija no nelegālām aktivitātēm izvērās arī formāli legālas darbības ietvaros.

LKP ideoloģiskās orientācijas un tās nelegālā statusa dēļ būtiska atšķirība starp plakātiem, kas veidoti pirms K. Ulmaņa apvērsuma un pēc, nebija. Tikai nedaudz mainījās akcenti, priekšplānā vairāk izvirzot K. Ulmaņa kritiku. Kopējā retorika un politiskie mērķi nepiedzīvoja būtiskas izmaiņas, tāpēc darbā netiek detalizēti skatītas LKP plakātu tendences pirms un pēc 15. maija apvērsuma.

LKP plakātus raksturoja zema plakātu kvalitāte, jo plakātus pārzīmēja ar roku vai ar salīdzinoši sliktākas kvalitātes iekārtām. S. Haskins savās atmiņās norāda: „Bez legālajiem plakātiem [Strādnieku un zemnieku frakcijas vēlēšanu plakāti – G. B. - G.] LKP organizēja arī nelegālos. Sākot ar 1929.gadu izlaida virkni aktuālu nelegālu politisko plakātu. Tos grieza linolejā, zīmēja uz vaskota papīra, lai pavairotu ar rotatoru, vai arī zīmēja ar hektogrāfisko tinti pavairošanai ar šapirogrāfu. Nelegālajiem plakātiem bija daudz asāks saturs, bet poligrāfiskā apdare tehnisku iemeslu dēļ bija sliktāka. [...] LKP Rīgas komiteja mums uzdeva par noteiktām tēmām uzzīmēt un izgatavot masu tirāžā politiskos plakātus. Šinī nolūkā tika organizētas konspiratīvas tipogrāfijas pagrīdes dzīvokļos Dzirnavu, Marijas un citās ielās. Mēs izlietojām parastās kantora spiedes un ar to palīdzību no divkrāsainām linoleja klišejiem iespiedām visu tirāžu. Tas bija ļoti smags darbs, pēc kura vēl ilgi sāpēja rokas un mugura.⁵²⁶”

„Asākais saturs”, par kuru runā S. Haskins, veidojās galvenokārt no dažādām protesta izpausmēm - no aktīvas un asas vēršanās pret valsts iekārtu, pret dažādām sabiedrības grupām un pret parādībām sabiedrībā. LKP radīja un kultivēja dažādus ienaidnieka tēlus pilsētas strādnieku vidū, kas bija galvenā komunistu mērķauditorija. LKP darbība kā KI sekcijai veidoja aģitācijas kampaņas saturu, ko nedaudz adaptēja vietējiem apstākļiem, galvenokārt, tikai darbojošos politisko personu izskatā.

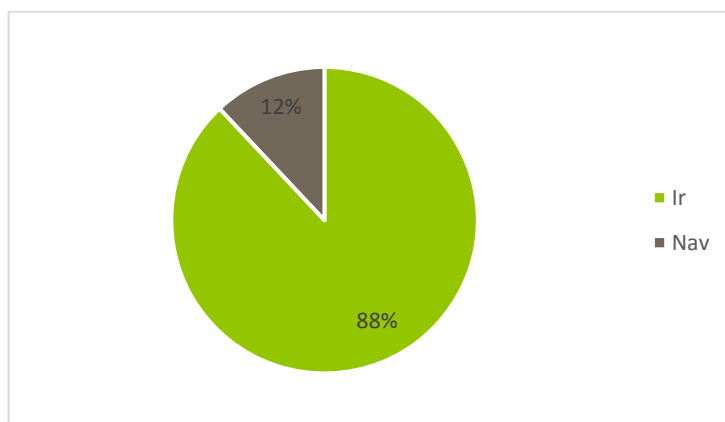
No visiem LKP plakātiem 88% gadījumu (skat. 34. grafīku) parādījās ienaidnieka tēls, aptverot dažāda tipa politiskos un ekonomiskos ienaidniekus. Tikai 12% plakātu (pārsvarā teksta plakātos), ienaidnieks nebija atveidots, plakāta saukļiem un attēliem orientējoties uz cīņu „par” nevis „pret”. Skaitļi parāda, ka LKP darbība bija orientēta tikai uz cīņu. LKP bija atklāti pretvalstiska – tā iestājās par graužošu cīņu pret Latvijas valstiskumu. Pēteris Stučka, kas kādu laiku darbojās LKP CK Ārzemju birojā, uzsvēra, ka tikai savienība ar Padomju Krieviju dotu Latvijai reālu neatkarību, nodrošinātu normālu tās ekonomisko un kultūras attīstību.⁵²⁷

⁵²⁵ Bērziņš, V. (at.red.) *20.gadsimta Latvijas vēsture...* 199.lpp.

⁵²⁶ Haskins, S. Revolucionārais plakāts buržuāziskajā Latvijā. *Māksla*, 1961, Nr.1.

⁵²⁷ Mednis, I. Galēji kreiso politisko partiju darbība ... 33.lpp.

34. grafiks. Ienaidnieka klātesamība LKP plakātos Latvijas starpkaru periodā.

Vēršanās pret neatkarīgu Latviju parādījās ne tikai LKP izdotajā rakstiskajā propagandā, bet ar dažādu paņēmienu palīdzību atspoguļojās arī vizuālajā propagandā. Atšķirībā no komunistiskajiem plakātiem Padomju Savienībā, kur bija jāizcīna jau plašāka apmēra ideoloģiskā cīņa – visas sabiedrības ideoloģiskā pārveidošana, definējot ienaidniekus un skaidrojot jauno sabiedrības uzbūvi, LKP uzdevums bija radīt cīņas garu, pārliecināt par pastāvošās valsts iekārtas nederīgumu un naidīgumu strādniekiem, kā arī radīt nekārtības un konfliktus valsts iekšienē. Graušanas taktikai LKP praktiskajā darbībā bija ierādīta ļoti nozīmīga loma.⁵²⁸ To visvieglāk bija izdarīt, mobilizējot potenciālos atbalstītājus vērsties pret samērā „taustāmām” parādībām sabiedrībā.

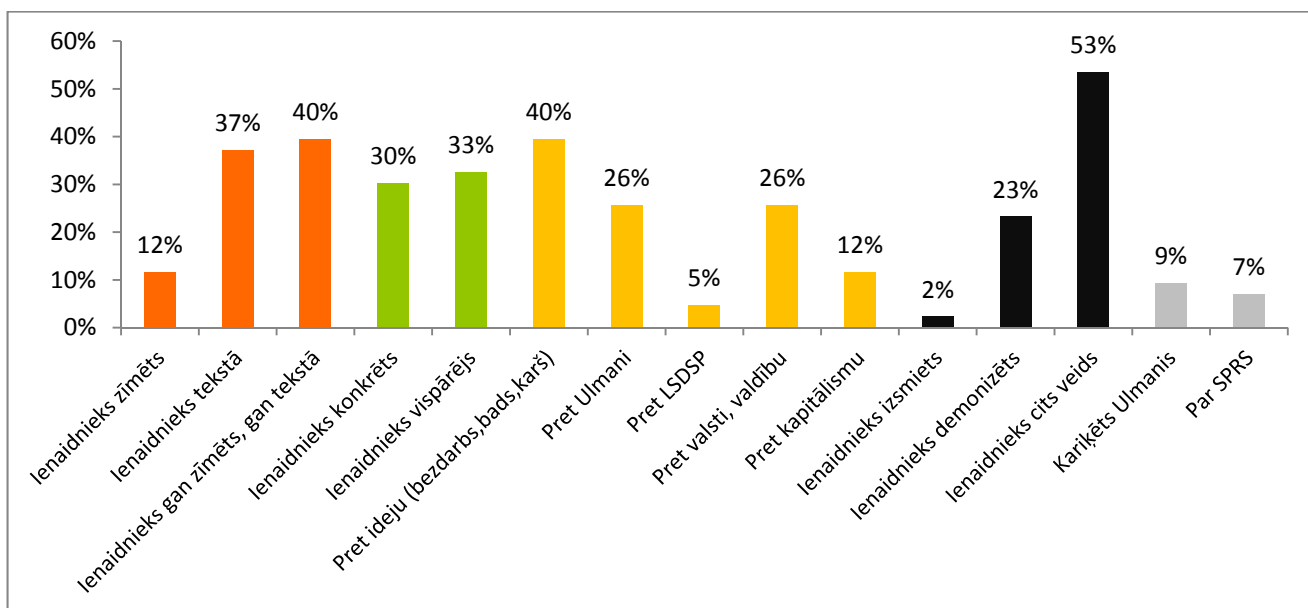
LKP veidoto plakātu idejiskais un vizuālais risinājums lielākoties balstījās uz Padomju Krievijā veidoto politisko ikonogrāfiju. Boļševismam sabiedrība sastāvēja no divām grupām – kolektīvie un individuālie varoņi, kas veicināja vēstures gaitu pretim bezšķiru sabiedrībai, un to ienaidnieki, kas kavēja. Šo polaritātes pieeju galvenokārt radīja Marksa un Engelsa teorija par šķiru un šķiru cīņu.⁵²⁹ Līdzīga pieeja bija vērojama LKP veidotajos plakātos, arī tajos pārsvarā bija redzamas kategorijas – labais/ļaunais, bads/pārticība, proletariāts/buržuāzija, fašisms/komunisms, tauta/valdība (valsts).

Situācija attiecībā uz LKP pieeju ienaidnieku atveidošanā redzama 35. grafikā. Pārsvarā LKP veidoja plakātus, kuros ienaidnieks atveidots gan ar vizuāliem līdzekļiem, gan pieminēts tekstā pārliecinošākam plakāta vēstījumam. Nedaudz biežāk veidoti plakāti (33% gadījumu), vispārinot ienaidnieku un attiecinot to uz dažādām idejām/parādībām vai kādu sabiedrības grupu. Tikai nedaudz mazāk – 30% gadījumu, LKP atveidoja konkrētu ienaidnieku – kādu politiķi vai politisku partiju.

⁵²⁸ Turpat. 33.lpp.

⁵²⁹ Bonnel, V. *Iconography of power...* P.187.

35. grafiks. Politiskā ienaidnieka atveidošana LKP plakātos Latvijas starpkaru periodā.

Visbiežāk LKP plakātos vērsās pret dažādām parādībām un idejām kopumā (40% gadījumu). Pie tādām piederēja bads, bezdarbs, paverdzināšana, dažkārt fašisms kopumā, nekonkretizējot, uz ko tas attiecināts. Šī pieeja sasaucās ar Strādnieku un zemnieku frakcijas plakātiem, kuros šīs idejas dominēja. Negatīvās parādības kalpoja kā pastāvošās Latvijas politiskās iekārtas asa kritika. Tas bija kā ievads un argumenti LKP propagandētajam, un arī Strādnieku un zemnieku frakcijas pārstāvju paustajam no Saeimas tribīnes, ka „vienīgā strādnieku neatkarība un izeja no posta ir vienotā Vispasaules strādnieku sociālistiskā padomju republiku savienībā”⁵³⁰. Lai arī tiešā veidā vērsšanās pret Latviju šajos plakātos netika formulēta, tie uzskatāmi kā daļa no pretvalstiskās propagandas.

Plakāti, kuros bija redzama vērsšanās pret valsti un tās pārstāvošo valdību, bija 26%. Atklāti pretvalstiskajos plakātos bieži parādījās sauklis „Par Padomju Latviju”. Bija gadījumi, kad vērsšanās pret Latvijas politisko iekārtu ietvēra neuzkrītošos simbolus, piemēram, ar sirpi un āmuru (112. pielikums).

Plakāts „Pātaga kā līdzeklis pret bezdarbnieku prasībām” (111. pielikums), kurā redzams finanšu ministrs M.Skujenieks, bija piemērs konkrēta politiķa sasaistei ar situāciju valstī. Par ienaidnieku to padarīja strādniekiem naidīgā rīcība. Plakāta kompozīcija ar kariķēto ministru, kurš pajūgā iejūdzis strādniekus uzsvēra paverdzināšanu, pastiprinot tekstā kritizētās valdības (pastarpināti arī valsts) negatīvo raksturojumu.

⁵³⁰ Bērziņš, V. (atb.red.). *20.gadsimta Latvijas vēsture...* 203.lpp.

Visplašāko kritiku LKP veltīja K. Ulmanim, kas iekļāvās kategorijā „vēršanās pret valsti/valdību”, bet ir pietiekami nozīmīga, lai to apskatītu detalizēti. No visiem plakātiem K. Ulmaņa kritika un dēmonizēšana redzama 26% gadījumu, veidojot vienu no lielākajām politisko ienaidnieku grupām LKP plakātos. Pret K. Ulmani vērštie plakāti, īpaši jau autoritārā režīma laikā, bija vieni no ekspresīvākajiem un arī interesantākajiem izmantotās simbolikas ziņā.

Boļševikiem Maskavā, kas bija arī LKP ideoloģiskā bāze, bija tendence atveidot ienaidniekus, atņemot tiem cilvēcību. Tie zīmēti kā reptiļi, putni, insekti vai vēl citi dzīvnieki. Tā radīts papildus priekšstats, ka viņu iznīcināšana ir attaisnojama.⁵³¹ Salīdzinot ar citu politisko partiju ienaidnieku atveidošanas praksi Latvijas parlamentārajā periodā, LKP pretinieka atveidošanas paņēmienos visbiežāk izmantoja dēmonizēšanu (23% gadījumu), tikai retos gadījumos parādoties kariķēšanai (2% gadījumu). Dēmonizēšanas pieeja ir izvēlēta arī K. Ulmaņa atveidošanai.

Viens no kolorītākajiem K. Ulmaņa atveidojumiem bija „Nāvi fašismam! Ne kumēdijas, bet darbu un maizi!” (112. pielikums). Plakāta kompozīcijā par pamatu ņemts V. Krūmiņa veidotais Atdzimšanas dziesmas plakāts, pārgrozot plakāta simbolus un radot tam pilnīgi pretēju nozīmi. LKP šo pieeju izmantoja arī demokrātijas laikā, apstrādājot atsevišķu politisko partiju vēlēšanu plakātus. S. Haskins, rakstot par savu piedzīvoto LKP propagandas darbā, norādīja sekojošo: „Savu kaujas uzdevumu veica arī satīriskie plakāti – parodijas par partiju plakātiem. Mūsējie bija it kā pilnīga to kopija tikai dažas detaļas krasi izmainīja saturu. Tā, piemēram, Ulmaņa Zemnieku savienība izlīmēja plakātus, uz kuriem bija uzzīmēts tradicionālais Latvijas simbols – tautu meita ar sarkanbaltsarkano karogu rokā. Mēs iezīmējām tautu meitai Ulmaņa seju un uz karoga uzkrāsojām kāškrustu. Sociāldemokrātu plakātu, kas rādīja strādnieku un zemnieku, kuri spiež viens otram rokas, mēs „uzlabojām” šādā veidā: „strādnieks” Veckalns sniedz roku „zemniekam” Ulmanim, viņu vēlēšanu numuru 3 atveidojām kā roku dzelžus, kas domāti strādniekiem.”⁵³² Tas pats tika izdarīts ar Atdzimšanas dziesmas plakātu – senlatviešu karavīrs pārtapa par strādnieku, zobens par āmuru, bet sarkanā čūska ieguva sev izķēmota jaunā vadoņa vaibstus. Nacionālos simbolus kā kokle un vainags, ko sažņaudz čūska, aizstāja ar apspiestās un paverdzinātās strādniecības simbolu (izmocīts cilvēku pūlis starp fabriku skursteņiem).

No vienas puses plakāts veidots, balstoties uz jau V. Krūmiņa radīto kompozīciju, bet no otras puses tas sasaucās ar boļševiku ikonogrāfijā izstrādātajām ienaidnieku atveidošanas shēmām, kas gan vairāk izplatītas bija tieši Pilsoņu kara laikā. Hidras un čūskas bija vienas no biežāk izmantotajiem ienaidnieka atveidošanas simboliem agrīnajos padomju plakātos, kas lielā mērā bija balstīti uz kristīgo

⁵³¹ Bonnel, V. *Iconography of power...* P.193., 197.

⁵³² Haskins, S. Revolucionārais plakāts buržuāziskajā Latvijā. *Māksla*, 1961, Nr.1

simboliku. Čūska izmantota, lai apzīmētu kapitālismu vai imperiālismu.⁵³³ A. Apsīša plakāts ar hidru, ko nosit zemnieks, bija līdzīgs gan Atdzimšanas dziesmas, gan LKP pārveidotajam plakātam (128. pielikums). Ņemot vērā, ka Atdzimšanas plakāts bija pirmais šajā simbolu cīņā, pastāv diezgan liela iespēja, ka mākslinieks V. Krūmiņš iedvesmu smēlās no latviešu izcelsmes mākslinieka A. Apsīša daiļrades propagandas jomā, jo līdzība ir pārāk izteikta (pat plakāta elementu kompozicionālajā izvietojumā), lai būtu sagādīšanās vai apliecinājums līdzīgu domāšanas shēmu pastāvēšanai dažādās kultūrās un ideoloģiskajos apstākļos. Līdz ar to LKP kariķētais Atdzimšanas dziesmas plakāts noslēdza simbolu aprites apli, atgriežot šo alegorisko sižetu tā sākotnējā ideoloģiskajā ietvarā.

Vēl viens piemērs, kurā K. Ulmanis atveidots kā galvenais politiskais ienaidnieks, ir plakāts „Apvienotā tauta” (113. pielikums). Šajā plakātā atveidots K. Ulmanis, sēžot uz novārdzināta un paverdzināta strādnieka muguras, vadīdams savas marionetes – „aizsargus”. Plakāts ne tikai mēģināja norādīt uz Ulmaņa režīma naidīgumu strādniekiem, bet arī iznīdēt vienu no autoritārā režīma ideoloģiskajiem balstiem – „vienības” nozīmi.

Abus iepriekšējos plakātus vieno centieni ienaidnieka tēlus balstīt uz marksisma pamatnostādņēm. K. Ulmani atveidoja kā kapitālisma un buržuāzijas simbolu, uz to sevišķi norādīja cilindrs K. Ulmaņa galvā. Buržuja tēls politiskajā ikonogrāfijā radīts Krievijas pilsoņu kara laikā, kas saglabājās arī vēlāk – 1920. gadu padomju ikonogrāfijā. Buržuis atveidots kā korpulents vīrietis, ar dzīvnieciskiem sejas vaibstiem (bieži atgādinot cūku), cilindru galvā - naudas, zelta ķēžu ielenkts.⁵³⁴ K. Ulmanis no šiem kritērijiem izpildīja dažus – cilindru un vienā no plakātiem dzīvnieciskos sejas vaibstus. Ņemot vērā, ka primāri K. Ulmanim vajadzēja simbolizēt režīmu nevis šķiru, šāda salīdzinoši nelielas daļas buržuja atribūtu lietošana saprotama, bet nemazināja plakātos ietverto norādi uz K. Ulmani kā kapitālisma reprezentētāju.

Daudz precīzāk Krievijas Pilsoņu kara laikā radušās kapitālista/buržuja iezīmes parādījās citos plakātos, gan tajos, kas domāti buržuāzijas apkarošanai, gan citos. Visprecīzākā padomju Krievijas boļševiku ikonogrāfijas atdarināšana redzama plakātā „Nost imperiālistiskos slepkavas un sociālneliešus” (114. pielikums). Plakāta centrā atveidots kapitālists ar tipiskām šī tēla iezīmēm – resnums, dzīvnieciska seja, uzvalks, pie kura vestes var saskatīt pulksteņa ķēdi, bet blakus redzams pilns seifs ar naudu, simbolizējot lielo bagātību un mantrausību. Iztrūkst tikai cilindrs. Varbūt tas atveidots blakus šim briesmonim, bet plakāta sliktās kvalitātes dēļ grūti saskatāms. Plakāts zīmīgs arī ar to, ka tajā parādījās konkrēts politiķis – sociāldemokrāts Fricis Menderts, simbolizējot LSDSP, kas plakātā nodēvēti par sociālneliešiem.

⁵³³ Bonnel, V. *Iconography of power...*P.195.

⁵³⁴ Turpat. P. 202. - 210.

Plakāts, kas vērsts pret buržuiem, ir „Pirmā maija triecienu buržujam” (115. pielikums). Tajā atveidots resns, īsa auguma vīrelis ar cilindru galvā un neglītiem sejas vaibstiem, tādā veidā iekļaujot tradicionālos buržuja vizuālos raksturlielumus. Piemērs atspoguļo jaunu buržuja iezīmi – svastiku uz tā apģērba, tādējādi norādot uz fašismu. Padomju Savienībā šāds buržuja elements parādījās, sākot no 1931. gada, kad nomainījās lielākā daļa no šī tēla raksturiezīmēm. Saglabājās tikai cilindrs, vairs nebija arī resnuma un cūkas sejas.⁵³⁵ LKP aģitācijā jaunu buržuja tēlu neveidoja, veco papildinot ar jaunajām ideoloģiskajām vēsmām. Tas pats vecais zvēriskums un cilindrs redzams plakātā „Par ciešu sadarbību ar SPRS” (116. pielikums).

Bez tradicionālā buržuja tēla plakātos parādījās arī cita tipa dēmonizēti ienaidnieki, radot atšķirīgas idejiskās konotācijas. Tāds, piemēram, ir plakāts „Karš karam!” (117. pielikums), kurā redzams strādnieks, uzbrūkot, nezvēram, kurš vienu no savām ķetnām mēģina uzlikt uz SPRS apzīmējošu ēku. Šis ir vienīgais plakāts ar baznīcas simboliku, papildinot ienaidnieku skaitu. Vienā no nezvēra rokām redzamas karātavas ar pakārtiem cilvēkiem un krustu, sasaistot nāvi ar baznīcu. Karātavu simbols sasauca ar vienu no legālajiem Kreisās strādniecības saraksta plakātiem, kurā tās bija viens no plakāta centrālajiem elementiem. Karātavu un krusta sasaistīšana vienotā veselumā strādāja negatīvu konotāciju radīšanai baznīcas institūtam. Padomju Savienībā visu starpkaru laiku propagandas plakātos par vienu no centrālajiem ienaidniekiem bija izvirzīta baznīca ar popu priekšgalā.⁵³⁶ LKP plakātos šī tēma nebija aktuāla, un šis viens piemērs bija izņēmums kopējā LKP plakātu veidošanas praksē.

Mazāk pārstāvēta bija LKP ārējā ienaidnieka atveidošana, kur centrālais bija Ā. Hitlers. Šie plakāti kalpoja divējādam ienaidnieka definēšanas mērķim – no vienas puses atveidots K. Ulmanis kā valsts nodevējs, bet no otras puses vēl ļaunākā tēlā parādījās Ā. Hitlers, kuram Latviju pārdeva. Ā. Hitlera kā ārējā ienaidnieka definēšana saskanēja ar Padomju Savienības 30. gadu plakātiem, kuros līdzās citiem ārējiem ienaidniekiem Ā. Hitlers ieņēma nozīmīgu lomu. Par piemēru LKP atveidotajam Ā. Hitleram, var minēt plakātu „Fašistu piena lops” (118. pielikums), kurā K. Ulmanis atveidots kā govs, kuru slauc Ā. Hitlers. Govs piena radīšanai apēd līdzekļus, kas domāti tautas izglītībai, pensijām, tāpat apēstas tiesības un brīvība, lai dotu „pienu” Ā. Hitlera režīmam. „Slaukšanas” metafora nebija raksturīga boļševiku ikonogrāfijā, un uzskatāma par balstītu vietējās kultūras metaforās. Interesanti, ka plakātos ar ārējo ienaidnieku nav minēta nepieciešamība pēc Padomju Latvijas izveides.

⁵³⁵ Bonnel, V. *Iconography of power...* P.216.

⁵³⁶ Turpat. P. 188.

Pēdējos piemērus vieno veids, kā politiskais pretinieks tika iznīcināts. Visos gadījumos tas notika ar spēka lietošanas palīdzību, sitot ar dūri vai āmuru. Šāda izrēķināšanās ar politiskajiem ienaidniekiem bija tipiska boļševiku ikonogrāfijas sastāvdaļa, kas izveidojās jau Krievijas Pilsoņu kara laikā. Veidi, kā pazemot un iznīcināt ienaidniekus bija dažādi. Tie iekļāva tādus elementus kā aizslaucīšana, sišana ar nūju vai āmuru, uzduršana uz zobena, rokas nociršana ar zobenu, sasperšana ar zibeni u.c.⁵³⁷ Šo pieeju pārņēma arī LKP, papildinot dažādos pretinieka iznīcināšanas veidus ar rokaspiedienu starp Latvijas strādniekiem un Padomju Krieviju. Tas parādās plakātā „Par ciešu sadarbību ar SPRS” (116. pielikums).

Kopumā LKP lielā mērā savu plakātu veidošanā balstījās ne tikai uz ideoloģiskajiem norādījumiem, kas nāca no Maskavas, bet arī uz boļševiku izstrādāto ikonogrāfiju ideoloģisko postulātu atveidošanā. Atšķirībā no situācijas Padomju Savienībā, kur politiskā ikonogrāfija piedzīvoja izmaiņas līdz ar iekšpolitiskajām pārmaiņām, skarot arī ienaidnieka atveidošanas īpatnības, LKP plakātos turpināja izpausties Krievijas Pilsoņu kara laikā izveidotā boļševiku ikonogrāfiju. Tā pieturējās pie tipiskiem ienaidnieka atveidošanas paņēmieniem, ko tikai nedaudz saturiski pielāgoja vietējiem Latvijas iekšpolitiskajiem apstākļiem. Viens no LKP centrālajiem ienaidniekiem bija Latvijas valsts, ietverot vērsanos pret to gan negatīvas iekšpolitiskās situācijas atveidošanā, gan arī formulējot pretvalstiskus lozungus, kas orientēti uz Padomju Latvijas izveidošanu. Pēc autoritārā režīma izveidošanās ienaidniekam parādījās jau pavisam konkrēti vaibsti – K. Ulmaņa izskatā, kas bija LKP vizuālās propagandas pielāgošanās vietējiem apstākļiem vistiesākā izpausme.

Visā starpkaru perioda Latvijā atšķīrās pretinieka uztveres īpatnības. Parlamentārajā periodā politiskās partijas savos aģitācijas plakātos vērsās pret politiskajiem oponentiem, savukārt, autoritārā režīma propagandas plakāti centās veidot režīma ienaidnieka tēlu. Ienaidnieka tēla veidošanas centieni kalpoja par režīma leģitimitātes avotu. Līdzīgi rīkojās LKP, kas savos plakātos definēja dažādus ienaidniekus, kam bija jāpilda strādnieku masu mobilizācijas uzdevums LKP politisko mērķu sasniegšanai. Vērtējot pretinieka un ienaidnieka atveidošanas tendences gan demokrātijas laika vēlēšanu, gan autoritārā režīma propagandas, gan arī LKP politiskās cīņas plakātos, jānorāda, ka tos dažkārt vienoja veids, kā notiek cīņa ar pretiniekiem (ienaidniekiem). Visos trīs gadījumos pretinieks (ienaidnieks) iznīcināts ar spēku, lai arī intensitāte spēka lietošanā katrā no tiem variēja. Alegoriski pretinieka atveidojumi, kas parādījās jau demokrātijas laika vēlēšanu plakātos savu nozīmību saglabāja autoritārisma, kā arī reflektējās LKP plakātos, dažkārt novedot pie vienādu simbolisko

⁵³⁷ Bonnel, V. *Iconography of power...* P.194.

shēmu izmantošanas dažādu ideoloģisko uzskatu paušanai (gadījums ar sarkano pūķi). Tomēr, salīdzinājumā ar vēlēšanu plakātiem, kuros politiskā pretinieka simboliskajai sakaušanai tika izmantotas karikatūras kā „ļunie smieklī”, autoritārais režīms un LKP taktika neatzina tādu ienaidnieka atveidošanas paņēmieni, dodot priekšroku nopietnībai un stingrībai kā pretinieka apkarošanas līdzeklim. Tas būtu skaidrojams ar faktu, ka parlamentārisma partijas plakātos atveidoja politiskos oponentus, bet autoritārā režīma un LKP veidotajos plakātos runa bija par ienaidnieka tēla veidošanu.

4.2. Plakāta auditorijas emocionalizēšanas taktika

Plakāta galvenais uzdevums bija uzrunāt cilvēkus, piesaistīt uzmanību, panākt, ka plakātā esošā informācija nogulstas garāmgājēju apziņā. Plakāta veidotājam bija jārada plakāts, kas spētu nostrādāt sekundi īsā laika sprīdī.⁵³⁸ Šie uzdevumi noteica dažādos paņēmieni veidus, ar kuriem panākt izvirzītā mērķa sasniegšanu. Viens no ietekmīgākajiem pārliecināšanas paņēmieniem bija dažādu emociju kultivēšana garāmgājējos.

Saskaņā ar neiroloģijas pētījumiem emocijām ir viena no svarīgākajām lomām cilvēka rīcības noteikšanā. Cilvēks uztver pasauli vispirms emocionāli, un tikai pēc tam tiek iedarbināts smadzeņu centrs, kas atbild par racionāli izvērtētu atbildi. Bieži vien racionalitāte piekāpjas emocionalitātei, un emocionālā atmiņa nosaka cilvēka nākotnes darbības.⁵³⁹ Šī cilvēka bioloģiskā īpašība - būt jūtīgam pret emocionālo pasaules apguvi, ir viegls mērķis dažādām politisko, ekonomisko un citu interešu manipulācijām. Vizuālie mediji ar tendenci vairākkārt atkārtot līdzīgas darbību formas un idejas ir ļoti atbilstoši emocionālās pasaules apguves stimulēšanai. To pašu spēj paveikt dažādi individuāli mākslas darbi. Ņemot vērā, ka vizuālie vēstījumi pārsvarā tiek apstrādāti zemapziņā tajos smadzeņu rajonos, kas nesaprot, ka redzētais nav realitāte, to vizuālajam spēkam var būt milzīgs iespaids uz cilvēku emocionālo priekšstatu – noteiktu domāšanas un rīcības šablonu attīstību. Ar emocionālo šablonu palīdzību cilvēku attieksme, idejas un rīcība tiek virzīta dažādos iepriekš noteiktos virzienos – gan negatīvos, gan pozitīvos.⁵⁴⁰

Emociju iedarbības efektivitāti starpkaru periodā novērtēja daudzi politisko cīņu dalībnieki visā Eiropā. Sevišķi spilgti tas izpaudās ekstrēmās režīmos. Saskaņā ar F. Kempfera pētījumiem, piemēram, Ā. Hitlera režīmā, tāpat kā citos ekstrēmās režīmos, galvenais nebija vizualizācija, bet gan

⁵³⁸ Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S.53.

⁵³⁹ Smith K., Moriarty S., Barbatsis G., Kenney K. (eds.). *Handbook of visual communication: Theory, Methods and Media*. London, 2005. P. 59.

⁵⁴⁰ Smith K., Moriarty S., Barbatsis G., Kenney K. (eds.). *Handbook of visual...* P. 61.

emocionalizācija. Vilšanās, rūpes un dusmas pilsētas zemākajos slāņos mobilizēja un aktivizēja vispirms ar ienaidnieka atveidošanas palīdzību. Tad tās sasaistīja ar fīrera kulta pozitīvajiem solījumiem un cerībām. Tas noveda pie „jūtu sacelšanās” (*Aufstand der Gefühle*), ļaujot runāt par politikas emocionalizāciju.⁵⁴¹

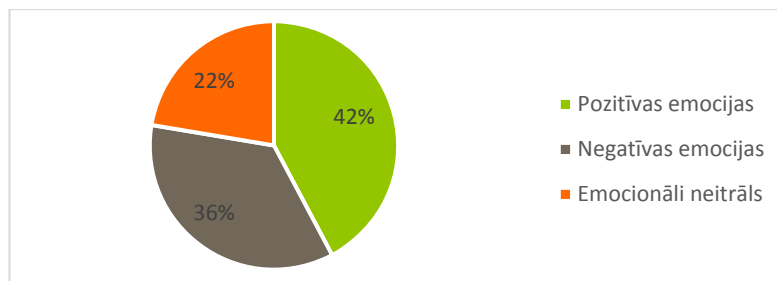
Vēsturniekam politikas emocionālizācija būtiska, jo informācija par sabiedrības uzvedības normām saskatāma tur, kur attēli izmantoti emociju radīšanai. Tā parādās tādās situācijās, ka naidis pret ienaidnieku, mīlestība un cieņa pret vadoni, lepnums par sasniegumiem cīņās utt. Šādā veidā radītas jaunas vērtību un normu izpratnes shēmas.⁵⁴²

Plakātos iekļauto emociju analīze Latvijas starpkaru periodā ir būtiska, jo tā izmantojama kā laba liecība gan par dažādu partiju vērtību uzsvēršanas un jaunu priekšstatu veidošanas praksi, gan par sabiedrības kolektīvajiem priekšstatiem kopumā. Tikpat būtiska vai pat vēl būtiskāka ir autoritārisma laika plakātu analīze, jo tie nodrošināja salīdzinoši unificētu vizuālo vēstījumu atrašanos publiskajā telpā, līdz ar to daudz plašāk pārvaldīja iespējas veidot cilvēku emocionālos priekšstatus un ietekmēt to rīcību.

4.2.1. Parlamentārais periods.

Plakātu dalījumā pa dažādām emocijām izmantota viena no visplašāk atzītajām emociju klasifikācijas teorijām, ko izstrādājis psihologs Roberts Plučīks (*Robert Plutchik*). Šīs teorijas ietvaros definētas 8 dažādas pamatemocijas – prieks, uzticība, gaidas/cerības, pārsteigums, bēdas, riebums, dusmas un bailes. No šīm pamatemocijām atvasinātas pārējās.⁵⁴³ Šīs emocijas pa pāriem veido polus un antipolus, ko var uztvert kā negatīvās un pozitīvās emocijas. Pie pozitīvajām emocijām pieder prieks, uzticība, gaidas/cerības, pārsteigums, bet pie negatīvajām – bēdas, riebums, dusmas un bailes.

36. grafiks. Emociju skala demokrātijas laika vēlēšanu plakātos.

⁵⁴¹ Kämpfer, F. *Propaganda...* S.144

⁵⁴² Kämpfer, F. *Der Rote Keil...* S. 112.

⁵⁴³ Plutchik, R. Nature of emotions. *American Scientist*, 2001, Vol. 89. Pieejams:

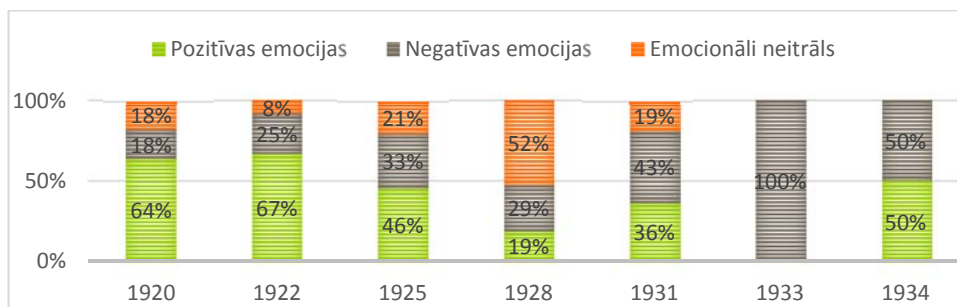
<http://www.emotionalcompetency.com/papers/plutchiknatureofemotions%202001.pdf> [aplūkots 12.10.2012.]

Balsoties uz R. Plučīka izstrādāto modeli, Latvijas demokrātijas laika vēlēšanu plakātus iespējams sagrupēt pēc to emocionālās izteiksmes veida. Kopumā vēlēšanu plakātu sadalījums pēc emocionālās skalas atspoguļojas 36. grafikā⁵⁴⁴.

Visvairāk vēlēšanu plakātos izmantotas pozitīvās emocijas – 42% no visiem plakātiem. Lai arī pozitīvās emocijas uzsvērtas vairumā, skaitliski otra lielākā grupa bija negatīvās emocijas, kas parādījās 36% visu vēlēšanu plakātu. Grafiks apliecina vēl vienu visu starpkara perioda partiju politiskās komunikācijas taktikas tendenci - plakātu veidošanā izmantot emocijas raisošus elementus. Emocionāli neitrālo plakātu grupā pārsvaru veidoja vienkārši mazformāta teksta plakāti, kuros redzams partijas numurs un sauklis „Balso par...”. Atsevišķos gadījumos kā dekorācija plakātos ietvertas ģeometriskas figūras, papildinātas ar dažādu krāsu kontrastiem. Līdz ar attēla iekļaušanu plakātos, iekļautas arī dažādas emocijas – dažas izteiktas ekspresīvāk, citas mazāk.

Kā redzams 37. grafikā, pirmajās demokrātiskajās vēlēšanās – gan Satversmes sapulces, gan 1.Saeimas vēlēšanās dominēja pozitīvas emocijas, kas turpmākajos vēlēšanu gados konstanti samazinājās, zemāko līmeni sasniedzot 1928. gadā. Pirmās demokrātiskās vēlēšanas balstītas uz pozitīvas pieredzes, jo negatīvismam nebija pamata, vismaz ne politiskās uzvedības ziņā, kā arī nebija demokrātiskās pieredzes, kuras neveiksmes vēlākās vēlēšanās kalpoja par pamatu dažādu negatīvu parādību atspoguļošanai plakātos. Saprotams, ka tikko doto iespēju sabiedrībai veidot pirmo demokrātisko pārstāvniecību nevarēja aptumšot ar negatīvām emocijām. Daudz aktīvāk runāts par iespējām, kas pavērs demokrātiskā valstī, turklāt papildus pozitīvisma deva smelta patriotiskās jūtās.

37. grafiks. Emociju skala parlamentārā perioda plakātos laika griezumā.

Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņā pozitīvisma pilni bija gan pilsonisko, gan kreiso partiju plakāti. Kā piemērs minams LSDSP Satversmes sapulces vēlēšanu plakāts „Tev pamatšķira – kur lielāks gods, kā tas tev kareivs būt? Tu izej cilvēci un sauli gūt!” (7. pielikums). Plakātā gan ar

⁵⁴⁴ Plakātu grupēšanā gadījumos, kuros var saskatīt piederību dažādām emociju grupām kā primārais tiek izvēlēts dominējošais, emocijas raisošais elements, izrietošs no kompozicionālās analīzes secinājumiem un saukļa satura.

saukļa, gan attēla palīdzību demonstrēta jaunas valsts veidošanās, sasaistot to ar LSDSP ideoloģiskajām nostādnēm attiecībā uz šķiriskumu. Plakāts bija īpašs visā demokrātiskajā periodā, jo bija vienīgais, kurā parādījās reāla politiskā persona kā vizuālās aģitācijas sastāvdaļa. LSDSP centās izmantot Raiņa iemantoto lielo nozīmi sabiedrībā, kas nebija saistīta ar viņa kā politiķa darbību, bet gan kā literāta. Raiņa portrets bija vienīgais gadījums, kad politiķa portrets izmantots partijas reklamēšanai. Pārējie politiķi, ko atspoguļoja plakātos bija politisko oponentu kariķējumi, kuru uzdevums bija nevis izcelt kādas partijas līderus, bet gan atņemt tiem kredibilitāti. Raiņa ģimenes izmantošanu plakātā „Сегодня” aprakstīja kā kuriozu. Rainim atgriežoties Latvijā, tas ticis sagaidīts ar žogiem, kas nolīmēti ar viņa ģimetni. Šie plakāti ātri vien pazuduši, kad Rainis tos ieraudzījis, aizliedzot sociāldemokrātu reklāmai izmantot viņa seju.⁵⁴⁵

Otrs piemērs 1920. gadā pastāvošajam pozitīvismam minams LZS plakāts „Latvju sieviete balso Rīgā par Nr. 11” (19. pielikums). Plakāta attēlā un tekstā dominēja pozitīvas emocijas, turklāt, līdzīgi kā LSDSP plakātā izmantotais saules simbols radīja konotācijas ar jaunas valsts sākumu, ko pastiprina bērns kā jaunas paaudzes simbola izmantošana.

Pozitīvisma krišanās ar katrām vēlēšanām atspoguļoja noskaņojuma un attieksmes maiņu pret politiskajiem procesiem valstī. Plakāti, apelējot pie negatīvām parādībām sabiedrībā, centās izmantot cilvēku attieksmi pret partiju savstarpējiem konfliktiem un presē plaši atspoguļotajiem politiskajiem skandāliem. Sajūsmas noplākšana par tikko iegūtu Latvijas neatkarību veicināja pozitīvisma krišanos, jo šī ideja bija viena no pozitīvo emociju uzsvērējām vēlēšanu plakātos.

Otrā lielākā plakātu grupa koncentrējās uz negatīvām emocijām gan uzmanības piesaistīšanas, gan pārliecināšanas nolūkos. Negatīvajām emocijām ir spēja daudz spēcīgāk uzrunāt cilvēkus. Tās iespiežas cilvēku atmiņā, tādā veidā izpildot plakāta uzdevumu – likt atcerēties un būt pamanāmam. Kā redzams 37. grafikā, negatīvās emocijas līdz ar katrām vēlēšanām pieauga (ar izņēmumu 1928. gadā), maksimumu sasniedzot 1931. gadā. Šāda tendence atspoguļoja sabiedrībā esošā neapmierinājuma pieaugumu, iekšpolitisko nesaskaņu izvirzīšanos Latvijas demokrātisko procesu priekšgalā. Negatīvisms kā elektorāta pārliecināšanas paņēmiens dominēja 4. Saeimas priekšvēlēšanu cīņās, kas sakrita ar pasaules ekonomiskās krīzes augstāko punktu. Lai arī ekonomiskā krīze nopietni skāra Latviju, tās atstātas sekas praktiski neatspoguļojās vēlēšanu plakātos, kuru priekšplānā turpināja dominēt partiju savstarpējie konflikti.

Visvairāk negatīvās emocijas atveidotas 1933. un 1934. gadā, tomēr šie skaitļi salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem iziet ārpus kopējā konteksta, jo veidojās tikai no dažu politisko spēku

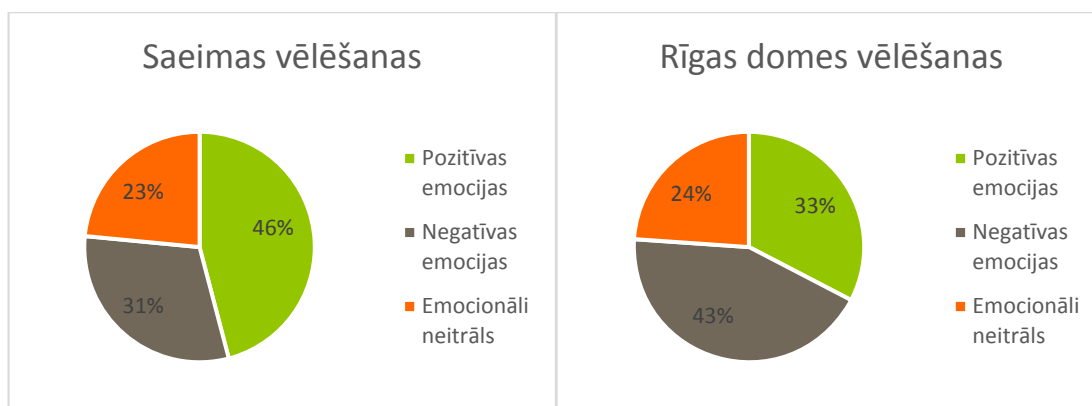
⁵⁴⁵ Гай да „3”!. *Сегодня*. 1920, 17. aprīlis, 3.lpp.

plakātiem - LSDSP plakātiem, kas veltīti 1934. gada referendumam par nodrošinājumu vecumdienās (18. pielikums), radikālā Pērkonkrusta plakātiem (94. pielikums).

Uz vēlēšanu laiku veidotie plakāti, kuri orientējās uz negatīvu emociju izmantošanu, sastopami praktiski visā politisko partiju spektrā, izņemot minoritāšu politiskās organizācijas. Tos aktīvi veidoja gan kreisās partijas, kur visspilgtākie piemēri bija komunistiskās Strādnieku un zemnieku frakcijas plakāti (piemēram, 57. pielikums), gan nacionālistu (54. pielikums), gan arī pilsonisko partiju plakāti (52. pielikums). Izteiktākais vadmotīvs, kas vienoja negatīvās emocijas uzsvērošos plakātus, ir cīņa pret kaut ko – vai pret politisko oponentu, vai pret kādu parādību.

Atšķirīga situācija paveras, salīdzinot Saeimas un Rīgas domes vēlēšanu kampaņas (skat. 38. grafiku). Ja Saeimas vēlēšanu kampaņas iezīmes bija līdzīgas ar visu vēlēšanu kopējo situāciju, tad Rīgas domes aģitācijas kampaņas bija atšķirīgas. RD vēlēšanu plakātos pozitīvās emocijas izmantotas mazāk nekā negatīvās. Tas varētu būt skaidrojams ar tādu pozitīvo emociju kā patriotisma mazāku attiecināšanu uz pašvaldību vēlēšanām, vairāk to pielietojot Saeimas priekšvēlēšanu aģitācijā.

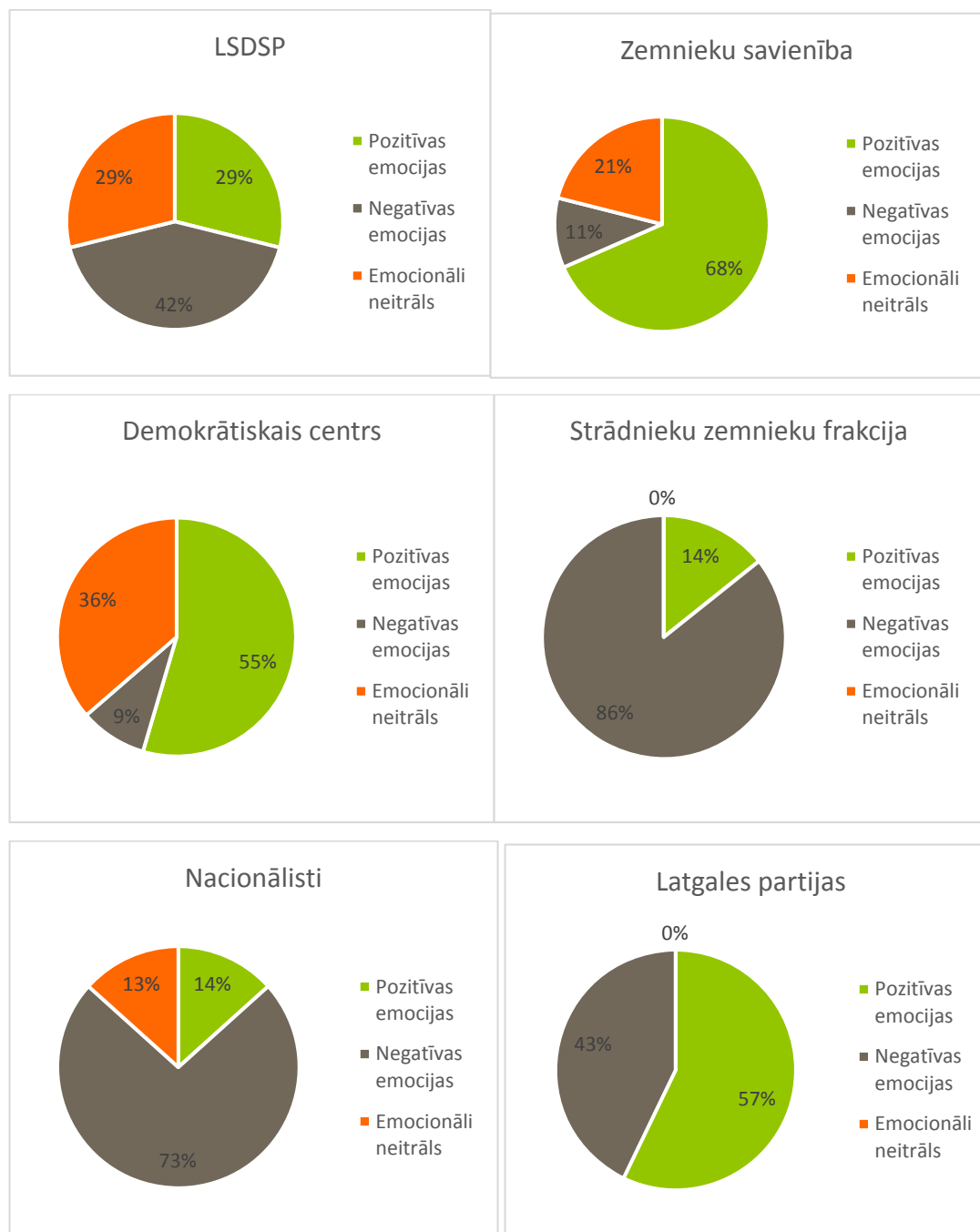
38. grafiks. Saeimas un Rīgas domes vēlēšanu aģitācijā izmantoto emociju skala.

Izmantoto emociju skala būtiski atšķīrās dažādu partiju starpā. Salīdzinājums redzams 39. grafikā. Vislielākā emociju dažādība vērojama LSDSP plakātos, jo samērā līdzīgā īpatnībā bija gan pozitīvu, gan negatīvu emociju, gan arī emocionāli neitrālu plakātu veidošana. Salīdzinājumā ar citām partijām atšķirība starp pozitīvo un negatīvo emociju izmantošanu bija niecīga (13%). Izmantojot šos gana iedarbīgos negatīvo ideju attēlojumus gan saukļos, gan vizuālos elementos, LSDSP uz vēlētājiem strādāja ar dramatisēšanas un emociju sakāpināšanas paņēmieniem. Tas savā ziņā ir salīdzināms ar jau pieminēto Ā. Hitlera nacistiskās partijas pieeju, kad sakāpināta sabiedrībā valdošā neapmierinātība un bailes, transformējot tās uz LSDSP nozīmes uzvēršanu. Šī dramatisācija LSDSP tika pārmesta arī publiski, uzsverot, ka LSDSP kurina naidu sabiedrībā, lai uz tā rēķina gūtu sev labumu.

Līdzīgu komunikācijas taktiku īstenoja LZS un Demokrātiskais centrs, kurām izteiktā pārsvarā bija plakāti ar pozitīvām emocijām - attiecīgi vienai 68%, bet otrai 55% gadījumu. Minētajām partijām raksturīgi reti izvēlēties negatīvas emocijas kā savas mērķauditorijas pārliecināšanas instrumentu. Tomēr no visām partijām visemocionālākās plakātu izteiksmē bija Latgales partijas, kurām visi plakāti balstīti uz emocionālu saturu.

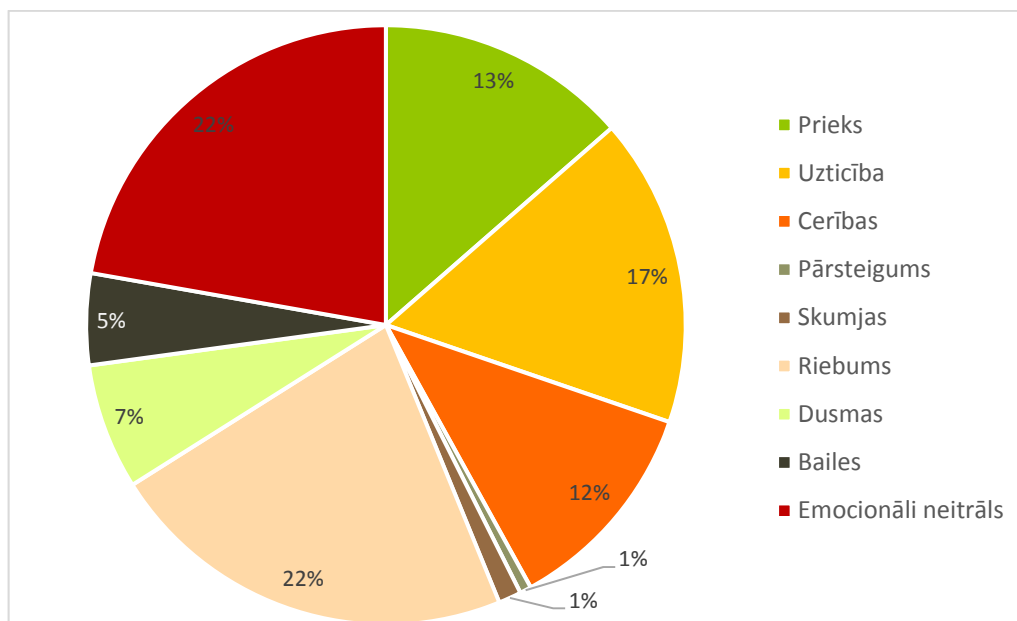
39. grafiks. Dažādu partiju izmantotā emociju skala.

Komunistisko partiju un nacionālo partiju plakātos dominēja negatīvas emocijas. Minētās partijas bija izņēmums kopējā Latvijas politisko partiju izmantoto komunikācijas paņēmieni raksturojumā. Komunistiskās partijas veidotajai Kreisās strādniecības listei pozitīvas emocijas parādījās ļoti niecīgā apjomā (14%, kas absolūtos skaitļos ir 1 plakāts). Šī partija bija orientēta uz dramatismu un iebiedēšanu, ko panāca ar izteikti negatīvu parādību atveidošanu plakātos (86% gadījumu izmantotas negatīvas emocijas). Līdzīgi, bet ne tik krasi rīkojās nacionālisti, kuru uzskatos saskatāms radikālisms. Tomēr šīm partijām bija arī plakāti, balstīti pozitīvās emocijās, lai arī vairums uzsvēra negatīvismu (73% gadījumu).

Dažādu emociju skaitliskais sadalījums redzams 40. grafikā. Visbiežāk plakātos izmantotas tādas emocijas kā riebums (22%), uzticība (17%), prieks (13%), gaidas/cerības (12%). Dusmas, bailes un pārsteigums plakātos parādījās daudz retāk.

40. grafiks. Dažādu emociju izmantošana vēlēšanu plakātos⁵⁴⁶.

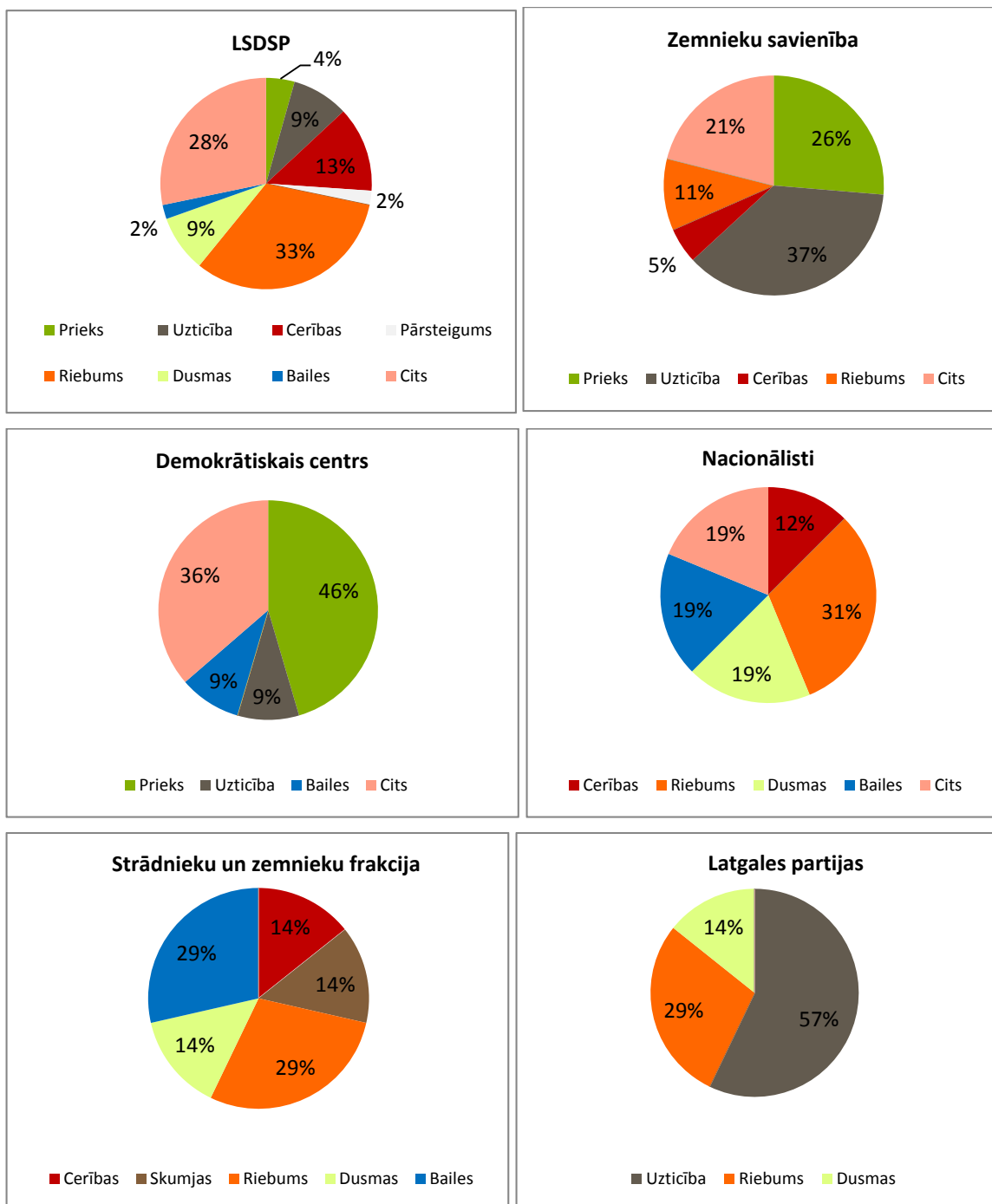

Emociju izmantošanas ziņā visdaudzveidīgākā bija LSDSP, kuras veidotajos plakātos redzams praktiski visu pamatemociju spektrs, izņemot skumjas (skat. 41. grafiku). Dominējošās emocijas LSDSP plakātos bija riebums, kas izmantots, vērsties pret politikajiem oponentiem.

Riebums kā dominējošā emocionālā elektorāta uzrunāšanas taktika parādījās arī nacionālo, Latgales reģionālo partiju, kā arī komunistiskās strādnieku un zemnieku frakcijas plakātos. No šīm partijām nacionālisti izmantoja visplašāko emociju spektru.

⁵⁴⁶ Ar terminu “emociju izmantošana” saprasti centieni radīt noteiktu emocionālu reakciju plakāta vērotājā.

41. grafiks. Emociju izmantošana dažādu partiju plakātos.

LZS bija vienīgā partija, kas savos aģitācijas plakātos centās uzsvērt savu pašpietiekamību, neizmantojot pretstatījums kādai partijai vai politiskai problēmai. Tās plakātos dominēja uzticība

(37% gadījumu), ar to apzīmējot uzticību partijai. LZS izvēlētā taktika bija elektorātā radīt uzticēšanās sajūtu, ko papildināja prieka (t.sk., lepnuma) emocijas, nodrošinot absolūtu pozitīvismu partijas plakātos.

Visu partiju vidū ar saviem plakātiem izcēlās Demokrātiskais centrs, kuram dominējošā emocionālā nokrāsa bija prieks, kurš uzsvērts ar patriotiskiem motīviem. Izteikti mazāk šīs partijas plakātos parādījās divas pilnīgi pretējas emocijas – bailes un uzticība, kas savā pretmetā veidoja loģisku politiskās dzīves izpratni. Bailes izmantotas kā uzticības vairošanas arguments, lai arī ne vienmēr šīs idejas uzsvēra vienlaicīgi.

Atsevišķi izceļama Strādnieku un zemnieku frakcija, jo tās plakātos dominēja spēcīgas negatīvās emocijas. Šīs partijas plakātos līdzvērtīgā apjomā izmantotas tādas emocijas kā riebums un bailes (abi 29%), ko papildina dusmas (14%). Aktīvās emocijas, bija labs veids, kā mobilizēt neapmierinātos un ekonomiski apdraudētākos pilsētas iedzīvotāju slāņus uzstāties pret Latvijas valsts iekārtu. Komunistiskā partija, kas veidoja šo plakātu saturu, labi apzinājās emociju spēku un nozīmi aģitācijā.

Būtisks ir jautājums par idejām un parādībām, kas izmantotas, lai emocijas uzsvērtu. Emociju un to atveidošanā izmantoto ideju korelācijā slēpjas sabiedrības kopējās attieksmes raksturojums pret dažādām parādībām sabiedrībā. Emociju un ideju korelācija ir redzama 2. tabulā. Ar emocionālo nokrāsu daudzveidību atveidoja pretvalstiskuma ideju. Piemērs pretvalstiskuma idejas izmantošanai, lai radītu pozitīvas emocijas, bija Demokrātiskā centra 1922. gada plakāts „Vidusceļš ir darba ceļš” (87. pielikums), kurā parādījās nelikumības, valsts kases izzagšana, vardarbība. Tas redzams ne tikai plakāta vizuālajos elementos, bet arī rakstītajā tekstā - „Te aizmirst tautu, te daļa varu un latvju bagātību” un „Te gudro par paradīzi virs zemes, bet tauta grimst postā un badā”. Tajā pašā laikā uz šī kontrasta pamata izcelta partijas gādāšana par darbu, latviskumu un drošību, kas ietverts plakāta sauklī un Latvijas karoga simbolā. Plakāts kopumā uzsvēra lepnumu un prieku par valsts attīstību.

Pretvalstiskums parādījās arī R. Zariņa uz Rīgas domes vēlēšanām veidotajā plakātā „Dievs dod tādiem muļķīšiem augt uz visiem cinišiem” (95. pielikums). Šis plakāts bija vienīgais, kurā izmantota apgrieztā psiholoģija. Lai parādītu negatīvās tendences, kuras apzīmē rūpnīcas torņu gāšana, izmantotas šķietami pozitīvas emocijas. Tomēr patiesā plakāta nozīme bija diskreditēt komunistu atbalstīto arodbiedrību sarakstu (liste nr. 16) un LSDSP (liste nr. 7), kas apzināti veda strādniekus uz destruktīvismu. Tik sarežģītas simboliskās konstrukcijas, kuru nozīme meklējama zemtekstā nebija raksturīgas Latvijas vēlēšanu plakātiem, kas pārsvarā bija ļoti vienkāršoti un tieši. Turklāt grūtāk saprotamu šo plakātu padarīja arī tāds reti sastopams apstāklis kā partijas numura

neminēšana plakātā, kas lika tikai nojaust reklamējošos partiju. Iespējams, šī plakāta primārais uzdevums bija diskreditēt politiskos oponentus, nevis reklamēt sevi.

2. tabula. Plakātos izmantoto emociju un atveidoto ideju korelācija.

Emocijas Idejas	Pozytīvās emocijas				Negatīvās emocijas			
	Prieks	Uzticība	Gaidas/ cerības	Pārsteigums	Bēdas	Riebums	Dusmas	Bailes
Bads	5%	-	21%	-	-	11%	9%	-
Nāve	5%	-	-	-	-	6%	9%	38%
Vardarbība	5%	-	-	-	-	8%	36%	13%
Bezdarbs	9%	-	26%	-	50%	11%	9%	-
Pretvalstiskums	18%	22%	16%	-	50%	75%	45%	38%
Trauksme	-	4%	11%	-	-	6%	9%	63%
Harmonija	23%	33%	5%	-	-	-	-	-
Patriotisms	59%	11%	21%	-	-	-	18%	25%
Progress	-	7%	11%	-	-	-	-	-
Draudzība	5%	11%	-	-	-	-	-	-
Labklājība	14%	11%	21%	-	-	3%	-	13%
Spēks un triumfs	18%	30%	16%	-	-	8%	64%	13%
Cits	5%	15%	16%	100%	-	3%	9%	-

Piemēri, kuros pretvalstiskums iekļauts pozitīvismu uzsvēros plakātos, bija daudz vairāk nekā negatīvas emocijas raisošie. Spilgti bija Latgales partiju plakāti. Viens no tādiem bija Latgolas zemnieku – oroju listes plakāts (89. pielikums), kurā zemnieks, kas reprezentēja partiju ar spēku iznīcināja pārējās partijas, kuras iezīmētas ar to negatīvajiem – pretvalstiskajiem darbiem. Līdzīga ideja parādījās citā Latgales partijas plakātā – „Dorba zemnieki! Balsojiet Saeimas vēlēšanās par Nr. 4” (34. pielikums). Plakātā izmantota, nevis pretvalstiskuma apkarošanas metafora, bet gan partijas dominēšana pāri šīm nevēdzībām, panākot uzticību partijas spējām.

Uzticība, kas iezīmējās pretvalstiskuma idejas atveidojumā, visbiežāk tomēr rādīta ar tādu ideju kā harmonija (33%) un spēks/triumfs (30%) palīdzību. Harmonija un ar to saistītā saskaņa visizteiktāk parādījās pirmajās demokrātiskajās vēlēšanās, vēlāk piedzīvojot diezgan strauju

popularitātes kritumu. Harmonija un saskaņa kopā ar patriotismu veidoja pamatu pozitīvajiem plakātiem Satversmes sapulces vēlēšanu laikā. Kā piemērs no agrīnajiem plakātiem, kuros šīs idejas parādījās, minams LZS plakāts „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes” (23. pielikums), kurā radīts priekšstats par ģimeniskuma iekšējo saskaņu un saskaņu ar zemi. Zemnieku savienībai raksturīgie zaļie toņi, kas simbolizē dabu, paspilgtināja cilvēka un dabas harmoniju, radot pozitīvas asociācijas. Nedaudz citādāka harmonija parādījās jau pieminētajā LSDSP plakātā ar Raiņa portretu (7. pielikums), kur atspoguļota saskaņa dažādu sabiedrības grupu starpā. Par piemēru harmonijas idejas iekļaušanai vēlēšanu plakātos kalpoja vēl citi LZS plakāti. Tajos dominēja cilvēka un dabas harmonija, norādot uz partijas kopējo vērtību orientāciju, kas balstījās uz zemniecības lielāko palīgu un biedu – dabu.

Harmonijai un saskaņai ļoti tuva ideja bija draudzība, kas vairāk orientēta uz savstarpējo saprašanos dažādu sabiedrības grupu starpā. Draudzību, kas bieži saistījās ar uzticību (11% gadījumu), lielākoties apzīmēja viens simbols – „rokas spiediens”. Rokasspiedienu apzīmēja draudzību starp zemniekiem un strādniekiem LZS un LSDSP plakātos, draudzību starp jaunsaimniekiem un vecsaimniekiem LZS plakātos. Tāpat bija arī ir atsevišķi plakāti, kuros parādījās draudzības apliecināšana starp karavīriem un strādniekiem (Vidusšķiru apvienības plakāts – 8. pielikums).

Spēka un triumfa kā uzticību pastiprinoša ideja plakātos ietverta gandrīz katru vēlēšanu aģitācijas kampaņās. Bieži šī ideja kalpoja, lai parādītu pārkumu pār politiskajiem oponentiem, bet veidoti arī plakāti, kur spēks un triums parādījās bez politisko oponentu klātbūtnes. Biežāk šādus plakātus veidoja LZS. Kā viens no piemēriem minams plakāts „Mans drošais atbalsts Latviešu zemnieku savienība” (68. pielikums). Tajā atveidotais zemnieks ar savu žestikulāciju (triumfā pacelta roka) un arī ķermeņa īpašībām demonstrēja zemniecības spēku, ko pastiprināja sauklis ar ietverto atslēgvārdu - „drošs”. Līdzīgs piemērs bija cits LZS plakāts „Stingra roka droši vadīs arī tramīgāko zirgu” (96. pielikums), kurā arī parādījās apzīmējums „drošs”. Šajā plakātā uzsvērts spēks un veiklība – īpašības, kuras LZS novērtēja kā nozīmīgas un sabiedrībā pozitīvi uztvertas raksturiezīmes.

Minētajā Zemnieku savienības plakātā parādījās būtiska varas simbolika zirga tēlā. Jau no senajiem laikiem identificējama zirga metafora kā varas apzīmētāja, kas pārsvarā izmantota valdnieku vai citu politisku figūru varenību.⁵⁴⁷ LZS plakātā zirga savaldīšana vienādota ar spēju vadīt valsti, ko vēlējās sev piedēvēt LZS. Zirgs, kas plakātā sasaistīts ar labības vezumu, pastiprināja asociācijas ar zemniecību, būtībā, parādot viedu kā universāli simboli transformējas atbilstoši vietējās kultūras

⁵⁴⁷ Burke, P. *Eyewitnessing...* P.65-71.

prasībām. Norādes uz tiekšanos pēc valsts varas parādījās vēl vienā LZS plakātā „Zemnieks cīnās, zemnieks dara, tam lai pieder valsts un vara!” (97. pielikums). Šajā plakātā neizmantoja varu apzīmējošus simbolus, vēstījuma būtība ietverot sauklī. Pretendēšana uz varu valstī neparādījās citu pilsonisko partiju vidū, jo tās vairāk runāja par dažādu vērtību nostiprināšanu un valstiskuma nodrošināšanu, pretenzijas uz varu neizvirzot savu prasību centrā.

Prieks visbiežāk tika sasaitīts ar patriotisma ideju (59% gadījumu). Patriotisms plakātos izmantots gandrīz katrās vēlēšanās (izņemot 1928. gada vēlēšanas). Paņēmienu, kā tas atveidots, bija tie paši, kas iztirzāti, analizējot nacionālisma jēdzienu. Bez patriotisma prieks atveidots arī ar tādu ideju palīdzību kā harmonija, labklājība, kā arī jau iepriekš minētās negatīvās idejas – pretvalstiskums, nāve, vardarbība, bads. Pēdējās atveidotas Demokrātiskā centra „Vidusceļš ir darba ceļš” plakātā. Kopumā prieks bija tās emocijas, kas plakātos atveidotas ar visdaudzveidīgāko ideju palīdzību, izmantojot milzīgus negatīvu un pozitīvu parādību pretstatus.

Diezgan bieži plakātos atveidoja tādas emocijas kā gaidas/cerības, kas bija vērstas uz labākas nākotnes solījumiem, negatīvo parādību apkarošanu, iedvešot savā elektorātā ticību labāku pārmaiņu iespējai. Visbiežāk cerības iedvestas par bezdarba apkarošanu un labklājības veicināšanu. Par piemēru minams LSDSP plakāts „Par darbu un maizi cīnās sociāldemokrātija!” (132. pielikums), kā arī Apvienotā Rīgas arodbiedrību centrālbiroja un kultūras darbinieku saraksta plakāts (73. pielikums). Abos redzams solījums nodrošināt maizi un darbu. Arī labklājības ideja izmantota kā solījums, ko vairāk attiecināja uz nākotni. Pārsvarā atsauces uz labklājību iekļautas nevis vizuālos simbolos, bet gan plakāta sauklī. Piemēri, kas atspoguļo teksta izmantošanu pozitīvo solījumu veidošanā ir sekojoši: „[...] kam nacionālisms un tautas labklājība nav tukša skaņa un veikala izkārtne, bet sirdslieta nodod savu balsi vienīgi par Latviju demokrātu savienības kandidātiem” (134. pielikums), „Par latvisku Rīgu, par vienotu tautu, par Rīgas saimniecisko labklājību!” (Demokrātiskais centrs), kā arī „Rīgai jāplaukst mēs to gribam!” (133. pielikums). Plakātus, kuros labklājības ideja iekļauta vizuālajos elementos, veido partijas, kuru elektorāts bija zemnieki. Visvairāk šādi plakāti bija LZS. Viens no tādiem bija plakāts „Mūsu darbs un mērķis ir viens” (4. pielikums). Labības kūlis, kas atveidots vecsaimnieka rokās, simbolizēja labklājību, kas sasaitīta ar vecajām saimniecībām tagadnē, bet ar jaunsaimnieka tēla palīdzību kā solījums tiek projicēts uz nākotni. Tagadnes un nākotnes kā nabadzības un labklājības pretnostatījums parādījās vienā no Latgales partiju plakātiem „Tagatne – Nokutne” (101. pielikums). Šis plakāts atbilst F. Kempfera 5. plakātu tipam, kura vēstījums konstruēts uz pretnostatījumiem, turklāt tajā saskatāma pretnostatījumu radīšana ne tikai ar tekstu un attēla saturu, bet arī ar krāsām. Negatīvais ir tumšs, dominējot melnajai krāsai, savukārt, pozitīvais ir gaišs, dominējot dzeltenajai (oranžajai) – progresa un cerību krāsai. Labklājība visos gadījumos asociēta ar

sakārtotību, auglību. Tā kā labklājība plakātos parādījās tikai zemniekus uzrunājošajās partijās, tad auglīgi lauki, jaunas un sakoptas mājas kļuva par labklājības un labas dzīves simbolu.

Vēl viens pozitīvas emocijas raisošs jēdziens, kas izmantots cerību uzsvēršanai, kā arī atsevišķos gadījumos uzticības raisīšanai, bija progress. To sasaistīja ar jaunā radīšanu, labākas nākotnes nodrošināšanu. Simbolu ziņā progresa uzsvēršanai izmantoti dinamiski tēli – vilciens, uzsverot jaunu vilcienu līniju izveidošanu (vācbaltiešu listes plakāts – 98. pielikums), dzelzceļa tilts (99. pielikums), kas saistāms ar dinamiku, kā arī jau pieminētais zirga pajūgs, uzsvērdams virzību uz priekšu. Kā plakāts, kurā apelēts pie virzības uz gaišāku nākotni, radot attīstības konotācijas, bet kurā neizmantoja tradicionālos progresa simbolus, minams LSDSP plakāts „Uz priekšu, par labāku nākotni!” (100. pielikums). LSDSP plakāts ir piemērs kā ar mākslinieciskiem paņēmieniem krāsu un kompozīcijas izvēlē radīja dinamiku, kas, sasaucoties ar saukli, norādīja uz progresu. Šajā plakātā ietverta vēstures lineārisma ideja – virzība no 1905. gada kā vēstures sākuma uz priekšu, LSDSP izpratnē uz sociālismu, kā labākas nākotnes garantu. Plakāts atspoguļoja LSDSP vēstures izpratni, minot notikumus, kas identificēti kā vēsturiskā progresa atskaites punkti, sava veida vēstures sākums. Ja citu partiju plakātos svarīgākais atskaites punkts un vēstures sākumpunkts bija 1918. gada 18. novembris un Brīvības cīņas, tad LSDSP tas bija 1905. gada revolūcija kā demokrātijas cīņas sākums.

Atsevišķa uzmanība emociju izmantošanā jāpievērš galēji kreisajām partijām, īpaši legālajam, LKP radītajam, „Kreisās strādniecības un darba zemniecības” sarakstam, kurš izveidojās uz 1928. gada Saeimas vēlēšanām, un kura veidotie plakāti izcēlās ar sakāpinātu, ārkārtīgi negatīvu un vardarbīgu ideju izmantošanu vēlēšanu aģitācijā. Jau 1928. gada Saeimas vēlēšanās šīs partijas panākumi bija ļoti labi, iegūstot 6 mandātus parlamentā, savukārt, jau 1931. gadā mandātu skaits pieauga līdz 7.

Komunisti balsis atņēma sociāldemokrātiem, kuru popularitāte šajā laikā sāka pamazām kristies. Komunistu veiksmes pamatā varēja būt to radikālisms, kas ekonomiskās krīzes laikā spēja uzrunāt strādniekus, kas no mēreno sociāldemokrātu atbalstīšanas savas simpātijas nodeva komunistiem, kuri bija gatavi uzsākt karu pret visu un visiem, tai skaitā pret Latvijas valsti. Tas parādījās arī vizuālajos paņēmienos, kas izmantoti vēlēšanu plakātu veidošanā. Komunistu veidotie plakāti visvairāk koncentrējās uz tādu emociju radīšanu kā bailes un dusmas. Plakāti, kuros parādījās minētās emocijas saturēja vienus no visvardarbīgākajiem simboliem visu citu vēlēšanu plakātu vidū. Līdz ar to 1928. gads kļuva par robežšķirtni laikam, kad Latvijas publiskajā telpā arvien vairāk sāka parādīties terora, kara un nāves tēli, kas bija klātesoši līdz pat II Pasaules kara beigām un ko izmantoja dažādi politiskie spēki. Vardarbība bija viena no centrālajām idejām, ar kuras palīdzību paustas dusmas un bailes.

Galvenais sauklis, kas inkorporēts komunistu plakātos, bija “pret karu” un “pret fašismu”. Šie saukļi atspoguļoja galveno ideoloģisko nostādni, ko nodefinēja LKP 20. gadu beigās – cīnīties pret fašistu apvērsuma draudiem un karu.⁵⁴⁸ Tas apliecināja šī partijas pieturēšanos pie Kominternes definētajiem ideoloģiskajiem priekšrakstiem, kas radīti 1920. gados, kad tādi ienaidnieki kā „fašisms”, „sociāldemokrāti”, „imperiālisti” tika nodefinēti Padomju Savienības ikonogrāfijā.⁵⁴⁹

Ar vizuālo tēlu palīdzību fašisma ideju cieši sasaistīja ar vardarbību. Šeit viens no piemēriem bija plakāts, kas veidots *Kreisās strādniecības listei* 1928. gadā (57. pielikums). Tas sastāvēja no universālā spēka simbola – dūres, ko ļoti bieži izmantoja sociālistu un komunistu ikonogrāfijā. Dūre kā simbols apzīmēja spēku, kas, piemēram, jau sākot no Pirmā pasaules kara izmantots Vācijas kara propagandas plakātos, kļūstot par valsts spēka metaforu.⁵⁵⁰ Dūre īpaši tika izmantota radikālo partiju vidū, arī vēršoties vienai pret otru. Dūre plakātos pildīja sekojošas funkcijas – draudēt, sist un protestēt. Vācu vēsturnieks Mihaels Zauers (Michael Sauer), rakstot par dūres simbolikas izmantošanas īpatnībām Veimāras Republikā, nodala atšķirības starp kreiso dūri, kas simbolizē partejiskumu, solidaritāti, apņēmību un strādnieku šķiras cīņu, un nacionālsociālistisko dūri, kas simbolizēja vienotību un kopējo cīņu. Dūre bija līdzeklis, lai simboliskā līmenī cīnītos pret ienaidniekiem - ne tikai militāriem, bet arī politiskiem.⁵⁵¹ LKP gadījumā dūre, balstoties uz kreisās ideoloģijas radītajām konotācijām, draudēja ar kopējo strādnieku solidaritāti cīņai pret politiskajiem ienaidniekiem un ar tiem saistītajām briesmām strādnieku šķirai.

Pārējie elementi veidoja vardarbības ideju: šaušanas skats un karātavas ar pakārtu cilvēka ķermeni. Nozīmīgu lomu spēlēja krāsu gamma, kur sarkanā krāsa apzīmēja “svēto krāsu” kreisās ideoloģijas ikonogrāfijā⁵⁵², tādā veidā simbolizējot partijas gatavību cīnīties pret terorismu, bet melnā krāsa veidoja negatīvas konotācijas fašismam (ar to tiek saprasti arī sociāldemokrāti, kas citos plakātos tiek dēvēti par sociālfāšistiem līdzīgi kā Padomju Krievijas boļševiku plakātos ar to atšķirību, ka Latvijā “sociālfāšisti” tika saprasti šaurākā nozīmē kā vietējie sociāldemokrāti, nevis kā vācu sociāldemokrāti, kā tas bija Padomju Krievijas gadījumā⁵⁵³).

Lai saglabātu partijas tēlu un redzamību publiskajā telpā, izmantota viena un tā pati krāsu gamma visos komunistiskās partijas veidotajos plakātos. Turklāt melnās un sarkanās krāsas lietošana

⁵⁴⁸ Mednis, I. Galēji kreiso partiju... 33.lpp.

⁵⁴⁹ Bonnel, V. *Iconography of power*... P. 210.

⁵⁵⁰ Sauer, M. Die (deutsche) Faust. Ein Basismotiv antidemokratischer Bildpropaganda. In: Paul, G. (Hg.) *Das Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949*. S. 206.

⁵⁵¹ Michael Sauer. Die (deutsche) Faust... S. 210-211.

⁵⁵² Schüller, B. Farben als Wegweiser...; Soboleva, N.A. Istoriografiya, istochnikovedenie, metody istoricheskogo issledovaniya. *Otechestvennaja istorija*, 2006, No 2, C. 92.

⁵⁵³ Bonnel, V. *Iconography of power*... P. 212.

sasaucās arī ar LSDSP plakātu stilu, jo krāsas abu politisko pretinieku plakātos bija identiskas. Līdz ar to iezīmējās līdzīga simboliskā līmeņa domāšana radniecisku politisko uzskatu piekritējiem.

Tendenci, izmantot vienas un tās pašas krāsas un saukļus komunistu plakātos, apliecina 1931. gadā veidotais plakāts (51. pielikums). Tas pats attiecās uz saukli – tas saglabāts praktiski nemainīgs arī 1931. gada Strādnieku un zemnieku frakcijas aģitācijas kampaņā. Minētais plakāts atspoguļoja vienas un tās pašas komunikācijas taktikas izmantošanu – vēlmi projicēt pagātnes emocionālo pieredzi uz nākotni. Kropļu tēli, kas pārnāca no Pirmā pasaules kara bija ikdienas realitāte, kā arī kara šausmu pieredze vēl bija spēcīgi saglabājusies sabiedrībā. Svarīgs nodotās ziņas aspekts bija ne tikai solījums apturēt karu, bet arī vēlme novelt vainu uz pilsoniskajām partijām un sociāldemokrātiem par vēl viena kara gatavošanu. Tādā veidā panākta, ne tikai lokāla ienaidnieka definēšana, bet arī norādīts uz “imperālā kapitālisma” ļaunumu plašākā nozīmē. Interesanti ir tas, ka salīdzinājumā ar Padomju Savienības šī perioda plakātiem⁵⁵⁴, Latvijā plakātus veidoja ar daudz lielāku vardarbības atspoguļojumu. Vizuālā aģitācija tika pielāgota vietējai politiskajai situācijai, politiskās konkurences apstākļos izmantojot visdažādākos paņēmienus uzmanības piesaistīšanai. Komunisti orientēta Strādnieku un zemnieku frakcija izvēlējās koncentrēties uz lielāku dramatismu un negatīvo emociju radīšanu, lai tās vajadzīgā brīdī spētu virzīt uz sev interesējošu politisko kursu, kura galamērķis bija neatkarīgas Latvijas likvidēšana.

Pēdējais, bet ne mazāk svarīgs piemērs vardarbības jēdziena izmantošanā politiskajos plakātos, ir 1928. gadā veidotais Strādnieku un zemnieku frakcijas plakāts (58. pielikums). Tas turpināja ideju par karu un asinsizliešanu. Plakātā uzmanība veltīta baiļu iedvešanai no iespējamā kara. Šis plakāts salīdzinājumā ar citiem vēlēšanu plakātiem Latvijā bija viens no visvardarbīgākajiem, atspoguļojot radikālu līdzekļu lietošanu komunistiskajā propagandā. Komunistiski noskaņotā saraksta komunikācijas tehnika ne tikai palielināja tās popularitāti mazāk apmierinātas sabiedrības daļās, bet arī izplatīja bailes sabiedrībā. Šis ir arī vienīgais plakāts, kura saturu apsprieda presē, īpašu uzmanību veltot izlietajām asinīm un ieročiem. Presē uzsvēra, ka viens no veidiem, kā komunisti apturēs karu - nošaus visus cilvēkus, lai nebūtu, kas karo.⁵⁵⁵

Strādnieku un zemnieku frakcijas pārlicināšanas taktiku ņēma vērā arī citas partijas savās aģitācijas kampaņās. Frakcijas vardarbīgie simboli atspoguļojās arī citu partiju vēlēšanu plakātos. Šie tēli kļuva ne tikai kā šīs galēji kreisās partijas apzīmētāji, bet raksturoja komunisma ideju kā tādu. Citas partijas centās izmantot savā labā vardarbības lietojumu un pagriezt to pret pašiem komunistiem.

⁵⁵⁴ Turpat. P. 186-242.

⁵⁵⁵ Kā bausķenieki saprot plakātu uzsaukumus. *Zemgales Balss*, 1928, 5. oktobris, 1.lpp.

To darīja ne tikai sociāldemokrāti, bet arī pilsoniskās un centriskās partijas, kas šādā veidā mēģināja palielināt savu popularitāti uz vardarbīgo komunistu apkarošanas rēķina.

Piemērs “vardarbīgā komunistu” tēla veidošanā ir sociāldemokrātu plakāts “Kaujas sauciens” (11. pielikums), kur Kreisās strādniecības frakcijas deputāts atveidots ar dažādiem ieročiem, pastiprinot ideju, ka vardarbības avots ir komunisms. Ieroča kā komunisma simbola izmantošana ir pierādījums stereotipiskajai domāšanai, kas attīstījās starpkaru periodā. Šī prakse iezīmēja citu politisko partiju vēlmi nostiprināt šādus stereotipus sabiedrībā, saskatot to, kā pozitīvu instrumentu pašu popularitātes veicināšanai. Vardarbīgā komunistu tēls parādījās ne tikai vizuālajā komunikācijā, bet bija redzams arī rakstošajos medijos. Priekšvēlēšanu cīņas laikā presē bieži bija sastopamas ziņas par konfliktiem ielās, kur bieži bija iesaistīti komunisti. Nereti šie konflikti beidzās ar dūru vai pat šaujamo ierociņu vicināšanu. Tā kā šāda tipa konfliktos iesaistīti bija arī sociāldemokrātu „SSS” biedri, tad to politiskie oponenti vardarbību piedēvēja ne tikai komunistiem, bet arī asociēja ar sociāldemokrātiem.

Ideja par apbruņotu komunistu un sociāldemokrātiem parādās *Kristīgās apvienības* plakātā “Dāvids un Goliāts”, kas veidots 1931. gadā (54. pielikums). Šajā plakātā Goliāts iemiesoja kreisā spārna partijas, ko skaidri norādīja partiju numuri uz Goliāta rokas un cepures. Goliāta rokās redzami dažāda tipa ieroči – šautenes, pistoles, runga un nazis. Līdzās vardarbības idejai, kas nāca no nezvēra, tas atveidots kā dumjš radījums. Reliģiskās konotācijas, kas nāca no Bībeles un iezīmēja nezvēra nolemtību sakāvei, palielināja plakāta emocionālo efektu.

Vēl viens piemērs par sarkano nezvēru redzams Nacionālās apvienības plakātā (17. pielikums). Tā galvenais mērķis bija norādīt uz kreisi orientētajām partijām, īpaši komunistiem un sociāldemokrātiem, ko apzīmēja sarkanais pūķis. Līdzīga ideja par sarkanā nezvēra nogalināšanu redzama LZS plakātā (52. pielikums). Tomēr atšķirībā no iepriekšējiem piemēriem, šajā plakātā nebija tiešas vardarbības izpausmes. Tas iezīmēja interesantu tendenci, kas redzams arī citos centra un mēreni labējā spārna partiju plakātos – vēlmi izvairīties no atsaucēm uz vardarbību.

Baiļu un briesmu radīšana ar dažādu alegoriju palīdzību iezīmēja vēl vienu emocijas radošu ideju grupu - trauksmi. To izmantoja tikai kreisās partijas un nacionālisti. Kreiso partiju trauksme attiecās vairāk uz ekonomiskām parādībām - bezdarbu, badu, komunistu vardarbību. Interesantāki šajā ziņā bija nacionālo partiju plakāti, kuri uzturēja bailes par turpmāko valsts pastāvēšanu, vairoja bailes par nevēlamu politisko spēku (kreiso partiju) dominanci. Kopumā trauksmi radīja 47% no visiem nacionālistu veidotajiem plakātiem. Tāds, piemēram, bija Nacionālā centra plakāts „Pilsoņi sargājiet savu galvaspilsētu!” (9. pielikums), kurā Rīgu apdraudēja sarkanā uguns. Minētajā plakātā ne tikai nedefinēts politiskais ienaidnieks, bet radītas arī bailes, ka tā uzvara draud ar pilsētas bojāeju.

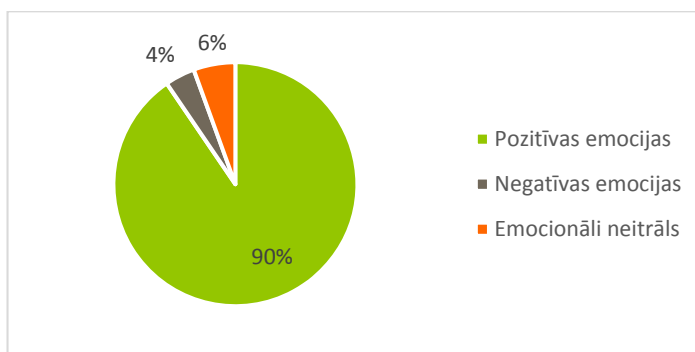
Otrs piemērs ir Bezpartejiskā nacionālā centra plakāts „Saucējs sauc pie Daugavas” (47. pielikums), kur atveidots bruņojies senlatviešu karavīrs, saucot uz gatavību Saeimas vēlēšanām. Plakāta kompozīcija radīja satraukuma sajūtu, norādot uz nepieciešamību būt gataviem atkal aizstāvēt valsts neatkarību. Nacionālām partijām raksturīgi savos plakātos izmantot cīņas motīvus, jo lielākajā daļā no tiem atveidota kāda cīņa pret vai par.

Pēdējie piemēri iezīmēja būtisku tendenci Latvijas politiskajā ikonogrāfijā, proti, jo vairāk partija pieslēgās nacionālām idejām, jo alegoriskāka bija tās simbolika. Ne monstri, ne pūķi, ne čūskas neparādījās kreiso partiju plakātos. Kreisās partijas – komunisti un sociāldemokrāti izmantoja simboliku, kas bija pēc iespējas reālistiskāka, bet tajā pašā laikā rūpējoties, lai emocionalitāte plakātos būtu saglabāta.

4.2.2. Autoritārisma periods

Atšķirībā no demokrātijas laika, kad politiskās konkurences apstākļos publiskajā telpā parādījās dažādu partiju interpretācija par emocijām un idejām, kuras būtu izmantojamas vēlamā panākšanai, autoritārisms šādu konkurenci neizjuta. Režīma galvenais uzdevums bija panākt tā leģitimitātes atzīšanu un sabiedrības atbalstu izvēlētajai valsts politikai. Arī šajā gadījumā emocijas bija daļa no vizuālās komunikācijas. Autoritārā režīma veidotajos plakātos ietvertās emocijas, liecināja par režīmā atzītajām vērtībām, ar kuru palīdzību veicināta režīma ideoloģisko nostādņu nostiprināšanās cilvēku apziņā.

42. grafiks. Emociju skala autoritārā režīma plakātos.

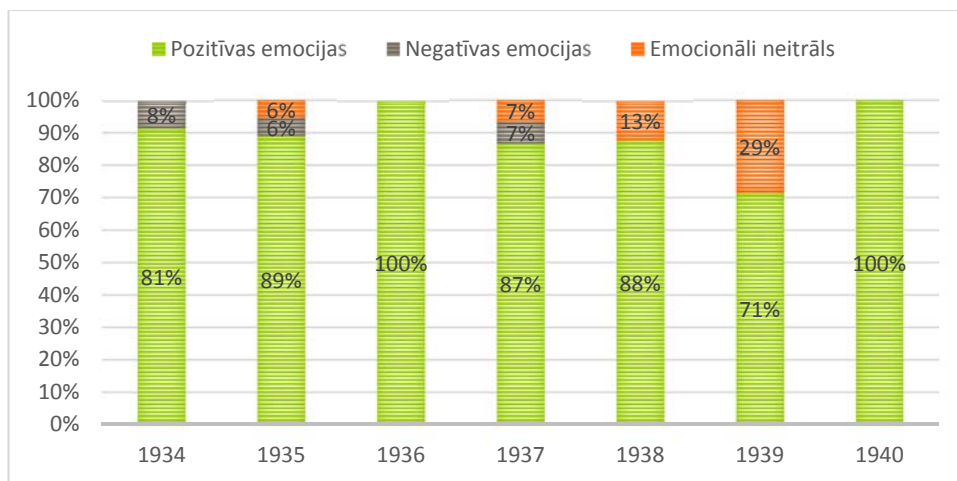
Plakātos izteikti dominēja pozitīvas emocijas (90% gadījumu), apliecinot režīma vēlmi radīt iespaidu par jauna laikmeta sākumu (skat. 42. grafiku). Būtībā ar propagandas palīdzību centās radīt priekšstats par ideālu valsti – „paradīzi” zemes virsū. Režīma ideologu skatījumā šis laikmets raksturojās sekojoši: „Katrs laikmets izteic sevi ar sparū, ar patosu. Šī laika patoss pastāv

grandiozitātē, varenībā, uzņēmības plašumā, *pozitīvā sludināšanā*, konstruktīvā celtniecībā. (G. B - G. izcēlums)”⁵⁵⁶

Saskaņā ar definēto pozitīvismu, tikai 4% plakātu iezīmējās negatīvas parādības. Viens no tādiem plakātiem bija „Ko sveši ļaudis šķīruši, tas mums latviešiem atkal jāapvieno” (29. pielikums), parādot tautas sadrumstalošanos. Negatīvs šis plakāts ir tāpēc, ka sludinātā tautas vienība bija formulēta kā uzdevums, kā nākotnes jābūtība, ko izsaka saukļa gramatiskā konstrukcija nākotnes lietošanā. Šis plakāts, protams, nav salīdzināms ar negatīvismu, kas parādījās totalitāro režīmu ienaidnieka veidošanas plakātos.

Cits piemērs, kurā parādījās negatīvisms, vairāk gan briesmu veidolā, ir viens no Atdzimšanas dziesmas plakātiem (56. pielikums), kurā atveidota ļaunā un labā cīņa sarkanas čūskas un senlatviešu karavīra izskatā. Plakāta sižetā atveidots process, kura iznākums ir tikai nojaušams. Līdz ar to ļaunums dominēja - to bija jāpadara pēc iespējas biedējošāku. Minētais plakāts krāsu, sižeta un līdz ar to arī emocionalitātes ziņā bija pilnīgs pretstats N.Strunkes veidotajam Atdzimšanas dziesmas plakātam (22. pielikums) ar pozitīvisma dominanti, ko rada gaišas krāsas, dažādo paaudžu saskaņa un „jaunās saules” motīvs plakāta centrā, simbolizējot jaunu sākumu. Vēl pie negatīvās nokrāsās veidotiem plakātiem pieskaitāms teksta plakāts „Ne savstarpēju apkarošanos, bet vienotu domu”, kas ar savu gramatisko izteiksmes formu norādīja uz tagadnes nevēlamajām problēmām.

43. grafiks. Autoritārā režīma emociju skala pa gadiem.

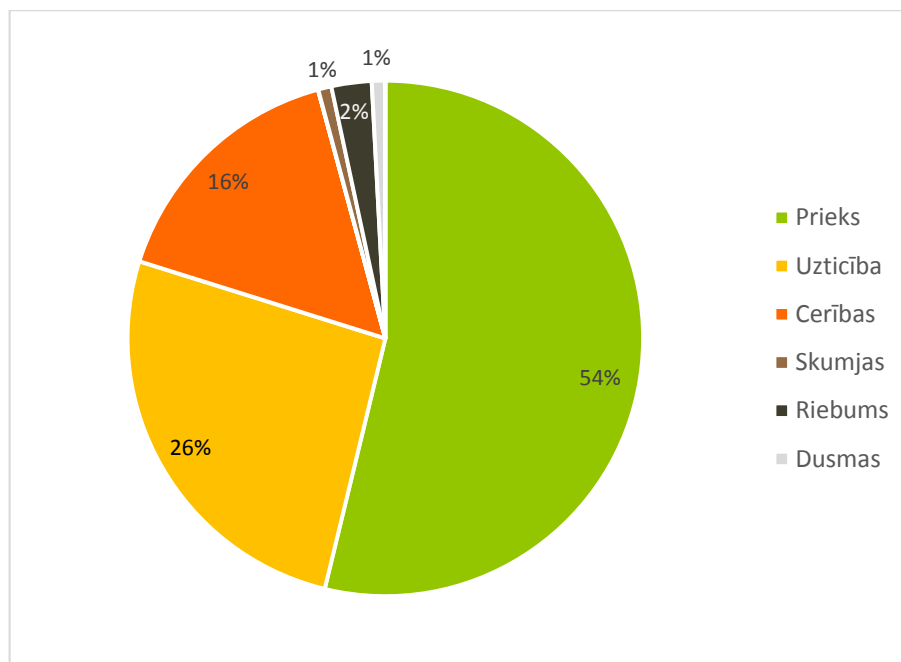
Vērtējot pozitīvo un negatīvo emociju savstarpējo attiecību maiņu pa gadiem (skat. 43. grafiku), izteiktas tendences saskatīt nevar. Redzams tik, ka no 1938. gada negatīvas emocijas no

⁵⁵⁶ Lapiņš, J. Vienības pieci gadi..., 486.lpp.

propagandas plakātu satura pazuda. Tas varētu būt saistīts ar Sabiedrisko lietu ministrijas izveidošanu 1937. gadā, un ideoloģisko nostādņu nostabilizēšanos. Iespējams, ka vienotāka propagandas darba izvērsšana noveda pie stingrāk kontrolēta plakātu saturiskā risinājuma, izvairoties no jebkādu negatīvu parādību minēšanas.

Salīdzinājumā ar demokrātijas laika vēlēšanu plakātiem pamatemociju sadalījums skaitliski bija būtiski atšķirīgs. Ja vēlēšanu plakātos dažādas emocijas izmantotas līdzvērtīgā daudzumā, tad autoritārisma dominēja tikai 3 emocijas (skat. 44. grafīku). Tajā pašā laikā, lai arī skaitliskais sadalījums ievērojami atšķīrās, visbiežāk izmantoto emociju pirmais trijnieks bija ļoti līdzīgs gan demokrātijas, gan autoritārā režīma plakātos. Abos periodos dominējošās emocijas bija prieks, uzticība un cerības. Autoritārajā režīmā dominēja prieks kā pamats vairumam propagandas plakātu – vairāk nekā puse plakātu (54%) centās raisīt prieka sajūtu sabiedrībā. Nākamā lielākā emociju grupa bija uzticība, parādoties 26% plakātu. Emociju trijotni noslēdza cerības, parādoties 16% plakātu. No negatīvajām emocijām autoritārā režīma plakātos parādījās skumjas, riebums un dusmas līdzvērtīgā apjomā, galvenokārt figurējot nedaudzajos režīma ienaidniekus atspoguļojošajos plakātos (piemēram, jau minētais V.Krūmiņa veidotais Atdzimšanas dziesmas plakāts). Emociju atveidošanās ziņā laika perspektīvā būtiskas pārmaiņas nenotika – visos gados ar nelielām svārstībām dominēja minētā pozitīvo emociju trijotne, negatīvajām emocijām pazūdot jau pirmajos autoritārā režīma pastāvēšanas gados.

44. grafīks. Emociju izmantošana autoritārā režīma plakātos.

Plakātos izmantoto emociju un atveidoto ideju korelācija redzama 3. tabulā. Prieks atveidots ar visplašāko ideju palīdzību. Līdzīgi kā demokrātijas laika plakātos dominējošās ideja prieka radīšanai bija patriotisms (30%) un harmonija (19%). Patriotisma lielais īpatsvars autoritārā režīma plakātos sasaucās ar tāda ideoloģiskā balsta kā „latviskums” dominēšanu vizuālajā propagandā.

3. tabula. Emociju un ideju korelācija autoritārā režīma plakātos.

Idejas \ Emocijas	Pozitīvās emocijas				Negatīvās emocijas			
	Prieks	Uzticība	Gaidas/ cerības	Pārsteigums	Bēdas	Riebums	Dusmas	Bailes
Harmonija (saskaņa)	19%	29%	-	-	-	-	-	-
Patriotisms	30%	65%	58%	-	-	33%	100%	-
Progress	6%	10%	5%	-	-	-	-	-
Labklājība	5%	3%	-	-	-	33%	-	-
Spēks un triumfs	8%	16%	16%	-	-	-	100%	-
Paklausība/kārtība	3%	29%	-	-	-	-	-	-
Vēsturiskais taisnīgums	6%	3%	-	-	-	-	100%	-
Darba slavināšana	8%	13%	16%	-	-	33%	-	-
Latvijas un tautas varenība	8%	6%	21%	-	-	-	-	-
Latviskā triumfs	3%	-	26%	-	-	-	-	-
Senatnes glorifikācija	9%	23%	-	-	-	-	100%	-
Laime	3%	-	-	-	-	-	-	-
Individuālisma noliegšana	2%	6%	-	-	-	-	-	-
Cits	38%	6%	5%	-	100%	-	-	-

Režīma ideologi patriotismu definēja sekojoši: „Mīlestība uz zemi, kurā apglabāti mūsu miroņi, mīlestība uz tautas radītām laicīgām un garīgām mantām, un pār visām lietām, cīnīšanās par viņām un gatavība viņas aizstāvēt, ir tas, ko mēs saucam par tēvu zemes mīlestību jeb patriotismu.⁵⁵⁷” Prieku ar patriotisma palīdzību atspoguļoja, piemēram, plakāti ar saukļiem „Tā zeme ir mūsu!” (45. un 86.pielikums). Tāpat patriotisms un prieks sasaistīti arī dažādos svētkus reklamējošos plakātos, piemēram, Strādnieku svētku plakātos, kur patriotisms ir uzsvērts ar Latvijas karoga palīdzību (83., 84., 85. pielikums).

⁵⁵⁷ Virza, E. *Lāčplēsis*, 1935, Nr.3., 5.lpp.

Patriotisms kā dominējošā ideja ietverta ne tikai prieku raisošajos, bet arī uzticību un cerības atspoguļošajos plakātos. Patriotisms bija viena no tām jūtām, pie kurām apelēja un kuru nozīmību uzsvēra visu režīma pastāvēšanas laiku. 1934. gadā veidotajos plakātos patriotisms sastopams īpaši bieži. Tas parādīja režīma centienus leģitimitāti nodrošināt, atsaucoties uz patriotismu un uzrunājot auditoriju ar valsts – „latviešu valsts” nostiprināšanu. Acīmredzot, šīs idejas izteiktā dominance parāda, cik ļoti sabiedrībā aktuāls vēl joprojām bija valstiskums un nacionālisms kopumā. Tā kā autoritārā režīma ideoloģija šajā laikā vēl tikai veidojās, tad izpētes vērts būtu jautājums, vai latviskums kā viens no centrālajiem autoritārās ideoloģijas balstiem bija no augšas uzspiests, vai gluži otrādi tas uztverts un attīstīts, balstoties uz noskaņojumu sabiedrībā.

Kā viens no piemēriem patriotisko jūtu uzsvēršanai, ar kura palīdzību atspoguļota uzticība, minams plakāts „Aicina mani un sauc mūžīgās Latvijas bals” (103. pielikums), ko 1934. gadā veidoja R. Zariņš. Plakātā uzsvērtā Latvijas varenība, kas parādījās milzīgajā saules apspīdētajā sievietes tēlā, sasaucoties ar ideju par jaunas valsts sākumu. R. Zariņa plakāts ietvēra norādi uz cīņu par saviem mērķiem, ko apzīmēja „Latvijas” rokā esošais zobens. Plakāts būtisks arī tāpēc, ka ir viens no pirmajiem, kas veidots autoritārajā režīmā. Jau agrīnajā plakātā ietverta apelācija pie patriotiskām jūtām. Uzticību izcēla cilvēku pūlis, zvērestā izstiepdams rokas ap „Latviju”.

Patriotisms dominēja arī cerību atveidošanā. Šie plakāti pārsvarā bija teksta plakāti, kuros vēlējuma vai nākotnes formā izteikti emocionāli apgalvojumi. Pie tādiem minami plakāti „Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem” (40. pielikums), „Atjaunotā Latvijā uzgavilēs latviskais” (105. pielikums), kā arī „Lai atjaunotā latviešu sētā ir atkal latvisks darbs un latviska dzīve un prieks” (106. pielikums). Minētie plakāti ar savu vēlējuma formu iedvesa pārliecību, ka šīs ir parādības un vērtības, uz kurām jāgaida un kuras tiks sasniegtas.

Nākamā vērtība, uz kuras pamata bieži veidoja prieku un uzticību, bija harmonija (saskaņa). Kopumā šī ideja parādījās 19% prieku uzsvērošajos un 29% uzticību definējošajos plakātos. Pārsvarā harmonija sasaistīta ar ideju par saskaņu atsevišķu sabiedrības grupu starpā. Arī tā bija cieši saistīta ar otru būtiskāko ideoloģisko jēdzienu – tautas vienību. Viens no piemēriem, kur parādījās harmonijas un saskaņas ideja, ir plakāts „Latvijas valsts saulē, Latgale atdzimst” (104. pielikums). Plakātā uzsvērtā saskaņa Latgales un pārējo Latvijas novadu starpā, kā arī ar vizuālo elementu palīdzību radīts miera un harmonijas ietvars esošajam tekstam. Minētais plakāts parādīja arī citos saskatāmo tendenci radīt „pabērta lomas”, par kurām jaunajā Latvijā beidzot parūpējās. Tika radīta hierarhiska attiecību sistēma. Minētā plakāta gadījumā tā bija Latgale, kas ir kā mazais brālis, par ko rūpēties. Citos tas ir strādnieks, par kuru gadīgi parūpējās zemnieks (24. pielikums). Plakāti radīja ideju, ka vienmēr ir kāds spēcīgāks, kas parūpēsies par vājāko, tāpat kā „spēcīgais vadonis” parūpēsies par tautu un valsti.

Lai arī plakātos mēģināts uzsvērt atsevišķu apgabalu vai sabiedrības locekļu nozīmi, tie jebkurā gadījumā atstāti sekundārā lomā, uzsverot to nespēju par sevi patstāvīgi parūpēties. Šeit atklājās režīma pielietoto simbolu duālisms – no vienas puses ar pozitīvām emocijām uzsvērtā attīstība un pārmaiņas, bet no otras puses ar negatīvām (šajā gadījumā vājumu) norādīta atsevišķu sabiedrības grupu pakārtotā loma.

Atgriežoties pie idejām, kas izmantotas uzticības un cerību atspoguļošanā, atsevišķi uzsverams spēks un triumfs. Arī demokrātijas laikā spēks bija viena no pamatidejām, kā uzsvērt uzticību kādai politiskajai partijai. Spēka un uzticības sasaiste parādījās jau iepriekš minētajā R. Zariņa plakātā „Aicina mani un sauc mūžīgās Latvijas balss” (103. pielikums), kā arī K. Krauzes plakātā „Zvēram vienotai latviešu tautai, zvēram latviskai Latvijai” (28. pielikums). Pirmajā gadījumā spēks parādījās varenās Latvijas tēlā, bet otrā gadījumā aizsargu tēlos.

Būtiska vērtība ar emocionālu izteikšanās spēku bija senatnes nozīmes uzsvēršana, tās glorifikācija. Minēto ideju īpaši izmantoja uzticību veidojošajos plakātos (23%) un nedaudz prieku raisošajos plakātos (9%). Senatnes svarīgums uzsvērts, sākot jau ar pašiem pirmajiem režīma propagandas plakātiem, bet piedzīvojot vairākus kāpumus un kritumus dažādos režīma pastāvēšanas gados. Senatnes slavināšana bija viens no simboliskiem elementiem vēsturiskā taisnīguma atjaunošanas koncepcijā. Senatnes diženuma ideja tika iestrādāta gan Atdzimšanas dziesmas plakātos (56. pielikums, 72. pielikums), gan dziesmu svētku plakātos (33. pielikums), gan arī pat Uzvaras laukuma būvniecībai izdotajos loterijas plakātos (60. pielikums). Literāts un publicists E. Virza deva labu raksturojumu meklējumiem pēc senatnes vērtībām un tās glorificēšanu: „[...] tagad jāsākas [tautas] lielajam atpakaļgājienam uz svētajiem avotiem, lai tā šķīstītos un iesāktu jaunu gaitu.”⁵⁵⁸ Tas pats nešaubīgi uzsvērts arī plakātos.

Senatnes nozīmes uzsvēršanai izmantoja dažādus simbolus. Visbiežāk to nodrošināja senlatviešu karavīra atveidošana. Tas redzams divos Atdzimšanas dziesmas plakātos. Vienā no tiem, kur atveidota cīņa ar sarkano čūsku, visprecīzāk parādās E. Virzas paustā ideja par šķīstīšanos senatnē, lai varētu sākt jaunu valsts attīstības posmu. Šī šķīstīšanās parādījās kā nepieciešamā senā spēka un vērtību uzvara, ko apzīmē karavīrs, pār tagadnes ļaunuma cēloni – savstarpējo naidošanos, nesaskaņu kurināšanu, ko, savukārt, simbolizē kreisie politiskie spēki čūskas veidolā. Šis bija vienīgais plakāts, kurā negatīvisms (riebums) pretnostatīts senatnes diženumam. Citu simbolisko nozīmi, kurā apvienota gan senatne, gan jau Latvijas neatkarības izcīnīšana, veidoja otrs, K. Krauzes zīmētais, Atdzimšanas

⁵⁵⁸ Virza, E. *Kārlis Ulmanis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010. 170. lpp.

dziesmas plakāts. Šajā plakātā centrālā figūra bija Lāčplēsis ar Latvijas karogu rokās. Šajā figūrā integrēta ideja par A. Pumpura eposā iekļautā pareģojuma piepildīšanos.

Atsaukšanās uz Lāčplēša simbolu, kura teiksmainā varenība un cīņa par brīvību attiecināta uz Brīvības cīņām, simbolisko saikni vēl vairāk apliecinot ar Lāčplēša ordeņa izveidošanu 1919. gadā, izmantota arī citos plakātos, uzsverot prieku (t. sk. lepnumu). Tas spilgti parādās plakātā „Nav miris Lāčplēša gars” (59. pielikums). Plakātā senatne atveidota ne tikai ar Lāčplēša, bet arī ar senlatviešu pils simbolu. Līdzīgi kā Atdzimšanas dziesmas plakātā arī šajā Lāčplēsis bija pagātnes un tagadnes sasaistītājs, varonības un drosmes simbols. Plakāta sauklis kalpoja kā tieša norāde uz pagātnes un teiksmaino stāstu projicēšanu tagadnē, uz tā balstot režīma propagandas paņēmienus. Vēl precīzāku „Lāčplēša gara” izpratni sniedza kara ministra ģen. J. Baloža teiktais: „Novembris mūsu tautas un valsts dzīvē iezīmējies kā pilsoniskās un kareiviskās drosmes — Lāčplēša gara paudējs. Valsts proklamēšana 1918. g. 18. novembrī un cīņas Daugavas krastos pie Rīgas 1919. g. 11. novembrī — ir notikumi, kas spilgti liecina, ka lielos brīžos mūsu tautai Lāčplēša gara nav trūcis. Lai šis gars pavada ikvienu no mums arī mūsu ikdienišķajā dzīvē un darbā, jo bez tā lieli darbi un lieli panākumi nav iedomājami. Mūsu varoņu dižpulks — Lāčplēšu saime lai rāda ceļu uz to.”⁵⁵⁹ Autoritārajā Latvijā Lāčplēša kara ordeņa kavalieri kļuva par valsts neatkarības nosargāšanas simbolu un Lāčplēša simboliskās nozīmes uzturētājiem.

Senatnes gloriifikācija bija viens no paņēmieniem, ar kuru pausta vēsturiskā taisnīguma uzvara. Vēsturiskais taisnīgums kā atsevišķa ideja bija daļa no tādu emociju kā prieks un uzticība veidošanas procesa. Skaitliski daudz nozīmīgāki dati attiecībā uz vēsturisko taisnīgumu parādās laika griezumā. Šī veida emociju rosināšana bija novērojama tikai 1934. gadā – režīma pastāvēšanas pašā sākumā. Vēsturiskais taisnīgums tika izvēlēts kā viens no veidiem, kā pierādīt režīma izveidošanās leģitimitāti sabiedrībai. Valsts izveidošanās mitoloģizācija bija viens no instrumentiem, ar ko to centās panākt. Mītiskajā Latvijas vēstures uztverē triumfam bija būtiska loma, jo šāda ideja bija spēcīga emocionālā ziņā, dodot papildus argumentāciju uzsvērtajiem autoritārā režīma nopelniem.

Vēsturisko triumfu uzsvēra gan ar plakāta tekstiem, gan ar tajos lietoto simboliku. Tas redzams plakātos ar saukli „Tā zeme ir mūsu!” (45. un 86. pielikums). Īpaši nozīmīgs bija E. Gestautes plakāts ar K. Ulmani, kurā vadonis norādīja uz triumfu, dodot arī simbolisku solījumu saglabāt zemes piederību latviešu valstij. Minētajā plakātā vadonība un vadonis bija vēsturiskā triumfa nodrošinātājs un uzturētājs. Turklāt vēsturiskais triumfs plakātos tika asociēts ar teritoriālo piederību.

⁵⁵⁹ Balodis, J. *Lāčplēsis*, 1935, Nr.3., 4.lpp.

Latviskā triumfu atsevišķi uzsvēra teksta plakātos. Tas pārsvarā parādījās saistībā ar tādām emocijām kā cerības – pavisam 26% gadījumu, sasaistot latviskā triumfu ar nākotni. Tas redzams plakātā „Lai atjaunotā latviešu sētā ir atkal latvisks darbs un latviska dzīve un prieks!” (106. pielikums). Atslēgvārds „latvisks” plakātā parādījās gandrīz kā visu lietvārdu apzīmētājs, uzsverot šīs idejas nozīmīgumu. Vēl izteiktāk latviskā triumfs parādījās plakātā „Atjaunotā Latvijā uzgavilēs latviskais!” (105. pielikums). Līdzīgi kā vēsturiskā, tā latviskā triumfa sasniegšana tika sasaistīta ar vadonību. Atšķirībā no vēsturiskā triumfa, latviskā triumfs aptvēra nevis teritoriālo, bet garīgo telpu. Latviskā uzvaras gājienu atspoguļoja arī presē, īpaši izceļot Rīgu, kurā pamazām izcīnīta latviskā uzvara. Sabiedriski politiskais darbinieks un publicists Marģers Skujenieks norādīja, ka “sausie skaitļi liecina, ka ar nenovēršamu noteiktību, ar dzelzs likumību mūsu zeme, lauki un pilsētas, kļūst vienmēr latviskāka. Rīga ir latviskā Latvijas galvas pilsēta. Tā ir ātrā gaitā kļuvusi par latviešu pilsētu. Pēdējo divu gadu notikumi liecina, ka šis process ir jūtami paātrinājies.”⁵⁶⁰ M. Skujenieka atspoguļotais latviskošanās process Rīgā, kā arī plakātos uzsvērtā nākotnes forma “latviskais uzgavilēs”, atspoguļoja piesardzīgu attieksmi pret samērā abstraktu jēdzienu pasludināšanu kā reāli pastāvošus.

Bieži vien triumfu sasaistīja ar tādām idejām kā spēks un varenība. Bez iepriekš minētā Lāčplēša simbola bija redzami arī citi tēli, kas centās uzsvērt līdzīgas idejas. Viens no tādiem minams Uzvaras laukuma loterijas plakāts (60. pielikums), kurā attēlots spēcīgs, puskails vīrietis. Plakātā uzsvērtais spēks nāca no senatnes, par ko liecina vīrieša apģērbs. Spēks parādījās Atdzimšanas dziesmas plakātā, kurā atveidota cīņa ar čūsku – arī šeit tas balstījās senatnē. Piemērs, kurā redzami centieni uzsvērt spēka un senatnes ciešo saistību, ir V. Krēgeres veidotais plakāts Latvijas ceļojošās mākslas izstādei (107. pielikums). Šajā šķietami mazāk ideoloģizētajā plakāta parādījās tad pats puskailais un muskuļotais vīrietis ar senlatviešu karavīra galvassegu. Plakātā saskatāmas līdzības ar grieķu mītisko varoni Prometeju, kas cilvēkiem atnesa gaismu. Politiskajā ikonogrāfijā tas nozīmēja tieksmi pēc ideāliem, kas šajā gadījumā asociēta ar mākslu. Plakāts savā mākslinieciskajā simbolikā atspoguļoja izstādes organizēšanas laikā pausto, ka „jātēlo [...] vēsturiskā pagātne, varoņdarbi, teiksmainā pasaule, reliģiskie priekšstati”⁵⁶¹.

Autoritārā režīmā veidoja plakātus, kuros spēks un varenība atveidoti nesaistīti ar senatni. Tāds, piemēram, bija Pļaujas svētku plakāts (82. pielikums), kurā redzams spēcīgs vīrietis darba laikā. Šajā plakātā spēks un varenība savīta kopā ar darba tikumu. Minētais plakāts iezīmēja režīma izpratni par cilvēka ķermeņa estētiku. Spēcīga vīrieša ķermeņa izmantošana režīma ikonogrāfijā saistīta ar

⁵⁶⁰ Skujenieks, M. Vecā un jaunā Rīga. *Sējējs*, 1936, Nr.3., 248.lpp.

⁵⁶¹ Konstante, I. Mākslinieku biedrības Latvijā (1934 – 1940): Jaunākie Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālu pētījumi. Grām.: Lāce, D. (sast.) *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2005. 121.lpp.

ideoloģisko nostādni, ka “vīra ideāls ir milzis, kas visu pasauli grib nest uz kamiešiem. Tāpēc vīrs tiecas pēc pienākumiem un atbildības, viņam gribas par kaut ko gādāt, rūpēties par valsti, māju, ģimeni.⁵⁶² Vīrišķīgs radītājs un meistars ir un būs tautu vadītājs, bet kā Atena kādreiz svētīja cīnītājus, tā cēlas sievas gars stāvēs blakus vīrišķībai un darīs to pilnīgāku arī sevis paša atrašanā. Mīkstčaulīgas, raudulīgas, sievišķīgas tautas, kas nododas sapņiem, nemīl pats Dievs, viņš tās pielaulā spēcīgām tautām, lai iedotu tām vīrišķību. Tikai vīrišķīgas tautas ir suverēnas, viņas zina — uzvarēt vai mirt. Ceļamies, eima atrast vīra garu!”⁵⁶³

Plakātos parādījās darba mīlestības un progresa idejas, abas izmantojot visu trīs izplatītāko emociju uzsvēršanai. Darba mīlestība savu aktualitāti saglabāja visu autoritārā režīma pastāvēšanas laiku (izņemot 1936. un 1937. gadu, kad šī ideja vispār neparādījās). Visbiežāk darba mīlestība uzsvēra cerības. Darba slavināja gan teksta plakātos, kur viens no slavenākajiem bija „Katrs savā darbā, bet visi valsts darbā”, gan arī lielformāta plakātos ar attēliem. Nereti strādīgumu, darba mīlestību un čaklumu uzsvēra ar zemnieka tēla palīdzību. Par piemēru minams N. Puzirevska veidotais plakāts „Zemkopībā ir mūsu spēks un stiprums” (26. pielikums). Plakātā attēlots strādājošs zemnieks, tādā veidā spēku un stiprumu sasaistot ar darbu un piesaistot to svarīgākajai sabiedrības grupai – zemniecībai. Minētajā plakātā parādās vēl vien iezīme - jēdzieni darbs, spēks un stiprums sasaistīti ar senatnes glorifikāciju, kas kalpoja par galveno vērtību balstu. No citiem mazāk iespaidīgiem piemēriem, kur parādās darbs kā vērtība, minams plakāts „Lai atjaunotā latviešu sētā ir atkal latvisks darbs un latviska dzīve un prieks (106. pielikums), kura mākslinieciskajā noformējumā ir iekļauts strādājošs cilvēks ar cirvi rokās.

Interesants ir J. Strazdiņa veidotais plakāts „Atjaunotā Latvijā ar darbu un atturību pie turības” (92. pielikums). Plakātā uzsvērts darbs kā visu panākumu atslēga. Ar plakāta palīdzību ne tikai uzsvērtā darba kā sabiedrības tikumības pamata nozīme, bet tas pretnostatīts nevēlamām parādībām, proti, alkoholismam. Darbs asociēts ar kārtību, panākumiem un labklājību. Kā antagonisms kārtīgam darbam parādījās nevīžība, necenšanās un vienaldzība pret sevi un savu apkārtējo vidi, kas plakātā atveidota ar nomācošu krāsu un nolaistu māju palīdzību. J. Strazdiņa plakātā parādījās līdzības ar demokrātijas laika labklājības simboliku – sakārtotas sētas, auglīgu lauka un kārtīgas mājas veidolā. Šim plakātam vajadzēja ne tikai norādīt uz alkoholismu kā apkarojamu parādību, bet arī uzsvērt, ka tiek cildināts latvietis, „kam liela noteiktība, apvaldīšanās, uzņēmība, kas savu smago dabu pārvērtis darba inercijā, organizē, ceļ, kas vada uzņēmumus, un kuram pilsēta nav vieglas dzīves un baudas vieta. Bet svešs ir cilvēks, kam ideāls ir garš bezdarbības laiks, kas notriec zelta dienas draugu vidū,

⁵⁶² Vīra gars. *Sējējs*, 1937, Nr.6., 563.lpp.

⁵⁶³ Turpat. 564.lpp.

vai kam ideāls ir pastaigāšanās pilsētas skvērās. Jārodas darba organizātoriem, jaunas nodarbības radītājiem”⁵⁶⁴.

Uzmanības vērtā ir progresa idejas atveidošana plakātos. Visbiežāk progress bija veids, kā uzsvērt uzticību autoritārajam režīmam un tā īstenotajam politiskajam kursam. Viens no plakātu tipiem, kurā uzsvērts progress un valsts attīstība, bija dažādu valsts līmeņa izstāžu plakāti – lauksaimniecības, rūpniecības, kā arī amatniecības, kam vajadzēja apliecināt valsts attīstību un tālāku progresēšanu. Izstāžu būtība bija demonstrēt dažādo jomu sasniegumus, tas pats bija jādara arī to reklamējošajiem plakātiem. Plakāts, kas saistāms ar režīma vēlmi apliecināt savu virzību uz attīstību un progresu, ir V. Lindes 1938. gada Ķeguma HES būvniecībai nepieciešamo līdzekļu vākšanai paredzētais plakāts (108. pielikums). Plakāta centrā atveidota elektrības radīta saule, kam ir izteikta līdzība ar Latvijas valsti simbolizējoši sauli. Saules centrā redzama jaunceltne. Elektrība un saule vienotā simbolā bija valsts attīstības metafora. Ķeguma HES būvniecība arī citos medijos tika plaši izmantota kā režīma propagandas instruments - kā pierādījums uzsāktajam „celtniecības laikmetam”.

Režīma ideoloģiskajos rakstos celtniecības laikmets raksturots sekojoši: „Neatkarības cīņu laikmets, no kuriem daudzi līdzgaitnieki vēl tagad darbojas, paceļas mūsu acu priekšā kā varonības laiks. Bet posmu, kurā tagad dzīvojam, mēs ar pilnu tiesību saucam par celtniecības laiku. Atbrīvojušies no visām svešām ietekmēm latvju tauta ar apbrīnojamu enerģiju ceļ savu īpatnēju valsti, grib veidot savu dzimteni krāšņu, varenu un latvisku, tādu, kur visās nozarēs izpaustos īpatnējais latviešu gars, kas bijis savādāks nekā citām tautām jau tajos laikos, kas tīti senatnes miglā un kas ir īpatns vēl šo baltu dienu.”⁵⁶⁵ Pat Ķeguma HES tiek raksturots kā „lielākais darbs mūsu laikmetā”⁵⁶⁶. Celtniecības ideja, kurai vajadzēja uzsvērt jaunus panākumus, attīstību un labklājību, parādījās vēl vienā plakātā – „Latvijas labklājības ēka ceļama valsts iedzīvotāju kopīgiem spēkiem” (109. pielikums). Arī šeit saules centrā atveidota jaunceltne.

Lai arī negatīvas emocijas izmantotas reti, tomēr kontrasta pēc tās būtu jāpiemin. Negatīvisms un nomāktība plakātos radīta ar individuālisma nozīmes mazināšanu, kas nereti gāja kopsolī ar vispārējās kontroles un pakļaušanās uzsvēršanu. Šīs idejas izmantotas tādu pozitīvu emociju kā prieks un uzticība veidošanā. Šāda situācija raksturīga tiem plakātiem, kas sasaistīja valstiskumu ar vadonības ideju – te patriotismu un tautas varenību ignorēja. Atšķirībā no patriotisma uzvaras, kur radīta šķietamības ideja par pašas tautas vēlmēm un nopelniem vēsturiskā triumfa sasniegšanā,

⁵⁶⁴ Latviskās pilsētas. *Sējējs*, 1936, Nr.4., 354.lpp.

⁵⁶⁵ Vesers, A. Celtniecības laikmetā. *Lāčplēsis*, 1937, Nr.5., 20.lpp.

⁵⁶⁶ Turpat. 21.lpp.

vadonisma plakātos iedzīvotājiem brīvo gribu atņēma, nepieļaujot individuālismu. Par galveno varoni kļūst nevis tauta, bet gan vadonis, kas bija valstiskuma un vēsturiskā taisnīguma saglabāšanas garants.

Paklausība kā tikums uzsvērtā arī autoritārā režīma pārstāvju retorikā. Uzsvērts, ka „gudrība un paklausība, ir visu tautu tikumu kodekos, ir formālie tikumi, tikai katrai tautai ar savu saturu. Latvieša gudrība ir padoms, latvieša padoms ir radies zemnieka sētā un grozīdamies ap praktiskām lietām, savā saturā tas ir darba prasmes un mākas tikums. Latviešu gudrības un paklausības tikumi ietilpināmi četros baušļos: esi priecīgs, panesīgs, līdzcietīgs, ražens. [...] Otrs bauslis — esi panesīgs, izturīgs, padevīgs, ja to gudrais padoms prasa.⁵⁶⁷”

Vislielākais duālisms vērtību atveidošanā pastāvēja Dziesmu svētku plakātos – novada dziesmu svētkiem dota pašnoteikšanās, indivīda brīvība (81. pielikums), savukārt, valsts mēroga dziesmu svētkos, šī brīvība daļēji atņemta (34. pielikums). Dziesmu svētku plakātā senatnes varenība, kam bija izveidotas pozitīvas konotācijas, režīma pasūtījumā saplūda ar varas kontroli pār iedzīvotājiem, ko iezīmē cilvēku sakārtojums stingrās ģeometriskās figūrās. Dziesmu svētku plakātā tas ir trīsstūris, kurā ir uzzīmētas vairākas identiskas cilvēku figūras, tāpat tas redzams plakātā „Vienoti zem latviskā karoga” (90. pielikums), kur vienādi cilvēku tēli izkārtoti taisnā, rūpīgi sakārtotā līnijā. Līdzīgu sakārtotību redzama plakātā „Zvēram uzticību Latvijai un vadonim” (110. pielikums), kurā cilvēki stingri sakārtoti lineārā kompozīcijā. Lai arī plakātā redzami dažādu sabiedrības grupu tēli, tomēr individuālisms arī šajā plakātā ignorēts. Sievietes un vīrieši sejas vaibstos un izteismē atveidoti identiski. Individuālismu noliedzošos plakātus neveidoja režīma pastāvēšanas sākumā, bet gan tikai no 1936. gada. Tas varētu būt skaidrojams ar režīma piesardzīgo attieksmi pret negatīvu asociāciju radīšanu sabiedrībā. Kā svarīgākais uzdevums bija atbalsta panākšana režīma maiņai, ko tomēr balstīja pēc iespējas pozitīvākās emocijās, un tikai vēlāk parādījās uzdrīkstēšanās norādīt uz pakļaušanos un individuālas izpausmes brīvības ierobežošanu.

Vēl viens būtisks apstāklis, kas saistījās ar attieksmi pret indivīdu un individualitātes personīgo attīstīšanu, bija cilvēka vieta jaunajā valstī. Runājot par valsts izveidošanu, tās saglabāšanu un tālāku attīstību, daudzkārt izvēlēti sabiedrības un indivīdu pašuzpurēšanās motīvi. Upuru nešana, miršana bija jēdzieni, ar kuriem skaidrots arī patriotisma jēdziens. „Patriotismā, kā redzams, ierindojas trejāda rakstura mīlestība: pret dzimteni, tautu un valsti. Tādēļ īstenā patriotismā izpaužas arī trejāda griba: kalpot dzimtenei, tautai un valstij. Būtiski patriotismā uzliesmo trejāda cīņa: par dzimteni, tautu un valsti. Šāda tikumiska attiecība pret tautu izaug no ziedošanās spējas un gribas. Tādēļ īsts un patiess patriotisms ir sirds degsmes, labu darbu, vīrišķības un pašizliedzības patriotisms. Tas ir gara spēku

⁵⁶⁷ Lai dzīvo sentēvu tikums. *Rīts*, 1935, 4. oktobris, 3.lpp.

kopotājs un raidītājs gara cīņā par latviešu dzīvi. Šāds patriotisms zina un māca, ka ir neētiski noliegt kā savu tautu, tā tautību, ka latviešu valsts ēka ir ceļama ar cīņām, kuru pamatos liek visu sirdi, [...] ka katram jākalpo vienotās gribas idejai.”⁵⁶⁸

Vēl viens piemērs, kas atspoguļo indivīda pakļaušanu kopējam labumam, bija „Sējējā” publicētais par vienības ideju un jauno paaudzi: „Jāgādā par vienības garā audzināto jauno paaudzi. Audzināšana jāvada tā, ka katrs „es” redz savu spēku pieaugumu katrā „tu” un ka visi „mēs” redzam savu cerību piepildīšanos visos „jūs”.”⁵⁶⁹ Tāpat nereti presē tika polemizēts par individuālismu, mēģinot novilkt robežas starp pieļaujamo individuālisma pakāpi un jau kaitīgo. Šeit par piemēru var minēt „Brīvās Zemes” rakstīto: „Ne pūļa cilvēks ir ideāls, nedz arī alas cilvēks var tāds būt — ideāls ir sabiedrības un personības samērīga saskaņa. [...] Latvietim bija individuālisms nevien vajadzīgā daudzumā, bet tas izpaudās pārmērībās — egoismā, nesabiedriskumā, atrautībā no tautas un vienības. [...] Nācija nav personību kopsumma, bet gan tautiskā, kopējā, vispārīgi gara vienota saime. Ja šī gara nav, ja tā nav pietiekošā mērā, tad nācija ir fikcija, tad var rasties bažas par šāda individuālisma sekām tautas nākotnē. [...] 15. maija gars ir svešs egoismam, sabiedrības nicināšanai un tautas interešu pamešanai. Tas ir latviešu veselīgā individuālisma saskaņošana ar tautas un valsts kopības garu.”⁵⁷⁰ Minētie piemēri parāda, ka individualitāte un katra paša personības attīstīšana, personiskā telpa pazuda vienības un tautas labklājības idejās, uzsverot to gan vizuālajos, gan rakstiskajos medijos.

Kopumā emociju izmantošanā plakātos autoritārais režīms balstījās jau uz demokrātijas laikā izvērstajām emocijām, atmetot negatīvo. Prieks, uzticība un cerības saglabājās kā visizplatītākais sabiedrības uzrunāšanas paņēmiens. Atsevišķos gadījumos abu periodu starpā saglabājās līdzīgu ideju izmantošana vienu un to pašu emociju atveidošanā. Patriotisms un saskaņa veidoja pamatu prieka un uzticības uzsvēršanai, savukārt, spēks un triumfs uzsvēra uzticību. Autoritārā režīma pienesums emocionālo vēstījumu atveidošanā bija izteiktā izvairīšanās no negatīvajām parādībām, samazinot tās līdz minimumam, un jaunu uz latviskuma koncepcijas balstītu ideju ieviešana emociju veidojošo parādību spektrā.

4.2.3. Latvijas komunistiskās partijas plakāti.

Latvijas komunistiskās partijas plakāti savā būtībā bija cīņas plakāti. Šāda plakātu daba noteica arī nepieciešamību atrast paņēmienu, kas rosinātu cilvēkus iesaistīties LKP musinātajā cīņā. Šis bija gadījums, kad emocijas kā instrumentu izmantoja ļoti plaši. Kā redzams 45. grafikā tikai 16%

⁵⁶⁸ Freijs, A. Patriotisms. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6., 29.lpp.

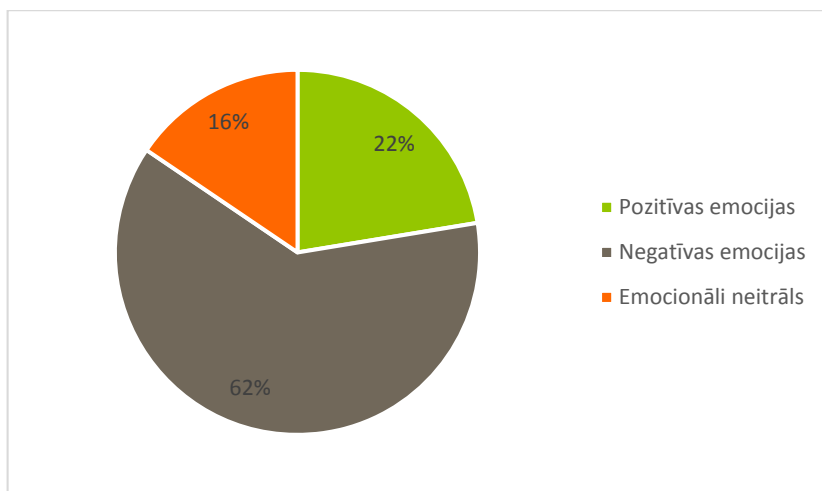
⁵⁶⁹ Vienība. *Sējējs*, 1937, Nr.5., 451.lpp.

⁵⁷⁰ Jaunais Latvijas gars. *Brīvā Zeme*, 1936, 3. augusts, 4.lpp.

LKP plakātu veidoti kā emocionāli neitrāli, pārējā daļa cenšas izmantot auditorijas emocionālu reakciju pārliecināšanas nolūkā.

LKP plakātos, kas iezīmējās arī iepriekš, vērtējot kreisi orientētu politisko spēku paņēmienus attiecībā uz plakātu veidošanu, raksturīgi izmantot negatīvas emocijas. LKP to darīja vairumā gadījumu, jo 62% plakātu emocionālā iespaida panākšanai izmantotas negatīvas emocijas. Tikai 22% plakātu saskatāma pozitīvu emociju gammu, parādoties plakātos, kur uzsvērta strādnieku varenība un atbalsts Padomju Savienībai. Šeit minams plakāts „Par velti gaviļējat bendes!” (119. pielikums), kurā atveidots strādnieks, turot rokā karogu un zemeslodi. Pozitīvās emocijas radīja gan plakātā esošais teksts „Velti kliegziet melnie kraukļi, mēs vēl esam dzīvi!”, gan arī strādnieks, kas kompozicionāli atveidots lielāks par visiem pārējiem, uzsverot tā pārākumu. Vēl viens pozitīvu emociju uzsvērējs bija plakāts „Visu zemju proletārieši apvienojaties!” (120. pielikums), kurā uz zemeslodes atveidotā strādniecības un zemniecības vienotība sadragā Ā. Hitleru un K. Ulmani. Pozitīvisms bija iekļauts uzvaras un varenības izcelšanā.

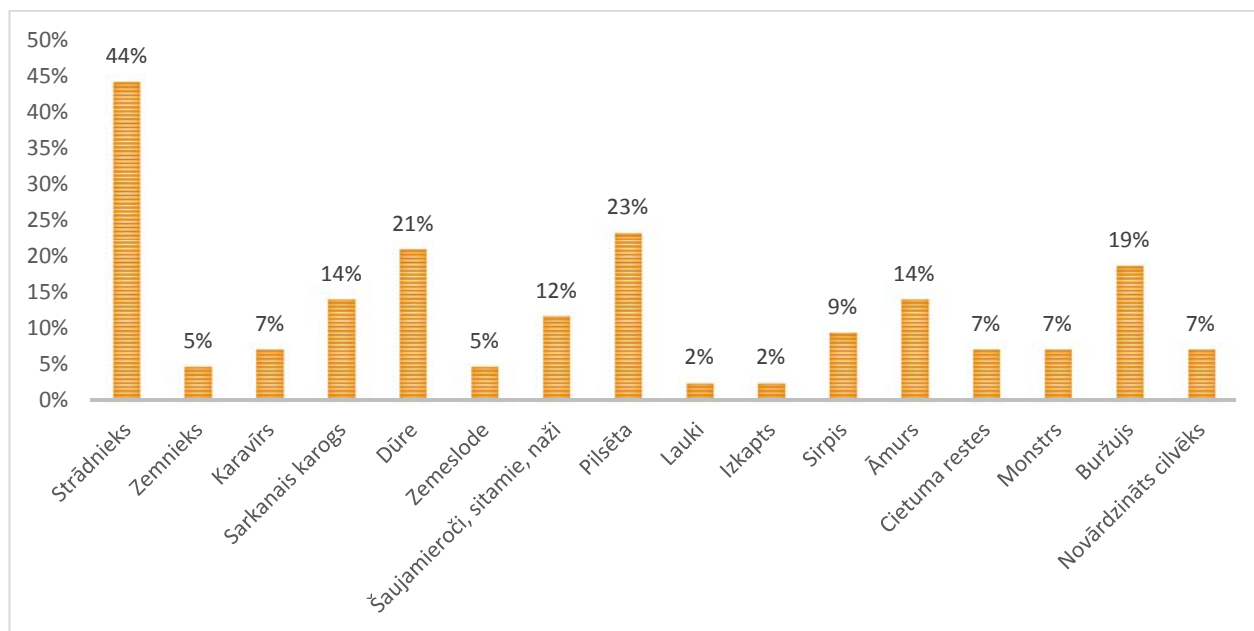
45. grafiks. Emociju skala LKP plakātos Latvijas starpkaru periodā.

Minētais plakāts nozīmīgs, jo tajā vienkopus parādījās lielākā daļa LKP plakātos izmantoto simbolu (kopējā situācija attiecībā uz LKP plakātos izmantotajiem simboliem parādās 46. grafikā). Plakātā atveidots gan strādnieks ar āmuru rokā, gan zemiece ar sirpi rokās. Šī kompozicionālā vienība, kas bija viena no spilgtākajām boļševisma/komunisma ikonām, pastāvēdama visu Padomju Savienības laiku, šādā izpildījumā parādījās tikai šajā plakātā. Pārējos plakātos redzams tikai strādnieks ar āmuru rokās (44% gadījumu). Otra starpkaru periodā nozīmīgā komunisma ideoloģiskā grupa – zemnieks – LKP plakātos parādījās samērā reti – tikai 5% gadījumu. Atšķirībā no Padomju

Savienības plakātiem, kuri bija domāti visām sabiedrības grupām kopumā, LKP plakāti vairāk koncentrējās tiešu uz pilsētās esošo auditoriju, kas noteica arī plakātu raksturu. Tā kā pilsētā nozīmīgākā sabiedrības grupa bija strādnieki, saprotama ir zemnieka neesamība LKP plakātos. Orientēšanos uz pilsētām apliecināja pilsētu apzīmējošo simbolu lielā dominānce LKP plakātos, proti, 23% gadījumu. Salīdzinājumam - lauki parādījās tikai 2% plakātu.

46. grafiks. LKP plakātos izmantotā simbolika Latvijas starpkaru periodā.

Tāpat nozīmīgs bija zemeslodes simbols, apzīmējot komunisma starptautisko raksturu (izmantots 5% plakātu) un ļaujot skaidrāk uzsvērt saukli „Visu zemju proletārieši apvienojaties”. Zemeslodes izmantošana bija redzama arī iepriekš minētajā pozitīvās emocijas uzsvērošajā plakātā. Viens no biežāk izmantotajiem simboliem bija dūre (21% plakātu), kas bija izplatīts kreisās ikonogrāfijas elements. Līdzīgi kā Kreisās strādniecības saraksta plakātos, arī LKP veidotajos, dūre izmantota kā kopēja spēka apliecināšanas un draudēšanas simbols, vienīgais papildinājums dūres izmantošanai no LKP puses, bija tā simbola lietošana ienaidnieku iznīcināšanā, parādoties tādā plakātā kā „Pirmā maija triecienu buržujam” (115. pielikums).

Daudz plašāks simbolu klāsts izmantots negatīvu emociju radīšanā – apkarojamo ideju un politisko ienaidnieku atveidošanā. No „negatīvajiem” simboliem visbiežāk parādījās buržujs (19% gadījumu). Tam vienlīdzīgā apjomā sekoja tādi simboli kā dažādi monstri (7% gadījumu), cietuma restes un važas (7%), kā arī novārdzināts un izmocīts cilvēka tēls (7%). Ap šiem simboliem veidojās

dažāda tipa negatīvās emocijas, ar kuru palīdzību LKP centās mobilizēt pilsētu strādniecību un uzsvērt nepieciešamību likvidēt pastāvošo valsts iekārtu.

4. tabula. LKP saukļu formulējumi:

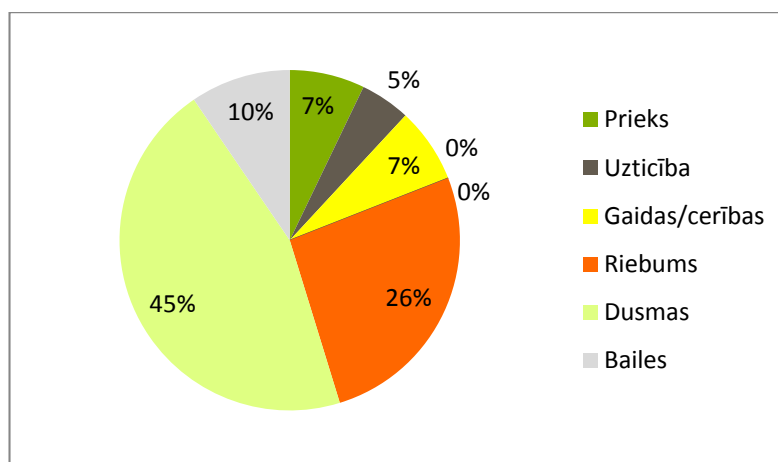
Saukļa tēma	Nost...	Pret...	Par...	Cits
Karš	karu (4 gadījumi)	karu	-	karš karam
Valsts, valsts iekārta	demokrātiju, Ulmaņa diktatūru, fašismu	Fašismu (2 gadījumi), fašistiem, Ulmaņa fašismu	tautas vēlētu pārstāvniecību, brīvu demokrātisku Latviju, <i>valdības gāšanu</i>	aizstāvi Latvijas neatkarību, lai dzīvo Padomju Latvija
Bads, bezdarbs	badu		maizi	darbu un maizi, bezdarbniekiem brīvu dzīvokli un siltu ēdienu,
Nāve	imperiālistiskos slepkavas, politieslodzīto bendēšanu, fašistiskās bendes	strādnieku bendēšanu	-	nāve slepkavām (fašismam), ar vienotu fronti pret strādnieku bendēšanu
Apspiešana	fašistu teroru (2 gadījumi), fašistiskās kara tiesas, bezdarbnieku katorgas darbus, cietuma režīmu (2 gadījumi)	-	-	strādnieki smok Latvijas cietumos
SPRS	intervenci pret SPRS	-	sadarbību ar SPRS	lai dzīvo SPRS
Cits	fašistiskās arodbiedrības, sociālnelieši	strādnieku izdzīšanu uz laukiem	arodbiedrību atjaunošanu	lai dzīvo 1.maijs,
	Kopā: 20	Kopā: 7	Kopā: 6	Kopā: 19

Negatīvās parādības LKP pārsvarā ietvēra saukļos, kas vairumā gadījumu formulēti kā „Nost...” un „Pret...”, tikai retos gadījumos ir „Par...”. Kā redzams 4. tabulā visvairāk izvēlēti saukļi „Nost”, kas atspoguļoja plašu tematiku – badu, karu, nāvi, apspiešanu, vēršanos pret valsts iekārtu. Šo saukļu parādi papildināja lozungi, kuros ir izmantots „pret”. Vismazāk no standartizētajām saukļu formām parādījās tie, kuros ietverts aicinājums „par”. Pārsvarā „par” attiecas uz retajiem pozitīvajiem LKP plakātiem, tikai vienā gadījumā saukļa formu izmantojot, vēršoties pret apkarojamo, proti, „par valdības gāšanu”.

Negatīvu parādību uzsvēršana plakātos ļoti lielā mērā sasaucās ar LKP īstenoto politiku valstī. Tās mērķis bija izraisīt politiskus streikus, masu nekārtības un demonstrācijas, kopumā destabilizējot valsti.⁵⁷¹ LKP biedri, arī tie, kas Saeimā pārstāvēja Strādnieku un zemnieku frakciju, regulāri piedalījās dažādās provokācijās. Parlamentārisma apstākļos dažādās provokācijas bieži tika vērstas pret sociāldemokrātiem, kas izpaudās sociāldemokrātu rīkoto sapulču traucēšanā un nekārtību provocēšanā. Provokāciju mērķis bija panākt varas iestāžu un sociāldemokrātu pretdarbību, lai Kominternes propagandas aparāts varētu paziņot, ka Latvijā pastiprinās fašisms.⁵⁷²

Pievēršoties jau konkrētām emocijām (skat. 47. grafiku) LKP plakātos, visbiežāk ar plakātu palīdzību kurinātas dusmas (45%) un riebums (26%), kā arī nedaudz mazākā apmērā bailes (10%). Vienādā skaitā parādījās prieks un cerības, savukārt nedaudz mazāk - uzticība (5%). Dusmas bija aktīvas emocijas, kas virzītas uz dažādu negāciju uzsvēršanu, uz valsts iekšpolitiskās dzīves izvērtējumu, diskreditējot pastāvošo demokrātisko iekārto un veicinot atbalstu „strādnieku paradīzei zemes virsū” Padomju Savienības izskatā.

47. grafiks. Emociju izmantošana LKP plakātos starpkaru periodā.

Idejas, ar kurām centās radīt dusmas LKP mērķauditorijā, redzamas 5. tabulā. Tabulā skaidri parādās, ka dusmas un arī riebums bija emocijas, kuru atveidošanā izmantots visplašākais ideju spektrs. Dusmu atveidošanā visbiežāk parādījās tādas idejas kā apspiestība un naidis (abas 47% gadījumu). Apspiešana bija veids, kā uzsvērt gan pastāvošās valsts iekārtas naidīgumu strādniekiem, gan arī pretnostatīt strādnieku šķiru buržuāzijai. Ar to saasināja nabadzības un bagātības uztveri. Tādi simboli kā paverdzināts un izmocīts cilvēks, kā arī cietuma restes (atsevišķos gadījumos – važas)

⁵⁷¹ Mednis, I. Galēji kreiso partiju... 33.lpp.

⁵⁷² Bērziņš, V. (atb.red.). 20.gadsimta Latvijas vēsture... 204.lpp.

kalpoja kā galvenie apspiešanas apzīmētāji. Tas redzams tādos plakātos kā „Apvienotā tauta” (113. pielikums), „Pātaga kā līdzeklis bezdarbnieku prasībām” (111. pielikums), kā arī „Nost cietumu režīmu” (121. pielikums). Visekspresīvākais no šiem piemēriem ir pirmais, kurā K. Ulmanis sēž uz ķēdēs iekalta, izdēdējuša cilvēka muguras, simbolizējot LKP sludinātā režīma terora izvēršanu pret strādniekiem. Jau tiešākas norādes uz teroru parādās 121. pielikumā, kurā redzamas cietuma restes, aiz kurām ieslodzīts strādnieks.

5. tabula. LKP plakātos izmantoto emociju un ideju korelācija.

Iejas Emocijas	Pozitīvās emocijas				Negatīvās emocijas			
	Prieks	Uzticība	Gaidas/ cerības	Pārsteigums	Bēdas	Riebums	Dusmas	Bailes
Bads	-	-	-	-	-	9%	16%	-
Nāve	-	-	-	-	-	27%	32%	50%
Vardarbība	-	100%	-	-	-	9%	26%	25%
Bezdarbs	-	-	-	-	-	-	16%	-
Apspiestība	-	-	33%	-	-	36%	47%	-
Naidis	-	-	-	-	-	18%	47%	-
Harmonija	33%	100%	-	-	-	9%	-	-
Spēks un triumfs	33%	100%	33%	-	-	9%	32%	-
Karš	-	-	-	-	-	9%	11%	100%
Cits	33%	-	33%	-	-	36%	5%	-

LKP naida ideju kultivēja kā motivāciju cīnīties pret vai par plakātos paustajām idejām. Naidis ir viena no spēcīgākajām emocijām. Naidis, piemēram, tika izmantots Ā. Hitlera propagandas arsenālā, lai panāktu lielāku masu aizrautību ar nacionālsociālistiskās partijas idejām.⁵⁷³ Līdzīgu taktiku centās piekopt arī LKP Latvijas politiskajos apstākļos. LKP naidu ar plakātu palīdzību kurināja pret noteiktiem politiskajiem ienaidniekiem. Tāds, piemēram, bija K. Ulmanis un rūpnīcu vadītāji. Visbiežāk izmantotā uzrunāšanas forma sauklī naidu kurinošos plakātos bija „Nost ar...”, kas jau indicēja asu vēršanos pret kādu parādību vai personu. Šeit par piemēru minams plakāts „Nost imperiālistiskos slepkavas un sociālneliešus” (114. pielikums). Idejiski līdzīgs bija plakāts „Uz streiku” (123. pielikums). Pēdējā krasi pretnostatītas šķiras – strādniecība un buržuāzija, musinot uz vēršanos pret kapitāla turētājiem.

⁵⁷³ Kämpfer, F. *Propaganda...* S.144.

Nākošā skaitliski visbiežāk dusmu, kā arī riebumu uzsverošajos plakātos, izmantotā ideja bija nāve. Nāve parādījās, piemēram, tādos plakātos kā „Pret imperiālistisko karu un intervenci” (122. pielikums) un „Karš karam” (117. pielikums). Vienā no plakātiem nāvi simbolizēja miroņgalva, kas sasaistīta ar kara ideju un imperiālismu, kā kara gatavotāju. Šī frāze un ideja bija viena no biežāk sastopamajām frāzēm komunistiskajā aģitācijā. Kara gatavošana pret Padomju Savienību bija vadošā ideja, kas figurēja ne tikai LKP pagrīdē veidotajos plakātos, bet arī Strādnieku un zemnieku frakcijas legālajos vēlēšanu plakātos. Šī ideja bija balstīta Padomju Savienības Politbiroja ģeostratēģiskajās bailēs, ka kāda no kaimiņvalstīm varētu vērsties pret pirmo sociālistisko valsti.⁵⁷⁴

Vēl viens nāves atveidojums redzams pretkara tematikas plakātā, kur nāvi apzīmēja karātavas briesmoņa rokās. Papildus minams plakāts „Nost imperiālistisko slepkavas un sociālneliešus” (114. pielikums). Lai arī šajā plakātā nav minēts karš kā apkarojama ideja, tomēr norādes uz „imperiālistiskajiem slepkavām” savā ziņā turpināja pretkara propagandu. Minētā plakāta vizuālajos elementos nāve bija tikai nojaušama, parādoties plakāta aizmugures plānā. Šis plakāts ir zīmīgs ar to, ka tajā parādās konkrēta atsauce uz Latvijas valsti ar karoga palīdzību. Pārējos plakātos izmantotā simbolika (neskaitot atsevišķus politiķus ar K. Ulmani priekšgalā) vairāk attiecināta uz LKP izvērstās cīņas starptautisko raksturu, paceļoties pāri šaurām parādībām Latvijas iekšpolitikā. Parasti simboliskā līmenī notikumi un atsauces uz Latvijas iekšpolitiskas norisēm izmantots tikai kā „atpēriena punkts”, lai uzsvērtu cīņas starptautiskos mērķus un ienaidniekus.

Papildus plakātos izvērstas tādas idejas kā bezdarbs un bads, kas bieži vien veidoja komunistu aģitējošās retorikas kodolu. Bads un bezdarbs veidoja daļu no izplatītāko emociju uzsverošo ideju spektra. Šie jēdzieni parādījās gan plakāta saukļos, gan arī ietverti vizuālajos elementos. Viens no tādiem spilgtiem piemēriem, kurā ir redzama teksta un attēla idejiskā sintēze, ir plakāts „Vienota revolucionāra cīņa par maizi!” (124. pielikums). Plakātā redzama badā cietusi ģimene, to ķermeņus atveidojot līdzīgus skeletiem. Īpašu emocionālo nokrāsu radīja izģindušā bērna atveidošana, pretnostatot to bagātīgiem valdības pārstāvjiem. Vizuālo vēstījumu noslēdza plakāta sauklis, kas pieprasīja pabarot izbadējušos tautu.

Daudzos līdz šim jau apskatītajos plakātos bija redzama vēl viena parādība, kas kalpoja emociju radīšanai, proti, vardarbība. Tā plakātos atveidota kā līdzeklis politisko ienaidnieku neitralizēšanai un bija viena no nedaudzajām idejām, ar kuru palīdzību iedvestas bailes plakātu vērotājos. Vardarbību vairumā gadījumu pielietoja pozitīvais plakāta tēls, kas pārsvarā bija strādnieks (112., 114., 115., 116., 117., 123. pielikums). Tikai retos gadījumos varmāka bija atveidotais pretinieks

⁵⁷⁴ Service, R. *Comrades: communism a world history*. London, 2007. P.112.

(113. un 117. pielikums). Līdzīgi kā legālajām komunistu inspirētām partijām, vardarbība kalpoja kā mērķu sasniegšanas līdzeklis. Šie agresīvie un simboliskā līmenī uz vardarbību aicinošie plakāti sasaucās ar to tēlu, ko komunistiskajai partijai un ideoloģijai kopumā veidoja demokrātijas laikā pastāvošās politiskās partijas. Komunistu skatījumā vardarbība bija attaisnojama, ja tā veicināja proletariāta uzvaru.

Noslēgumā minamas tādas idejas kā spēks un saskaņa. Interesantas tendences novērojamas spēka idejas atveidošanā LKP plakātos. Spēks LKP plakātos tika attiecināts tikai un vienīgi uz strādniecību, uz tās varenību un triumfu pār politiskajiem ienaidniekiem. Spēks atveidots pārsvarā ar izmainītas perspektīvas palīdzību, kas liks vizuāli uztvert strādniekus kā pārakus. Šāds risinājums redzams plakātā „Uz streiku” (123. pielikums) un „Pirmā maija triecienu buržujam” (115. pielikums). Pārsvarā pārakums parādījās pretnostatījumā ar politiskajiem ienaidniekiem, tomēr bija gadījumi, kad strādniecības spēks atveidots patstāvīgi, piemēram, plakātā „Par velti gaviļējat bendes!” (119. pielikums). Vēl spilgtāk strādnieka un arī zemnieka spēka un varenības demonstrēšana redzama plakātā „Lai dzīvo 1.maijs!” (125. pielikums). Strādnieks un zemnieks atveidoti lielāki par plakāta skatītāju, izmantojot izmainītu perspektīvu un skata leņķi, rokas ir paceltas triumfā, bet abu augumu atveidoti fiziski spēcīgi, pastiprinot varenības ideju.

Līdzīgi kā gadījumā ar spēku, arī saskaņas ideja izmantota līdzīgā emociju kontekstā kā demokrātijas laika vēlēšanu un autoritārā režīma plakātos. Tā bija pamats tādu emociju kā prieks un uzticība veidošanai. Piemērs saskaņas izmantošanai pozitīvu emociju uzsvēršanai ir plakāts „Par ciešu sadarbību ar PSRS” (116. pielikums). Plakātā saskaņas uzsvērējs bija rokasspiedienu. Plakāts iezīmēja tendenci, kas redzama vēl citos plakātos, ka pozitīvās emocijas – prieks un uzticība saistījās ar Padomju Savienības jēdzienu.

Kopumā LKP savu efektivitāti mēģināja uzsvērt ar spēcīgu emociju radīšanu, izmantojot aģitācijas plakāta sniegtās priekšrocības. Emocionālie vēstījumi, kas vairāk koncentrējās tieši uz negatīvu parādību atveidošanu un apkarošanas uzsvēršanu, veidoti, izmantojot bināro opozīciju, pretnostatot labo ļaunajam. LKP binārās opozīcijas ietvaros veidoja visdažādākos pretnostatījumus, kas liela mērā savu paņēmienu ziņā sasaucās ar kopējo boļševiku partijas praksi Padomju Savienībā.

Kopumā emociju izmantošanas ziņā parlamentārā perioda vēlēšanu plakātos, autoritārā režīma propagandas plakātos, kā arī pat LKP veidotajos plakātos saskatāmas atsevišķas līdzības sabiedrības emocionālās uzrunāšanas taktikā. Kā universālās emocijas un ar to saistītās idejas var minēt prieku, uzticību, kā arī atsevišķos gadījumos cerības, kas atveidotas ar vienādām idejām – spēku un saskaņu.

Demokrātijas un autoritārisma laika plakātos šīs idejas papildināja patriotisms. Spēks un dominance kā uzticības garants visā starpkaru periodā ar līdzīgām vizuālās atveidošanas tendencēm dominēja visu politisko spēku komunikācijā, ilustrējot kopējo sabiedrības izpratni, proti, uzticams bija tas, kuram ir spēks. Citas īpašības šajā vienādojumā kļuva sekundāras vai atsevišķos gadījumos pat liekas.

4.3. Plakāts kā politisko rituālu elements

Nereti politiskās kultūras analizē lieto terminu „politiskais rituāls”, kas atvasināts no sociālās antropoloģijas teorētiskajām nostādnēm. Balstoties uz antropologu pētījumiem par dažādiem reliģiskiem rituāliem pirmatnējās sabiedrībās, termins „rituāls” attiecināts arī uz modernajā sabiedrībā pastāvošiem politiskās rīcības modeļiem, to mērķiem un ietekmi uz sabiedrību kopumā.

Ar jēdzienu „rituāls” saprasta atkārtoto un standartizētu komunikatīvu darbību, kura izvērstā ar zīmju un simbolu palīdzību. Rituālam ir ne tikai funkcionāla nozīme, bet arī estētiska. Rituāls pēc savas būtības ir dramatisks un pakļaujošs akts ar noteiktu iekšējo struktūru.⁵⁷⁵ Vēl viena būtiska rituāla iezīme ir tā, ka ar rituāla palīdzību tiek nostiprināta autoritāte⁵⁷⁶. Tāpēc visnotaļ bieži par politiskiem rituāliem runa ir tieši totalitāro un autoritāro režīmu pētniecībā. Kā spilgtākie ritualizētie akti šo režīmu politikas ietvaros bija dažādi masu pasākumi un svētku svinēšana. Vēsturnieks Džordžs Mose norāda, ka autoritārajiem un totalitārajiem režīmiem bija raksturīga un nepieciešama dažāda rutinizēta, krāšņa un skaista svinēšana, kurā vieni svētki sekoja nākamajiem, pārspējot iepriekšējos vērienā.⁵⁷⁷

Viens no politisko rituālu pētniekiem norāda, ka simboliskie rituāli kalpo, lai mistificētu spēka attiecības, piešķirot tiem morālas saistības. Līdz ar to, ja rituālam neizdevās radīt politisku lojalitāti, tad tas nodrošināja cilvēku saistības un pakļaušanos. Rituāli un ar to saistītais simbolisms transformēja obligāto par vēlamu.⁵⁷⁸ Publiskie pasākumi kļuva par homogēnas, lojālas un aktīvas sabiedrības radītāju un to kontroles mehānismu.⁵⁷⁹

Demokrātisku politisko iekārtu pētniecībā politiskā rituāla problemātika skatīta mazāk. Atsevišķos gadījumos vēlēšanas interpretētas un analizētas kā politiskais rituāls⁵⁸⁰, skatoties uz tām

⁵⁷⁵ Feuchtwang, S. *Ritual and Memory*. Grām.: Radstone, S., Schwarz, B. (eds.) *Memories: Histories, Theories, Debates*. New York, 2010. P. 281.

⁵⁷⁶ Turpat. P. 282.

⁵⁷⁷ Zelče, V. IX Latviešu Dziesmu svētki..., 111.-112.lpp.

⁵⁷⁸ Turpat. P. 117. - 120.

⁵⁷⁹ Байрау Д. Пропаганда как механизм самомобилизации. *Отечественная история*. 2008., № 1. Стр. 163.; Зезина М. Р. Шт. Плагенбург. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. *Вопросы истории*. 2001., № 10., Стр. 163.

⁵⁸⁰ Burke, P. *History and social theory...* P. 78.

kā uz dramatiskiem uzvedumiem, kur centrā ir politiķi, nevis noteikti jautājumi, tā vairāk piesaistot sabiedrības interesi.

Rituāla simboliskā daba, komunikatīvās funkcijas izpildei izmantojot dažādus objektus kā simboli, kuriem pastāv vairākas nozīmes un kuru primārums ir atkarīgs no rituāla konteksta un darbībām⁵⁸¹, ļauj runāt par noteiktiem vizuāliem tēliem, kuri reprezentē rituāla simbolus. Tāpat arī Džeimsa Kareja (*James Carey*) nostāja, ka rituālajai komunikācijai ir 3 dažādas formas - vizuālā, mutvārdu un kinestētiskā⁵⁸², dod teorētisko pamatojumu analizēt atsevišķus vizuālos avotus kā rituāla elementus, kas sniedz liecības par rituālā būtiskiem vizuālajiem tēliem un simboliem. Šajā ziņā svarīgs ir arī politiskais plakāts.

Pievēršoties Latvijas starpkaru perioda vēsturei un plakāta nozīmei kā politisko rituālu elementam, jānorāda, ka daudz nozīmīgāku lomu tas spēlēja tieši autoritārā režīmā propagandas politikā, bet mazāku lomu demokrātijas laikā. Neskatoties uz to, ka vēlēšanas varētu skatīt kā politisko rituālu, vēlēšanu plakāts tā pārāk lielās daudzveidības dēļ nav analizējams kā kopējo vēlēšanu vizuālo simbolu liecinieks, jo primāri tas reprezentēja dažādu politisko spēku simboliku. Tomēr atsevišķos gadījumos varētu runāt par mazākiem rituāliem vienas politiskās partijas ietvaros, kur plakāts kalpoja kā rituālo darbību papildinātājs un to komunikatīvās funkcijas pastiprinātājs.

No vēstures avotiem var secināt, ka ritualizētas darbības, kas aptvēra plašas iedzīvotāju masas, veica LSDSP savu priekšvēlēšanu kampaņu laikā, kā arī kreisajai ideoloģijai nozīmīgu svētku atzīmēšanā. Visnozīmīgākie bija 1.maija darba svētki, kuru ietvaros katru gadu organizēja gājienus ar plašu cilvēku masu piedalīšanos. Gājienus varētu raksturot kā rituālus to ikgadējās atkārtotāšanās un emocionālās formas dēļ. Gājienu laikā ne tikai teica svētku uzrunas, bet tos pavadīja ar mūziku (orķestriem), mākslinieciskiem un sportiskiem priekšnesumiem⁵⁸³, kam bija jānodrošina darba ļaužu vienotība un politiskais atbalsts kreisajām partijām.

Arī plakāts šajā rituālā pildīja noteiktu lomu, jo bija būtiska gājiena sastāvdaļa, reprezentējot politiskās pamatnostādnes saukļos un iespējams arī vizuālajos simbolos. Piemēram, 1928. gada 1. maija svinībām pieteica 45 dažādus plakātus izmantošanai gājiena laikā, kurš sākās no Tērbatas un Bruņinieku ielu stūra un noslēdzās Zooloģiskajā dārzā⁵⁸⁴, tādā veidā aptverot plašu maršrutu, kura iziešanai vajadzēja nodrošināt rituāla vēstījuma nodošanu ne tika rituāla dalībniekiem, bet arī

⁵⁸¹ Feuchtwang, S. *Ritual and Memory...* P. 282.

⁵⁸² Carey, J. A cultural approach to communication. Grām.: *Communication as culture*. Pieejams www3.niu.edu/acad/gunkel/coms465/carey.html [aplūkots 10.05.2012.]

⁵⁸³ LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 479.l., 55.lpp.

⁵⁸⁴ LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 479.l., 55.lpp.

apkārtējiem Rīgas iedzīvotājiem. Līdzīga rakstura pasākumus LSDSP organizēja arī priekšvēlēšanu laikā, piemēram, Liepājā rīkojot lāpu gājienus.

Vēl viens LSDSP organizēts pasākums, kam bija simbolisks raksturs un kas ietvēra rituāla pazīmes, bija dažādās „Zilās blūzes” izrādes, kurās izmantoti plakāti izrādes vēstījuma pasniegšanai. „Zilās blūzes” izrādes pavadīja katras vēlēšanas – gan Saeimas, gan pašvaldību. „Zilās blūzes” izrādes ietvēra visas trīs rituāla formas – vizuālo ar dažādu plakātu un simbolisko rekvizītu palīdzību (āmurs, izkopts aktieru rokās)⁵⁸⁵, mutvārdu ar dziesmām un runātajiem tekstiem, kā arī kinestētisko ar horeogrāfiju⁵⁸⁶, kas parādījās izrādes laikā. Viss šis ritualizētais priekšnesums uzsvēra sociāldemokrātu autoritāti un varenību (izmantojot rituāla kinestētisko, mutvārdu un vizuālo formu – skat. 80. pielikumu), kā arī izsmēja un samazināja LSDSP oponentu politisko nozīmību un potenciālo ietekmi (izmantojot rituāla mutvārdu formu). Kā piemērs minams dialogs vienā no „Zilās blūzes” uzvedumiem:

„S.[aeimas] apkopēja: „Na, kas tad tu tāds?...”

Mord[uchs]: Ui, es ir minoritāte.

S.apk.: Ar vai bez mandāta?

Mord.: Oi, mane mandāte ir – Sive lupate un spirte bruze. Adje! /Prom pa vidu aiz skatuves dzied kādu žīdisku motīvu/

S.apk.: Bet nu smird gan kā seskis...

Ulmanis: /zaļš karogs, padusē cūka, otrā rokā cūkas aste, uznāk brummēdams „apsedloju mellu kuili”/

S.apk.: Klā i...

Ulm.: Aste caurumā i...

S.apk.: Kā i?

Ulm.: Nu – vienkārši! Cūka i, aste –i. Bet visu vēlēšanu laiku nedabuju to asti caurumā nī un nī...

S.apk.: Un mandāts ar gandrīz nī un nī...”⁵⁸⁷

Citādāka situācija attiecībā uz plakātu izmantošanu politiskajos rituālos izveidojās autoritārā režīma laikā, kad plakāts kļuva par rituālā ietvertu simbolu vizuālā tēla veidotāju un propagandēto ideju pastiprinātāju. No kopējiem pasākumiem, kas varētu tikt skatīti kā rituāli, jāmin dažādi svētki, īpaši, Atdzimšanas dziesmas izrāde, kas pirmā mēģināja nedefinēt jauno režīmu un tā kosmogoniju,

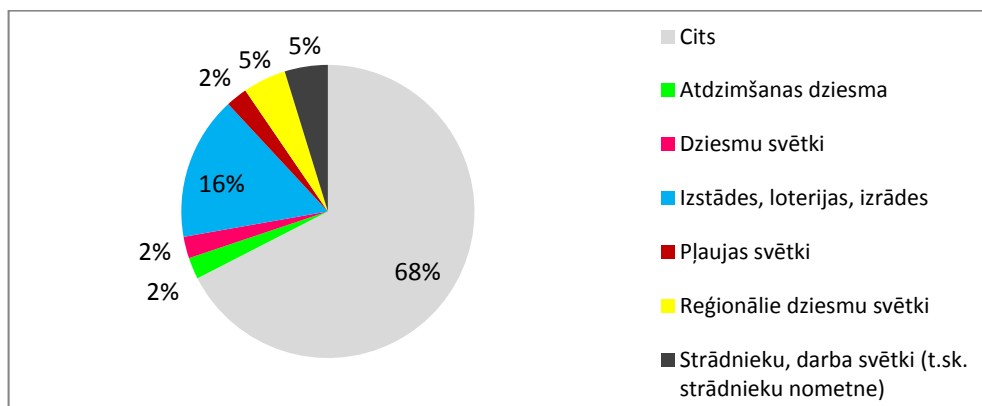
⁵⁸⁵ LVVA, 3017.f., 4.apr., 134.l., 58.lpp.

⁵⁸⁶ LVVA, 3017.f., 4.apr., 134.l., 58.- 60. lpp.

⁵⁸⁷ LVVA, 3017.f., 4.apr., 137.l., 6.lpp.

15. maija godināšana, 18. novembra svinības, kā arī tādi plaši pasākumi kā Dziesmu svētki, Strādnieku (darba) svētki, Pļaujas svētki. Kā pēdējās minamas arī dažādas izrādes, izstādes un loterijas, kas „pieprasīja” plašu sabiedrības iesaistīšanos, un ko organizēja režīma popularizēšanas nolūkos (skat. 48. grafiku).

48. grafiks. Autoritārā režīma dažādu svētku plakāti.

Plašo svinēšanas praksi K. Ulmanis pārņēma no nacistiskās Vācijas.⁵⁸⁸ Kopējā Eiropas vēsture ar dažādu masu akciju rīkošanu – svētki, demonstrācijas, piemiņas dienu ceremonijas, varoņu bērnu rituāli – apliecināja, ka 20. gs. 20. - 30. gados notika rituālās publiskās politikas attīstība.⁵⁸⁹ Režīma ideologi, vērtējot svētku nozīmi, uzsvēra sekojošo: “Svētki un godības vienmēr bijuši un būs. Tiem noteikts mērķis un saturs. Tie vajadzīgi, lai vienotu tautu, tiem var būt lieli valstiski un kulturāli uzdevumi. Tie var noritēt lielā pacilātībā un atstāt dziļas un auglīgas sekas ilgam laikam.”⁵⁹⁰ Tas apliecina apzinātu svētku un dažādu svinēšanu radītā emocionālā iespaida mērķtiecīgu izmantošanu režīma propagandas īstenošanā, un, kā norāda D. Hanovs, tad valsts un reģionāla mēroga svētki bija viens no visvairāk izmantotajiem instrumentiem autoritārā režīma ideoloģiskā vēstījuma izplatīšanai. Iedzīvotāju mobilizācija atviegloja vēstījumu izplatīšanu, svētku dalībnieki varēja kļūt par vēstījumu multiplikatoriem un par politiskās realitātes skaidrojuma dalībniekiem.⁵⁹¹

„Atdzimšanas dziesmas” uzvedums iekļāvās kopējā Eiropas autoritāro režīmu pašdefinēšanas mēģinājumu kontekstā. Kā norāda D. Hanovs: „„Atdzimšanas dziesma” ilustrēja politiskā modernisma un arhaisko reliģisko masu rituālu sintēzi, kas raksturīga divdesmito un trīsdesmito gadu autoritāro režīmu idejiskajai „atdzimšanas koncepcijai”, kura arhaisko mītu un tautas

⁵⁸⁸ Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve...* 266.lpp.

⁵⁸⁹ Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis...* 71.lpp.

⁵⁹⁰ Auškāps, J. *Kultūras pretrunas...*, 255.lpp.

⁵⁹¹ Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis...* 193.-194.lpp.

primordiālistisko izpratni pasludināja par izredzētās kopienas un mesianiskā vadoņa saplūšanu, sagaidot jauno nākotni.”⁵⁹²

„Atdzimšanas dziesma” kalpoja kā rituāls ar cilvēku masu dalību, kas ar dažādu tā laika jauno tehnoloģiju palīdzību, dažādiem vizuālajiem efektiem, uzsvēra vadonību, konstruējot pagātnei un vienlaicīgi pildot arī futuroloģisku uzdevumu - ne tikai vainagot iepriekšējos vēstures posmus ar jaunā režīma uzvaru, bet arī nodrošināt saikni ar nācijas un valsts tālāko eksistenci. Uzvedumam bija jāapliecina saikne ar „sirmo pagātnei”, kā arī jāparāda, ka jaunā politikā iekārta ir paliekošs nākotnes ietvars – tika svinēta kolektīvā politikā augšāmcelšanās⁵⁹³.

Izrādes popularizēšanai izveidoja 3 atšķirīgus plakātus, dažādu mākslinieku izpildījumā (32., 56., 72. pielikums). Katra plakāta vēstījums atšķīrās, sasaucoties ar pašas izrādes sižetisko līniju, kas apliecināja plakāta iesaistīšanu politikajā rituālā. K. Krauzes veidotais plakāts (72. pielikums) atveidoja uzveduma 1. un 2. posmā ietvertos pamattēlus – jaunekli (šajā gadījumā Lāčplēša tēlā), kas aicināja cīnīties⁵⁹⁴, sirmgalvi, kā arī jauno sievieti, kas šajā gadījumā simbolizēja Latviju.

Otrs, V. Krūmiņa veidotais, plakāts, kurā parādījās senlatviešu karavīra cīņa ar sarkano čūsku sasaucās ar uzveduma apoteozē ietvērto cīņu pret politikajām partijām, kas reducētas uz kreisajām partijām sarkanās čūskas simbolā. Reliģisko motīvu izmantošana (Sv. Jura cīņa ar pūķi) šī plakāta ietvaros apliecināja tēzi, ka autoritārais režīms sava kosmogoniskā mīta radīšanai izmantoja reliģiskajā praksē sastopamās rituālās darbības un konceptus.

Trešais, N. Strunkes veidotais, plakāts noslēdza iepriekšējo plakātu idejisko vēstījumu, apzīmējot nākotni, kurā apvienots „sirmās vēstures mantojums” ar „jaunās vēstures sākumu”. Atdzimšanas dziesma noslēdzās ar vadoņa uznācienu, un arī N. Strunke plakātā bija pastarpināti ietvēris vadonības simbolu savā vēstījumā. N. Strunke ievieš būtisku K. Ulmaņa režīma simbolisko elementu, kas vēlāk dominē zvērestā paceltas rokas veidā. Šis simbols kļuva par vadoņa klātbūtnes nodrošinātāju plakātos – plakātu pasniegtās ideoloģijas pastiprinātāju.

N. Strunkes veidotajā atdzimšanas dziesmas plakātā bija viens unikāls simbols – bērns kā jaunās paaudzes simbols. Citos režīma plakātos tas vairs neparādījās, turklāt nepaliek skaidrs, kāpēc K. Ulmaņa laikā šis simbols netiek izmantots režīma pēctecības un vērtību kontinuitātes uzsvēršanai.

Visus plakātus vienoja ideja par jaunas pasaules radīšanu – vienā gadījumā radīšanas akts bija attēlots kā gatavošanās cīņai, citā tā jau bija cīņa ar tumšajiem spēkiem, pēdējā gadījumā tā bija pašu cilvēku lēmums doties uz saules apspīdētu nākotni un zvērot vadonim uzticību. Austoša saule, kas

⁵⁹² Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis...* 74.lpp.

⁵⁹³ Turpat. 87. lpp.

⁵⁹⁴ Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga, 1934.

apzīmē jaunu sākumu, arī atdzimšanu, bija viens no visbiežāk sastopamajiem simboliem autoritārā režīma plakātos - arī visos atdzimšanas dziesmas plakātos.

Dziesmu svētku plakāti arī uzskatāmi kā politisko rituālu elementi. Vairums plakātu bija veltīti reģionālajiem Dziesmu svētkiem, papildinot tos ar 1938. gadā Latvijas Dziesmu svētkiem veltītiem plakātiem. Visvairāk ideoloģizētie plakāti bija uz 1938. gada Latvijas Dziesmu svētkiem veidotie (33. pielikums un 64. pielikums). Tas izskaidrojams ar nozīmi, kādu piešķīra šiem svētkiem. Komponists Jānis Zālītis, rakstot, par Latvijas dziesmu svētkiem uzsvēra, ka “šiem svētkiem jābūt arī visas vienotās latviešu tautas spožākajai diženākajai gara un dailes manifestācijai. Šie svētki pirmie paudīs latviskā gara cildenību un varenību topošajā Uzvaras laukumā. Skanēs tikai latviešu latviskākās dziesmas. Dziesmas, ko senči tuvākajā vai tālākajā pagātnē dziedājuši, dziesmas ko sacerējuši mūsu vecākie, vidējie un paši jaunākie autori. Skanēs dziesmas, kas spārnojušas jau tautu atmodas laikos, skanēs visjaunākās, laikmetiskās himnas, kas sacerētas atdzimšanas laikam un tā pirmajam lielajam vēstītājam un veidotājam.”⁵⁹⁵ 1938. gada Dziesmu svētki tika politizēti, izvirzot tiem mērķi – mobilizēt masas varas atbalstam un dzīvei autoritārā režīmā.⁵⁹⁶ Atšķirībā, piemēram, no Kurzemes dziesmu svētku plakāta (81. pielikums.), šie plakāti bija daudz monumentālāki un simboliskāki.

V. Krēgeres veidotais plakāts sasaucās ar J. Zālīša teikto par latviskā gara cildenības un varenības apliecinājumu, jo plakātā izmantotā simbolika uzsvēra Latvijas varenības ideju, ko īpaši pastiprināja plakātā lietotā perspektīva. Tā lika skatītājam uz sievieti – Latvijas simbolu, noskatīties no apakšas. Minētajā plakātā pazuda atraisītības ideja, demonstrējot ārkārtīgi svinīgo nozīmi, kas piešķirta Dziesmu svētkiem. Tālāko svētku nozīmes skaidrojumu papildināja otrs, R. Šiško zīmētais, Dziesmu svētku plakāts. Tajā savīta tagadne ar senatni, cenšoties uzsvērt latviešu tautas tradīcijas un spēku. Plakātā atveidota gan jaunā paaudze taurētāju tēlā, gan vecā paaudze koklētāju tēlā, uzsverot senatnes vieduma nodošanu mantojumā. Šīs idejas pastiprinātājs bija piramīdas veida elementu izvietojums, kura pamatā redzama vecā paaudze. Gudrības nodošanas idejas nozīmību un kultivēšanu autoritārā režīma laikā parādīja E. Virza, pamatojot latviešu ģimenes patriarhālo uzbūvi un tās leģitīmismu: „[...] tēva un mātes gudrība pārlejas dēlos un meitās kā ūdens no viena trauka otrā. Viņus abus var skaitīt par nemaldīgiem, jo viņi ir tik pārbaudītu gudrību saņēmēji, kas der visos dzīves gadījumos.”⁵⁹⁷ Līdzās senatnes nozīmībai, plakātā ietvertas režīma noteiktās normas, proti, paklausība un individuālisma noliegšana. To skaidri apliecina plakātu elementu stingrais un sistemātiskais izvietojums. Haoss nebija pieļaujams, jo skaistums slēpās kārtībā.

⁵⁹⁵ Zālītis, J. Devītais dziesmu vilnis. *Sējējs*, 1938, Nr. 6., 599.lpp.

⁵⁹⁶ Zelče, V. IX Latviešu Dziesmu svētki..., 112. lpp.

⁵⁹⁷ Virza E. *Kārlis Ulmanis...* 177. lpp.

Vēl divi svētki, kurus popularizējošie plakāti sastopami vienādā skaitā, bija Pļaujas svētki un Strādnieku (darba) svētki, kas katrs bija veltīts noteiktai sabiedrības grupai. Šie svētki kalpoja par režīma centieniem pievērsties visām sabiedrības grupām, īpaši strādniekiem, kuriem vajadzēja no jauna definēt to vietu sabiedrībā, distancējot šo sabiedrības grupu no demokrātiskā laika priekšstatiem par saistību ar sociāldemokrātiem. Savukārt, Pļaujas svētki kalpoja kā autoritārās ideoloģijas prioritārās sabiedrības grupas saliedēšana un tā pakļaušana režīma ideoloģijai.

Pirmie Pļaujas svētki notika 1935. gadā Koknesē. Svētkus atklāja K. Ulmanis, kam sekoja darba parāde un Ulmaņa apsveikums apbalvotajiem lauksaimniekiem un laukstrādniekiem, kā arī vadoņa stundu ilga runa. Svētku noslēgumā – pusotru stundu gara brīvdabas izrāde, kuras noformējumā dominēja senču pilskalna motīvs.⁵⁹⁸ Šie svētku elementi parādīja pārdomāto svētku scenāriju, kas līdzinājās rituālam. Nākamās svētkus organizēja 1936. gadā Rēzeknē, papildinot K. Ulmaņa uzsākto Latgales integrācijas kampaņu.

Salīdzinot Pļaujas svētku 1935. un 1936. gada plakātus redzamas ļoti identiskas vizuālās formas un vēstījums, pārastiprinot izveidotās svētku tradīcijas simbolisko ietvaru. Abos plakātos (70. pielikums un 82. pielikums) atveidoti sievietes un vīrietis labības laukā. Pirmais Pļaujas svētku plakāts tomēr bija ideoloģizētāks nekā nākamais, jo šajā plakātā sievietes nebija vienkārša zemniece, bet gan Latvijas simbols.

Strādniecības svētki notika Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, Juglas ezera krastā. 1935. gada 28. jūlijā tie bija "Strādnieku arodorganizāciju karogu svētki", 1936. gada 26. jūlijā - "Otrie strādnieku svētki" un 1937. gada 25. jūlijā - "Trešie darba svētki". Katru no svētku reizēm K. Ulmanis izmantoja, lai teiktu runu. Svētkus izmantoja, lai vēlāk publiski uzsvērtu strādnieku pakļaušanos jaunajam režīmam, lai pārliecinātu pārējo sabiedrību par šīs sabiedrības grupas pozitīvo atbalstu K. Ulmanim. To apliecināja rakstūtais Sējējā: "Tautas Vadoni strādnieki savos svētkos ir uzņēmuši ar nelieluļotu prieku; un viņš strādniekiem ir devis savu pašvaldību. Nekas no tā, kas bijis labs sociālistiskās mācībās, nav atmests, strādnieku stāvoklis ir pat uzlabots."⁵⁹⁹ Strādnieki kā atsevišķa sabiedrības grupa parādījās kā tautas vienības panākšanas litmus tests. To apliecināja gan vadoņa runas svētku laikā, gan arī dažādos ar šiem svētkiem nesaistītos plakātos ietvertā simbolika.

Strādnieku svētku noformējumā dominēja atbilstoši motīvi: celtnu sastatnes, darba veseri un rūpnīcu skursteņi.⁶⁰⁰ Strādnieku svētku plakāti nebija tik unificēti kā Pļaujas svētku plakāti (83., 84.,

⁵⁹⁸ Lejnīeks, J. Ulmaņa svētku scenogrāfija. Jānis Muncis. *Māksla Plus*, 2002, Nr. 5. Pieejams http://www.makslaplus.lv/view.php?open_texts=49&v_sadala=8&ban=&year=2002 [aplūkots 24.04.2012]

⁵⁹⁹ Lapiņš, J. Vienības pieci gadi..., 485.lpp.

⁶⁰⁰ Lejnīeks, J. Ulmaņa svētku scenogrāfija...

85. pielikums). Pašā pirmajā plakātā, ko veidoja 1935. gadā tipiskajam strādnieka tēlam piedēvētas nacionālisma iezīmes ar tāšu taures palīdzību, saglabājot to strādnieka ierastajā vidē, ko simbolizēja fabriku skursteņi. Tomēr jau nākamajā gadā, kā centrālo plakāta tēlu izvirzīja senlatviešu pili, ignorējot strādniecībai tipisko simboliku. Atgriešanās pie saprotamākas un vizuāli strādniekus vairāk uzrunājošas simbolikas bija redzama 1937. gadā, kad svētku plakātā parādījās tipisks strādnieka tēls.

Atsevišķi nepieciešams pievērsties tādiem svētkiem kā 15. maija atzīmēšana un 18. novembris, uz kuriem radīja īpašus plakātus. Atšķirībā no iepriekš apskatītajām plakātu grupām, šajos plakātos nebija tieša norādes, kādam pasākumam tie domāti. Plakāti varēja palikt publiskajā telpā arī pēc svētku pasākumu norises un turpināt pildīt ne tikai rituāla elementa funkcijas, bet gan propagandēt režīma ideoloģiju jau patstāvīgi.

Uz valsts nozīmes svētku gadadienām (18. novembra un 15. maija svinībām) veidoja plakātus, kas sludināja Latvijas pastāvēšanu un valstiskumu. Tomēr to idejas nepiesaistīja tikai pašiem svētkiem vien. Valsts politika noteica, ka ar šīs grupas plakātiem jādekorē pilsētas svētkos – tiem jāparādās gan ielās, gan veikalu skatlogos. Nekas nedrīkstēja aizēnot šos plakātus, līdz ar to visas preces no veikalu skatlogiem bija jāizņem.⁶⁰¹ Šai grupai plakātu novērojama ideju transformācija attiecībā uz valsts pēctecības tradīcijām. Sākotnēji 1934. gadā un daļēji 1935. gadā veidotie plakāti skaidri uzsvēra 1918. gada un 1934. gada savstarpējo saistību, veidojot asociācijas un saistību starp valsts izveidošanu 1918. gadā un autoritārisma iedibināšanu. 15. maijs kā jaunās politiskās iekārtas simboliskais sākums iekļāvās citu valsts vēstures datumu kontekstā, kurā būtiska loma bija 1918. gada 18. novembrim kā valsts dibināšanas datumam. 15. maijs bija funkcionāls simbolisks datums, kura funkcionalitāte izpaudās vajadzībā apstiprināt jauno režīmu par vēstures „beigām”, tās vainagojumu.⁶⁰² Plakātos šie divi gadi asociēti vienā – „vēsturiskā taisnīguma” idejā, ko veidoja ne tikai simbolika Latvijas karoga un auseklīšu formā, bet arī emocionāli teksti plakātos: „Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu!” (skat. 86. pielikums). Līdzīgu ideju pauda E. Gestautes 1934. gadā veidotais plakāts (skat. 45. pielikums), kas bija vienīgais ar K. Ulmaņa ģīmetni.

Autoritārā režīma agrīnajos plakātos latviskuma ideju kā dominējošā vēl neuzsvēra. Tomēr jau 1935. gadā un īpaši 1936. gadā veidotajos plakātos, 1918. gads vairs netika pieminēts, kā arī lielāku nozīmi piešķīra latviskumam un latviešiem kā noteicējiem. Spilgts piemērs bija 1937. gadā O. Pladera veidotais plakāts „Ko sveši ļaudis šķīruši, tas mums latviešiem atkal jāapvieno” (skat. 29. pielikums). O. Pladera plakāts demonstrēja režīma ideoloģisko transformāciju, pievērsties tikai latviskā uzsvēršanai, turklāt izmantojot arī norādes uz minoritātēm, kas vainojamas vēsturiskajā

⁶⁰¹ Brīdinājums no viltus plakātu izplatītājiem. *Rīts*, 1935, 11. maijs, 7.lpp.

⁶⁰² Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis...* 204.lpp.

netaisnībā. Līdzīgi latviskums, kā arī vienotība dominēja citos šīs grupas plakātos, ko veidoja, sākot ar 1935. gadu. Tajos atmesta 1918. gada panākumu slavināšana un to saistīšana ar K.Ulmaņa režīmu. Pakāpeniski kā centrālā izvirzīta vadonisma ideja, ko sapludināja ar valstiskuma ideju.

Viens no galvenajiem masu svētku režisoriem un scenogrāfiem bija Jānis Muncis. Viņa darbība jau sākot no „Atdzimšanas dziesmas” izrādes līdz pat autoritārā režīma pastāvēšanas beigām bija veltīta iespaidīgiem un ambicioziem masu uzvedumiem. Savas darbības laikā J. Muncis radīja masu politisko teātri⁶⁰³, kas kalpoja vērienīgiem propagandas mērķiem, bija nozīmīga rituālo darbību sastāvdaļa.

Kā ritualizētu notikumu jāvērtē arī Uzvaras laukuma būvniecības kampaņu. Uzvaras laukuma tapšanā parādījās jauna politisko akciju forma – sabiedrības iesaistīšana ziedojumu vākšanā jaunās politiskās telpas arhitektonisko objektu izbūvei.⁶⁰⁴ Laukuma nosaukums atspoguļoja režīma ideoloģiskos uzstādījumus – saistīt sevi ar vēstures attīstības noslēgumu un vēsturiskā taisnīguma uzvaru.⁶⁰⁵ Presē ziedojumu vākšanas akciju un tās rezultātus atspoguļoja kā tautas vienības panākumus: „Ko spēj latviešu tautas spēks, kad tas iet vienā solī, to rāda kaut vai tas pats prezidenta draudzīgais aicinājums, ar grāmatu kalniem, kas izauguši kā no zemes, un Uzvaras laukumam sanākušo ziedojumu plūdi, lai Rīgā taptu latviešu tautas gara triumfa lauks, kas simbolizēs uzvaru par ārējām varām. Un tāpat pār visu negatīvo, kas sevī pašos mūsu pašu uzvarēs.”⁶⁰⁶

Uzvaras laukuma izbūves ideoloģiskās nostādnes parādījās arī loterijas plakātos, kam vajadzēja pastiprināt un veicināt kopējo patosu. Visprecīzāk šīs idejas parādījās E. Dzeņa plakātā (60. pielikums). Tajā redzams tautas spēks, smelts senatnē un iemiesodamies puskailejā vīrietī ar senlatviešu karavīra galvassegu un apmetni, kā arī topošās celtnes diženums, parādoties kolonnā. Grieķu kolonnas politiskajā ikonogrāfijā simbolizēja varu un spēku,⁶⁰⁷ kas ietverts arī Uzvaras laukuma būvniecības loterijas plakātos.

Kopumā rituālu kā politiskās ietekmes avotus novērtēja gan demokrātijas, gan autoritārisma laikā. Ja demokrātijas laikā to nozīmi spēja adekvāti novērtēt tikai atsevišķas politiskās partijas ar LSDSP priekšgalā, tad atbildīgie par propagandu autoritārajā režīmā rituāla piedāvātas iespējas centās izmantot jau no paša režīma pastāvēšanas sākuma. Tam spilgts piemērs bija „Atdzimšanas dziesma”. Ritualizētajos pasākumos sava loma bija iedalīta arī plakātiem, ko apliecina svētku plakātu dominante

⁶⁰³ Augusts, G. Jānis Muncis un latviešu masu propagandas teātris. *Jaunā Gaita*, 1973, Nr. 96. Pieejams: http://zagarins.net/jg/jg96/JG96_Augusts-par-Munci.htm [aplūkots 10. 01. 2013.]

⁶⁰⁴ Hanovs D., Tēraudkalns V. *Laiks, telpa, vadonis...*251.lpp.

⁶⁰⁵ Turpat. 253.lpp.

⁶⁰⁶ Grīns, A. Latviešu valsts un latviešu vienības doma vieno gadu simteņus. *Sējējs*, 1937, Nr.6., 582.lpp.

⁶⁰⁷ Burke, P. *Eyewitnessing...* P.67

režīma veidoto plakātu vidū. Jau reklamējot „Atdzimšanas dziesmas” uzvedumu, plakātu vēstījums bija cieši integrēts kopējā uzveduma mērķu sasniegšanā. Šajā ziņā nekas nemainījās arī pārējo svētku plakātos. Tajos atkarībā no pasākuma nozīmīguma ietvertas galvenās režīma ideoloģiskās pamatnostādnes, kam kopā ar rituālajām darbībām bija jānodrošina autoritārā režīma atzīšana, propagandēto ideju nostiprināšana un kopējā režīma un tā vadoņa leģitimitātes apliecināšana.

4.4. Cilvēka tēls politiskajā plakātā

Cilvēks kā simbols bija neatņemama politisko plakātu sastāvdaļa. Kopumā no visiem parlamentārajā un autoritārajā režīmā tapušajiem plakātiem 64% gadījumu (63% parlamentārajā periodā, 63% autoritārisma un 70% komunistu plakātos) kā vēstījuma nodošanas simbols izmantots cilvēka tēls, piešķirot tam gan dažādus vizuālos ķermeņa tipus, gan arī ietverot šajos tēlos sabiedrības stereotipus. Īpaši būtisks bija cilvēka tēla dalījums pēc dzimtes principa, kura īpatnību analīze spēj dot ieskatu konkrēta laika sievietes un vīrieša uztverē, dzimtes lomā un vērtējuma uztverē, kā arī parāda, kādi dzimtes stereotipus uzturēja ar vizuālo mediju palīdzību. Politiskajā plakātā ietvertie dzimtes stereotipi veidojās, galvenokārt balstoties uz to nozīmi valsts politiskajā dzīvē, kas ierobežo secinājumu izdarīšanu par vispārējo situāciju dzimtes savstarpējā raksturojumā. Tomēr būtiski ņemt vērā, ka vizuālie tēli, t. sk., politiskajā plakātā iekļautie, tomēr veidojās no pieredzes, kas balstījās ne tikai politiskajos, bet arī sociālajos un kultūras procesos valstī. Līdz ar to nav iespējams novilkt stingru robežu starp politiku un pārējām Latvijas starpkaru perioda dzīves jomām un tajos funkcionējošiem sievišķā un vīrišķā tēla raksturelementiem.

Cilvēka figūru atveidošana plakātos iedalāma divās grupās - „starpniekos” un „varoņos”. „Starpnieka” galvenais darbības princips bija tuva kontakta imitācija, īpaši pretnostatījumā ar mazākām un attālinātākām figūrām. Galvenā „starpnieka” funkcija bija skatītāju iesaistīt citā, vēlamajā un kvalitatīvi labākā (plakātā atveidotajā) pasaulē. Lai šo funkciju tas spētu pildīt, starpniekam bija jāpanāk, ka to uztver kā savējo pēc dažādiem parametriem – kādas šķiras (zemnieks, strādnieks, karavīrs), vecuma grupas, dzimuma.⁶⁰⁸ Pēc neudz citādākiem principiem darbojās „varoņa” figūra, kas veidota portretiskā stilā. Tai uzreiz bija jāparāda līdzība ar sava laika nozīmīgu publisko personu.⁶⁰⁹

Latvijas starpkaru perioda plakātos visbiežāk izmantoja „starpnieka” figūru, kas parādījās visplašākās tematikas plakātos. „Varoņa” figūra identificējama tikai pāris plakātos. Viens no tiem bija jau iepriekš analizētais E. Gestautes veidotais plakāts ar K. Ulmani. No demokrātijas laika plakātiem kā „varoni” atveidojošs klasificējams 1920. gada LSDSP plakāts ar atveidoto Raini, kas tajā laikā ieņēma ļoti būtisku nozīmi sabiedrībā.

Strīdīgs ir jautājums, vai Lāčplēsi varētu klasificēt kā „varoni”, jo tas neattiecas uz reālu publisko personu, kam sākotnēji šāds attēla figūru veids tika definēts. Tomēr Latvijas mitoloģiskajā domāšanā Lāčplēsi vairs nevar uzskatīt tikai par mītisku figūru vien, jo nereti šo tēlu izcēla no tā tradicionālajiem rāmjiem, bieži vien Lāčplēsi uztverot kā reālu vēsturisku personību. To apliecināja

⁶⁰⁸ Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. Р.40.

⁶⁰⁹ Турпат. С. 45.

arī Brīvības cīņu nopelnu apbalvošana ar „Lāčplēša” vārdā nosauktu ordeni. Šis ideoloģiski nozīmīgais apbalvojums pretēji ierastām tradīcijām dažādus ordeņus dēvēti reālu vēsturisku personu vārdā, nosaukumā ietvēra mītiskas personas vārdu, radot asociācijas ar reālu personību. Ar Lāčplēša vārdā nosaukto kara ordeni A. Pumpura radīto tēlu kanonizēja par latviešu nacionālo varoni.⁶¹⁰ Lai arī ne vienmēr Latvijas starpkara laika plakātos parādījās tiešas atsauces uz Lāčplēsi, tomēr šis nacionālā varoņa tēls un līdzināšanās tam veidoja daļu no vīrieša tēla gan demokrātijas laika, gan autoritārisma laika plakātos. Cita situācija veidojās LKP plakātos, kur varoņa figūras nebija.

Atgriežoties pie „starpnieka” figūras, šajā nodaļā „starpnieks” ir tēls, kurā sintezējās gan dažādās cilvēka ķermeņa uztveres īpatnības, gan dažādās dzimtes uztveres īpatnības sabiedrībā. Šīm pazīmēm bija no vienas puses jāspēj pildīt pašidentifikācijas funkcija, kas izrietēja no „starpnieka” primārā uzdevumu ievilkot garāmgājēju plakātā atveidotajā realitātē, bet no otras puses „starpniekam” varēja piemist spēja radīt jaunus, vai gluži pretēji nostiprināt vecos stereotipus sabiedrībā par dažādu dzimtes lomu un rakstura izpratni, neļaujot jaunajām vēsmām un idejām brīvi iekarot savu nozīmi tā laika sabiedrībā.

4.4.1. Sievietes un vīrieša definētās lomas politiskajā plakātā.

Lai pārliecinātu savus vēlētājus, politiskās partijas izvēlējās dažādus komunikācijas paņēmienus, definējot saukļus, izmantojot dažādas emocijas kā pārliecināšanas instrumentus u. tml. Lai šos izvēlētos paņēmienus sekmīgi izvērstu, bija nepieciešami spēcīgi simboli, kas balstītos uz sabiedrībai saprotamu valodu un zīmēm, balstītu kopējās vēsturiskā laika kultūras telpas izpratnē⁶¹¹. Tomēr vienlaicīgi izmantotie vizuālie simboli veidoja vai arī uzturēja sabiedrības stereotipus par katrai dzimtei raksturīgākajām lomām un vizuālo estētiku⁶¹².

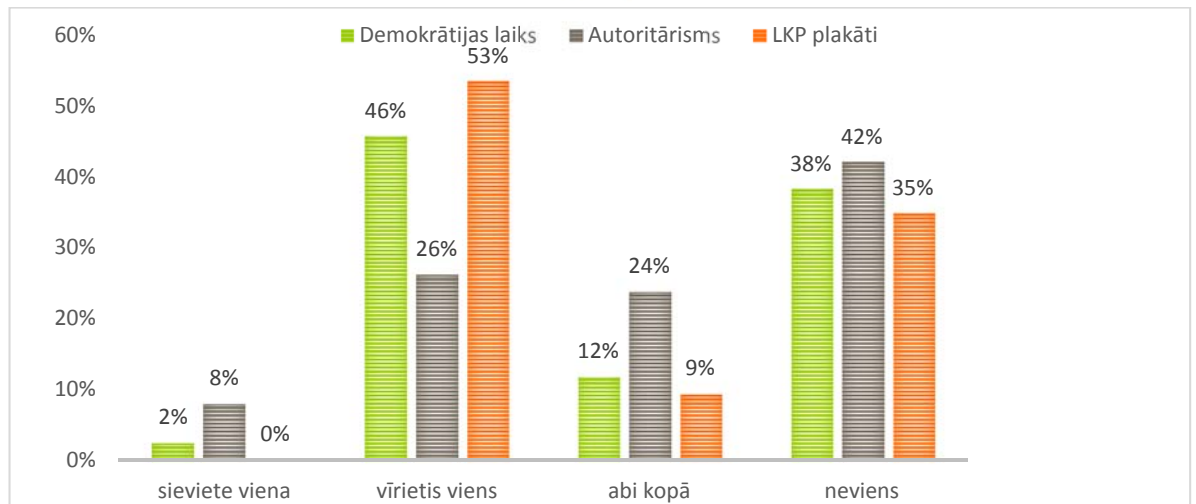
Vēlēšanu plakātos izteikti dominēja vīrieša simbols. 49. grafikā redzams, ka 45% plakātu kā centrālais simbols atveidots vīrietis viens pats, savukārt, gandrīz 12% gadījumu vīrietis plakātā parādījās kopā ar sievieti. Attiecībā uz sievietes simbola atveidošanu skaitliskie rādītāji bija krietni mazāki - tikai 2,5% gadījumu šis simbols izvēlēts kā neatkarīgs idejas paudējs bez maskulīnās simbolikas papildinājuma.

⁶¹⁰ Cimdiņa, A. Nacionālā varoņa ģenēze un percepcija: Andrejs Pumpurs un Lāčplēsis. Grām.: Hanovs, D. Cimdiņa A. (sast.) *Latvija un latviskais: Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga, 2010. 39.lpp.

⁶¹¹ Hall, Stuart (ed.). *Representation...* P. 36 – 39.

⁶¹² Turpat. P. 32 – 33.

49. grafiks. Sievietes un vīrieša atveidojums plakātos.

Minētās sievietes un vīrieša simbolikas atveidošanas tendences skaidri norādīja uz sabiedrības patriarhālo uzbūvi, neskatoties uz sieviešu emancipācijas idejas izplatīšanos un sievietes plašāku iesaistīšanos sabiedriskajos un ekonomiskajos procesos, ko lielā mērā ietekmēja I Pasaules karš. Kā norāda vēsturniece V. Zelče, tad Pirmais pasaules karš paplašināja Latvijas sievietes dzīvesdarbības robežas, iesaistot sievietes aizvien vairāk algota darba veikšanā, turklāt tās sāka strādāt jomās, kas agrāk tradicionāli tika uzskatīti par vīriešu nodarbi, tiesa, saņemdamas par to mazāku atalgojumu.⁶¹³ Neskatoties uz šīm būtiskajām izmaiņām attiecībā uz sievietes ikdienas dzīvi, kas skāra visu sabiedrību, kopējā sabiedrības vērtību skala tik strauji nemainījās. Ņemot vērā, ka vēlēšanu plakāts bija daļa no valsts politiskās dzīves, tad šajā sabiedrības darbības jomā sievietes tēlam kā ideju paudējam atvēlēja marginālu lomu.

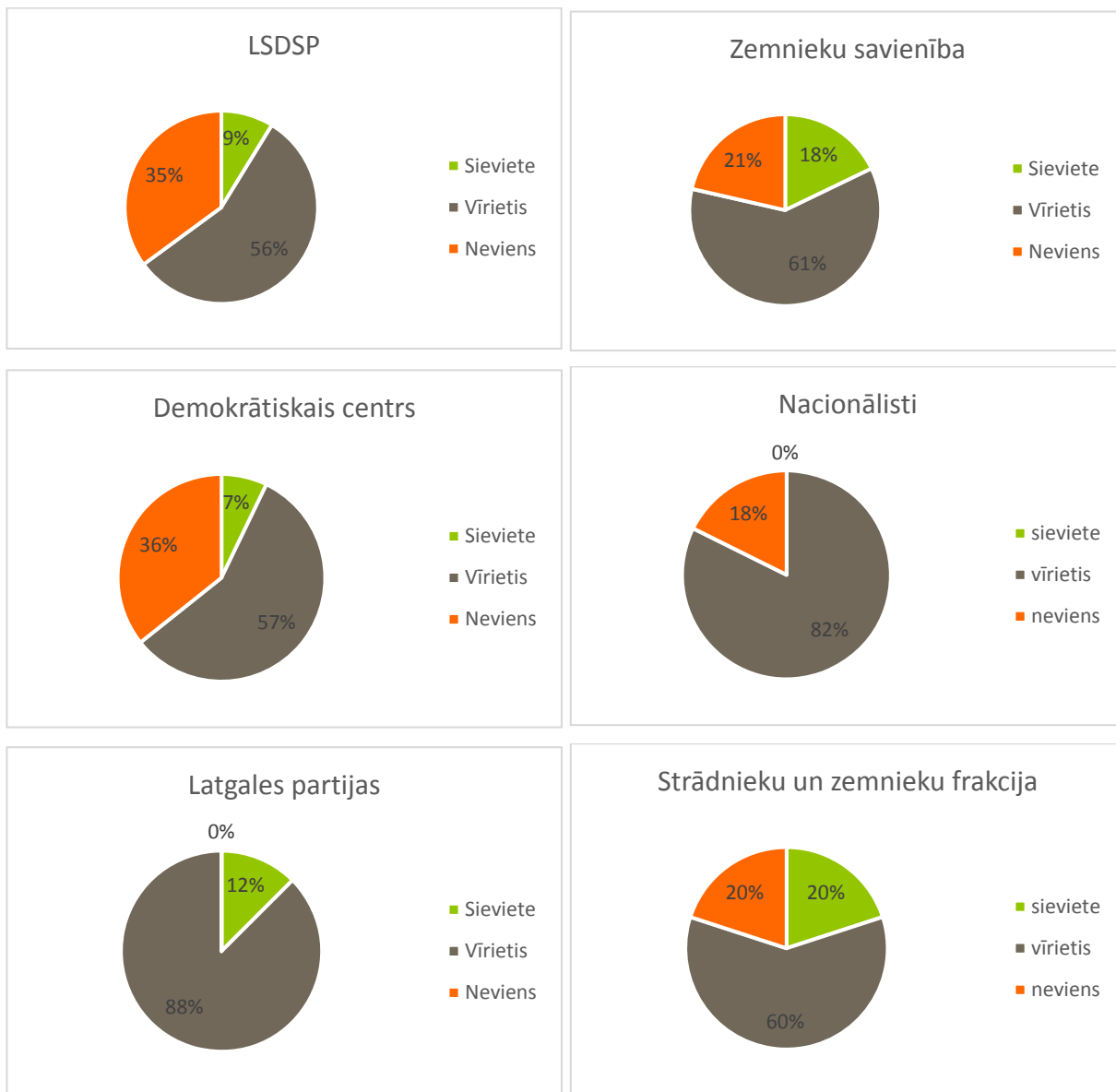
Līdzīga tendence saglabājās arī autoritārisma laikā - šajā Latvijas vēstures periodā vīrieša tēls turpināja dominēt politiskajā plakātā. Tomēr salīdzinājumā ar demokrātijas laiku plakātos pieauga sievietes kā neatkarīga simbola izmantošanas biežums propagandas nolūkos. Lai arī tas šķietami varētu liecināt par sievietes nozīmes pieaugumu sabiedrībā un lēnu virzību uz abu dzimumu vienlīdzību, tomēr autoritārā režīma gadījumā, sievietes tēla izmantošanas pieaugums saistīts ar vēl lielāku sievietes kā patstāvīgas dzimtes uztveres mazināšanu un tās kā nācijas simbola pastiprināšanu.

Interesantas tendences bija novērojamas dažādu politisko partiju izmantotajā dzimtes simbolikā (skat. 50. grafiku). Visas partijas vairāk vai mazāk orientējās uz vīrieti kā plakāta centrālo simbolu, kā galveno „starpnieku” politiskā vēstījuma nodošanai. Tomēr ne visas partijas savos plakātos kā „starpnieku” iekļāva sievieti. Vismazāk sievietes simbols parādījās Demokrātiskā centra plakātos –

⁶¹³ Zelče, V. Skice vēstures zīmējumam: sieviete un Pirmais pasaules karš. *Latvijas Arhīvi*, 2002, Nr.4., 41.lpp.

tikai 7% gadījumu. Nākamā partija, kuras plakātos izteikti dominēja maskulīnā simbolika minama LSDSP, jo tikai 11% gadījumu kā viens no tēliem izmantota sieviete. No lielajām partijām visbiežāk sievietes tēls atveidots LZS un Strādnieku un zemnieku frakcijas plakātos – attiecīgi 18% un 20% gadījumu.

50. grafiks. Sievietes un vīrieša tēlu sadalījums dažādu partiju plakātos.

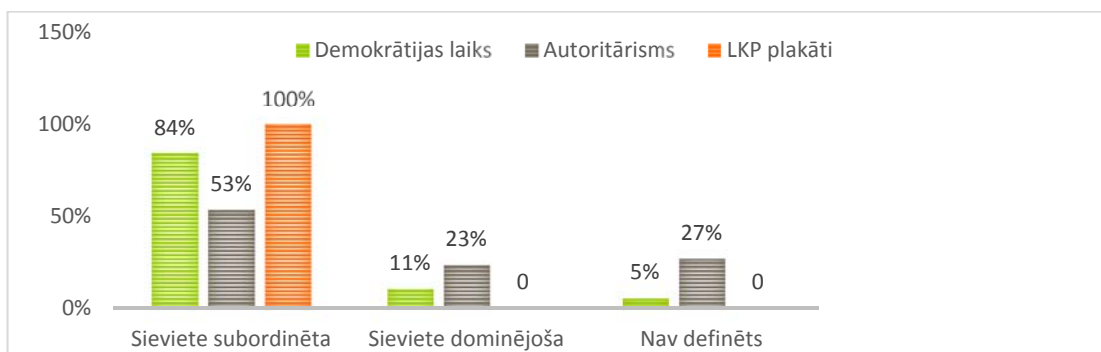

Legālo LKP veidoto partiju plakāti attiecībā uz dažādo dzimumu atveidošanu krasi atšķīrās no LKP veidotajiem nelegālajiem plakātiem, kuros sieviete parādījās ievērojami retāk – tikai 9% plakātu. Tikpat interesanta bija LZS, salīdzinoši bieži plakātos izvēloties femīno simboliku. Plakātus vērtējot skrupulozāk, redzama LZS pieeja maskulīno un femīno modeļu atveidošanā pieturēties pie patriarhālā

attiecību modeļa. Tas izrietēja no partijas ideoloģiskās orientācijas un tās mērķauditoriju, kurās dominēja tradicionālās un konservatīvās vērtības. Tas atspoguļojās arī partijas veidoto, sievietei „piedienīgo” lomu uzsvēršanā plakātā.

Atsevišķi jāmin nacionālisti, kas savos plakātos neatveidoja sievieti, visās sfērās dominējot vīrietim. Pat tik izplatīto praksi kā sievietes tēla izmantošanu nacionālu motīvu atspoguļošanai, nacionālistu plakātos aizvietoja vīrietis. Tas bija interesanti, jo, piemēram, „Nacionālās apvienības” 1931. gada vēlēšanu platformā⁶¹⁴ bija iekļauta pat vesela sievietes tiesību uzlabošanai veltīta sadaļa, kas atsevišķi neparādījās dažu citu partiju vēlēšanu platformās. Tomēr šī politiskā nostāja neveicināja partijas ikonogrāfijas papildināšanu ar femīniem simboliem.

51. grafiks. Sievietes un vīrieša dominance plakātos.

Kopējās tendences sievietes un vīrieša savstarpējo attiecību modeļa veidošanā starpkaru periodā redzamas 51. grafikā, kas izsecināts no plakātiem, kuros vienkopus atveidoti abi dzimumi. Kā redzams, visu starpkaru periodu dažādu ideoloģiski atšķirīgu politisko grupu plakātos nemainīga bija sievietes subordinējošās pozīcijas uzsvēršana. Demokrātijas laika plakātos 84% vīrietis atveidots kā dominējošais tēls plakātā. Kā piemēri minami 23. pielikumā un 61. pielikumā redzami plakāti. LZS plakātā, lai arī sieviete redzama plakāta priekšplānā, dominējošās pozīcijas piešķirtas vīrietim. Tas atveidots, stāvot kājās aiz sievietes, nodrošinādams gan pārraudzītāja, gan sargātāja funkciju, tādējādi reflektējot patriarhālas ģimenes modeli. „Kreisās strādniecības” plakātā vīrieša dominance uzsvērtā vēl spēcīgāk, atveidojot vīrieša tēlu priekšplānā ar sievieti aiz muguras, nepārprotami radot subordinācijas priekšstatu. Abi piemēri ilustrēja kopējo tendenci, kur vīrieša tēla dominance pār sievietes tēlu bija raksturīga dažādiem politiskajiem spektriem, aptverot gan pilsoniskās, gan kreisās partijas.

⁶¹⁴ *Latviešu nacionālās apvienības programma*. Rīga, 1931.

Līdzīgs savstarpējo attiecību modelis abu dzimumu starpā redzams arī autoritārā režīma propagandas plakātos. Lai arī šajā periodā saglabājās vīrieša pārkums pār sievieti, skaitliskā starpība saruka, pieaugot sievietes dominances atveidošanai plakātos. Autoritārisma laika plakātos atrodami parlamentārajam periodam līdzīgi plakāti, izmantojot līdzīgus kompozicionālos paņēmienus vīrieša dominances uzsvēršanai. Spilgts piemērs ir N. Strunkes „Atdzimšanas dziesmas” plakāts (32. pielikums), ar centrā nostādītu jaunu vīrieti, aiz kura otrā plānā atveidots vecākas paaudzes vīrs. Savukārt sieviete atbīdīta pat līdz trešajam plānam. Līdzīga situācija parādījās R. Šiško plakātā „Uzticību vadonim”, kur priekšplānā redzamas 3 dažādas sociālās sabiedrības grupas simbolizējoši vīrieši, bet sieviete parādījās plakāta malā aiz vīriešiem.

Kā cits piemērs minams O. Norīša 1937. gada plakāts „Aizsargu vispārīgie tautisko deju un vingrošanas svētki” (63. pielikums), kurā redzami divi aizsargu deju svētku dalībnieki. Neskatoties uz abu tēlu identisko piederību vienai noteiktai grupai (šajā gadījumā aizsargiem un svētku dalībniekiem), sievietes pakārtotā loma vīrietim saglabājās. Šis ir piemērs, ka arī ārpus šķiriskā dalījuma (šajā gadījumā primārais varētu būt kādas šķiras ideoloģiskais pārkums, kam pakārtota dzimuma nevienlīdzības problemātika) sieviete saglabāja subordinētas pozīcijas vīrietim. Šajā piemērā subordinācija panākta ar vīrieša atveidošanu vizuāli lielāku, spēcīgāku, aizsarga pozīcijās. Par spīti vīrieša attēlošanai aiz sievietes muguras, plakātā kompozicionāli panākts, ka vīrietis atradās plakāta priekšplānā, apliecinādams maskulīnās dominances diskursa pastāvēšanu autoritārajā režīmā.

Visasāk maskulīnais pārkums parādījās LKP plakātos, kuros sievietes tēls bija ne tikai reta parādība, bet tā 100% atradās subordinētās pozīcijās. Šī tendence pilnībā saskanēja ar boļševiku propagandas plakātos ietvertu sievietes un vīrieša attiecību modeli, ko veidoja ne tikai dzimtes, bet arī šķiras ietvaros⁶¹⁵. LKP plakātos šķiras kritērijs nebija aktuāls, jo praktiski visos gadījumos (izņemot vienu plakātu ar klasisko sievietes zemnieces un vīrieša strādnieka ikonu, ko vēlāk interpretēja arī V. Muhina) sievietes un vīrieša savstarpējās attiecības tiek definētas vienas šķiras – strādniecības ietvaros. No abu dzimumu attiecības modeli atspoguļošajiem plakātiem minami „Vienota revolucionāra cīņa par maizi!” (124. pielikums) un „Lai dzīvo 1.maijs” (126. pielikums). Pirmajā no piemēriem sieviete parādījās patriarhālā ģimenes modelī, kas pats par sevi ietvēra sievietes subordinēto stāvokli, savukārt, otrajā piemērā sievietes subordinētais stāvoklis uzsvērts ar kompozicionālo paņēmieni palīdzību (sieviete aiz vīrieša).

Parlamentārajā periodā sieviete kā dominējošais tēls parādījās 11% (kopumā 2 plakātos). Šī situācija sastopama tikai viena tipa plakātos, kad sieviete simbolizē valsti (8. pielikums un 46.

⁶¹⁵ Bonnel, V. *Iconography of power...* P. 83 – 84.

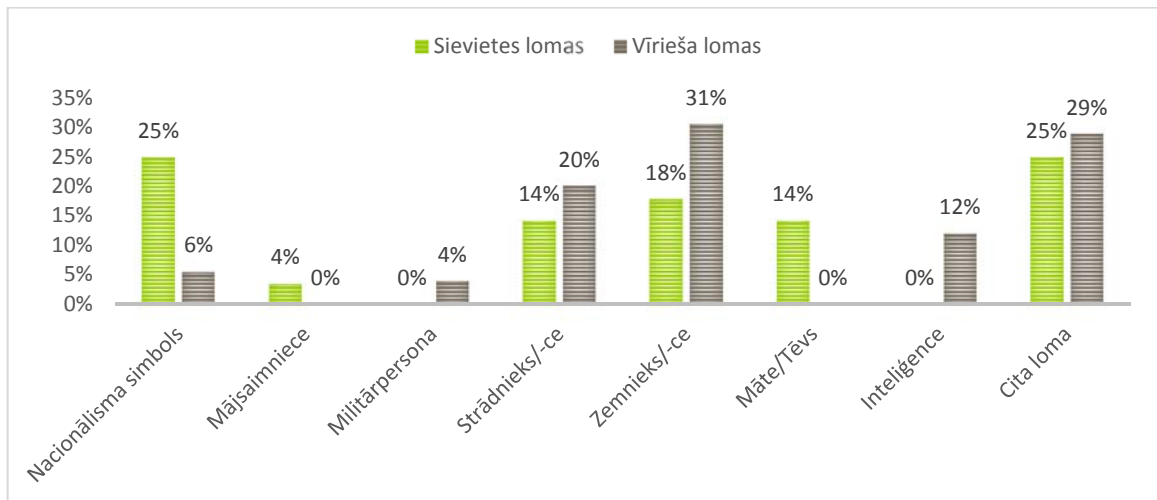
pielikums). Abos gadījumos sievietē tērpta tautas tērpā, simbolizējot valsti, balstītu nacionālisma idejās. Nacionālisms prasīja dominanci, līdz ar šajā simbolā sievietes tēlam atņemta dzimtes funkcija, aizstājot to ar plašāku simbolisko nozīmi. Gadījumos, kad sievietē simbolizēja sabiedrības grupas, primārā bija sievietes dzimtes izpratne, pakārtojot to subordinētās pozīcijās ar vīrieša tēlu.

Autoritārisma laika plakātos mainījās skaitliskā attiecība starp vīrieša un sievietes tēla dominanci plakātos, pieaugot sievietes pārkumam. Salīdzinājumā ar parlamentāro periodu, kad vīrieša dominance plakātos bija 85%, autoritārisma laikā rādītājs saruka līdz 52%. Pieauga arī sievietes dominances īpatsvars kopējā plakātu klāstā - no 11% parlamentārisma laikā uz 22% autoritārisma laikā. Šīs izmaiņas sievietes un vīrieša tēlu attiecību modelī saistāmas ar diviem procesiem, proti, iepriekš jau pieminēto sievietes kā nācijas tēla simbolikas pieaugumu autoritārisma plakātos, kas bija loģisks autoritārās ideoloģijas noteikto kanonu atveidošanas iznākums, kā arī ar reģionālajos Dziesmu svētku plakātos ietvertu sievietes izvirzīšanu priekšplānā. Pēdējā gadījumā sievietē it kā pildīja nacionālo vērtību nesējas lomu, bet tās simbolisko vērtību vājināja citas nozīmes piešķiršana sievietei - svētku dalībnieces tēls. Tādā veidā tika atjaunota sievietes kā noteiktas dzimtes nozīme. Tomēr abos iztirzātajos gadījumos sievietes dominanci pieļāva tikai nacionālo vērtību ietvaros, tai kļūstot par visu šo vērtību simbolu.

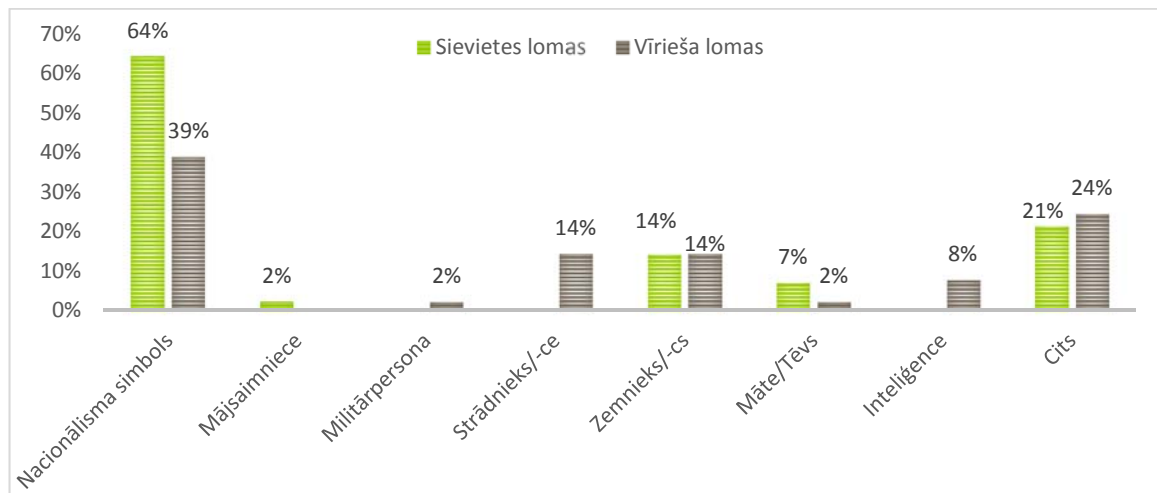
Spilgts piemērs sievietes domināncei redzams 29. pielikumā „Ko sveši ļaudis šķīruši, tas mums latviešiem atkal ir jāapvieno” un 62. pielikumā „Dziesmu svētki Bauskā”. Pirmajā piemērā sievietes tēls skaidri apzīmēja latviešu nācijas tēlu. Ar kompozicionāliem paņēmieniem tas atveidots kā dominējošs pār pārējiem plakāta elementiem. Otrajā piemērā sievietes tēls apzīmēja gan nacionālās vērtības, gan arī sievieti kā svētku dalībnieci, līdz ar to sievieti līdzās vīrietim neatveidoja ka izteikti dominējošu, bet saglabājot pārkumu. Tas panākts ar krāsu un elementu kompozicionālā izvietojuma palīdzību, sievieti atveidojot plakāta priekšplānā un zīmējot gaišāku nekā vīrieti.

Būtisku informāciju par sievietes un vīrieša uztveri un vietu kopējā sabiedrības vērtību skalā sniedz sievietes tēlam, kā arī vīrieša tēlam piešķirtās lomas plakātos (skat. 52. grafiku un 53. grafiku). Parlamentārajā perioda vēlēšanu plakātos sievietes tēlu izmantoja kā nacionālisma idejas simbolu - 25% gadījumu tas simbolizē nāciju un valsti. Sievietes tēla izmantošana nācijas apzīmēšanai nav nekas unikāls pasaules vēsturē. Pastāv daudzi piemēri, kas padara šo fenomenu pārnacionālu, piemēram, „franču Marianna”, „māte Krievija”, „*Italia turrita*” utt.

52. grafiks. Sievietes un vīrieša lomu sadalījums demokrātijas laika plakātos.

53. grafiks. Sievietes un vīrieša lomu sadalījums autoritārisma laika plakātos.

Spilgts piemērs „Latvijas” un „latviešu nācijas” simbolam ir „Sieviešu nacionālās līgas” plakāts „Sieviete arī tu cēli Latviju. Neesi vairs mēma, balso par sievieti Rīgas pilsētas vēlēšanās” (20. pielikums). Latviju simbolizēja sieviete ģērbta tautas tērpā ar vainagu galvā, kas rotāts ar trīs zvaigznēm. Minētais piemērs ilustrē vispārējo nācijas vizuālo tēlu, kas parādījās daudzos citos plakātos gan demokrātijas, gan autoritārā režīma laikā. Vēl minams Vidusšķiras apvienības plakāts (8. pielikums), „Uzticību valstij un vadonim” (25. pielikums), „Ko sveši ļaudis šķīruši, tas mums latviešiem atkal jāapvieno” (29. pielikums), „Pastāvīgu, demokrātisku Latviju. Ne šķiru cīņa, bet valstisks darbs” (46. pielikums), Dziesmu svētki (64. pielikums), „Uzvaras laukuma loterija” (60. pielikums) u.c.

Dažādos laikos tapušos plakātus vienoja līdzīga izpratne par nācijas vizuālo tēlu, kas visos gadījumos bija spēcīga sieviete ģērbta stilizētā tautas tērpā ar Bārtas novada villaini un galvassegu. Citos, mazāk ideoloģizētos gadījumos, sievietes atveidotas cita tipa un novadu tautas tērpos. Šie piemēri ļauj runāt par vienotu nācijas vizuālo tēlu, kas dominēja sabiedrības priekšstatos visā starpkaru periodā, un kuru neietekmēja politiskās pārmaiņas 1934. gadā.

Minētais nācijas vizuālais tēls parādījās jau pirms 1920. gada. Piemērs šādai sabiedrības priekšstatu sistēmai ir 1918. gadā veidotais plakāts par valsts iekšējo īstermiņa aizdevumu (65. pielikums). Šajā piemērā saskatāma līdzība ar Sieviešu nacionālās līgas plakātu, kas savu aicinošo funkciju pildīja ar valsts karoga un sievietes tēla palīdzību. Šī kompozīcija lielā mērā atgādināja Franču revolūcijas laikā radušos Mariannas tēlu, ilustrētu franču gleznotāja E. Delakruā 1830. gada gleznā „Brīvība uz barikādēm”. Visticamāk šīs līdzības parādīja tikko tapušās Latvijas mākslinieku iedvesmas smelšanos no jau atzinību un popularitāti guvušiem darbiem un to simbolikas, tādējādi paplašinot šī tipa nacionālisma simbolikas ģeogrāfisko izplatību. Sieviete ar karogu kā nācijas simbols ir kļuvis, saskaņā ar vācu vēsturnieka G. Paula izstrādāto simbolu klasifikāciju, par globālu „ikonu”⁶¹⁶, parādot arī Latvijas iekļaušanos Eiropas politiskās ikonogrāfijas telpā.

Politiskajā ikonogrāfijā kopumā sieviete daudz retāk atveidota kā patstāvīgs ikonogrāfisks motīvs, bet gan biežāk parādās kā subjekts, kura nozīme atkarīga no sava laika vizuālā konteksta. Pierādījums tam ir fakts, ka tieši sievietes ķermenis kļūst par politisko utopiju, ideālu un debašu iemiesotāju. Lielais skaits attēlu ar sievietēm, kas atveido nevis reālas vēsturiskas personības, bet gan abstraktas idejas parāda, ka sievietes un feminitāte tiek uztverta kā kultūras konstrukcija. Līdz ar to sociālie un politiskie dzimumu savstarpējie regulējumi ietekmē, kā tiek radītas un izmantotas sievišķās un vīrišķās alegorijas.⁶¹⁷ Jau no seniem laikiem sievieti sasaistīja ar dabu un zemi (māte daba). Šīs konotācijas ir pamatā daudzām citām alegorijām, kuras atveido ar sievietes palīdzību.⁶¹⁸ Vispēcīgākā no tām ir sievietes – mātes metafora.

Latvijas starpkaru periodā, piemēram, „Sieviešu nacionālās līgas” plakātā nācijas ideja bija dominējošā. Par spīti „Sieviešu nacionālās līgas” nospraustajiem mērķiem par sievietes emancipācijas veicināšanu⁶¹⁹, par tās lielāku iesaistīšanos valsts politiskajā un saimnieciskajā dzīvē, šī organizācija sievieti primāri saskatīja kā nācijas pastāvēšanas garantu, kā kultūras nesēju un turpinātāju, apliecinot pieturēšanos pie tradicionālām un konservatīvām vērtībām. Pat sieviešu tiesību aktīvistu skatījumā

⁶¹⁶ Paul, G. *Jahrhundert der Bilder...* S. 29-30.

⁶¹⁷ Zimmerman, A. Frau. In: Fleckner U., Warnke M., Ziegler H. S.(Hg.) *Handbuch der politischen...* S. 367., 368.

⁶¹⁸ Turpat. S. 368.

⁶¹⁹ *Latvju sieviešu nacionālās līgas desmit gadu darbības pārskats 1922.-1932.* Rīga, 1932.

modernā un politiski aktīvā sievietē piekāpās tradicionālajām vērtībām. Līdz ar to iespējams runāt par noteiktu vēsturisko diskursu, kurā sievietē primāri pildīja tautas dzīvā spēka vairošanas funkciju.

No lielākajām politiskajām partijām tikai „Demokrātiskais centrs” savos plakātos izmantoja sievieti kā valsts un nācijas simbolu, citus sievietes tēlus nemaz neiekļaujot savā vizuālajā retorikā. Sievietes tēls bija tikai viens no vairākiem simboliem, ar kuru palīdzību „Demokrātiskais centrs” centās uzsvērt atbalstu nacionālām vērtībām. Tomēr, kā liecina S. Haskina rakstītais par demokrātijas laika plakātiem un LKP reakciju uz tiem, arī LZS izdeva vienu plakātu ar sievieti kā Latvijas simbolu. Kā norādīja S. Haskins - „Ulmaņa Zemnieku savienība izlīmēja plakātus, uz kuriem bija uzzīmēts tradicionālais Latvijas simbols – tautu meita ar sarkanbaltsarkanu karogu rokā. Mēs iezīmējām tautu meitai Ulmaņa seju un uz karoga uzkrāsojām kāškrustu.⁶²⁰” Pēc plakāta apraksta var spriest, ka vizuāli tas atgādināja „Sieviešu nacionālās līgas” plakātu. LKP rīcība pārveidojot simbolus tā, lai tie strādātu pret oriģinālā plakāta izteikto vēstījumu, bija viena no simboliskās cīņas metodēm ne tikai nacionālo ideju apkarošanai, bet arī politisko oponentu diskreditācijai.

Sievietes kā dzīvā spēka vairotājas diskurss pastāvēja arī sieviešu auditorijai veltītajā presē, piemēram, žurnālā „Zeltene”. „Zeltene” savos rakstos un arī vizuālajā materiālā kā primāro proponēja sievietes - mātes lomu. Žurnālā regulāri norādīts, ka valsts nākotne ir atkarīga no sievietes, kuras rokās ir valsts labklājība.⁶²¹ Kā norāda komunikācijas zinātnieci Klinta Ločmele, „Zeltene” piedalījās nacionālisma un patriarhālisma nostiprināšanā Latvijas sabiedrībā, ierobežojot sievietes reproduktīvo brīvību un norādot, ka tieši precētai sievietei ar bērniem ir daudz lielāka vērtība sociālajā kontekstā.⁶²²

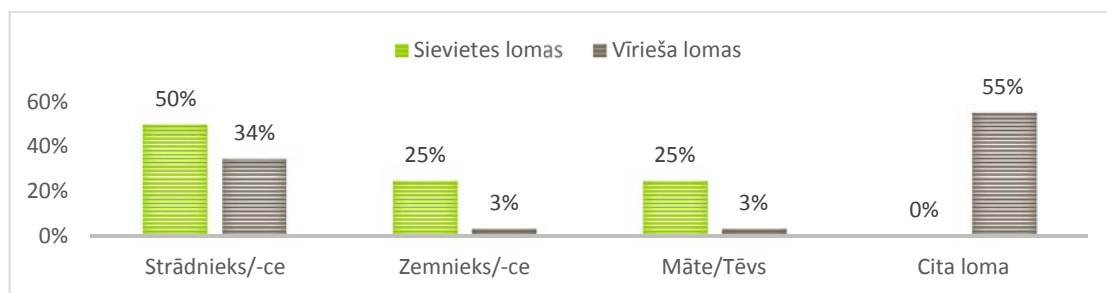
Diskurss, sasaistot sievietes nozīmi sabiedrībā ar nacionālisma idejām, vizuālajā valodā vienādoja sievieti ar nācijas tēlu, bet daudz konkrētāko, ikdienišķo mātes lomu atstājot ārpus vizuālās valodas. Tas redzams, apskatot statistiski sievietes – mātes atveidošanas biežumu gan demokrātijas, gan autoritārisma laika plakātos (skat. attiecīgi 52. un 53. grafiku). Demokrātijas laikā sievietē kā māte atveidota 14% gadījumu, bet autoritārisma laikā vēl retāk - tikai 7% gadījumu. Kā piemērs mātes tēla atveidošanai minams LZS Satversmes sapulces vēlēšanu plakāts „Latvju sievietē balso Rīgā par Nr. 11” (19. pielikums). Plakātā ietvertais sievietes tēls ietvēra divas nozīmes - pirmajā vienkāršākajā nozīmes līmenī apzīmēta sievietē mātes lomā, bet otrajā nozīmes līmenī, kas veidojās sintezējoties saulei un tekstam tajā („Ira sava māmuliņa, kas iecēla saulītē”), veidojās sievietes kā nācijas turpinātājas tēls.

⁶²⁰ Haskins, S. Revolucionārais plakāts buržuāziskajā Latvijā. *Māksla*, 1961, Nr.1

⁶²¹ Ločmele, Klinta. Nationalism and the construction of an ideal woman: case study of womens' magazine „Zeltene”, 1926-1934. 2010. P. 13.-16. Pieejams <http://www.nacionalaidentitate.lv/wp-content/uploads/2010/12/Manuskripti-2.pdf> [aplūkots 10.03.2012.]

⁶²² Turpat. P.20.

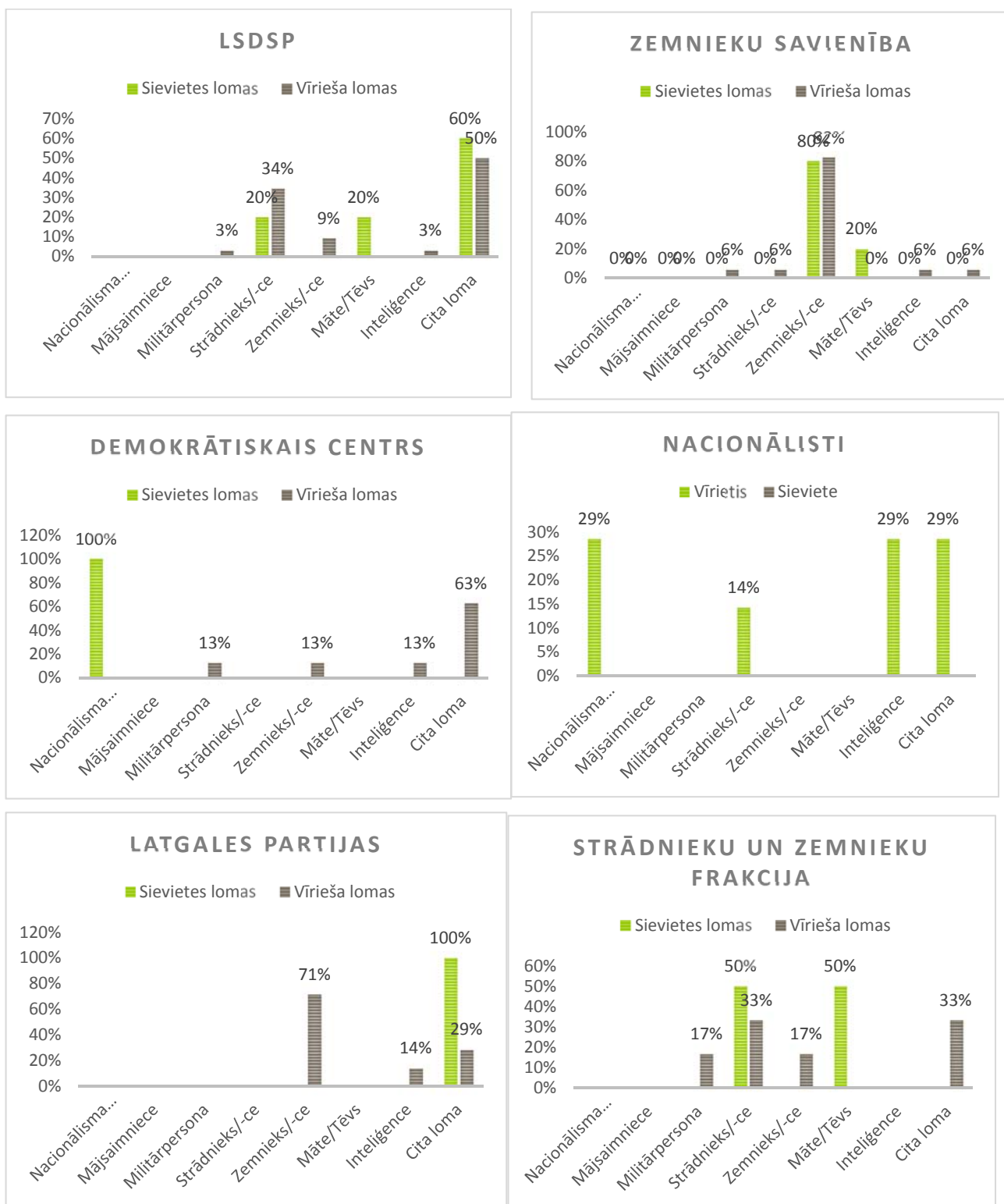
54. grafiks. Sievietes un vīrieša lomas LKP plakātos Latvijas starpkaru periodā.

Vēl minams 1931. gada „Kreisās strādniecības un darba zemniecības” plakāts „Pret karu! Pret fašismu!” (51. pielikums), kurā pie degošas mājas atveidota stilizēta sieviete ar bērnu uz rokām. Plakātā uzsvēta sievietes – mātes loma tās tiešajā nozīmē, lai nodrošinātu lielāku emocionālo iespaidu uz vēlētāju. Līdzīga tipa tēls parādījās arī LSDSP plakātā, kas arī izmantots emocionālā iespaids panākšanai un līdzjūtības nodrošināšanai. Tādas pašas konotācijas, tikai emocionāli sakāpinātākā veidā, centās radīt LKP plakāts „Vienota revolucionārā cīņa par maizi!” (124. pielikums). Arī šeit kā primārā parādījās sievietes-mātes loma, kā sociāli neaizsargātas sabiedrības grupas simbols. Sieviete LKP plakātos ieņēma tikai trīs dažādas lomas (skat. 54. grafiku), kuras no divām (strādniece un zemniece) bija šķiriskās ideoloģijas noteiktas.

Atsevišķi būtu jāpiemin vēl viens „Zemnieku savienības” 1920. gada plakāts „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes” (23. pielikums), kurā parādās ģimenes aina. Šajā plakātā sieviete primāri tiek asociēta ar zemnieces tēlu, tomēr otra loma, kas šim tēlam tiek piešķirta, ir mātes loma. Minētais plakāts arī dod papildus argumentu apgalvojuma, ka no pilsoniskajām partijām tikai „Zemnieku savienība” atsevišķi uzsver sievietes - mātes lomu sabiedrībā, citas šī politiskā spektra partijas to ignorē (skat. 55. grafiku). Otra politisko partiju grupa, kas savā politiskajā komunikācijā iesaista sievietes-mātes lomu, turklāt, izmantojami tikai visvienkāršāko šī tēla nozīmi, ir kreisās partijas (gan galēji, gan mēreni kreisās).

55. grafiks. Sievietes un vīrieša lomas dažādu partiju plakātos.

Autoritārisma laika plakātos sievietes - mātes loma privātās telpas ietvaros kļuva vēl sekundārāka, priekšplānā izvirzoties sievietes kā nācijas (visas nācijas mātes) simbolam. Skaidrojumu

šim sievietes uzdevumam un simboliskajai nozīmei sniedz publicista un vēsturnieka E. Blanka rakstītais par „mātes Latvijas” simbolu: „Mātes mīlestība ir neizsmeļams spēka avots, no kura verd dzīvība un nemirstība. Mūsu tautas dainās māte ieņem centrālo vietu. Viņa apvīta nemirstošā ētiska spožuma oreolā. Latvju māte mirdz patriarhāta saules spožumā. [...] Viņa ir visu ētisko un kultūras vērtību glabātājā — mūsu baltā Māte. Mātes gādība, uzpurēšanās un mīla dzemdējusi latvju inteliģenci. Mūsu tautas kultūras, saimniecības un politiskā progresā latvju māte bijusi galvenais virzītājs spēks. Ar viņas darbu, ar viņas upuriem un sāpēm mēs visi esam cēlušies un kāpuši uz augšu. Latvju māte dzemdējusi nevien varoņus, bet arī varoņgaru, latvju māte uzaudzinājusi mūsu jauno paaudzi patriotismā un Latvijas mīlestību tā paglabājusi arī visgrūtākos pagātnes laikos. Latvju ģimenē, latvju sadzīvē, latvju vēsturē un Latvijas valstī uz augsta pjedestāla paceļas kāds svēts tēls, no kura izplūst mūžīgās gaismas stari. Tas ir latvju mātes cēlais tēls.”⁶²³ Minētais piemērs parāda sievietes - mātes tēla abstrakto un idejisko nozīmi, turklāt būtisks ir Blanka pieminētais varonības aspekts, kas ietverts arī atsevišķos autoritārisma plakātos. Sievietes izslēgšanu no politiskās sfēras, viņas novirzīšanu sociālajā un ekonomiskajā jomā, režīmam koncentrējoties uz ģimenes sievieti, kas nodrošināja jaunatnes audzināšanu nacionālisma garā, apliecina arī vēsturnieces I. Lipšas pētījumi.⁶²⁴ Turklāt, kā norāda I. Lipša, režīms pat ar konkrētiem lēmumiem centās uzsvērt dzimumu atšķirīgo lomu sabiedrībā, piemēram, mainot sieviešu ģimnāziju programmu un virknē ģimnāziju ieviešot šķirtās zēnu un meiteņu klases.⁶²⁵

Sievietes kā tautas varonības avota tēls, ko uzsvēra E. Blanks, redzams R. Zariņa plakātā „Aicina mani un sauc mūžīgās Latvijas balss” (103. pielikums). Bez nacionālajiem simboliem kā tautas tērpam un trīs zvaigznēm vainagā, šis bija vienīgais plakāts, kurā sievietei kā papildus atribūts atveidots zobens, norādot uz varenību, varonību un cīņas garu. Kristīgajā ikonogrāfijā zobens ir varas un taisnīguma nodrošināšanas simbols, kā arī izmantots kā atribūts kristiešu mocekļu atveidošanā.⁶²⁶

R. Zariņa plakātā zobens varēja būt ne tikai tautas varenības uzsvērējs, bet arī iezīmēt upurēšanās motīvu, kas bieži parādījās autoritārā režīma retorikā. Upurēšanās tautai, ko bieži pamatoja ar Brīvības cīņu pieredzi, iespiedās visās sabiedrības jomās. Pat savu bērnu palaišana uz pilsētu atveidota kā upura nešana: „Atdodot savus dēlus un meitas pilsētai, tie jāupurē, kā, piemēram, labākie dēli jāupurē karā.”⁶²⁷ Inteliģents bija upurēšanās rezultāts – kāds upurējās, lai viņš varētu iegūt

⁶²³ Blanks, E. Baltā māte..., 1.lpp.

⁶²⁴ Lipša, I. Sievietes tēla veidošana Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā. Grām.: Zellis, K. (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007. 91. – 92. lpp.

⁶²⁵ Turpat. 94. lpp.

⁶²⁶ Hall, J. *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. Boulder: Westview Press, 1979. P. 294

⁶²⁷ Auškāps, J. Kultūras pretrunas... 254.lpp.

izglītību. Inteliģentam parāds bija jānomaksā, piemēram, atgriežoties laukos atpakaļ.⁶²⁸ Bez upurēšanās otrs motīvs, kas parādījās autoritārisma laika preses izdevumos, bija nāves motīvs. Caur nāvi it kā dzima jaunā neatkarīgā Latvija. Šo ideju ietvēra režīma vērienīgajos svētku uzvedumos. Nāves ideju uzsvēra arī 1938. gada Latvijas neatkarības gadadienas uzvedumā. Svētku uzvedumā Lāčplēsis uz A. Pumpura nāves gultas pareģoja daudzu Latvijas armijas karavīru nāvi, lai dzimtu valsts. Latvijas nākotnes pareģojums notika brīdī, kad mira A. Pumpurs.⁶²⁹

Lai arī autoritārisma laika plakātos un arī rakstītajā presē dominēja sievietes kā tautas vairošanās nodrošinātājas tēls, tam pretī nostādīja vīrietis ar tā nozīmi šajā procesā. Par vīrieša lomu izteicies literāts Leonīds Breikšs: „Daba vīrieti ir izredzējusi par savas tautas stipro roku un cieto mugurkaulu un kā no tāda, no viņa varēja prasīt, bija jāprasa un arī šodien var prasīt, lai viņš latviešu dzimtu padara atkal tādu, kādai viņai ir jābūt, lai mūsu tauta neizpelnītos izmirējas un bojā gājējas negodu un algu.⁶³⁰” Šis piemērs problematizēja sievietes un vīrieša savstarpējās attiecības un to simbolisko nozīmi, radot konkurējošu vīrietības nozīmes diskursu tautas attīstības un pastāvēšanas procesā.

Autoritārajā režīmā bija plakāti, kuros ietverta vienkāršota sievietes-mātes loma, sasaistot to nevis ar tautas ideju, bet ar mazāko no tās vienībām – ģimeni. No tādiem minams 1934. gada plakāts „Tautas kultūras nedēļa” (66. pielikums), kurā ar vienkāršu un tiešu simboliku parādījās sieviete mātes lomā. Otrs piemērs, kurā sievietei piedēvēta mātes loma, ir 1934. gada „Atdzimšanas dziesmas” plakāts (32. pielikums). Lai arī plakātā primāri dominē sieviete kā māte šī jēdziena vienkāršākajā nozīmē, salīdzinājumā ar pirmo piemēru, pēdējā jēdziens „māte” pamazām paplašināts, iekļaujot tajā sievietes kā nācijas konotācijas. Plakātā vēl nebija runa par sievieti kā Latvijas nāciju, jo nebija izmantota iepriekš aprakstītā „Latvijas” simbolika (Bārtas apmetnis ar greznāku tautas tērpu).

Atsevišķi minama sievietes-mājsaimnieces loma. Tā ilustrēja konservatīvo izpratni par sievietes nodarbošanos un tai piemērotajiem amatiem. Skatoties vērtējums presē, piemēram, „Zeltene” daudz savu rakstu veltīja sievietes kā kārtīgas mājas saimnieces popularizēšanai. Skaidri uzsvēra, ka sieviete daudz vairāk var dot nācijai, ja tā palika privātajā sfērā⁶³¹, kas, protams, nozīmēja pūļu veltīšanu mājas un ģimenes labklājībai. Līdzīgi kā ar mātes lomu, ko aktīvi popularizēja masu medijos, sievietes – mājsaimnieces loma demokrātijas laikā parādījās tikai vienā plakātā, savukārt, autoritārisma laika propagandas plakātos, šī sievietes lomas nebija vispār. Vienīgais piemērs ir „Apvienoto pilsoņu”

⁶²⁸ Auškāps, J. Kultūras pretrunas... 255 – 256.lpp.

⁶²⁹ Grīns, A. Pumpurs un Lāčplēsis: beigu aina no valsts 20 gadu pastāvēšanas svētku uzveduma. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6., 67.lpp.

⁶³⁰ Breikšs, L. Mūžīgo Latviju meklējot. *Sējējs*, 1936, Nr.3., 277.lpp.

⁶³¹ Ločmele, K. Nationalism... P.21.

vēlēšanu plakāts „Palīdzat iztīrīt dārgo valsts kažoku no liekēžiem!” (55. pielikums), kurā sieviete veica mājsaimnieces nodarbi – kažoka tīrīšanu.

Sievietes palikšanu privātajā sfērā apliecina plakātos novērojamā tendence attiecībā uz sievietes politisko aktivitāti. Ar jēdzienu „politiski aktīvs” saprasti tādi tēli, kuri plakātā atspoguļoti, aicinot uz vai esot daļa no kāda politiskā pasākuma. Te statistiskie dati parāda, absolūtos skaitļos sievietes atveidotas mazāk politiski aktīvas (tikai 3 gadījumi) nekā vīrieši (12 gadījumi), tomēr relatīvos skaitļos no kopējā, plakātos sastopamā, sieviešu skaita tās atveidotas politiski aktīvākas nekā vīrieši (skat. 56. grafiku) – attiecīgi 11% sievietes, 10% vīrieši.

56. grafiks. Sievietes un vīrieša politiskās aktivitātes atveidojums plakātos.

Kā sieviešu politiskās aktivitātes piemērs minams „Kreisās strādniecības” saraksta plakāts „Pret bezdarbu un algu nosīšanu” (61. pielikums), kur redzama sieviete ar vīrieti kopā aktīvi uzstājamies pret bezdarbu un algu pazemināšanu. Minētajā piemērā sieviete bija daļa no politiskā procesa, daļa no strādnieku aktīvas cīņas par savām tiesībām. Ekspresīvi un arī kompozicionāli līdzīgs bija LKP plakāts „Lai dzīvo 1. maijs” (126. pielikums), kurā sieviete atveidota kā aktīvas protesta un cīņas akcijas dalībniece.

Abu galēji kreiso ideju atbalstošo partiju plakātiem līdzīgs bija mērenākā LSDSP 1928. gada plakāts „Par sociāldemokrātu listi” (67. pielikums). LSDSP plakātā sieviete kā daļa no pūļa, aģitēja par aktīvu dalību vēlēšanās. Minētie piemēri liecina, ka sievietes politiskā aktivitāte bija sastopama tikai kreiso partiju veidotajos plakātos, uztverot sievieti kā daļu no kopējās sabiedrības, ne kā abstraktu simbolisko būtni.

Attiecībā uz vīrieša politisko aktivitāti situācija bija nedaudz atšķirīga. Lai arī kreisās partijas ideju par politiski aktīvu vīrieti izmantoja daudz biežāk nekā citas partijas, arī pilsoniskās partijas atsevišķos gadījumos mēdza izmantot politiski aktīva vīrieša tēlu savu ideju paušanai. No kreiso partiju plakātiem ar politiski aktīva vīrieša atveidojumu minami „Kreisās strādniecības” plakāts (61.

pielikums) un LSDSP plakāts „Sociāldemokrātija aicina, stājaties partijas rindās” (37. pielikums). Pēdējā vīrieša tēls atveidots īpaši aicinošs, pat agresīvi aktīvs, šo iespaidu pastiprinot izmantotajai žestu valodai - izstiepts pirksts plakāta vērotāja virzienā. No pilsonisko partiju plakātiem ar politiski aktīva vīrieša atveidojumu minams LZS plakāts „Mans drošais atbalsts, Latviešu zemnieku savienība. Es balsošu par to!” (68. pielikums). Šeit nozīmes pastiprināšanai izmantota žestu valoda ar izstieptu pirkstu LZS atbalsta virzienā. Te vīrieša politisko aktivitāti definēja plakāta teksts, ne tik daudz paša vīrieša atveidojums. Neskatoties uz diezgan vājo ķermeņa valodu, kam vajadzēja vairāk liecināt par politisko aktivitāti, šis plakāts tomēr centās LZS komunikācijas līdzekļu arsenālā iekļaut politiski aktīva cilvēka tēlu.

Skatoties skaitlisko datus, nospiedošais vairākums plakātos ietvertu cilvēka tēlu – gan sievietes, gan vīriešu bija politiski pasīvi. Plakātu priekšplānā izvirzīti sižeti, kuros cilvēks bija pasīvs vērotājs, vai daļa no ikdienas darbiem. Pasīvo cilvēku politiskie procesi valstī neskāra. Tas skaidri ilustrēja Latvijas politiskās kultūras attīstības sākumposmu un tās nenobriedušo dabu, kad politiskās komunikācijas pamatā nebija cilvēks kā daļa no politiskā procesa, aicina tajā iesaistīties pārējos sabiedrības locekļus, bet gan kā valsts politiskās dzīves maz skarts indivīds.

Atgriežoties pie lomām, kas plakātos piedēvētas sievietei, jāmin zemnieces un strādnieces lomas. Sievietes - zemnieces loma demokrātijas laika plakātos bija otra izplatītākā - 18% gadījumu plakātos parādījās zemnieces tēls. Tipiskākais vizuālais tēls, ko piešķīra zemniecei, bija pusmūža sieviete, garos tautiskos svārkos ar lakata apsegtu galvu. Šāds tēls redzams LZS plakātos, piemēram, „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes” (23. pielikums) un „Sekosim tam un balsosim par Latviešu zemnieku savienību” (69. pielikums). Citas partijas īpaši neizcēlās ar zemnieces atveidošanu plakātos, šī tēla simbolizēšanu uzticot maskulīnajam tēlam.

Autoritārā režīma plakātos, sievietes-zemnieces tēls izmantots retāk - 14% gadījumu. Šajos plakātos zemnieces tēls kļuva simboliskāks, tam parādījās jaunas vizuālās iezīmes. Pirmkārt, atmeta tendence zemnieci atveidot kā sievieti gados, tā vietā ieviesa jaunas sievietes tēls. Tai kā papildus simboliskie atribūti parādījās labības vārpas sievietes rokās. Minētais tēls redzams plakātos „Zvēram vienotai latviešu tautai! Zvēram latviskai Latvijai” (28. pielikums) un „Uzticība vadonim – tautas spēks” (39. pielikums). Pēdējā piemērā līdzās zemniecības apzīmēšanai, sievietei pievienota vēl viena simboliskā nozīme - auglības simbolika. Tas atspoguļojās abos sievietes tēlos, vienai turot rokā labības vārpas, bet otrai pilnu grozu ar āboliem. Gan labība, gan āboli kalpoja kā labas ražas simbols, kas šajā plakātā sievietes rokās nozīmēja auglību. Tas sasaucās ar iepriekš apskatīto sievietes kā nācīgas turpmākās pastāvēšanas simboliku.

Atsevišķi minams plakāts „2. latvju zemnieku pļaujas svētki Rēzeknē” (70. pielikums), kurā parādījās zemnieces tēls tā ierastajā vidē – pļaujas laikā. Plakātā minētās labības vārpas neatradās sievietes rokās, bet gan aptvēra viņu dabiskās vides veidā. Lai arī plakāts bija daļa no autoritārā režīma organizētajiem politiskajiem rituāliem, tas tomēr bija mazāk ideologizēts. Plakātam bija jāuzrunā tikai zemnieki, līdz ar to plakātā ietvertie tēli pietuvināti realitātei un zemniekiem daudz saprotamākai dabiskajai videi.

Ideologizētāks sievietes - zemnieces tēls parādījās „Atdzimšanas dziesmas” plakātā (72. pielikums), kurā sieviete ar labības kūli rokās simbolizēja ne tikai zemnieci, bet gan visu zemniecību un Latviju kā zemnieku valsti. Līdzīga simbolika izmantota plakātā „Atjaunotās Latvijas 5 gadu panākumu izstāde” (71. pielikums). Tajā ar saukļa palīdzību paskaidrota sievietes simboliskā nozīme (Latvijas valsts). Latvija asociēta ar zemnieci, pastarpināti norādot uz valsts pamatu – zemniecību.

Atsevišķi pieminama sieviete – strādniece. Demokrātijas laikā šis tēls sastopams retāk nekā sievietes – zemnieces tēls - 14% gadījumu. Sievietes - zemnieces tēlu izmantoja tikai kreisās partijas. Gadījumos, kad labējās partijas vēlējās atveidot strādniecību, tās izvēlējās to darīt ar vīrieša, nevis sievietes tēlu. Kā spilgti piemēri sievietes – strādnieces tēlam minami plakāti: „Pret bezdarbu un algo nosišanu!” (61. pielikums), „Par sociāldemokrātu listi” (67. pielikums) un „Darbu visiem! Maizi tiem, kas strādā! Kultūru darba tautai!” (73. pielikums). Minētajos piemēros sastopams līdzīgs strādnieces tips. Kopumā strādniecei bija diezgan liela vizuālā līdzība ar zemnieci – abas vieno ar lakatu apsegta galva, tomēr strādniece atveidota kā gados jaunāka sieviete. Autoritārā režīma plakātos sievietes – strādnieces tēls nebija sastopams.

Kopumā sievietes tēlu pārsvarā izmantoja abstraktu jēdzienu atveidošanai gan demokrātijas, gan autoritārisma laikā. Sievieteī daļēji atņēma „cilvēciskumu” un „miesiskumu”, padarot tās tēlu par abstraktu jēdzienu personifikāciju. Tas bija raksturīgs gan pilsoniskajām partijām demokrātijas laikā, gan īpaši izteikti autoritārajam režīmam, kur sieviete vairs nerepresentēja sevi kā miesisku būtni, bet gan kā tautas, nācijas un auglības simbolu. Sievieteī „miesiskumu” parlamentārajā periodā daļēji atdeva kreisās partijas, to plakātos sievietei piedēvējot pat politiski aktīvas būtnes nozīmi, ko savā aģitācijā turpināja LKP arī autoritārā režīma laikā.

Līdzīgi kā sievietes atveidojumā, arī vīrieša tēlu Latvijas politiskajā komunikācijā izmantoja nacionālo ideju un vērtību simbolizēšanai. Skaitliski tādi gadījumi bija retāk nekā sievietes atveidošanā. Demokrātijas laikā vīrietis kā nacionālo vērtību simbols parādījās 6% gadījumu. Plakātos vīrietis galvenokārt atveidots kā senlatviešu karavīrs, cīnoties pret tautas ienaidnieku vai sargādams Latvijas neatkarību. Spilgti piemēri vīrieša kā nacionālā simbola izmantošanai ir „Nacionālās apvienības” divi plakāti „Nacionālā apvienība glābs Latviju no sarkanā pūķa” (17. pielikums) un „4”

(75. pielikums), kā arī Bezpartejiskā centra plakāts „Saucējs sauc pie Daugavas” (47. pielikums) un „Apzinīga, stipra un disciplinēta armija nodrošinās Latvijas neatkarību” (74. pielikums). Minētajos plakātos atveidots vīrietis kā nacionālo vērtību aizstāvis un valsts pastāvēšanas garants. Ideoloģisko pamatojumu atspoguļoto vērtību aizstāvībai meklēja mītiskajā pagātnē. Latvijas armijas karavīri kā nacionālo vērtību sargātāji neparādījās, tos atveidoja tikai kā atsevišķas sociālās grupas apzīmētājus. Tikai 4% plakātu parādījās vīrietis kā militārpersona. Senlatviešu karavīra tēlu izmantoja tikai radikālāk orientētie nacionālisti. Mērenākas partijas savos plakātos kā nacionālisma simbolu izmantoja sievietes tēlu.

Autoritārisma laikā vīrieša kā nacionālo vērtību simbola atveidošana režīma propagandas plakātos strauji pieauga, sasniedzot 39%. Demokrātijas laikā kultivētais senlatviešu karavīra tēls autoritārisma laika plakātos ieguva lielāku nozīmi. Pirmie senlatviešu karavīra atveidojumi parādījās „Atdzimšanas dziesmas” plakātos (56. pielikums un 72. pielikums), turklāt V. Krūmiņa veidotajā plakātā (56. pielikums) izmantots „Nacionālās apvienības” plakāta sižets (Sv. Jura cīņa ar pūķi). Mītiskais senvēstures heroisms karavīra tēlā atveidots arī plakātos „Nav miris Lāčplēša gars” (59. pielikums), „Apmeklējiet Nameja gredzena izrādes” (31. pielikums) un „Uzticība vadonim – tautas spēks” (39. pielikums). Vienādu simbolu lietošana demokrātijas un autoritārisma laikā norādīja uz nacionālisma izpratnes nemainīgumu, ko autoritārais režīms veidoja nevis no jauna savu ideoloģisko koncepciju ietvaros, bet pastiprināja eksistējošu simbolisko konstrukciju apjomu publiskajā telpā.

Nacionālās vērtības iemiesotas vēl citā vīrieša tēlā, kas atveidots mazāk ideoloģizētos plakātos - reģionālo dziesmu svētku un tūrisma propagandas plakātos. Tajos vīrietis atveidots vienkāršā tautas tērpā vai nu dejojot, dziedot, vai arī turot rokā kādu no tautas mūzikas instrumentiem. Kā piemērs minams Bauskas dziesmu svētku plakātu (62. pielikums).

Bieži vīrieti plakātos atveidoja kā zemnieku. Demokrātijas laikā minētais tēls parādījās visbiežāk - 31% gadījumu (skat. 52. grafiku). Partiju šķērsgrīzumā zemnieka loma bija visbiežāk vīrietim atveidotā loma plakātos. To izmantoja ne tikai partijas, kas pārstāvēja zemniecību, bet arī citas - īpaši kreisās partijas, cenšoties iegūt mazāk turīgo zemnieku un bezzemnieku balsis.

Vīrietis - zemnieks plakātos parādījās gandrīz divas reizes biežāk nekā sievietē. Autoritārā režīma laikā zemnieka tēla parādīšanās biežums plakātos saruka uz pusi, parādīdamies tikai 14% gadījumu, turklāt tas skaitliski izlīdzinājās ar sievietes - zemnieces attēlojuma biežumu (skat. 53. grafiku).

Līdzīga situācija novērojama vīrieša – strādnieka tēla atveidošanā, kas demokrātijas laika plakātos parādījās 20% gadījumu, bet autoritārisma laikā saruka līdz 14%. Autoritārisma laikā

zemnieka un strādnieka tēla izmantošanas biežums bija gandrīz identisks, neskatoties uz zemnieka lielāko ideoloģisko nozīmi autoritārajā režīmā.

Atsevišķi minama vīrietim piedēvētā inteligenta loma, kas aktuāla bija autoritārā režīma laikā, parādoties 8% gadījumu. Autoritārisma laikā inteliģence kļuva par vienu no sabiedrības sociālajām grupām, iekļaujoties tautas vienības koncepcijā.

Uzmanības vērtība ir vīrieša – tēva loma. Demokrātijas laika plakātos tēva loma kā primārā nebija sastopama. Divos gadījumos tēva loma parādījās kā papildinājums vīrietim – zemniekam. Tas redzams LZS plakātā „Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes” (23. pielikums) un Jaunzemnieku savienības plakātā (76. pielikums). Tēvs parādījās plakātos, kas vērsti uz lauku auditoriju. Tas kā patriarhālās sabiedrības simbols saskatīts kā zemniecībai saprotama un pieņemama koncepcija.

Autoritārajā režīmā tēva loma parādījās 2% gadījumu (absolūtos skaitļos tikai 1 gadījumā, bet šoreiz tā ir primārā vīrieša loma) – tas bija vairāk nekā demokrātijas laika plakātos. Plakātā „Tautas kultūras nedēļa” (66. pielikums) pilnībā redzamas patriarhālās vērtības. Pirmkārt, plakātā atveidota visa ģimene ar tēvu kā dominējošo, sievieti atveidojot bezpersoniski, ar pagrieztu muguru pret plakāta skatītāju. Plakātā vīrieša kā svarīgākā cilvēka ģimenē nozīme uzsvēta ar bērna palīdzību, atveidojot to skrienošu pie tēva. Šeit tēva loma sasaistīta ar zemniecības ideju.

Kopumā politiskie plakāti atspoguļoja valdošos dzimtes stereotipus, ko izmantoja politisku mērķu panākšanai. Stereotipu ziņā īpašas atšķirības starp demokrātijas un autoritārisma laiku novērojamas nebija, lielākoties izmantojot līdzīgus paņēmienus dzimumu savstarpējo attiecību atveidošanā un tiem piedēvēto lomu izvēlē. Sievietes tēls dažādās variācijās visā apskatāmajā periodā bija iekļauts kopējā patriarhālajā sabiedrības modelī, nobīdot tās pienākumus un uzdevumus privātās sfēras robežās. Vienīgās izmaiņas, ko ieviesa autoritārisms savos plakātos, bija sievietes simboliskās nozīmes pieaugums, piedēvējot tai ideoloģiski nozīmīgāku funkciju – tautas atražošanu. Plakātos tas nozīmēja sievietes tēlu atraut no vienkāršas ikdienas vides un ievietot plašākā simboliskā laukā, kur sieviete reprezentēja nevis dzimti, bet nāciju.

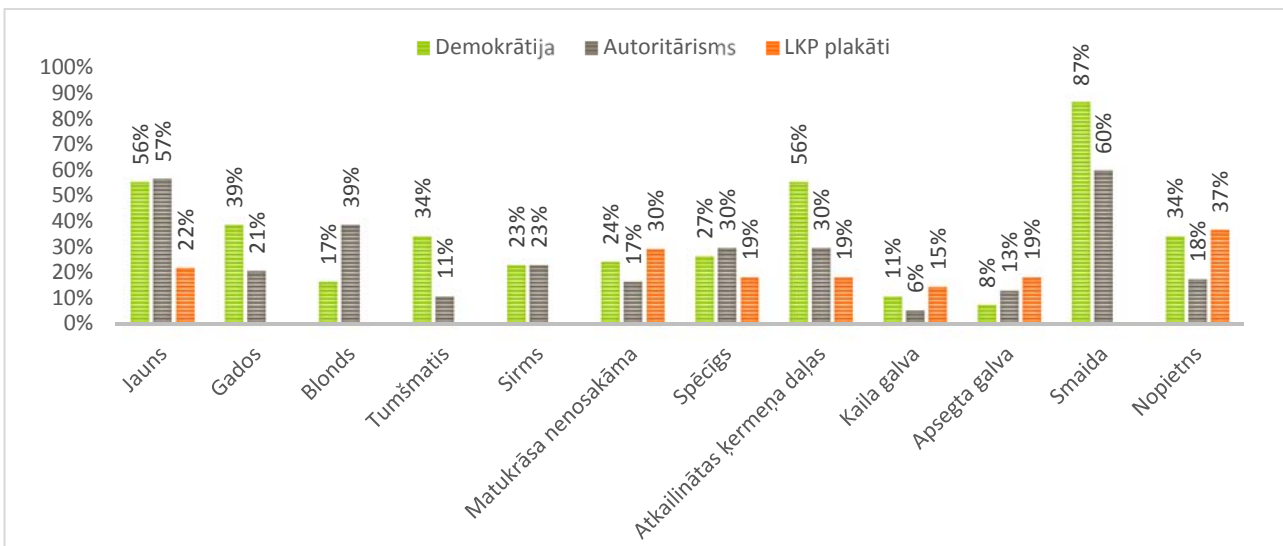
4.4.2. Sievietes un vīrieša vizuālais tēls politiskajos plakātos

Analizējot cilvēku vizuālo atveidojumu plakātos, iespējams iegūt informāciju par politiskajā komunikācijā „ejošāko vizuālo tipu”. Viens no paņēmieniem, kas ļauj iedarboties uz cilvēku uztveri, ir detalizēti uzzīmētas cilvēka seja un rokas, tādā veidā saīsinot komunikatīvo distanci un veidojot uzticamību un intimitāti plakāta objekta un subjekta starpā.⁶³² Stilistiskā vienotība cilvēka tēlu

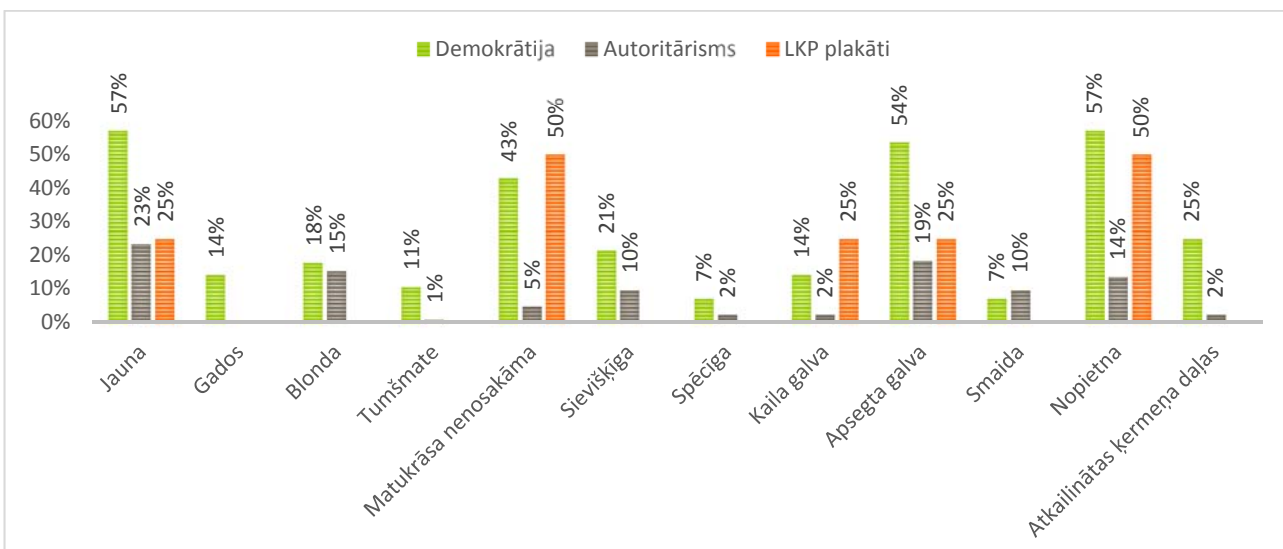
⁶³² Михайлин, В., Беляева, Г. Политический плакат... С. 44.

atveidošanā ir veids, kā vēstījumu nodot efektīvāk. Šis apsvērums arī izskaidro, kāpēc vienotas valsts propagandas apstākļos, kas šajā gadījumā attiecas uz K.Ulmaņa autoritārā režīma plakātiem, par vienu no izplatītākajiem plakātu veidošanā izmantotajiem stiliem izvēlēts reālisms. „Fotogrāfiskā” precizitāte bija palīglīdzeklis ķermeņa estētikas analīzei autoritārajā režīmā. Nedaudz citādi tas bija demokrātijas laika vēlēšanu un LKP plakātos, kur vēlme pēc reālisma ne vienmēr bija dominējošais aģitācijas paņēmieni.

57. grafiks. Vīrieša tēla vizuālie raksturlielumi plakātā.

58. grafiks. Sievietes vizuālā tēla raksturlielumi plakātos.

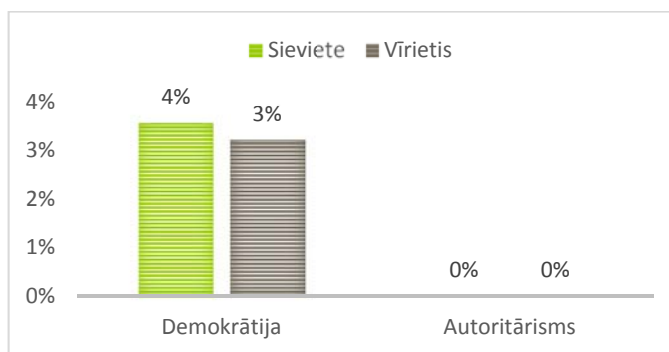
Visbiežāk plakātos atveidoja jaunus vīriešus ar tumšiem matiem vai nenosakāmu matu krāsu, kas paslēpti zem kādas galvassegas, turklāt pārsvarā vīriešiem raksturīga nopietna sejas izteiksme un emocionāls satraukums (skat. 57. grafiku). Retāk atveidoti vīrieši gados vai sirmi. Demokrātijas laika plakātos vīrieša atveidojumā novērojama lielāka dažādība, lai minētais vīrieša tips dominē. Līdzīgi kā vīrietis demokrātijas laikā atveidota arī sieviete (skat. 58. grafiku). Pārsvarā tā bija jauna sieviete ar blondiem matiem un apsegtu galvu. Tāpat kā vīrieši, arī sievietes atveidotas ar nopietnu sejas izteiksmi, neizceļot tās sievišķību un ignorējot sievietes seksualitāti.

Autoritārisma laika plakātos situācija nedaudz mainījās. Plakātos visizplatītākais cilvēku tips bija jauns, robusts, muskuļains vīrietis ar blondiem matiem bez galvassegas. Tā apgērbā pārsvarā iepina etnogrāfiskus elementus. Sievietes atveidošanā novērojamas līdzīgas tendences, autoritārisma laika plakātos biežāk sievietei piešķirot sievišķīgākus vaibstus. Atšķirībā no demokrātijas laika, gan sievietēm, gan vīriešiem biežāk akcentēta smaidīga seja ar tālumā vērstu skatienu, vairumā gadījumu simbolizējot nākotnes gaidas (piemēram, N. Strunkes veidotais Atdzimšanas dziesmas plakāts – 32. pielikums). Daļā plakātu bija arī skatieni atpakaļ, visticamāk, simbolizējot vēršanos senatnē, senatnes varenības izcelšanu. Svarīga iezīme šajā laikā tapušajiem plakātiem, bija centieni ar to palīdzību uzsvērt tautas vienības ideju, kas izpaudās visu sociālo grupu integrēšanā vienotā vērtību sistēmā. Par vienības idejas pastiprinātāju kalpoja paņēmiens cilvēku atveidošanu unificēt, atveidot tos pilnīgi vienādus ar izmaiņām tikai apgērbā. Mīmiku visiem plakāta tēliem veidoja identisku, ignorējot individuālismu.

Cilvēku atveidošanā plakātos K. Ulmaņa režīma laikā saskatāmas līdzības arī ar citām totalitārām un autoritārām valstīm. Lielas līdzības saskatāmas, piemēram, ar nacistiskās Vācijas propagandas plakātiem (77. pielikums), kur strādājošais atveidots ar līdzīgām iezīmēm kā Uzvaras laukuma loterijas plakātā redzamais vīrietis (60. pielikums). Arī šeit cilvēki atveidoti spēcīgi, atsegtām spēka pilnām rokām, blondi, apzīmējot ideālā cilvēka tipu. K. Ulmaņa režīma laikā minēto paņēmienu izmantošana veiksmīgāk ļāva piedēvēt ideālajiem pilsoņiem autoritārā režīma sludinātās īpašības – varonību, spēku, seno tradīciju respektēšanu, nopietnu attieksmi pret darbu, kā arī uzticību.

Atsevišķi skatāmi jēdzieni modernais vīrietis un modernā sieviete. Tas atspoguļojās tikai demokrātijas laikā. Lai arī demokrātiskā laika vēlēšanu plakātos moderni ģērbtie vīrieši un sievietes parādījās reti (skat. 59. grafiku), tos vienoja kopīgas konotācijas. Modernismu asociēja ar negatīvām parādībām sabiedrībā, un tas līdzīgi kā pilsonība kalpoja kā antipods partijas slavināto ideju izcelšanai.

59. grafiks. Modernā sieviete un modernais vīrietis plakātos.

Sievietes, ģērbtas modernās, īsās kleitās un īsi nogrieztiem matiem, asociēja ar izlaidību un nepiedienīgu uzvedību. Tādas asociācijas parādījās, piemēram, Andrieva Niedras atbalstītāju izdotajā plakātā (78. pielikums). Tajā moderni ģērbtās dāmas asociētas ar vieglas uzvedības sievietēm. Izlaidīgu, izšķērdīgu un tādā veidā negatīvu dzīvesveidu simbolizēja arī 35. pielikumā redzamās bagāto pilsoņu sievas.

Moderna un politiski aktīva sieviete kļuva par upuri arī LSDSP veidotajiem karikatūrveida plakātiem, kur spilgts piemērs ir uz Rīgas Domes vēlēšanām 1931. gadā veidotais plakāts „Kaujas sauciens” (79. pielikums). Tajā kopējā rindā starp dažādiem vīriešu kārtas politisko partiju pārstāvjiem, redzama arī sieviešu nacionālās līgas pārstāve. Tās vizuālajā atveidojumā uzsvērts modernais apģērbs ar lielo dekoltē, radot šīs sievietes tēlam vulgāras konotācijas.

Atsevišķu uzmanību pelna viens no LSDSP „Kaujas sauciena” plakātiem, kas veidots uz 1931. gada Rīgas domes vēlēšanām, vērsties pret Sieviešu organizāciju kandidātu sarakstu. Plakātā atspoguļota sieviete, kariķējot tās seksualitāti, ko radīja ne tikai attēls, bet arī teksts: „Te es esmu, ņem mani! Dari ko gribi! Pavasarī pat vismazākā mušiņa paliek dulna!” (50. pielikums). Plakātā, izsmejot sievietes seksualitāti, parādījās attieksme pret šo tēmu kopumā. Plakāts izraisīja pat rezonansi sieviešu organizāciju vidū, novedot pie Sieviešu savienības sūdzības iesniegšanas Rīgas prefektam, kurā LSDSP apvainota pornogrāfijā⁶³³. Tā kā šīs sērijas plakāti izmantoti politisko pretinieku diskvalificēšanai no politiskās cīņas, tad seksualitātes uzsvēršana kā ierocis pret sieviešu veidoto vēlēšanu sarakstu norādīja uz tēmas jūtīgumu sabiedrībā. Svarīgi, ka atšķirībā no citiem politiskajiem konkurentiem, kuri kritizēti ar dažādu politiskas nozīmes notikumu palīdzību, pret sieviešu sarakstu vērsās ar seksuālas dabas uzbrukumiem, atspoguļojot kategorijas, kādās ierindota sieviete kā dzimte.

⁶³³ Saeimas 17. aprīļa sēde. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, 21. aprīlis, 3.lpp.

Ķermeņa atveidošanā svarīgs aspekts bija kailuma atveidošana un robežas, kas nospraustas šajā ķermeņa uztveres aspektā. Kā redzams 57. un 58. grafikā sievietes un vīrieša kailuma dažādu izpausmju atveidošana ir krasi atšķirīga. Sieviete daudz mazākā skaitā gadījumu (demokrātijas laikā 25% gadījumu, bet vīrietis 56% gadījumu) atveidota ar atkailinātām ķermeņa daļām, turklāt tos nozīmēja atveidot tikai kailas rokas. Vairumā gadījumu atveidoja uzlocītas piedurknes, bet atsevišķo gadījumos, kā iepriekš minētajos LSDSP „Kaujas sauciena” plakātos, kailums parādījās kā dekolte un kailu plecu izcelšana, kļūstot par nepiedienīgu kailuma izpausmi.

Sievietes kailās rokas pārsvarā parādījās kreiso partiju plakātos, attēlojot strādnieces. Konservatīvās partijas, kā, piemēram, „Zemnieku savienība”, sievietes atveidojumā nepieļāva pat šādas kailuma izpausmes. LZS plakātos sievietes atveidotas noslēgtā apģērbā, kas atklāja tikai plaukstas un seju. Nedaudz citādāka bija zemnieka atveidošana LZS plakātos, atveidojot to strādājam ar uzlocītām krekla piedurknēm. Šis tēls sasaucās ar strādnieka atveidošanas paņēmieniem kreiso partiju plakātos.

Attiecībā uz vīrieša kailumu atklātākas bija kreisās partijas, atveido arī līdz viduklim kailus vīriešus, tā uzsverot spēku un dinamiku. Te minams LSDSP plakāts „Lai dzīvo Latv. soc.-dem. strādnieku partija!” (127. pielikums), kurā atveidots puskails strādnieks ar āmuru un karogu rokās, uzsvērdams LSDSP spēku un attīstību. Kailuma kā spēka un varenības simbola izmantošana bija redzama Nacionālās apvienības plakātā „Nacionālā apvienība Latviju glābs no sarkanā pūķa” (17. pielikums), kurā kailums nebija tik apjomīgs kā LSDSP plakātā, tomēr bija vairāk nekā LZS zemnieku atveidojumos. Pūķa kāvējam redzamas kailas rokas līdz pat plecam, atklājot spēcīgus muskuļus, kas apliecina atveidotās cīņas pozitīvu iznākumu.

Plašāka vīrieša kailuma kā spēka metafora izmantota autoritārisma laika plakātos. Šeit spilgts piemērs ir Uzvaras laukuma būvniecības loterijas plakāts (60. pielikums). Tāpat saglabājās spēcīgu puskailo vīrieša roku atveidošana kā ražīga darba simbols, veidojot gan zemnieka (82. pielikums), gan strādnieka (83. un 85. pielikums) tēlus.

Kopumā sievietes un vīrieša vizuālo tēlu ārēji veidoja pēc samērā līdzīgiem parametriem, un to būtiski neietekmēja režīmu maiņa Latvijā. Lielākā daļa iezīmju saglabājās arī pēc 1934. gada 15. maija. Salīdzinot abus dzimumus, lielākās atšķirības redzamas kailuma uztverē, un tā idejiskajā izmantošanā politiskajos plakātos. Sievietes kailums vairāk asociēts ar seksualitāti (izņemot darba simbolu – līdz elkonim puskailās rokas), savukārt vīrieša kailums demonstrēja spēku un dinamiku, ko savā simbolikā izmantoja gan kreisās partijas demokrātijas laikā, gan autoritārais režīms savas propagandas nolūkos. I. Lipša, pētot sabiedrisko tikumību starpkaru Latvijā, pievēršas tādām aspektam kā moralizēšanai, kas bija novērojama šī laika publiskajā telpā gan presē, gan kā valsts

cenzūras politikas izpausmes.⁶³⁴ Šķiet, ka politiskais plakāts pildīja līdzīgu moralizēšanas nostāju. Tas darbojās tikumīga publiskuma robežās, partijām tādā veidā atbalsojot publiski vispārpieņemtus standartus un saglabājot savu morālo stāju.

Cilvēka tēls bija ļoti nozīmīga politiskās ikonogrāfijas sastāvdaļa, tas bija galvenais plakāta vēstījuma paudējs. Šajā nolūkā tika izmantoti dažādi sievietes un vīrieša tēli, kas balstījās un arī veidoja dzimtes stereotipus, to savstarpējo attiecību stereotipus. Šajā ziņā visu starpkara periodu neatkarīgi no režīmu maiņas 1934. gadā saglabājās līdzīgas gan dzimumu savstarpējo attiecību, stingri balstoties uz patriarhālo sabiedrības uzbūves modeli, gan arī ārējo vizuālo raksturiezīmju atveidošanas tendences abiem dzimumiem. Sieviete simbolizēja tautas turpmāko pastāvēšanu un nāciju kopumā, atsevišķos gadījumos to uzņēmoties vīrietim. Sievietes seksualitāte tika noliegta, sasaistot to ar negatīvismu. Vīrieša tēls galvenokārt kalpoja kā dažādu sociālo, politisko grupu simbols, apliecinot tam lielākas nozīmes piešķiršanu politiskajos procesos valstī.

⁶³⁴ Lipša, I. *Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.

Secinājumi

Politiskā plakāta kā patstāvīga vēstures avota analīze iekļaujas plašākā vizuālo avotu pētniecības procesā, kas Eiropas un arī pasaules vēstures historiogrāfija veidojies samērā nesen. „*Visual turn*”, kā to dēvē teorētiskajos darbos par šīs avotu grupas analīzes problēmjomām un metodoloģisko pieeju, radījis jaunu vērtību vizuālajiem vēstures avotiem. Politiskais plakāts kā vēstures avots Latvijas starpkaru periodā paver plašas tematiskās analīzes iespējas par dažādām gan politiskām, gan sociālām, gan kultūras parādībām un vērtībām sabiedrībā. Savu specifisko funkciju (pārliecināt) dēļ tas ne tikai reflektēja politisko un sociālo realitāti, bet arī bija daļa no vēstures procesa virzītājiem.

Demokrātijas apstākļos plakātu veidošana bija būtiska priekšvēlēšanu aģitācijas sastāvdaļa. Tās saturs un apjoms bija atkarīgs no pieejamajiem finanšu līdzekļiem. Īpaši aktuāli tas bija demokrātijas laikā. Kurš spēja piesaistīt vairāk finanšu līdzekļus, panāca lielāku savas partijas redzamību. Šajā jomā viskreatīvāk visu partiju vidū darbojās LSDSP. Tas attiecās gan uz naudas piesaisti, gan plakātu formu un saturu, gan arī uz radīto plakātu attapīgu izmantošanu visā priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņā. Plakāti bieži vien tika sistematizēti pēc dažādām mērķauditorijām - gan plakāta valodas (latviešu, krievu, vācu, ebreju, latgaliešu izloksnes), gan satura ziņā. Atšķirīgu plakātu veidošanu varēja atļauties tādas lielās partijas kā LSDSP un LZS.

Politiskajām partijām, veidojot savus plakātus, bija jārēķinās ar pastāvošo pēccenzūru, ko īstenoja iekšlietu struktūras. Cenzūras darbības robežas bija ietvertas atsevišķos likumdošanas aktos - Preses likumā, Sodū likumā, kā arī Kriminālā procesa likumā. Lielākoties cenzējamā joma attiecās uz pretvalstiskuma idejām. Baidoties no jebkādam uz pretvalstiskumu orientētām izpausmēm, pārsvarā konfiscēja nelegālās LKP, dažus Strādnieku un zemnieku frakcijas, kā arī pa retam kādu LSDSP un radikālāko nacionālistu plakātu.

Demokrātijas laika nozīmīga tendence bija pirms katrām vēlēšanām publisko telpu pārpludināt ar partiju aģitācijas plakātiem. Plakātu izvietošana publiskajā telpā auga pakāpeniski, 1925. gadā piedzīvojot īpašu kāpumu, kas ar katrām nākamajām vēlēšanām pastiprinājās. Patvaļīgā rīcība plakātu izlīmēšanā visās iespējamajās vietās bija raksturīga visām partijām, kas 1929. gadā noveda pie jauna tiesību akta izdošanas, kura mērķis bija ierobežot patvaļīgo rīcību. Šāds solis beidzās bez īpašiem panākumiem. Konkurence partiju starpā pieauga un līdz ar to auga arī savstarpējie konflikti. Visskaļākie bija sociāldemokrāti, gan kā konfliktos iesaistītie, gan kā to aktīvākie iztīrītāji savās preses slejās un no Saeimas tribīnes. Galvaspilsētā notiekošās kaislības ap plakātiem līdzīgā veidā, vienīgi mazākā intensitātē, atspoguļojās arī reģionos.

Atšķirībā no demokrātijas laika, kad valdīja politiskā konkurence, autoritārisma laikā plakātu veidotāji to neizjuta. Plakāti tika brīvi iepludināti publiskajā telpā, kas notika divējādi. No vienas puses to īstenoja propagandas iestāde (sākotnējo Iekšlietu ministrijas Informācijas un propagandas pārvalde, pēc 1937. gada Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski - kulturālais departaments), bet no otras puses to sekmēja dažādu valsts un pašvaldību institūciju, kā arī privātu uzņēmēju un privātpersonu pašiniciatīva. Propagandas plakāti tika pirkti un pārdoti. Katrs varēja izvēlēties sev tīkamākos plakātus gan vizuālā, gan saturiskā ziņā. Tas noveda pie tā, ka nebija pilnīgi kontrolēta ideoloģisko vēstījumu izplatīšana, vairāk darbojoties tirgus ekonomikas principiem.

Līdz ar autoritārā režīma izveidošanos mainījās plakāta uztvere - no traucējošas papīrloksnes, plakāts kļuva par godājamu interjera elementu, piešķirot tam mākslas darba statusu neatkarīgi no tā mākslinieciskās vērtības. Atšķirībā no demokrātijas laika plakātus pārsvarā izvietoja ēku iekšienē, nevis uz reklāmas stabiem pilsētu ielās.

Plakātu veidošanā iesaistītie mākslinieki demokrātijas laikā iedalāmi divās lielās grupās - tādi, kas strādāja tikai ar viena spektra politiskajām partijām, un tādi, kas plakātu veidošanu izmantoja primāri peļņas gūšanai, sastrādājoties ar dažāda spektra politiskajām partijām. Demokrātijas laikā liela daļa mākslinieku, kas veidoja politiskos plakātus, bija Latvijā plaši atzīti mākslinieki. Te minami R. Zariņš, N. Strunke, S. Vidbergs, V. Krūmiņš, kā arī R. Suta. Daļa šo mākslinieku darbu pie politisko plakātu veidošanas turpināja arī autoritārā režīma laikā. Tomēr lielākā daļa no tiem nekļuva par īstiem propagandas māksliniekiem, jo šo „titulu” autoritārajā režīmā pelnīja citi. Visbiežāk nozīmīgākos propagandas plakātus veidoja R. Šiško, O. Pladers un K. Krauze. Autoritārisma laikā pastāvēja dalījums mākslinieku izvēlē atkarībā no veidojamā plakāta tematikas. Jau pēc mākslinieka izvēles varēja konstatēt, cik nozīmīgs veidotais plakāts bija režīma propagandā.

Plakāts bija daļa no valsts politikas procesa, līdz ar to deva informāciju par nozīmīgāko politisko konceptu kā valsts, valstiskums un nacionālisms uztveri un nozīmi. Vairumā gadījumu partijas politisko aģitāciju izvērta, nepiesaistot to valsts vai nacionālisma jēdzienam. Partijas, kas tomēr izvēlējās atsaukties uz nacionālismu, bija tikai dažas - Demokrātiskais centrs un nacionālisti. Nacionālisma jēdziens citām partijām bija aktuāls tikai Satversmes sapulces priekšvēlēšanu aģitācijā, jo bija iespēja izmantot sabiedrības sajūsmu par jaunizveidoto valsti partijas popularitātes nodrošināšanai. Pat LSDSP nekautrējās iekļaut atsevišķas norādes uz šo panākumu.

Visbiežāk nacionālisms un valsts kopumā tika apzīmēta ar valsts karoga simbolu. Nākamais visbiežāk lietotais simbols bija sievietes tautas tērpis. Tam sekoja vīrieša simbols senlatviešu karavīra veidolā. Abi šie simboli eksistēja paralēli un bija vienlīdz nozīmīgi. Valsts varas uztverē atsevišķi

izvirzījās tādi jēdzieni kā pretvalstiskums, partiju savstarpējie konflikti, partiju interešu stādīšana augstāk par sabiedrības vajadzībām. Šie jēdzieni parādījās trešdaļā visu plakātu.

Partiju savstarpējie konflikti, pārsvarā primitīvu ķīviņu formā, plakātos parādījās 18% gadījumā, tikpat bieži atveidota katras partijas spēka dominance, izrēķinoties ar konkurentiem. No vienas puses, ķīviņi tika vērtēti negatīvi, bet no otras puses spēka lietošanu atspoguļoja kā vēlamu un nepieciešamu politisko oponentu iznīcināšanai. Visbiežākie “agresori” bija LSDSP, nacionālisti, kā arī Latgales reģionālās partijas. Izteikti atšķirīga bija LZS, kas aģitāciju īstenoja pašprietiekamības apziņā, izolējoties no partiju savstarpējiem konfliktiem un pretvalstiskas rīcības uzsvēršanas. Tikai vienā LZS plakātā redzama spēka un varenības izcelšana, kontrastējot to ar kreiso partiju uzveikšanu.

Autoritārajā režīmā valsts politiskā iekārtu skaidroja ar ideoloģisko konceptu - vienība, latviskums un vadonība - palīdzību. Plakātos ideoloģiskie “stūrakmeņi” pārsvarā atveidoti vairāki vienkopus, tikai retos gadījumos izceļot kādu vienu atsevišķi. Plakātos dominējošais koncepts bija latviskums, kam biežuma ziņā piekāpās pat vadonības ideja. Viena no visbiežāk vienkopus atveidotajām jēdzienu kombinācijām bija latviskums un vadonība. Tomēr atšķirībā no citām kombinācijām, šīs divas visbiežāk atveidotas ar vienkāršu teksta plakātu palīdzību, kur vienīgais dekoratīvais elements bija etnogrāfiskie raksti.

Izteikta autoritārā režīma plakātu iezīme bija vadonības atveidošana pastarpināti - bez K. Ulmaņa personiskās klātbūtnes. Ir tikai viens plakāts (iespējams tādi bija divi), kurā atveidots K. Ulmanis. Tomēr, neskatoties uz vadoņa tiešās klātbūtnes neesamību, iespējams identificēt 5 dažādas vadoņa lomas - skolotājs, valsts pastāvēšanas garants, kontrolētājs, aizgādnieks un netiešs (pasīvs) vērotājs. Neapšaubāmas līderpozīcijas bija vadoņa - skolotāja lomai, kura kalpoja pareizo sabiedrības uzvedības normu, vērtību definēšanai. Šie plakāti bija arī vieni no populārākajiem, tos visbiežāk pasūtīja gan valsts iestādes, gan pirka privātpersonas, tādā veidā izmantojot tos kā pašaudzināšanas līdzekli.

Nedaudz retāk parādīta vadoņa kā valsts pastāvēšanas garanta loma, kam kopumā bija pat lielāka ideoloģiskā nozīme nekā skolotāja lomai. Minētā loma bija vadoņa leģitimitātes avots. Pretstats šīm divām lomām bija vadoņa - kontrolētāja loma. Tas bija mēģinājums autoritārā režīma politiskās iekārtas izpratnē ieviest ne tikai uz nacionālo jūtu patosa balstītu jaunās valsts uztveri, bet arī iezīmēt obligāti ievērojamās rīcības robežas. Paklausība vadonim, indivīda personīgo interešu nobīdīšana otrajā plānā bija elementi, kuru ievērošanu pieprasīja propagandas plakāti simboliskā līmenī. Tie vairāk kļuva par režīma ārīšķības izpausmi, nevis reālā politikā sakņotiem apgalvojumiem. Tādā veidā autoritārā režīma ideologi salīdzinoši “maigo” režīma politiku centās maskēt ar skarbāku vizuālo retoriku.

Plakāts ar orientēšanos uz dažādām sabiedrības grupām kalpo kā labs avots sabiedrības sociālās diferencēšanas kritēriju noteikšanai. Latvijas demokrātijas laikā sabiedrību diferencēja pēc sekojošiem kritērijiem - šķiriskā, etniskā, mantiskā, dzimuma, vecuma. Dominējošais bija šķiriskais dalījums, bet vismazāk izplatītais bija dzimuma kritērijs. Nekas būtisks sabiedrības strukturēšanā nemainījās līdz ar 15. maija apvērsumu. Nozīmīgākās izmaiņas skāra diferencēšanas kritēriju savstarpējās skaitliskās attiecības, priekšplānā izvirzot etnisko dalījumu.

Gan demokrātijas, gan autoritārisma laika plakātos bija redzams pilns šķiru spektrs. Šķiriskā dalījumā dominēja strādnieki un zemnieki. Ja demokrātijas laikā abas šīs šķiras atveidoja vienlīdz bieži, tad autoritārisma laikā ieviesa nelielas korekcijas, līderpozīcijās izvirzot zemniecību, sakņojot to ideoloģiskos priekšnoteikumus.

Demokrātijas laika plakātos atsevišķi definēja pilsonību. Autoritārisma kā atsevišķa šķira parādījās inteliģence jeb skolotie ļaudis, kā to definēja plakātu saukļos. Inteliģenta tēls saglabāja visas demokrātijas laikā definētās pilsonības vizuālās iezīmes, simboliskā līmenī izglītību sasaistot ar augstāku dzīves līmeni.

Būtisks starpkaru laika vērtību raksturojums ietverts tādā sabiedrības strukturēšanas kritērijā kā dalījums pēc vecuma. Abos politisko iekārtu periodos dominēja jaunā paaudze kā uz nākotni orientētas valsts politiskās attīstības garants. Autoritārisma propagandēto patriarhālo vērtību iespaidā pavisam nedaudz pieauga vecās paaudzes atveidošanas īpatsvars, tomēr būtiskas korekcijas kopējās tendencēs tas neradīja.

Plakātu aktīvāka iesaistīšanās politiskajos procesos valstī notika ar dažādu idejisko konstrukciju veidošanu. Tādas bija pretinieka (ienaidnieka) definēšana, dažādu parādību klasificēšana ar negatīvo un pozitīvo emociju radīšanu, kā arī dzimtes stereotipu radīšana un uzturēšana. Politiskā pretinieka definēšana īpaši aktuāla bija politiskās konkurences apstākļos, lai arī novērojama atsevišķos autoritārā režīma plakātos. No visiem demokrātijas laika plakātiem, 39% gadījumu bija atveidots politiskais pretinieks. Pārējos gadījumos partijas sevi reklamēja, izolējoties no politiskajiem konkurentiem. Lai arī vairumā gadījumu politiskais oponents ieguva konkrētas partijas veidolu (70%), tomēr bija gadījumi, kad kā pretinieks definētas dažādas idejas un parādības. Visbiežāk tās bija partiju ķīviņu apkarošana, bezdarba, bada novēršana, valsts apkrāpšanas un pretvalstiskas rīcības apturēšana.

Visaktīvākās ienaidnieku atveidošanā bija „Strādnieku un zemnieku” frakcija, nacionālisti un LSDSP. Vairāk kā pusē šo partiju plakātu bija atveidots politiskais pretinieks. Vismazāk oponenti parādījās LZS plakātos.

Liela daļa partiju politiskos oponentus atveidoja saskaņā ar savām vēlēšanu platformām, tomēr bija gadījumi, kad pretinieki atveidoti neatkarīgi no vēlēšanu platformu satura. Tas apliecina,

ka plakātu saturu ne vienmēr noteica uz katrām vēlēšanām sagatavotā politiskā platforma, bet gan plakāts veidojās no katras partijas vispārīgiem ideoloģiskajiem priekšstatiem.

Autoritārisma ienaidnieku atveidoja salīdzinoši niecīgā daudzumā plakātu (13%). Izteiktākā šī perioda tendence bija ienaidnieku meklēšana pagātnē, ar ko īpaši uzsvēra jauna posma sākumu Latvijas vēsturē. Politiskie ienaidnieki (svešās varas, demokrātija ar tās apzīmētāju LSDSP) palika pagātnē, bet “sociālie” ienaidnieki (pret tautas vienotību, pret strādīgumu, pret ziedošanos tautas labklājībai) dažkārt atveidoti kā tagadnes reālijas.

Neatkarīgi no pastāvošās politiskās iekārtas, visu starpkaru periodu Latvijas publiskajā telpā parādījās LKP veidotie plakāti un tajos definētie negatīvie tēli. Komunistiem plakāti kalpoja par vienu no ideoloģiskajiem instrumentiem, kā diskreditēt pastāvošo valsts iekārtu, pierādīt Latvijas valsts likvidēšanas nepieciešamību. Balstoties uz Padomju Savienībā radīto politisko ikonogrāfiju, nedaudz adaptējot to vietējiem apstākļiem, LKP galvenokārt savos plakātos atveidoja badu, bezdarbu, teroru kā apkarojamās Latvijā pastāvošās parādības. Jau nedaudz mazākā apjomā plakātos atspoguļojās konkrēti politiskie ienaidnieki sociāldemokrātu vai atsevišķu valdības personu izskatā. Pēc K. Ulmaņa apvērsuma vēršanās pret Latvijas valsti un tajā pastāvošo iekārtu ieguva pavisam konkrētus vaibstus - K. Ulmaņa personā. Tajā pašā laikā nepazuda arī komunistiskajā ideoloģijā nedefinētie ienaidnieki - buržuāzija. Buržuju atveidošanā LKP stingri pieturējās pie Krievijas Pilsoņu kara laikā radītās ikonogrāfijas - necilvēkiem un nezvēriem, kurus vienoja uz galvas esošais cilindrs. Arī iznīcināšanas veids bija līdzīgs - ar spēka pielietošanu, kas bija raksturīga ne tikai komunistiem, bet arī citām Latvijas partijām un autoritārajā režīmā tapušajiem plakātiem.

Plakāta galvenā uzdevuma izpildei ļoti būtiski bija izvēlēties paņēmienus, kas sekmētu idejiskā vēstījuma uztveršanu. Tam ļoti palīdzēja emociju izmantošana. Gan demokrātijas, gan autoritārisma laika plakātos ar dažādu intensitāti dominēja pozitīvās emocijas, apliecinot samērā pozitīvo sabiedrības vērtību orientāciju. Neskatoties uz to, ka demokrātijas laikā pozitīvās emocijas plakātos parādījās vairumā gadījumu, tomēr negatīvisms būtiski neatpalika. Negatīvās emocijas tika izmantotas kā viens no spēcīgākajiem auditorijas uzrunāšanas paņēmieniem. Uz vēlēšanu laiku veidotie plakāti, kuri orientējās uz negatīvu emociju izmantošanu, sastopami praktiski visā politisko partiju spektrā, izņemot minoritāšu politiskās organizācijas. Galējības negatīvisma ziņā bija novērojamas LKP un tās paspārnē tapušo formāli legālās partijas plakātos (Strādnieku un zemnieku frakcija), kā arī nacionālo partiju plakātos.

Pozitīvo emociju spektrā gan demokrātijas, gan autoritārisma laikā dominēja prieks (lepnums), uzticība un cerības, turklāt tās atveidotas ar vienām un tām pašām idejiskajām konstrukcijām visu starpkaru periodu. Autoritārisms vienīgi paplašināja idejisko arsenālu ar tādiem jēdzieniem kā

vēsturiskais taisnīgums, latviskā triumfs, kā arī senatnes diženums. Nemainīgas bija harmonijas (saskaņas) un spēka, triumfa idejas.

Emocionālie paņēmieni plakātu veidošanā iezīmēja interesantu starpkaru perioda sabiedrības raksturojumu - spēks un tā aktīva lietošana, kas atsevišķos gadījumos bija arī vardarbīga, tika vērtēta pozitīvi. Spēks kalpoja kā pretinieka iznīcināšanas garants, kā partiju vai režīma spēku apliecinātājs. Spēks bija arī pamats uzticības nodrošināšanai gan partijām, kas to ietvēra savos vēlēšanu plakātos, gan arī autoritārajam režīmam, uzsverot jauna laikmeta sākumu un režīma legitimitāti. Tas viss parādīja, ka „stingra roka” bija vērtēta kā tikums visu Latvijas starpkaru periodu.

Visnegatīvākās emocijas plakātos parādījās saistībā ar politiskās konkurences jēdzieniem, jo tos pamatoja ar politiķu savstarpējo konfliktu, pretvalstiskas rīcības uzsvēršanu. Arī vardarbības jēdziens plakātos demokrātijas laikā nebija svešs – to izmantoja gan kā negatīvu parādību, gan arī kā attaisnojamo politiskā oponenta simboliskās iznīcināšanas paņēmieni. Izsmiešana, pazemošana, piekaušana bija daļa no vēlēšanu plakātos izvērstās politiskās cīņas, kas nereti sasaucās ar Latvijas pilsētu, sevišķi, Rīgas ielās notiekošo. Šī negatīvisma klātbūtne tika izskausta autoritārisma laikā, kur dominēja pozitīvās – „jaunās valsts” labākā ikdiena – bez ķildām, ar progresu, triumfu, draudzību un latviskā nostiprināšanos.

Negatīvo emociju izmantošanas ziņā nacionālisti daudz neatšķīrās no komunistiem. Abu politisko spektru pārstāvētajos plakātos dominēja dusmas, bailes un riebums. Ar īpašu negatīvismu izcēlās LKP, kuras plakātos dominēja kara šausmas, bads, bezdarbs, nāve, apspiešana un vardarbība, cenšoties visiem spēkiem apšaubīt Latvijas valsts pastāvēšanu. Šie piemēri parāda, ka radikālisma galvenais ierocis bija spēcīgas emocijas, kas saskanēja arī ar tendencēm citur Eiropā, īpaši totalitārajos režīmos. Plakāts šajā ziņā bija izdevīgs medijs emocionālu vēstījumu izplatīšanai.

Plakāts pildīja arī rituālas funkcijas, pārsvarā tas izpaudās autoritārā režīma laikā - mazāk demokrātijas laikā. Parlamentārajā posmā var runāt par atsevišķu partiju rituālām darbībām, kur izcēlās LSDSP. Šī partija savā politiskajā aģitācijā spēja ietvert tā laika sabiedrībai novatoriskus paņēmienus, tai skaitā ritualizētus masu pasākumus. Šo pasākumu ietvaros tika iesaistīts arī politiskais plakāts. Visaktīvāk plakātus izmantoja dažādās demonstrācijās un gājienos, kā arī politiskā teātra “Zilā blūze” iestudējumos, tādējādi pastiprinot LSDSP aģitācijas centienus.

Jaunu līmeni politiskie rituāli sasniedza autoritārā režīma laikā, kur ierastas kļuva masveida dažādas svinēšanas – „Atdzimšanas dziesma”, valsts svētki - 18. novembris un 15. maijs, Pļaujas svētki, Strādnieku svētki, Dziesmu svētki. Apmēram trešā daļa visu plakātu bija veltīti dažādiem svētkiem, izstādēm, loterijām, kam bija jāpanāk sabiedrības līdzdalība režīma politikas īstenošanā, apliecinot atbalstu un iesaisti šajos procesos, kā arī autoritārā režīma legitimitāti un tā propagandētās

ideoloģiskās pamatnostādnes. Visspilgtāk plakāta iekļaušanās kopējās rituālajās darbībās bija novērojama, gatavojoties Atdzimšanas dziesmas uzvedumam. Izrādē iekļautie ideoloģiskie vēstījumi jau laikus tika atspoguļoti trīs dažādos plakātos, kas saskanēja ar uzveduma sižetisko līniju. Viens no tiem atspoguļoja senatnes notikumus, kuros izteikts aicinājums uz cīņu, otrs parādīja uzvaru pār demokrātisko sistēmu, ko apzīmēja LSDSP, savukārt pēdējais jau ietvēra norādes uz jauna laikmeta sākumu un vadonības lomu tajā.

Līdzīgā veidā plakāti izmantoti arī Dziesmu svētku reklamēšanai. Arī šajos plakātos ietverti ideoloģiskie vēstījumi, kam bija jāgatavo skatītāji pirms svētku sākšanās. Būtībā plakāts kalpoja kā ievads un īsais svētku sagatavošanās kurss, ko noslēdza grandiozās izrādes.

Nozīmīgs visu plakātu elements bija cilvēka tēls, kas dažādās interpretācijās parādījās vairāk nekā pusē visu plakātu. Ar tā palīdzību tika paustas dažādas idejas un radīti dažādi dzimtes stereotipi. Lai arī politiskais plakāts vairāk attiecas tieši uz politiskajiem procesiem Latvijā starpkaru periodā, tomēr attiecībā uz cilvēka tēlu atveidošanu izmantotie stereotipi izgāja ārpus politikas robežām. Vizuālie tēli veidojās no kopējās sabiedrības vēsturiskās pieredzes, kas ietvēra gan politiku, gan sociālos un kultūras procesus. Līdz ar to stingra robeža starp tēliem, kas attiecas tikai uz politiku un kas attiecas uz pārējiem procesiem sabiedrībā, nav novelkama.

Izteikta Latvijas starpkaru politiskā plakāta iezīme bija maskulīnās simbolikas dominance pār femīno. Lielāko daļu plakāta ideju nodod vīrietis, apliecinot patriarhālo vērtību dominanci Latvijas starpkaru perioda sabiedrībā. Šīs īpatnības neietekmēja politiskā iekārta Latvijā, jo femīnās un maskulīnās simbolikas attiecība nemainījās visu starpkaru periodu. Atsevišķu politisko spēku izmantotās simbolikas tendencēs īpaši izcēlās nacionālisti, kuru ikonogrāfijā redzami tikai maskulīnie simboli. Liberālāka pieeja bija kreisi orientētām politiskajām partijām, t.sk., arī nelegālajai LKP, kas lai gan pakārtotā lomā, tomēr sievietēm iedalīja savu vietu politiskajos procesos.

Sievietes tēla nozīme nedaudz pieauga autoritārisma laikā, kad tai piešķīra papildus ideoloģisko funkciju - nācījas un tautas saglabāšanas funkciju. Minētā tendence radīja plakātus, kuros sievietes tēlam iedalītas dominējošās pozīcijas. Tomēr šajos gadījumos sieviete simbolizēja valsti, nevis dzimti. Vērtējot sievietes un vīrieša lomu sadalījumu analizētajos plakātos, skaidri parādās tendence, ka sieviete primāri atveidota kā būtisku ideju alegorija - kā nācīja. Daudz mazāk bija gadījumu, kad sieviete apzīmēja kādu konkrētu sabiedrības grupu, piemēram, strādnieci vai zemnieci. Sievietes nācījas simbols krasu pieaugumu piedzīvoja autoritārā režīma laikā, kas bija jaunās ideoloģijas sekas. Otra būtiskā sievietes loma - māte Latvijas starpkaru perioda plakātos parādījās samērā reti, tomēr salīdzinošā perspektīvā daudz raksturīgāks šis simbols bija demokrātijas laika

vēlēšanu plakātiem, nekā autoritārā režīma propagandas plakātiem. Autoritārā režīma plakātos sievietes - mātes loma piekāpās sievietes - nācijas tēlam.

Atšķirībā no sievietes atveidojuma krasākas pārmaiņas līdz ar politisko režīmu maiņu piedzīvoja vīrieša tēls. Ja demokrātijas laika plakātos tas vairāk tika izmantots reālu sabiedrības grupu un tās pārstāvju personificēšanai, tad autoritārisma plakātos tas līdzīgi kā sieviete sāka iemiesot nacionālisma idejas, tautas varenības un brīvības nosargāšanas centienus. Vairumā gadījumu tas panākts ar senlatviešu karavīra simbolu. Autoritārisma daudz retāk atveidoti zemnieki, strādnieki vai citas sabiedrības grupas.

Plakāti dod ieskatu izplatītākajos vizuālajos paņēmienos, kādi tika izmantoti cilvēku atveidošanā. Demokrātijas laika plakātos šis atveidojums ir daudzveidīgāks, kā arī risināti plašāki sievietes un vīrieša ķermeņa estētikas jautājumi. Plakātos skarta gan modernās sievietes un vīrieša tematika, kas vairumā gadījumu izmantota sabiedrībā negatīvu parādību uzsvēršanai, gan arī sievietes seksualitātes problemātika. Pēdējā bija aktuāla politiskā konkurences samazināšanā, jo kalpoja kā „Sieviešu nacionālās līgas” politiskās diskvalifikācijas elements simboliskā līmenī. Atšķirībā no partijām, kuras vadīja vīrieši, tieši seksualitāte, nevis politiskā darbība izvēlēta kā sieviešu politiskā saraksta kritikas paņemiens.

Mazāk problemātikas bija autoritārā režīma plakātos, kur sievietes atveidoja ļoti vienvēidīgā stilā (ar atsevišķiem izņēmumiem), neskarot to seksualitāti. Vienīgā pārmaiņa bija sievietes atveidošana sievišķīgākiem vaibstiem, nekā tas bija demokrātijas laika plakātos. Attiecībā uz vīriešiem ķermeņa estētikā atsevišķi izcēlās ķermeņa kailuma problemātika, kas parādījās jau demokrātijas laika kreiso partiju plakātos, turpinot savu eksistenci arī autoritārisma laika plakātos. Visos šajos plakātos atkailināta vīrieša ķermenis simbolizēja spēku, dominanci un varenību, pastiprinot gan partijas, gan režīma politisko nozīmību.

Kopumā viss starpkaru periods savā vizuālajā retorikā bija samērā homogēns. Neskatoties uz ideoloģiskajām atšķirībām, sabiedrību strukturēja, to emocionāli uzrunāja, dažādus stereotipus uzturēja ļoti līdzīgi gan demokrātijas laika vēlēšanu, gan autoritārā režīma propagandas plakātos. Līdz ar to 15. maija apvērsums neietekmēja būtiskāko simbolu un tēlu veidolu. Ideoloģiskās pārmaiņas lielā mērā saskanēja ar vispārējām sabiedrības vērtībām un priekšstatiem, tāpēc režīmu maiņu bija salīdzinoši viegli pieņemt.

Promocijas darbā aplūkoti politiskā plakāta analīzes aspekti neizsmēļ šī avota pētniecības iespējas. Vērtīgi būtu analizēt plakāta atveidošanas tendences salīdzinošā perspektīvā ar citām valstīm, īpaši dažādiem autoritārajiem režīmiem Eiropā. Tas precīzāk dotu skaidrojumu K. Ulmaņa režīma pieejai plakātam kā propagandas instrumentam. Šobrīd visprecīzākos salīdzinājumus var

izdarīt ar totalitārajiem un pustotalitārajiem režīmiem (komunistisko Padomju Savienība, nacistiskā Vācija, fašistiskā Itālija), jo par tiem ir veikti pētījumi, izmantojot arī vizuālos avotus. Daudz sarežģītāk tas izdarāms ar autoritārajiem režīmiem Baltijas valstīs - tur vizuālo avotu pētniecība pagaidām šai jomai vēl nav pievērsusies.

Vizuālajiem avotiem ir īpatnība reflektēt gan dažādas politiskās idejas, kultūras paradigmas, sabiedrības domāšanas modeļus, kas neaprobežojas ar izpausmi tikai viena tipa avotos. Līdz ar to pilnvērtīgai dažādu parādību izpētei nepieciešams aptvert plašākas avotu grupas. Šajā darbā indicētā tematika, kas atklājas plakātos, būtu pretnostatāma un salīdzināma ar citiem vizuālajiem avotiem, veidojot pētījumus, kas nebūtu koncentrējušies uz viena tipa vizuālajiem avotiem, bet gan uz vienu teorētisko problēmu. Tas dotu plašāku ieskatu vispārējos sabiedrības priekšstatos, stereotipos, to veidošanās tendencēs, pārmantojamībai dažādos vēsturiskajos periodos, kas bagātinātu ne tikai politiskās ikonogrāfijas un politiskās kultūras pētniecības jautājumus, bet papildinātu Latvijas historiogrāfiju arī ar mentalitātes vēstures pētījumiem.

Avotu un literatūras saraksts

Vizuālie avoti:

1. Anon. *1. augustā pret karu!* B.g. LKM, 578-IV
2. Anon. *1. augusts starptautiskā proletariāta cīņas diena. Karš karam!* B.g. LKM, 590-IV
3. Anon. *11. Par latvisku Rīgu, par vienotu tautu, par Rīgas saimniecisko labklājību! Balsojiet par Demokrātisko centru un saimnieciski - kulturālu darbinieku sarakstu.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
4. Anon. *16.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 79.lp.
5. Anon. *1918-1934. Tā zeme ir mūsu, tās pilsētas mūsu.* 1934. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
6. Anon. *1925. gada 3. un 4. oktobri balsojiet par Nr 3. Uz preekšu par labāku nākotni!* 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
7. Anon. *24. un 25. februārī balso "par".* 1934. LNB, IPTL1-341/25
8. Anon. *3 Par sociāldemokrātiju.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
9. Anon. *3.* 1928. LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l.
10. Anon. *5 Saimnieciskais centrs.* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 18.lp.
11. Anon. *500 strādnieki smol, mirst badā Latvijas cietumos. Mūsu uzdevums tiem palīdzēt. To var izdarīt tikai organizēti. Stāsimies visi sarkanā palīdzībā!* 1930. LKM, 550-IV
12. Anon. *8.* 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
13. Anon. *Apariet zemi rudenī.* B.g. LNB, IPTL1-63/9
14. Anon. *Apvienota tauta. Atjaunotā Latvijā strādniekiem ir ierādīta cienījama vieta.* B.g. LKM, 531-IV
15. Anon. *Ar vienotu fronti pret strādnieku bendēšanu!* B.g. LKM, 543-IV
16. Anon. *Augstākā izglītība Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
17. Anon. *Balso par kreisās strādniecības un darba zemniecības sarakstu Saeimas vēlēšanās 19. Pret fašistiem un zociālistiem. Pret darba algas pazemināšanu. Pret kara sagatavotājiem. Darbu un maizi visiem bezdarbniekiem. Amnestiju visiem politieslodzītiem.* 1931. LKM, 522-IV
18. Anon. *Balsojat par Demokrātu Savienību Nr 5.* 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
19. Anon. *Balsojiet par Latgolas...* 1925. LNB, IPTL1-341/3

20. Anon. *Balsojiet par Nr.1.* B.g. LNB, IPtL1-341/58
21. Anon. *Balsojiet par Nr.32 Sējat taisnību un kārtību.* 1925. LNB, PtL1-341/12
22. Anon. *Balsosim visi par Nr 6. Lūk tāpēc jābalso vienīgi par Nr. 6.* 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
23. Anon. *Bibliotēkas Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
24. Anon. *Brīva Latvija - patērētāji...* 1925. LKM, 23286/1398-IV
25. Anon. *Burger! Handwerker! Angestellte! Fur gleiches Recht und demokratische Staatsordnung!* 1928. LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 146.lp.
26. Anon. *Ceļi Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
27. Anon. *Da zdravstvuej krasnoe Ioe maja.* LKJS. B.g. LKM, 540-IV
28. Anon. *Darba ļaudis balsojeet par zocialdemokratiem. 3.* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
29. Anon. *Darba ļaudis visi 6. un 7. okt. Balsosim par sociāldemokrātu listi 3.* 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
30. Anon. *Darba ļaudis, strādnieki un kareivji, visi balsojiet par nr.3.* 1925. Kvaskova, V., Minde, G., Pētersone, V., Pētersone, P. Iespieddarbi un zīmējumi Latvijas Valsts vēstures arhīva kolekcijās. Latvijas Arhīvi, 2009, Nr.3, 108.lpp.
31. Anon. *Darba tauta! Lai nokratam važas un brīvi balsojam par savu darba tautas sarakstu Nr.3.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6apr., 200.l., 16.lp.
32. Anon. *Dāvids un Goliāts. Nr 8. Visi Rīgas kristīgie apvienojaties pret neticību un bezdievību.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
33. Anon. *Demokrātiskais centrs aizina uz tautas sapulci.* 1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 250.l.
34. Anon. *Demokrātskā centra tautas sapulces.* 1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 250.l.
35. Anon. *Demonstrēsīm par arodbiedrību atjaunošanu.* B.g. LKM, 570-IV
36. Anon. *Dievs svētī Latviju!* B.g. LVVA, 3724. f., 1.apr., 11567. l., 57lapa
37. Anon. *Dziesma brīvai Latvijai.* B.g. LNB, IPtL1-9
38. Anon. *Fašistu piena lops!* B.g. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 618/1. l., 300.lp.
39. Anon. *Für Recht und Ordnung.* 1922. LVVA, 2478.f., 1.apr., 45.l.
40. Anon. *Gleiches Recht und demokratische Staatsordnung.* 1928. LVVA, 3017.f., 6. apr., 24.l.
41. Anon. *Golosujte sa spisok 3.* 1928. LVVA, 3017.f., 6. apr., 24.l.
42. Anon. *Izkopsim Latviskos tikumus. Kārlis Ulmanis.* 1937. LNB, IPL1-9
43. Anon. *Jaunas celtnes Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339

44. Anon. *Jaunsaimniek! Vienīgi par listi Nr.8, par latviešu zemnieku savienību!* B.g. LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l., 120.lp.
45. Anon. *Jyusu citūksnis ir bezpartejizms.* 1925. LNB, IPtL1-341/1
46. Anon. *Kas notiks jaunceltā centrālā tirgus celtnē? Visplašākā vēlētāju sapulce!* 1928. LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 65.lp.
47. Anon. *Kas par Rīgas-Limbažu-Rujenes dzelzsceļu-balso par sarakstu Nr.6.* 1925. LNB, IPtL1-341/5
48. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
49. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
50. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
51. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
52. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
53. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. LKM, 584-IV
54. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. LNB, IPL-341/17
55. Anon. *Kaujas sauciens.* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 17. lp.
56. Anon. *Kādi ļaudis mums vajadzīgi? Ļaudis atturīgi, tas ir ļaudis, kuri savus ceļus neloka šolaika Baala - alkohola priekšā. Dr. Kārlis Ulmanis.* 1935. LNB, IPL1-39/19
57. Anon. *Kāds bērū gājiens 18. un 19. februārī. (Rīgas domes vēlēšanas).* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
58. Anon. *Kontinenta strādnieki uz streiku!* B.g. LKM, 562^{6b}-IV
59. Anon. *Kreisās strādniecības saraksts 26. Pret bezdarbu, pret algu nosišanu.* 1931. LVVA, 3235.f., 1/6. apr, 790.l., 17.lp.
60. Anon. *Kreisās strādniecības un darba zemniecības saraksts 19. Pret karu pret fašismu!* 1931. LKM, 516-IV
61. Anon. *Kreisās strādniecības un darba zemniecības saraksts 19. Pret nodokļiem un ūtrupēm par sociālismu!* 1931. LKM, 515^a-IV
62. Anon. *Kreiso darba ļaužu saraksts 22. Nost ar karu.* 1928. LKM, 510-IV
63. Anon. *Kristeigo Zemniku Partijas kandidatu sarokstu.* 1925. LNB, IPtL1-341/26
64. Anon. *Kur valdība ņem naudu?* 1937. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 620.l., 119.lp.
65. Anon. *Lai dzīvo 1. augusts. Nost karu.* B.g. LKM, 523-IV
66. Anon. *Lai dzīvo 1.maijs strādnieku revolucionārā cīņā.* B.g. LKM, 526-IV
67. Anon. *Lai dzīvo 1.maijs!* 1934. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 554.l., 132lp.
68. Anon. *Lai dzīvo Latv.soz.-dem. Strādnieku partija!* 1925. LKM, 2238-IV

69. Anon. *Laipnam būt ir likums, smaidīt - latvju tikums*. B.g. LNB, IPL1-9
70. Anon. *Latgales ainava*. 1935. LNB, IPL1-339
71. Anon. *Latgales latviešu kongress Rēzeknē*. B.g. LNB, IPtL-9(L)21/22/3
72. Anon. *Latgales skolas*. 1935. LNB, IPL1-339
73. Anon. *Latgales zemnieku arāju liste nr.11*. 1925. LNB, IPtL-341/10
74. Anon. *Latgolas demokrātu partija 1. Ku izsaka Latgolas Demokrātu plakāts*. 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
75. Anon. *Latviešu Nacionālās Apvienības Nr. 15 kandidāti Rīgas vēlēšanu apgabalam*. 1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 244.l., 118.lp.
76. Anon. *Latviešu pieaugums Latgales pilsētās*. 1935. LNB, IPL1-339
77. Anon. *Latviešu valodas vajāšana pagātnē*. 1935. LNB, IPL1-339
78. Anon. *Latviešu zemnieku savienības kandidātu saraksts Rīgā Nr. 23*. 1931. LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 175.lp.
79. Anon. *Latviešu zemnieku savienības saraksts*. 1928. LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l., 135.lp.
80. Anon. *Latvieti vai pazīsti manu latu?* 1937. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 620.l., 120.lp.
81. Anon. *Latvijai jābūt latviešu valstij. Kārlis Ulmanis*. 1934. LNB, IPL1-9
82. Anon. *Latvijai jābūt latviešu valstij. Kārlis Ulmanis*. 1937. LNB, IPtL1-9/12
83. Anon. *Latvijas atjaunošanas svētku programma*. B.g. LVVA, 3724.f., 1.apr., 12028. l., 63.lp.
84. Anon. *Latviju latviešiem! Demokrātiskais centrs sasauca tautas sapulci* 1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 250.l.
85. Anon. *Latviju latviešiem! Latviešiem darbu un maizi. Cīņai sveiks!* 1934. LVVA, 3724.f., 1.apr., 2095.l., 89.lp.
86. Anon. *Latviju latviešiem! To grib Demokrātiskais centrs. Balsojat visi par N. 14*. 1922. LNB, IPtL1-341/14
87. Anon. *Latvju tauta ar SPRS! Pret Ulmani un baroniem!* B.g. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 618/1 l., 300. lp.
88. Anon. *Latvju seeweete balso Rīgā par listi Nr 11*. 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
89. Anon. *Lauksaimniecība*. 1935. LNB, IPL1-339
90. Anon. *Lielgabali draud, aizstāvi savu dzīvību! Karš karam!* 1936. LKM, 580-IV
91. Anon. *Lietuvji katoļi un baltkrievi balso par nr. 20*. 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds

92. Anon. *Lietuvji, katoļo un baltkrievi balso par sarakstu 20*. 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
93. Anon. *Mans augstākais prieks, manas lielākās bēdas stāv latviešu taitas laimē un nelaimē. Kronvaldu Atis*. 1934. LNB, IPL-9
94. Anon. *Mājas dzīve Latgalē*. 1935. LNB, IPL1-339
95. Anon. *Melnā koalīcija jāsadragā. Valsts izsaimniekošanai un onkuļu būšanai jādara gals! Par to cīnās sociāldemokrātija!.... Par Nr 3!* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
96. Anon. *Melnsvārci un Sarkansvārci! Visi Rīgas kristīgie, apvienojaties pret neticību un bezdievību!* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 20.lp.
97. Anon. *Mežs - mūsu bagātība*. 1937. LNB, IPTL1-63/8
98. Anon. *Mēs esam viena saime, vienota saime mēs paliksim. Kārlis Ulmanis*. B.g. LNB, IPL1-9
99. Anon. *Mēs prasam bezdarbniekiem brīvu dzīvokli un siltu ēdienu! Iziešim visi 20.martā bezdarbnieku gājienā no sabiedrisko darbu vietām! LKP*. B.g. LKM, 574-IV
100. Anon. *Mēs varam būt patrioti visi un būsim visi. Kārlis Ulmanis*. 1934. LNB, IPTL1-9/7
101. Anon. *Mums visiem kopīgs mērķis - veselīga saimnieciska politika, katram attiecīgu daļu no darbā ražotām vērtībām. Balsojiet par Latviešu zemnieku savienības sarakstu 23*. 1931. Kvaskova, V., Minde, G., Pētersone, V., Pētersone, P. Iespieddarbi un zīmējumi Latvijas Valsts vēstures arhīva kolekcijās. Latvijas Arhīvi, 2009, Nr.3, 108.lpp.
102. Anon. *Mūsu tautas latvisko misiju mēs varēsim piepildīt tikai kā latvieši uz latviešu zemes. Kārlis Ulmanis*. 1937. LNB, IPL1-9
103. Anon. *Nacionālā apvienība Nr.4. sarīko tautas sapulces!* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 30.lp.
104. Anon. *Nacionālrevolucionārais strādnieks! Tavs nr. 38. Cīņā līdz uzvarai!* 1931. LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 281.lp.
105. Anon. *Nā! Nūst partijas! Lai dzeivoj Lotgolas bezpartejisko savienība Nr. 8*. 1925. LNB, IPTL1-341/2
106. Anon. *Nāve fašizmam, ne komēdijas, bet darbu un maizi!* 1934. LKM, 529-IV
107. Anon. *Nāve slepkavām. LKJS*. B.g. LKM, 538-IV
108. Anon. *Ne savstarpēju apkarošanos, bet vienotu domu. Kārlis Ulmanis*. 1937. LNB, IPL1-9
109. Anon. *Nost ar fašistiskām arodbiedrībām, valdības iecelto valdi, nost ar Ulmaņa diktatūru. Lai dzīvo Padomju Latvija!* B.g. LKM, 530-IV

110. Anon. *Nost ar politiešlodzīto bendēšanu! Nost ar karu! Nost ar fašistiskām bendēm!* B.g. LKM, 587-IV
111. Anon. *Nost balto teroru.* B.g. LKM, 547-IV
112. Anon. *Nost cietumu režīmu.* 1934. LKM, 568-IV
113. Anon. *Nost fašismu! Lai dzīvo tautas fronte!* 1937. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 620.l., 147.lp.
114. Anon. *Nost fašistiskās kara tiesas! Lai dzīvo Padomju Latvija!* B.g. LKM, 576-IV
115. Anon. *Nost imperiālistiskos slepkavas un sociālneliešus.* B.g. LKM, 520^{a6}-IV
116. Anon. *Nost pilsonisko reakciju balsojiet par zocialdemokratijas listi Nr 3.* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
117. Anon. *Nost soc .fašistu apdziedāto bada un bezdarba demokrātiju.* 1933. LKM, 518^a-IV
118. Anon. *Nr. 3 Saeimas vēlētajū sapulci.* 1928. LVVA, 3017.f., 6.apr., 24.l., 1.lp.
119. Anon. *Nr.11. Rīgas pilsētas domes vēlētajū!* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 66.lp.
120. Anon. *Nr.18. Nomaļņiekus un centīgo darba tautu saulītē cels Nr.18. Rīgas nomaļū savienības sarakts.* 1931. LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 161.lp.
121. Anon. *Nr.3 Rīgas darba tautai.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 15.lp.
122. Anon. *Nr.4.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 20.lp.
123. Anon. *Palīdziet ieslidzītiem pret fašistiem!* B.g. LVVA, 3235.f., 1/6 apr., 618/1. l., 270. lp.
124. Anon. *Palīdziet pasargāt Latvijas neitralitāti. Mēs lūdzam godātos pircējus mūsu veikalā par karu nerunāt.* 1939. LNB, IPtL1-355/91
125. Anon. *Palīdzība plūdus cietušajiem.* 1928. Kvaskova, V., Mīnde, G., Pētersone, V., Pētersone, P. Iespieddarbi un zīmējumi Latvijas Valsts vēstures arhīva kolekcijās. Latvijas Arhīvi, 2009, Nr.3, 106.lpp.
126. Anon. *Par apdrošināšanu pret bezdarbu cīnās sociāldemokrātija. 3.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
127. Anon. *Par atdabūto zemi latvju tauta atlīdzību muižniekiem nemaksā! Balsojiet visi par kandidātu sarakstu Nr.1.* 1922. LKM, 513-IV
128. Anon. *Par brīvu demokrātisku Latviju. Vienoti pret fašismu.* 1940. LKM, 560-IV
129. Anon. *Par cionistu bloku.* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 23lp
130. Anon. *Par darbu un maizi cīnās sociāldemokrātija.3.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
131. Anon. *Par Demokrātisko centru un saimnieciski kulturnāliem darbiniekiem!* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 22.lp.

132. Anon. *Par godīgumu drošību likumību. Demokrātiskais centrs un bezpartejiskie sabiedriskie darbinieki.* 10. 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
133. Anon. *Par Ulmaņa valdības gāšanu! Par tautas vēlētu pārstāvniecību!* 1939. LKM, 588-IV
134. Anon. *Par velti gavilēja bendes. 15. maijā strādnieki ar varu dzīti fašistu manifestācijās! Velti klieziet melnie kraukļi mēs vēl esam dzīvi!* 1935. LKM, 585-IV
135. Anon. *Pašvaldība Latgalē* 1935. LNB, IPL1-339
136. Anon. *Patstāvīgu demokrātisku Latviju. Ne partiju cīņa bet valstisks darbs.* 1922. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
137. Anon. *Pātaga kā līdzeklis pret bezdarbnieku prasībām! Par vienu latu mūs, mūs iekala šinī jūgā minist Skujenieks šeftējas mežā.* B.g. LKM, 1173-IV
138. Anon. *Pilsētnieki un zemnieki.* 1925. LKM, 2038-IV
139. Anon. *Pilsoņi sargājiet Latviju no kungu varas atgriešanās, sargājiet Latviju no sarkaniem varmākām.* 1925. LNB, IPtL1-341/8
140. Anon. *Pilsoņi! (tālāk garš teksts) Latviju demokrātu savienības kandidātiem Kurzemē* 25. 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
141. Anon. *Pilsoņi! Sargājiet savu galvaspilsētu. Apvienotais nacionālais centrs.* 14. 1922. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
142. Anon. *Pirmā maija triecienu buržujam.* B.g. LKM, 525-IV
143. Anon. *Polsko...* 1931. LNB, IPtL1-341/32
144. Anon. *Polsko-katolicka lista.* 1928. LKM, 514-IV
145. Anon. *Pret fašismu. LKJS.* B.g. LKM, 542-IV
146. Anon. *Pret imperiālistisko karu un intervenci aizstāvēsim SPRS!* B.g. LKM, 579-IV
147. Anon. *Pret smago netaisno nodokļu nastu cīnās sociāldemokrātija.* 3. 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
148. Anon. *Pret strādnieku izdzīšanu un izsūtīšanu uz laukiem, karu un Ulmaņa fašismu! Kara stāvokli! Par Padomju Latviju!* B.g. LKM, 586-IV
149. Anon. *Progresīvā apvienība un Demokrātiskais centrs sasauc Tautas sapulci.* 1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 250.l.
150. Anon. *Progresīvo pilsoņu apvienība Nr. 5.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 46.lp.
151. Anon. *Ražotāji un darba inteliģenti! Nr.38. Cīņā līdz uzvarai!* 1931. LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 282.lp.
152. Anon. *Rīgas darba tauta un visi godīgie pilsoņi balso tikai par zociāldemokrātijas listi 7, jo vienīgi šī partija aizsargā demokratiju pret asiņaino teroru un pilsētas saimniecību vada pa*

- visplašāko iedzīvotāju masu labklājības un taisnības ceļu.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6.apr., 200.l., 60.lp.
153. Anon. *Ruskij trudovoj sojuz Nr. 14.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6.apr., 200.l., 70.lp.
154. Anon. *Sarkanie zaimo Dievu! Visi rīgas kristīgie, apvienojaties pret neticību un bezdievību!* 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 19.lp.
155. Anon. *Sieviete balso par sievieti Saeimas vēlēšanās! Sieviešu nacionālā līga.* 1931. LNB, IPtL1-341/4
156. Anon. *Sniegt katram bezdarbniekam vienreizēju pabalstu - 50 Latus. Nost ar bezdarbnieku katorgas darbiem! Nost kandalu režīmu politieslodzītiem. Nost intervenci pret SP.* B.g. LKM, 524-IV
157. Anon. *Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas saraksts Saeimas vēlēšanās 3. un 4. okt. Ir Nr 3. Darba tauta balsos par to!* 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
158. Anon. *Spļauj tu sarkanas ugunis cik gribi - Ar tevi mēs tiksīm galā 6. un 7. oktobrī nobalsojot par zemnieku savienību Nr. 8.* 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
159. Anon. *Spožu turēsīm Latvijas godu.* B.g. LNB, IPL1-9
160. Anon. *Stādīsīm bērzus! Rīkosīm meža dienas!* B.g. LNB, IPtL1-63/6
161. Anon. *Stingra roka droši vadīs arī tramīgāko zirgu. Balsojat par Latv. Zemn. Savienību tad valsts vezums negāzīsies.* 8. 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
162. Anon. *Strādnieki bezzemnieki balsojat par listi Nr 3 Latvijas zocial-dem stradneeku partija.* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
163. Anon. *Strādnieki! 20.martā iziesīm streikā pret fašistu valdības teroru un badu! Lai dzīvo komunistu organizācija!* B.g. LKM, 575-IV
164. Anon. *Strādnieki! Uzvara atkarājas no jums pašiem Nr. 16.* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6.apr., 200.l., 78.lp.
165. Anon. *Strādnieku jaunatne un zocialisms.* 1920. LKM, 3718/1112-IV
166. Anon. *Svētdiena Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
167. Anon. *Šīs vietas izcīnītas latviem. Balsojiet par sarakstu 12. Par stingru latvju tautas varu!* 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
168. Anon. *Tautas garamantas Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
169. Anon. *Tautas kultūras nedēļa.* 1934. LNB, IPtL1-37/1
170. Anon. *Tautas un tēvu zemes mīlestība - visu tikumu pamats. A.Kronvalds.* 1937. LNB, IPL1-9

171. Anon. *Tautiskā apziņa Latgales nomalēs*. 1935. LNB, IPL1-339
172. Anon. *Tādas dzīves, kā pie mums citur nav, par to jau nav ko runāt*. 1940. LNB, IPTL1-629/49
173. Anon. *Tev pamatšķira - kur lielāks gods, kā tas. Tev kareivs būt? Tu izej cilvēci un sauli gūt.*
(*J.Rainis*) Nr 3 sociāldemokrātu liste. 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa,
Sīkiespiedumu fonds
174. Anon. *Topiet lepni uz to, ka mēs esam mūsu latviskās Latvijas pilsoņi. Kārlis Ulmanis*. 1937.
LNB, IPL1-9
175. Anon. *Trudovije krestjani i rabočie!* 1928. Kvaskova, V., Minde, G., Pētersone, V., Pētersone,
P. Iespieddarbi un zīmējumi Latvijas Valsts vēstures arhīva kolekcijās. Latvijas Arhīvi, 2009,
Nr.3, 108.lpp.
176. Anon. *Ulmanis pārdod Latviju Hitleram! Aizstāvi Latvijas neatkarību*. B.g. LKM, 582-IV
177. Anon. *Vajāšanas un spaidi mūs nebaida. Latviešu Latvija tomēr būs!* 1934. LVVA, 3724.f.,
1.apr., 2095.l., 9.lp.
178. Anon. *Varbūt tu piekrīti komunistiem?..... Nē! Tu balsosi par Latvijas sociāldemokrātiju par Nr*
3. 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
179. Anon. *Vidzemē balsojeet visi par zemniecības listi Nr 8*. 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa
nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
180. Anon. *Vienību uz latviska pamata*. 1934. LNB, IPTL1-9/5
181. Anon. *Visa darba tauta balso par 3*. 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 18.lp.
182. Anon. *Visai Rīgas darba tautai!* 1925. LVVA, 3235.f., 1/6.apr., 200.l., 59.lp.
183. Anon. *Visai Rīgas darba tautai! Nr 3 Strādnieku un karavīru apvenotais pilsētas domnieku*
kandidātu saraksts. 1925. LVVA, 3235.f., 1/6. apr., 200.l., 17.lp.
184. Anon. *Visi balso 12. martā par darba ļaužu listi Nr.12*. 1922. LNB, IPTL1-341/20
185. Anon. *Visi balso par strādnieku-zemnieku sarakstu 19*. 1931. LKM, 3721/145-IV
186. Anon. *Visi balsosim par Zemnieku Savienības sarakstu*. 1928. LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l.,
142.lp.
187. Anon. *Visi par 3 soc. dem.* 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
188. Anon. *Visi par socialdemokratiem!* B.g. LNB, IPTL1-341/40
189. Anon. *Visi par vienīgo bezpartejisko darba ļaužu sarakstu Rīgas vēlēšanu apgabalā Nr. 9*.
1931. LVVA, 3710.f., 1.apr., 244.l., 117.lp.
190. Anon. *Visi Rīgas katoļi balso par Nr.7*. 1931. LVVA, 3017.f., 2.apr., 159.l., 59.lp.
191. Anon. *Visi, kas gribat zemi kā īpašumu balsojiet par listi Nr 11*. 1920. Akadēmiskās bibliotēkās
Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds

192. Anon. *Visiem viens likums, viena taisnība, vienas tiesības. Kārlis Ulmanis.* B.g. LNB, IPtL1-341/50
193. Anon. *Vispirms zemi tiem, kas to sargā. Par to stāv latviešu zemniecība. Tamdēļ visi, kam rūp latviešu kareivju liktenis Kurzemē balsojiet par listi Nr.8.* 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
194. Anon. *Visu zemju proletārieši apvienojaties!* B.g. LKM, 583-IV
195. Anon. *Zemnieku karogs pacelts (Par Latviju nacionālu daiļu spēcīgu) Sekosim tam un balsosim par Latviešu Zemnieku Savienību Nr.16.* 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
196. Anon. *Zemnieku savienības saraksts.* 1928. LVVA, 3282.f., 1.apr., 220.l., 144.lp.
197. Anon. *Zvēram vienotai latviešu tautai! Zvēram latviskai Latvijai!* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
198. Ansons, J. *Rīgai jāplaukst mēs to gribam!* 1925. LNB, IPtL1-341/33
199. Apinis, A. *Atjaunotā Latvijā uzgavilēs latviskais. K.Umanis.* 1935. LNB, IPtL1-9/15
200. Ābelīte, Z. *Atjaunotās Latvijas 5 gadu sasniegumu skate.* 1939. LNB, IPtL-38/1
201. Bajārs, A. *Apceļo dzimto zemi.* 1936. LNB, IPtL1-7A/34
202. Becker, S. *Par taisnību un kārtību.* 1931. LNB, IPtL1-341/63
203. Behrman *Žīdu vēlētais tava liste ir 14.* 1931. LNB, IPtL1-341/44
204. Bīne, J. *Gribot sasniegt jaunas tāles, zemnieks nopļauj jaunas zāles. Balso par Latviešu zemnieku savienības sarakstu Nr.8.* 1931. LVVA, 3282.f., 1.apr., 221.l., 218.lp.
205. Bīne, J. *Neesat šai cīņā lieki, šurpu visi līdumnieki. Balsojat par Latviešu zemnieku savienības sarakstu nr.8.* 1931. LVVA, 3282.f., 1.apr., 221.l., 224. lp.
206. Bīne, J. *Zemnieks cīnās, zemnieks dara, tam lai pieder valsts un vara. Balso par Latviešu zemnieku savienības sarakstu Nr. 8.* 1931. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
207. Brastiņš, E. *Latviešu Zemnieku savienības saraksts.* 1931. LVVA, 3282.f., 1.apr., 221.l., 216. lp.
208. Cālītis, M. *Darba ražība Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
209. Cālītis, M. *Piensaimnieku sabiedrības Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
210. Civis-Civinskis, S. *Polacy-katolicy.* 1931. LNB, IPtL1-341/61
211. Cīrulis, A. *Valsts dibinātājs un valsts atjaunotājs ir mūsu vadonis.* 1934. LNB, IPtL1-9/4
212. Duburs, A. *Radioklausītājs - laikmeta pareizs izpratējs.* 1940. LNB, IRPtL1/621.3
213. Dzenis, E. *2.latvju zemnieku pļaujas svētki.* 1936. LNB, IPtL1-63/23

- 214.Dzenis, E. *Izdaiļosim Latviju*. B.g. LNB, IPtL1-63/20
- 215.Dzenis, E. *Katrs, kam art un sēt ir prieks, Kļūt var saimnieks - līdumnieks!* 1939. LNB, IPtL1-336/44
- 216.Dzenis, E. *LLK Mazpulku loterija*. 1938. LNB, IPtL1-336/21
- 217.Dzenis, E. *Par saimnieku var katrs kļūt!* B.g. LNB, IPtL1-336/34
- 218.Dzenis, E. *Pērciet Uzvaras laukuma loterijas lozes*. 1938. LNB, IPtL1-336/40
- 219.Dzenis, E. *Sēklu un labības pārstrādājumu izstāde*. 1937. LNB, IPtL1-63/37
- 220.Dzenis, E. *Zemgales apgabala izstāde*. 1937. LNB, IPtL1-7/20
- 221.Filka, A. *Vienosimies uzticībā vadonim*. 1935. LNB, IPtL1-9/2
- 222.Freimanis, K. *Atjaunotās Latvijas 5 gadu sasniegumu skate*. 1939. LNB, IPtL1-7/46
- 223.Freimanis, K. *Dikļu dziesmu svētki*. 1939. LNB, IPtL1-78/7
- 224.Freimanis, K. *Latgales dziesmu svētki*. 1940. LNB, IPtL1-78/9
- 225.Gestaute, E. *1918-1934. Tā zeme ir mūsu*. 1934. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
- 226.Grinbergs, H. *Amatnieki, brīvības cīnītāji, invalīdi, rūpnieki. Balsojiet visi par sarakstu nr 15*. 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
- 227.Haskins *Tā Ulmaņa valdība gādā par strādniekiem!* 1935. LKM, 561^{a6b}-IV
- 228.Haskins, S. *Par ciešu sadarbību ar PSRS*. B.g. LKM, 563-IV
- 229.Haskins, S. *Vienota revolucionāra cīņa par maizi* B.g. LKM, 564-IV
- 230.Induse-Muceniece, M. *Latgales dziesmu svētki*. 1940. LNB, IPtL1-78/8
- 231.J.A.Liberts *Latvijai jābūt latviešu valstij. Kārlis Ulmanis*. 1937. LNB, IPtL1-9/12
- 232.Jankavs, V. *Apceļo dzimto zemi!* 1939. LNB, IPtL7A/2
- 233.Kasparsons, R. *Izpostīto apgabalu atjaunošana un jaunsaimniecības nostiprināšana ir Valsts pirmais pienākums. Balsojiet par Latvijas jaunsaimnieku savienības un ārpuspartijas jaunsaimnieku, progresīvu vissaimnieku, dzelzceļnieku un darba intelīģences apvienības sar.Nr.1*. 1922. LKM, 517^{a6}-IV
- 234.Kasparsons, R. *Latvijas jaunsaimnieku savienība*. 1925. LVVA, 5785. f., 1. apr., 5. l., 36. lp.
- 235.*Kaujas sauciens*. 1931. LVVA, 3017.f., 1.apr., 464.l., 14.lp.
- 236.Krams *Uz izmocītās tautas pleciem*. 1933. LVVA, 3710.f., 1.apr., 244.l., 107.lp.
- 237.Krauze, K. *Atdzimšanas dziesma*. 1934. LNB, IPtL1-37/21
- 238.Krauze, K. *Cēsu novada dziesmu svētki*. 1936. LNB, IPtL1-78/19
- 239.Krauze, K. *Laba grāmata modina cilvēka gaišos prātus. Dr.Kārlis Ulmanis*. 1935. LNB, IPtL1-0/24

240. Krauze, K. *Lai atjaunotā latviešu sētā ir atkal latvisks darbs un latviska dzīve un prieks. A. Saulietis.* 1934. LNB, IPtL1-331/12
241. Krauze, K. *Uzticība vadonim - tautas spēks.* 1934. LNB, IPtL1-9/3
242. Krauze, K. *Zelta vārpu vaiņagā eji tautas priekšgalā drošu roku vadi to - Apmeklējiet visi Nameja gredzena izrādes Dailes teātrī.* 1935. LNB, IPtL1-792/3
243. Krēgere, V. *Apceļo dzimto zemi.* 1938. LNB, IPtL1-7A/41
244. Krēgere, V. *Ceļojošā tēlotājas mākslas izstāde.* 1939. LNB, IPtL1-7/33
245. Krēgere, V. *IX latviešu dziesmu svētki.* 1938. LNB, IPtL1-78/5
246. Krūmiņš, V. *Atdzimšanas dziesma.* 1934. LNB, IPtL1-37/23
247. Krūmiņš, V. *Balsojiet visi par Nr.6. Bezpartejiskais nacionālais centrs aizstāv drošību un kārtību valstī, katram sava darba augļus, ne partiju cīņu, bet radošus darbu.* 1922. LNB, IPtL1-341/34
248. Krūmiņš, V. *Ne partiju cīņu bet valstisku darbu. Visi par listi nr 11.* 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
249. Krūmiņš, V. *Par listi 13. Balsojat visi. Apzinīga stipra un disciplinēta armija nodrošina Latvijas neatkarību.* 1920. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
250. Krūmiņš, V. *Saucējs sauc pie Daugavas. Gatavojaties uz Saeimas vēlēšanām! Bezpartejiskais nacionālais centrs stāv par kārtību taupību un ražīgu darbu.* 1922. LNB, IPtL1-341/54
251. Krūmiņš, V. *Šeit pieņem parakstīšanos un pārdod pa numuriem.* 1921. LNB, IPtL1-0/15
252. Krūmiņš, V. *Šī zeme ir mūsu. Apvienotais zociāldemokrātu maziņu partijas un laukstrādnieku savienības kandidātu saraksts. Balsojiet.* 1922. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
253. Krūmiņš, V. *Visi balso par vidusšķiru apvienību 25.* 1931. LNB, IPtL1-341/41
254. *Latviju latviešiem. Latviešiem darbu un maizi. Cīņai sveiks.* 1934. LNB, IPtL1-9/33
255. Liberts, J.A. *Apzināsimies ne tikai savas tiesības, bet jo vairāk pienākumus.* 1934. LNB, IPtL1-341/49
256. Liberts, J.A. *Mēs gribam panākt tautas un valsts saimniecisko, finansiālo, politisko, kulturālo un nacionālo atbrīvošanu un atdzimšanu. Kārlis Ulmanis.* 1934. LNB, IPtL1-9/31
257. Liberts, J.A. *Patriots un palīgs jaunajai Latvijai būs ikkatrs - vai zemnieks, vai strādnieks vai skolotie ļaudis. Kārlis Ulmanis.* B.g. LNB, IPtL1-9/13
258. *Liepājas "Makkabi" 15.g. Jubileja.* 1937. LNB, IPtL1-7A/82
259. Liepiņš, J. *Kreisās strādniecības saraksts.* 1928. Umblija R. Plakāts Latvijā. Rīga, 2008. 63.lpp.
260. Liepiņš, J. *Kreiso darba ļaužu saraksts.* 1928. Umblija R. Plakāts Latvijā. Rīga, 2008. 63.lpp.

- 261.Linde, V. *Latvia invites you!* 1935. LNB, IPtL1-7A/119
- 262.Linde, V. *Veiciniet Ķeguma spēka spēka stacijas izbūvi iegādājoties valsts 5% kredītzīmes.* 1938. LNB, IPtL1-336/41
- 263.Miezītis, K. *6. lauksaimniecības un rūpniecības izstāde Liepājā.* 1934. LNB, IPtL1-63/12
- 264.Norītis, O. *Aizsargu vispārīgie tautisko deju un vingrošanas svētki.* 1937. LNB, IPtL1-792/19
- 265.Pladers, O. *Jaunā Latvijas saule spīdēs pār visiem. Kārlis Ulmanis.* 1937. LNB, IPtL1-9/16
- 266.Pladers, O. *Ko sveši ļaudis šķīruši, tas mums latviešiem atkal jāapvieno.* 1935. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
- 267.Pladers, O. *Latvijas labklājības ēka ceļam valsts iedzīvotāju kopīgiem spēkiem.* 1935. LNB, IPtL1-341/52
- 268.Pladers, O. *Ne šķīru cīņu bet gan šķīru saprašanos un sadarbību!* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
- 269.Pladers, O. *Tautas mīlestība - neizsmeļams spēka avots.* 1934. LNB, IPtL1-9/32
- 270.Pladers, O. *Tēvu zemes mīlestība ir augstākā mīlestība virs zemes. Kārlis Ulmanis.* 1934. LNB, IPtL1-9/18
- 271.Priede, J. *Balsojiet par listi Nr.3. Sociāldemokrātu liste.* 1920. Atrodams:
<http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=11012&6=R%C4%Abga&id=966586&&g=3>
[aplūkots 27.08.2009]
- 272.Puzirevskis, N. *Patriots un palīgs Jaunajai Latvijai būs ikkatrs - vai zemkopis, vai strādnieks, vai arī amatnieks, vai skolotie ļaudis. Kārlis Ulmanis.* 1934. LNB, IPtL1-9/19
- 273.Puzirevskis, N. *Zemkopībā ir mūsu spēks un stiprums.* 1934. LNB, IPtL1-63/32
- 274.Rekla *Tagadne Nokutne.* 1925. LNB, IPtL1-341/11
- 275.*Rokas nost no SPRS.* 1934. LKM, 567-IV
- 276.Sauka, K. *Dziesmu svētki Liepājā.* 1935. LNB, IPtL1-78/10
- 277.Sauka, K. *Dziesmu svētki Liepājā.* 1935. LNB, IPtL1-78/4
- 278.Segliņš, A. *Pret badu vecuma un bezdarba dienās!* 1933. LNB, IPtL1-341/59
- 279.Sevels, E. *Darba svētki 25.jūlijā 1937.g.Juglā.* 1937. "Rīts" pielikums "Darbs un arodorganizācijas", 1937, Nr.29, 1.lpp.
- 280.*Skaistākā nedēļas avīze - Tēvijas Sargs!* 1934. LNB, IPtL1-0/30
- 281.Skulme, U. *Strādnieki un darba ļaudis balsojiet par sociāldemokrātu listi 3.* 1928. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
- 282.Smiltnieks, Ž. *Apvienotu zemniecību atjaunotā Latvijā.* 1925. LNB, IPtL1-341/70
- 283.Smiltnieks, Ž. *Dorba zemnieki!* 1925. LNB, IPtL1-341/18

284. Smiltnieks, Ž. *Dorba zemnieki! Bolsojiet Saeimas vēlēšanās par Nr 4.* 1925. LNB, IPtL1-341/13
285. Smiltnieks, Ž. *Slaukit ūrā nu Lotgolas vysadas nazoles! Bolsojit tikai par 4.* 1925. LNB, IPtL1-341/21
286. Smiltnieks, Ž. *Vysi dorba zemņiki un Latgolas darbiniki! Bolsojit tikai par sovu sarakstu 4.* 1925. LNB, IPtL1-341/45
287. Strazdiņš, J. *Atjaunotā Latvijā ar darbu un atturību pie turības!* 1934. LNB, IPtL1-39/16
288. Strazdiņš, J. *Ko valdība veikusi sešos mēnešos?* 1934. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
289. Strazdiņš, J. *Māksla Latgalē.* 1935. LNB, IPL1-339
290. Strazdiņš, J. *Vienoti zem Latvijas karoga!* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
291. Strunke, N. *3 grāmatu nedēļa.* 1935. LNB, IPtL1-0/19
292. Strunke, N. *Atdzimšanas dziesma tautas svētki.* 1934. LNB, IPtL1-37/7
293. Strunke, N. *Darbu visiem! Maizi tiem, kas strādā! Kultūru darba tautai!* 1925. Umblija R. Plakāts Latvijā. Rīga, 2008. 63.lpp.
294. Strunke, N. *Katrs savā darbā, bet visi valsts darbā. K.Ulmanis.* 1935. LNB, IPtL1-331/6
295. Strunke, N. *Latvijas vārds - svēts vārds.* 1935. LNB, IPtL1-9/10
296. Suta, R. *Sociāldemokrātija aicina stāties partijas rindās. Tikai sociālismā izeja no krīzes.* B.g. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
297. Suta, R. *Vidusceļš ir darba ceļš. Balsojat par Demokratisko centru N. 14.* 1922. LNB, IPtL1-341/39
298. Šiško *Latvijas zemnieku pļaujas svētki Koknesē.* 1935. Dr. Gunta Beļeviča kolekcija, <http://www.latvijasmaksla.lv/darbi/1626>
299. Šiško, R. *Aicina -sauc mūžīgās Latvijas balss! Pretalkohola dienas.* 1938. LNB, IPtL1-39/3
300. Šiško, R. *Brīvā dabā atpūtu, prieku un sauli. Strādnieku nometne.* 1937. LNB, IPtL1-331/3
301. Šiško, R. *Dzimtene sauc kinofilma.* 1935. LNB, IPtL1-778.5/38
302. Šiško, R. *IX latviešu dziesmu svētki.* 1938. LNB, IPtL1-78/1
303. Šiško, R. *Krišjāņa Barona tautas augstskola.* 1935. LNB, IPtL1-37/11
304. Šiško, R. *Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kameras izstāde.* 1937. LNB, IPtL-334/12
305. Šiško, R. *Strādnieku vienības svētki.* B.g. LNB, IPtL1-331/4
306. Šiško, R. *Uz darba svētkiem 25. jūlijā.* B.g. LNB, IPtL1-331/8

307. Šiško, R. *Uzticību valstij un vadonim!* 1936. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
308. Šiško, R. *Visi darba ļaudis 28. jūlijā 35 uz karogu svētkiem.* 1935. LNB, IPtL1-37/20
309. Šiško, R. *Visi darba ļaudis uz strādnieku svētkiem!* 1936. LNB, IPtL1-331/9
310. Šiško, R. *Zvēram uzticību Latvijai un vadonim!* 1936. Jaunākās Ziņas, 1936, Nr.107, 3.lpp.
311. *Šogad meža dienās Vairosim un kopsim dabas zaļo krāšņumu.* B.g. LNB, IPtL1-63/21
312. Šternbergs, J. *Mans drošais atbalsts - latviešu zemnieku savienība.* B.g. LNB, IPtL1-341/22
313. Švedrēvics, A. *Apceļo skaisto Latviju! Dzimtā zeme arī tevi aicina!* B.g. LNB, IPtL1-7A/4
314. Švedrēvics, A. *Visitez le Lettonnie.* 1935. LNB, IPtL1-7A/24
315. *Tēvijas Sargs.* 1934. LNB, IPtL1-0/31
316. Upītis, P. *Pazīsti dzimto zemi.* B.g. LNB, IPtL1-7A/35
317. Upītis, P. *Skaista ir mūsu tēvu zeme! Ikviens to redz un jūt ikkatrā solī.* 1937. LNB, IPtL1-5/1
318. Ventaskrasts, Ž. *Latvijas valsts saulē Latgale atdzimst.* 1935 LNB, IPtL1-9/34
319. Vidbergs, S. *Apceļo dzimto zemi.* B.g. LNB, IPtL1-7A/40
320. Vidbergs, S. *Aviācijas svētki.* 1938. LNB, IPtL1-629/41
321. Vidbergs, S. *Izplatiet Sozialdemokrātu!* B.g. LKM, 515^{a6b}-IV
322. Vidbergs, S. *Tautas un tēvuzemes mīlestība visu tikumu pamats. Kronvaldu Atis.* 1934. LNB, IPtL1-9/17
323. Vidbergs, S. *Visa darba tauta balso par sociāldemokrātu listi!* 1925. LNB, IPtL1-341/7
324. Zariņš, R. *4.* 1925. Umblija R. Plakāts Latvijā. Rīga, 2008. 62.lpp.
325. Zariņš, R. *Aicina mani un sauc mūžīgās Latvijas balss.* 1934. LNB, IPtL1-9/27
326. Zariņš, R. *Dievs dod tādiem muļķīšiem augt uz visiem cinišiem.* 1925. LNB, IPtL1-341/24
327. Zariņš, R. *Mūsu darbs un mērķi ir viens. Mēs abi balsosim par listi 8. Latviešu zemnieku savienība.* 1922. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
328. Zariņš, R. *Nacionālā apvienība glābs Latviju no sarkanā pūķa.* 1925. LNB, IPtL1-341/19
329. Zariņš, R. *Nav miris Lāčplēša gars.* 1934. LNB, IPtL1-9/25
330. Zariņš, R. *Nevis bada paradīzi, bet darbu un maizi. Visa darba tauta balso par Nr 3.* 1925. Akadēmiskās bibliotēkās Misiņa nodaļa, Sīkiespiedumu fonds
331. Zariņš, R. *Palīdzat iztīrīt dārgo valsts kažoku no liekēžiem! Balsojat par 28 apvienotie pilsoņi (niedristi).* 1925. LNB, IPtL1-341/68
332. Zariņš, R. *Sieviete arī tu cēli Latviju neesi vairs mēma balso par sievieti Rīgas pilsētas vēlēšanās.* 1931. Umblija R. Plakāts Latvijā. Rīga, 2008. 62.lpp.
333. Zilbalodis, R. *Degsim Latvijai.* 1935. LNB, IPtL1-9/14

Nepublicētie rakstiskie avoti:

1. LVVA, 1308.f. (Valsts statistiskā pārvalde), 1.apr. 70.l.
2. LVVA, 2886.f. (Latviešu nacionālā apvienība), 1.apr., 2.l.
3. LVVA, 3017.f. (LSDSP), 1.apr., 47.l., 48.l., 49.l., 73c l., 74.l., 76.l., 153.l., 410.l., 464.l., 491.l., 519.l., 536.l., 547.l., 548.l.
4. LVVA, 3017.f. (LSDSP), 2.apr., 154.l., 159.l., 177.l., 299.l.
5. LVVA, 3017.f. (LSDSP), 4.apr., 2c l., 134.l., 137.l.
6. LVVA, 3017.f. (LSDSP), 6.apr., 24.l.
7. LVVA, 3017.f. (LSDSP), 7. apr., 2c l.
8. LVVA, 3235.f. (Politiskā pārvalde), 1/6 apr., 444/4 l., 445/2 l., 479.l., 790.l.,
9. LVVA, 3282.f. (Latviešu Zemnieku Savienība), 1.apr., 220.l., 221.l.
10. LVVA, 3710.f. (Demokrātiskais centrs), 1.apr., 219.l., 251.l.,
11. LVVA, 3711.f. (Latvijas Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku partija), 1.apr., 48.l.
12. LVVA, 3724.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departaments), 1.apr., 11732.l.
13. LVVA, 3758.f. (Sabiedrisko lietu ministrijas Sabiedriski – kulturālais departaments), 1.apr., 157.l., 195.l., 200.l., 250.l., 561.l., 562.l., 567.l., 569.l., 570.l., 582.l., 590.l., 586.l., 1514.l.

Publicētie rakstiskie avoti:

Likumdošanas akti, Saeimas stenogrammas, statistikas izdevumi:

1. *Latvijas Republikas III Saeimas VIII sesijas stenogrammas*. Rīga, 1931.
2. *Latvijas Republikas IV Saeimas IV sesijas stenogrammas*. Rīga, 1932.
3. *Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas: III sesija 1932. gads*. Rīga, 1932.
4. *Latvijas Satversmes Sapulces vēlēšanu rezultāti = Résultats des élections pour la Constituante en Latvia*. Rīga, 1920.
5. Likums par preses lietu tiesāšanas kārtību. *Valdības Vēstnesis*, 1924, 11. novembris.
6. Likums par tirdzniecību ar poligrāfisko iestāžu ražojumiem, par bibliotēkām un lasītavām. *Valdības Vēstnesis*, 1924, 11. novembris.
7. Noteikumi par atklātiem izziņojumiem. *Valdības Vēstnesis*, 1929, 19. janvāris.
8. Preses likums. *Valdības Vēstnesis*, 1924, 12. februāris.
9. Preses likums. *Valdības vēstnesis*, 1938., 14. februāris.
10. Skujenieks, M. (sast.) *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1925. gadā = Élections à la Saeima de la république Lettonne en 1925*. Rīga, 1926.

11. Skujenieks, M. (sast.) *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928. gadā =Élections dans la Saeima de la république Lettonne en 1928*. Rīga, 1929.
12. Skujenieks, M. (sast.) *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931. gadā :Tabeles = Élections dans la Saeima de la république Lettonne en 1931 : tableaux*. Rīga, 1932.
13. Skujenieks, M. (sast.) *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanu iznākumi =Résultats des élections pour la Saeima de la République Latvienne*. Rīga, 1923.
14. Sodu likums. *Valdības Vēstnesis*, 1930, 8. oktobris.

Amatpersonu runas, propagandas izrāžu scenāriji:

15. Ciganovs, J. (sast.). *Viens mērķis – tauta un valsts*. Rīga, 2001.
16. Kroders, R. *Atdzimšanas dziesma*. Rīga, 1934.
17. Lapiņš, J. (sast). *Ulmanis, K. Uzvaras ceļš: rakstu un runu izlase un izvilcumi*. Rīga, 1939.
18. *Latvju radošā gara atdzimšana: Valsts un Ministru Prezidenta Dr. K. Ulmaņa, LTRK priekšsēža A. Bērziņa, L.Ū. rektora profesora Dr. J. Auškāpa runas tautas Vienības svētku aktā 1936. gada 15. maijā; Profesora Dr. A. Švābes runa Latvijas Vēstures institūta pirmajā atklātajā sēdē 1936. gada 11. maijā*. Rīga, 1936.
19. Ulmanis, K. *Raksti par jauno valsti: ministru prezidenta dr. Kārļa Ulmaņa trīs runas un Kulturas fonda godalgotie ievadraksti*. Rīga, 1935.
20. Ulmanis, K. *Sabiedriskie raksti un runas: izlase*. Rīga, 1935.

Partiju vēlēšanu programmas:

21. *Asars, H. (sast.) Ko aizstāv un prasa sociāldemokrati: Latvijas sociāldemokratiskās strādnieku partijas programma ar paskaidrojumiem*. Rīga, 1922.
22. *Bezpartejiskā nacionālā centra darbības virzieni*. Rīga, 1922.
23. *Demokratiskā Centra un bezpartejisko sabiedrisko darbinieku vēlēšanu platforma 1925.g. Saeimas vēlēšanās*. Rīga, 1925.
24. *Demokrātiskā centra darbības platforma*. Rīga, 1931
25. *Kā nowehrst saimneeziskās gruhtibas?: [saimnieciskās apvienības platforma un kandidātu saraksts Saeimas vēlēšanās]*. Rīga: Dzintars, 1928.
26. *Kadehl Latgalē nevar balsot par: 1) Semneeku Saveenibas sarakstu Nr. 8, 2) Latgales latviešu apv. sar. Nr. 11, 3)Demokratiskā centra un progresivas apveenibas sarakstu Nr. 10, 4)Apveenoto saimneecibas grupu "Wintereeschu" sarakstu Nr. 5, 5) Radikaldemokrātu sarakstu Nr. 20*. Rīga: Jaunsaimnieku – sīkgruntnieku partijas Ziemeļtagales raj., 1931.
27. *Kas aisstahw apbuhwneeku intereses?: [Kas aizstāv apbūvnieku intereses?]: Nr. 6 Saeimas aģitācijas brošūra*. Rīga, 1928.
28. *Kas darīts un darāms zvejnieku labā?* Rīga: Progresīvā apvienība, 1931.
29. *Kas izsaimniekoja Rīgu: Aizrādījumi Rīgas pils. vēletājiem: Nacionālās apvienības vēlēšanu brošūra*. Rīga, 1928.

30. *Kā izklūt no saimnieciskām grūtībām: par ko cīnās "Miera, kārtības un ražošanas apvienība"*. Rīga: Miera, kārtības un ražošanas apvienība. Rīga, 1931.
31. *Ko aizstāvējuši un aizstāvēs sociāldemokrāti Saeimā?: (LSDSP Saeimas vēlēšanu platforma)*. Rīga, 1925.
32. *Ko grib kreisā strādniecība un darba zemniecība?: kreisās strādniecības un darba zemniecības kandidātu saraksta 22 Saeimas vēlēšanu platforma*. Rīga: Latvju Kultura, 1928.
33. *Ko grib Zemnieku savienība iziedama Rīgas pilsētas vēlēšanās*. Rīga, 1931.
34. *Kur izeja? Kreisās strādniecības un darba zemniecības Saeimas vēlēšanu platforma. Nr. 19*. Rīga: Burtnieks, 1931.
35. *Latgales kristīgu zemnieku savienība. Kristīgu zemnieku savienības darba porskots, 1920-1922.g.* Rēzekne: Dorbs un zinība, 1923.
36. *Latgolas bezpartejas savienības platforma =Платформа Союза безпартийных латгальцев*. Ludza, 1922.
37. *Latgolas zemnieku progresīvā apvīneiba. Latgolas zemnieki: [Latgolas zemnieku progresīvās apvīneības platforma un kandidātu saraksts Saeimas vēlēšanām]*. Rīga, 1931.
38. *Latviešu nacionālās apvienības programma*. Rīga, 1931.
39. *Latviešu zemnieku savienības 1922. g. Saeimas vēlēšanu platforma*. Rīga, 1922.
40. *Latvijas Jaunzemnieku savienība. III. Saeimas vēlēšanas 1928. gadā 6. un 7. oktobrī :vēlēšanu platforma : kandidātu saraksti : uzsaukums : kandidātu saraksts Zemgalē Nr. 1*. Rīga, 1928.
41. *Latvju sieviešu nacionālās līgas desmit gadu darbības pārskats 1922.-1932*. Rīga, 1932.
42. *Panākumi un uzdevumi: materiāli runai tautas sapulcēs 4. Saeimas vēlēšanām*. Rīga: Latviešu zemnieku savienības spiestuve, 1931.
43. *Par ko cīnās sociāldemokrātiskā strādnieku partija?: Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Saeimas vēlēšanu platforma*. Rīga, 1928.

Prese:

44. 4. Saeimas vēlēšanu aģitācijas triki, skandāli un noziedzības. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*,. 1931, 6. oktobris.
45. 600 Ls par ziemas plakātiem. *Latvijas Kareivis*, 1937, 28. septembris.
46. A.N. Rīgas pašvaldības vēlēšanu aģitācijas plakāti. *Latvijas Grāmatrūpniecības apskats*, 1931, Nr.33.
47. Aģittrupu darbs un uzdevumi. *Sociāldemokrāts*, 1931, 4. oktobris.
48. Aizsargi nr.3 plakātu plēsēji. *Sociāldemokrāts*, 1931, 1. oktobris.
49. Apcietināti 5 komunisti-namu sienu smērētāji. *Kurzemes Vārds*, 1931, 26.septembris.
50. Atriņķa priekšnieku un prefektu sanāksme Iekšlietu ministrijā 18.jūnijā. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1928, 20. jūnijs.
51. Armija. *Sociāldemokrāts*, 1919, 11. jūlijs.

52. Aurenieks, Ed. Kulturelais nacionālisms. *Jaunais Zemgaliētis*, 1925, 7. marts.
53. Austriņš, P. Jaunsaimnieki un vecsaimnieki. *Lejaskurzemes Ziņas*, 1929, 26.aprīlis.
54. Auškāps, J. 15.maija Latvija. *Sējējs*, 1939, Nr.5.
55. Auškāps, J. Kultūras pretrunas. *Sējējs*, 1936, Nr.3.
56. B, G. Jaunās zemniecības politiskā attīstība. *Latvis*, 1926, 24.jūlijs.
57. Balodis, J. *Lāčplēsis*, 1935, Nr.3.
58. Baračevskis, S. Valsts jaunie uzdevumi un valsts darbinieki. *Sējējs*, 1936, Nr.12.
59. Bauska plakātu plūdus. *Zemgales Balss*, 1928, 29.septembris.
60. Bergs, A. Vēlēšanu psiholoģija. *Latvis*, 1928, 1.jūlijs.
61. Betiņš. Nacionālisms un „nacionālisms”. *Centra Balss*, 1933, 7.jūlijs.
62. Bērziņš, A. Nacionālā taisnība. *Sējējs*, 1936, Nr.4.
63. Bērziņš, A. Valdonīgais brīvības dzenulis. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6.
64. Biedri “plūcas”. *Zemgales Balss*, 1928, 23.septembris.
65. Blanks, E. Baltā māte. *Latgales Vēstnesis*. 1935, 10.maijs.
66. Breikšs, L. Mūžīgo Latviju meklējot. *Sējējs*, 1936, Nr.3.
67. Brīdinājums no viltus plakātu izplatītājiem. *Rīts*, 1935, 11.maijs.
68. Caucis, G., Ziemanis, J. Apkārtraksts par Dziesmusvētku propagandas plakātu izlikšanu. *Pagasta dzīve*, 1938, 15.maijs.
69. Caucis, G., Ziemanis, J. Apkārtraksts par Sabiedrisko lietu ministrijas piesūtīto plakātu izlikšanu. *Pagasta Dzīve*, 1939, 1.novembris.
70. Dāle, K. Sievietes loma tautas spēka radīšanā. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6., 34.lpp.;
71. Dekoratīvais nacionālisms. *Centra Balss*, 1931, 11.septembris.
72. Demcentristi sakāvušies ar “biedriem”. *Zemgales Balss*. 4.oktobris;
73. Demcentristi slepkavo strādniekus. *Sociāldemokrāts*, 1931, 4. oktobris.
74. Dzelzceļa virsvalde uzpošas. *Rīts*, 1934, 25.septembris.
75. Eksporta veicināšana un savu ražojumu propaganda. *Ekonomists*, 1931, Nr.14/15.
76. Filma tautas audzināšanā, *Rīts*, 1937, 26. februāris.
77. Freijs, A. Patriotisms. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6.
78. Grīns, A. Latviešu valsts un latviešu vienības doma vieno gadu simteņus. *Sējējs*, 1937, Nr.6.
79. Grīns, A. Pumpurs un Lāčplēsis: beigu aina no valsts 20 gadu pastāvēšanas svētku uzveduma. *Lāčplēsis*, 1938, Nr.6.
80. Jaunais Latvijas gars. *Brīvā Zeme*, 1936, 3. augusts.
81. Jaunā un vecā pilsonība. *Centra Balss*. 1928, Nr. 5.
82. Jaunās zemniecības briesošais spēks. *Pirmdienas Rīts*, 1928, 19. marts.
83. Jaunzems, R. Jaunās Latvijas sociālā seja. *Tēvijas Sargs*. 1934, 16. novembris.

84. Jurēvičs, P. Tēvzemes ideja. *Sējējs*, 1939, Nr.9.
85. Jurtiņš, A. Jaunā zemniecība. *Latvis*, 1925, 22. decembris.
86. Kara invalīdu savienība. *Rīts*, 1934, 11. novembris.
87. Kaut kas no plakāta vēstures. *Sociāldemokrāts*, 1930, 22. jūlijs.
88. Kā baušļenieki saprot plakātu uzsaukumus. *Zemgales Balss*, 1928, 5. oktobris.
89. Kura partija būs vispatriotiskākā? *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, 28. augusts.
90. Kurpnieks paliek uzticams saviem amata rīkiem. *Latvijas Kareivis*, 1929, 19. oktobris.
91. L, T. Zemniecības pašapziņa, *Jaunais Rīts*, 1926, 17. februāris.
92. L, T. Zemniecības pašapziņa. *Jaunais Rīts*, 1926, 10. februāris.
93. Lai dzīvo sentēvu tikums. *Rīts*, 1935, 4. oktobris.
94. Laika ainas vēlēšanu drudzī. *Jaunākās ziņas*, 1920, 16. aprīlis.
95. Lapiņš, J. Pilsētu jaunatnes problēma. *Sējējs*, 1937, Nr.2.
96. Lapiņš, J. Vienības pieci gadi. *Sējējs*, 1939, Nr.5.
97. Latvijas Satversmes sapulce. *Valdības vēstnesis*. 1921, 9. maijs.
98. Latviskās pilsētas. *Sējējs*, 1936, Nr.4.
99. Listenkleberschaft beim Peterdenkmal. *Rigasche Rundschau*, 1931, 20. Mārz.
100. *Malienas Ziņas*. 1931, 1. oktobris.
101. Nacionālisma propaganda. *Rīts*, 1934, 7. septembris.
102. Nacionālisms un „nacionālisms”. *Tēvijas Sargs*. 1933, 3. jūlijs.
103. Nacionālisms. *Centra Balss*. 1931, 9. oktobris.
104. No politiskās pārvaldes aģentiem sašauts vēlēšanu plakātu izlīmētājs. *Sociāldemokrāts*, 1931, 1. oktobris.
105. Nosodāmas sadursmes. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 16. februāris.
106. Noteikumu neievērošana. *Zemgales Balss*, 1925, 28. augusts.
107. Notverti plakātu nr.3 pārlīmētāji. *Sociāldemokrāts*, 1931, 24. septembris.
108. Par ko mums balsot? *Jaunākās Ziņas*. 1922, 7. oktobris.
109. Peņģerots, V. Plakāts. *Latvijas Grāmatrūpniecības Apskats*, 1928, Nr.3.
110. Pērkonkrustiešu plakātu un lozungu nakts Rīgā un provincē. *Latvis*, 1934, 22. aprīlis.
111. Pie atbildības tiek saukts Eižens Ķiezis. *Kurzemes Vārds*, 1925, 3. oktobris.
112. Plakātu līmotāju kari. *Latgolas Words*, 1931, 30. septembris.
113. Policists ar bergīstu plakātiem aplīmē nr.3. *Sociāldemokrāts*, 1931, 1. oktobris.
114. Politiskā kultūra. *Latvijas Kareivis*, 1920, 4. aprīlis.
115. Politisko kaislību asiņainie upuri. *Latvijas Kareivis*, 1925, 17. februāris.
116. Prāva par sabiedrības ziedojumu. *Latvijas Kareivis*, 1925, 5. decembris.
117. Preses, filmas un radio darbs politikā. *Rīts*, 1938, 27. februāris.

118. Progresistu nadorbi Kaunatas baznīcā. *Latgolas Words*, 1928, 3. oktobris.
119. Propagandas plakāti Latvijas Universitātē. *Students*, 1934, 28. septembris.
120. Rīdzinieku rosība jaunos saimniekus vēlot. *Latvijas Kareivis*, 1929, 29. marts.
121. Rīgā, 17. martā 1931. g. *Iekšlietu ministrijas vēstnesis*. 1931, 17. marts.
122. Rīgā, 29. septembrī 1931. g. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*. 1931, 29. septembris.
123. Sadursmes starp plakātu līmētājiem nerimstas. *Latvijas Kareivis*, 1931, 27. marts.
124. Saeimas 17. aprīļa sēde. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, 21. aprīlis.
125. Saeimas vēlēšanu plakātu plēšanas prāvas Rīgas apgabaltiesā. *Pēdējā Brīdī*, 1932, 5. maijs.
126. Siseņi grauž vēlēšanu plakātus. *Zemgales Balss*, 1928, 30. septembris.
127. Siseņi meklē kašķi. *Kurzemes Vārds*, 1925, 3. oktobris.
128. Siseņu huligānisms. *Zemgales Balss*. 1931, 29. septembris.
129. Sīkais feļtons. *Latvijas Kareivis*, 1925, 6. oktobris.
130. Skujenieks, M. Vecā un jaunā Rīga. *Sējējs*, 1936, Nr.3.
131. Smagas galvas. *Latvis*, 1925, 20. janvāris.
132. Sociāldemokrāti aģitē starp mirušiem. *Zemgales Balss*, 1931, 25. marts.
133. Sociāldemokrāti aģitē uz skursteņiem. *Zemgales Balss*, 1925, 30. septembris.
134. Sociālisti terorizē pilsonisko plakātu līmētājus. *Kurzemes Vārds*, 1931, 25. septembris.
135. SSS biedra Aleksandra Masaka apbedīšana. *Jaunākās Ziņas*, 1925, 23. februāris.
136. Šorīt urnās iemet pirmos sarakstus. *Kurzemes Vārds*, 1928, 6. oktobris.
137. Tautas atjaunošana. *Sējējs*, 1936, Nr.12.
138. Traucēta vēlēšanu aģitācija. *Policijas Vēstnesis*. 1925, 24. februāris.
139. Valsts pīrāga patriotisms. *Sociāldemokrāts*, 1925, 21. aprīlis.
140. Valsts propagandas darbs. *Jēkabpils Vēstnesis*, 1935, 17. oktobris.
141. Vesers, A. Celtniecības laikmetā. *Lāčplēsis*, 1937, Nr.5.
142. Vēlēšanu ainas pēdējā brīdī. *Jaunākās ziņas*, 1920, 17. aprīlis.
143. Vēlēšanu drudzis jau sācies. *Madonas Ziņas*. 1931, 18. septembris.
144. Vēlēšanu drudzī. *Latvijas Kareivis*, 1925, 30. septembris.
145. Vēlētāju armiju pārvadāšana. *Latvijas Kareivis*, 1931, 6. oktobris.
146. Vienība. *Sējējs*, 1937, Nr.5.
147. Virza, E. *Lāčplēsis*, 1935, Nr.3.
148. Vīra gars. *Sējējs*, 1937, Nr.6.
149. Wahlplakat – Wettbewerb. *Rigasche Rundschau*, 1931, 11. Juli.
150. Wettbewerb für ein Wahlplakat 1931. *Rigasche Rundschau*, 1931, 3. Februar.
151. Wieder Zusammenstoss beim Peterdenkmal. *Rigasche Rundschau*, 1931, 27. März.

152. Zālīts, J. Devītais dziesmu vilnis. *Sējējs*, 1938, Nr. 6.
153. Ziedoņiet līdzekļus vēlēšanu fondam. *Sociāldemokrāts*, 1925, 23. augusts.
154. Гай да „3”!. *Сегодня*, 1920, 17. aprīlis.
155. Либавские выборы и предвыборные беспорядки. *Сегодня*, 1921, 18. janvāris.
156. Приказ префекта о выборныхъ аФишахъ. *Сегодня*. 1922, 16. septembris

Atmiņas, biogrāfijas:

157. Bērziņš, A. *Labie gadi: pirms un pēc 15.maija*. Bruklina, 1963.
158. Haskins, S. Revolucionārais plakāts buržuāziskajā Latvijā. *Māksla*, 1961, Nr.1.
159. Kalniņš, B. *Latvijas sociāldemokrātijas 50 gadi*. Stokholma, 1956.
160. Virza, E. *Kārlis Ulmanis*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2010.

Literatūra:

1. Ašmanis, M. *Politikas teorija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004.
2. Aulich J., Sylvestrova M. *Political Posters in Central and Eastern Europe, 1945-1995*. Manchester, 2000.
3. Bachmann-Medick, D. *Cultural turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2007
4. Barnicote, J. *Poster: a concise history*. Singapur, 2003.
5. Bērziņš, V. (atb. red.) *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīga valsts. 1918–1940*. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003
6. Bleiere D., Butulis I., Feldmanis I., Stranga A., Zunda A. *Latvijas vēsture 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005
7. Blūzma, Dz. [u.c.] (sast.) *Latviešu tēlotāja māksla, 1860 – 1940*. Rīga: Zinātne, 1986.
8. Bohrmann, H. (Hg.). *Politische Plakate*. Dortmund, 1987;
9. Bonnell V.E. *Iconography of power: soviet political posters under Lenin and Stalin*. London, 1997.
10. Brigitte Tolkemitt. Einleitung. In: Tolkemitt, B. (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung. Beiheft 12: Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991.
11. Burke, P. *Eyewitnessing: the uses of images as historical sources*. London: Reaktion Books, 2007.
12. Burke, P. *History and Social theory*. Cambridge, 2007.

13. Butulis I. Visi palīgā valstij! Kārļa Ulmaņa režīma autoritārā ideoloģija Latvijā (1934—1940). Dažas pamatiezīmes. *Diena*, 2004, 31. jūlijs.
14. Butulis, I. Autoritäre Ideologie und Praxis des Ulmanis-Regimes in Lettland 1934-1940. In: Oberländer, E. (Hg.) *Autoritäre Regime in Ostmittel- und Südosteuropa: 1919–1944*. Paderbon; München; Wien; Zürich: Ferdinand Schöningh, 2001.
15. Butulis, I. Ārzemju sievietes žurnāla „Zvaigzne” attēlos (1956-1959). Grām.: Zellis, K (sast.) *Sievietes Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.;
16. Caune, A. *Rīgas Pārdaugava pirms 100 gadiem*. Rīga, 1998.;
17. Caune, A. *Rīgas vecpilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga, 1994.;
18. Caune, A. *Rīgas Ziemeļu piepilsēta pirms 100 gadiem*. Rīga, 2009.;
19. Cimdiņa, A. Nacionālā varoņa ģenēze un percepcija: Andrejs Pumpurs un Lāčplēsis. Grām.: Hanovs, D. Cimdiņa A. (sast.) *Latvija un latviskais: Nācija un valsts idejās, tēlos un simbolos*. Rīga, 2010.
20. Clark, T. *Art and Propaganda*. New York, 1997.
21. *Die Frau im politischen Plakat*. Berlin, 1979.;
22. Dunsdorfs, E. *Kārļa Ulmaņa dzīve*. Rīga, 1992.
23. Ēriksens, T.H. *Mazas vietas – lieli jautājumi: ievads sociālantropoloģijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
24. Feigmane, T. Krievi Latvijā un Saeimas vēlēšanas (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr. 3.;
25. Feuchtwang, S. Ritual and Memory. Grām.: Radstone, S., Schwarz, B. (eds.) *Memories: Histories, Theories, Debates*. New York, 2010.
26. Fleckner U., Warnke M., Ziegler H. S.(Hg.). *Handbuch der politischen Ikonographie*. 2 Bände: Bd.1. München: C.H.Beck, 2011.
27. Gombrich, E.H. *The uses of images: Studies in the social function of art and visual communication*. London, 2006.
28. Gunn, S. *History and cultural theory*. Harlow: 2006.
29. Hall, J. *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. Boulder: Westview Press, 1979.
30. Hall, S. (ed). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications, 2003.
31. Hanovs, D., Tēraudkalns, V. *Laiks, telpa, vadonis: autoritārisma kultūra Latvijā, 1934-1940*. Rīga, 2012.
32. Hobsbawm, E. *Revolutionaries*. London, 1994.

33. Jäger J, Knauer M. Bilder als historische Quellen? Ein Problemaufriss. In: Jäger, J. (Hg.). *Bilder als historische Quellen*. München, 2009
34. Jäger, J. Fotografie und Geschichte: Historische Einführungen. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 2009.
35. Jäger, J. Geschichtswissenschaft. In: Sachs - Hombach K. (Hg.). *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005.
36. Jäger, J., Knauer, M. Historische Bildforschung oder ‚Iconic Turn‘ – das ungeklärte Verhältnis der Geschichtswissenschaft zu Bildern. In: Wachter, N., Huwiler, E. (Hg.): *Integration des Widerläufigen*. Hamburg, 2004.
37. Jēkabsons, Ē., Ščerbinskis, V. (sast.). *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava, 2006.
38. Kämpfer, F. *Der Rote Keil. Das politische Plakat. Theorie und Geschichte*. Berlin, 1985.
39. Kämpfer, F. *Propaganda. Politische Bilder im 20. Jahrhundert, bildkundliche Essays*. Hamburg, 1997.
40. Knauer, M. "Dokumentsinn" - "historischer Dokumentsinn". Überlegungen zu einer historischen Ikonologie. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für historische Forschung. Beiheft 12. Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991.
41. Knieper, T. Kommunikationswissenschaft. In: Sachs-Hombach, K. (Hg.) *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005.
42. Krēsliņš, U. *Aktīvais nacionālisms Latvijā, 1922-1934*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2005.
43. Kuba, K. *Plakate zum Ersten Mai aus der Geschichte der Arbeiterbewegung*. Berlin, 1990;
44. Laķis, Pēteris. *Socioloģija: ievads socioloģijā*. Rīga, 2002.
45. Landwehr, A. *Historische Diskursanalyse*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2009.
46. Langguth, G. (Hg.). *Politik und Plakat: 50 Jahre Plakatgeschichte am Beispiel der CDU*. Bouvier, 1995.
47. *Latviešu [Latvijas] zinātne un literatūra [1920 – 1936]: periodikā iespiesto rakstu rādītājs*. Sast. Ģinters, A.... [u.c.]. Rīga, 1920 – 1997.
48. Lāce, D. (sast.) *Māksla un politiskie konteksti*. Rīga: Neputns, 2005.
49. Lipša, I. *Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918-1934)*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
50. Lipša, I. Sievietes tēla veidošana Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā. Grām.: Zellis, K. (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2007.

51. Malhorta, R. Künstler und politisches Plakat. In: Bohrmann, H. (Hg.). *Politische Plakate*. Dortmund, 1987.
52. Manfred Hagen. Werbung und Angriff - Politische Plakate im Wandel von hundert Jahren. In: Hans Bohrmann (Hrsg.). *Politische Plakate*. Dortmund, Harenberg, 1987.
53. Mannheim, Karl. *Essays on the sociology of culture*. London: Routledge, 1997.
54. *Māksla un arhitektūra biogrāfijās*. 4 sēj.: A/S Preses nams, 1995-2000.
55. Mednis, I. Galēji kreiso politisko partiju darbība Latvijas Republikas parlamentārajā periodā. *Latvijas Arhīvi*, 1998, Nr. 2;
56. Mednis, I. Labējā spārna politiskās partijas Latvijas Republikas parlamentārajā periodā (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr.1;
57. Mednis, I. Politiskās partijas Latvijas Republikā. *Latvijas Arhīvi*, 1995, Nr. 3;
58. Mednis, I. Sociālistisko partiju darbība pirmās Latvijas Republikas parlamentārajā periodā (1920–1934). *Latvijas Arhīvi*, 1997, Nr. 2;
59. Mednis, I., Antonevičs, M. *Politiskās partijas Latvijā*. Grām.: Zīle, Ļ. (sast.). *Latvija divos laika posmos: 1918–1928 un 1991–2001*. Rīga: Fonds “LV”, 2001.;
60. Michael Sauer. “Hinweg damit”: Plakate als historische Quellen zur Politik- und Mentalitätsgeschichte. In: Paul, G. (Hg.) „*Visual history*”: ein Studienbuch. Göttingen, 2006
61. Mitchell, W.J.T. *Iconology: Image, Text, Ideology*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
62. Müller, M.G. *Politische Bildstrategien im amerikanischen Präsidentschaftwahlkampf 1828 – 1996*. Berlin. 1997.
63. Naglinska, E. Vadoņa tēla konstruēšana latviešu presē: Kārlis Ulmanis un Josifs Staļins. *Latvijas Arhīvi*, 2003, Nr. 2.
64. O’Donnell V., Garth J. *Propaganda and persuasion*. Thousand Oaks ; London ; New Delhi : Sage, 2006.
65. Paeglis, A. *Pērkonkrusts pār Latviju*. Rīga: Klubs 415, 2005.
66. Panofsky, E. *Studies in iconology*. New York, 1939.
67. Paul, G. (Hg). *Visual history: ein Studienbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2006;
68. Paul, G. *Aufstand der Bilder. Die NS-Propaganda vor 1933*. Dietz; Bonn, 1990.
69. Paul, G. Die aktuelle Historische Bildforschung in Deutschland, Themen – Methoden – Probleme – Perspektiven. In: Jäger, J. (Hg.). *Bilder als historische Quellen*. München: 2009;
70. Paul, G. Die visuelle Geschichte und der Bildkanon des kulturellen Gedächtnisses, in: Paul, G. (Hg.) *Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949, Bd.1*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009.;

71. Pelše, Stella. *Latviešu mākslas teorijas vēsture: mākslas definīcijas valdošo laikmet ideju kontekstā (1900-1940)*. Rīga: Ulma, 2007.
72. *Persuasive images*. New Jersey, 1992;
73. Pērkone, I. *Es varu tikai mīlēt...: sievietes tēls Latvijas filmās*. Rīga: Neputns, 2008 ;
74. Pijola, S. *Simbolu enciklopēdija*. Rīga: Jumava, 2006;
75. *Plakate als Spiegel der politischen Parteien in der Weimarer Republik*. München, 1996;
76. Rose, G. *Visual methodologies*. London: Sage, 2007.
77. Sachs-Hombach, K. Konzeptionelle Rahmenüberlegungen zur interdisziplinären Bildwissenschaft. In: Sachs-Hombach, K. (Hg.) *Bildwissenschaft: Disziplinen, Themen, Methoden*. Frankfurt am Main, 2005.
78. Sauer, M. Die (deutsche) Faust. Ein Basismotiv antidemokratischer Bildpropaganda. In: Paul, G. (Hg.) *Das Jahrhundert der Bilder 1900 bis 1949*.
79. Seidmann, S. Posters, Propaganda, and Persuasion in Election Campaigns Around the World And Throughout History. New York: Peter Lang Publishing, 2008.
80. Service, Robert. *Comrades: communism a world history*. London, 2007.
81. Smith, A. *Myths nad Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
82. Smith K., Moriarty S., Barbatsis G., Kenney K. (eds.). *Handbook of visual communication: Theory, Methods and Media*. London, 2005.
83. Soboleva, N.A. Istoriografiya, istochnikovedenie, metody istoricheskogo issledovaniya. *Otechestvennaja istorija*, 2006, No 2.
84. Stranga, A. *LSDSP un 1934. gada 15. maija valsts apvērsums:demokrātijas likteņi Latvijā*. Rīga: [autora izdevums], 1998.
85. Šilde, Ā. *Latvijas vēsture 1914-1940: valsts tapšana un suverēnā valsts*. Stokholma: Daugava, 1976.
86. Štamgute, I. *Rīga: 20.gs. sākuma pastkartēs*. Rīga, 2000.;
87. Teikmanis, A. *Mākslas un politikas attiecību semiotika: vizuālo un verbālo vēstījumu mijiedarbība Latvijas padomju perioda glezniecībā*. (promocijas darbs);
88. Thomson, O. *Easily Led. A History of Propaganda*. Stroud, 1999.
89. Tolkemitt, B. Einleitung. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für hisotrische Forschung. Beiheft 12. Historische Bildkunde: Probleme - Wege- Beispiele*. Berlin, 1991.
90. Treijs, R. (sast.) *Latvijas Republikas prese, 1918 – 1940*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996.
91. Umblija R. (sast.) *Plakāts Latvijā*. Rīga, 2008.

92. Vanaga, B. Mākslinieka tēls 20. gs. 20.-30.gadu latviešu fotogrāfijā: tipoloģiskais aspekts. *Latvijas Arhīvi*, 2004, Nr.1.;
93. Wasmund K. *Politische Plakate aus dem Nachkriegsdeutschland*. Frankfurt am Main, 1986;
94. Wohlfeil, R. Methodische Reflexionen zur Historische Bildkunde. In: Tolkemitt, B (Hg.). *Zeitschrift für hisotrische Forschung. Beiheft 12. Historische Bildkunde: Probleme - Wege-Beispiele*. Berlin, 1991.
95. Wolbert, K. Agitationsstil und Ikonographie politischer Plakate in der Weimarer Republik. Zur politischen Metaphorik in Plakaten bürgerlicher Parteien. In: *Politische Plakate der Weimarer Republik, 1918 - 1933.*, Hessisches Landesmuseum Darmstadt, 1980.
96. Zelče V. „Bēgšana no brīvības”: Kārļa Ulmaņa režīma ideoloģija un rituāli. Grām.: Zelče, V. (proj. vad.). *Agora 6: Reiz dzīvoja Kārlis Ulmanis* Rīga: Zinātne, 2007.
97. Zelče, V. IX Latviešu Dziesmu svētki – Kārļa Ulmaņa Latvijas mūžības zvērests. *Latvijas Arhīvi*, 2008, Nr. 2.
98. Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa. Par informācijas plūsmu un īpatno. *Latvijas Arhīvi*, 2010, Nr.1.
99. Zelče, V. Latvijas Satversmes sapulces vēlēšanu kampaņa: 1920.marts-aprīlis. *Latvijas Arhīvi*, 2008, Nr. 1;
100. Zelče, V. Skice vēstures zīmējumam: sievietē un Pirmais pasaules karš. *Latvijas Arhīvi*, 2002, Nr.4.
101. Zellis, K. *Ilūziju un baiļu mašīnērija. Propaganda nacistu okupētajā Latvijā: vara, mediji un sabiedrība (1941 – 1945)*. Rīga: Mansards, 2012.
102. Байрай Д. Пропаганда как механизм самомобилизации. *Отечественная история*. 2008., № 1.
103. Зезина М. Р., Шт. Плагенбург. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. *Вопросы истории*. 2001., № 10.,
104. Augusts, G. Jānis Muncis un latviešu masu propagandas teātris. *Jaunā Gaita*, 1973, Nr. 96. Pieejams: http://zagarins.net/jg/jg96/JG96_Augusts-par-Munci.htm [aplūkots 10. 01. 2013.]
105. Bernays, E. *Propaganda*. New York, 1928. P. 20. Pieejams: <http://sandiego.indymedia.org/media/2006/10/119695.pdf> [aplūkots 12.07.2011].
106. Borgs J. Latvijas plakāta spožums un posts. *ad&pr*, 2003. Pieejams: [http://adpr.bsa.edu.lv/information%20pdf/number%205/latplak%20\(117-121\).pdf](http://adpr.bsa.edu.lv/information%20pdf/number%205/latplak%20(117-121).pdf) [aplūkots 13.04.2008];
107. Carey, J. A cultural approach to communication. Grām.: *Communication as culture*. Pieejams www3.niu.edu/acad/gunkel/coms465/carey.html [aplūkots 10.05.2012.]

108. Ellig, E. Nationale Symbole. Atrodams: www.bpb.de/themen/Oo3NXA.html [aplūkots 28.07.2008.]
109. Jagschitz, G. Visual history. *Das audiovisuelle Archiv*, 1991, Nr. 29/30. Wien: AGAVA. S.25. Pieejams: http://medienarchive.at/cms/images/AV_Archiv/nr.29-30%20visual%20history.pdf [aplūkots 01.06.2012.]
110. Lejnīeks, J. Ulmaņa svētku scenogrāfija. Jānis Muncis. *Māksla Plus*, 2002, Nr. 5. Pieejams http://www.makslaplus.lv/view.php?open_texts=49&v_sadala=8&ban=&year=2002 [aplūkots 24.04.2012]
111. Ločmele, Klīnta. Nationalism and the construction of an ideal woman: case study of women's magazine „Zeltene”, 1926-1934. 2010. P. 13.-16. Pieejams <http://www.nacionalaidentitate.lv/wp-content/uploads/2010/12/Manuskripti-2.pdf> [aplūkots 10.03.2012.]
112. Matthew, W. Introduction: Communism and political violence. Pieejams: www.lwbooks.co.uk/journals/twentiethcenturycommunism/articles/2whorley.html [aplūkots 19.05.2011.]
113. Paul, G. Visual History, Version: 1.0, in: *Docupedia-Zeitgeschichte*, 11. 2.2010. Pieejams: https://docupedia.de/zg/Visual_History?oldid=77929 [aplūkots 20.04.2012.]
114. Plutchik, R. Nature of emotions. *American Scientist*, 2001, Vol. 89. Pieejams: <http://www.emotionalcompetency.com/papers/plutchiknatureofemotions%202001.pdf> [aplūkots 12.10.2012.]
115. Schüler, B. Farben als Wegweiser in der Politik. Aus Politik und Zeitgeschichte (APUZ), 2006, Vol. 20. Pieejams: http://www.bpb.de/publikationen/MOYAJC,2,0,Farben_als_Wegweiser_in_der_Politik.html [aplūkots 27.03.2012]
116. Umblīja R. Plakāts un vara. Auksts un karsts. *Dizaina Studija*, 2003, Nr. 3. Pieejams: www.dizainastudija.eu/index.php/lv/1/112/121/152/index.html [aplūkots 12.04.2008]
117. Михайлин, В., Беяева, Г. Политический плакат: рамки восприятия и воздействия. *Neprikosnovennyi' zapas*, 2012, No. 1, Pieejams: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/26854545> [aplūkots 20.03.2012]

PIELIKUMI

1. pielikums. LSDSP, 1928. g. (Saeimas vēlēšanas)

2. pielikums. LZS, 1931. g. (Rīgas domes vēlēšanas)

3.pielikums. Izpostīto apgabalu kongresa un apvienotās zemniecības saraksts, 1925. gads (Saeimas vēlēšanas)

4.pielikums. R.Zariņš. Zemnieku savienība, 1922.gads (Saeimas vēlēšanas)

5.pielikums. R.Kasparsons. Latvijas jaunsaimnieku savienības un ārpuspartiju jaunsaimnieku, progresīvo vecsaimnieku, dzelzceļnieku un darba inteliģences apvienības saraksts, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

6.pielikums. Zemnieku savienība, 1920.gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

7.pielikums. J.Priede. LSDSP, 1920.gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

8.pielikums. V.Krūmiņš. Vidusšķiru apvienība, 1931. gads (Saeimas vēlēšanas)

9.pielikums. Apvienotais nacionālais centrs, 1922.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

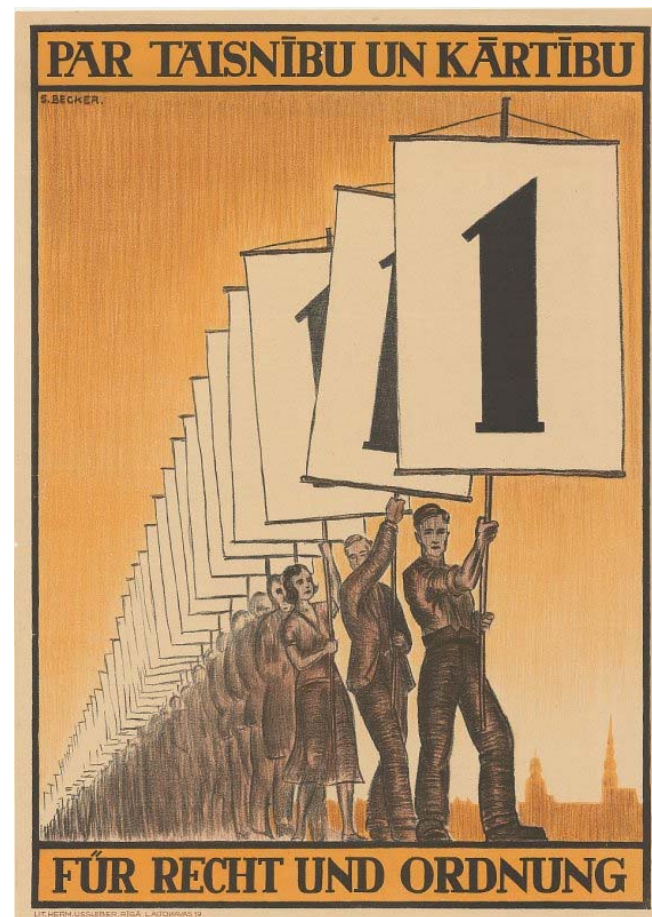
10.pielikums. Demokrātiskais centrs, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

11.pielikums. LSDSP, 1931.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

12.pielikums. S.Becker. Vācu-baltiešu vēlēšanas komitejas kandidātu saraksts, 1931.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

13.pielikums. S.Civis-Civinskis. Poļu-katoļu liste, 1931.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

14.pielikums. Lietuvju, katoļu un baltkrievu saraksts, 1931.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

15.pielikums. Poļu-katoļu liste, 1928.gads (Saeimas vēlēšanas)

16.pielikums. Cionistu bloks, 1931.gads (Saeimas vēlēšanas)

17.pielikums. R.Zariņš. Nacionālā apvienība, 1928.gads (Saeimas vēlēšanas)

18.pielikums. LSDSP, 1934.gads. (Tautas nobalsošana)

19.pielikums. J.Tilbergs. Zemnieku savienība, 1920. gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

20.pielikums. R.Zariņš. Sieviešu nacionālā līga, 1931. gads (Saeimas vēlēšanas)

21.pielikums. V.Krūmiņš. Bezpartejiskie pilsoņi, 1920. gads
(Satversmes sapulces vēlēšanas)

22.pielikums. J.Bīne. Zemnieku savienība, 1931. gads (Saeimas
vēlēšanas)

23.pielikums. J.Tilbergs. Zemnieku savienība, 1920. gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

24.pielikums. O.Pladers, autoritārisms

25.pielikums. R.Šiško, 1936.gads

26.pielikums. N.Puzirevskis, 1934. gads

27.pielikums. N.Puzirevskis, 1934.gads

28.pielikums. K.Krauze. Autoritārisms.

29.pielikums. O.Pladers, autoritārisms

30.pielikums. 1935. gads

31.pielikums. K.Krauze, 1934. gads

32.pielikums. N.Strunke, 1934. gads

33.pielikums. R.Šiško, 1938. gads

34.pielikums. Ž.Smiltnieks. Apvīnotūs Latgolas mozsaimnieku, bezzemnieku un Latgolas dorba partijas kandidātu saraksts, 1925. gads (Saeimas vēlēšanas)

35.pielikums. Lotgolas bezpartejisko savīnība, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

36.pielikums. S.Vidbergs. LSDSP, 1925.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

37.pielikums. R.Suta. LSDSP

38.pielikums. Latvju aktīvie nacionālisti, 1928. gads (Rīgas domes vēlēšanas)

39.pielikums. K.Krauze, 1934. gads

40.pielikums. O.Pladers, autoritārisms

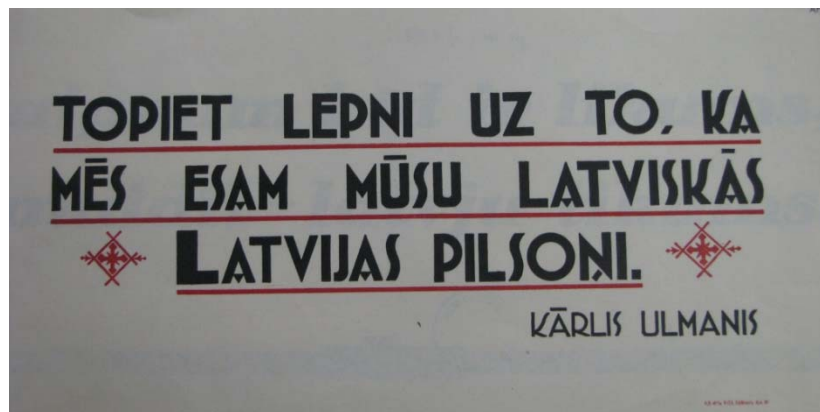
41.pielikums. 1934. gads

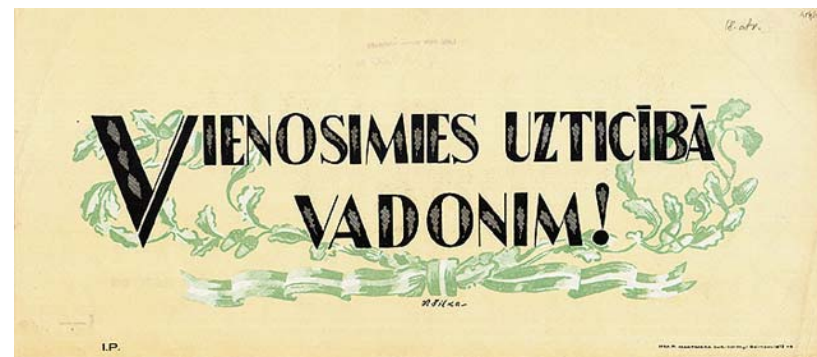
42.pielikums. O.Pladers, autoritārisms

43.pielikums. 1937.gads

44.pielikums. A.Filka, 1935.gads

45.pielikums. E.Gestaute, 1934.gads

46.pielikums. Demokrātiskais centrs, 1922. gads (Saeimas vēlēšanas)

47.pielikums. V.Krūmiņš. Bezpartejiskais nacionālais centrs, 1922.gads (Saeimas vēlēšanas)

48.pielikums. LSDSP, 1931.gads (Saeimas vēlēšanas)

51.pielikums. Kreisās strādniecības un darba zemniecības saraksts, 1931. gads (Saeimas vēlēšanas)

52.pielikums. P.Kundziņš. Zemnieku savienība, 1928. gads (Saeimas vēlēšanas)

55. pielikums. R.Zariņš. Apvienotie pilsoņi, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

56.pielikums. V.Krūmiņš, 1934.gads

57.pielikums. J.Liepiņš. Kreiso darba ļaužu saraksts, 1928. gads
(Saeimas vēlēšanas)

58.pielikums. J.Liepiņš. Kreiso darba ļaužu saraksts. 1928.gads
(Saeimas vēlēšanas)

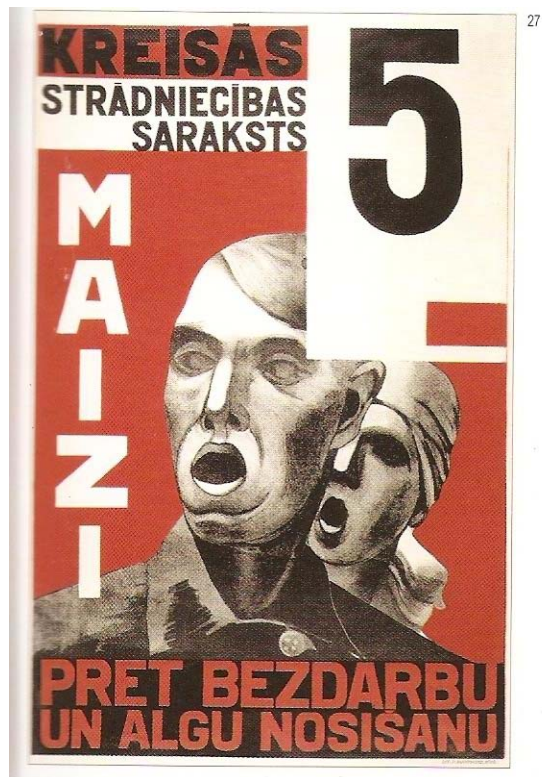
59.pielikums. R.Zariņš, 1934.gads

60.pielikums. E.Dzenis, 1938.gads

61. pielikums. J. Liepiņš. Kreisās strādniecības saraksts, 1928.gads
(Rīgas domes vēlēšanas)

62.pielikums. J. Zutis, 1935.gads

63.pielikums. O. Norītis, 1937. gads

64. pielikums. V. Krēgere, 1938. gads

65.pielikums. 1918.gads

66.pielikums. 1934. gads

67.pielikums. U.Skulme. LSDSP, 1928.gads (Saeimas vēlēšanas)

68.pielikums. J.Šternbergs. Zemnieku savienība (Saeimas vēlēšanas)

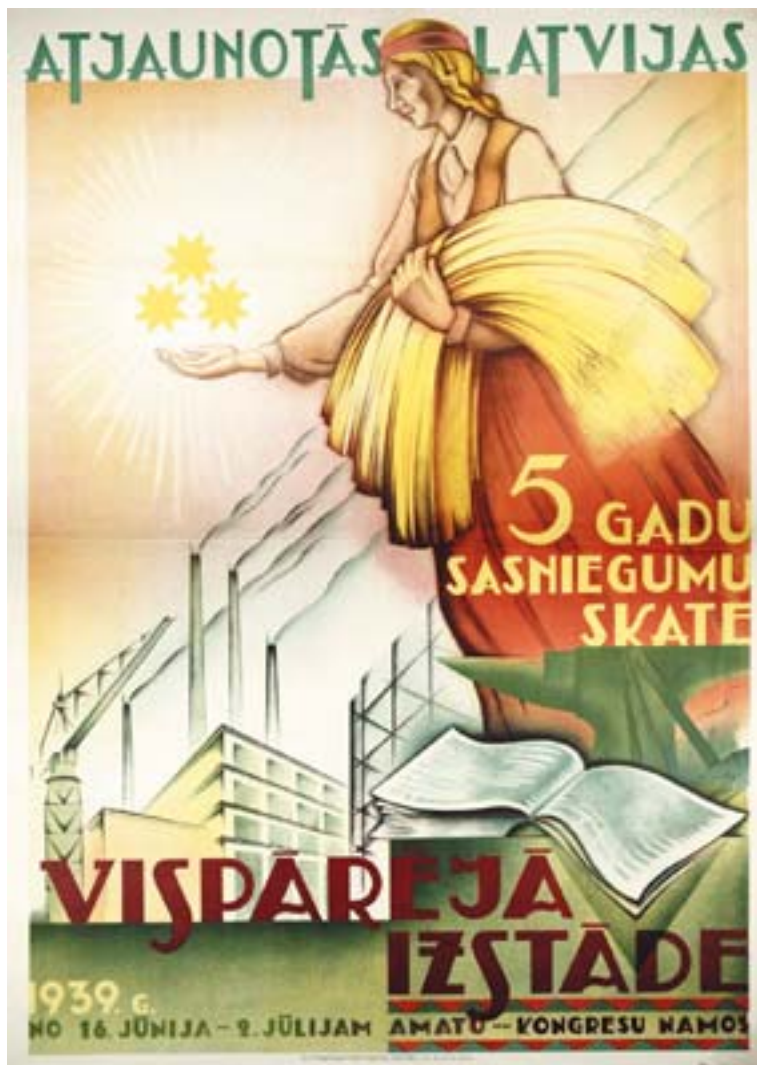
69.pielikums. Zemnieku savienība, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

70.pielikums. E. Dzenis, 1936. gads

71.pielikums. K. Freimanis, 1939.gads

72. K.Krauze, 1934. gads

73.pielikums. N.Strunke. Apvienotais Rīgas arodu biedrību centrālbiroja un kultūras darbinieku saraksts, 1925. gads (Rīgas domes vēlēšanas)

74.pielikums. V.Krūmiņš. Karavīru kandidātu saraksts, 1920. gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

75.pielikums. R. Zariņš. Nacionālā apvienība, 1925.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

76.pielikums. Latvijas jaunsaimnieku savienības un ārpuspartijas lauksaimnieku, progresīvo vecsaimnieku, dzelzceļnieku un darba inteliģences saraksts, 1922. gads (Saeimas vēlēšanas)

77.pielikums. 30. gadu vidus.

78.pielikums. Apvienotie pilsoņi, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

79.pielikums. LSDSP, 1931. gads (Rīgas domes vēlēšanas)

KAUJAS SAUCIENI!

TANĪS ŠAUSĻĪGĀS DIENĀS, KAD RĪGAS VECO RĀTI GĀŽ UN AP JAUNAS CELŠANU, MAKŅEN PŪLĒJAS

vēlēšanas piedalīsies 37 saraksti ar 1911 kandidātiem.

**Bet domē netiks iekšā:
Stāv strādnieks durvīm priekšā.**

Zemnieku savienība uzstādījusi savu sarakstu arī Rīgā. Pirmais kandidāts... Hugo Celmiņš.

EKSTRĀTELEGRAMMA
Visiem! Visiem! Visiem!

Celmiņš sēž pie Māras baznīcas un skaita vēci-
ski lūgšanas. Abersings kā Orleānas jaunava tāj uz
balta hipodroma zirga un meklē pēdējo glābšņu.
Ziemeļs atgriežas Rīgas veģeju nozarē un pieņēl.
dās tā kārtīgā vārūt. No kā tā esi nomis, par to tu
atkal paliksi. Preču kustība slēpi iraucēta, jo uz
Rīgu pa atzēlceļiem ved tikai vēlēšanu papīrus. Vi-
sas melnās maskas izpūrtas, jo lielācā daļa handu
atālu maskējusies. Karisons atkal maista „Alhambrā”
pulverīstus klausīnu Elza araud ar luberkulozi ja
viņu neievēlēšot. Kur izeid? — Vienīgā izeja: balsot
par Nā 3. Dross, kas dross.

Arnešs Bengs sludina pastardānu.
Viņa namā nesan kārtīgācā.

JA
Pastardānu, tuvojies! Rīga
izsamniekois? Kur ir mani
nami?

E. NEROTHE, RĪGA

80.pielikums. „Zilās blūzes” uzveduma choreogrāfija. LVVA.3017.f., 2.apr., 159.l.58.lpp.

I: *peļi* Skats pie teksta: "Rendē sāpes" —

II: *dem.* *Ag. Harper* *Pēdā.*

III: *noorupjums me:*

IV: *slāwors:* "Kriet uļ bankumy"

inamidi

ri, lorgi "Parāda kā kengy"

81.pielikums. K.Sauka, 1935.gads

82.pielikums. R.Šiško, 1935.gads

83.pielikums. R.Šiško, 1935.gads

84.pielikums. R.Šiško, 1936.gads

85.pielikums. R.Šiško, 1937.gads

86.pielikums. 1934.gads

87.pielikums. R.Suta. Demokrātiskais centrs, 1922.gads (Saeimas vēlēšanas)

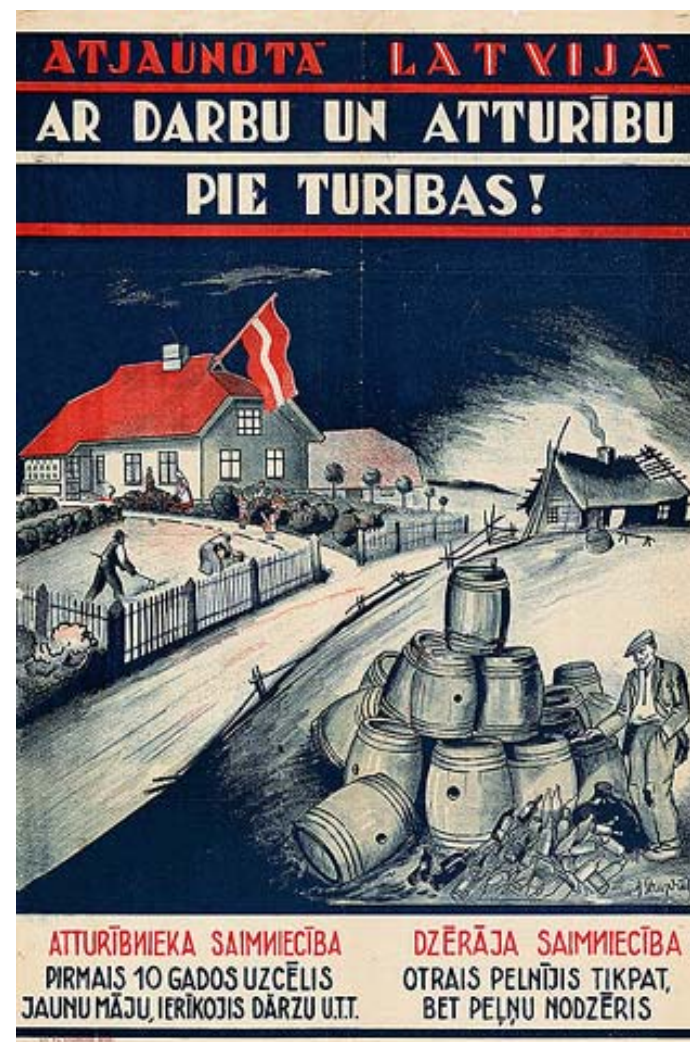
88.pielikums. Ž.Smiltnieks, Apvienotā Latgales darba partija, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

91.pielikums. J.Tilbergs. Zemnieku savienība, 1920. gads (Satversmes sapulces vēlēšanas)

92.pielikums. J.Strazdiņš, 1934.gads

93.pielikums. 1937.gads.

94.pielikums. Pērkonkrusts, 1934. gads

95.pielikums. R.Zariņš. Strādnieku un karavīru apvienotais saraksts, 1925.gads (Rīgas domes vēlēšanas)

96.pielikums. P.Kundziņš. Zemnieku savienība, 1925. gads (Saeimas vēlēšanas)

97. pielikums. J.Bīne. Zemnieku savienība, 1931.gads (Saeimas vēlēšanas)

98.pielikums. Latvijas vācu-baltiešu partija, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

99.pielikums. Vācu baltiešu partija (Rīgas domes vēlēšanas)

100.pielikums. LSDSP, 1925. gads (Saeimas vēlēšanas)

101.pielikums. Jaunzemnieku savienība, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

102.pielikums. LSDSP, 1931.gads (Saeimas vēlēšanas)

103.pielikums. R. Zariņš, 1934.gads.

104.pielikums. Ž.Ventaskrasts, 1935.gads

105.pielikums. A.Apinis, 1935.gads

106.pielikums.K.Krauze, 1934.gads

107.pielikums. V. Krēgere, 1939.gads

108.pielikums. V. Linde, 1938.gads

109.pielikums. O.Pladers, 1935.gads

110.pielikums.R. Šiško, 1936.gads

111.pielikums. LKP

112.pielikums. LKP, 1934.gads

113.pielikums. LKP

114.pielikums. LKP

115.pielikums. LKP.

116.pielikums. LKP.

117.pielikums. LKP

118.pielikums. LKP

121.pielikums. LKP, 1934. gads

122.pielikums. LKP

123.pielikums. LKP

124.pielikums. LKP

125.pielikums. LKP

126.pielikums. LKP, 1934. gads

127.pielikums. S.Vidbergs (?). LSDSP, 1925.gads (Saeimas vēlēšanas)

128.pielikums. A.Apsītis, 1918.gads

129.pielikums. N.Strunke, 1935.gads

130.pielikums. J.A.Liberts, 1935.gads

131.pielikums. J.A.Liberts, 1934.gads

132.pielikums. LSDSP, 1931. gads (Saeimas vēlēšanas)

133.pielikums. J. Ansons. Progresīvo pilsoņu apvienība, 1925. gads (Rīgas domes vēlēšanas)

134.pielikums. Latvju demokrātu savienība, 1925. gads (Saeimas vēlēšanas)

